

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET MED UNDERSTÖD AV AXEL KOCKS FOND FÖR
NORDISK FILOLOGI SAMT STATSBI DRAG FRÅN
SVERIGE, DANMARK OCH NORGE

GENOM

ERIK NOREEN

UNDER MEDVÄRKAN AV

JOHS. BRØNDUM-NIELSEN VERNER DAHLERUP
OTTO VON FRIESEN JÓN HELGASON EVALD LIDÉN
MAGNUS OLSEN DIDRIK ARUP SEIP ELIAS WESSÉN

FEMTIOFJÄRDE BANDET.

FJÄRDE FÖLJDEN. FÖRSTA BANDET.

C. W. K. GLEERUP
LUND

OTTO HARRASSOWITZ
LEIPZIG

LUND MCMXXXIX

INNEHÅLL.

Andersen, Harry, Digrafen <i>ia</i> paa danske Runestene ..	45
— » — Anmälan av »Johs. Brøndum-Nielsen, Gammeldansk Grammatik III»	122
Beckman, Nat., Emil Olson	1
— » — »Västgötalaghandskrifternas kronologi» ..	241
Berendsohn, W. A., Stilkritik am Beowulf-Epos	235
Bæksted, Anders, Anmälan av »Helmut Arntz, Biblio- graphie der Runenkunde»	366
Eklöm, R., Till frågan om de nordiska accentarternas uppkomst	161
Hedström, Gunnar, Anmälan av »Elias Wessén, Våra folkmål»	149
Indrebö, Gustav, Nokre merknader til den norröne konge- soga	58
Jansson, Valter, Anmälan av »Nomina Germanica. Hyll- ningsskrift till Bengt Ivar Hesselman den 21 dec. 1935»	313
Kock, E. A., Anteckningar till Íslenzk Miðaldakvæði	94
Kress, Bruno, Anmälan av »Eidur S. Kvaran und Dr. Otto Fingerhut, Lehrbuch der isländischen Sprache» ..	158
Kristensen, Marius, Anmälan av »Mikjel Sørlie, Færøysk tradisjon i norrønt mål»	373
Larsen, Sofus †, Anmälan av »Gudmund Schütte, Gotthiod und Utgard I—II»	334
Leijström, Gunnar, Anmälan av »Karl Larm, Den be- stämda artikeln i äldre fornsvenska»	137
— » — Anmälan av »Bruno Kress, Die Laute des modernen Isländischen»	363
Lindroth, Hj., se Reimer.	
— » — Anmälan av »Elisabeth Svärdström, Johannes Bureus' arbeten om svenska runinskrifter»	377
Ljunggren, K. G., Anteckningar till Skírnismál och Rígsþula	9

Ljunggren, K. G., Anmälan av »Ragnar Kinander, Kronobergs Läns Runinskrifter»	116
— » — Anmälan av »Birger Bjerre, Nordiska konjunktionsbildningar med temporal innebörd I—II»..	301
Magoun, F. P., Jr., Zum heroischen Exorzismus des Beowulfepos	215
Mezger, Fritz, OE. <i>gehygd, hyht, hlyst, gebýld</i>	229
Møller, Christen, Anmälan av »Rasmus Rask, Udvalgte Afhandlinger»	145
Nordling, Arnold, Anmälan av »Ragnar Hollmérus, Studier över allitterationen i Eddan»	108
Noreen, Erik, Anmälan av »Fra Rask til Wimmer. Otte Foredrag»	159
— » — Anmälan av »Halldór Hermannsson, The Sagas of the Kings (Konunga Sögur) and the Mythical-Heroic Sagas (Fornaldar Sögur). Two Bibliographical Supplements»	380
Norlind, W., Bibliografi för 1936 och 1937	250
Ohlmarks, Åke, Anmärkningar och genmäle angående Heimdall	354
Pering, Birger, Anmälan av »Åke Ohlmarks, Heimdalls Horn und Odins Auge. Erstes Buch. Heimdallr und das Horn»	342
Pettersson, Sven, Nord. <i>fan, fandan, fænden</i>	80
Reichborn-Kjennerud, I., Noen anatomiske uttrykk i gammelnorsk	201
Reimer, Linnéa och Lindroth, Hj., Om verbens ändelse i 3. person singularis	181
Seip, D. A., Ágrip — Hryggjarstykki	238
Sundqvist, Anders, Brodhelse	240
Svanberg, Nils, Anmälan av »B. Risberg, Den svenska versens teori. Senare delen: Rytmik och metrik»	324
Meddelande	381

Emil Olson.

Min första kontakt med Emil Olson var i min egenskap av hans medtävlare i tvenne professorskonkurrenser. Sådant brukar icke leda till vänskap, men det var något särskilt med Emil Olson.

Några månader efter konkurrensens avgörande till Olsons förman inföll min 50-årsdag. En tidning, i vilken Olson ofta skrev signerade fackuppsatser, hade en synnerligen älskvärd artikel till födelsedagen. Den var anonym, och det var detta, som var det karakteristiska. Att efter fäktningens slut saluera sin motståndare, kan vara en ridderlig handling, det kan också vara ett försök att ge skenet av en sådan. Men ingenting var Emil Olson mer främmande än yttre gester utan inre mening. Därför skrev han anonymt. Han ville inte ens ge fog för en misstanke för sådant.

Tyvärr går det icke för sig i en facktidsskrift att skriva anonymt och jag har tvekat, om jag skulle kunna tilltro mig att tillmötesgå en framställning från Arkivets redaktion om att skriva, vad man i Tyskland med ett vackrare ord än vårt kallar en »Nachruf». Men jag spårade bakom framställningen den tanken, att Emil Olson tålde att ses över en frontlinie. Även om man på grund av annat temperament, annan skolning och motsatta personliga intressen kom i antagonisters ställning till honom, så blev det bestämmande intrycket det, att man haft att göra med en karaktär, som utmärktes av en sällsynt redbarhet och flärdfrihet. Ordet vederhäftighet vill så gärna flyta ur pennan, att det nästan verkar som en kliché.

Händelserna utvecklade sig raskt. Två år efter professorsstridens slut var jag i det delikata läget att helt nyss ha fått den ena professuren i vårt ämne vid Göteborgs Högskola och vara pliktig föreslå sakkunniga för utredandet av frågan om tillsättningen av den andra. Det var lätt att misstänka, att vid förhandlingarna om min tillsättning frågan om nästa ledighet varit på tal, och detta

under förhållanden, som kunde binda händerna på ämnesrepresentanten. Jag önskade förhålla mig så passiv som möjligt och överlämna prövningen åt män, vilkas utslag måste vinna respekt. Närmast behövde jag en all round man, som icke var bunden av tidigare uttalanden och vars oväld icke av någon kunde betvivlas. Emil Olson var därvid det första namn, som kom i mina tankar.

Vi hade även senare ofta med varandra att göra. Vanligen gällde det frågor, där domarens rättrådighet var lika viktig som fackmannens kompetens. En gång gällde det en svårbedömd avhandling, en annan gång en ny professorsutnämning. Vi anlätade gärna varandra, privat eller officiellt. Särskilt minnes jag med tacksamhet det sätt, varpå Olson, sedan jag bland andra fungerat som tillkallad sakkunnig för en professorsutnämning, fullgjorde sin funktion i sektionen. Det är ett delikat uppdrag att yttra sig i en sådan situation, som den Olson då intog. De sakkunniga hade på den tiden icke rätt att kollationera sina utlåtanden, men experten inom vederbörande fakultet eller sektion kunde, om han så ville, utnyttja sin expertis till »översakkunnig» kritik av deras utlåtanden. Saken kan icke skötas på ett mer finkänsligt sätt, än Olson gjorde det.

Då jag sålunda tänker tillbaka på det myckna, vi haft gemensamt, är det mig nästan ofattbart, att vi icke hade träffats personligen förrän så sent som 1931, då vi befunno oss några år på var sin sida om 60-talet.

För ett år sedan nådde Olson nyssnämnda åldersår. Som rimligt var, hedrades han av vänner och lärjungar med en festskrift, och i denna ingick även en bibliografi över hans vetenskapliga och andra skrifter. Nummerföljden når det imponerande talet 273. Därvid kan ju anmärkas, att beräkningen är frikostig så till vida, som en del helt små artiklar i tidskrifter och tidningar upptagits under särskilda nummer, vilket också skett med fortsättningshäften o. d. Men detta kompenseras mer än väl därav, att artiklarna i Svenska Akademiens Ordbok icke ingå i nummerföljden. De utgöra emellertid inemot 2600 spalter, nära nog en och en halv av Ordbokens i dubbel mening solida volymer.

Att i det följande blott några av de viktigaste bland dessa många skrifter kunna beröras, torde omedelbart inses. Frånsett ett par småsaker börjar Olson sin vetenskapliga verksamhet med gradualavhandlingen »Östgöotalagens Ljudlära». Mot hela denna »monografityp», som snarast kan anses ha framkallats av Adolf Noreens uttalanden i recensionen av Söderbergs Forngutnisk Ljudlära, har jag tidigare anfört, att den på längden icke gav fullt ut, vad man hade hoppats av den. Dess förtjänst skulle vara, att den uttömde sin källa, redovisade allt material, som denna erbjöd. Men då detta material för många specialfrågor blev för litet, framlockades en del relativt schablonmässiga förklaringsförsök. Även om man bibehåller denna skeptiska inställning till själva typen, kan man villigt erkänna, att många av Olsons gedigna egenskaper framträdde redan i hans första större arbete.

Även mot en annan av Olsons äldre skrifter har jag tidigare framställt vissa kritiska anmärkningar. Det gäller skriften »Studier över rimmen i den fornsv. Flores och Blanzeflor». Här gäller det i någon mån en motsättning mellan en Uppsalaskola och en Lundaskola. Lundaskolans mästare Axel Kock har uppfattat språkutvecklingen i vårt land så, som om vi långt tillbaka i tiden haft ett tämligen utjämnat riksspråk, medan Uppsalaskolan — kraftigast genom Hesselman, men även tidigare genom andra — tänkt sig, att viktiga dialektskillnader hållit sig tämligen fast genom tiderna. För de av Olson behandlade frågorna får motsättningen betydelse så till vida, som man med hans utgångspunkter vill skilja mellan olika tider, då vi andra snarare tänka på olika språkliga miljöer. Men även från opponentens sida skall bestämt hävdas att Olson högst väsentligt bidragit till precisering av de behandlade problemen.

För övrigt hänvisar den nu nämnda skriften på en annan och viktig gren av Olsons vetenskapliga verksamhet, verksamheten såsom textutgivare. I detta arbete gjorde sig främst hans aldrig svikande akribi gällande. »Aldrig» skall man som bekant aldrig säga. Man kan träffa ett tryckfel hos Olson, men då skall det vara på titelbladet till en stridsskrift och markera den iver han kände

att få skilja sig från ett för honom så främmande arbete. Tidigast bland hans editionsarbeten kom den mycket använda och mycket användbara krestomati för svenskt lagspråk, som bar titeln »Utdrag ur Magnus Erikssons Landslag», en akademisk lärobok, som uppnått den i vårt lilla land för sådana arbeten ovanliga hedern att utkomma i tre upplagor. Därefter kom hans förträffliga edition av »Östgötalagens 1300-talsfragment», vilken avsåg att fullfölja studiet av språket i det landskap, varåt han ägnat sin gradualavhandling. Som nr 3 i serien följer »Yngvars saga vidforla», som är av så stort intresse för svensk språkforskning därför, att vi ha en — troligen i huvudsak riktig — datering av det härtåg, som givit anledning till resandet av ett stort antal viktiga runstenar, vilkas inskrifter även meddelas i upplagan.

En annan riktning fullföljes i hans redan berörda arbeten över svensk medeltidspoesi. Vi ha av de bevarade dikterna ett rätt stort antal handskrifter, på svenska och andra språk, vilkas inbördes förhållande är svårt att bestämma. Vårt Fornskriftssällskaps tidigare utgivningsmetoder hade lämnat en del övrigt att önska. Man hade fått ett textavtryck efter en handskrift med enskilda enligt utgivarens mening självklara rättelser. Till detta hade fogats dels en redogörelse för nyss nämnda rättelser, dels en i allmänhet ofullständig redogörelse för varianterna i andra handskrifter. Det har blivit »icke en text men materialier till sammanställande av en sådan». I någon mån kvarstår denna anmärkning, även då metoden utföres i sin mest renodlade och mest fullkomnade form. Detta kan sägas ha skett i R. Pippings edition av Erikskrönikan. Här avtryckes huvudhandskriften bokstavsrikt, även med absolut uppenbara fel, medan varianterna bifogas, nu på det för läsaren bekvämaste sättet: under texten. Och till detta fogas i en särskild volym — ingående i en annan serie — en utförlig och för övrigt högst förträfflig kommentar, däri valet av läsart meddelas och motiveras, såvida icke omständigheterna tvinga till en emendation mot alla handskrifter. För lingvisten är ju här allt så väl tillrättat som möjligt, då han med minsta tänkbara möda finner, vilken form huvudhandskriften har. Men för andra läsare, t. ex. en histo-

riker, är det ju sämre ställt, och fara föreligger, att en sådan läsare går förbi den nyaste och bästa upplagan och nöjer sig med en äldre, som för honom är mera lätthanterlig. Då det gäller ett diktverk, som skall studeras med hänsyn icke blott till detaljer utan främst till dess helhetsverkan, är denna risk minst lika stor.

Olson anknyter sin editionsteknik till klassiska förebilder. Jag tar här klassisk i ordets båda betydelser: den teknik, som utbildats i den latinskt-grekiska filologien och åtnjutit klassiskt anseende. Han förbereder sin edition med stor grundlighet. Oavsett den redan berörda diskussionen av eufemiavisornas ålder med utgångspunkt i rymmen och en annan mindre skrift, kom förberedelsen i detta Arkiv 1915 i form av en ytterligt sorgfällig utredning av de olika handskrifternas släktskapsförhållanden och värde för textkonstitutionen. Själva upplagan följde 6 år senare. Om det ibland kunnat sägas om Olson, att han vandrat förut upptrampade stigar, så skall här oreserverat framhållas, att han på detta område givit uppslag till en editionsverksamhet i vårt land, som, så vitt jag förstår, framgångsrikt vederlagt det i Frankrike, genom J. Bédier, ungefär samtidigt framkomna påståendet, att den klassiska editionsmetoden ställde sig en olöslig uppgift och blott ledde till ett mosaikarbete av tvivelaktigt värde. Själv framhåller Olson endast, att han haft bättre förarbeten att bygga på, än föregångaren Klemming hade.

Olson mötte kritik i detaljer och efterföljd i huvudsak särskilt av sin kollega i professorsämbetet och efterträdare på redaktörsposten Erik Noreen. Om jag skulle foga någon kritisk anmärkning till arbetet, så vore det närmast en rent praktisk sådan: Det är skada, att versindelningen i Klemmings upplaga icke meddelas. Om man nu finner ett citat, i Söderwalls Ordbok eller i Olsons egna uppsatser över diktverket, så återfinner man stället först efter en del sökande. Något större innebörd har kanske en annan anmärkning.

Då man konstituerar en text, innebär detta alltid en hypotes. Och det logiska kravet på en hypotes är, att den, så vitt möj-

ligt skall förklara alla med problemet sammanhängande fakta. Detta kräver ibland en något djärvare hypotesbildning, än man vid första påseendet tänker sig. Den valda läsarten bör icke blott ge en rimlig eller, ännu bättre, en god mening, den bör också om möjligt förklara, hur de förkastade läsarterna ha kunnat uppkomma. Någon gång kan detta tvinga till en konjektur mot alla handskrifter, en åtgärd, som Olson nog hade svårt att besluta sig för. Då emellertid den bästa handskriften om en konung säger, att han var *en formætin man* och det övriga handskriftsbeståndet kräver ett ord med betydelsen 'mäktig', så kan man ju gott sätta in *formæktigh* med betydelsen 'mycket mäktig'. Men om man vill antaga, att arketypen haft en form med den nordiska konsonantismen *mættigh*, jfr isl. *máttr*, *máttugr*, så förklaras läsarten *formætin* ganska bra. Liknande kan sägas om v. 809/835, där Flores berättar sina *önkelik ærende*. Läser man så enligt Olsens text, har man svårt att förstå, huru denna läsart i varianterna ersatts av *hemelika (saka)* eller *lönlik ærende*. Om man nu tänker sig, att arketypen haft det ålderdomligare *ömligh (ömbligh)*, som finnes i Västgötalagens konungalängd om ett flyktande kungabarn och på många andra ställen och som motsvaras av isl. *aumligr*, så bli varianterna lätta nog att förstå.

Allt detta är emellertid småting, som medtagas blott för att visa, att minnestecknarens bekantskap med skriften icke är alltför ytlig.

Om jag sist nämner Olsens till omfånget största skrift »De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan», som visar god förtrogenhet med den etymologiska litteraturen och goda egna iakttagelser men knappast gör anspråk på att bryta nya banor, så har jag väl berört alla de större arbeten, som kunna förtjäna komma i åtanke. Jag har också nämnt de flesta huvudgrenar av den nordiska språkvetenskapen, med undantag endast för dialektforskningen. Emellertid är åtskilligt annat att tillägga. Hans stora och förtjänstfulla tolkning av Snorres konungasagor bör först nämnas, fast den kanske mer vänder sig till den stora allmänheten än till fackmännen.

Men vid sidan av sina stora vetenskapliga arbeten har Olson utövat en mycket omfattande verksamhet såsom litteraturrecensent så väl i fackpressen som i dagspressen. Han har därvid förenat ett sunt kritiskt omdöme med en oväld, som fasthåller Thorilds sats, att ingenting göres för sina fels utan för sina förtjänsters skull. Han är som recensent endast sällan helt avvisande men alltid mycket försiktig gentemot nyheter. En del smärre populära skrifter förtjäna också nämnas. Men vi måste gå till ett par saker, som vetenskapligt sett väga tyngre.

Närmast tänker jag då på artiklarna i Akademiens Ordbok. Så som arbetet inom dennas redaktion numera är organiserat, ha de med högre vetenskaplig kompetens utrustade medarbetarna befriats från en del rent mekaniskt arbete, t. ex. sammanställandet av uppgifterna om ordets formhistoria. De ha i stället fått ägna sig åt huvudsaken, definierandet och grupperandet av ordets olika betydelser. I ett fall har Olson själv i bokform och med mer resonerande framställning publicerat sina resultat. Jag syftar på hans skrift om pronominet *den*.

Det är aldrig någon lätt sak att bedöma ett lexikaliskt arbete. Å ena sidan kan man ofta utan större svårighet konstatera, att man själv gjort en iakttagelse, som icke kommit med. Å andra sidan te sig de svårigheter, som faktiskt övervunnits, sedan detta skett, vida mindre, än de voro för den, som hade att lösa dem. Vid den stora artikeln *dag* har jag i mitt exemplar noterat, att ingen uppgift lämnas om den egendomligheten, att i uttrycket *i dag åtta (fjorton) dagar* sammanställningen får den betoning, som normalt utmärker sammansättningar. Notisen hade icke skadat, men dess uteblivande minskar högst obetydligt den väl disponerade artikelns värde. Den omfattar med sammansättningar drygt 50 sidor. Samma goda intryck får man, om man kastar en blick på det 15 år yngre artikelkomplexet *falla—falla, god—godvillig* o. s. v.

Sist men ingalunda minst bör naturligtvis nämnas hans verksamhet såsom redaktör för detta Arkiv. Kanske är även här det

något olika temperamentet en faktor, som gjort det lätt att uppskatta en redaktör, som alltid bibehöll sitt lugn, då frestelse förelåg för en medarbetare att bli ivrig i uttryckssätt eller ton.

För någon tid sedan diskuterades i radio frågan, om det överhuvud fanns människotyper, som karakteriserade olika landskap. Naturligtvis får frågan besvaras nekande, om man vill finna typer, som inom ett visst landskap äro enarådande. Men om man inlägger en mera förnuftig mening i ordet, så är det väl t. ex. säkert, att man bland skåningar ofta finner folk, som kan förena ett »festina lente» med en ihärdighet, som når väldiga resultat. I den meningen var Emil Olson en god skåning.

Hur som helst är det klart, att ett så väldigt arbete måste ta på krafterna. Då vi för några år sedan vandrade på Odengatan här i Stockholm, fick jag ett beklämmande intryck av att Olsons krafter voro brutna. Den ganska måttliga stigningen besvarade honom mycket. Mina aningar besannades. Pennan föll ur den gode och trogne tjänarens händer.

Han efterlämnar ett stort tomrum både på arbetsfältet och i vänkretsen.

Nat. Beckman.

Anteckningar till Skírnismál och Rígsþula.

(Forts.)

Till Rígsþulas prosainledning.

Huvudpersonen i förra delen av Rígsþula är som bekant en gud, en ás, vid namn *Rígr*. I den lilla inledning på prosa, som föregår dikten — och endast där — identifieras Rig med Heimdal. Det har på senare tid med visst eftertryck gjorts gällande, att denna identifikation icke är riktig. Så framhålla t. ex. E. Mogk i Pauls Grundriss² II: 603 och R. Meissner i PBB 57: 109 ff., att efter de drag att döma, varmed diktaren försett Rig, denne bör vara identisk med Oden och icke med Heimdal. Prosainledningens författare har icke vetat, vem Rig var, men eftersom denne enligt dikten var stamfader för de olika stånden i samhället och människorna enligt prosainledningens författares (och många sentida av Rþ:s prosainledning påverkade eddaforskares) mening åsyftas med det *moǵo Heimdallar*, som möter i första strofen av Vǫluspá, så har inledningens författare, som alltså får antagas ha känt till Vsp., identifierat Rig med Heimdal. Nu är det emellertid möjligt, att *moǵo Heimdallar* ingalunda syftar på människorna utan på gudarna (se Meissner, a. a. s. 111 f.). Identifikationen i Rþ:s prosainledning skulle i så fall helt vila på missuppfattning av Vsp. 1: 4. Teorien är emellertid i det skick, vari den föreligger, tämligen löst underbyggd; det räcker knappast att vid behandlingen av identifikationen av Rig och Heimdal i Rþ:s prosa bara peka på *moǵo Heimdallar* i Vsp. 1 och säga, att där ha vi roten och upphovet till missuppfattningen. Det vore ju dock tänkbart, att båda ställena äro oberoende av varandra, ett förhållande, som skulle vara mycket besvärligt för dem som annars på relativt goda grunder hävda, att Rig icke är Heimdal och *moǵo Heimdallar* icke människorna. Emellertid kunna också vissa andra detaljer i Rþ:s prosainledning framhållas, vilka synas tala för att författaren verkligen haft Vsp. eller snarare på Vsp. byggande partier av SnE. i tankarna.

Rþ:s prosainledning lyder i sin helhet: *Svá segja menn í fornorn soggom, at einnhverr af ásom, sá er Heimdallr hét, fór ferdar sinnar ok fram með síóvarströndo nøkkorri, kom at einom húsabœ ok nefndiz Rígr. Eptir þeirri sögo er kvædi þetta.*

Granska vi innehållet i detta korta prosastycke, finna vi två upplysningar, vilka icke återfinnas i själva dikten, nämligen dels att Heimdal skall vara samma person som Rig, dels att denne Rig på sin färd for *fram með síóvarströndo nøkkorri*. I själva dikten berättas endast, att Rig vandrade *grœnar brautir* (1:2) och *kom hann at húsi* (2:3). Detaljupplysningen att färden gått längs en strand förtjänar att uppmärksammas, därför att den mycket påminner om en situation i Vsp. och SnE. Vsp. 17 lyder:

Vsp. 17.   *Unz þrír kvómo   ór því lídi,*
                  oflgir ok ástgir,   æsir, at húsi:
                  fundo á landi,   lítt megandi,
                  Ask ok Emblo,   orloğlausa.

Trots det besvärliga *at húsi* uppfattas strofen vanligen som omtalande, att gudarna gingo utmed en strand och där anträffade uppflutet på land (*á landi*) råmaterialet till de första människorna (jfr t. ex. Gering i Kommentar 1:20 f., Nordal, Völuspá, s. 44). Redan Snorre har haft denna uppfattning, och hans omskrivning är i detta sammanhang av största intresse. Det heter nämligen i Gylfag. c. 8: *þá mælti Gangleri: . . . ok hvaðan kómu menninir, þeir er heim byggva? — þá svarar Hárr: þá er þeir gengu með sævar-ströndu Bors-synir, fundu þeir tré tvau ok tóku upp tréin ok skopudu af menn; . . . gáfu þeim klædi ok nofn; hét karlmadrinn Askr, en konan Embla, ok ólsk þaðan af mannkindin, sú er byggðin var gefin undir Midgardi* (cit. efter Finnur Jónssons utgåva 1900; spärr. av Lj.). Vsp. 17 och Gylfag. c. 8 handla båda om de första människorna. Detsamma kan med stor rätt sägas om det första avsnittet i Rþ. Visserligen handlar Rþ. icke om människornas skapelse, utan *Ái* och *Edda* funnos enligt diktens skildring liksom de andra stamföräldraparen, redan när Rig kom till dem, men det synes mig icke böra betvivlas, att diktaren låter

dessa personer representera det primitivaste stadiet av mänsklig kultur; de symbolisera m. a. o. för honom de första människorna.¹ Eftersom namnen *Askr* och *Embla* icke passade i den väl av diktaren själv uppfunna fabel, som han ville använda, bildade han ett nytt namnpar med samma initialer, *Ái* och *Edda*. Då Rp. till yttermera visso endast är bevarad i codex Wormianus av SnE., kan man knappast undgå att antaga, att prosainledningens författare, när han skrev ned sin lilla inledning, haft i tankarna SnE:s på Vsp. byggande berättelse om hur tre åsar på havsstranden funno Ask och Embla och så har han fogat in den ur innehållets synpunkt fullständigt betydelselösa upplysningen, att också Heimdal for *fram med síóvarströndo nøkkorri*.²

Allt talar sålunda för att prosainledningens författare okritiskt inflikat en detalj, som egentligen hörde till en annan skapelsehistoria. Denna detalj har han uppenbarligen känt från Gylfag. Däremot kan det icke med hjälp av detta ställe styrkas, att han känt den verbalt helt avvikande men i fråga om innehållet mot-

¹ Meissners yttrande a. a. s. 116: "In den namen der elternpaare darf man keinen besonderen sinn suchen" och den följande argumenteringen och polemiken kan jag sålunda icke godtaga. Varför skulle diktaren ha valt just sådana namn som *Ái*, *Edda*, *Afi*, *Amma*, *Faðir*, *Móðir*, om han icke tänkt sig en utveckling i tiden? Visserligen går Ríg i dikten tämligen direkt från det ena paret till det andra, men detta grepp är väl betingat av strävan att schematisera det hela. Å andra sidan behöver man nog icke som Finnur Jónsson i Litt.-hist.² 1: 193 eller R. Much i Deutsche Islandforschung 1: 66 antaga, att *Faðir* och *Móðir* stamma från *Afi* och *Amma* och dessa i sin tur från *Ái* och *Edda*, utan diktaren har, som Meissner också framhåller s. 116, över huvud icke varit så noga med konsekvensen.

² Gering anmärker i Kommentar 1: 346: "das hinzugefügte pron. [dvs. *nøkkorri*] beweist, dass nicht der meeresstrand, sondern das ufer eines landsees gemeint ist. Dazu stimmen auch die *grónar brauter* str. 1¹⁴". Anmärkningen förefaller mig på det hela taget otiverad: uttrycket torde lika bra kunna översättas med "utmed havsstranden någonstades", och ett förknippande med *grœnar brautir* har knappast något värde, eftersom ju dikten och inledningen härröra från olika personer: diktaren har uppenbarligen icke tänkt på någon strand, och som ovan visats, är det lika uppenbart, att den ifrågavarande notisen i inledningen icke beror på diktens *grœnar brautir*.

svarande str. 17 i Vsp., varför stället icke lämnar något direkt stöd för antagandet, att identifikationen Ríg-Heimdal skulle gå tillbaka på Vsp. 1. Indirekt lämnar emellertid det här påvisade förfarandet ett dylikt stöd, då det visar, att författaren haft kunskaper i litteratur, som enligt hans förmenande kunde vara relevant och att han utan någon vidare urskillning använt dessa för att förklara den isolerade fabeln i Rþ.¹

Rígsþula 2: 10.

Bland de detaljer i Rþ., vilka diktaren framhåller var gång han har tillfälle, märkas de skildrade stammödrarnas huvudbonader. Om Ammas klädsel heter det bl. a. 16:5: *sveigr var á höfði* och om Moders 29:1: *Keisti fald*. Samma detalj har uppmärksamats hos den första av de i dikten figurerande stammödrarna:

Rþ. 2: 7—10. *hión sátu þar, hárf, at ární,
Ái ok Edda, aldinfalda.*

Så gott som överallt, där det sista ordet, *aldinfalda*, särskilt omnämnes, betraktas det som ett oböjligt adjektiv. Så t. ex. Gering, Vollst. Wb.: »adj. indecl. mit altmodischem kopfputz geschmückt», vidare Lüning, Bergmann, Fritzner, Finnur Jónsson i APHS 2: 75, Neckel, L. Heggstad, Lex. poet. Det enda mig bekanta undantaget är den arnemagnæanska upplagan III (1828), där det i glossaret

¹ Inledningsorden *Svá segja menn í fornóm sögom* och andra meningen *Eptir þeirri sögo er kræði þetta* skulle möjligen kunna tänkas som utgångspunkt för en teori, att prosainledningens författare verkligen skulle ha känt till en "saga", enligt vilken Heimdal upplevt det som dikten skildrar. Mot ett dylikt antagande talar emellertid dels diktens exklusiva fabel, vilken bäst förklaras som diktarens egen uppfinning, dels möjligen epitetet *fornóm*, som snarast synes vara Fritzners *forn* 3) = "tilhørende Fortiden i Modsætning til hvad der tilhører Nutiden eller en senere Tid". Yttrandena strida ju fullständigt mot våra dagars uppfattning om diktens tillkomst, men de äro intressanta, därför att de visa författarens litteraturhistoriska uppfattning: till grund för sådana kväden som detta ligger enligt honom gamla sagor.

heter: »*Aldinǫfalda* f. utens vetulari s. vetusta calyptra.» Detta förefaller mig vara den enda riktiga och konsekventa klassificeringen av ordet; det är m. a. o. här icke ett oböjligt adjektiv av en i eddaspråket mycket sällsynt typ¹ utan ett feminint sbst. = »kvinna med gammaldags *faldr*», bildat på exakt samma sätt som flera andra sbst. och namn i Rp. De närmaste motsvarigheterna äro *gengilbeina*, »gång-ben», såsom Eddas blivande sonhustru *Pir* benämnes i str. 10: 2, vidare benämningarna i str. 23: 2—3 på Karls brud Snör: *hanginluklo* och *geitakyrtlo*, obl. Dessa tre ord betraktas överallt i de anförda arbetena som fem. sbst., och det finns då icke någon anledning att placera *aldinǫfalda* för sig själv som oböjl. adj. Jfr vidare kvinnonamnen *Økkvinkálfa*, *Arinnefia*, *Eikintiasna*, *Totrughypia* och *Tronobeina* i str. 13, ävensom mansnamnet *Bundínskeggi* i str. 24. I två av dessa substantiv och namn är liksom i *aldinǫfalda* andra ledet bildat till ett sbst., betecknande ett klädesplagg: *geitakyrtla* till *kyrtill* och *Totrughypia* till *hjúpr*. Det är alltså synnerligen väl styrkt, att Rp:s författare gärna har såsom benämningar eller namn på kvinnor bildat fem. sbst. av typen *aldinǫfalda*.

Rígsþula 10: 5.

Str. 10 presenterar den unge Träls blivande hustru:

Rp. 10.	<i>þar kom at gardi</i>	<i>gengilbeina,</i>
	<i>aurr var á iliom.</i>	<i>armr sólbrunninn,</i>
	<i>míðrbúgt er nef.</i>	<i>nefndiz Þir.</i>

3 pers. pres. *er* i v. 5 verkar onekligen stötande, även om ytterligare ett dylikt nästan lika påfallande ex. finns i dikten:

¹ De enda på likartat sätt bildade adj. i Eddan tycks vara *aflima* i Am. 28: 7—8: *ek kveð aflima orðnar þér dísir, einga* i Vkv. 36: 7: *einga dóttir / ykkor beggia* samt *táruhlýra* Ghv. 9: 6. Enligt Finnur Jónsson (De gamle Eddadigte, s. 80) skulle hit också höra *lognfara* i Skm. 39: 3: *lundr lognfara* "hvor vindstille færdes, hersker", men flera andra, väl så tilltalande möjligheter finnas att fatta detta ord (jfr Gering, Kommentar 1: 234).

Rþ. 23: 1—6. *Heim óko þá hanginluklo
geitakyrtlo: gipto Karli;
Snør heitir sú; settiz und ripti.*

Det finns ingen anledning att i dessa förbindelser vänta sig presens historicum, vilket annars är långt ifrån sällsynt i isl. (jfr Nygaard, Norr. Synt. § 170). Presens i 10:6 försvaras av Bugge i NF, s. 142 under hänvisning till 23:5 och till ett ställe i codex regius av SnE. (s. 5 f. i Finnur Jónssons utgåva 1900), där det talas om den trojanske furstesonen *Trór* (= isl. *Pórr* enligt Snorre): *Svá var hann fagr álitum, er hann kom með qdrum monnum, sem þá er fíls bein er grafit í eik; hár hans er fegra en gull; þá er hann var XII. vetra, þá hafði hann fullt afl.* Även i detta sammanhang är emellertid presens *hár hans er fegra* mycket påfallande, och det är knappast för djärvt att antaga, att det kan förklaras såsom tillkommet under inflytande av det fullt normala *er* i föregående sats: *þá er fíls bein er grafit í eik.*

Redan Rask (1818) ändrar *er* i Rþ. 10:5 till *var*, en ändring, som återfinnes i den arnemagnæanska upplagan (1828), hos Möbius (1860) och Finnur Jónsson (senast De gamle Eddadigte 1932). En förklaring till att presenstempus förekommer här har lämnats av A. Heusler i hans undersökning av eddadikternas ålder och hemort i Arch. f. das stud. d. neueren spr. 116:276.¹ Han fäster uppmärksamheten på Stefnir Þórgilssons hänfulla strof om jarlen Sigvaldi (Sk. B I: 146):

*nidrbjúgt es nef á níðingi
þanns (Heusler: þeims) Svein konung sveik ór landi
ok Tryggva son á talar dró.*

och håller för troligt, att denna strof varit känd för Rþ:s diktare. Antagandet att diktaren skulle varit så helt bunden av Stefnirs ord om Sigvaldi, att han icke ens kommit sig för att ändra tempus, förefaller dock svagt, men förklaringen synes mig bliva

¹ F. W. Bergmann (Rigs Sprüche, s. 44) vill förklara *er* såsom en gammal fem. gen., motsv. mht. *ír*.

betydligt mera acceptabel, om man, som Sijmons föreslår i Kommentar 1: 350, antager, att det är skrivaren och icke diktaren som påverkats av Stefnir i fråga om valet av tempus.

Men om vi alltså våga det icke synnerligen djärva antagandet, att *er* är ursprungligt i Rþ. 10: 25, uppställer sig frågan om hur versen ursprungligen lytt. De ovan anförda utgivarna ha besvarat frågan genom att ändra till pret. *var* eller *vas*. Det förefaller mig emellertid ganska rimligt att antaga, att predikatsverb från början helt enkelt saknats, att versens ursprungliga lydelse alltså har varit: *nidrbiúgt nef*. Att versen härigenom blir trestavig, spelar ingen roll, eftersom Rþ. ju är mycket fri i detta hänseende. Ändringen stödes av omedelbart föregående vers: *armr sólbrunninn*, beträffande vilken ingen tänker sig annat än att *var* är underförstått. Även rytmen förefaller mig förbättras, om *er* strykes utan vidare. Vi få ett verspar, bestående av två trestaviga, korta och koncisa kortverser. Hade versen från början innehållit ett predikatsverb *var*, vore det påfallande, att detta kommit att ersättas av *er*. Har däremot versen från början saknat predikatsverb, synes det mig lätt nog ha kunnat hända, att en avskrivare mer eller mindre tanklöst fogat till ett *er*.

Jfr också beskrivningen av Träls utseende:

Rþ. 8: 3—10. *var þar á hǫndom hrokkitt skinn,*
kroþnir knúar, ...
fingr dígrir, fúllíkt andlitt,
lotr hrygg, langir hælur,

och beskrivningen av Jarl:

Rþ. 34: 5—6 *bleíkt var hár, biartir vangar.*

där samma konstruktion med utelämnat predikatsverb uppträder i ännu större utsträckning. Jfr för övrigt Nygaard, Norr. Synt. § 29.

Överhuvud har diktarens benägenhet för korta satser, som ofta sammanfalla med kortversen, gynnat denna »uppräkningsstil» (pula-stil). Man kan i detta sammanhang också erinra om de i Rþ. förekommande fallen av fristående ackusativer, där en form av

verbet *hafa* får underförstås (jfr Nygaard, Norr. Synt. § 31), t. ex. beskrivningen av Afi:

Rþ. 15: 3—6. *var skegg skapat, skor var fyr enni*
skyrto þröngva; skokkr var á gólfi.

vidare Rþ. 29: 1—4. *Keisti fald, kinga var á bringo,*
sídar slædor, serk bláfaan;

Även fortsättningen på denna strof:

brún biartari, brióst líósara,
háls hvítari hreinni miqillo

är sannolikt ett exempel på denna företeelse, även om dessa verspar, som man ofta efter Bugge i Arkiv 1: 307 ff. antager, ursprungligen hört hemma i det nu förlorade slutet av dikten.¹

¹ Det kan icke förnekas, att Bugges motivering a. a. för att verserna ursprungligen skulle ha gällt Kon's brud, är mycket lockande och tilltalande, men antagandet förefaller dock icke absolut nödvändigt, utan med hänsyn till såväl syntaktiska förhållanden som innehåll synas verserna gott kunna ha stått här från början. I någon mån minskas sannolikheten i Bugges antaganden också av den omständigheten, att Rþ. icke torde ha varit defekt, då den skrevs ned i slutet av cod. Wormianus utan att slutet följt på ett numera förlorat blad (jfr Sijmons-Gering I: 164). I så fall, menar jag, har möjligheten varit något mindre för att drag, som egentligen skulle tillkomma Kon's brud (om vilken vi för öfrigt icke veta någonting), överförts till Moder än om dikten även för nedskrivaren varit defekt, i vilket fall det snarare kunde tänkas, att någon reminiscens från sista delen kommit in längre fram. Har dikten från början varit fullständig i W, kunde man nästan vänta, att *brún biartari* osv. skulle ha behållits på sin plats i den supponerade förlorade skildringen av Kon's brud, om det verkligen hade hört dit. Å andra sidan kan man hänvisa till ett fall som str. 4: 9—10: *var kálfr soðinn, / krása betstr*, vilket allmänt antages ha råkat komma längre fram i dikten än där det ursprungligen skulle ha hört hemma, men situationen är här icke alldeles likartad, eftersom vi kunna konstatera, att den strof, till vilken detta verspar i så fall egentligen hört (efter str. 16) saknas även i W.

Rþ. 10: 3—6 bör alltså enligt min uppfattning snarast ursprungligen ha lytt:

*aurr var á íliom, armr sólbrunninn,
níðrbúið nef, nefndiz Þir.*

Rígsþula 15: 6; fvn. **skokkr** och besläktade ord i de nordiska språken.

Strof 15 i Rþ. handlar huvudsakligen om Afi's sysselsättning och utseende:

*Madr telgdi þar meid til rifjar;
var skegg skapat, skqr var fyr enni,
skyrto þrøngva; skokkr var á gólfi.*

Det är icke nödvändigt att med Finnur Jónsson (senast i De gamle Eddadigte s. 157) antaga, att ett verspar saknas framför *skyrto þrøngva*; jfr str. 29:

*Keisti fald, kinga var á bringo,
síðar slædur, serk bláfáan*

samt Nygaard, Norr. Synt. § 31, Sijmons-Gering, Kommentar 1: 353.

Det parti, som vållar största svårigheten vid tolkningen, är den sista kortversen: »*skokkr var á gólfi*». Man brukar vanligen översätta *skokkr* med »kista, (liten) låda», en översättning, som har gamla anor i eddaforskningens historia, fastän man icke sällan ser framhållet, att översättningen är något tveksam. Redan i tredje delen av den arnemagnæanska upplagan (1828) föreslås med en viss tvekan denna översättning med följande motivering: »*Skockr* m. vox obscura R. 15. Est e mea sententia arca, cista; notat recentioribus thecam, cavitatem, receptaculum e. gr. *penna-skockr* receptaculum calami, *nálaskokkr* [!], aciarium, theca acuum. Vox alia *Stockr*, illi fere consona, hodiernis Islandis cistulam significat». Den i slutet antydda möjligheten har upptagits av Luning (1858), som läser *stokkr*, vilket ord han efter glossaret att döma fattar i dess ursprungligare betydelse »stock», men för

övrigt bruka moderna utgivare ha *skokkr* eller *skokr* (den senare formen hos Hildebrand-Gering och Sijmons-Gering), vilket mer eller mindre tveksamt förklaras såsom betydande kista eller dylikt. Så säger Gering i kommentaren s. 353: »*skokr* ist in der bedeutung »kiste, truhe« in den alten quellen sonst nicht nachzuweisen, falls nicht in der Eiríks s. rauþa (ed. Storm) 42¹⁴ *skokka* st. *skrokka* zu lesen ist ... Dichterisch bezeichnet das wort sonst einen teil des schiffes und (pars pro toto) das ganze schiff (s. die belege Lex. poet.² 510^a). — Dass in diesem zusammenhange ein stück des hausrats erwähnt wird, ist auffallend.» Samma tvekan kommer till synes hos Finnur Jónsson, De gamle Eddadigte (1932), när han s. 157 säger: »*skokkr*: synes at bet. en lille kasse, æske, med redskaber; men man ventede snarere her navnet på et klædningsstykke, en kappe; mulig er ordet det s. s. *skunk* ntr. hos Rietz».

Dessa kommentatorer ådagalägga alltså en mycket berättigad tvekan. I den lexikaliska litteraturen avlägsnas snart tvivelsmålen och *skokkr* återgives i regel med »kista, låda» utan någon som helst reservation.¹ Denna översättning, som faktiskt endast bygger på ett belägg, det här ifrågavarande dunkla Rígsþula-stället har numera bitit sig fast, utan att dess berättigande prövats mera ingående, och översättningen »kista, låda» har utträngt vissa äldre på textändring byggande tolkningsförslag (se nedan). Det är emellertid i hög grad befogat att här taga upp ordet till något närmare granskning, en granskning, som visar, att det icke står så isolerat som man tidigare antagit och som visar dess anknytning till en med avseende på formen ganska enhetlig men i fråga om betydelsen starkt skiftande ordgrupp i de nordiska språken.

Stöden för en översättning »kista, låda» äro på det hela taget svaga. Förutom Rp. 15 kan, som framgår av citatet från Gering ovan, av det i ordböcker registrerade fornvästnordiska materialet endast ytterligare ett belägg åberopas. Detta sker emellertid med stor och mycket berättigad tvekan. Det av Gering antydda stället i Eiríks saga rauða (s. 42: 14 i Storms utgåva) lyder »*Sigldu þeir*

¹ Lex. poet., Erik Jonsson, Cleasby-Vigfusson, Fritzner, Hægstad-Torp, Gering, Vollst. Wb., L. Hægstad m. fl.

nordr fyrir ok fundu fimm Skrælinga i skinnhjúpum sofanda ok hofdu með ser skrokka ok i djframerg dreyra blandinn.» Handskriften A (Hauksbók) har i stället för *skrokka stokka*. Båda läsarterna synas mig giva god betydelse. Isl. *skrokkr* betyder enligt Fritzner 1) »Krop, Skrot» 2) »ufordelagtig Benævnelse paa et udeligt Menneske». Blöndal anger för nyisl. *skrokkrur* betydelserna 1) »Skrog, Krop», 2) »Krop af et slagtet Dyr», 3) »Skrog» = skeppsskrov; jfr sv. dial. *skrókk*, m. = »skrov, benrangel» (Rietz 599 b). Det förefaller icke uteslutet, att denna betydelse skulle passa i sammanhanget: det kunde tänkas, att de primitiva eskimåerna hade sin blodiga föda (ännu i dag äta eskimåerna gärna blodsoppa o. d.) i djurkroppar (skinn av nyligen fällda djur?), ett förhållande, som kan ha förefallit de på ett högre kulturstadium levande nordborna märkvärdigt, varför notisen härom gått till eftervärlden. Även Hauksbóks läsart *stokka* ger mening; jfr Fritzners översättning av *stokkr* 13: »Gjemme, Kar, hvori noget nedlægges, indeslutes, bevares, føres». Dock må här framhållas, att det ena av Fritzners två belägg är just det ifrågavarande stället i Hauksbók, och Fritzner har tydligen varit osäker om stället's riktighet, ty exemplet anföres även under *skokkr* = »Æske, Kiste eller lignende» tillsammans med ett påpekande, att texten har *stokka*. Enligt denna läsart skulle alltså eskimåerna ha förvarat den blodblandade mærgen i (trä)skrin eller dylikt. En tredje förklaring, som leder fram till en acceptabel betydelse, vore att antaga, att *skrokkr* betydde »korg o. d.»; jfr fno. *skrukka*, f. = »korg av bork el. næver (um matskreppe el. vomb)» (L. Heggstad). I fornspråket är ordet såsom simplex och i denna betydelse endast belagt i skaldediktningen men i Dipl. Norv. förekommer sammansättningen *skrukku-ker* = »ett slags kar». Jfr vidare no. *skrukka*, hl. a. = 1) »rynka. fåra», 2) »liten korg av bark eller björknæver» (Aasen, Ross),¹ sv. dial. *skræcka* = »näverstrut»,² *skrókka* =

¹ A. Noreen. Aisl.Gr.³ § 322: 1 och anm. antager, att isl. *skukka* utvecklats genom en dissimilationsprocess ur *skrukka*; jfr Egilsson, Cleasby-Vigfussen samt min framställning nedan s. 20 ff., av vilken senare torde framgå, att *skukka* icke behöver vara utvecklat ur *skrukka*.

² J. Ihre, Svenskt Dialect lexicon 153 b.

»korg, näverstrut», sedan »penningpung» och genom metonymi »pengar, kassa».¹ Någon större svårighet för denna tolkning torde knappast vållas av det förhållandet, att såvitt jag kunnat se ett maskulint *skrokkr* = »korg» icke annars belagts på västnordiskt område, då vi från östnordiskt område (och huvudsakligen från dialekter, som stå norskan nära) känna en sådan maskulin sidosform: *skrukk*, m. = »en större korg, vari man bär foder, höskrinda, skrindkorg för hö», *skruck, m. = »hög, smal, flätad korg att förvara ull i; på skämt kallas den *skrúkk*»,² *skrūk*, m. = »korg att bära på ryggen»;³ jfr även sammansättningen *hö-skrukk*.⁴

I vilket fall som helst torde det vara tydligt, att en ändring till *skokka* i Eiriks saga rauða ingalunda är nödvändig. I fornspråket tycks alltså icke finnas något stöd för att Rþ:s *skokkr* skall betyda »kista, låda».

Något starkare äro vid första påseendet de skäl, som kunna hämtas från nyisl. Såsom framgår av det ovan anförda citatet ur den arnemagnaenska upplagan 1828 har nyisl. *skokk(u)r*, t. ex. i sammansättningarna »*penna-skockr* receptaculum calami; *nálaskokkr* aciarium, theca acuum». Blöndal anger också för de två maskulina substantiven *skokki*, *skokkur* bl. a. efter Björn Haldórssons lexikon (1814) betydelserna »Skede, Foderal» = nyisl. *hylki*. Som ett forntida exempel på denna betydelse anför L. Heggstad ett i Dipl. Isl. II: 6 mötande *skokkr* (= »slira til kniv»). Fallet synes mig oklart, och även om man icke helt vågar avvisa möjligheten av att denna betydelse skulle föreligga, förefaller den tvivelaktig. Belägget återfinnes i ett år 1265 på alltinget antaget stadgande angående bärandet av kniv (på alltinget?). Det beslöts, »*at eingen skule bera upp bunden hnif þann at skockr edr hiolt væri at skapti*». Det förefaller mig, som om *skokkr* liksom *hiolt* angives såsom en detalj *at skapti*. Men

¹ Rietz 599 b.

² Rietz ibm (Hälsingland), Nordlander, Ordb. Multråm. 107 a.

³ K. L. Österberg, Ordb. Ovikens bygdem. 27.

⁴ Rietz ibm (Södermanland).

är detta riktigt, kan det knappast vara fråga om ett fodral; åtminstone är det svårt att få någon mening i ett stadgande angående ett fodral för skaftet men icke för själva kniven. Betydelsen »fodral» synes fordra, att ett logiskt led »*væri á hnifinum*» l. dyl. skulle vara överhoppat efter *skokkr*. Det är därför bäst att tills vidare hålla detta ord utanför diskussionen (jfr nedan s. 27).

Ur saklig synpunkt synes mig en sammanställning med detta *skokk(u)r* = »fodral» icke särskilt tilltalande; man frågar sig, vad det var för ett litet fodral eller etui, som i så fall enligt Rþ. låg på golvet, och man kan knappast utan vidare våga draga den slutsatsen, att ett ord, som i nyisl. betyder »fodral, etui» i fornspråket skulle betyda »kista, låda», även om en sådan betydelseutveckling icke i och för sig är otänkbar. För att denna betydelse likväl skulle föreligga kan emellertid kanske en annan hos Blöndal angiven betydelse hos *skokki*, *skokkur* anföras som stöd, nämligen hans moment 3 b: »Hovedstykket i en Kommode (i Mods. til Skufferne)». Här är det fråga om en större, mera iögonenfallande möbel, och betydelseutvecklingen skulle kunna tänkas vara den, att den ifrågavarande delen av en byrå betecknats som fodralet i motsats till lådorna, innanmätet. Det vore då tänkbart, att ett större »fodral» utan lådor, dvs. en kista eller ett skåp redan i fornspråket kunnat kallas för *skokkr*. Det förblir dock i viss mån betänkligt, att inga andra gamla belägg för en sådan möbel finnas. Dessutom är det mycket sannolikt, att den sistnämnda betydelsen (»Hovedstykket i en Kommode»), som Blöndal väl också vill antyda genom den lexikaliska anordningen, är sekundär i förhållande till den betydelse han anført som 3 a: »Bjælkeværket i et Hus med den udvendige Beklædning, i Mods. til Panel, Gulv osv.», vilken betydelse, som vi längre fram skola se, snarast bör sammanställas med andra betydelser än »kista, låda».

Som ett ytterligare stöd för översättningen »kista» osv. skulle man kunna peka på shetl. *skog*, av J. Jakobsen, Etym. Ordb.

(under *skog* 1), definierat som »*læddike, lille æskeformet lukke eller gemmerum i en båd indvendig under rælingen*, tildels dannet ved, at en bund er sat ind forneden imellem den såkaldte »rinner» eller »wearin» (*liste indvendig lidt nedenfor rælingen*) og den bådplanke, som er nærmest under rælingen»¹ och sammanställt med isl. *skokkr*, »æske, kiste». Att ordet är nära besläktat med isl. *skokkr* är utom allt tvivel, men det kan knappast åberopas som stöd för betydelsen »kista», av Jakobsens beskrivning att döma är shetl. *skog* närmast ett slags hylla, och denna betydelseutveckling är även, som jag senare återkommer till, betygd i Norge (*skukk* = »stor hylla» enligt Ross, Tillæg).

Vi övergå så att något betrakta den möjlighet, som antytts i det ovan anförda citatet från Finnur Jónsson, att *skokkr* skulle kunna beteckna ett klädesplagg. Kravet på en undersökning av denna möjlighet inställer sig spontant vid ett jämförande studium av den mycket parallellt byggda diktens olika delar. Ái's och Eddas sysselsättningar omtalas icke (de sutto vid eldstaden), och om deras utseende lämnas inga andra upplysningar än att de voro grå och att Edda var klädd i ålderdomlig huvudbonad. Beträffande Fadír anför dikten, åtminstone i sitt nuvarande skick, icke något annat än hans sysselsättningar (str. 28), vilka skildras i två verspar:

*Sat húsgumi   ok snøri streng
álm of bendi   orvar skepti,*

varpå dikten omedelbart övergår till att skildra Módirs sysslor utan att det finns någon anledning att antaga, att något skulle ha gått förlorat här:

*en húskona   hugdi at ormom,
strauk of ripti,   sterti ermar.*

Omedelbart härefter börjar skildringen av hennes kläder (str. 29):

*Keisti fald,   kinga var á bringo,
síðar slæðor,   serk bláfáan.*

¹ Kurs. av Jakobsen.

Samma teknik har redan tidigare tillämpats i skildringen av Amma i str. 16; först sysselsättningen:

*Sat þar kona; sveigði rokk,
breiddi fadm, bió til vádar;*

därefter klädedräkten:

*sveigr var á höfði, smokkr var á bringo,
dúkr var á hálsi, dvergar á oxlom.*

Kunde man med visshet utgå ifrån att str. 15 är inrättad fullständigt parallellt med str. 16 och 28—29, vore det ju intet tvivel om att *skokkr* skulle beteckna ett klädesplagg. Så har redan N. H. Sjöborg (1801) resonerat,¹ och han vill helt resolut ändra versen till *smockr á halsi*. F. W. Bergmann, Rigs Sprüche (1876) menar, att en sådan parallellism utan tvekan föreligger, och som på så många andra ställen företager han (s. 30, 49) en ganska kraftig ändring av texten, i det han i stället för *skokkr* vill läsa *skikkia*; »diesen mantel legte hier Afi, bei der arbeit, ab, und legte ihn an den boden (á gólfi)». Även Finnur Jónsson och väl också Gering vänta sig, som synes av citaten ovan s. 10, snarast någon beteckning för ett klädesplagg, och den förstnämnde hänvisar med tvekan till ett hos Rietz anträffat sv. dial. *skunk*, neutr.

I själva verket kunna lätt nog flera hithörande ord uppletas och anföras till stöd för »kläd-teorien». I första hand bör nämnas nyisl. *skokki*, *skokkur* = »Nederdel, brugt af Kvinder ved grovere Arbejder, daarligt Skört».² Vidare förtjäna att nämnas norska *skokka* = »alchemilla, daggekåpa»,³ sv. dial. *skåkka* = »sköte, förkläde, daggekåpa».⁴ Den en gång i VgII mötande fsv. samman-

¹ Se Edda, utg. av R. Rask s. 102.

² Blöndal. Som synonym anføres *pils*.

³ Torp, Nynorsk Et. Ordb.

⁴ Rietz 612 b (Hälsingland, Medelpad, Jämtland, Svealand). Enligt Lyttkens, Svenska växtnamn är ordet i dessa dialekter lån från norskan, ett påstående, som förefaller ha fog för sig.

sättningen *skunkufalz maper* har på goda grunder antagits förutsätta ett fem. *skunka såsom beteckning för något klädesplagg, ovissst huruvida manligt eller kvinnligt.¹ Vidare ha vi, som redan antytts, i svenska dialekter ett *skunk*, vanligen neutr.: *skonk* = »tunica lintea»,² *skunk*, n. = »öfverkjortel; hvit linnekjortel, som häcktas ihop ofvan om höfterna»,³ *skunk*, n. = »linnekjortel»,⁴ *skonk*, n. = ds.,⁵ *skunk skoyt, m. = »Bålen till en rock, d. v. s. det som är kvar, då ärmarna avlägsnas», även i sammansättningen *rock-skunk*.⁶ M. Moth har i sitt stora danska ordboksmanuskript ett danskt dialektord *skunk* = »Et Snørliv, hvortil Skiødet sidder fast», och från honom har ordet övertagits av en rad yngre lexikografer,⁷ vilka emellertid icke synas känna ordet från annat håll.

Torp vill i Nynorsk Et. Ordb. skilja no. och sv. dial. *skokka* från *skunk*, medan Hellquist postulerar ett germ. *skunkön och följaktligen söker anknytning till *skunk* (Et. Ordb. under *skocka*, *skynke*). Detta förslag förefaller mig ojämförligt mera tilltalande med hänsyn till de små betydelseskiftningarna hos de anförda orden. Ordstammen får visserligen i så fall tillmätas hög ålder i de nordiska språken, eftersom sänkningen *u > o* framför försvunnen

¹ E. Wadstein i Nord. Tidskr. f. Filologi 3R. V: 20 ff.; jfr E. Hellquist Et. Ordb. under *skynke*.

² Ihre, Sv. Dialect lexicon 152 a (Blekinge).

³ Rietz 607 b (Kalmar län, Medelstads och Östra härad i Blekinge).

⁴ N. Linder, Allmogemålet i S.Möre.

⁵ K. Nilsson, Ord o. talesätt från Sydöstra Blekinges strandbygd o. skärgård. De svenska beläggen för *skunk* = "kjortel" o. d. synas alltså vara påfallande starkt koncentrerade till Blekinge och södra Kalmar län. Det enda belägget för denna betydelse i SAOS är också hämtat från blekingen Fabian Månsson: "... de grevliga damernas fåfånga klädsel ... de åtsittande skunken, som voro så trånga, att de som krängt dem över sig inte kunde ta mer än halva steg, utan småtrippade som höns". Rättfärdigg. 1: 124 (1916).

⁶ Wessman, Samling av ord ur östsvenska folkmål (Ormsö).

⁷ Molbech, Dansk Ordbog utg. av Vidsk. Selsk., Feilberg och Kalkar.

nasal inträffat i urnordisk tid,¹ men det finns ingen tvingande anledning att antaga, att yngre lån skulle föreligga; i varje fall är Torps med tvekan gjorda sammanställning med flam. *schok(ke)* = »frökapsel» icke särskilt lockande. Härtill komma de många besläktade ord, till vilka jag snart återkommer och vilka på sitt sätt tala för att vi här ha en inhemsk bildning. Dock bör framhållas, att med undantag för fsv. **skunka* och det avljudande isl. *skikkja* ingen hithörande beteckning för klädesplagg tycks vara belagd i de nordiska fornspråken (jfr Hj. Falk, *Altwestn. Kleiderkunde* s. 231); däremot förekommer ett efter allt att döma med **skunka* nära sammanhängande isl. *skukka*, »veck på klädnad» (jfr nedan s. 27).

Vi kunna emellertid tills vidare lämna de etymologiska resonemangen och inskränka oss till att påpeka, att om man vill fatta *skokkr* i Rp. 15 såsom beteckning för ett klädesplagg, ordet visar sig ha flera anknytningar i de nordiska språken än vad eddaforskarna hittills uppmärksammat.

Vissa invändningar inställa sig emellertid även här, först och främst på grund av den adverbiala bestämningen *á gólfi*. Man kan fråga sig, om det var brukligt eller typiskt, att man lade kläder ifrån sig på (jord)golvet, något som icke förefaller oss särskilt lämpligt eller praktiskt. Av mindre betydelse är, att de flesta av de ovan anförda beteckningarna på klädespersedlar tyckas äsyfta kvinnoplagg och att vi kunnat vänta oss, att diktaren, om han för rimmets skull behövde ett på *sk* begynnande ord för klädesplagg, kunnat taga det välkända *skikkja*. Vända vi oss så till diktens disposition och parallellismerna i densamma, kan man nog icke komma ifrån att mycket kan tala för att *skokkr* borde beteckna ett klädesplagg; den föregående kortversen nämner ett dylikt (*skyrto*

¹ Jfr Axel Kock, *Svensk Ljudhistoria* 2: 57 ff. Vg II:s **skunka* kan förefalla något påfallande, eftersom just fornvästgötskan utmärker sig genom assimilation och sänkning i dylika fall (jfr ibm). Då emellertid ett *u* i följande stavelse förhindrade övergången, bör den ursprungligare formen haft goda utsikter att slå igenom i paradigmet **skunka* (> **skokka*): *skunku* osv.

þrungva), och återstoden av strofen beskriver mannens sysselsättning och hans skägg och hår, vartill kommer, att stroferna om Amma och Módir äro så inrättade, att kläderna nämnas omedelbart efter sysselsättningarna. Helt bindande torde emellertid sådana jämförelser icke vara. Dels bjuda beskrivningarna av de båda männen (i str. 2 och 28) icke alls på några i detta fall användbara paralleller, dels kan det med hänsyn till parallellismen ha något att betyda, att skildringen av Afi kommer före de strängt parallella beskrivningarna av Amma och Módir; dvs. diktaren behöver vid utformandet av str. 15 icke ännu ha känt sig bunden av ett visst schema, utan han kan ha tillåtit sig att göra skildringen litet mera »blandad». I regel är ju de enskilda kortversernas innehåll i de olika partierna mycket enhetligt, men någon gång händer det, att diktaren i den senare hälften av ett verspar något litet faller ur tonen, något som snarast beror på rimtvånget. Obs. sista halvversen i följande exempel:

Rþ. 32.   *vin var í konna,   vardir kálkar;*
               drukko ok dæmdo;   dagr var á sinnom.

Rþ. 11.   *ræddo ok rýndo,   rekkio gërdo,*
               Præll ok Þír,   þrungin dægr.

I dylika fall är parallellismtekniken icke längre strängt iakttagen.

Vi komma då till det resultatet, att det icke går att med full säkerhet påvisa, att *skokkr* skall beteckna ett klädesplagg, men denna tolkningsmöjlighet framstår strängt taget som mera beaktansvärd än den vanliga översättningen »kista, låda».

En tredje, hittills förbisedd förklaringsmöjlighet synes emellertid också böra prövas. Som framgår av citatet från Gering ovan s. 10, finns i isl. ett förhållandevis väl belagt maskulint substantiv *skokkr*. Ordet, som endast är anträffat i poesi, har efter Lex. Poet. brukat översättas något vagt med »del av fartyg» och som pars pro toto »fartyg» i allmänhet. Emellertid har Ivar Lindquist i en uppsats i Festskrift till Finnur Jónsson 1928 närmare belyst det isländska ordet och visat, att det är identiskt med ett i Bohus-

län välkänt sbst. *skock*, *akterskock*. Enligt Ivar Lindquist är en *skock* »ett löst flak, hopsnickrat av bräder, som sitta på tvären mot båtens längdriktning, hållas samman av en slå på undersidan och äro avfasade i ändarna, så att »skocken» skall passa till bordläggningen i botten. Finns det fler skockar än den i aktern, äro de avpassade efter spantens mellanrum». Rietz upptager *skókk*, m. från Bohuslän och översätter »löst bräde på botten av en båt», och Ivar Lindquist anför efter SAOS ett litteraturbelägg från bohuslänskan Emelie Flygare-Carlén (Köpmanshus 2: 387). Efter allt att döma har ordet samma betydelse i de av honom undersökta stroferna av Arnórr Þórðarson, Þolverkr Arnórsson, Kolli hinn þrúði och i Plácítusdrápa. Synonymer äro i fornspråket och i nyisl. *piljur*, pl. av *pilja*, f. samt lånordet no. och nyisl. *plítt*, nyisl. *plíttur* (jfr sv. *plikt*).

Under sådana omständigheter menar jag, att det även är tänkbart, att *skokkr* i Rp. 15 skulle höra hit och representera en närliggande betydelse. Man skulle kunna gissa på en enklare golvbeläggning, bestående av ett flyttbart brädflak, ett slags fotpall, som placerades där någon satt (i detta fallet Afi), då det var trevligare och bekvämare att ha fötterna på en sådan »skock» än direkt på jordgolvet. Ett stöd för en dylik uppfattning erbjuder V. Guðmundssons redogörelse för golv, bänkar och därmed sammanhängande inredning i ett fornnordiskt, spec. isländskt hus.¹ S. 182 talas om bänkarna och deras anordning i äldre tid: »Også foran bänkene var der anbragt et slags »fodbræt» (*fótbord*) eller »skammel» (*skemill*, *bekkjarskór*, *skór*), men disse skamler har vistnok været løse og af en anden beskaffenhed end den egenlige »fodpal».» Visserligen finns icke något annat belägg än möjligen det ifrågasvarande Rígsþula-stället för att ett sådant fotbräde kunnat kallas *skokkr*, men det förefaller icke osannolikt, att en detalj av inredningen i ett hus kunnat få denna benämning på grund av likheten i utseende och funktion med »skocken» i en båt.² Även som båt-

¹ Privatboligen på Island i Sagatiden, s. 178 ff.

² I detta sammanhang kan påpekas, att det av Guðmundsson anförda ordet *skór* = »skammel. fodbræt» även förekommer som båt-

term har ordet bevarats endast i diktningen; det förekommer sålunda icke hos Hj. Falk, *Altwestnordisches Seewesen*. Därtill kommer, att Rþ:s diktare har en viss förkärlek för smådetaljer i fråga om husinredning, ett argument, som visserligen också kan anföras som stöd för tolkningen »kista». Dörrarna ägnar han påfallande uppmärksamhet; str. 2: *hurð var á gætti*; str. 14: *hurð var á skíði*; str. 26: *var hurð hnigin, hringr var á gætti*.¹ Vad golvet beträffar, så nämnes ingenting om detta i samband med skildringen av Ái's och Eddas hus, om man bortser från det även i str. 14 mötande: *eldr var á gólfi*, men när det är fråga om Fadirs och Módir's hus, intresserar skalden sig för dettas utseende, str. 27: *gólf var stráit*, en omständighet, som synes mig betydligt öka möjligheten för att även str. 15: *skokkr var á gólfi* skall syfta på golvet's utseende. Diktarens tankegång skulle då vara ungefär följande: Hos Ái och Edda var allt primitivt, och golvet, som icke närmare beskrives, var ett vanligt jordgolv. Afi och Amma stå i allt på ett högre stadium; för golvet's vidkommande framgår detta av att där fanns åtminstone en »skock», och hos Fadir och Módir slutligen hade man t. o. m. strött halm(?) över golvet.

Det sist anförda tolkningsförslaget, *skokkr* = fotbräde eller dylikt, synes mig icke stå de båda tidigare undersökta möjligheterna efter ur saklig synpunkt, och ur metodisk synpunkt innebär det den stora fördelen, att det nära ansluter sig till den enda i fornspråket för övrigt belagda betydelsen hos *skokkr*.

Man bör emellertid icke diskutera möjligheterna att sammanställa Rþ:s *skokkr* med den likalydande isl. sjötermen, bohusl. *skock* utan att samtidigt kasta en blick på ett ordmaterial, som tydligen hänger nära samman med »skock». Det finns nämligen en

---

eller skeppsbyggarterm. *Skör* 5 definieras av Fritzner som: "Sammenføiningen af Bordene i et Fartøis Side, som ere lagte over hinanden med Kanterne".

¹ Jfr senast Hj. Falk i *Studier tillägnade Axel Kock* s. 225 ff

rad ord i de nordiska språken, vilkas såväl form som betydelse peka på nära samhörighet med isl. *skokkr*, under det att i andra ord formen överensstämmer men betydelsen förefaller mera avlägsen. Vi betrakta först något den förstnämnda gruppen, och eftersom vi i denna undersökning gått ut från isländskan, vända vi oss först till det västnordiska och därefter till det östnordiska språkområdet.

De i åtskilliga lexika mötande betydelserna »kista, låda» kunna vi här bortse ifrån; jag tror mig ovan ha påvisat, att de blott äro konstruktioner av kommentatorer och lexikografer på grundval av Rp:s *skokkr*, vilket emellertid är för svagt grundlag för att ensamt kunna bära upp sådana konstruktioner. Från nyisl. kunna däremot anföras *skokki*, *skokkur*, m. i de tidigare omtalade hos Blöndal förekommande betydelserna »Bjælkeværket i et Hus med den udvendige Beklædning, i Mods. til Panel, Gulv osv.», »Hovedstykket i en Kommode (i Mods. til Skufferne)».

Vidare ha vi att här fästa uppmärksamheten på no. dial. *skukk*, (*skōk*) = »Løftet i Stalden»,¹ »et lidet Loft, især i Fæhuse; et Høloft»,² *skukk*, *lemskukk* = »lidet Loft»,³ *skukk* = »Loft i alle Slags Udhus; Floorskukk, Stallskukk, Naustskukk»,⁴ *skukkje*, m. = »loft af stænger». ⁵ En variantbetydelse hos *skukk* är »stor Hylde»;⁶ jfr i detta sammanhang också shetl. *skog* (se s. 13 f. ovan) = »hyllfack under relingen i en båt».

En annan betydelse möter hos diminutivbildningar som no. dial. *skykkja*, *skykkje*, *skykju*, *skøkju* = »en Tilbygning i en Lade, et smalt Rum paa Siden af Huset»,⁷ »usselt litet hus». ⁸ En hithörande

¹ L. Hallager, Norsk Ordsamling (1802) (Hardanger).

² Aasen (Søndre Bergenhus a.).

³ Ross (Sogn).

⁴ Vidsteen, Ordb. over Bygdemaalene i Søndhordland 167.

⁵ Ross (Hardanger).

⁶ Ross, Tillæg (Lister).

⁷ Aasen. Vanligare tycks formen *skytja* vara, hos Aasen och Torp förklarad som diminutivbildning till *skot*. Aasen uppger *k*-formerna från Telemarken, Hallingdal och Östlandet, Torp därutöver från Romsdal, Sunnmøre och Helgeland.

⁸ Torp, Nynorsk Et. Ordb. under *skytja*.

bildning med annan avledningsändelse föreligger tydligen i nyisl. *skukkelsi*, n. = »lille Værelse».¹

Förflytta vi oss så över till det östnordiska språkområdet, finna vi enbart i det i tryck föreliggande materialet² ett stort antal belägg på hithörande ord, som ha samband med byggnadskonsten. Närmast Norge och i anslutning till Östlandets *skykkja*, *skøkju* finna vi i äldre dialektmaterial ett värmländskt och dalsländskt *sköka*, f. = »Et hus, som är bygt intil et annat, så at thet hafver thet andra större huset till vägg å ena sidan, och är merendels på en sida öppet»,³ »utbyggnad vid en hö- eller sädeslada».⁴ Med samma eller liknande betydelse föreligger på flera håll i södra och västra Sverige *skunk*, *skunke*, m.: *skongke*, *skungke* = »qwist, förstuga»,⁵ *skonke*, m. = »kammare, bod».. *Mjölka-skonke*, m. mjölkkammare, *Risa-skonke*, m. bod, der ris förvaras»,⁶ *skunk* = »bislag»,⁷ *skunke sköykə = »köksförstuga»,⁸ »mindre veranda, förstukvist»,⁹ *skonk* = »skräprum, köksförstuga,

¹ Blöndal. Beträffande det i nyisl. sällsynta suffixet se Alex. Jóhannesson, Die Suffixe im Isl. s. 27. I fråga om dess här föreliggande diminutiva (eller pejorativa?) karaktär jfr västg. *krýpols*, n. = »kryp» (J. Götlind, Västsvensk ordbildn. s. 106).

² Någon mera omfattande genomgång av arkivmaterial o. d. har jag icke företagit, då det är mig bekant, att Nat. Lindqvist medtagit ordet *skunk* = »förstukvist» etc. i den stora frågelista han utsänt med anledning av sitt under utarbetande varande stora ordgeografiska arbete »Ordgeografiska centra och spridningsvägar», i vilket man alltså kan förvänta mera detaljerade uppgifter om detta ords förekomst i olika betydelser i olika delar av Sverige.

³ Ihre, Svenskt Dialect lexicon 152 b (1766).

⁴ Rietz 577 b.

⁵ Hof, Dialectus vestrogothica 254 (1772).

⁶ Rietz 595 a (Västergötland).

⁷ Rietz 586 b (Marks hd, Västergötland).

⁸ Leander, Holsljungamålet 75.

⁹ Kalén, Ordb. över Fageredsmålet (Halland). Jfr följande ex. ur SAOS: »ladugårdslänga... av bräder under spåntak jämte en tillbygd s. k. skunke». PT 1916 nr 29 A s. 3 (Västergötl.). »På stugorna i Västergötland har ingångsdörren fått ett takskydd, eller en kvist, som är lik ett »ovanligt stort nyckelhål». Det kallas »skunke», en... för hela landskapet karakteristisk detalj». J. Åkerlund i STÅRSSKR. 1912 s. 37.

marknadsstånd».¹ Från norra Halland har jag erhållit mycket betydelsefulla upplysningar av museiintendenten Albert Sandklef i Varberg, som har ytterst grundlig kännedom om västsvensk allmogekultur. Enligt S. är *sköggk* i norra Halland gängse benämning på en utbyggnad till en större byggnad, en lada osv. Emellertid avser benämningen icke vilken liten utbyggnad som helst. Sålunda användes ordet icke för att beteckna en utbyggnad med eget tak, dvs. med tak, som utgöres av en självständig konstruktion (kvist, bislag), utan *sköggk* avser en utbyggnad eller tillbyggnad, vars tak är en direkt fortsättning av den större byggnadskroppens tak, uppkommen därigenom att takskägget utdragits (med bibehållen lutning) över utbyggnaden. Ordet avser alltså, kan man säga, en liten utbyggnad under takskägget, ett faktum, som är av vikt för betydelseutvecklingen.

Tämligen isolerad men av stort intresse med hänsyn till den här föreslagna tolkningen av Rþ:s *skokkr* står i mitt material formen *skunker*, pl. = »spänger över en fuktig äng», från Södermanland.²

En rad andra exempel anknyta närmare eller fjärrare till den norska betydelsen »loft». Själva betydelsen »loft» ha vi i småländska *skunk skoyk* = »vind över boningsrum eller uthus», »rummet närmast under taket, loft, vind».³ Hit bör kanske också lämpligen föras den från Medelstads härad i Blekinge av Rietz anförda betydelsen »tak inuti ett rum».

Helt nära »loft» står den fr. a. från Skåne anförda specialbetydelsen »läktare i en kyrka».⁴

¹ G. Hedström, Sydsmäländska folkmål s. 357 (resp. Berga, Femsjö, Hanneda).

² Rietz 587 a (Sorunda, Södermanl.).

³ Rietz 586 b (Småland), G. Hedström 357 (Virestad, Pjätteryd); jfr följande ex. ur SAOS: "Ofwan uppå woro skunkar (som dhe dhet kalla) eller böningar". Syneprot. Hallaryds prästg. 1681.

⁴ Rietz 586 b (Skåne och Halland). Wigforss, Södra Hallands folkmål 353 (Ljunits hd i Skåne); åtskilliga belägg på betydelsen finnas i Landsmålsarkivet i Lund. Jfr "(Vid jordfästningen) sitter eller ligger kyrkogrimmen, osynlig för andra (än prästen), uppå skunken eller kyrkovinden" Hyltén-Cavallius Varend 1: 342 (1864).

Som en kombination av betydelserna »utskjutande tillbyggnad» och »loft» kan man betrakta *skunk*, *skonk*, *skunke* etc. i den i mitt material huvudsakligen i Småland anträffade betydelsen »öfverhängande utbyggnad på hus . . såsom ännu på gamla fähus vid soldattorp och på gamla loftbodar»,¹ »utanför öfra våningen af en bod på dess ena långsida anbragt och under det utskjutande taket befintlig lång gång, som genom en trappa står i förbindelse med marken och genom dörrar med bodens öfra våning»,² alltså »svalgång».

En bildlig användning av denna betydelse är kanske det södermanländska »ovanligt utskjutande panna: *den der ha fått skunk över ögo*».³

Nära besläktad med betydelsen »överhängande utbyggnad» är tydligen betydelsen »taksäckg, den nedersta framskjutande delen av vattentaket», huvudsakligen antecknad från södra Sverige och Danmark⁴ men även belagd så långt norrut som i Södermanland.⁵ Rietz anför sammansättningarna *skunkbräda* eller *skongbräda* = »bräde under taksäckget i st. f. gesims» och i SAOS har jag i ett ex. från 1700-talet funnit *skunkbord* i liknande betydelse.⁶ Beröringen med närmast förut anförda betydelse synes tydligt framgå av följande ex., som efter SAOS hämtats ur G. O. Hyltén-Cavallius, Från Småland s. 15: »En mängd gamla loftsbyggnader

¹ Rietz 586 b (Södermanland (Vansjö), Småland), Bidr. t. Södermanlands äldre kulturhistoria, utg. av H. Aminson IV: 38 (Åkers och Öster-Rekarne härader).

² Gadd, Allmoge-målet i Östra härad s. 71. I SAOS finnas åtskilliga belägg fr. o. m. 1700-talet, hämtade från småländska handlingar. Ett ex., »en skunk äller Svale» (Fataburen 1932 s. 91; efter handl. från 1723) avser en byggnad i Osby i nordligaste Skåne.

³ Bidr. t. Söderm. ä. kulturhist. IV: 38.

⁴ Rietz 586 b, Möller, Ordb. öfv. halländska landskapsmålet 168, Kalkar. Sistnämnda arbete anför bl. a. ett ex. från 1539: »breden poo for:ne jord, vdtiil algaden i sønder och i nøer 14 1/2 alne foruden skoncken» och anmärker, att här föreligger kanske öfverförd betydelse »det stykke jord, taksäckget dækker over».

⁵ Bidr. t. Södermanlands ä. kulturhist. IV: 38.

⁶ J. Leche i Vet. A. H. VII: 246 (1746; i skildring av skånska halmtaks konstruktion).

förekommo ock (dvs. i Växjö på 1810-talet), hvilka efter forntida sed voro inåt gårdsidan försedda med en utskjutande 'skunk' och derunder en öppen gång eller 'svale'. Här är tydligen *skunk* = »takskägg», och om denna betydelse är den mera primära, böra betydelser som »svalgång» och »utbyggnad under takskägget» lätt ha kunnat utveckla sig därur.

Nära besläktad med betydelsen »takskägg» är i sin tur betydelserna »vinkeln under takskägget», »den vinkel, som bildas av taket och loftets golv». I det använda lexikaliska materialet påträffas dessa betydelser så gott som uteslutande i det nuvarande Danmark. P. Möller upptager visserligen i sin halländska ordbok bl. a. »vinkeln under takutsprånget», men det förefaller icke omöjligt, att denna betydelse medtagits under inflytande från danska dialektlexika. Från Själland uppgives *skunk* = »den Huk, som dannes der, hvor Taget støder sammen med Loftet, og som i Fyen, Lolland og fl. Steder kaldes Heldefaget»,¹ från Mors *skonker* = »Aabningen under Tagskiægget paa Huse»,² från skilda håll i Jylland anföres pluralen *skonkær* (Vendsyssel), *æ skonkær* (Thy, Mors, Lild), även med assimilation och sänkning: *skåkær* = »vinkelen mellem loft og tag, åbningen mellem remmen og taget el. den nederste lægte, udfyldt med tørv el. sten eller tilkinet med ler . . . *ka do stap højø gåt nør i skonkærø?*».³ Som synonymer från andra danska dialekter anföras bl. a. *hældefag* och *ovsbord*.

Besläktade men efter allt att döma sekundära danska betydelser äro de jylländska *skunk* = »en Aabning i Loftet med Lem eller Luge for» *løvtskonk* = »stedet paa loftet hvor loft og trappe støder sammen».⁴

¹ Molbech, Dansk Dialect-Lexicon 505; jfr Dansk Ordb. (Vidsk. Selsk.).

² Molbech ibm.

³ Feilberg, Ordbog over jyske almuesmål under *skunk*, *skokker*; jfr J. M. Jensen, Et Vendelbomåls Lyd- og Formlære s. 15, 30, 153.

⁴ Molbech s. 505 (Salling), Feilberg under *loftskunk* (Västjylland, Salling), P. Skautrup, Et Hardsysselsmål s. 46.

En annan med huskonstruktion sammanhängande specialbetydelse föreligger i bornholmska *skänk*, m. = »Benævneelse paa en større Krydsbjælke, navnlig i Gavlen af et Hus, nedenfor den øverste Krydsbjælke (Hanebjælken)»,¹ och samma eller liknande betydelse föreligger i en icke nordisk dialekt: nordfris. *skonk* = »Dachquerbalken unter dem Dachende».² Från Ditmarsken föreligger exempel på hurusom ordet kommit att beteckna en annan och viktigare detalj i bjälkverket: *schunk* eller förtydligande *schunkbalken* = »der in der Längsrichtung des Dachstuhls verlaufende Balken, auf dem die Sparren in ihrem unteren Drittel aufliegen ... (Gegensatz: *Stek-balken* Querbalken)».³ En annan betydelse, som kommer de tidigare omtalade betydelserna »loft» etc. mycket nära, är dokumenterad från Eiderstedt: *schunk* = »zweite höhere Balkenlage im Vierkant des Haubergs»,³ dvs. det bjälklag, som bildar övre våningen i den som hölada använda byggnad (*veerkant*, *veereck*), som utgör kärnan i gårdsanläggningar i Eiderstedt.⁴ Mensing (under *schunk*³) härleder de båda sistnämnda betydelserna ur det ovannämnda nordfrisiska *skonk*, »dachquerbalken». Det kan väl icke betvivlas, att de olika betydelserna på något sätt hänga ganska nära samman, men en närmare undersökning synes visa, att frisiskan knappast kan vara det långivande språket. Alla forskningarna efter ytterligare hithörande byggnadstermer från frisiskt, holländskt och lågtyskt språkområde ha givit negativt resultat, och det förefaller därför ojämförligt mest sannolikt, att de nu anförda fallen från frisiska och nordtyska dialekter äro lån norrifrån, dvs. från danskan.⁵

Den hittills meddelade översikten har alltså visat, att bildningar till en stam *skunk-* äro vida spridda över det nordiska språkområdet med skiftande men i stort sett varandra ganska när-

¹ Espersen, Bornholmsk Ordbog.

² J. P. Jensen, Wörterbuch der nordfriesischen Sprache der Wiedingharde (1927).

³ Mensing, Schleswig-Holsteinisches Wörterbuch under *schunk*².

⁴ Ibm under *Haubarg*.

⁵ För diskussion och upplysningar härvidlag står jag i tacksamhetsskuld till docent Ernst Löfstedt, Lund.

stående betydelse, avseende byggnadskonstruktioner o. d. Mera frågande måste man åtminstone till en början ställa sig beträffande vissa andra ur formell synpunkt identiska betydelsegrupper.

I första hand kan då nämnas fornvästn. *skukka*, f. = »veck, rynka», i sht veck o. d. på klädesplagg; jfr följande hos Fritzner anförda ex. ur Mariu saga 160: 23: »*semr hón sér eitt klæði stórliga rúmt þat, er með sínum skukkum leynir hennar kvíðarvöxt*». En annan betydelsevariant av intresse föreligger i följande ex. ur Karlamagnus' saga 286: 38, likaledes anført hos Fritzner: »*band hattarins var af brendu gulli með virktum ofit, en skaptit upp af hettinum ok gullknappinn yfir görr með þungum skukkum gullsmíðligs hagleiks*». Här är det tydligen fråga om utsmyckning av guld på »skaftet» (se Fritzner: *skapt* 4 a) till Karlamagnus' hatt, och vi erinra oss då, att vi tidigare mött ett isl. *skokkr* i samband med *skapt*: »*at eingin skule bera upp bunden hníf þann at skockr edr hióllt væri at skapti*» (se ovan s. 12). Jag uttalade ovan som min mening, att L. Heggstads översättning »slira til kniv» icke föreföll att passa, och det synes mig vida sannolikare, att fallet bör hållas samman med det nyss anförda stället ur Karlamagnus' saga. Visserligen är det icke fråga om samma slags *skapt*, men det är ingenting som hindrar, att det i båda fallen är fråga om guldsmedsarbeten. Vi finge i så fall ett ordpar isl. *skokkr* : *skukka* med i de här ifrågakommande orden vanlig deklinationsväxling.

Jfr vidare isl. *skykk*, m., i uttrycket *ganga skykkjum* = »være i en bølgeformig Bevægelse» (se f. ö. Fritzner).

Som såväl mask. som fem. föreligger ordet i norska dialekter: *skukkor*, fem. pl. = »samentrukne Bryn, misfornøiede Miner»,¹ *skukkar*, mask. pl. = »misfornøjede Miner».² Betydelseutvecklingen förklaras givetvis av att missnöjda miner ofta kunna karakteriseras av att veck bildas i pannan; jfr sv. dial. (smål.) *skøyk*, m. = »vecket över ögonen».³ Den ursprungliga betydelse-

¹ Ross (Hardanger m. fl. ställen).

² Vidsteen, Ordb. over Bygdemaalene i Søndhordland.

³ G. Hedström, Sydsmäländska folkmål s. 357 (Östra hd). Jfr vidare den ovan s. 24 från Södermanland anförda betydelsen "ut-

sen »veck» föreligger i nysv. *skunk*, m. = »Sinus vel Flexura, in vestibus et ejusmodi»; jfr avledningen *skunkig*, adj. = »Sinuosus, Flexuosus»,¹ vidare i ett av Ihre anført ångermanländskt *sköck* = »Flik eller hörn på ett kläde».²

Jfr vidare sv. dial. (norrl.) *skåkka*, f. = »sköte»,³ (östs.)
*skung? *skungg*, m. = »sköte, famn».⁴

Betydelser sådana som »veck på klädesplagg» etc. leda osökt tankarna till den grupp av beteckningar för klädesplagg, vilken anförts ovan s. 15 f. och därför icke skall ånyo uppföras här. Jag anmärker endast, att de där anförda orden ofta synas beteckna en vid, omfångsrik klädespersedel, t. ex. sv. dial. *skunk* = »överkjol, som häktas ihop ovanför höfterna», fsv. *skunka, väl = »vid kappa», norska dial. *skokka*, sv. dial. *skåkka* = »daggekåpa» och fäster uppmärksamheten på det ovan anförda exemplet ur Mariu saga om den rymliga klädnaden »*er með sínum skukkum leynir hennar kvíðarvöxt*». Av största intresse är vidare, att man kan konstatera ett nära samband mellan de *skukkor*, som utmärka jungfru Marias klädnad i sagan, och växtnamnet no. *skokka*, sv. dial. *skåkka* = »*Alchemilla vulgaris*, daggekåpa». Andra svenska benämningar på denna växt äro nämligen bl. a. *Jungfru Marie* (eller *Marias*) *kåpa*, *Jungfru Marias förkläde*, *Jungfru Marias kjol*, *Mariekåpa*, *Vårfrukåpa*, *Vårfrumantel* osv. (jfr t. *Frauenmantel*, *Unser Frauen Mantel*, *Marienmantel* o. d.).⁵ Att växten bl. a. fått benämningen *skokka* beror tydligen just på dess rikt veckade blad, vilka påmint om en veckad kvinnokappa.⁶ Det synes mig under dessa omständigheter tydligt, att man icke som Torp i Nynorsk

---

skjutande panna“, som kanske något missuppfattats av samlaren och snarare hör hemma i detta sammanhang.

¹ A. Sahlstedt, *Swensk Ordbok* s. 500.

² *Svenskt Dialect lexicon* 152 b.

³ Rietz 612 b (Hälsingland, Medelpad, Jämtland).

⁴ Vendell, *Ordb.* (Nuckö, Rågö, Wichterpal).

⁵ Jfr Rietz 612 b, Lyttkens, *Svenska växtnamn*, SAOB under *jungfru* 3.

⁶ Jfr B. Hesselman, *Från Marathon till Långheden* s. 88.

Et. Ordb. bör skilja *skokka* = »förkläde, daggkäpa» från fvn. *skukka* = »veck, rynka» (se artiklarna *skokka*, *skukkor*).

En speciell egenhet hos orden för klädesplagg i jämförelse med övriga här behandlade ord är att de på flera håll inom det östnordiska språkområdet uppträda med neutralt genus, en omständighet, som emellertid icke förefaller vara av större betydelse i betraktande av dels att stammen *skunk-* tydligen vid ordbildningen utbildats på många skiftande sätt, dels att det är mycket möjligt, att här föreligger senare genusväxling, eventuellt via en kollektiv betydelse hos mask. *skunk* = »veck på klädesplagg».¹ Med betydelser som »veck» etc. sammanhänger ganska nära en från skilda svenska dialekter väl betygd betydelsegrupp. I stora delar av Sverige möter nämligen *skunk*, m. som terminus technicus för en detalj på vissa fiskredskap: »kilen eller kalven på en not eller ryssja»; jfr t. ex. *skunk*, m. = »bugt på nät och notarmar, som uppkommer genom telnarnes eller kanttågens spänning, då garnet blir mindre stramt, och fisken lättare snärjer in sig»,² »påsläk utvidgning på kast- eller sänkglip»,³ »de tre nedersta varven på laxgarn».⁴ Härmed sammanhänger vidare nära det från Wichter-

¹ Angående övergång från maskulin *a*-stam till neutral *d*:o och kollektiv betydelses eventuella inverkan härvidlag jfr W. Cederschiöld, Studier över genusväxlingen s. 27 ff., ävensom t. ex. G. Lech, Skånemålens böjningslära s. 13, A. Janzén, Substantivet i bohuslänskan s. 30 f.

² Bidr. t. Södermanlands ä. kulturhist. IV: 38 (Åkers o. Öster-Rekarne härader). Jfr vidare Ihre, Sv. Dial. lex. 156 b (Östergötland, Södermanland), M. V. Kalén, Östgötha Dialekten s. 17, L. F. Rääf, Ydremålet s. 77, Rietz 586 b f., Arvidsson och Ohlsson, Saml. af redskap s. 14 (Örebro län), G. Hedström, Sydsmäländska folkhäl s. 357 (Östra hd), Vendell, Ordb. under *skunka (Petalax och Korsnäs i Vasa län).

³ Arvidsson o. Ohlsson, Saml. af redskap s. 14 (Örebro län). Liknande användning föreligger i ett ex. ur SAOS om jaktredskap: »Kasse . . . består af ett fint nät, knutet, med skunk, omkring ett stort tunnband som förses med skaft af en stång till längd af tre eller fyra alnar». G. Swederus, Skandinavien's Jagt etc. 337 (1832).

⁴ J. V. Bodorff, Folkspråket på Öland s. 82, Lindroth, Ölands Folkhäl s. 440 (Öland). Jämte best. *skóykæn* förekommer här *sjonkæn*,

pal belagda *skupk* = »nät utan telnar och sänken», »segel utan lik och revsejsingar».¹ Jfr sammansättningar som *skunk-ger* och *skunk-not*² och avledningen *skunka*, v.: »man skunkar nätet in i Båten»,³ *skunka sig* = »bukta sig; om kilen på en not»,⁴ *skynka* = »att tömma kalven».⁵

Till betydelsen »veck» etc. synes också kunna anslutas den med säkerhet endast i nyisl. anträffade betydelsen »fodral», »slida» (se ovan s. 12 f.).

De tre senast anförda betydelsegrupperna, vilka icke avse byggnadskonstruktioner o. d., visa sig alltså vid närmare påseende sinsemellan hänga nära samman. Det återstår nu några smärre grupper, vilka efter allt att döma stå mera fjärran från dessa senare men som kanske i gengäld hänga närmare samman med byggnads-termerna.

Hit hör d. dial. *skunker*, pl., »skal bruges om mørke skyer».⁶ Något ytterligare belägg för substantivet känner jag icke, men betydelsen är efter allt att döma nära besläktad med ett halländskt och västgötskt verb, *skunka*, *skonka*, som torde vara avlett av *skunk* i den ifrågavarande betydelsen: *skonka* = »mulna, skymma»,⁷ *skögka* = »skygga, men endast om en drivande molntapp som skygger för solen, under det himlen i övrigt är klar: *de skögkar fö-söta*»⁸, *skögka på*opers.: *nu skögka-da på*, »solen övertäckes av moln».⁹ Feilberg a. a. hänvisar till Rietz' *skunk* = »takskägg» och Aasens *skukk* = »höloft», vilket tydligen innebär ett förslag

vilken senare form tydligen med Lindroth bör förklaras som uppkommen på grund av association med *sjunka*.

¹ Vendell, Ordb.

² Arvidsson o. Ohlsson, Saml. af redskap s. 12 ff., LandsmArk. Frågelista 37: 54.

³ Tiselius, Vätter 120 (1723).

⁴ Rietz 586 f.; jfr Rääf, Ydrem. 77.

⁵ LandsmArk. Frågelista 37: 54.

⁶ Feilberg under *skunk* 3 (Mols).

⁷ P. Möller, Ordb. öfver halländska landskaps-målet 166 (Nordhalland, Rolfstorp).

⁸ J. Kalén, Ordb. över Fagerredsmålet.

⁹ P. Leander, Holsljungamålet.

att fatta den ifrågavarande betydelsen som bildlig användning av »taksäck» osv. Att här föreligger ett slags metafor synes mig också synnerligen troligt, men från vilken av *skunks* betydelser denna närmast utgår vågar jag icke gissa.

Slutligen anträffas på sina håll i Danmark *skunk* (*skunke*) såsom beteckning på viss slags jord. Jag anför efter Molbech följande stycke ur en 1801 tryckt skrift om ön Anholt: »*Skunker* kaldes paa Anholt et vist Slags Sandbakker paa Øen, der have en tynd Skorpe af en fordærvet og sandblandet Jord, hvori endnu findes mange fortørrede Rødder, som paa Øen kaldes Bakketøi, og synes at være Levninger af Landets gamle Overflade, fra den Tid, da Øen havde sin Skov af Naaletræer og Ener, hvoraf man endnu i vor Tid har fundet hele Strækninger af Stubbe med friske Rødder i Jorden». Jfr vidare *skonk æn*, sing. = »en klump tørvejord i mose», *skonk* plur. = »brinker og balkler i tørvemose»,¹ *skånk*, m. = »en jordknold, en mindre forhøjning i jordsmonnet». ² I exemplet från Anholt uppges visserligen betydelsen vara »ett slags sandbacke», men den mångordiga beskrivningen synes visa, att det karakteristiska är just rötterna och stumparna i jorden. Att även här föreligger sekundär användning av någon annan betydelse hos *skunk* kan väl icke betvivlas, men icke heller i detta fall vågar jag komma med några gissningar angående utgångspunkten.

Efter denna översikt av *skunks* etc. vitt skiftande betydelser i de nordiska språken ha vi att ställa och söka besvara frågan om huruvida de olika betydelsegrupperna äro etymologiskt besläktade med varandra. Rietz sammanställer s. 586 b alla de av honom upptagna byggnadstermerna (utom *sköka*) och dessutom fisketermen *skunk* med ett supponerat verb **skinka*: **skank*: **skunkit*, medan *skókk* = »löst bräde på botten av en båt» (594 b), *skunk*, neutr. såsom beteckning för klädesplagg (607 b), *skákka* = »sköte, förkläde, daggbåpa» (612 b) uppföras som egna artiklar utan några särskilda etymologier och *sköka* = »utbyggnad vid hö- eller sädeslada» sammanföres med *skakk*, adj. = »sned» (577 b). Torp, Ny-

¹ Feilberg under *skunk*² (Hvejsel, Västjylland).

² P. K. Thorsen, Sprogarten på Sejerø s. 172.

norsk Etymologisk Ordbok sammanför (under *skukk*) norska *skukk* = »loft, hylla» med sv. dial. *skunk* såsom byggnadsterm, d. dial. *skunk*, *skokker*, *skånk* och antager, att den jylländska betydelsen »vinkel mellan loftgolvet och taket» är den ursprungliga, varför ordet kan vara = sv. dial. *skunk* = »veck». Norska *skykkja* förklaras (under *skytja*) som diminutivbildning till *skukk*, och *skukkor*, fem. pl. sammanföres (under *skukkor*) med fvn. *skukka*, *skykk*, sv. dial. *skunk*, »veck, bukt», vilka ord fast med tvekan föras till germ. roten *skenk »böja». Som ett härifrån helt skilt ord anföres *skokka*, sv. dial. *skåkka*, »daggekåpa», vilket anses möjligen vara besläktat med ags. *scyccel*, *sciccels*, kåpa (jfr fvn. *skikkja*) eller kanske med flam. *schok(ke)*, »frökapsel». Som ett annat ord åter betraktas (under *skokka*) sv. dial., da. dial. *skunk*, »kjol» etc., vilket anses höra samman med no. *skonk*, sv. *skank*, *skånk*, da. *skank*, »lårben», »skenben», och egentligen beteckna »beklädning för skankerne». Hellquist, Svensk Etym. Ordb.¹ (under *skynke*) för det i svensk litteratur ganska sent (1755) belagda *skynke* tillbaka på urnord. **skunkia-*, avledning av sv. dial. *skunk*, »överrock», ä. da. *skunk*: »väl ytterst till roten i sv. dial. *skunk*, böjning el. krökning, isl. *skukka*(?), rynka, fäll, sv. dial. *skokka*, sköte, förkläde, o. besl. med *skank*, *skinka*, *skänka*. Alltså egentl.: plagg som faller i veck el. dyl.». Hellquist redogör därefter för en av Hj. Falk¹ framställd etymologi, enligt vilken *skynke* skulle föras till en nasalerad form av roten i ags. *sciccel*, *sciccing*, kappa o. d., isl. *skekil*, snibb m. fl. och egentligen betyda »något framstickande». För denna etymologi kunde enligt Hellquist tala sv. dial. *skunk*, »takskegg, skjul», norska *skukk*, »loft, stor hylla», vilka ord möjligen höra skiljas från *skynke*. Avslutningsvis säger så Hellquist: »I alla händelser i enskildheter etymologiskt rätt oklara ordgrupper, vilka, om de till ursprunget böra skiljas, dock påverkat varandra». *Skocka* föres av honom s. 740 a till germ. *skunkön.

För övrigt kan nämnas, att C. J. Schlyter² med anledning av

¹ Altwestnordische Kleiderkunde s. 178.

² Ordbok till Sveriges gamla lagar.

VgII:s *skunkufalz maper* fäster uppmärksamheten på *skunk* = »takskägg» etc., dock utan att ana, att **skunka* snarast är beteckningen för ett klädesplagg. Att så bör vara fallet har påvisats av E. Wadstein,¹ som vill förklara **skunka*, sv. dial. *skunk* som = »lårbenklädnad», en bildning på samma avljudsstadium som hög- och lågtyska *schunke* jämte *schinke*; jfr sv. *skinka* = »lårben».

Slutligen kan i detta sammanhang nämnas, att Fick-Torp, Wortschatz der germ. Spracheinheit s. 467 (1909) med tvekan förde *skukka*, »Runzel, Falte» till en germ. rot **skuk* = »gewölbt sein», dvs. samma rot, som återfinnes i lånordet fsv. *skokker*, sv. *skock*, »flock, skara, antal av 60» osv. I stort sett samma sammanställning återfinnes hos Walde-Pokorny, Vergleichendes Wörterbuch I: 372. Fvn. *skykker* i uttrycket *ganga skykkjum*, »in wellenförmiger Bewegung sein» föres av Fick-Torp ibm till en germ. rot **skukk-*, »sich hin und her bewegen, zittern». Den senare kombinationen förefaller ganska tilltalande och är kanske lika lyckad som Torps senare sammanställning med *skukka* (i Et. Ordb.). Den förra kombinationen verkar däremot ganska långsökt ur saklig synpunkt; Torp har också i Nynorsk Et. Ordb. övergått till sammanställningen med **skunk-*.

Den senast meddelade översikten över de etymologiska handböckernas uppfattning om en del av de ord, som här upptagits till behandling, visar alltså, att en viss tveksamhet råder angående de olika betydelsegruppernas etymologiska sammanhang. Elof Hellquist synes mig vara den som trängt längst i fråga om utforskandet av de olika ordens etymologiska sammanhang, men även han stannar som synes i tvekan och ovisshet. Det är min förhoppning, att den sammanställning av huvudsakligen från tryckta källor hämtat material, som jag ovan lämnat, skall göra troligt, att det icke alls är nödvändigt att föra de här behandlade orden till olika rötter. Det synes mig, som om hela raden av betydelser utan större svårigheter låter leda sig tillbaka till ett

¹ Nordisk Tidskrift for Filologi 3. Række V: 20 ff.

germ. *skunk- med betydelsen »böjning, krökning, veck, vinkel», avijudande med germ. *skenk-, *skank-, »krökning», som föreligger i många nordiska ord, t. ex. sv. *skank*, *skinka*, *skänka*,¹ isl. *skikkja*.² Till en dylik betydelse »böjning, veck» etc. ansluter sig ytterst nära fvn. *skukka*, sv. dial. *skunk*, »veck på kläder», och att härur lätt nog kunnat utveckla sig benämningar på vissa, gärna veckrika och vida klädesplagg, såsom nyisl. *skokki*, *skokkur*, fsv. *skunka, sv. och da. dial. *skunk*, sv. *skynke*, norska och sv. dial. *skokka* osv., har ovan visats (jfr s. 15 f., 28 ff.). Även som fisketerm står sv. dial. *skunk*, »bukt på not, kil i ryssja» etc. ganska nära grundbetydelsen (jfr s. 29 f.), likaså sv. dial. *skåhka*: »sköte» (jfr lat. *sinus*) och möjligen nyisl. *skokki*, *skokkur*, »födral». Detsamma gäller flera av byggnadstermerna, som sv. och da. dial. *skunk*, »vinkel mellan loftgolvet och taket», »vinkeln under takskägget». Att sedan orden som termer för byggnadskonstruktioner c. d. utsatts för flera betydelseskridningar är föga ägnat att förvåna. Från att ha betecknat vinkeln mellan taket och loftet eller vinkeln under takskägget har *skunk*, *skukk* etc. kommit att beteckna själva loftet eller själva takskägget, och från betydelsen »loft» är steget icke långt till »kyrkläktare»; detsamma gäller »takskägg» och »överhängande svalgång», vidare no. dial. *skykkja*, sv. dial. *sköka*, *skunk*, *skunke* osv., »utskjutande del av hus (utbyggnad, kvist, skjul)», efter vad det ovan s. 23 omtalade halländska materialet synes giva vid handen eg. = »utbyggnad under takskägget». Andra sekundära betydelser äro *loftskunk*, »stället där trappan och loftet träffa samman», da. dial. *skaank*, schlesw.-holst. *schunk*, nordfris. *skonk*, »viss plank eller bjälke i loftets eller takstolens konstruktion» (av betydelse för denna utveckling kunna sammansättningar som *skunkbord*, *skunkbräda*, *schunkbalken* ha varit), sv. dial. *skunker*, »spänger över en fuktig äng», vidare isl. *skokkr*, bohusl. *skock*, »löst brädflak i båt» och, om mitt ovan framlagda förslag till

¹ Jfr t. ex. Hellquist, Et. Ordb. under dessa ord, Rietz under *skinka 586 b f.

² Jfr Hellquist ibm och därstädes citerad litteratur.

tolkning av Rp. 15:6 är riktigt »fotbräda på golvet i ett boningshus», nyisl. *skokki*, *skokkur*, »plankbeklädning på hus», »stomme till en byrå», shetl. *skog*, »förvaringsrum under relingen i båt». Mer eller mindre metaforiska modifikationer av någon eller några av de nämnda byggnadstermerna föreligga kanske i da. dial. *skunker*, pl., »ojämnheter o. d. i vissa slags jordarter», da. dial. *skunker*, pl., »mörka skyar» och det därav avledda verbet sv. dial. *skunka*, *skonka*.

Som intressanta paralleller i fråga om betydelseutvecklingen kunna till slut anföras sv. *hjäll* eller *hjälle* (jfr *skunk*—*skunke*), som enligt SAOB bl. a. betyder »träställning för torkning av varjehanda föremål, såsom nät, fisk», »träställning eller hylla under taket i stuga eller visthus för förvaring av matvaror, smärre redskap o. d.», »loft eller loftliknande avsats i boningshus, lada o. d.», »högtbelägen brits eller avsats», »skjul eller skyddad sittplats, som vid björn jakt tillreddes uppe i ett träd» osv.; orden ha alltså kommit att beteckna ett flertal olika träkonstruktioner.

Ett annat med avseende på grundbetydelsen ännu mera belysande exempel erbjudes av fno. *bjórr*, no. *bjore*, fär. *bjori* = »kilformigt stycke, gavel»,¹ ä. sv. *bjur = »spets?, vinkel?, gavelröste?», föreliggande i sv. dial.: finl. *bjur*, »nedre delen av båts framstäv», *bjure*, »båtstäv», gutn. *bjaur*, »bakstam på fiskebåt, trekantig avskärning, det översta av husgaveln, som i en trekant går upp till ryggåsen», *bjaurä*, »båtstäv»,² sammansättningen *bjur-ås* (från Kalmar län), »taklist, gesims under taket»,³ »bjälke längs taklisten på insidan av en husvägg, på vilken sparrarna vila»,⁴ »utmed nedre kanten av halm- eller torvtak anbragt läkt eller bräde, som hindrar halmen eller torven att glida ned»,⁵ »spira, som på hus av äldre konstruktion ligger i husets längdriktning

¹ Torp, Nynorsk Et. Ordb. (under *bjore*), L. Heggstad (under *bjórr*).

² SAOB under *bjur*, sbst.³, Rietz 35 a.

³ Rietz 35 b.

⁴ Linder, Allmogemålet i S. Möre.

⁵ Jfr SAOB under *bjur*, sbst.³ ssg.

över taksparrarna och som uppbär taktäckningsmaterialet, halm eller torv».¹ Vissa av dessa betydelser återfinnas som synes hos *skunk*, *skunkbord*, *skunkbräda*, och grundbetydelsen »spets, vinkel» är nästan densamma.²

Karl Gustav Ljunggren.

---

¹ Jfr SAOB under *bjur*, sbst.³ ssgr.

² Sedan detta skrivits, har jag funnit ytterligare ex. på liknande betydelseutvecklingar hos S. Aakjer, Hilla, Hleiðra og Skialf (I: Studier tiløgnede Verner Dahlerup 1934 s. 52—62). Aakjer ägnar s. 62 också några rader åt *skukkk*, *skunk* m. fl. här anförda byggnadstermer. Aakjer antager en germ. rot *skuk samt med nasalinfix *skunk; den förra skall enligt honom föreligga förutom i no. *skukkk*, *skukkkje* bl. a. i en rad ord med betydelsen "Kornhob": mlt. *schok*, fsax. *skok*, mht. *schoc*, eng. *shock* osv.

Korrekturtillägg till s. 4 f. Beträffande klassificeringen av *aldinfalda* i Rþ. 2: 10 finner jag, att Ture Johannisson uttalat en liknande mening i sin uppsats "Om stark och svag adjektivböjning, i den äldre Eddan" (Ark. 44: 283).

Digrafen *ia* paa danske Runestene.

I sin Undersøgelse »Några nynordiska dialektformer och vikingatidens historia. En undersökning i svensk och dansk språkutveckling» (i Ordgeografi och språkhistoria. Nordiska texter och undersökningar 9, Uppsala 1936, p. 127 ff.) kommer Bengt Hesselman ogsaa ind paa Spørgsmaalet: hvad betyder Digrafen *ia* paa danske Runestene og behandler forskellige Lydforhold i Runedansk og ældre Middeldansk. I Tilknnytning til Hovedbehandlingens af Adverbiet *her* kommer Hesselman bl. a. ogsaa ind paa Runeformerne *ias*, *iar* og *ian* paa svenske og danske Runestene. Han kommer til det Resultat, at Fordelingen af disse Former — som er orienteret mod Øst, Syd og Sydvest (Slesvig, Østkysten af N. Jylland op til Randers, de syddanske Øer Laaland og Falster, det østlige og sydøstlige Skaane) — tyder paa Sammenhæng med Hedeby og med Dele af Sverige (Birka-Svensk).

Hesselman skriver: »... den sannolika tolkningen blir också i Danmark: diftong. De danska forskarna och även en del svenska ha traditionellt efter Wimmer uppfattat *ia* som digraf för *e* eller *ä*. En sådan digraf kan icke likställas med den på danska stenar vanliga digrafen *ai* för (kort) *ä* t. ex. *baistr* 2 g., *aift* 1 g., *aiftix* 5 g., *ailti älti* konj. 1 g. Den senare är historiskt lättförklarlig: då t. ex. *maistr*, *flaistr* fått diftongen *æi* förkortad till *æ* framför dubbelkonsonant, men teckningen med *ai* bibehölls, blev det naturligt att rista *ai* för kort *æ* också i andra ord. Men för uppkomsten av *ia* = *e*, *æ* kan, så vitt jag ser, icke ges och har icke getts någon analog, osökt och naturlig förklaring. Man väntar, att *ia* också någon gång skulle brukas för omljuds-*æ*; men det enda fall jag träffat är *pisi: iaft* (Sønder-Vissing II), där man kan tänka på dittografi eller ofullkomlig uppfattning av ljudfördelningen i ordfogens (jfr *ihjäl* o. dyl.). Det är också egenomligt att detta *ia* = *e* är så övervägande just i dessa enstaviga

ord med uddljuds-vokal. Därtill kommer nu sammanhanget med det svenska materialet» (p. 147).

Ogsaa i andre Tilfælde opfattes *ia* som Diftong. Først nævnes *piakn* = *piagn*. Hesselman henviser til Axel Kock; der kunde ogsaa være henvist til Johs. Brøndum-Nielsen, Gammeldansk Grammatik¹ § 97 med Anmærkning 3, hvor der regnes med Brydning i dette Ord paa de danske Runestene (i Modsætning til Wimmers Opfattelse). Derpaa nævnes det, at det ikke er umuligt at opfatte *nuruiak* (St. Jelling), *uiar* (Sæddinge) og *haiþuiarþan* (Glavendrup) som Brydningsformer: »næmligen som mycket gamla sådana, från en tid då *ia* ännu var en fallande eller svävande diftong och den fonetiska svårigheten att kombinera *i* (*j*) med föregående *u* (*r*, *l*) ännu icke gjort sig gällande (jfr brytningen i västg. språk . . .)» (p. 148).

Endvidere skriver Hesselman i umiddelbar Tilknytning til dette: »Antagandet förklarar en del yngre fall av *a* för urspr. *e* efter *u*, som förut varit föremål för skilda tolkningar, av vilka ingen är tillfredsställande. Kock har gjort sannolikt, att brytningsdiftongerna *ia*, *iä*, *io*, *iu*, *iö* genom tidig reduktion i svag-tonig ställning kunnat utvecklas till *a*, *ä*, *o*, *u*, *ö*, t. ex. runsv. *ihulbarn*, *isbarn* < *-biarn* . . . På samma sätt förstås — under förutsättning att *ia* i Glavendrup *haiþuiarþan*, Jelling *nuruiak* betecknar diftong — Skånelagens *heþuarþæ man*; Skåne *Len uagh*, *annær uagh*, fsv. *hinwagh*, *annan wagh*, sv. dial. *van* . . .; fsv., fda. *warþa*, *wara*, jfr isl. *verða*, *vera* etc.» (p. 148).

Resultatet af dette sammenfattes i: »att ristningen *ia* i *ias*, *iax* 'som' på äldre danska stenar från i huvudsak sydliga kust-trakter av Danmark utgöra ett indirekt bevis, att ordet *här* (ev. också *är*), som icke är belagt på äldre stenar, under samma tidiga period och i samma trakter uttalats med diftong liksom ännu i dag är fallet i delar av södra Jylland och Sydslesvig» (p. 148 —149).

¹ Forkortet i det följande GG. Acta Philologica Scandinavica forkortet APHS.

Til allersidst i Afhandlingen hedder det, at det synes sandsynligt, at Overgangen $e^2 > ia$ som østnordisk Sprogtræk først er opstaaet i Hedeby under Indflydelse af Frankisk, eventuelt Oldsaksisk eller Oldfrisisk, og Hesselmanns interessante Undersøgelse slutter fyndigt med disse Ord: »Hedeby-nordiska är efter min mening språket på de äldsta danska runstenarna med yngre runor» (p. 160).

Jeg har citeret Hesselmann saa udførligt, da det er mig magtpaaliggende at give et klart Billede af hans Opfattelse. Efter at Hesselmann har haft Ordet, skal jeg nu tage det. Det kan ikke nægtes, at der er et og andet i hans Betragtninger som falder for Brystet og ægger til fornyet Overvejelse; det vil maaske navnlig gælde den der sysler med Runedanskens og Gammel-danskens Lydhistorie.

Hesselmanns Resultat, at Sproget paa de ældste danske Runestene med de yngre Runer er Hedeby-Nordisk, virker overraskende, for i Afhandlingen p. 147 (se ovenfor) blev der regnet med et Omraade inden for Danmark, hvor der skulde være Sammenhæng med Hedeby; det nordlige og vestlige Jylland, Fyn, Sjælland og det vestlige Skaane hører ikke til her. Det ser ud som Hesselmann — hvis jeg har forstaaet ham rigtigt — noget ulogisk i Afhandlingens Slutning har udvidet sin Opfattelse til at gælde for hele Danmark. I en vis Periode skulde Sproget i Danmark altsaa have været Hedeby-Nordisk.

Alle de Stene, der har *ia* i disse Smaaord, som Hesselmann nævner, kan ikke siges at høre til de ældste med de yngre Runer (om Perioder se GG §§ 4 og 9).¹ Mejlby dateres af Wimmer til Begyndelsen af det 11. Aarhundrede, Tirsted og Valleberga 1025—50 og Tillise 1075—85, og da Wimmers Dateringer Gang paa Gang gør Stenene ældre end de er, saa er det muligt at et Par af de nævnte Stene er yngre (saa nøjagtige Dateringer som Wimmer har kan man kun regne med i sjældne Tilfælde). Det bør dog tilføjes, at I. Lindquist daterer Tirstedstenen til Midten af det 10.

¹ Om vores ældste Runestensgruppe se Erik Moltke APs XI (1936) p. 256.

Aarhundrede (APhS III p. 311). Hällestadstenene tilhører sikkert Midten af det 11. Aarhundrede.¹ Det forekommer mig meget tvivlsomt om man overhovedet kan operere med hvad Hesselman kalder Hedeby-Nordisk,² selv om man anerkender en Form som *ias* = *ias*.

Det kan ikke nægtes, at Hesselman hvad *ia* i Smaaordene angaar — *ias*, *iar*: *is*, *ir*; *ian*: *in*, *an* — har gode Kort paa Haanden. Det ser paafaldende ud, at det er netop disse Ord, som har *ia*, men naar *nuruiak*, *uiar* og *haiþuiarþan* opfattes som mulige Brydningsformer, kniber det med at følge Hesselman, som da ogsaa reserverer sig ved at skrive: »under förutsättning att *ia* i Glavendrup *haiþuiarþan*, Jelling *nuruiak* betecknar diftong» (p. 148). Former som gammeldansk og gammelsvensk *wartha*, *wara* (den sidste specielt skaansk, se GG § 14, 3 og 129, 1), *wagh*, *heþuarþæ man* skulde altsaa have Udviklingen *e > ia > a*. Hesselman mener, at de Forklaringsforsøg, som er

¹ Se Lis Jacobsens Afhandling "Vikingetidens "historiske" danske Runeindskrifter. Bidrag til Spørgsmaalet om Runestenenes Tidsfæstelse" (Scandia V (1932) p. 103 ff.). Lis Jacobsens Datering af Hällestadstenen har for nylig faaet Støtte i en meget lærerig og interessant Afhandling af Ove Moberg: "Slaget på Fyrisvallarna och kampen vid Uppsala" (Scandia X (1937) p. 129 ff.).

² Hesselman nævner som en Mulighed, at *w*-Brydningen kan være opstaaet i de nordiske Bygder i det sydlige Jylland i det 10. og 11. Aarhundrede (p. 160). L. L. Hammerich nævner i sin Afhandling "Über das Frisische" i "Mélanges linguistiques offerts à M. Holger Pedersen" (1937) *w*-Brydningen blandt de Træk som er fælles for Nordisk og Frisisk p. 355, men gaar ikke ind paa "Bevægelsesretningen". L. L. Hammerich skriver i Afhandlingens Slutning: "Einige der im Vorhergehenden angedeuteten Übereinstimmungen mögen derselben Zeit und derselben Strömung angehören, andere sind älter und können vielleicht Nord-Süd-gehende Strömungen wahrscheinlich machen" (p. 358). — I en i "Language" XIII (1937) for nylig publiceret Afhandling om Brydning i Gammelnordisk og Oldengelsk udtaler George T. Flom sig saaledes: "Whether this *w*-breaking arose in Anglo-Frisian or in Southern Sweden is still, I suppose, an open question. But there can be no doubt that the breakings . . . reached the South Scandinavians from the Angles, Jutes and Frisians" (p. 130).

givet af disse Former, ikke er tilfredsstillende; det er muligt, men hans eget Forklaringsforsøg støder paa forskellige Vanskeligheder. For det første er det tvivlsomt om det kortstavede Verbum *vera* (ældre *wera*, *wesa*) har været brydningsmodtageligt, sml. *bera*, *skera*, *gefa*, *eta* etc.; det skulde med Brydning svare til østdansk *stjala* og gammeldansk *fiala* (vestnordisk *stela* og *fela*), sml. GG § 95 Anmærkning 3. I *wartha* kan *a* delvis være afhængig af Præteritum *warth*, sml. *hialpa*—*halp* m. fl. (i GG § 129, 1 forklares *wartha* ved Depalatalisering); Typen *hialpa*, *halp* kan have faaet Betydning her i 3. Aflydsklasse; idet vi har en *i*-Gruppe: *finna*, *binda*, *springa* etc. (hvortil *drikka* og *brista*) og en *iu*-Gruppe: *siunga*, *siunka* etc. kan *e*-Gruppen: *wertha*, *werpa* m. fl., hvor *e* skulde blive til *æ* (se GG § 161), blive særlig udsat for Analogi (sml. *brista* og *drikka*, som kan være støttet af *i*-Gruppen, se GG § 79 Anmærkning 2).¹ I et Adjektiv som **hæidwerðr*² skulde vi have Brydning i andet Sætningsled eller i Simpleks (der mig bekendt ikke findes med *a* i Gammeldansk) og analogisk Brydning i Sætningsled; hvis vi regner med Brydning i andet Led, maa dette vel have haft Fortis, og — efter Hesselmans Opfattelse — maa Trykket senere være flyttet tilbage. En saadan Trykforandring er tænkelig (forskellige Paralleller kan anføres; f. Eks. maa *fattig* sikkert vise Trykforandring, se GG § 416 Anmærkning 5). Brydningen i *Norge*: *nuruak* og i Ægtemand: *uiar* (vestnordisk *verr*)³ skulde være sporløst forsvundet ligesom Diftongformerne *ias*, *iar* og *ian* er gaaet tabt i Dansk (jvf. Hesselman p. 146), dog findes *Vej* med Formen *wagh* i særlig Betydning (se GG § 129, 4). En Form *Norwagr* skulde muligvis have eksisteret.

¹ Om analogisk Sammenblanding af Former i dette Verbum se Paul Diderichsen, Fragmenter af gammeldanske Haandskrifter H. 2 (1936) p. 195.

² I *hethwartha man* er *hethwartha* et Substantiv (*in*-Stamme omdannet til *an*-Stamme, jvf. vestnordisk *heidverti*, se GG § 497).

³ Her skulde vi altsaa efter Hesselman have følgende Udvikling: **wirar* > **werar* > *wiarr*, d. v. s. først har *a* givet *a*-Omlyd og saa *a*-Brydning.

Der kan være Grund til at se lidt nærmere paa de danske Runestene, specielt Glavendrupstenen. Her ristes *i* i følgende Ord: *in, is, ipa, rita*¹ = *en(n), es, eða, ?*, *a* i *uar, uarþi* = *wær, wærði* (jvf. GG § 161, Wimmer transskriberer med *e*), *ia* i *haiþuiarþan, þiakn* = *hæidwærtan þiagn* og *ai* i *ailti* = ?² Tryggevalde (som hører sammen med Glavendrupstenen) har ogsaa *uar* og *uarþi* og desuden Præsens Pl. *uarþa*. Glemminge har i Præsens Konjunktiv *uirþi*; Glavendrup og Tryggevalde har *uarþi*: *rita*, mens Glemminge har *uirþi*: *rata*. Ordet for Ægte-
mand findes tillige i Akkusativ paa Bjerregrav I: *uar* og paa Sjøring: *uir*.

De her anførte Former synes ikke at tale til Gunst for Hesselmans Forklaring; de synes at vise, at *ia* i *nuruiaik, uiar* og *haiþuiarþan* (jvf. *uar* = *wær*) maa betyde *æ* og derved tillige at være et indirekte Bevis for at *ia* i *ias, iax* og *ian* snarest betyder *æ*. Jeg mener ikke at man helt kan afvise den Mulighed, at *ias* paa visse danske Runestene kan læses med Diftong: Hedeby og Danevirke har *ias* og *ian* (*ian*)³, jvf. Hesselman p. 144 ff.

Hvad Ordet *æn(n)* angaar kan det bemærkes, at det ikke staar

¹ Om dette Ord se Lis Jacobsen i "Forbandelsesformularer i nordiske Runeindskrifter" (1935) p. 60 ff. med Kritik af Axel Kocks Opfattelse. Jvf. nærmere i det følgende.

² I 1922 ytrede Axel Kock i sin Afhandling om Besværgelsesformularer paa danske Runeindskrifter en Tvivl om Opfattelsen af dette Ord. Kock skriver: "Det är måhända något tvivelaktigt, om (såsom Wimmer antar) *ailti*, uttalat *ælti*, är att hänföra till isl. verbet *elta*, men meningen återgiver han nog väsentligen riktigt, när han översätter: den som övar våld mot denna sten eller drager den häri från . ." (Arkiv f. nord. filologi 38 p. 2). I 1935 fremsatte Lis Jacobsen i "Forbandelsesformularer i nordiske Runeindskrifter" en helt anden Opfattelse. Lis Jacobsen betoner, at Betydningen (1. ælte Dødg. 2. drive, jage Dyr) udelukker den gængse Tolkning af *ailti*; hun læser *eldi* till Verbet *elda*. Man har taget Stenen i Besiddelse ved at "elda" den, føre en Fakkell over den eller lign. Uden at flytte Mindesmærket har man overført dets Værnekraft til den døde (p. 67 f.). Jeg tror ikke, at denne Opfattelse af *ailti* er rigtig.

³ Hällestad II har *ian* og Sjørup *an* (og *mab*, som viser Lydaabning *e > æ*, se GG § 161).

paa Linje med *is*, *ik* etc. (Verbum og Relativpartikel); det har ikke oprindeligt *e*, men har faet *i*-Omlyd af en Grundform med *a* (se GG § 79). Den gammeldanske Form (og den vestnordiske og gammelsvenske) *en* viser Lydlukning i Svagtryksstilling (se GG § 161 Anmærkning 2). Ristemaaden *in* paa danske og svenske Runestene (Hesselman p. 146 f.): *an* og *ian* viser vel en tidlig Lydlukning $\alpha > e$. Efter en — ikke offentliggjort — Undersøgelse af Riste-forholdet *i*, *a*, *ai* og *ia* paa danske Runestene er jeg kommet til det Resultat, at efter Midten af det 10. Aarhundrede gaar Runeristerne over til at bruge Runen $l = \alpha$, det vil sige en konservativ »Skrivemaade»: *i*-Runen betyder *i* og *e*, *e* aabnes i Løbet af det 10. Aarhundrede, og *i*-Runen faar ogsaa Lydværdien α . De to eneste Undtagelser, som jeg har fundet, er Glavendrupstenens *in* og *rita*. Den endelige Tolkning af *rita* er ikke fundet, Muligheden af at det kan være et Ord med *i* eller *e* kan altsaa ikke afvises. Axel Kock skriver i sin Afhandling om Forbandelsesformularer paa danske Runestene: »Uttrycket *at rita* har uttalats *at ræta* i harmoni med runskriftens vanliga ortografi». ¹ Men Ristemaaden er netop ikke i Overensstemmelse med den almindelige *i* i det 10. Aarhundredes Begyndelse. Det ældste Eksempel paa »men» er Glavendrupstenens *in*, som utvivlsomt viser Lydlukning, hvad der stemmer smukt med, at det er et Svagtryksord (vestnordisk *en* er tvetydigt med sit *e*). ² Resultatet af min Undersøgelse kan ikke verificeres

¹ Lis Jacobsen nævner i "Forbandelsesformularer i nordiske Runeindskrifter" (1935) som en Mulighed, at *rata*, *rita* hører til vestnordisk *hræ* Lig og har Diminutivsuffix *-ti* brugt nedsættende (p. 61). Denne Tolkning forekommer mig meget tvivlsom.

² Rökstenen har *in*, som Otto von Friesen læser *æn* (se Rökstenen p. 32 f.). Forudsætningen for min Opstilling af *æn* er, at Grundformen har *a* (jvf. von Friesen og GG § 79 med Henvisning til denne). Hesselman udtaler sig ikke om Oprindelsen til Ordet *æn*. Etymologien til Ordet er vel ikke sikker (oldhøjtysk *unta*, *anti*, *enti*, *inti*: *andī). Magister Karl Martin Nielsen henleder min Opmærksomhed paa, at Walde, Vgl. Wörterbuch d. indogerm. Spr. I (1930) p. 67 slutter sig til Kluge, Beitr. X p. 444 og skiller *æn* fra *anti*. Den paafaldende Overensstemmelse mellem *ias* og *ian* mener Karl

før det nye danske Runeværk¹ ved Lis Jacobsen og Erik Moltke foreligger.

Efter Hesselman har vi altsaa i Ordet »men» følgende Ud-
vikling $\text{æn}(n) > en > *ēn > ian$ stedvis.

Af de ovenstaaende Bemærkninger vil det formentlig være fremgaaet, at jeg mener at Hesselmans Opfattelse af det saakaldte Hedeby-Nordisk og af en Række runedanske Former er meget tvivlsom. Hesselman synes i sin Undersøgelse ikke at have taget tilstrækkeligt Hensyn til alle de Runeformer, som er af Betydning i Diskussionen. Digrafen *ai* findes ikke i de her omtalte Smaaord og heller ikke i Adverbiet *wæl* (*uil* Ålum III, *uel* Valleberga: *ual* Gørlev, se GG § 161) og i Præpositionen *mæth* (*mip*, *mep*: *map*). Efter Registeret til Haandudgaven findes Digrafen *ai* = *æ* i følgende Ord (jvf. Hesselman p. 147): *baistr* (2 G.), *painsi* (2 G.), *paisi* (2 G.), *aift* (1 G.), *aiftir* (6 G., heraf Karlevi 1 G.), *ailti* (2 G.), *paikn* (1 G.).² Karlevi³ har: *taipir*, *flaistr*, *maistar*, *aiftir* og *aintils*.⁴ Materialet er ikke overvældende stort.

Martin Nielsen næsten nødvendiggør den Antagelse, at de har samme oprindelige Vokal (*e*); Glavendrup og Rökstenens *in* skulde pege i samme Retning. Hvis man regner med en Grundform med oprindeligt *e* er Hesselmans Form udadledig; en Form *ian* skulde da vise Lydaabning som *ias* (: ældre *in* og *is*) eller med Hesselman Diftongering, idet $e > \bar{e} > ia$. Spørgsmaalet om Ordet 'men' i Nordisk synes at kræve en fornyet Undersøgelse.

¹ Denne Afhandling er skrevet i Juni 1937.

² Denne Form er fra Gunderup I (dateres af Wimmer fra Begyndelsen af det 10. Aarhundrede). En Lydaabning $e > \bar{e}$ er vist ikke tænkelig her saa tidligt. Skulde vi have en Føjrlisting for *paikn*?

³ Hesselman skriver: "Pronomet dat. sg. mask. *þæimsi* (: i *þaimsi huki*) talar icke för att Karlevi-stenen är norsk" (p. 140 Fodnoten). Denne Opfattelse gaar imod Lis Jacobsens og Erik Moltkes Undersøgelse af Karlevi-Stenen i "Germanska namnstudier tillägn. Evald Lidén" (1932) p. 279 ff. (= Namn och Bygd 1933 p. 71 ff.). Paa en Forespørgsel har cand. mag. Erik Moltke meddelt mig, at der efter hans Opfattelse overhovedet ikke kan være nogen Tvivl: Karlevi-Stenen er norsk.

⁴ Om denne Læsemaade (for Wimmers *untils*) se ovennævnte Afhandling.

Et formodentligt sikkert Eksempel paa *ia* = *æ* har vi i Hørningstenens *frialsi* = *frælsi* (jvf. GG § 177 Anmærkning 3).

Kan det tænkes at Digrafen *ia* = *æ* kan være opstaaet paa følgende Maade: idet *ai* > *æ* i visse Tilfælde, og man holdt fast ved Ristemaaden *ai* (specielt *aiftix*), har en Runerister en Gang følt Trang til at markere Lydværdien *æ* og saa i Stedet for Ristemaaden *a*, der kan blive tvetydig, har lavet *ia*, som er logisk nok; dette *ia* skulde saa have bredt sig, være gaaet i Arv fra en Runemester. Naar *ai* og *ia* ikke er blevet gennemført, kan det skyldes at *æi* > *ē* er den normale Udvikling (og *ē* udtrykkes ved Runen *l*), og *ia* kunde betyde Brydningsdiftong. Det ser ud som visse Ord (jvf. f. Eks. *karþi*)¹ har været traditionsbestemte i deres Ristemaade over ret store Tidsrum. Medarbejderen ved det nye danske Runeværk mag. art. Karl Martin Nielsen, som jeg har haft Lejlighed til at drøfte de ikke helt klare runologiske Forhold *i* : *a* : *ai* : *ia* med, mener at Hesselmans Paastand at Opkomsten af *æi* > *æ* er let forklarlig næppe er holdbar: *æi* > *æ* spiller sikkert kun en ringe Rolle paa Grund af de faa Ord, som denne Lydudvikling rammer — og i Runeindskrifterne er det kun faa Ord det drejer sig om — i Modsætning til den almindelige Monofonering *æi* > *ē*. Karl Martin Nielsen er af den Opfattelse, at *ia* meget naturligt kunde forklares ud fra Hesselmans Hypotese: en dialektal Vekslen mellem Former med *ia* og *e* skulde let føre til, at denne Digraf bredte sig til Omraader, der havde *e*, som senere blev til *æ*. Jeg har selv været inde paa en lignende Tankegang, idet jeg har tænkt paa Former med *a*-Brydning over for ikke brudte (jvf. *pikn* : *piakn*). Saa tiltalende Forklaringen ser ud: jeg vil dog reservere mig, runografiske Paralleller kan jeg ikke finde til et saadant Dobbeltspil, og er Afstanden mellem det ortografiske og lydlig ikke alt for stor til at sandsynliggøre denne Forklaringsmulighed?

Der vil være al Grund til, naar det nye danske Runeværk foreligger, at vende tilbage til de runografiske og lydhistoriske

¹ Se mine Bemærkninger om runedansk *karþi* APhS IX (1934) p. 309 ff.

Problemer paa de danske Runestene, Problemer, som Wimmer (hvad man ikke altid kan bebrejde ham) dels ikke har set og dels ikke løst rigtigt.

Til Slut endnu et Par Bemærkninger og Tilføjelser til Hesselmans Afhandling.

Adverbiet *her* har Hesselman kun fra unge danske Runeindskrifter (*hær, hæœ, hir*, se p. 139 f.); Aarsstenen (fra ca. 1000 efter Wimmer)¹ har *hirsi*, som Hesselman anfører som Parallelform til *hiarsuk* fra Öland (p. 139), men ikke nævner sammen med de andre runedanske Former af *her*. Aarsstenen er fra Aalborg Amt, og den hører altsaa ikke til *ia*-omraadet. Fra Västergötland og Halland har Hesselman kun Ordet *her* nogle faa Gange i unge Indskrifter: *her, hær, hæœr, hir*. Holmstenen fra Halland har: *hiar (lig)ær* . . .²; den dateres af K. G. Ljunggren til Slutningen af det 13. Aarhundrede.

Det norrøjske *ak* (< *a*) vil Hesselman i Modsætning til den almindelige Opfattelse opfatte som opstaaet af en brudt Form, f. Eks. af: *ämiak 'är jag', *var-iaak* o. dyl. (p. 148 Fodnote 2). Dette er Axel Kocks Forklaring, som forkastes af Brøndum-Nielsen (se GG § 129, 5). Efter dette maa det være Hesselmans Mening, at Dansk har haft den brudte Form over alt med Undtagelse af Thymaalet og Sønderjylland.³ Der kan vist ikke være Tvivl om, at vi har haft et sammenhængende Omraade: hele Jylland uden Brydning. Dialektforskeren mag. art. Poul Andersen

¹ Wimmers Datering bygger paa den urigtige Antagelse, at Aarsstenen har Sammenhæng med Hällestad; imidlertid stemmer Dateringen ca. 1000 saa nogenlunde (sprogligt og ortografisk).

² Se Anders Bæksted i "Danske Studier" 1935 p. 52 og K. G. Ljunggrens Afhandling "Hallands runstenar" (Arkiv f. nord. filologi 1931 p. 243). Jeg skylder mag. art. Karl Martin Nielsen Tak for denne Henviisning.

³ Se V. Bennike og Marius Kristensen "Kort over de danske Folkemål" p. 163 og Kort Nr. 85 og GG §§ 5, II, 17, 97 (= I p. 151) og 129, 5.

meddeler mig, at han regner Hesselmans Opfattelse for usandsynlig. Det er kendt at Jysk i en Række Tilfælde har Udviklingsforhold, som svarer til Vestnordisk (jvf. GG § 17): manglende Brydning i visse Ord (*stæle, sættæ*), *i*-Omlyd i Præsens Sg. i visse stærke Verber, *a*-Omlyd etc. En senere Udvikling **am-ia* > *ak* havde vel ogsaa været mulig i de øvrige Egne af Danmark (før Overgangen *ia* > *iæ* i Østdanmark, se nærmere GG § 177 med Anmærkninger). Det kan for øvrigt nævnes, at Formen *ia* findes paa Gørlev-Stenen fra Vestsjælland.¹

Hesselman regner med triftongisk Udtale paa de gamle danske Runestene, han skriver i en Note i Tilknytning til Behandlingen af *nuruia* etc.: »Också *niaut*, *þiaupir*, *þiaupui*, *hiau* (på gamla stenar) böra troligen — som man också förut förmodat — utläsas så som de äro skrivna» (p. 148 Fodnote 1). I sin Afhandling om de laalandske Runestene skriver I. Lindquist: »Som bekant räknar man numera med att skrivningen *iau* verkligen representerar ett triftongiskt uttal, som skulle ha gått före forndanskans och fornsvenskans *iū*, jfr Rökstenens *þiaurikr* . . .»² Det er vist lidt vel stærkt udtrykt. Brøndum-Nielsen staar i sin gammel-danske Grammatik meget skeptisk over for denne Antagelse og nævner andre Muligheder: vaklende Skrivemaade, Fejrlistning, særlig Lydudvikling til *iō* foran Dental (§ 109 Anmærkning 1); den sidste Mulighed forekommer mig at være den sandsynligste (antydte GG § 179, 2). Runologen Erik Moltke har for nylig været inde paa Spørgsmaalet ud fra det runografiske, han siger: Jelling-stenens *þaurui* (med ansur-runen) må og skal nemlig læses *þorwi*, på samme måde som Nørre Næra-stenens *niaut* (med ansur-runen) skal læses *njot*, hvad der fremgår ved sammenligning med Gørlevstenens *niut*.³

Hvad Verbet *láta* angaar kan det nævnes, at Præteritumsformen (Hesselman p. 153 f.) kun findes med *i* eller stungent *i* paa

¹ Se Erik Moltkes Afhandling om Gørlevstenen, APhS IV p. 172 ff., om *ia* p. 177 og 180. Se ogsaa Moltke, APhS XI (1936) p. 252 ff.

² APhS III p. 310.

³ APhS XI p. 262.

de danske Runestene. Et Par Eksempler: Ålum-Stenen og Strö-Monumentet har *lit*, Tillise-Stenen (Laaland), som har Relativpartiklen ristet *iar*, har *let*.

Jeg skal her meddele en Oversigt over de Former, som har været diskuteret i disse Bemærkninger og som Hesselman mener viser en Diftongering, idet $e > \bar{e} > ia$. Tallene til venstre henviser til det ny Runeværk (Materialet er velvilligst stillet til min Raadighed), Tallene i Parentes til Haandudgaven.

Relativpartiklen *es*, *er*.

<i>ias</i>	1 Haddeby 1 (Hdg. 72)	293 † St. Herrestad
	3 Haddeby 3 (—73)	334—35 Strö 1—2 (—127—28)
	42 Jelling 2 (—5)	
	83 S. Vinge 2	380 Ny Lars 2 (—149)
	117 Mejlby (—47)	<i>as</i> 298 Dalby
<i>is</i>	58 Hørning (—57)	<i>iar</i> 66 Århus 4 (—34)
	81 Skern 2 (—36)	212 Tillitse (—96)
	97 Ålum 4 (—60)	<i>ir</i> 164 † Vrejlev (meget tvivlsom)
	108 Kolind (—35)	
	154 † Torup, Thy	229 Sandby 3 (—95)
	155 Sjørind (—38)	280 Skårby 1 (—106)— <i>i(r)</i>
	192 Flemløse 1 (—77)	<i>ær</i> 347 N. Åsum (225)
	209 Glavendrup (—80)	222 Allerslev 1
	230 Tryggevalde (—81)	

Præsens af Verbet *wesa*, *wera*.

<i>ias</i>	411 Karlevi (—245)	<i>ir</i> , <i>iru</i> 373 Åker-Font
<i>is</i>	302 Lund-Benstykke	<i>er</i> 163 Ø. Brønderslev (—226)
	420 Canterbury	

Konjunktionen *æn*.

<i>ian</i>	1 Haddeby 1 (—72)		337 Valleberga (—139)
	3 Haddeby 3 (<i>ian</i>) (—73)	<i>in</i>	209 Glavendrup (—80)
	99 Bjerregrav 2 (—46)		228 Sandby 2 (—89)
	216 Tirsted (—90)		263 Skabersjö-Spændet
	217 Sædinge (—85)		411 Karlevi (—245)
	220 S. Kirkeby (—88)	<i>an</i>	238 Fjenneslev (—92)
	296 Hällestad 2 (—110)		279 Sjörup (—112)

Harry Andersen.

 Korrekturnote.

Baldringestenen (Hdg. 100) og den tabte St. Herrestadsten, som begge er fra Skaane er — meddeler cand. mag. Erik Moltke mig — ristet af samme Rister; de tilhører Tiden ca. 1000. Baldringe har *pikn* og St. Herrestad *piakn*. Dette kan opfattes saaledes: Risteren har haft Dobbeltformer i sit Sprog (*piagn* med Brydning: *pegn*) eller *piakn* er identisk med *pikn*, d. v. s. viser Lydaabning $e > \text{æ}$ udtrykt ved Digrafen *ia*; *pikn* skulde saa være den konservative Ristemaade, hvor *i* betyder *e* (som er aabnet til *æ* i 10. Aarhundrede).

Nokre merknader til den norröne kongesoga.

Bjarni Adalbjarnarson, Om de norske kongers sagaer. Skrifter utgitt av Det norske videnskaps-akademi i Oslo II. Hist.-filos. klasse 1936. No. 4. Oslo 1937. VI + 236 s.

Denne boki er ein kjeldekritisk studie. Bokskrivaren hev vilja greida ut det litterære skyldskapshövet millom dei ymse sogeverk um norske kongar, og dermed hjelpa til å klårleggja framvokstren åt den litteraturgreini som kallast kongesoga. Emnet er ovende vanskelegt. Vanskelegast for di so mykje av den gamle litteratur som skulde vera granskingsobjekt, ikkje er til lenger. Dei tvo eldste historieverki um norske kongar, Ares Konungaævi og Sæmunds latinske skrift, er burte. Det er fortærande. Atter og atter melder det spørsmålet seg for den som vil granska framvokstren åt kongesoga: Kva hev stade i desse tvo grunnskrifene? Og det er rådlaust å svara. Den eldste samtid-soga. Eirik Oddssons Hryggjarstykki, er burte. Burte er likeins den latinske Olav Tryggvasons saga av Gunnlaug munk, og Styrmes livssoge um Olav den Heilage, og Ladejarlssoga, og ser-soga um Håkon den Gode, og sjölve originalen på latin av Odd Snorrasons Olavssoge. Andre sogor er uheilt berga. Viktuge verk finst berre i sekundære, mykje umarbeidde redaksjonar. Eit granskingsmateriale som ligg fyre soleis, set store krav til granskaren. Og det legg serlege freistingar nær. Visst lyt kvar tekstkritikar vera ein grand diktar, men han fær ikkje dikta fritt.

Den unge forfattaren som stig fram i denne boki syner at han er ein ålvorleg granskar med godt tak på tekst-kritiske etterrökjingar. Han hev gjenge laus på den mödesame, minutiöse jamføring i millom tekstene med stor ihuge, og ikkje spart på strævet. Han hev gjort ei mengd med grannsame åtgåingar, som hev verde i seg sjölv for seinare granskarar. I den kritiske verdsetjingi syner han evne til å samla dei spreidde fakta, til å vega roleg for og imot, og til å draga fram og prøva ymse alternativ. Han hev heile vegen lagt problemi greidt fram og orientera greidt um eldre granskningar og synsmåtar. Men han hev dertil òg på ei rekkje punkt drege inn nye moment og nytt tilfang for umdömingi. Arbeidet hans hev fört til fleire positive resultat. Han hev etter mi meining t. d. synt yvertydande kva for ein redaksjon

av Odd Snorrasons Olavssoge som stend den latinske opphavsskrifti næmast (Odd AM — burtsét frå interpolasjonar). Han hev gjort eit stort arbeid til å rekonstruera den burtkomne Olavssoga av Gunnlaug munk. Han hev ført frametter spursmålet um tilhøvet millom hovudverki Fagrskinna og Heimskringla. Etter mitt skyn er resultatet hans um sambandi millom Historia Norwegiæ, Theodricus og Ágrip rimelegt.

Han hev avgrensa oppgåva si strengt til ei naki bokjamføring, um eg må kalla det soleis. Til å jamføra grannsamst sjølve tekstene i dei einskilde verk og redaksjonar, — ordleggjing og innhald, komposisjon og komposisjonsfeilar og stilmerke. Han hev ikkje attåt freista draga upp nokon historisk eller kulturhistorisk bakgrunn, eller ved høve taka folkloristiske synspunkt til hjelp. Det kann nemnast grunnar både for og imot å avgrensa seg soleis. Me skal ikkje her dryfta prinsipielt arbeidsmåtane som bokskrivaren hev nytta, — um emnet stundom kunde ha vore teke frå fleire eller andre kantar. Me hev lov å segja at boki er eit gjævt og nyttigt arbeid for soge-granskingi so som ho er. Men eg vil få setja fram nokre tankar um sume resultat som bokskrivaren hev kome til, og gjera merknader til ymse einskildpunkt.

Fyrst vil eg dø ha sett fram det ynskjet at bokskrivaren hadde gjort ein grand meir for å letta arbeidet og yversyni for lesaren. Boki er stor, emnet er tungt, og innhaldet mang-greint. Like vel er ikkje innhaldslista pa meir enn 5 linor, og denne innhaldslista er den einaste hjelpi lesaren fær til å taka seg fram i boki. Teksti i dei 5 ovlange hovudbolkane er fulla uppstykkja i under-bolkar, men dei er utan yverskrifter, — berre med romertal. Heile store bolkar i boki göymer seg reint burt. T. d. so store stykke som dei um Ladejarlssoga og Jomsvikingasoga, og Egilssoga. Eg tenkjer det vert ein og annan som ikkje finn deim. Der skulde ha vore ei greinleg innhaldsliste, og yverskrifter. Bokskrivaren burde òg ha sett til sidetal når han viser til noko »nedanfor» eller »ovanfor» i boki. Det gjer han oftast ikkje. Praktiske ynskjemål er dertil at det hadde funnest eit samandrag til slutt, som præsiserer resultat, og ei litteraturliste. Det siste hadde kome vel med på grunn av den — i seg sjølv praktiske — måten bokskrivaren nyttar når han siterar litteratur.

Denne tekniske keivskapen, skorten på alle slag vegvisarar for lesaren, gjer at boki vert ulagleg til oppslagsbok, det ho elles hadde vore vel skikka til. Dermed kjem ho di verre ikkje til å verta so nyttig som ho kunde ha vorte. — Eg gjeng so yver til å tala um einskild-punkt i utgreidingi. På sume punkt er eg ikkje radt samd med bokskrivaren. Sumstad vil eg få gjera serlege merknader.

Alderen på Historia Norwegiæ.

Eit gamalt tvilsemne i den norröne litteratursoga er spursmålet um kor gamal den latinske krönika er som kallast Historia Norwegiæ. Der knyter seg ikkje lite litterær interesse til det spursmålet. Bokskrivaren drytter det nøgje s. 20—29. Han kjem til denne konklusjonen: »Vektige grunner taler for at H. N. er skrevet omkring 1220, men ingen grunner taler imot dette».

Eg skal vera samd i at me lyt leggja vekt på dei grunnar bokskrivaren nemner for tidfestingi »umkring 1220». Det er òg rett, at dei fleste argument som hev vore framborne for å setja H. N. attende til ikr. 1170, ikkje veg sers tungt, og sume slett inkje, når me granskar deim nøgnare. Like vel kann det henda at ikkje siste ordet er sagt enno um alderen på Hist. Norw. Radt bindande er ikkje argumenti for at boki er skrivi ikr. 1220. Og på hi sida hev Hist. Norw. ymse tradisjonar i ei eldre form (jfr. Koht) enn hine kongesogone. Det dreg attyver, endå um desse tradisjonane skulde vera upptekne or skriftkjeldor, — attyver mot ein periode då dei nye tradisjonsformene enno ikkje hadde vunne ålmenn godkjenning. Men det som eg serskilt vil nemna er eit moment som bokskrivaren ikkje hev umtala. Han kunde ikkje so vel segja noko um det på det stig som granskingi no stend.

Ymse granskarar hev bruka lastord mot Hist. Norw. for di landeskildringi hennar frå Upplandi ikkje skal vera fullnøgjande. »Noget forvirret», segjer Finnur Jónsson um denne skildringi (Litth.² II, s. 595), »Svarar ikkje til nokon ting vi elles kjenner», segjer Koht (Innhogg og utsyn, s. 224). Bokskrivaren med godtek umveges dette klagemålet (s. 20). Men me hev ikkje lov til å avdöma desse historisk-topografiske opplysningane, for di um me ikkje hev greidt enno å tolka deim reelt. Hist. Norw. synest stiga i vyrdnad med kvart. Det er ikkje utenkjande at opplysningane hennar um organisasjonen på Upplandi kann koma til å syna seg ha god historisk grunn, berre den kritiske granskingi fær innsyn nok i den gamalnorske samfundsskipnaden. I det tilfellet mun det vera ein gamal, nedervd organisasjon boki melder um. Og er Hist. Norw. då original i landeskildringi si og ikkje byggjer på skriftlegt fyrelag i den bolken, torer opplysningane um Upplandi draga henne heller langt attyver i tidi.

Noko visst um dette kann me enno ikkje segja. Men fyrebils bør me ikkje, trur eg, slå altfor fast anten tidfestingi »umkr. 1220» som bokskrivaren argumenterar godt for, eller »ikr. 1170», som fleire av oss andre helst hev halde på etter avhandlingi åt Koht (1918) um »Den fyrste norske nasjonalhistoria».

Kjeldone til Ágrip.

Bokskrivaren, side 54, samlar syni si på kjeldegrunnlaget for det merkelege verket Ágrip soleis: »Ágr. er bygget på følgende kilder: 1. Theodricus' verk; 2. et tapt norsk skrift på latin, som danner hovedgrunnlaget for den historiske del av H. N.; 3. en tapt særskilt saga om kong Hákon den gode, og 4. norske, især tröndske tradisjoner».

Mi syn på kjeldegrunnlaget for Ágrip fell i hovudsak saman med dette. Men eg meiner det burde vore nemnt ei skriftkjelde til, som det er god grunn til å meina at Ágrip-meisteren hev nytta: Stykket um Alfiva-lovene hev han visseleg skrive ut or ei eller onnor norsk lovbok.

Det skulde òg ha vore forvitnelegt um bokskrivaren hadde teke med ein diskusjon av det spursmålet: Hev Ágrip nytta Eirik Oddssons verk? D. A. Seip hev sett fram den gissingi i Nordisk Tidskrift 1937, s. 71 (jfr. Trondhjems bynavn, s. 52 f.), at Ágrip-meisteren hev nytta Eirik Oddssons Hryggjarstykki i saga um Hákon Jarl som døydde i 995, saga um Magnus Berrfött (1093—1103) og forteljingi um Olav Magnusson (1103—1115). Denne gissingi er framsett etter boki åt Adalbjarnarson var skrivi. Han hev soleis ikkje havt høve til å taka umsyn til henne. Gissingi må dessutan vera framkomi ved ein lapsus, etter som Eirik Oddsson berre hev skrive um tidi etter 1130.¹ Men bokskrivaren kunde ha dryft um Ágrip hev lånt noko frå Eirik Oddsson for tidi etter 1130. Kann henda er ikkje det so svært trulegt. Men spursmålet burde ha vore nemnt.

Bokskrivaren burde òg ha teke stode til ei lære som D. A. Seip hev sett fram i skrifti Trondhjems bynavn 1930 (s. 52): at Ágrip-meisteren skal ha teke upp frå »eldre skriftlige kilder» (understrikingi av S.) nokre stykke som andre er relativt trygge på må vera upptekne frå munnleg, tröndsk tradisjon. Det gjeld nokre stykke som inneheld ordet *kaupangr*. I Nordisk Tidskrift 1937 er han inne på dette på nytt, og ordlegg seg heller visst: »Jeg mener man med sikkerhet (understrika av S.) kan fastslå at Ágrip har brukt en eldre skriftlig kilde på morsmålet».² Seip hev ikkje feltt denne hypotesen inn i nokor heilskapssyn på kjeldegrunnlaget for Ágrip. Etter mi syn er han på villspor. Men det er på hi sida u-neittande, at det vilde ha vore ovende forvitnelegt for bok-

¹ Det er ikkje rett som det stend i Nordisk Tidskrift at under-skrivne, i Ágrip-utgåva 1936 (Norröne Bokverk 32), "tenker sig muligheten av" at Eirik Oddssons verk hev vore kjeldeskrift for tidi fyre 1130.

² Hypotesen er her samanbunden med den umogelege gissingi um at Hryggjarstykki skulde vera kjelde for tidi fyre 1130.

soga, dersom me kunde fenge påvist med hjelp av Ágrip ei sogebok på norrönt mál som er radt ukjend elles, og som hev rokke so langt som i minsto yver tidbolken 995—1115, og er so gamal som frå det 12. hundradåret, ja frå fyre 1172. Difor hadde det vore ynskjande at bokskrivaren hadde nemnt hypotesen — slik som han låg fyre då Adalbjarnarson skreiv —, og hadde prøvt honom kritisk.

Morkinskinna.

Morkinskinna er ei forunderleg rik bok. Rik ikkje ved framifrå komposisjon og litterær reisning, og ikkje ved fylgjerett personskiltring og karakterteikning. I desse leider stend det tvertimot syrgjeleg ille til med henne, soleis som ho ligg fyre no; — men rik ved ei mengd av stundom truhjartig, stundom löynsk folkeleg tradisjon, og ved god forteljing i dei einskilde stykki. Morkinskinna er vel verd grundig gransking.

I den bolken som Adalbjarnarson hev um Morkinskinna (s. 135—173), hev han gjort ei varleg og kring-skodande etterrøkjing. Like vel trur eg det hadde vore råd å trengja djupare inn. Det er mykje upløgð granskingsjord enno i Morkinskinna, — med all vyrdnad for Adalbjarnarsons arbeid. Det skulde vera forvitnelegt um einkvan vilde taka seg fyre å skriva ein monografi um Morkinskinna. Ei slik bok laut gjera ein umfatande freistnad på å klårleggja framvokstren åt Morkinskinna-samlingi og heile den litterære stoda åt Morkinskinna.

Eg gjer nokre merknader i tilknytning til Morkinskinna-bolken hjå Adalbjarnarsen.

Umfanget åt Morkinskinna. Side 135 talar Adalbjarnarson umkva tidbolck Morkinskinna hev spent yver upphavleg, — me hev henne berre i defekt handskrift. Han godtek utan dryfting den ålmenne synsmåten at Morkinskinna hev rokke yver tidi 1035—1177. Denne synsmåten vil eg ikkje opponera imot (me bör vel dø setja 1030—1177). Men det finst eit par ting å segja, som kunde ha vore nemnde. I Mork. ed. F. Jónsson s. 57 7—8, med same det er fortalt um det fyrste mötet millom kongane Magnus og Harald, stend det: »Haralldr Sigurdarson var aa Stiklastodum sem fyr var sagt med Olafi konungi». Stiklestad-slaget er ikkje nemnt fyrr i Morkinskinna so som ho er no, og ikkje Harald Sigurdsson heller, fyrr han dukkar upp til mötet med Magnus. Ordi »sem fyrr var sagt» treng difor ei forklåring (jfr. F. Jónsson, Mork.-utg. s. XVI). Det kunde tenkjast at dei var interpolasjon av den skrivaren som förde Magnussoga inn i Flatöyboki — sjölve Mork.-handskrifti hev lakune her —, og at dei skulde visa til Flat. II, s. 344. 362. Men det er ikkje mykje rimelegt. Helst er dei upphavlege i Mork., og då viser dei at Mork. hev byrja onnorleis frå fyrst av enn ho gjer

no. Ho hev havt ei innleiding som — millom anna — hev nemnt Stiklestad-slaget. For det kann Magnus like godt vera den fyrste kongen som ho hev havt ei soge um, so me kann halda fast på året 1030 til grense attyver. — Mork. stoggar no utan avslutning med året 1157. Eit viktugt prov for at ho skal ha gjenge ned til 1177, eller i minsto inn i saga um Magnus Erlingsson, plar dei finna i nokre ord um Orm kongsbror som stend i saga um Inge Krokrygg og brørne hans (s. 440): Orm gjordest til ein stor hovding, »sem si þan mon getið ver þa», stend der, og det var fyrsta under Magnus Erlingsson (1161—84) at Orm vart hovding. Det kann henda at dette provet ikkje er bindande. Ordi kjem beint etter eit stykke um Ottar Birting. I det stykket er fortalt at Ottar vart drepen, og at kong Öystein samla her etterpå mot kong Sigurd, som lova å bera jarn på at han ikkje var saka i dråpet, men ikkje heldt lovnaden. So kjem nokre opplysningar um enkja etter Ottar, dronning Ingerid, og i tilknytning til desse opplysningane ordi um Orm. No vert Ottar innförd i dråpsstykket nett som han skulde vera framand for lesaren og ikkje umtala fyrr, endå Mork. hev nemnt honom eit par gonger tidlegare millom landsens storhovdingar (s. 414. 429 f. — tåtten s. 388 f. kann vera innskot). Dessutan let saga honom her, utan noko slag forklåring, vera på parti med kong Inge, endå det er sagt fyrr at han var med kong Sigurd. Både det eine og det andre kann tyda på at dråpsstykket er eit innskot. Adalbjarnarson òg er inne på den tanken (s. 170), og gissar på at stykket er eit Ágrip-lån (Ágr. hev her lakune). Men er dråpsstykket innskot, so er venteleg stykket um enkja åt Ottar, dronning Ingerid, og dermed ordi um Orm kongsbror òg innskot, og i det tilfellet segjer dei ingen ting um kor langt fram Mork. hev rokke upphavleg. — Eg trur at ho hev gjenge til året 1177. Men det vert ålmenne grunnar, det at Fagrskinna rekk til 1177, som vert viktugaste argumentet for å setja den nedre grensa for Mork. til det året.

Eldste Morkinskinna. Bokskrivaren høvdar med kraft at Ágrip-parallelane i Mork. er sekundære innskot. Det bör der ikkje vera tvil um. Adalbjarnarson hev stelt greidt saman argumenti for denne synsmåten.

Derimot synest det meg som utgreidingi hans um sekundære innskot i Mork. utanum Ágrip-láni (s. 154 ff.) ikkje gjev so mykje som ynskjande hadde vore.

Mork. som me hev henne no må vera sterkt interpolera, det er no vel dei sakkunnige samde um. Det er mykje interpolasjonane som er det artigaste ; men dei hev gjort boki til ei urydjug röys, og det er ei forvitneleg oppgåve, og ei viktug oppgåve for granskingi av den norröne kongesoga, å få skilt ut dette sekundære, so me kunde

koma inn til den opphavlege kjernen i verket, — inn til det som me kann kalla Eldste Mork. Og skulde det vera so som Adalbjarnarson helst trur, at ser-sogor um einskilde kongar ligg til grunn og dermed er kjerneteksti, vert oppgåva å koma so nær inn til dei me som råd er. Her skulde me ynskt at bokskrivaren hadde kome lenger, eller i minsto hadde gjort freistnad på å koma lenger.

Bokskrivaren tel fyrst upp (s. 154—55) ei lang rad med avrunda småsogor i Mork.-teksti, eller tætter, i alt 16, som »kunde ha dannet et selvstendig hele», og segjer um deim (s. 155): »Det må betraktes som noenlunde utvilsomt at iallfall de fleste av disse tætter ophavlig har vært uavhengige av de norske kongers sagaer. Intet tyder på at de er avfattet som deler av kongesagaene». So gjer han greide for ymist som viser at dei og dei tættene stend i laus samanheng med kongesoga. Men med alt dette torer han ikkje taka standpunkt til kor mykje av tættene som er interpolasjonar i Mork. Han konkluderar (s. 157): »Det er bemerket ovenfor at noen av de tætter som står i Magnus den godes og Harald Hardrådes sagaer i Msk., ikke gjenfinnes i deres sagaer i Flb. Det ligger nær å slutte av dette at disse tættene ikke har stått i det håndskrift sagaene her er skrevet efter, og heller ikke i originalen i Msk. . . . Derimot må det efter mitt skjønn stå hen om de andre tættene i Msk. har stått i den fra først av eller er föiet inn. Kanskje gjelder ikke det samme om alle» (utmerkt her).

Deretter skriv han (s. 157): »Foruten de omhandlede tætter inneholder Msk. mange stykker som på ingen måte berører sagaens tråd, og som kunde skjæres bort uten å efterlate noen arr». Han tel upp ei lang rad med slike stykke og held fram (s. 158): »Finnur Jónsson antar at de fleste av dem er innskott. Jeg tör ikke påstå at så er tilfelle med annet enn fortellingen om Giffard. . . . Men jeg kan godt tro at også andre av de opregnede stykkene er föiet inn» (utmerkt her).

Endeleg tel han upp (s. 158) »mange andre stykker i Msk.» som Finnur Jónsson held for interpolasjonar, og nemner dertil ei forteljing som underskrivne hev meint skulde vera eit seinare tillegg. For eigi rekning legg bokskrivaren berre til: »Det tör ikke betraktes som sikkert at alt dette er interpolasjoner» (utmerkt her).

Det synest meg som konklusjonane åt bokskrivaren her gjev lite nytt til löysing av spursmålet: Kva er sekundært, og kva er opphavleg kjerne i Mork.-verket. Han hev lagt fram eit tilfang greidt og yversynleg. Men det som me nettupp vilde vita er me ikkje mykje visare um enn fyrr. Ikkje heller den bolken som kjem etterpå i boki (s. 159) um »de deler av Msk. som antagelig har dannet dens kjerne fra først av», förer oss nemnande frametter i det spursmålet.

Det trengst ei ov-grann og intens detalj-gjennomgåing av Mork., i samband med ei intens innliving. Ein laut prøva nøgje etter innhald og andre kriteria kvart einskilt stykke og ymse grupper av stykke i samanheng. Ein laut jamföra kritisk med andre sogetekster. Og ein laut verdsetja — varsamt — t. d. vendingar som: »pat er sagt», »svá er frá sagt», »nu er þess við getit», når ein mötte desse vendingane på stader i saga der det kann tenkjast at ulike kjeldor er sköytte saman. Det skulde undra meg, um ein ikkje då skulde kunna nå fram til å segja med relativ visse noko meir enn det bokskrivaren hev tort segja; og um ein ikkje kunde få skilt ut relativt trygt fleire tillegg.

Til döme på stykke som kunde ha vore granska nøgnare, vil eg nemna innleidingsbolken i Mork. Finnur Jónsson meinte det er »ikke usandsynligt» at denne bolken er umarbeidd i den Mork. me hev (Mork.-utg., s. XI. Jfr. Lith.² II, s. 622). I Litteraturhistoria legg han til at »uægtheden er det dog næppe muligt at bevise». Men i Mork.-utgåva hev han sjölv drege fram eitt indicium for at innleidingi er uekte. Eg meiner me kann stydja den meining at heile innleidingi er sterkt umlaga med fleire grunnar, ja med grunnar som hev heller yvertydande provskraft.

Innhaldet i innleidingsbolken som han er no, er dette: Fyrst ei stutt og romantisk segn um korleis kongssonen Magnus kom til Holmgard. Kong Jarisleiv hadde bygt ei drusteleg hall. Dronning Ingegjerd sagde: »Betre er den halli skipa som kong Olav Haraldsson sit i, endá ho stend berre på sulor». Kongen gjev dronningi ein kinnhest for ordi hennar. Ho krev i bot at han skal taka den laungjetne sonen át kong Olav til oppfostring; »for den er ugjævare som fostrar barn for ein annan». Jarisleiv sender skip til Noreg og fær Magnus til seg. Det er fortalt um oppvokstren át Magnus i Holmgard, og at han hemnde seg på ein hirdmann. — So kjem tåtten um Karl Vesæle: Ein mann som heiter Karl Vesæle og bror hans fer i kaupferd. Dei kjem til Gardarike. Kong Jarisleiv gjer i löynd Karl til sendemannen sin, han skal fara til Noreg og vinna lendmennene for Magnus, — dette er etter kong Olav er drepen. Karl fer til Noreg, og kjem til Einar Tambarskjelve, som syner seg vera venen át Magnus. Bror át Karl fer med bod til Gardarike um »hvar komit er». Men kong Svein Alfivason hev spurt til ferdi át Karl og tek honom til fange på Öyrating. Karl römer um natti. Kalv Arneson bergar honom og tek honom i si vern på skipet sitt. I staden for å retta seg etter eit påbod frá Svein Alfivason um å fylgja honom til Danmark, fer so Kalv i lag med Karl Vesæle til Gardarike. Karl Vesæle fær honom forlikt med Magnus. Og me fær höyra at Einar Tambarskjelve er ventande til Holmgard, men Kalv og Karl fer vestetter til Noreg att. — Det er klökkjande fortalt, men ikkje god historie. Diktingi her synest ha soge næring

av spreidde drag frå annan historisk tradisjon. Romanen um kor oppglödd dronning Ingegjerd var for kong Olav, og samröda millom Ingegjerd og Jarisleiv, synest vera ein nyare dublett til samtala millom Ingegjerd og Olav sviakonge um Olav Haraldsson (Fgsk., s. 156). Segni um Magnus og hirdmannen torer vera ein avleggjar av segni um Olav Tryggvason og banemannen til Torolv Lusa-skjegg (Hkr. Ol. s. Tr., kap. 8. Agr., kap. 18. Jfr. Odd AM, s. 10). Når Karl Vesæle kjem og byd fe til lendmennene, kann me jamføra med forteljingi um sendemennene frå Knut den Mektige til dei norske lendmennene i Ol. s. H. Er der nokon historisk kjerne i Vesæle-tåtten (P. A. Munch, Det norske Folks Hist. I 2. s. 835), so er han i alle høve bra kringspunnen av diktingi. — Men me skal her sjå på denne innleiingi frå ei onnor side enn den reint historiske, og det er Vesæle-tåtten me då skal festa oss ved. Der er tvo ting å leggja merke til med honom.

Fyrst: Denne tåtten skal vera eit fyrespel til heimhentiingi av kongssonen Magnus. Det er tydeleg fyremålet med honom. Men granskar me sjölve heimhentiingssoga — forteljingi um korleis nordmennene fær henta Magnus kongsson heim frå Gardarike —, syner det seg at tåtten hev fælt lite naturleg samanheng med henne; ja, i sumt strider han beint imot henne.

Di næst er der eit anna umstende å leggja merke til. Det knyter seg til fyrste luten av heimhentiingssoga.

Det som me her kallar for heimhentiingssoga, finst i fleire skrifter. I Fgsk., Agr., Orkn., Hkr. (og den serskilde soga um Ol. d. H.) — forutan i Mork.¹ Det som me lyt leggja merke til og som ikkje hev vore nok åt-gått, er at i fyrste luten av heimhentiingssoga hev Orkn. og Fgsk. fleire serskilde samsvar. Dei stend kvarandre merkeleg nær.

Markande samsvar er:

1. Dei nemner båe som sendemenn frå Noreg Einar Tambar-skjelve og Kalv Arneson, og berre deim (liksom Hkr.).

2. Dei segjer at kongen i Gardarike var traud til å senda Magnus heim att. (Hkr. nemner ikkje at nokon i Gardarike var imot heimsendingi. Agr. segjer at dronningi (Ingegjerd) stod imot).

3. Dei hev båe motivet: 12 av dei gjævaste menn skal sverja for kong Jarisleiv at nordmennene meiner det ærleg mot Magnus. I Fgsk. sver røyndleg alle 12.; i Orkn. sver berre 11, kong Jarisleiv gjev upp eiden for Rognvald Brusason, — »var hann ætlaðr til hin XII». (Mork. òg hev tylvtareiden, i Agr. og Hkr. vantar han).

¹ Leg. S. òg hev heimhentiingssoga. Johnsens utg. s. 91 28—92 5. Men soleis som ho stend i Leg. S. no, er ho seinare tillegg der: ei samanstöyping av Fgsk. og Agr. Me treng ikkje taka umsyn til henne her.

4. Dei hev nokre serlege verbale samsvar:

Orkn. s. 56:

*Beida þa þess, at Iarizleifr
konungr skylti fa þeim Magnus,
son Olafs konungs, til hofðingia.*

*Konungr var þess traudr, at
fa Magnus i hendr þeim Norþ-
maunnum,*

sva sem þeir hófðu buit við
hin helga Olaf konung, faður
hans.

Fgsk. s. 191:

*Bidia Iarizlæif konong, at
hann mætti fa þeim Magnus,
sun Olafs hins hælga.*

*Konungrenn var þess mioc
traudr,*

ræddizt at þeir munde
svikia hann sem faður hans.

Setningi: »Konungr — traudr» stend berre i Orkn. og Fgsk. Perioden »Beida (Bidia) . . .» er òg svært lik i dei tvo bökene. Tankane er radt parallele gjenom alle setningane. Hkr. og Agr. hev ikkje nokor av setningane, og ikkje noko som svarar heilt til deim (um Mork. sjå her etterpå).

Samstundes som det er desse positive samsvari, er der det negative, at Vesæle-tåtten og den romantiske segni um korleis dronning Ingegjerd fekk henta Magnus til Holmgard, hev Fgsk. — Orkn. ingi merke etter (likso lite som Hkr. og Agr.). Fgsk. (s. 191) og Vesæle-tåtten (Mork., s. 16) nemner nok baa nokre òksar i samband med Kalv Arneson, men ikkje so at det er grunn til å tenkja på skriftleg samanheng.

Desse samsvari er til saman so sermerkte at det tvillaust lyt vera ein skriftleg samanheng millom Orkn. og Fgsk. i fyrste luten av heimhentingssoga.

F. Jónsson heldt på, at der som Orkn. kjem inn på kongesoga, hev ho lånt frå eit samlingsverk um norske kongar »nærbeslægtet med Ágrip» (Litth.² II, s. 648). Han vilde vel då òg ha tolka samsvaret her millom Orkn. og Fgsk. soleis, at baa gjeng attende på ei sams kjeldeskrift av Ágrip-typen. Men Orkn. kann ikkje byggja på Agr. her. Desse tvo sogone er nettupp her greidt innbyrdes avvikande. Attåt det me hev peika på i upprekningi her tett framanfyre, kann me nemna: Agr. tel upp fleire sendemenn enn Orkn. Det let Rognvald Brusason vera ein av sendemennene, noko som strider beint imot Orkn. Medan Agr. segjer at dronning Ingegjerd stod imot at Magnus skulde fara til Noreg, segjer Orkn. at ho fyste kong Jarisleiv til å lata honom fara. Fgsk. er ikkje heller avleidd av Agr. her.

Ikkje heller kann me forklåra tilhøvet millom Fgsk. — Orkn. ut ifrå ein samanheng med Hkr.: Fgsk. kjelde for Hkr.; Orkn. interpolera frå Hkr. Det ser ein lett med å lesa Hkr. Hkr. hev

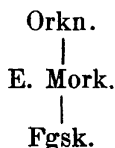
både avvikande innhald og ei onnor, sjölvstendig ordleggjing (burtsét frå ei einskild setning, sjå her etterpå).

Ikkje hev Fgsk. lånt frå Orkn. Fgsk.-meisteren synest i det heile ikkje ha nytta Orkn. (Jfr. mi bok um Fagrskinna, s. 103 ff.).

Og ikkje veit me um at nokon avskrivar av Orkn. hev teke upp innskot etter Fgsk.

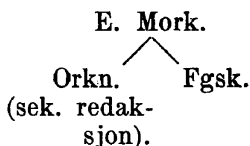
Men me torer kunna forklåra fullnøgjande samsvaret millom Orkn. og Fgsk. på denne måten: Fgsk.-meisteren hev havt ei Mork.-tekst, det veit me. Fgsk. gjeng attende på denne Mork.-teksti, E. Mork., her òg (og stytter av noko, so som ho gjerne plar).¹ E. Mork. att kviler på (er påverka av) Orkn.

Soleis:

Men er dette soleis, då må E. Mork. her ha stade Orkn. — Fgsk. heller nær. Millomlekken må ha samsvara med fyre-gangaren og etterkomaren der som desse tvo samsvarar innbyrdes. Det vil atter segja: E. Mork. hev vanta heile Vesæle-tåtten. Ho hev nok òg vanta stykket um at dronning Ingegjerd fær henta Magnus til Holmgard. Det hev ikkje naudsynt samanheng med Vesæle-tåtten, men det hev den same segnvorne karakter.

Det kann tenkjast ei onnor forklåring òg: at E. Mork. er samskjelde både for Orkn. — som då ligg fyre her i sekundær redaksjon — og for Fgsk. Soleis:

Dette torer i røyndi vera den rimelegaste forklåringi. Men i dette tilfellet òg lyt E. Mork. ha samstava med Orkn. — Fgsk. der som dei tvo samstavar innbyrdes. Vesæle-tåtten og romanen um Ingegjerd hev ikkje stade i E. Mork. i dette tilfellet heller. —

E. Mork. torde ha havt desse moment i heimhentingssoga:

¹ Fgsk. hev ikkje havt Leg. S. til sidekjelde her, soleis som eg meinte i boki Fagrskinna, s. 106, 192. Jfr. D. A. Seip, Den leg. Olavssaga og Fagrskinna.

Tröndene heldt råd og valde dei beste menn til å fara til Gardarrike og henta Magnus heim att (Fgsk. 191^{16—17}. Y. Mork. 17^{15—17}).

Einar Tambarskjelve og Kalv Arneson, og berre dei, hev vore nemnde förarar for sendeferdi (Orkn. 55^{14—15}. Fgsk. 191^{17—18}).

Dei bad kong Jarisleiv um å få med seg Magnus. Kongen var traud (Orkn. 56^{12—14}. 16—17. Fgsk. 191^{19—21}).

Kongen var rædd at dei skulde svika Magnus liksom dei hadde svike faren (Orkn. 56^{17—18}. Fgsk. 191^{21—22}. Y. Mork. 17^{38—40}, jfr. 18^{25—26}. 27—28).

Nordmennene svor tylvtareid på at dei skulde setja Magnus til konge i Noreg, fylgja honom med truskap og styrkja riket hans (Fgsk. 191^{22—23}. 192^{5—7}. Y. Mork. 19^{12—15}. Jfr. Orkn. 56^{19—57 3}).

Kalv Arneson svor at han skulde vera tru og gjera alt det Magnus baud honom. (Orkn. 57^{3—6} segjer dette soleis: »Kalfr svardi þann eið Magnusi, at hann skyllde honum fylgia innan lanz oc utan lanz oc gera þa luti alla, er Magnuse þætte þa sitt riki meira oc frialsara». Y. Mork hev dette momentet, men hev lote flytja det upp på rang stad, til slutten av Vesæle-tåtten; for etter Vesæle-tåtten kom Kalv i fylgje med Karl Vesæle, og fór attende med honom til Noreg fyrr sendeferdi frå nordmennene var komi til Jarisleiv. Ordi i Y. Mork. hev atterklang av det me finn i Orkn.: »Suer Kalfr þa þann eid . . . ok hiet sig sidan Magnusi til traustz og allz trunadar og ath giora oll þau verk er Magnus legdi fyrir hann» (Y. Mork. 17^{10—13}). Fgsk. vantar dette momentet, av di ho i staden hev skote inn eit vers um Kalv Arneson i Holmgard. Hkr., som hev kjent Mork. (og Orkn., og truleg Fgsk.), hev momentet, og hev eit ordrett samsvar med Orkn. (Ol. s. H. kap. 251, slutten)).

Rimelegt er det at E. Mork. dertil hev nemnt:

at nordmennene sagde dei var leide Knyttingane og Alfiva (jfr. Orkn. 56^{10—12});

og at Rognvald Brusason hjelpte sendemennene (Orkn. 55^{15—56 7} [og 57^{11—12}]. Y. Mork. 17^{40—18 2}, 18^{20—21} [og 19^{18—19}]; men Rognvald hev i alle tilfelle spela større rolle i Orkn. enn i kongesoga E. Mork. Når Fgsk. ikkje nemner Rognvald her, kann det forklarast av at ho av prinsipp gjerne ikkje nemner attvedmenne (jfr. mi Fagrskinna, s. 255).

Meir hev E. Mork. snaudt havt i fyrste luten av heimhenting-soga. E. Mork. hev vore stutt her, — og truverdig.

Seinare hev Mork. vorte utvida. Fyrste luten av heimhenting-soga som ho er no i Mork. er ihopstöypt or tri kjeldor:

1. E. Mork.
2. Vesæle-tåtten.

3. Ágr. Jfr. Ágr. sp. 53^{15—17} (En þá — helga Ólaf), 53^{20—54⁴} (þviat menn — søekja), 54⁷ (Svein Bryggjefot), 54^{8—10} (En — framgeng) med Y. Mork. 17^{18. 19—25. 31—36.} 18^{13—14} (»framgengt»). 18^{21—22}.

Forteljingi no i Mork. er soleis heller ihop-lappa. Og saman-stöypingi hev tydeleg valda vanskar. Ymis sjölvmotsegjing og ujamnskap stend att til minne um det. Mork. no grunngeiv soleis på tvo ulike måtar at nordmennene for til Gardarike: Fyrst heiter det at det var kong Jarisleiv som sende bod til nordmennene — etter Vesæle-tåtten. So kjem side 17^{19—25} den radt nye grunngevingi dettande inn at Gud let heilagdomen åt St. Olav byrtast, og so angra mange syndi si og vilde böta henne hjå son hans — etter Ágr. Um mottakingi som sendemennene fekk i Holmgard, synest dei tri kjeldone ha havt kvar sin version: E. Mork. (jfr. Orkn. — Fgsk.) hev sagt at kongen var traud til å lata Magnus fara; Ágr. segjer at dronningi stod imot; Vesæle-tåtten, som let Jarisleiv senda bod og arbeida for at nordmennene skulde taka Magnus til konge, må ha sagt noko slikt som at det var lett for nordmennene å få det dei bad um (jfr. sitatet eit par linor nedanfyre her). Me kann sjå på teksti i Mork. at redaktören hev havt stort stræv her med å harmonisera. Fyrst fortel han, etter Vesæle-tåtten og i godt samsvar med fysesoga der: Då Einar Tambarskjelve kom og bar fram ærendi si, so »tok konungr þui ollu vel og kuad qngvan þann mann j Noregi er han tryði jafnvel sem Einare» (Y. Mork. 17^{36—38.} Jfr. 18^{14—18}). So skal han ha med E. Mork. (repræsentera ved Orkn. — Fgsk.), og gjeng yver til å fortelja at kongen byrja med motmæle (Y. Mork. 17^{38—40.} Jfr. 18^{25—28}). Deretter hev han kjent skyldnad til å få Ágr. òg med, og let dronningi taka til å gjera det vanskelegt. Dei tri tradisjonane er trædde upp på rad. Til slutt let han sendemennene gjera tylvtareid — etter E. Mork. att. Redaktören hev freista binda alt dette saman med hjelp av samtalar millom Einar, kongen og dronningi. Men den indre motsegjingi millom Vesæle-tåtten på ei side og E. Mork. (og Ágr.) på hi hev han ikkje fenge rudt burt. Jfr. F. Jónsson, Mork.-utg. s. X—XI. Når ein fyrst hev vorte var med at Y. Mork. byggjer på fleire kjeldor, er det tolleg lett å sjå korleis teksti her er ihoplappa.

Eit merke på at samanhangen er som me no hev sagt, gjev den ting at i svári frå kongen finn me, som me skal venta, verbale atterklangar frå E. Mork. (repræsentera ved Fgsk.): »þo erum vier *hræddir*» 17³⁸; »þo em eg *hræddr* vid ... *svik*» 18^{25—26}; *svikia hann sem fodr hans*» 18²⁸. Og der som tala er um motstandet frå dronningi, finn me innsprengt verbal-lån frå Ágr.: »*framgengt*» 18^{13—14}; »*leingi var ecke heyrd bæen þeirra*» 18^{21—22}.

Endå eit lite indicium gjev dei tvo setningane i Mork.-teksti:

»Nu er þar til mals ath taka» 17 13; og: »so er fra sagt» 18 21. Dei stend nett på stader der det etter vår tolking er yvergang til ny kjelde i Y. Mork., og den fyrste er ei tilvising til E. Mork., den andre til Ágr.¹

Me hev tala her um fyrste luten av heimhentingssoga, og tok utgangspunkt i den serlikskap som me finn der millom Fgsk. og Orkn. I andre luten av heimhentingssoga som er um sjölve heimferdi, er tilhövet millom tekstene onnorleis enn i fyrste luten. Der viser Orkn. til ei *Saga Magnuss konungs*; ok nokre linor nedanfyre viser ho til *Æfi Noregs konunga* um vedskiftet millom Magnus og Svein Alfivason. Det må vera meint eitt og same verket med bae tilvisingane, og det er Hkr. som er meint. Jfr. K. Maurer, Ueber die Ausdrücke s. 655, Sigurdur Nordal, Aarb. 1913 s. 47. I denne luten av heimhentingssoga hev soleis Orkn. — det vil segja: ein avskrivar — nytta Hkr. og lempa teksti noko etter ei Hkr.-handskrift. Innverknad frá Hkr. syner seg i setningane: »þar til er leið iol» Orkn. — »eptir jólin» Hkr.; »er ísa leysti um várit» i bae; dertil i parallelen: »fyrst til Svipioðar» — og etter Svitjod: Jamtaland i bae.² Same avskrivaren hev gjort brigde etter Hkr. i andre luter av Orkn. òg. Av di siste luten av heimhentingssoga er umlaga soleis i Orkn. — blanding av eldre tekst + Hkr.-lån —, lyt denne luten verdsetjast for seg. Granskarar som hev skrive um Orkn. (Maurer, Nordal, Aðalbjarnarson s. 152), hev teke bae lutene under eitt. Då kann ein ikkje døma fullnøgjande um tilhövet millom tekstene.³

¹ Her er eit tilfelle då me kann nytta ei setning av Aðalbjarnarson side 4: at «sagaens forfattere endog til tider har henvist til noe som de har lest med uttrykk som «svá er sagt», «sumir segja», «margir segja» og lignende.» Dette er heilt rett.

² Naar Orkn. nemner Aldeigjuborg under heimferdi, treng ikkje det vera lån frá Hkr. Alt originalen til Orkn. kann ha nemnt Aldeigjuborg i samband med Rognvald Brusason. Jfr. Orkn. 55 16. 56 8. Skulde namnet Aldeigjuborg vera innkome i heimferdssoga frá Hkr., er det nok innkome derifrå i fyrste luten òg av heimhentingssoga, soleis at Orkn. hev eit einskilt Hkr.-lån i den luten òg. Originalen til Orkn. hev i det tilfellet anten late møtet millom sendemennene og Rognvald Brusason vera i Holmgard eller ikkje serskilt nemnt staden.

³ Granskingi av heimhentingssoga gjev oss lærdom ikkje berre um E. Mork., men òg um framvokstren át Orkn. Me kann skilja tri stig: 1. Den originale Orkn. utan lån frá skrivi kongesoge her i denne bolken; den orig. Orkn. er eldre enn Mork.-samlingi. 2. Ei utgåve som kom då E. Mork. var utkomi, og som ein skrivar hev

For ikkje so fåe andre tætter og laustståande stykke òg måtte ein kunna koma til resultat ved nøgnare gransking, — endå um der er store vanskar og ofte vert nok att av uvisse-moment.

Eg er huga til å tru, at kunde det lukkast oss å få skala burt av den Mork. me hev alt det som er seinare tillegg og yverarbeiding so me nådde inn til sjölve originalverket, so skulde me få sjå ein merkeleg sogeskrivar. Det skulde koma fram eit sogeverk som vitna um mykje meir kritisk sans og mykje meir evne hjå forfattaren til litterær komposisjon, enn det som Mork. no syner. Dette sogeverket munde kann henda stå næmare Fgsk. enn det stend den berga Mork. Fgsk. munde i større mun vera avskrift av fyrelaget sitt — for tidi 1030 (1035)—1130 — og i mindre mun umarbeiding, enn me vanleg hev meint. I alle høve er det her emne til meir gransking enno.

Dersom E. Mork. ikkje — som me hev gjenge ut ifrå — skulde vera eit originalverk, men byggja på eldre ser-sogor, er det desse sersogone me vilde koma inn til ved ei sovori avskaling. Det ræsonnementet me hev bruka for fyrste luten av heimhentings-soga, vilde gjelda i det tilfellet òg. Berre det at i staden for »E. Mork.» laut me då setja inn: »eldste kongesoge-tekst».¹

E. Mork. originalverk eller kompilasjon? Me kjem no til det spursmålet: Er E. Mork. eit originalverk som byggjer beinveges på munnleg tradisjon og skaldevers (so nær som for den tidbolken som Eirik Oddsson hev skrive um)? Eller hev ho hovudgrunnlag i eldre sersogor um einskilde kongar? Dette spursmålet flökjer seg noko saman med det som me nett hev dryft, um kva som høyrer med til den opphavlege kjernen i Mork. Spursmålet hev interesse kjeldekritisk og litteraturhistorisk.

Adalbjarnarson dryfter dette vridne emnet òg. Han ordlegg seg varsamt. Men han hallar til den meining at der hev vore til sersogor um Magnus den Gode, Harald Hardråde, Magnus Berrfött, Sigurd Jorsalafare og brørne hans, endeleg ei soge um Håkon Herdebreid og Magnus Erlingsson. Og E. Mork. skal vera ein kompilasjon av desse sersogone.

Eg torer ikkje fella nokon sterk dom i denne saki. Like vel

“betra” med lån frå E. Mork. 3. Ei utgåve som kom etter Hkr., og som er “betra” etter Hkr. (Jfr. dø den næste fotnoten).

¹ Dersom ei sersoge ligg til grunn her for Mork., kann denne sersogavera eldre enn Orkn., og det treng då berre vera tvo stig i framvokstren åt Orkn: 1. Den originale Orkn. med lån frå sersoga um Magnus den Gode. 2. Ei ny utgåve etter Hkr. var komi, med “betringar” etter Hkr.

gjeng mi meining helst ein annan veg enn Adalbjarnarsons. Eg tvilar på um alle desse sersogone han nemner hev vore til.

Argumenti for at det skal ha funnest sersogor um kongane Magnus den Gode, Harald Hardråde, Magnus Berrfött, Sigurd Jorsalafare og um Håkon Herdebreid og Magnus Erlingsson, er ikkje sers sterke.

Eit hovudargument var tidlegare Ágrip-parallelane i den berga Mork. Desse parallelane skulde koma av at baa verki — Ágr. og Mork. — hadde lånt frå sersogor um dei einskilde kongar. Dette »provet» hev nyare granskning gjort reint um inkje, so som bokskrivaren òg er samd i. Likskapen millom Y. Mork. og Ágr. kjem av at den fyrste hev lånt hjå den siste.

Eit par andre argument som F. Jónsson hev ført fram for at einskildsogor skal ha vore til, tykkjer bokskrivaren (s. 168 f.) ikkje er yvertydande.

Bokskrivaren (s. 169 f.) nemner som eit argument at den berga Mork. hev tvo innbyrdes motstridande tradisjonar um møtet millom Magnus den Gode og Harald Hardråde. Etter den eine tradisjonen sende kong Magnus eit venlegt löyndarbrev til Harald, og Harald kom som ven til Magnus i Noreg. Etter den andre kom han som uven, fekk i stand uppreist, og Steigartore utropa honom til konge, — fyrr Magnus og Harald vart forlikte. Bokskrivaren dömer soleis um desse tvo tradisjonane: »Det er næsten en selvfølge at de er hentet fra to forskjellige kilder, og disse kan neppe ha vært andre enn en særskilt saga om kong Magnus og en annen om kong Harald». Men det er rådt tvillaust at den berga Mork. er interpolera. Og då hev me lov å meina — som F. Jónsson, Mork.-utg. s. XVII, og underskrivne, Fagrskinna s. 31 —, at den eine av desse tvo tradisjonane er ein interpolasjon, — den um löyndarbrevet. Og då viser dei ingen ting um sersogor. Fgsk. hev bygt på ein Mork.-resensjon som enno ikkje var interpolera med segni um löyndarbrevet. Hkr. — som bokskrivaren dreg inn — kann ha lånt frå ein resensjon som hev vore interpolera, eller kann ha teke segni beint frå tradisjonen. Adalbjarnarson segjer elles sjölv på den neste sida i boki si (171), at »muligens» hev det vore »bare én saga» um kongane Magnus og Harald. I det tilfellet er det hans meining òg at ræsonnementet side 169—170 um dei tvo versjonane i Mork. skal falla burt.

Side 152 peikar bokskrivaren på den tilvisingi som Orkn. s. 57 hev til *Saga Magnuss konungs*, og som me hev tala um fyrr. Han held på at Orkn. her viser til ei eldre sersoge um Magnus. Men her gløymer han at Orkn. nokre linor lenger nede viser til det ho kallar *Æfi Noregs konunga*. Det må vera same verket, og det hev vore eit samlingsverk, — ikkje noko anna enn Hkr. Bokskrivaren hev rett i at dei verbale samsvar millom Mork. og Orkn.

som han peikar på, ikkje »skyldes en tilfeldighet». Men forklaringi mun liggja i at det var direkte skriftleg samanheng millom Orkn. og Mork., fyrr Hkr.-lån kom inn i Orkn. Det hev me tala um. Nokor spesialsoge trengst ikkje til forklaring.

Side 152 peikar bokskrivaren på eit samsvar millom Orkn. s. 108 og Mork. i saga um Magnus Berrfött. På grunnlag av det samsvaret er han »tilböielig til å anta» at Orkn. (og Mork.) hev lånt frå ei sersoge um den kongen. Men samsvaret nöyder oss ikkje til å konstatera nokor sersoge um Magnus Berrfött. Orkn. — d. v. s. ein avskrivar — kann ha studt seg til E. Mork.¹

So nemner bokskrivaren (s. 170) endeleg: »Det har visstnok forekommet de sakkyndige at så vidlöftige sagaer som de Msk. inneholder, selv alle formodede interpolasjoner fra regnet, oprinnelig må være avfattet som monografier. Dette er vel årsaken til at det som oftest er blitt betraktet som en selvfølge at Msk. er en kompilasjon av særskilte kongesagaer». Bokskrivaren legg til for seg: »Jeg kan gå med på dette». Hovudargumentet for at Mork. berre skal vera kompilasjon synest alto vera: Mork. er for stor til å kunna vera — i hovudsak — eit originalverk av éin mann. Men Mork. hev som me hev nemnt visseleg vore mykje mindre opphavleg enn den resensjonen me hev no. Og dessutan er det ei rein kravsetning at eit stort arbeid um kongesoga ikkje skal kunna vera originalverk av ein mann. Me hev då store islendske ættesogor — lat vera at ættesoga og kongesoga ikkje kann jamförast i alt — som er originalverk i det meste og byggjer lite på skriftlege kjelder (t. d. Egilssoga). Orkn. torde helst vera éin manns originalverk for det meste. I minsto held ikkje granskarane dette for umogelegt av den grunn at ho skal vera for stor.

Eg kann ikkje sjå at det enno er framdrege noko avgjerande argument for at sersogor um Magnus den Gode osb. hev funnest.

På hi sida ser det ut for meg som sume indicia talar for at Mork.

¹ E. Mork. hev havt dagtalet "Bartholomeus messudag" for siste slaget åt Magnus Berrfött. I den berga Mork. hev skrivaren fyrst sett "Bartholomeus messodag" etter hovudfyrelaget E. Mork., men sidan retta til "Bartholomeus messo aptan" etter Ágr. Sjå F. Jónssons Mork.-utg. s. 334. Fgsk. som hadde både E. Mork. og Ágr., hev ikkje visst å velja og hev sprunge yver dagtalet. (Dette er nok forklaringi på at Fgsk. vantar denne setningi.) Orkn. rettar seg etter E. Mork. — Hovdinglista i Orkn. 100 18—21 stend næmare E. Mork., repræsentera ved Fgsk., enn ho stend andre tekster. Fgsk. hev 5 namn, alle finst att i Orkn. At lista er knytt til fyrste vesterhavsferdi i Orkn. må vel koma av ei gåløyse hjå Orkn.-avskrivaren. Han hev sét for snøggleg på den sogeboki han hadde fyre seg.

— E. Mork. — er ein manns originalverk (burtsét frá Eirik Oddsson-bolken).

1. Eit moment som skyt seg fram er umfanget som boki hev, eller nögnare: hev havt upphavleg, etter kritikarane si meining. Mork. held fram der som soga um Olav den Heilage sluttar, og hev enda der som Sverressoga tek til. Me veit at både Olavssoga og Sverressoga er eldre enn Mork., og det ser då ut som fyremålet for Mork.-meisteren nettupp hev vore å fylla ut holet millom deim. F. Jónsson held òg fyre at Mork. er »bestemt til at fortsætte» Olavssoga (Litth² II, s. 621). Men dersom det hadde lege fyre einskildsogor um Magnus den Gode osb., ned til Magnus Erlingsson, forutan Hryggjarstykki, — hadde det då vore trong til å fylla ut noko »hol», og torv til å laga noko nytt »framhald» av Olavssoga? Hadde alle desse sersogone vore til, so vilde ikr. 1220 perioden millom Heilag Olav og Sverre ikkje ha stade til atters for andre periodar med omsyn til utförlege sogor um kongane. Var det derimot skrive etter måten lite um denne tidbolken tidlegare og ingi spesialsogor burtsét frá Hryggjarstykki, so var det naturleggt at ein forfattar fann på å laga ei sers bok nett um den perioden.

2. Som velkjent er, viser Mork.-meisteren direkte til hovudkjelda si for den fyrste tidi etter 1130, Eirik Oddsson (Mork., s. 419). Ein stad viser han til *Jarla søgur* (s. 31). Ein tridje stad til ei tridje kjelde, *Saga Knúts konungs* (s. 293), d. e. ei soge um danekongen Knut den Heilage (jfr. F. Jónsson, Litth.² II s. 777). Mork.-meisteren er hæv til å nemna skriftlege kjeldor som han hev havt nytte av, lyt ein segja.¹ Då lyt me leggja merke til at han slett ikkje viser til sersogor um nokre av dei norske kongane i tidi 1030—1130.

3. I soga um Harald Hardråde viser Mork. fleire stader til skaldekvæde på sermerkt vis: Side 83 f., etter forteljningi um at Harald blinda stolkongen i Myklegard, viser ho til tvo kvæde, og segjer: »I þessom .ii. drapom Harallz oc morgvm oðrom hans qveþum er getit þesa storvirkis, oc eigi þarf orð at gera hia því at sialfan Griccia konvng blindapi han». Side 170 segjer ho, i ei umtale um kong Harald: »Liggia þo nidre osagder miklu fleire hlutir þeir sem osagdir eru af hans afreksverkum og kemr mest til þess ofrodleikr vor ok þat med ath ver vilium eigi rita uitnesburdarlausar saugur þott uer hofum heyrð þær frasagnir . . . Er mikil saga fra Haralldi konunge jkuædi sett þau er honum samtida uoru vm hann kuodin og færdu honum sialfum þeir sem ortu.» Side 213 i Fgsk. stend um eit vers av Tjodolv Arnorsson: »Her visar til meðr sannendum at Magnus konongr oc hans menn kallaðo Svæin iarl». Fgsk. hev dette frá E.

¹ Tilvisingi s. 338 1—2 er ikkje upphavleg i Mork.

Mork. (Y. Mork. s. 51. hev ein litt forrengd lese måte). Forfattaren til saga um Harald hev tydeleg sett vitnemålet åt skaldane sers høgt og rekna deim for uruggelege vitne. — I saga um Olav Kyrre skildrar Mork. korleis det var skipa i kongshalli fyre Olav Kyrre. Forfattaren endar skildringi soleis (s. 290): Oc til þess at þetta se eigi logit, þa segir Arnorr sva iarlaskalld». Minner ikkje denne sterke måten å sanna på og skjota til skaldevitne sláande um den måten meisteren for Haraldssoga freistar gjera si frásegn truleg på? Og talar ikkje det for at ein og same mannen hev skrive um Harald Hardråde og Olav Kyrre? — Mork. s. 319, i saga um Magnus Berrfött, fortel at jarlen Huga Prude vart skoten i auga i slaget i Ongulsöysund. So stend der: »þat er flestra manna sogn at Magnus konvngur hafi scotit, en þo stop annarr maþr hia konvngi haleyscr oc scvto þeir bapir senn, oc hefir annarr hvarr þeira orina atta. En þo visar þorcell hamarscald sva til at Magnus konvngur etti orna, sem her segir». Her er på nytt, i saga um ein ny konge, eit liknande slag sterk tilvising til skaldekvæde.

— Fullt avgjerande kann me ikkje segja at desse argumenti er. Men når me legg alt i hop, tykkjer eg det vert rettast å lata gjelda som arbeidstanke so lenge, at E. Mork. er ein manns originalverk (burtsét frá Hryggjarstykki-bolken); og at dei specialsogor som sume meiner ligg til grunn, ikkje hev vore til. Umogelegt er det ikkje at dei hev vore til. Men det er rett å halda seg til dei kjeldor me veit um, so lenge ikkje faktiske åtgåingar tvingar oss til noko anna. Og åtgåingane til no tvingar oss ikkje til å rekna med meir enn samlingsverket Morkinskinna.

Fagrskinna — Heimskringla.

Bokskrivaren granskar nógje tilhövet millom Fagrskinna og Heimskringla. Han kjem til den endelykti at Snorre hev kjent Fgsk. og nytta henne til sidekjelde. Han hev fulla rett i at Fgsk. er eldre enn Hkr. Og han hev peika på mange serlege samsvar millom dei tvo verki, attåt det som andre hev peika på fyrr. Etter mi meining hev han gjeve ein heller sterk argumentasjon for at Snorre hev kjent og nytta Fgsk., i vissa for at han hev nytta henne i nokre sogor.

Eg hev ikkje saumfare alle sitat i den lange jamføring. Men under gjenomlesing heve eg notera eit par tilfelle der dei samsvar millom Fgsk. og Hkr. som bokskrivaren dreg fram, ikkje hev nokor provskraft. Han nemner (s. 230) at Mork.-episoden um Harald Sigurdsson i strid med ormen i myrkestova »er skåret bort på samme vis» i Fgsk. og Hkr. Men det at denne episoden vantar på same vis hjå baa, viser ikkje noko um at Hkr. her hev bygt på

Fgsk. i staden for på Mork. Stykket um ormen må vera ein interpolasjon i Mork., det kann der ikkje vera tvil um. I Mork. som no ho er les me fyrst, i stykket um ormen, at myrkestova var eit underjordsk fengsel: Dyfliza »var sem hellir væri i jörðu niðri, ok ofan munninn á»; »þetta [herbergi] var nær síhverfullt ok grafit út undir einum megin sem hellir». Ormen sov attmed ein bekk som flaut gjenom helleren. Men med same me kjem framum ormesegni, les me (s. 82): Dyfliza var »turn hár ok opinn ofan». Slik sjölvmotsegjing i eitt og same andedraget gjer berre ein tankelaus interpolator seg skuldig i. E. Mork. hev fortalt her likeins som dei tvo avleggjarane Fgsk. og Hkr., og dei hev ikkje skore burt nokor segn, men berre retta seg etter det sams fyrelaget båe tvo. Dette dømet minner oss på nytt um kor ynskjande det er at nokon gjer ålvorleg freistnad ein gong på å få restituera upphavsteksti i Mork. so rein som mogelegt. Som det stend no, rører kjeldekritiske jamføringar med Mork. seg på meir dissande grunn enn godt og turvande er. Dette hev elles bokskrivaren vore klår yver. Han gjer eit atterhald side 235, fotnote, med umsyn til jamføring i millom Fgsk. og Hkr. og Mork. — På same sida (230) segjer bokskrivaren: »Hkr.'s (III, 113—115) beretning ... om striden mellom kong Magnus og kong Harald om skibsleiet ... stemmer nöiere med det tilsvarende i Fsk. (244—46) enn det i Msk. (97—99)». Eg kann ikkje sjå at dei tri tekstene på dette stykket er anna enn vanlege handskriftvariantar av ei og same grunn-kjelde. Ulikskap og samsvar er ikkje soleis at dei kann segjast knyta Hkr. sterkare til Fgsk.-verket enn til Mork.-verket. Bokskrivaren hev her ikkje vore sterkt nok på vakt mot ei freisting som den möter som vil jamføra tekster kjelde-kritisk: Freistingi til å visa for mykje, og leggja vekt på likskap og ulikskap som vel kann vera illustrerande når ein skal döma um handskrift-samanhengen, men som ein lyt bruka varsamt når det gjeld å döma um samanheng millom ulike bokverk.

Ein stad hev eg på hi sida notera meg at ser-likskapen millom Fgsk. og Hkr. andsynes Mork. er meir sermerkt enn bokskrivaren hev lagt merke til. Han segjer (s. 231) »Verset: »Lótum vér, meðan lirlar» osv. tillegger Msk. (155—56) kong Harald Sigurdsson, men Fsk. (250) Tjodolv. Hkr. (III, 119—20) går en mellemvei; den tillegger Harald første halvdel av verset, men Tjodolv den siste». Bokskrivaren hev ikkje lagt merke til her at *A*-handskrifti av Fgsk. hev desse ordi: »þa orte hann [d. v. s. kong Harald] visu þessa oc þiodolfr». *A*-handskrifti hev den meir uventa, »vanskelegare» lese máten, og difor visseleg den upphavlege. Fgsk. likso vel som Hkr. segjer soleis at kong Harald og Tjodolv hev vore saman um visa. Snorre hev berre, på grunnlag av Fgsk., ræsonnera seg fram til nögnare forteljing enn Fgsk.

Eg rettar eit par einstaka mistak i boki. Side 3 dömer bokskrivaren rangt um eit stilistisk merke i Hist. Norw., noko som elles ingen ringare enn Finnur Jónsson hev gjort fyre honom. Finnur Jónsson (Litth.² II, s. 598) nemner um Hist. Norw. at ho »bruger undertiden på en noget fremmedvirkende måde *Norwegia* og *Norwegenses*, hvor man snarest kunde have væntet andre udtryk (»vort land», »vi») f. ex. 75 3, 93 5 (dette sted er særlig betegnende), 97 7, 115 11». Og F. Jónsson tek dette stildraget for eit merke på at Hist. Norw. er skrivi av ein utlending, ikkje av ein nordmann. Adalbjarnarson tolkar det som merke på at Hist. Norw. er skrivi for ein utlending. Det er urettkome å draga både den eine og den andre av desse slutningane på grunnlag av dette merket. Ordleggjingi som Hist. Norw. brukar um Noreg og nordmenn er ikkje so framandvori på alle dei stader som F. Jónsson nemner, det er eitt. Men avgjerande er at den framandslege ordleggjingi, der som ho røyntleg finst, ikkje er noko sermerkt for Hist. Norw. Same slag ordleggjing um heimland og landsmenn, og um kjende stader i heimlandet, finn me i andre latin-skrifter òg. Ordleggjingi i Hist. Norw. er utslag av ein ålmenn manér hjå latin-skrivande bokmenn. Me finn nett same manéren t. d. hjå Theodricus, som reknast for nordmann, og som skreiv for nordmannen erkebiskop Öystein. T. d. side 11 8—10 hjå Th. stend: »Tryggve ... regnum obtinuerat in superiore provincia, quam Norwegienses Uplond vocant.» Dette er nett same stil som i Hist. Norw. 93 5, — den tekststaden som etter F. Jónsson (og Adalbjarnarson) skulde vera »særlig betegnende» for Hist. Norw. Ho hev: »Quæ a Norwegensibus igitur Islandia, quod interpretatur glaciei terra nuncupatur». Jfr. òg Th. 7 7 f. Og likeins Th. 17, der er det tale um heimbyen åt bokmeisteren, Nidaros, og der ordlegg Theodricus seg soleis: Olav Tryggvason »profectus est in locum, qui dicitur Nidrosiensis». Sameleis finn me sovore målbruk i Acta Sancti Olavi. Det verket tek til soleis (Mon. Hist. Norw., s. 127): »Regnante illustrissimo rege Olavo apud Norwegiam, quæ est terra prægrandis, versus aquilonem locata, a meridie Daciam habens», etc. Dette er ei meir framandsleg umtale av landet *Norwegia* enn Hist. Norw. hev nokon stad. I den norske umsetjingi av Acta Sancti Olavi (Gamal Norsk Homilie-bok, utg. 1931 s. 108) stend ordi soleis: »Nordarla ligr land þat í hæimsbygd þesse er Noregr hæitir». — Eg vil ikkje ha motsagt at Hist. Norw. er skrivi for ein utlending. Men dette stilmerket som dei hev fest seg ved, provar ikkje noko i den leid, det lyt me sjå i ein annan samanheng.

Eit språklegt mistak er det når bokskrivaren side 79 umset namnet *Firdorum provincia* i Sunnivalegenda (Mon. Hist. Norw., s.

148) med »Fjordefylke». Dei gamle fylkesnamni er ikkje samansette beinveges med lokalnamm, men med folkenamn. *Firdorum provincia* eller *Firdafylki* inneheld ikkje genitiv fleirtal av den topografiske nemningi *fjorðr*, men genitiv av folkenamnet *Firdir*, fjordbuar. Jfr. Berg. Mus. Årbok 1931 (Fylke og fylkesnamn, s. 48 ff.), Ivar Lundahl, Namn och Bygd 1937 s. 32 f. Same mistaket möter ein elles hjå andre forfattarar, det er ikkje godt å få ende på.

Eg vil enda denne umröda, som i eitt og anna held fram andre meiningar enn dei bokskrivaren hyller, og i sumt inneheld kritikk, med å understrika på nytt at boki til Bjarni Adalbjarnarson er eit vektigt og fagna arbeid. Ho förer granskingi av kongesoga frametter. Det er ynskjande at denne ihuga og trauste forfattaren vil halda fram med granskingane sine um kongesoga.

Gustav Indrebö.

Nord. *fan, fänden, fænden*.

En etymologisk och ordhistorisk studie.

Det första försöket till en vetenskaplig härledning av nsv. *fan*, ä. nsv. *fänden, fannen* härstammar från J. Ihre. I hans Glossarium Suiogothicum sp. 426 står att läsa: »Hoc vero nostrum *fänden*, nil aliud est, quam *fiänden*, id est inimicus, quo nomine in specie appellatur generis humani hostis hic, . . .» Ihre anför ett belägg från Chron. Rhythm. (= Rimkrönikan): *The sworo at fänden var ther mäder*. Ihres citat, som är hämtat från J. Hadorphs utgåva av Rimkrönikan, är felaktigt. I nämnda text står: *The sworo at Fänden war thet mäder*.¹ I Klemmings utgåva av samma krönika, Rk II, står på motsvarande ställe: *sworo at fenden war tess wisseliga meder*.² Skillnaden mellan Ihres citerade *fänden* och de väl efter hss. riktiga *fänden, fenden* har stor betydelse för ordets historia och tolkning, i det att former med vokalen *-a-*, typ *fänden*, mig veterligt ej finnas belagda före år 1500 (varom mera nedan). Ihre, som iakttagit skillnaden *fänden* — *fänden*, tolkar ordet *fænners* i Rimkrön. på följande sätt:³ »Hadorphius in Codice Regio inveniri ait pro *fænners, fændens*, quod esset in nomine Diaboli, quod tamen, quam inconveniens sit, nemo non sua sponte videt. Si vero quæris, quid vocis hoc sit, respondebo, *fænners* contractum esse, ut solent jurandi formulæ mire distortueri, a *fem unners* vel *unders*, & notare quinque Christi Salvatoris nostri pro mundi salute accepta vulnera.» Ihre citerar Chron. Rhythm.: *Och sætthom honom på Morasten utan skam, Och kronan ther i fænners nampn*. I Hadorphs

¹ Två gamla Swenske Rijm-Krönikor . . . Vthgångne aff Johanne Hadorphio (Sthlm 1674), s. 375.

² Svenska Medeltidens Rim-Krönikor, II, FSS XVII: 2, Utg. G. E. Klemming (Sthlm 1866), vers 7353.

³ Gloss. Suiog. spalt 447.

uppl. står:¹ *ok sättiom honom uppa Morasteen uthan skam ok krönan ther i Fänners namn*. Motsvarande textställe i Klemmings utgåva lyder (vers 3785) *ok kronen ther i fendens namn*.

Den fsv. svordomen (*vars hærra*) *fæm* under kvarlever i nsv. enl. SAOB 8 sp. 234 i orden *Fammen*, *Fammene*, *Fammingen*, *Fammicken*, *Famukan*.² Genomgående för orden tycks vara m-konsonantism. Formerna kunna väl svårligen ledas tillbaka till ett fsv. *fænden*, *fænne*. Ihres etymologi av *fænners* tycks emellertid hittills varit bortglömd. I alla händelser har ej detta tolkningsförsök blivit föremål för diskussion av någon av de forskare, som givit sig i kast med att förklara ordet *fan*. A. Kock, A. Noreen, E. Hellquist o. a. anse utan tvekan fsv. *fænden* och nsv. *fanden*, *fan* vara av samma ursprung, och likheten mellan orden är väl så pass stor, att ett dylikt antagande får anses såsom fullt motiverat, då de båda orden användas i samma betydelse i likvärdiga syntaktiska och semasiologiska förbindelser.

Ihres etymologi *fanden* < *fianden* accepterades av många forskare: J. E. Rydqvist i »Svenska språkets lagar» I s. 405, A. Noreen i uppsatsen »Om orddubletter» s. 114 (i Språkvet. Sällsk. i Upsala förhandl. 1882—85), K. F. Söderwall i »Ordbok öfver svenska medeltidsspråket» I s. 248 ff., O. Kalkar i »Ordbog til det ældre danske sprog» I s. 821, m. fl.

En helt annan tolkning av *fanden* ger N. Outzen i »Glossarium der friesischen Sprache, besonders in nordfriesischer Mundart» (Kphmn 1837). Han säger där om fris. *fanjen*, *fannen*, *fænne* föl-

¹ Hadorph a. a. s. 273. Enl. Hadorph ha ett par hss., Rg I och Rl, *Fændens* i st. f. *Fänners*. (Rg I = »Kongl. Archivi Manuscripta I», Rl = »Herr Rijksz Rådetz Rålamb's». Se *Företaal til Läsaren* i Hadorphs uppl.).

² SAOB 8 sp. 234: »formen *fammen* är en eufemism för *fannen* med sitt m-ljud från *Fem* i sv. dial. *vas femunder* [Ihre Gl. I: 447 (1769)], *vass-fammunder* [Västmanl.; Herweghr Lex. (c. 1765)], eg. 'vårs (herres) fem sår', en fordom vanlig ed. — — — I *fammene* döljer sig det i nämnda ed efter räkneordet följande substantivet; jfr sv. dial. (Norrl.) *Gus fammone* [Ihre Dial.-lex. (1766; under *fammone*)].»

jande (sid. 72): »*Fanjen*, *Fannen* u. Silt. C. 66¹ *Fännen*, dän. u. schw. *Fanden*, *Fanin* (vergl. isl. *fenja*, en Jætteqvinde), der Teufel, *fannigscheed*, teufelsmässig, wie hellisch, höllisch, eigentlich der Versucher, wie Matth. 4, 3. das Participium *fandiend*, von *fandian*, *fandigan*, *afandan*, Matth. 22, 18. 35. . . versuchen, neml. in feindseliger Absicht . . . Davon mag wohl das Thyboische *Fante* . . . herkommen.»

Outzen vill alltså i nord. *fanden* se ett lånord från fris.; de fris. *fanjen*, *fannen*, sylt. *fännen* betraktas av honom som presensparticip (< *fandiend*) till ett verb *fandian* = 'besöka, fresta'. Denna tolkning upptogs sedermera av Axel Kock i en uppsats i Nord. Tidskr. f. Filologi N. R. VII (1887), s. 301 f. Kock säger (s. 303): »Jag ser i *fan* ett låneord liksom i de därmed liktydiga *djävul* och *satan*; och *fan*, *fanden* har kommit till Norden från lågtyskan (frisiskan), liksom detta är fallet med det liktydiga fsv. *dyffwil*, *diwell*, fd. *dywel*, *diwæl*. . . Samhörigheten mellan det nordiska *fan* och det frisiska *fannen*, *fännen* har blifvit antydd redan af N. Outzen . . .»

Sedan Axel Kock tagit upp Outzens förklaringsförsök, anslöto sig de nordiska filologerna i allmänhet till teorien om *fanden*, *fænden* som lågtyskt (frisiskt) lånord.²

¹ Silt. C. 66 = Komediën "Der Geizhals auf der Insel Silt". Se Outzen a. a. s. XXIX, XXXI.

² Se t. ex. A. Noreen: Aschw. Gr. § 313 anm. 2; E. Hellquist: Det svenska ordförrådets ålder och ursprung I, s. 425, Sv. etym. ordbok (ny omarb. och utvidg. uppl. 1936) s. 198; Falk-Torp: Norweg-Dän. Etym. Wörterb. I s. 203 f; Boy P. Möller: Söl'ring Uurterbok s. 78; SAOB 8, sp. 244; Fr. Tamm: Etym. sv. ordbok, s. 131; L. Levander-E. Wessén: Våra ord, s. 70.

Här vill jag passa på att meddela, att det i plattyskan förekommande *fander*, *fanner* (varom mera nedan) redan 1870 förklarats av Albert Hæfer i "Germania", bd 15; han säger, sid. 416: "... das Wort *Fander*, *Fanner* als Schelte und Benennung des Teufels, bei dem man *fant*, *fent* oder *phanter* udgl. schwerlich in Anschlag bringen darf. Vielmehr wird als unzweifelhaft gleich ags. *fandere* a tempter, trier zu *fandjan* tentare, alts. *fandôn*, ahd. *fantôn* . . . gehören, dem auch ndl. *vanden* im Teuthon., ebenso holl. 'Kranke besuchen' zufällt." Eftersom Outzens ovannämnda glossar ej citeras,

Som redan nämnts, förekomma i lt. och fris. ord, som utan tveivel direkt svara mot nord. *fanden*, *fænden*. Förutom de nyssnämnda hos Outzen belagda *fanjen*, *fannen*, sylt. *fänneren* förekomma i medeltida lt. belägg på ett ord, som med största sannolikhet är att uppfatta som lika med nord. *fænden*. Ett belägg förekommer i en urkund från Danzig: ett brev daterat 1466, innehållande en redogörelse för en tvist mellan rigaskepparen H. Reynemanns folk och den svenske riddaren Åke Axelssons. Åkes män kallas i brevet 'Denesche(n)' och en av dem yttrar vid ett av de mera dramatiska momenten i tvisten: »*Ya Hee zulde van enn allen fennes vngelucke hebben.*» Brevet finnes tryckt i »Aus alten niederdeutschen Stadtbüchern» utg. av Agathe Lasch (1925), sid. 38 f.¹ Lasch kommenterar textstället på följande sätt (a. a. s. 122): »*fennes*: ein an der Wasserkante und in der Schiffersprache auch sonst belegtes nordisches Lehnwort (s. dänisch »fanden» und Adj. »fandens».)»

De andra mlt. beläggen finnas i tvenne lybska krönikor från senare medeltiden: i Christian von Gerens krönika över »Lübecker Bergenfahrer» (1350—1486) samt i Johann Bulders kompilatoriska berättelse om samma handelskollegium (1393—1526; förf. 1594).² I Gerens krönika finnes en skildring av en år 1465 timad handelsfärd med olycklig utgång. Slutet av skildringen lyder, som följer (a. a. s. 356): »*unde he entsegelde unde vorssank in der see unde vör to fenden tho, deme he denede.*» I J. Bulders berättelse återfinnes samma mening i följande form: *unde he entsegelde unde vorsangck in der sehe unde fohr tho seende tho, deme he dienede.* (a. a. s. 386). Utgivaren, nyssnämnde Fr. Bruns, kommenterar textstället hos Bulders på följande sätt (a. a. s. 342): »Für die Jahre

---

ser det ut som om Høefer oberoende av Outzen kommit till samma resultat som denne.

¹ Det är dr. Birger Bjerre, som välvilligt visat mig på detta beläggställe.

² Båda urkunderna utg. av Fr. Bruns: Die Lübecker Bergenfahrer und ihrer Chronistik [i Hansische Geschichtsquellen NF. Bd II, Berlin 1900].

1463—1486 sind Bulders Angaben mit wenigen Ausnahmen wieder fast wörtlich der Gerenschen Chronik entnommen, selbst da, wo er ein von seinem Gewährsmanne wohl dem Bergener Kaufmannsjargon entlehntes Wort (38: *to fenden*) nicht versteht.» Bruns anser således (år 1900), att det här förekommande *fenden* — *seende* (= *feende*) är ett från Norge (Bergen) till lt. lånat ord, speciellt använt i köpmansjargon.

Dessa nu nämnda äro mig veterligt de enda belägg på ordet i mlt. För fullständighetens skull skall jag även omnämna tvenne betydligt senare källor, där ett ord motsvarande vårt *fanden* förekommer. I Platt-Deutsches Wörter-Buch nach der alten und neuen Pommerschen und Rügischen Mundart, von J. C. Dähnert (Strals. 1781), står på sid. 112: »*Fander, Fanner*, s. Eine Benennung des Teufels. Du *Fanner*. Ein Scheltwort auf boshafte Menschen und Kinder.» I H. Berghaus: »Der Sprachschatz der Sassen. Ein Wörterbuch der Plattdeutschen Sprache» (Brandenburg 1880) Bd I s. 436 återfinner man: »*Fander, -ner*, s. Eine Benennung des Teufels. Du *Fanner!* Ein Scheltwort auf boshafte Menschen und Kinder.»

Ovan anförda belägg på *fenden*, *fander*, *-en*, *fanjen*, *fannen*, *fannen* äro de enda utomnordiska, som jag f. n. kunnat uppleta. En sammanfattning och värdering av detta material ger följande resultat. De båda mlt. beläggen härstamma från hanseatiska urkunder. Att hanseatiska köpmän och sjömän lärde sig många nordiska ord och uttryck, är helt naturligt. Till yttermera visso är det 'Denesche(n)' sjömän, som använde ordet *fennes* i Danzigurkunden. Geren, som anför ordet i sin krönika, tillhörde ett lybskt handelskompani, vilket drev köpenskap speciellt med Bergen i Norge. Enligt Bruns tycks ordet vara så ovanligt, att då Bulders skriver av Gerens krönika, han ej förstår det (*seende* i st. f. *fenden*). Dessa förhållanden tillsammans med det faktum, att beläggen äro så sparsamt förekommande (Schiller-Lübben anför ej ordet i Mittelniederdeutsches Wörterb.), tyda på att ordet ej är inhemskt i mlt. Bruns och Lasch ha med all sannolikhet rätt, då de anse *fenden* (*seende*) resp. *fennes* vara lånord från Norden.

Att ovannämnde Dähnert från slutet av 1700-talet anför ett *fanner*, *-en*, visar ju, att detta ord då fanns på Rügen och i Pommern, områden, som voro svensk besittning 1648—1814 (1815). Intressant är emellertid att iakttaga, att H. Berghaus ung. 100 efter Dähnert ej kan finna på något eget exempel till uppslagsordet *fander*, *-ner*, ej heller anför någon förklaring av ordet ur egen fatabur utan helt enkelt ordagrant skriver av denne. Troligen kände Berghaus ordet endast från Dähnerts ordbok. Under sådana förhållanden förefaller det mig mycket sannolikt, att ordet inkommit till Pommern och Rügen från Sverige under den tid, dessa tyska landsdelar stodo under svensk förvaltning.

Vad slutligen de frisiska formerna *fanjen*, *fannen*, Sylt. *fänner* (enl. Outzen) beträffar, har redan E. W. Selmer i Sylterfriesische Studien (Kria 1921) förklarat dem vara lånord från nord., närmast från danskan (Selmer a. a. s. 146, § 42: 5). Sylterformen *fänner* återfinnes vidare i Boy P. Möllers Söl'ring Uurterbok s. 78. De båda andra av Outzen nämnda formerna *fanjen*, *fannen* har jag däremot ej funnit i någon annan frisisk ordbok eller grammatisk avhandling. Det danska språkgodset i de frisiska dialekterna är som bekant ganska avsevärt. Ernst Brandt yttrar (i Die nordfriesische Sprache der Goesharden, Halle 1913, § 31): » — — — muss nun betont werden, dass das Dänische einen ganz gewaltigen Einfluss auf das Friesische ausgeübt hat, nicht nur im Norden, wo heute noch Friesen- und Dänentum sich berühren, sondern auch im Süden in den Goesharden. — — — Dass jütische Knechte noch bis in die neueste Zeit vielfach in Friesland beschäftigt worden sind, ist nachgewiesen, und durch ihre Vermittlung wird manches dänische Wort seinen Weg nach Friesland gefunden haben.» Vad språket på Sylt beträffar citerar jag Selmer (a. a. Einleitung sid. 1 f.): »Im Jahre 1898 wurde die Sylter Sprache von nahezu 3000 Leuten gesprochen, von denen fast alle des Hoch- und Niederdeutschen sowie des Dänischen mächtig waren. — — — Das dänische Element ist natürlich am stärksten zu spüren in dem nördlichen Dörfchen List, das, wie auch Amrum u. Föhr bis zum Jahre 1864 zum dänischen Reiche gehörte. Hier herrscht nicht das Friesische, son-

dern vielmehr eine dänische Ma., die aber bei weitem kein sauberes Dänisch ist.»

A priori är det sålunda ingenting märkvärdigt, om fris. *fanjen*, *fannen*, *fännen* vore da. lånord. Jag skall nedan visa upp, att rena lingvistiska skäl bestämt tala för ett dylikt antagande. Det utomnordiska materialet ger således ur ordhistorisk synpunkt intet stöd för den Outzen-Kockska teorien om nsv. *fan*. Tvärtom visa belägen i de flesta fall tydligt hän på Norden som ursprungsland för ordet.

Enligt Outzen-Kock utgöra fris. *fanjen*, *fannen*, *fännen* pres. part. till ett verb ffris. *fandia* = besuchen (se K. v. Richthofen, Alt-friesisches Wörterbuch, Göttingen 1840, sid. 727). Väl att märka är, att detta *fandia* är ett *-ön-* verb: fht. *fantôn*, fs. *fandôn*, mlt. *vanden*, *vannen*, regelbundet ags. *fandian*, ffris. *fandia*. De mlt. *fennes*, *fenden* kunna ej utgöra pres. part. av detta verb, ej heller Sylt. *fännen* (*fēn'en*); något *i-*omljud kan det ju ej här bliva fråga om.¹ Ffris. *fandia* kvarlever på Sylt i formen *fuan'igi* (*fuan'izi*) = Krankenbesuch machen (se B. P. Möller, Söl'ring Uurterbok, s. 93; Selmer a. a. s. 47), på Amrum och Föhr i formen *funnagi* = einen Krankenbesuch abstaten, pflegen (se I. Schmidt-Petersen, Wörterbuch und Sprachlehre der nordfriesischen Sprache nach der Mundart von Föhr und Amrum, s. 48). Härmed faller det viktigaste stödet för Outzen-Kocks teori. Antar man däremot, att ett da. *fænden* inlånats till frisiska dial., bör väl detta i fastlandsfris. dialekter uppträda med *a*-vokalism, på Sylt och Föhr däremot med *ä*- eller *e*-vokalism (se E. Löfstedt, Nordfriesische Dialekt-

¹ Egendomligt verkar därför Falk-Torps yttrande i Etym. Wb. s. 203: "*Fanden* (teufel), schw. *fan*, mit der umlautsform spätanord. *fendinn*, aschw. *fandin*, norw. dial. *fenden*, ält. dän. *fænden*. Das wort hat nichts mit *fiende* zu tun — — —, sondern ist aus dem nd. oder fries. eingedrungen. Das fries. *fanjen*, *fannen*, *fännen* "teufel" ist wahrscheinlich partiz. präs. eines verbums mit der bedeutung "versuchen": afries. *fandia* = as. *fandôn* "versuchen, heimsuchen", ags. *fandian* "suchen, versuchen", ahd. *fantôn* "besuchen" (nhd. *fahnden* "nachstreben"). Dieses verbum ist wieder desiderativbildung zum vb. *finde* (eigentlich "zu finden suchen")."

studien, LUÅ N.F. Avd. 1. Bd 26 nr 4, sid. 38), på samma sätt som da. *træt* 'trött' i Ockholm- och Langenessdialekterna blir *trat* *traot*, på Föhr *trät* samt på Sylt *trēt*, eller da. *vædske* 'väska' — Lange-ness *vqosk*, Föhr *wäsk*.

Det finns ännu ett viktigt skäl, som bestämt talar mot en in-låningsprocedur av nsv. *fan* från de frisiska eller lt. till de nordiska språken. Det är det redan tidigare, i förbigående nämnda förhål-landet, att former av typen *fanden*, *fannen*, alltså med *a*-vokalism, ej påträffas i nordiska källor före år 1500. Typ *fænden*, *fænnen* med *æ* eller *e* i stamstavelsen tycks vara ensamrådande under medeltiden. Nedan anför jag fsv. och nsv. belägg på de båda typerna

Typ *fænden*, *fænnen*:

Rk 2, v. 2808 *heller wid gudz död iac scal them offuer nösen sla
at the skulo all fendens wllokko fa*¹

ib. v. 4747 *heller the sculo alfændens vlykka fa*¹

ib. v. 3781 *ider konungh wil iac ey ware
wi wiliom ther til en bonde taka
hwem sancte erik wwner oss rake
ok sethien pa moresten wthen skam
ok kronen ther i fendens nampn*²

¹ Jfr härmed det förut nämnda: *Hee zulde van enn allen fennes vngelucke hebben* från Danzigurkunden. Se ovan sid. 4.

² *i fendens nampn* förefaller stå här ganska meningslöst och omo-tiverat, om man ej tar hänsyn till att det är Erik Puke, som yttrar orden. Uttrycket får ett ur historisk synpunkt betydelsefullt inne-håll, om man betänker, att fsv. *puke* (isl. *púki*) betyder "djävul, demon, ond ande" (se Söderwall II: 1 s. 220), att det alltså är synonymt med *fenden*. Säkerligen avses en anspelning på denna syno-nymitet, då Puke säges yttra till allmogen, att den skall kröna en bonde till konung i *fendens* (= Pukes) namn.

Om synonymiteten *puke*—*fänden*—*fænden* märk Bildst (Leg I s. 321), där i meningen *wnger ængil ok gamal fiænden* handskriftens *fiænden* är överstruket och ordet *puke* tillagt av en senare hand. I Skoklosterhs. (1450—1470) står på motsvarande ställe *fændhin*. Jfr

Leg 1 s. 321 (enl. Skoklosterhs Leg. 2 s. 995) [*wnger ængil ok gamal*] *fændhin*.

MD(S) s. 288 *tz honom fendhen taki*

ib. s. 288, 249

ATb s. 109 (1459)¹ *ta skal jak slæppa idhir til saman i fændins nampn*

ib. s. 120 (1460) *rawid swarade iak vil bæra mi[na] øxe at fændin ware i tig wari fændin i tigh sade atir swen ok gik hem i sin gard ok tog i bassaspiwt*

ib. s. 128 (1460), s. 147 (1461), s. 153 (1461)

O Petri Tb. 98 (1526)² *utan badh fænne gâ in til them igen*.

GR 5: 230 (1528) *Når slike vdtlänske men — — — taskom fwl haffwa, så draghe thee åth tyskelandt fänenom j völdt*

Granolund Ordspr. (1880) *Når en fattigr blir riker blir han fæn likr*.

Dialektalt förekommer denna typ enl. tillgängliga källor i östsvenska dial. Se Rietz s. 126: *Fändern* (Ingo), Vendell, Ordbok över de östsvenska dialekterna, s. 244 *fæn*, *fänin*, *fändärn* etc. Wessman, Saml. av ord ur östsv. folkmål, I s. 200: *fæml*, *fæn*, *fænn* etc.

Om den fsv. Didrikssagans *fædhinth*, *fædint* säger A. Kock (i N. Tidskr. f. Filologi, N.R. VII s. 302 anm. 1): »Det i den fsv. Didriks saga anträffade *fædhinth*, *fædint* »djäfvul» kan icke formellt identifieras med *fændin* eller med *fiende*, huru än ordet för öfrigt skall etymologiskt förklaras.» Det bör emellertid fram-

---

även nsv. *puktörne* (Ononis) — fda. *Fjænderod* (Kalkar I, s. 551), nda. *Langfjænderod* (Ordbog ov. d. danske spr. 12, s. 363).

¹ ATb = Arboga stads tänkebok, utg. av E. Noreen och T. Wennström (F. S. S. h. 173, 175).

² Följande ex. äro hämtade ur SAOB 8 sp. 244 f.

hållas, att orden *fædhinth*, *fædint* förekomma i den del av Skoklosterhs., som är skriven av hand 2. Om denna hands textparti säger Hylltén-Cavallius (i »Sagan om Didrik af Bern» F.S.S. X, s. XLII): »Hos den sednare (= hand 2) träffas åter en mängd falska läsarter, en ofta barbarisk rättskrifning samt åtskilliga öfverhoppningar, hvilka vittna om en både okunnig och vårdslös afskrifvare.» Det är sålunda tydligt, att nämnda former i Di. erbjuda föga eller intet värde vid klarläggandet av *fan:s* etymologi och historia.

Typ *fanden*.

I Söderwalls Ordbok förekommer intet belägg på typen *fanden*. SAOB:s äldsta exempel härstammar från 1561:

(Peder Swart) *Ther Gudh bygger sigh een kyrckia, ther bygger fanen strax sigh ett cappell breddwidh*

fannen (1603), *fanden* (1656), *fanners* (1598), *faners* (1614), *fanders* (1674) etc.¹

I fda. föreligga enl. Kalkar I s. 821 *æ*-former från 1400-talet.

han wille ladhe ffændhen borge fore hannem (1479), Hübertz, Aktstk. om Århus I: 35.

han scal haffwe fingræ af iærn, fændhen scal flaa P. Lolle nr. 789.

løb fenden i vol H. Smith, Hort. synonym. 26.

hulcken som haffuer haftt en ond dag och faar en fendens affthen till met (1536) D. Mag. VI: 15;

Av typ *fanden* anför Kalkar I s. 503 endast följande: *Fandens ax* (Hordeaceum), *Fandens boghvede* (Petasites), *Fandens finger* (hästsjukdom), *Fandens punge* (Bolmört), *Fandens stene* («gøgeurt»). Samtliga belägg härstamma från Moths handskrivna ordbok, alltså tidigast från sista hälften av 1600-talet.² Vidare *Fandens nos-*

¹ SAOB 8 sp. 244 f. och 255 f.

² Mathias Moth (1647—1719) påbörjade sin ordbok 1680 och höll på därmed till sin död. Se Salmonsens Konvers. Leks. XVII: 352, Ordbog over det danske Sprog I, Inl. s. XV.

ser (Bolmört) och *Fandens mælk* (Peplus) från S. Paulli, Flora Danica (1648). Ordbog over det danske sprog anför endast typ *fanden* (del 4 s. 724 f.).

I fisl. finnas varken *fanden* eller *fænden* (*fendinn*) belagda enl. tillgängliga ordböcker. I Aasen anför:¹ »*Fanden*, m. Djævelen. Tildeels udt. *Fan'en*, men mest alm. *Fan* (ligesom i Svensk); nogle St. *Fenden*, *Fæn* (Mandal og fl.). G. N. *fiandinn*, senere ogsaa *fendinn* (o: *Fienden*). Til *Fans*: *Fanden* i Vold». Ross tillägger:² »*Fæn'n*, Rog. Agder, Tel. Hall. *Fanken*, m. St. Ordene er nok Nt.»

I nisl. finnas ej orden enl. vad Blöndals ordbok utvisar. (Däremot användes *fjandinn* i samma betydelse. Se nedan.)

Det nord. materialet tycks utvisa, att typ *fanden* tillhör nynord. tid, medan typ *fænden* är den enda under medeltiden förekommande. Antar man, att orden lånats från fris. el. it., skulle konsekvensen bliva den, att på 1400-talet eller tidigare typ *fænden* inlånats (från Sylt!?), medan typ *fanden* på 1500-talet inkommit (från någon frisisk fastlandsdialekt!?). Rena ordhistoriska fakta erbjuda således för Outzen-Kocks teori stora för att icke säga oöverbanneliga svårigheter.

Med största sannolikhet är alltså nord. *fænden*, *fanden* ett inhemskt ord. För ordets etymologi finnes väl då ej någon mera acceptabel lösning än den, J. Ihre framställt i Gloss. Suiog. Samma åsikt har för en tid sedan framställts av E. Noreen (i GHT 28 nov. 1936). Det är visserligen svårt för att icke säga omöjligt att förklara utvecklingen *fiænden* > *fænden* enl. kända ljudhistoriska lagar, så länge man ännu ej fullständigt känner till ordets utvecklingshistoria i germ. språk.³ Man bör emellertid ej glömma, att detta

¹ I. Aasen, Norsk Ordbog. Kria 1873. S. 142.

² H. Ross, Norsk Ordbog s. 148 (1895).

³ Påpekas bör ovissheten i fråga om etymologien av det närliggande nord. *frænde* (se A. Noreen, Om orddubbletter s. 102—103). A. Noreen och E. Sievers ha olika åsikter om detta ords härledning, jfr Aisl. Gr⁴ § 422 och Sievers i P. B. B. XVIII s. 410. Skulle *fænden*, såom jag tror, vara utvecklat ur *fiænden*, faller den vikti-

ord i bet. »djävulen» utan tvivel underkastats eufemistiska förändringar, vilka i regel ej kunna inrangeras i något ljudhistoriskt schema.

Direkta motsvarigheter till vårt *fiende* uppträda i de flesta germ. dialekter i bet. »djävul, satan».¹ Från fisl. anför jag följande exempel, hämtade ur Fritzner I: 423.

Sturl I 377⁵: *ertu þar enn* (ɔ: atter igjen) *fjándinn* (ɔ: din Djævel)?
 ib. II 62¹ *er svá, at Ánn fjándinn* (ɔ: den Djævel) *er hér, er flest illt hefir oss gört*
 Nj 152, 274²⁵ »ber þú merkit» — — — H. svarði: *berðu sjalfr fjánda þinn.*

Feilberg² anför från Jylland bl. a. formen *finen* (= nsv. *fan*), vilken form väl går tillbaka till ett *finden 'fienden'. Jfr Kalkar I: 550 f. (art. Fjende) *finne* Romant. Digt. I 49; *finde* Gl. D. Bib. 2 Msb. 30: 9; *findenes* sst. 3 Msb. 26: 25; *findskaff* Rom. 8: 7.

I fsv. finnas åtskilliga belägg på detta ord i bet. 'djävulen'. I Gutalagen 15: 15 står (H. Pippings utg.):

þet ier nu þy nest en so illa cann bie / ras miþ fianda rafi et mandr hittr / mann at drepa

Från Söderwall I s. 248 f. och Supplement s. 155 f. har jag hämtat följande exempel:

---

gaste av Sievers invändningar gentemot A. Noreens etymologi av *frænde*.

Märk pl. *frændr* > *frændr* (Aisl. Gr.⁴ § 130)

pl. *fiendr* > ?

Enligt A. Noreen är det i utvecklingen *frændr* > *frændr* ej fråga om bortfall av *ɔ* i konsonantanhopningen *fri* utan om hiatusutvecklingen *ie* > *æ*.

För uppkomsten av formen *fænden* ur *fiænden* är det kanske ej helt uteslutet, att y. fsv. *fæm under* spelat en viss roll.

¹ Jag hänvisar till gängse ordböcker och dial. lex.

² H. F. Feilberg, Bidr. til en Ordbog over jyske Almuesmål I: 265.

- Lg 3:269 *orene fiandhen borth foor*
 Bil 321 *wnger ängil ok gamal fiænden*
 Sp V 584 *sighrin är fanghin aff fiandomen, som är köthit, wärl-
 dhin, ok diäffullin*
 J MÖ 67 *Ewa throdhe falska fiandhen diäfflenom*
 Iv 4992¹ *tok swa nykylin ok kastadhe han ij ænlitith a thøm
 andra fiænda:*
 ib. 575¹ *mik thykker thik vara en galin fiænda.²*

I svenska dialekter förekommer *fienden* om än sällan i bet. »djävulen, den onde». Från Gladsax sn, Järrestads hd, Kristianstads l. har fil. lic. Hugo Areskoug meddelat mig *fjyänen* i ovan nämnda betydelse.

Vad utvecklingen *fænden* > *fanden* beträffar har E. Noreen där- om framställt den hypotesen (i GHT 28 nov. 1936), att *fanden* utgör en kontaminationsprodukt av *fænden* och *fallandøvel* (= epilepsi). Det sistnämnda ordet, brukat som svordom, var, som Noreen påpekar, mycket vanligt i Sverige och Danmark vid 1400-talets slut.³ Följande exempel ur ATb samt Stockholms stads tänkeböcker ge en god föreställning om bruket av denna ed:

- STb 1:58 (1476)¹ *far for jM (1000) falladeffwel*
 ib. 2:246 (1488)¹ *hwad fallendøffuel skader tigh ther pa?*
 ATb 200 (1464) *nigilz ... sagde tw olaþ hwat fallandøfwil
 hafuir tw medh thenna byaswen at göra.*
 ib. 200 (1464) *hin swarade til tik thet tik eth fallan dyrwil
 skee*
 ib. 271 (1467) *oc for^{de} andirs badh han læta vp i fallan-
 døffwil oc pedhir olfson badh hanom staa vte
 i fallandøfwil*

¹ Cit. efter E. Noreens utgåva.

² Fritt översatt: "Du var mig en galen fan!"

³ Utförligare om *fallandøvel* i W. Åkerlund, Några äldre svenska kraftuttryck (i Vet. soc. i Lund Årsbok 1935, s. 87 ff.).

⁴ Cit. efter W. Åkerlund a. a. s. 101.

- ib. 309 (1469)   *pedhir dalakarł sagde komer hær een rættaren
konungh i swerike idhir skal ske eth fallan-
døffvil the hær bo i arbogha.*

E. Noreen framhåller, att ordet vid sidan av *fænden* säkerligen var en av de vanligaste svordomarna under senare medeltiden. Stundom förekomma *fænden* och *fallandøffvil* i samma mening såsom i följande exempel ur ATb 128 (1460): *gange fændin i hæl-
wete til rætta medh tig ok tw skalt faa i fallendøfwil ok alle thine
tiænara*. Tydligt är således, att en kontaminationsform som *fanden* ur *fænden* och *fallandøffvil* mycket lätt har kunnat uppstå.

Sista skedet i det här behandlade ordets historia är utvecklingen *fanden* > *fan*. För denna fråga hänvisar jag till A. Noreens uppsats »Om orddubletter» s. 114.

Sven Pettersson.

Anteckningar till Íslenzk Miðaldakvæði.

§ 1. En nyligen påbörjad större textedition bär titeln »Íslenzk Miðaldakvæði, Islandske Digte fra Senmiddelalderen udgivet af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat ved Jón Helgason» (Köpenhamn 1936).

I de inledande orden betecknas detta arbete såsom »en fortsættelse af Den norsk-islandske skjaldedigtning». Dess anda är emellertid en helt annan. Visserligen äro dikter sådana som Máriu grátr eller Kátrinar drápa (i Skjaldedigtning) och Rósa eller Milska (i Miðaldakvæði) likartade till innehåll och form. Men av den återjivnings- och uttydningsmetod, som kännetecknar det äldre väirket (jfr Notationes norrœnæ¹ §§ 4, 131) finnes till all lycka i det yngre ingenting kvar.

§ 2. Iakttagelser angående rytmen i Rósa.

A. Svarabhakti följer väsentligen de från mina Notationes norrœnæ §§ 1558, 1663, 1763 bekanta reglerna: *-ur* jäller såsom en i värsschemat ingående stavelse, ifall konsonant (bortsett från *h*) följer, t. ex. *biarttur gud*, *Petur fyrstan*, dessutom framför starktonig, vokaliskt anjudande stavelse (*rennur utan* str. 109, likt *Yferuolldugur allrar* Milska str. 2) och fakultativt i värsslut (*ilsku fullur* str. 34 likt *herra Christur* § 18 anm.); icke-stavelsebildande är däremot *-r*, *-ur* framför svagtonig vokal, dessutom i de värsavslutande *makligr* str. 100, *spottadur* str. 108. Sinsemellan rytmiskt likvärdiga äro *smidur til* (∪ x x) och ett äldre *smidr til* (∪ x), däremot icke *lofadur drottin* (∪ x x | ∪ x) och ett äldre *lofadr dróttinn* (∪ x | ∪ x).

B. Ett *-er* är fakultativt likställt med *-ur*. Avledningsstavelsen *-ig*, *-ug* har säkerligen ofta haft sin vokal i uttalet synkoperad

¹ ERNST A. KOCK, Notationes norrœnæ, Lund 1923 ff., förkortat NN.

framför vokalisk ändelse: *hreinferd(u)gum*, *fiolkunn(i)gan*. Liknande jäller om den svaga vokalen framför *-lig*, *-leg* (jfr NN §§ 2918, 2928), t. ex. *allvird(u)legur* (⌊|⌊xx), *hnepp(i)lega*. Såsom en- eller tvåstavigt jäller *eigi* (*ei*). Såsom tvåstaviga jälla *dom(i)ni* str. 48, *pe(ni)nga* str. 96.

C. Ett starktonigt *son*, *gud*, *bid*, *hver*, *vid*, *til*, *um*, *og* (⌊) är rytmiskt lika användbart som ett äldre *sonr*, *guds*, *bidr* osv. (⌊) eller ett yngre *sonur*, *gudi*, *bidur* osv. (⌊x). NN §§ 1412 C, 2352.

§ 3. Rósa-handskrifternas läsningar äro i upplagan noggrant återjivna. Ändringar, som synts utjivaren skäligen säkra, äro införda i texten; de andra hava fått sin plats i noterna (jfr NN §§ 1884, 2436, 2985 G osv.). Att därvid en viss ojämnhet icke kunnat undvikas, ligger i sakens natur.¹ — I övrigt antecknas:

A. Då jag vid filologmötet i Köpenhamn 1935 redoJORDE för det sätt, varpå jag i stort sett bedömer vissa medeltidshandskrifters värkliga eller skenbara avvikelser från värstetknisk norm (NN §§ 2703—2705), yttrade utjivaren betänkligheter.² Med så mycket större tillfredsställelse återfinner jag nu på detta värks första sidor precis samma allmänna betraktelsesätt som det då av mig framförda. Alltså:

När värstetniken synes avvika, »kan en nærliggende retelse de fleste steder foreslaas»: man kan »indsætte en anden ordform end den overleverede» (jfr t. ex. NN §§ 1712 B, 1759, 2881, 2884, 2995 D); man kan förutsätta »en anden udtale, end skriften udtrykker» (NN §§ 2328, 2764 osv.); ibland »maa ordene flyttes om» (NN §§ 2147 D, 2402, 2705, 2889 osv.), exempelvis

¹ Med vida större skäl än *bidur eg . . Mariu . . ad hun mier tiedi . . Og þess enn ad* osv. (istf. handskriftens alls icke omöjliga eller ens osannolika *Og þat enn*) i str. 1 hade exempelvis *modur sinni . . fystri* (istf. handskriftens *sinnar) i str. 117 förtjänat att upptagas i texten.

² Det ottende nordiske filologmøde i København, sid. 83. Hans landsman SIGURÐUR NORDALS förhållande omtalas i NN § 2708. Om HANS KUHN'S besinningslösa anlopp följande år handlar NN § 2902.

— till smärta för HANS KUHN — *milldi miucka* istf. handskriftens *miucka mildi str. 78. Finnes avvikelsen endast i den ena handskriften, bör man följa den andra (NN §§ 1530, 2542, 2631, 2760, 2795, 2917 osv.). Finnes avvikelsen »i de dele af kvadet, der kun er bevarede i det ene haandskrift, saa beror dette, i hvert fald delvis, paa forvanskninger, der vilde kunde fjernes, hvis vi havde det andet haandskrift til sammenligning» (NN § 767: »Om vi hade tre eller fyra handskrifter osv.»; § 1703 sid. 11: »även där man saknar stödet av en handskrift nummer två osv.»; § 2756 A: »Hade Torsdråpan varit lika lyckligt lottad i fråga om handskriftsmaterialet osv.»).

B. Halvassonans i jämn värhrad betraktas såsom sannolikt beroende på »den mangelfulde overlevering» (jfr t. ex. NN § 2894). På helassonans i udda värns finns det åtskilliga exempel; »at fjærne dem alle synes umuligt» (NN § 2734 slutet, 2771 anm.). Assonanser av typen *mild-*:*skyld-* bedömas i överensstämmelse med NN §§ 2091, 2622 C, fall sådana som *dýr*:*fyrr* i överensstämmelse med NN §§ 2169, 2635, 2858 osv.

C. Abundans i allitterationen (dubbel huvudstav, dubbla allitterationssystem), otillåten i kortare värns (NN §§ 1435, 1648, 1897, 2070 A, 2147 A, 2210 C, 2338 F a, 2876, 2990 F), godtages i den åttastaviga (jfr NN § 2662 slutet): »Der kan ikke være tvivl om, at i hvert fald nogle af eksemplerne er oprindelige».

D. »Tryksvage ord i begyndelsen af en linje» bedömas i överensstämmelse med NN §§ 2665, 2742, 2759, 2760, 2878, 2889 och Metr. §§ 16, 17 (Arkiv 49, 286 ff.).

§ 4. Annorlunda än utjivaren bedömer jag vissa enskildheter rörande Rósas rytmik.

A. *Fader og son áá hæstum hædum Rósa 1.*

Postulann bíð eg Petur fyrstann str. 6.

Upplagan: »son f. sonr? (metr.)»; »bid f. biðr? (metr.)». Enligt § 2 C äro de härstädes och på flera liknande ställen ifrågasatta ändringarna opåkallade.

B. Till värser med abundans i allitterationen (§ 3 C) hör näppeligen det ledsamt knaggliga

efni eru til nog ad hann hefni str. 18.

Dess bejynnande *efni eru* bör väl vara rytmiskt likvärdigt med den föregående radens bejynnande *Vpp eru* (x-cx). Och ett lätt botemedel vore: *efni eru | til ad | nog hann | hefni*.

C. Icke heller följande ställen erbjuda exempel på den nyssnämnda abundansen:

selia ydur med uondum uilia
vor lauardur j pinv harda str. 94.

lof skinandi helgum anda str. 119.

itarligri enn lilian huita str. 132.

De bitoniga stavelserna i *lauardur*, *skinandi* och *itarligri* spela nämligen ingen roll vid allitterationen; se därom NN § 2902 G och därstädes anförda tidigare paragrafer.

Se vidare här nedan §§ 7, 8, 12, 14, 15, 17—21, 24, 29.

§ 5. **Latina med lesning hreinum*
lærder menn er drottni færðu
trúðu enn vissu trautt huad þýdizt Rósa 8.

I upplagan ifrågasätts varjehanda rättelser. Utan annan ändring än det i upplagan föreslagna -u istf. *-a konstruerar jag: 'Lærðir menn, er færðu dróttni látínu með hreinum lesning, trúðu, en vissu trautt, hvat þýdizt'.

Anm. Däremot är det i full anslutning till upplagans förmodanden som jag konstruerar: a) 'Því skyldara er at gjalda þenna klerkligan grunn óðar verka þeim er vilja skilja greitt ok skýrt, hvat mæla af giptum dróttins' str. 8. b) 'Rausnar verk þau er dróttin dýrka' str. 32 och 41. Utjivaren upptager JÓN SIGURÐSSONS rättelse *dyrkar* och tillägger i noten: 'bedre *dyrka*?' Säkerligen. En skald kan förhårliga (prisa) en jáltes värk (NN § 723). Gud förhårligar (skänker ära åt) 'son sinn', 'Ólaf konung', 'ambáttir sínar', 'vesla menn' osv. Men han förhårligar icke sina värk. Det är värken, som förhårliga honom. c) 'Fyrir sýn ok mál ok hreina heyrn, hræring, tekning, ilming, berging væri skyldugt, at allir vér færum Christi unna salma' str. 41.

§ 6.   *Skaparenn gaf ...
ellð kostlega hlíff við frosti
Ath suo komnu heime og himnum
hita *kiosanda Rósa 14.*

Bör icke det sista ordet ändras till *kiosandi* och anslutas till *Skaparenn*?

§ 7.   **somer mier eigi ad sitia lægra Rósa 16.*

*hæuerskur þegnn ek best máá gegna str. 66.

Båda värserna äro för långa: * $\underline{\text{L}}-\text{x}|\underline{\text{L}}\text{x}|\underline{\text{L}}\text{x}|\underline{\text{L}}\text{x}$. Kanske bör man i den senare läsa *horskur*. Den förra har tillkommit jenom ändring av handskriftens assonanslösa **somer mier ad sitia ei lægra*. Korrekt vore: *s a m i r m i e r e i g i a d s i t i a l æ g r a*. Jfr Lex. poet:s anmärkning under *sama*: »undertiden findes *sóma* som v. l.»

§ 8.   *sonur *talandi fader og andi Rósa 21.*

Värsern är för kort: * $\underline{\text{L}}\text{x}|\underline{\text{L}}\text{xx}|\underline{\text{L}}\text{xx}|\underline{\text{L}}\text{x}$. Läs: *teljandi*. Jfr str. 64, där *tala*, metriskt riktigt, är liktydigt med *telja*. Förhållandet mellan de båda verben erinrar om föregående paragrafs *sama : sóma*. I bägge fallen har det rytmiskt olämpliga ordet råkat in i handskriftstexten.

- § 9. *Verda lieztu veiter dyrðan
vattnn og molld ad blodi og holldi
loptz hræringar limum ad *ypta
loganda elld til heitleigs anda Rósa 22.*

Av jord blev kött, av vatten blev blod — i eddans skapelse-historia var det kött som blev jord och blod som blev vatten — och av eld blev het andedräkt. Men det fjärde 'elementet', luften? Det har här fått uppgiften att 'lyfta' lemmanne. I handskriften står **styrckia*, som icke assonerar. Det i Miðaldakvæði liksom förut i Kvædasafn insatta ordet är i flera avseenden föga till-talande: det är grafiskt vitt skilt från handskriftens läsart, det jer skral mening, och det saknas ännu i Lex. poet. liksom hos FRITZNER. Jag insätter det välbekanta, grafiskt nära intill *styrckia* liggande *styra*, som assonerar med *hrær-* och har den allmännare, bättre passande betydelsen 'röra', 'röra på', 'föra', 'räcka' osv.; jfr *stýra limum*, *stýra vöpnnum*, *stýra byttu*.

- § 10. *Huar fyrir hefur enn *dyre drottenn
drosinn pier og Adam lios(um)
bannad eitt ad bergia etc. Rósa 26.*

Assonanslagen kräver *drottenn dyre*. Så i tidigare upplaga. Det föregående *enn* är väl snarast att betrakta såsom ett fyll-nadsord: 'Varför har då (också, emellertid) den dyre Herren, o kvinna, förbjudit etc.?'

- § 11. *láad var bygd med Adams sáadi
*getinn og *borinn j synda saure
sottum þreyngd Rósa 33.*

Söndergånet. Man väntar *getnu* och *bornu*, attribut till *sáadi*. Jfr *brotnu*, attribut till *barenu* i str. 86. Orden kunna hava sett ut som *getnn* och *bornn* och av en lagom sömning avskrivare 'förbättrats'. Också det just anförda *brotnu* är i den ena hand-skriften förvanskat.

§ 12. **hoglundadur til eydi skoga* Rósa 44.

**milldhugadur og eigi villdi* str. 68.

Den första värsen är för lång: * $\underline{\text{L}}|\underline{\text{L}}\text{X}-\text{X}|\underline{\text{L}}\text{X}|\underline{\text{L}}\text{X}$. Den andra är för kort: $\underline{\text{L}}|\underline{\text{L}}\text{X}\text{X}|\underline{\text{L}}\text{X}|\underline{\text{L}}\text{X}$. Liktydigt med *-lundadur* är *-lyndur*. Liktydigt med *-hugadur* är *-hyggjadur*.

§ 13. *Heima ..*

sitia hion og drotni piona

vænttu þess er eingill jntte

**adur getnad þeina j mille* Rósa 47.

Någon rimlig bot för den söndergångna, assonanslösa slutraden har icke blivit föreslagen. Såsom en möjlighet tänker jag mig:

[*illi*]udu getnad þeina j mille.

till *ylja*, 'jöra varm', och med samma syftning som det föregående *sitia hion* (likt *sátu vit Volundr saman* Vql. 41) och som det efterföljande *Bygdu .. bondi ok víf med munadar lífi*.

§ 14. *Pyd og snotur *var þriggia vetra* Rósa 48.

torradit *uerdur mier uid bada str. 120.

I str. 48 har den föregående satsen sitt verb i presens: *fædizt vpp*. I båda citaten skulle presensformen *er* alstra regelrätt rytm: $\underline{\text{L}}\text{X}|\underline{\text{L}}\text{X}|\underline{\text{L}}\text{X}|\underline{\text{L}}\text{X}$ resp. $\underline{\text{L}}|\underline{\text{L}}\text{X}\text{X}|\underline{\text{L}}\text{X}|\underline{\text{L}}\text{X}$; jfr NN § 2644 osv.

Anm. I första raden av str. 48 läs: *Mariu nafn*.

§ 15. **villdi hun lífa hreinu holddi* Rósa 49.

Värsen är rytmiskt betänklig. Normalt vore: *villdi hun lífa med hreinu holddi*.

- § 16. *Mariam festi *manne dyrum
mann audkendur . .
. . fra odrum monnum* Rósa 54.

Såsom ersättning för det oriktiga *manne dyrum* föreslås i upplagan *meyju dýra*. Närmare ligger *monnum dýra*. Med avseende på det så antagna *monnum . . mann . . monnum* kan man jämföra de omjivande strofernas *fagnad . . fognud . . fagnadurinn, skiaera . . skiaervzt, dyrtt . . dyrdar, blezud . . blezud . . blezadur . . blezud, ordit . . ordi, lifanda . . lifandi, mæer . . mæer . . mæer* osv.

- § 17. *I Bedleem fra ek *ad Ioseph kiæme* Rósa 56.

prúduzt mæer þott *ad brotleg være str. 68.

astsamliga *sa er Adam leyste str. 91.

speadur ok rægdur *sa er ollum uægdi str. 108.

De rytmfördärvande småorden utgå (NN §§ 2330, 2775, 2807).
Jfr § 20.

- § 18. **Christur skygger þig kraptur ens hæsta* Rósa 59.

Rytmen förbjuder antagandet av två parallella subjekt (*Christur* och *kraptur ens hæsta*). Läs: *Christis*. Hur en spetsställd oblik kasus synnerligen ofta förvanskats till en nominativ har framhållits bl. a. i NN § 2756.

Anm. I handskrifterna till Milska str. 6 tävla *Christur* och **Christi*. Upplagan väljer *herra *Christi | heimenn skop*. Läs: *Christur*.

- § 19. **(Gud) verandi sonur og sidann
samteingiandizt (helgum) anda* Rósa 62.

*til komanda helgum anda str. 81.

*edik surt og eigi nerted str. 105.

De markerade värserna äro för korta. Förslagsvis kunna de utfyllas medelst lämpliga tillsatser: *Gud æ* (NN § 1513), *tíl min, edikit* (NN § 1671).

§ 20. *micklu *frammar enn mannleg orka
mætti tala Rósa 64.*

**þui villu faderenn *fleygdi ok færði
flærdar leir j hiortun þeirra str. 88.*

Assonans fattas i de markerade raderna. I str. 64 har man försökt bl. a. med *micklu hæra, merkilegt frammar, merkiligra*. Ännu ett förslag: *micklu styrkra* (likt *fyllri, skyldri* osv., NN § 2942). I str. 88 läser jag: *villu faderenn færði ok fleygdi* med utelämnande av det rytmfördärvande ordet (§ 17) och omställning av verben. Assonansen *fad- : fley(g)d-* liknar *sid- : tey(g)d-* str. 27, *skin- : tei(g)n-* str. 82, *ell- : fyl(g)-* str. 121 (§ 31).

§ 21. *Tveim manudum *og epter einum Rósa 66.*

Både värstekniskt och syntaktiskt bättre: *Tveim manudum epter og einum.*

§ 22. *Midia nott fra <eg> modur drottins
mær j heim ad son sinn bære Rósa 71.*

Det i handskriften felande *eg* är tillsatt i upplagorna. I Míðaldakvæði bifogas anmärkningen: »det flg. ord bør da opfattes som nominativ». Konstruktionen, sådan den föreligger, är denna: 'frá ek móður drottins, at mær í heim son sinn bæri', svarande mot *Gud ság ljuset, att det var gott* och de andra i NN § 1815 anförda satsfogningarna. Ett ytterligare exempel: *Ich habe Fabritzius .. gesehen, dass er schon nicht gar jung schiene* (GRANMARK, Die Ausgleichung des Ablauts etc., Malmö 1933, sid. 58). Lika litet som dessa citats *det* och *er*, lika litet behöver *mær* medtagas vid modärniseringen: *Gud ság, att ljuset (det) var gott;*

ich habe gesehen, dass F. (er) schon etc.; frá ek, at módir dróttins (mær) í heim etc.

- § 23. *Baltasar* ..
bodadi hann og Jaspas annar
milldanni gud sem Melchior <t>rvdi Rósa 77.

Man har läst det sista ordet såsom <p>rvdi och <t>rvdi. Måne icke ursprungligen *pridi*? Vid uppräknin g följde, såsom bekant, på ett första led (med eller utan *einn*, lat. *unus*, hebr. אֶחָד osv.) järna ett *annarr* .. *pridi*, lat. *alter* .. *tertius*, hebr. שְׁנַיִם .. שְׁלוּשָׁה osv. Så i str. 40. Översättningen bleve: 'Honom, den milde Guden, förkunnade Baltasar; den andre var Jaspas; Melchior var den tredje'.

Om og .. sem jfr NN §§ 1532, 2547 och i vår dikt *áar og fridur sem gagn og givædi* str. 73.

- § 24. *Sidann bart* ..
*primur meir enn *priatiger áara
pinn líkam yfer jarðlegt ríki Rósa 78.

Båda räkneorden kräva rättelse: *þrennum* såsom i upplagans not (NN § 2890) och *priatigi*.

- § 25. *hielldu vndann Herodis valldi*
egipzk þjóð var med tæck godu
Frumgetnadur verttu firdum
bædi hjalptu sonum og mæðrum Rósa 79.

Söndergången. Jag jer ett exempel på läsbar text (i normaliserad gestalt):

Undan heldu Eródis valdi,
égipzk þjóð var meðtæk góðu.
Frumgetnudum bargtu þeimum:
bædi hjalptu sonum ok mæðrum.

'Bort de flydde från Herodes välde,
och Egyptens folk tog mot det goda.
Du åt männen frälste de förstfödde:
gav din hjälp åt både son och mor'.

§ 26.

enn uonda hugsan . . .

*vanstillt giord e(r) judar virdu

iafnan hann at lögbrotz manne Rósa 88.

Det heter i upplagan: »Allitterationen kræver en forlydsvokal eller *j* i linjen, foruden *júdar*; mon *giord* er fejl for *ord*?» Miss-tanken bör väl snarare riktas mot *vanstillt*, eftersom i vår dikt den första rimstaven endast undantagsvis uppträder i värsens andra takt.¹ Samma betydelse som *vanstillt* har *óstillt*. Felet kan hava framlockats av de många orden med anjudande *v* i de föregående raderna (*vex, uonda, uoda, uid*). Jfr *fákátr* och *ókátr* NN § 2990 F.

§ 27.

Fota puott hóf fyrer oss drottenn

. . . . .

par med *seger hann perdi hari
peirra fætur Rósa 91.

Eige mun *seger einn af hægum
ok hreinferdugum lærisueinum
selia ydur str. 94.

Ett 'säger han' är i det första citatet meningslöst. Vid *perdi* fattas subjektet. Subjekt fattas också vid *mun . . selja* i det andra citatet. Man har därför i detta velat läsa *Eige* såsom **Einge*, därmed tillspillojivande assonansen. Allt kommer i rätta jängor,

¹ Av de 200 första a-värserna hava 67 % allitterationen i första och tredje takten, 32 % i tredje och fjärde takten, 1 % i andra och tredje takten.

om man vid det markerade ordet räknar med den vanliga förväxlingen 'er' : 'ec' ('ek', 'ik'):

þar med, segek, hann þerdi osv.,

'också, säger jag, torkade han deras fötter med sitt hår', och

Eigi mun, segek, einn osv.,

'icke skall, säger jag, någon av de goda osv. sälja dig'.

Anm. Om *segek* i Rdr. 7 heter det i Lex. poet., att det antingen är lika med *segi ek* eller ock med *ség-ek* (*sé ek ek*). Det senare alternativet är redan värstekniskt omöjligt (* $\cup \cup x | \cup x | \cup x$).

§ 28. *sa mun einn . .*
*bergia oss ok braudi þessu
bergia uill Rósa 94.

Det dubbla *bergia* är säkerligen en skrivaredittografi lika väl som de dubbla *Gnó* NN § 2306, *höllu* NN § 2716, *ólgefnar* NN § 2721. Utjivaren tänker på sådana verb som *bregðaz* och *blekkja*. Skulle möjligen det mycket nära intill *bergja* liggande *byrgja* vara det riktiga? Detta betyder bl. a. 'jöra slut på'. Det fe. *byriþan* (ne. *bury*) betyder 'föra till graven', 'begrava'. Alltså ungefär:

'Den allen skall bringa mig till graven,
 som vill smaka detta bröd'.

§ 29. *bokenn seiger þo en at auke Rósa 104.*

De spärrade orden svara i värsschemat mot $\cup xx$ eller $\cup x$; jfr *seiger ad* str. 30, *sleiginn vid* str. 44. Av läsarterna *seiger þo* och **seiger* är sålunda endast den förra rytmiskt tillfredsställande. Ehuru framhållen i Arkiv 45, 37, är den icke upptagen i Jón Helgasons text.

I icke-starktonig ställning: *eru seiger* str. 34, *hefeg seiger* str. 52 ($\cup x \cup x$ eller $\cup x \cup$).

- § 30. *Bædi uard j drottens dauda
dagur ok lopt ok soleinn fagra
stjornmur ok tungl med otta ærunum
*myrkt ok dokt *er veröldin snaukte* Rósa 114.

Allitterationen kräver vokaliskt anjud i den fjärde radens början. Man har försökt med *autt*, 'öde', 'tomt'. Männe icke snarare 'yckt', dvs. *yggd*, *uggd*, 'fruktansvärt', 'hemskt'? Om *r*: *c* jfr NN §§ 323 F, 1346, 1793 B, 1929, 1997. Handskriftens *m*-kan hava tillkommit tack vare det föregående *-m* (NN § 1660).

Att helmingens avslutande sats varit *en veröldin snaukte*, såsom utjivaren förmodar, bestyrkes av de i samma strof följande, därmed harmonierande värssluten: *en n stundu veller, en himna sialfa, en liosit duldizt*. Samma rättelse i NN §§ 1322 och 1926.

- § 31. *elle latit umbot fylgia* Rósa 121,

'låt förbättring följa åldern!' Utjivaren menar, att assonans fattas, och föreslår omkastningen *umbot fylgia elle latit* (asson.: *bót-lát*). Min uppfattning framgår av slutraderna i § 20.

- § 32. **lina bid þu drottenn dome
domenn þinn yfer salu minne* Rósa 125.

BJÖRN K. ÞÓROLFSSON i Arkiv 45, 39: »Der tales i dette linjepar om Marias dom, som hon selv skal bede Vorherre formilde, hvilket umulig kan være oprindeligt i digtet; desuden mangler assonans i den første af de to linjer. Jeg maa opgive at rette disse verslinjer». Upplagan: »forvansket, l. 7 uden rim, *lina* metrisk mistænkeligt». — Allt vore jælpt med ett enda streck: *lima* (dvs. *líma*) istf. *lina*. Meningen skulle vara: bed Jesus att i domen (NN §§ 896, 2988 D) lägga din barmhärtiga dom såsom ett fastlimmat (tätt anslutande, helt skyddande) hölje över min själ!

- § 33. **Ferdazt upp til hægri handar* Rósa 128.

Assonans saknas. Upplagorna bjuda på *Ferdazt, *Skundar och *Vendist. Jag ställer stroforna 127 och 128 bredvid varandra:

<i>Vendazt nidur</i>	<i>(Ven)dazt upp</i>
<i>til uinstre handar</i>	<i>til hægri handar</i>
. . . . .	. . . . .
<i>syndaug þíod</i> str. 127,	<i>heidurs folk</i> str. 128.

Verbets pluralform motiveras i båda fallen av ett kollektiv (*þíod*, *folk*) och ett därmed sammanhängande pluralt uttryck, i str. 127 *viller menn*, i str. 128 *þeirra*.

Ernst A. Kock.

Studier ööer allitterationen i Eddan. Av Ragnar Hollm6rus. Akademisk avhandling samt i Studier i nordisk filologi utgivna genom Rolf Pipping, tjugosjätte bandet. Helsingfors 1936. 11 + 179 sidor.¹

1. Detta arbete av Ragnar Hollm6rus infogar några specialfall av allitteration i germanskan — med lika vokal, förmedelst samma eller varandra liknande ord och i anaforer — i samma synkrona system som den vanligaste företeelsen att vokalerna äro olika. Självä regeln infogar sig i psykologiens [eller möjligen den akustiska estetikkens] system. Fakta fastställer han på språkstatistisk väg så att han räknar ut med sannolikhetskalkyl för varje allitterationsgrupp, enkel vokalallitteration, enkel *b*-allitteration, enkel *d*-allitteration o. s. v., huru många fall av lika vokal som skulle inträffa om varken lika eller olika vokal hade föredragits, och likaså de erhållna talens variationsvidd, detta enligt anvisningar av en banbrytande statistiker (s. 21 ff.). Han bygger i främsta rummet på Eddans hela material och förtecknar det fullständigt för att möjliggöra detaljerad kontroll (s. 119 ff.). Därförinnan redogör han noggrant för alla förstörda och därför uteslutna textställen och för de läsningar och allitterationsarter han i tivelaktiga fall har valt (s. 25 ff., 32 ff., 40 o. s. v.). Ingen före honom har framlagt en så allsidig och uttömmande undersökning av allitterationsvokalen.

2. I allmänhet har det sagts att olika vokal föredrages i den vokaliska allitterationen. Långt färre, sålunda den tyske germanisten R. Hildebrand, den norske psykologen Anathon Aall och mycket försiktigt också Andreas Heusler ha uttalat att detsamma gäller för vokalerna efter allitererande konsonanter (s. 17—20). H. visar att skillnaden mellan det konstaterade och det sannolika antalet sammanträffanden av lika vokal i den enkla vokaliska allitterationen är 3,44 gånger så stor som medelfelet. Detta innebär att sannolikheten för att det ringa antalet enbart beror på en slump är mindre än $\frac{1}{3000}$ (s. 36). För den enkla oreducerade *f*-allitterationen är skillnaden blott 3 ggr medelfelet (s. 64) och ifrågavarande sannolikhet redan $\frac{1}{741}$ (Hugo Pipping i Studier i nordisk

¹ Sidhänvisningar utan annan källuppgift avse detta arbete; uttalanden som icke härröra från H. signeras vid behov A. N. — 1924 = Sigurdur Nordal, Íslenzk lestrarbók, 1925 = Andreas Heusler, Deutsche Versgeschichte I, Beitr. = Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur.

filologi 21:3 s. 24). O. s. v. Då det konstaterade antalet sålunda understiger det slumpvisa, har lika vokal tydliggen verkat mindre tillfredsställande och i stället olika vokaler föredragits, och detta är utan gensägelse fallet med den vokaliska allitterationen.

Någon invänder kanske att allitterationer som valts utan avseende på vokalen dock aldrig kunde sammanfalla med resultatet av tillfälliga sammanparningar, eftersom i alla fall ordens och sammanhangets betydelse spelat in. Därtill kan då svaras att bland allitterationslederna finnas så pass vanliga ord som *allr* adj. och *aldregi* adv., vilka kunna ha infogats i många olika sammanhang, och att kort onasalerat *a*, den vanligaste av alla vokaler, förekommer i uddljudet av nästan sjättedelen (265) av lederna i de 774 vokaliska allitterationsparen. Den bör alltså oftast ha erjudit sig ifall det gällt att till ord som började med annan vokal erhålla allitterationsleder som icke började med samma vokal, och i själva verket står det övertvägande antalet (155) allitterationsleder på *a*- som senare allitterationsled (A. N.).

Flere oreducerade konsonantiska allitterationsgrupper förete ett konstaterat antal sammanträffanden som täcker det slumpvisa, men ingen ett förhållande rakt motsatt det som iakttagits vid den vokaliska allitterationen, och framför allt kan antalet av de sammanträffanden reduceras, där endast begynnelsekonsonanten (eller -konsonanterna) och den första vokalen varit säkert lika och ingått i ett enkelt system. Sammanlagt 41 enkla konsonantiska allitterationssystem bestå av samma eller besläktade eller annars lika ord.¹ I sammanlagt 9 system kan det ifrågasättas att det ena rimordet vid diktens tillkomst haft annan vokal och lytt *betst* i st. f. *batst*, *goll* i st. f. *gull* o. s. v. Ytterligare 15 först medräknade enkla system få utgå därför att i stället dubbel eller blandad allitteration kan väljas, annan skansion, annan versindelning eller annan läsning, eller yngre tillägg kan föreligga. Efter dessa avdrag (s. 41, 42 f., 43 o. s. v.) uppvisa de konsonantiska systemen en trygghetskvot som i H:s tabell — såsom han själv framhåller — är obetydligt för stor, på grund av att samma avdrag icke gjorts från summan av alla allitterationerna inom gruppen, men dock pålitlig då den utom för de tre minsta grupperna varierar mellan 1,1 och 4,3 (s. 64 f.). Det förra talet innebär endast att det behövdes färre än tio tillfälliga sammanparningar av allitterationslederna för att redan en av dem sannolikt nådde ned till det reducerade antalet sammanträffanden av lika vokal, men det senare talet att det krävdes tiotals tusen.

H. sårhåller härvid kvaliteterna nasalerat och onasalerat *a*. korta och långa vokaler, enkla vokaler och sådana diftonger som

¹ utöver fallen i anafor som lämnas ur räkningen (s. 29 f.).

börja med samma vokal, och diftongerna inbördes (s. 27 f.), och ytterligare de konsonantiska allitterationer som ha lika vokal, men som mellan allitterationskonsonanten eller -konsonanterna och vokalen ha olika konsonanter eller i ena leden en konsonant men icke i den andra (s. 46). På grund av det överraskande stora antalet allitterationer med vokalen kort *e* i båda lederna ser det vidare ut som om denna borde uppdelas alltefter olika etymologiskt ursprung och olika grannskap, nämligen ställningen mellan *v* och *r* eller framför annan konsonant, men H. har genomgående avstått från att i sin statistik göra bruk därav (s. 60—62). Han meddelar dessutom tabeller där alla de ifrågakvarande vokalska allitterationerna äro sammanslagna (s. 39 f.) och likaså de anförda konsonantgrupperna (s. 66 ff.).

De mot den skönjbara regeln förekommande fallen med lika vokal bero enligt H. på att »hänsynen till det för örat välljudande i vissa fall måste underordnas kravet på betydelsens pregnans» (s. 36), eller såsom Aall ungefär uttrycker det, härflyta från det spelrum som alltjämt funnits öppet för den skapande fantasien (s. 20).

3. Särskilt för sig undersöker förf. de mer komplicerade allitterationsgrupperna: sådana som bestå av ett enda men flerledat system (som han kallar dubbel allitteration)¹ och sådana som bestå av två olika system (som han kallar blandad eller korsallitteration, s. 26). Det visar sig att lika vokal är avgjort vanligare vid dubbel och blandad allitteration än vid enkel (s. 74 f., 92 f.). Detta förefaller kanske närapå självklart. H. uttyder det så att fordran på olika vokal försvagas då allitterationsledningarna äro flere än två eller allitterationssystemen flere än ett. Att hans slutsats verkligen är riktig visar i det förra fallet särskilt den omständigheten att vid vokalsk dubbelallitteration, enligt samma statistiska uträkning som för enkel allitteration, likhet mellan de allitererande vokallerna i den förra, udda versen varken bestämt undvikes eller sökes (s. 73), i tydlig motsats till att i den enkla vokallitterationen lika vokal bestämt undvikes. Hos de blandade allitterationerna kan likaledes iakttagas att de vokalska icke anaforiska allitterationssystemen uppvisa hela det vid slumpvis fördelning väntade antalet sammanträffanden av lika vokal (s. 91 f.). Att ännu ett alliterationsled följer eller att i samma verspar finnes även ett annat allitterationssystem synes icke så mycket ha försvarat bruket av olika vokal som det förtagit en del av kravet därpå.

Av andra undersökningar i arbetet framgår att en sådan fordran dock alltjämt kvarstår. Tre lika vokaler förekomma vid dubbel

¹ Härmed kan jämföras flerledad assonans som förekommer redan hos Bragi, t. ex. *segls Naglfara siglur* (Heusler 1925 s. 294).

allitteration, fränsett ett något osäkert fall, endast vid trefaldig upprepning av samma eller snarlika ord (s. 74). I verspar med blandad allitteration och det ena systemet anaforiskt och (på ett undantag när, Gg 4: 1—2) innehållande lika vokal, uppvisar det andra systemet lika vokal, på ett undantag när, likaledes endast vid upprepning av samma eller nära besläktade ord¹ (s. 89). I icke anaforiska verspar med blandad allitteration förekommer lika vokal i vardera systemet endast i två fall på mer än två hundra (s. 90 f.).

Med att lika vokal är sällsynt även i de två första lederna av tredad allitteration sammanhänger — såsom H. antyder (s. 95) — att dröttkvætt-diktningen har halvassonans, hos Bragi företrädesvis och hos senare skaldar som regel endast i förra halvverserna (Heusler 1925 s. 293 f.) vilka ytterligare innehålla dessa allitterationer.² I de icke så få fall, då såväl allitterationen som assonansen enas om samma vokal, underlättas sålunda bruket av olika ord, eftersom ledernas vokaler äro olika. Som exempel kunna anföras tvenne verspar av Egill och Kveldulfr: *við ofrhuga yfrinn / undar blíks of fundinn* och *létomk þung at þingi / þórs fangvina at ganga*.

4. H. undersöker allitterationen ytterligare i de flesta dikterna i samlingen Eddica minora, i några skaldedikter med eddiskt versmått, i den fornsaxiska dikten Heliand och i Linds samling av allitererande uttryckssätt från de fornsvenska landskapslagarna (s. 94 ff.) och vidare i de äldre och yngre runinskrifterna och i namnskicket (s. 99 ff., 106 ff.). De förra undersökningarna bekräfta, eller motsäga i ingen händelse, de resultat som erhållits från Eddan. De senare utvisa att man icke heller genom att gå så långt tillbaka i tiden som man överhuvudtaget kan nå kommer till annorlunda beskaffade resultat. Heusler instämmer också i sin anmälan i att »weder die Runeninschriften noch die südgermanische Dichtung noch die stabenden Namengruppen den Axel Kockischen Satz [jfr nedan] — zu stützen vermögen» (i Deutsche Literaturzeitung 58 sp. 447).

¹ Hela den förra halvversen är härvid med få variationer upprepad i den senare versen som är något längre (A. N.), detta i överensstämmelse med att i allmänhet i ljöðahátt, där de alla ingå, "das zweite Strophenglied länger, silbenreicher [ist] als das erste" (Heusler 1925 s. 239; så redan Eduard Sievers, Altgermanische Metrik, 1893, s. 90).

² Bragi saknar härvid all assonans i halva antalet dylika rader (Heusler 1925 s. 293 f.), och detsamma gäller i stor utsträckning ännu på 900-talet för annars assonerande dröttkvætt (Finnur Jónsson i Arkiv 7 s. 331).

Förf. behandlar härvid allittererande namnförbindelser även från Eddan, huvudsakligen inom grupper av mytologiska namn (på dvärgar, valkyrior, solhästar o. s. v.). De flesta fallen av två allitterationer med lika vokaler anträffas vid dubbelallitteration, och i så gott som dem alla föreligger dessutom antingen efterledsvariation (*Sidhottir Sidskeggr*) och sålunda identisk förled (s. 114 f.) eller olika avledning eller annars (Falk, *Odensheite*, 1924, s. 28) liknande ord, varvid det längre eller tyngre står sist (*Ann ok Anarr, Grímr ok Grímnir, Nídr ok Nídiungr* samt *Svidurr ok Svidrir*) (A. N., jfr även s. 73).

5. Av förklaringarna till den s. k. vokaliska allitterationen ansluter sig H. till den äldsta, enligt vilken också denna har inletts med en konsonant, en struphuvudsknall (s. 1—10). Han anför till stöd för en sådan likhet med den s. k. konsonantiska allitterationen att olika vokaler hos båda synes ha föredragits (s. 16, 19 f.) och att ord vilka i skriften börja med vokaler verkat som positionsbildare i germanska fornspråk (s. 3—5); struphuvudsknall som uddljudande vokalingress i de forngermanska språken antar bl. a. Wilhelm Schulze, icke blott för den nord- och västgermanska allitterationen utan även för ordindelningen i gotiskan (1908, *Kleine Schriften*, 1933, s. 490 ff.). H. ansluter sig tillika till Aails åsikt att den germanska allitterationen grundar sig på en kontrastverkan enligt psykologiska lagar, vilken vid den konsonantiska allitterationen, men enligt H. även vid den vokaliska förstärkes av att ordens början väcker en flyktig föreställning om likhet (s. 18 ff.). I modern isländsk vers vore det dock störande om struphuvudsknall finge inleda varje vokalisk allitterationsled (s. 15). Det får kanske också betraktas som osäkert om islänningarna skulle ha fortsatt att uppfatta betonade ord med olika vokaliskt uddljud som allittererande ifall allitterationen i fornspråket hade legat i en struphuvudsknall (A. N.). På Island fortlever en undan främmande inflytelser upprepat räddad och troligen aldrig helt bruten tradition i användningen av allitterationen (så Sigurður Nordal 1924 s. XV ff., XVIII f., XX ff., jfr s. XXVIII f.). Denna röjer i säkra fall en uppenbar foglighet efter förändrade uttalsvanor, en invändning som H. gör mot Kocks teori (s. 12) men som också kan riktas mot denna (jfr dock nedan).

En annan förklaring av den vokaliska allitterationen härrör från Otto Jiriczek och kallas av förf. klangfrändskapsteorien. Den går nämligen ut på att en likhet finnes mellan olika allittererande vokaler bestående i deras gemensamma stämton. Också enligt H. kunde denna förklaringsgrund möjligen komma i fråga, ifall han dock icke föredroge teorien om struphuvudsknall (s. 14—16). Till förmån för klangfrändskapsteorien utan nödvändig struphuvudsknall må här ytterligare anföras (A. N.) att i assonansen, årsbarn

med dróttkvætt-diktningen, en ensam vokal i stavelseslut är likvärdig med den vanligare följden av vokal + identisk konsonant eller konsonanter. T. ex. orden *prá* och *æ-vi* eller *pó* och *mey-ium* bilda halvassonans lika väl som *serk-iar* : *birk-is* och *seg-ik* : *fog-rum*, och *Ey-vindar* : *skrey-iu* och *fræ* : *æ-vi* bilda helassonans lika väl som *hild-ar* : *vild-u* och *hekk* : *drekk-u* (Heusler 1925 s. 292 f.). I stavelseslut kan det ju icke bli tal om att avsaknaden av konsonant vore skenbar, utan samma tjänst som kombinationerna av vokal och konsonant eller konsonanter gör här vokalen ensam (A. N.), och »Gleichklang» vid halvassonans ligger »nur in der gemeinsamen Vokalnatur» [alldeles som vid vokalalliterationen enligt Jiriczeks teori]. En ensam olika eller identisk inljudande vokal som icke slutar stavelse, bildar däremot icke något slag av rim, sålunda icke t. ex. *baug* : *hlaup-íð* eller *bind-a* : *þing-um* (Heusler 1925 s. 293), väl därför att alla vokaler äro mer eller mindre lika varandra genom sin lika klangverkan. Endast på grund av sin lika ställning i uddljud eller stavelseslut eller intill lika konsonant ha tydligen rimmens vokaler dragit uppmärksamheten till sig och blivit till de klanger man lyssnat till (A. N.). Jiriczek anmärker att det »gleichmachende moment» som ligger i vokalernas »gemeinsamer charakter als reine stimm-laute» »auch heute von jedem musikalischen ohre beim vortrag alliterierender verse als gleichheit empfunden wird» (i Zeitschrift für deutsche Philologie 28 s. 548). Då den isländske biskopen Guðbrandur Þorláksson i företalet till psalmboken 1589 träder fram för psalmöversättningar som icke blott äro »samhljóða við originalinn» såsom redan tidigare lutherska psalmöversättningar utan också framom dem iakttaga »retri hljóðstafa grein», talar han om »vor [Íslendinga] musica, það er skáldskapar málsnild» och jämför den med »sú musica og lystilega sönglist, sem í öðrum löndum er tíðkuð, bæði með lifandi röddu og öðrum margháttaðra hljóðfæra greinum» (omtryckt i 1924 s. 35 ff.). Det kan dock tänkas att från början endast lika uddljudande konsonanter och ställningen i uddljud eller kanske endast lika konsonanter, inbegripet struphuvudsknall, dragit uppmärksamheten till vokalen och att rimmarna senare funnit att det också gavs andra välbelägna ställningar.

H. avvisar Axel Kocks tredje, språkhistoriska förklaring, enligt vilken olika vokaler kommit att traditionellt allitterera med varandra sedan en följd av förhistoriska vokalförändringar försiggått, och likaså Olof Gjerdmans varierade förslag att germanerna troligen sekundärt ha kommit att finna klanglikhet mellan olika vokaler, eventuellt genom förmedling av alliterationer mellan snarlika vokaler samt alliterationer mellan lika vokaler i verspar som innehållit även andra vokaliskt börjande ord. Det är enligt H.

osannolikt att ord enbart på grund av tradition skulle ha använts som om de allittererat med varandra, ehuru den antagna ursprungliga förutsättningen för allitterationen — den lika vokalen — icke har förefunnits. Antar man åter en sekundär verklig likhet på grund av klangfrändskap, förefaller det obehövt att därförinnan antaga ett annat tillstånd (s. 10—13, 15 f.). En ut hållig litterär tradition kan ogärna förmodas ha förefunnits i så avlägsen forntid (s. 13), och framför allt icke blott tillåtas utan rent av eftersträvas olika vokaler i den bevarade diktningen (jfr s. 17), och intet säkert spår finnes av att förhållandena tidigast hade varit de motsatta (s. 99, 106, jfr ovan).

6. Enligt en teori vore allitterationen rent av en rest av ordupprepning (Erik Noreen i *Festschrift Kluge* 1926 s. 97 f.). Det har också antagits att icke blott vokalen i den vokaliska allitterationen utan även alla konsonanterna i den konsonantiska, ända fram till vokalen, ursprungligen varit identiska. H. visar genom en statistisk undersökning av samma slag som för den följande vokalen att dessa teorier sakna stöd i Eddan. Frånsett förbindelserna *sk-*, *sp-* och *st-* rimma där enkel konsonant och dess alla förbindelser utan åtskillnad (s. 44—46). Att hela den uddljudande konsonantismen från början skulle ha varit identisk vore en påfallande avvikelse (A. N.) från att assonansens konsonantism tycks förete en rakt motsatt utveckling (Heusler 1925 s. 293).

Uppenbart är att namnvariationen är indoeuropeisk och därmed äldre än namnallitterationen som är uppkommen först i germanskan (s. 106 f. jämte där a. a. av Elias Wessén s. 5 f., 17), men H. anser för minst sagt ovisst om den senare kan härledas ur den förra (s. 108). Allitteration förmedelst ordupprepning förekommer oftare i ljóðaháttur än i fornyrdislög¹ (s. 65, 73 f., 89), och för att detta vore ett ålderdomligt drag kunde kanske (A. N.) synas tala att ljóðahátt-dikter i särskilt ringa utsträckning använda kenningar (varom B. Sijmons, *Die Lieder der Edda*, 1906, s. CCII, Erik Noreen, *Eddastudier*, 1921, s. 34 f. och *Studier i fornvästnordisk diktning*, 1921, s. 7, 1923, s. 7, Heusler 1925 s. 231), men mot det talar att detta verosmält självt förefaller att vara en norrön nybildning (Heusler, *Die altgermanische Dichtung*, 1923, s. 33, dens. 1925 s. 88, 242 f.). Den tyske germanisten Hans Kuhn har för forngermansk diktning hävdad proklitiskt bruk av »satspartiklar», d. v. s. till hela satsutsagen hörande svagtoniga ord — men icke för ljóðaháttur som i bruket enbart av enklis skulle stämma med det indoeuropeiska urspråkets bruk av enklis på andra plats i satsen (i *Beitr.* 57 s. 4 ff., 8 f., 40 f., 46 f., Gustav Neckel i *Anzeiger für deutsches Altertum* 52 s. 161 ff.); Kuhn ser

¹ Detsamma gäller även annars för lika vokal (s. 38 f.).

dock häri en »missachtung des [germanischen] satzpartikelgesetzes» som »die herrschaft des gesetzes in der sprache voraus[setzt]»; vad han tycker sig ha iakttagit är ett från det samtida språkbruket avvikande poetiskt stildrag i ljóðaháttir sammanhängande med den »nächst — — wichtigste eigentümlichkeit der lióðaháttir-dichtung[,] die vorausnahme der stärkstbetonten satzteile in den ersten vers des satzes» (a. a. s. 40 f., jfr dock samme förf. i Beitr. 60 s. 441).¹

På liknande sätt ser H. i allitterationen förmedelst orduppreppning i ljóðaháttir liksom andra diktarter och i annan allitteration förmedelst varandra liknande ord endast »ett karakteristiskt stilmedel» som haft sin verkan just därav att vokalolikhet i allmänhet eftersträvats (s. 65). Av samma orsak har i anaforen, uppreppningen av ord i symmetrisk ställning, »en fullständig ljudlighet så mycket bättre kunnat göra sig gällande» (s. 29). Han bedömer härmed dessa allitterationsformer analogt med skaldepoesiens helassonans, där konsonanterna efter iktus-vokalen och dessutom denna vokal äro lika — den vokal som i allitterationen gärna är olika — och där den akustiska verkan, ja hörbarheten »i väsentlig mån måste tänkas vara beroende av att i den därmed jämnlöpande allitterationen vokallikhet medvetet undviks» (s. 95). Alla dessa arter av rim bygga på den i regeln olika vokalen; de äro enligt H. konstnärliga verknytningsmedel och inga metrisk arkaismer.

7. H. undersöker ytterligare de betingelser under vilka den dubbla allitterationen uppträder (s. 75 ff.) och finner därvid i enlighet med iakttagelser gjorda av Hugo Pipping, att den gynnas i verspar av vissa rytmiska typer (s. 79 f.). Gentemot Frits Löffler påvisar han hurusom det beror på tillfällig ljudlikhet och icke på avsiktlig sammanbindning då kortversernas allittererande ljud i ljóðaháttir-halvstrofer ibland återkommer i långversens början (s. 81 f.) men anser försiktigast att icke påstå att likhet mellan hela allitterationssystemen i följder av verspar och långvers — i Háv — medvetet skulle ha undvikts (s. 82 ff.).

I några fall få hans iakttagelser textkritisk betydelse, sålunda i fråga om Gg 8: 5 (s. 72 f.), Háv 70: 1—2, Vsp 22: 5—6 och kanske även Vsp 2: 5—6 (s. 88 f.).

Arnold Nordling.

¹ Ätminstone sådan Kuhns bevisning tills vidare framträder är den starkt fragmentarisk. Älderdomliga ljóðaháttir-drag finner Kuhn hos bruket av negationssuffix (i Beitr. 60 s. 437 f., 441).

Kronobergs Läns Runinskrifter granskade och tolkade av Ragnar Kinander. Ak. avh. Uppsala 1935. XI + 146 + 11* s. + XXXIX planscher. (Ur: Sveriges Runinskrifter utgivna av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien).

Den utan jämförelse viktigaste uppgift, som svensk språkforskning för närvarande har att utföra i fråga om textutgivning, är åstadkommandet av en samlad utgåva av Sveriges talrika runinskrifter, vilken skulle fylla ett såväl av den förhistoriska och historiska som den språkhistoriska forskningen sedan länge känt behov. Som bekant åtog sig också Vitterhetsakademien redan på 1880-talet att ombesörja utgivningsarbetet, men sedan Ölands, Östergötlands och delvis Södermanlands inskrifter publicerats under detta århundrades första årtionden, försenades arbetet i och med Erik Brates bortgång, ett förhållande, som man med tanke på fotografikonstens och reproduktionsteknikens framsteg icke kan beklaga. Glädjande nog har det emellertid sedermera fortsatts på ett flertal fronter. Södermanlandsdelen har fullbordats och kompletterats av Elias Wessén, inskrifterna i ett flertal landskap hålla på att undersökas, och publiceringen av Smålands runminnesmärken har tagit sin början i och med Ragnar Kinanders föreliggande specimen för doktorsgraden.

Det svenska materialets omfattning och fördelning på från varandra avlägsna lokaler gör det nästan uteslutet, att våra runinskrifter skulle kunna, som skett och sker i Danmark, bearbetas och utgivnas av en enda forskare eller »forskarefirma». Då därtill kommer, att de först färdiga delarna redan ha nått en rätt aktningvärd ålder, kan det icke undgås, att den svenska runcorpus, när den en gång föreligger färdig, kommer att förete en viss oenhetlighet, väl närmast märkbar i fråga om bildmaterialet. I fråga om textdelarna ha dock de olika författarna att följa vissa fasta normer, vilka garantera en viss grad av yttre enhetlighet. Trots sin egenskap av akademisk avhandling ansluter sig Kinanders arbete därför tekniskt sett till övriga delar av verket, även om det förefaller, som om varje enskilt minnesmärke fått en utförligare behandling än vad som i genomsnitt är fallet i de tidigare utkomna delarna. Efter att i en inledning ha lämnat intressanta översikter över bl. a. bygdens arkeologi och förhistoria, runstedenarnas plats, inskrifternas anordning, runornas former och ljudvärden samt tidsbestämning, redogör författaren för de enskilda minnesmärkena, först deras placering, tidigare öden m. m., där-efter kommer läsningen åtföljd av anmärkningar angående de enskilda runtecknen och tolkning av innehållet. Textdelen avslutas så med ordlista och litteraturförteckning. Anmälan, som genom

självsyn känner flertalet av de värendska stenarna, har det helhetsintrycket, att förf. utfört sitt arbete mycket omsorgsfullt och vederhäftigt; särskilt tacksam är man för den försiktighet han så gott som alltid ådagalägger, så fort omständigheterna så kräva — och det göra omständigheterna ofta i fråga om Kronobergs läns inskrifter. I fråga om vissa inskrifter kan förf. stödja sig på undersökningar av sådana runforskningens förgrundsgestalter som Sophus Bugge och Otto v. Friesen, men den övervägande delen av materialet har icke i modern tid undersökts och beskrivits av runologer av facket.

Flertalet av de i regel goda fotografier, som åtfölja verket, ha utförts av herr Harald Faith-Ell. Särskilt intressanta äro de bilder av runstenarnas miljö, sådan den ter sig i våra dagar, vilka i flera fall framläggas och som utvisa dessas relation till andra fornlämningar, vägar, broar o. d. De flesta stenarna ha endast återgivits uppkritade, men i några fall ha även ouppkritade fotografier samt fotografier av avtryck återgivits. I ett fall, nr 13 Högnalöv, ha runorna synbarligen iritats efteråt, vilket för fullständighetens skull borde ha anmärkts. Den sist i planschbilagan meddelade, i två stycken fördelade kartan kunde tekniskt sett varit betydligt mera lyckad.

Med erkännande av att Kronobergs läns runinskrifter kvantitativt sett lämpa sig bra för att behandlas i en doktorsavhandling, kan man nog icke godtaga förf:s påstående s. 1, att det i nyare tid bildade förvaltningsområdet i runologiskt avseende utgör »en naturlig enhet». Det framgår tvärtom av såväl runstenarnas fördelning som språkliga förhållanden (fr. a. diftongisk och monoftongisk stavning) m. m., att vi ha att göra med två klart skilda runstensområden, det ena, som är mera diffust, kring de centrala sjöarna i Varend, det andra, som är mera koncentrerat, i Lagadalen i Sunnerbo, och man torde ha rätt att antaga, att inskrifterna i det senare nära hänga samman med de delvis mycket intressanta inskrifterna i de norr om Sunnerbo belägna delarna av det gamla Finnveden. Man hade följaktligen kunnat anse det önskvärt, att Smålands eller i varje fall Finnvedens samtliga runminnesmärken behandlats i ett sammanhang, men man får väl antaga, att andra vägande skäl (såsom andra forskares verksamhet eller dylikt) äro orsaken till att i detta fall långt senare tiders länsindelning lagts till grund för avgränsningen av materialet. Mest framträdande bli givetvis denna avgränsnings olägenheter i fråga om inledningskapitlen, beträffande vilka man ju i ett verk som detta helst hade sett, att de behandlade hela Småland.

Den starka koncentrationen av runstenar i Lagadalen är ett talande bevis för denna bygds betydelse under vikingatiden, men samtidigt väcker den till liv frågan om runstensmodets sprid-

ningsvägar, och man frapperas då av den brist på runstenar, som karakteriserar Halland och angränsande delar av Skåne i strid mot vad man närmast skulle vänta sig i dessa bygder, som bevisligen stått i livlig förbindelse med de omgivande områdena. Även om det sydligaste av de gamla svenska landen alltså genom ett brett bälte isoleras från det gamla Danmarks runstensområden, visa emellertid de sydsvealändska inskrifterna, som K. också framhåller, ofta tydlig släktskap med Danmark i fråga om anordning, ornamentik, formulering o. d., och det finns därför i grunden ingen anledning att betvivla de danska impulsernas betydelse, även om detaljerna i fråga om runstensmodets landvinningar ännu i stor utsträckning äro höljda i dunkel.

Betraktar man det i avhandlingen bearbetade inskriftsmaterialet, finner man, att detta i ganska stor utsträckning är mindre tacksamt som föremål för en doktorsavhandling. Tiden har nämligen farit mycket hårt fram med runstenarna i södra Småland. Ett överslag visar, att inom området voro kända, då avhandlingen kom till, 35 runstenar. Av dessa ha endast 8 inskrifter, som praktiskt taget äro fullständigt läsliga, under det att 7 stenar kunna betecknas som någorlunda hela men icke fullständigt läsliga; 13 utgöras av i regel mycket obetydliga fragment, och 7 genom äldre uppteckningar kända stenar saknas numera. Fragment och saknade stenar utgöra sålunda en mycket stor procent. Som redan antytts, går förf. i dessa fall tillväga med stor försiktighet, och de rekonstruktionsförslag, som framläggas, delvis med stöd av äldre teckningar, äro väl genomtänkta och motiverade och icke otillbörligt utnyttjade. En följd av materialets beskaffenhet är också, att det utvunna ordförrådet till stora delar är osäkert. Framför allt gäller detta namnen; ordlistan rymmer ett förhållandevis mycket stort antal namn, vilka endast kunna anföras alternativt eller med reservation. Intressant och beaktansvärd ur ortnamnsforskningssynpunkt är den tolkning av namnet *Finnveden*, som framlägges i samband med Replösa-inskriften s. 106 ff. och enligt vilken namnet ursprungligen tillkommit den viktiga trafikled, som senare kallas Lagastigen. Intressant är också förf:s efter vad det vill synas väl underbyggda teori, att den konung Harald, som nämnes i den enda »historiska» inskriften inom det undersökta området, nr 42 Tuna, är Harald Harfot i England (1035—1040).

Till de här åsyftade runstenarna komma så 11 stycken inskrifter på andra, huvudsakligen till kyrkor knutna föremål, bland vilka i första rummet märkes den bekanta dopfunten från Blådinge Sm. 4. Tyvärr kvarstår det *Djuraberg* eller *Tjuraberg*, där stenmästaren Finnved enligt inskriften huggit funten, även efter K:s undersökning som oidentifierat.

För övrigt må följande randanmärkningar till enskilda inskrifter göras.

Sm. 1 Aringsås kyrkogård A är numera delvis mycket svår-läst, men enligt vad jag funnit vid ett kort besök under gynnsamma väderleksförhållanden i juli 1937, kan man ännu iakttaga mera av inskriften än vad som framgår av K:s foto och transskription (med komplettering efter en äldre teckning): [ui]h[nk]ut[r] : [r]esti : sten : e[ft]r : r[mun]t [:] fa[bur] : sin : [k]uþ : hialbi : selq : bunta : uirskum : hiuk : as[nu]tr : þuni]. Sålunda ser jag av ordet *eftr*, av vilket på K:s foto endast kritats övre hälften av e-runan och ett stycke därovanför t-runans huvudstav, icke blott e-runan och nämnda huvudstav utan även f-runans båda rundade bistavar (huvudstaven däremot mycket otydlig) och hela r-runan (ganska öppen). I följande ord, ett egennamn, synas förutom de av K. kritade r och t såväl m som u och n; m står dock förhållandevis långt, c. $\frac{1}{2}$ dm. från r, och i mellanrummet förefaller det att finnas spår efter ytterligare en runa. Även av ordet *fabur* kan mera iakttagas än vad som framgår av fotot. Den egentliga anledningen till att detta parti icke blivit så noggrant undersökt som det hade varit önskvärt, torde vara, att det är täckt av en ganska riklig, för en närmare undersökning besvärande lavvegetation. Denna hade bort avlägsnas, i vilket fall granskningen av stenens toppyta helt säkert hade blivit betydligt mera givande. Vad inskriftens slut beträffar, så är detta fr. o. m. s i *uirskum* icke synligt utan ganska omfattande grävningar. K. har icke sett något efter namnet *as[nu]tr*, men förmodar, att den äldre teckningens *þuni* skall återgiva ett ursprungligt *runar*. Av nyss angivna skäl har jag icke sett det parti av stenen, där detta ord skulle stå, men på det goda fotot Pl. I iakttagar man omedelbart ovanför det sista av K. kritade ordskillnadsmärket : något som i hög grad liknar ett icke kritat r, alltså just det tecken, som man med stöd av sammanhanget väntar att finna här. Naturligtvis kan detta bero på en tillfällighet, men det är också möjligt, att kameran sett mera än undersökaren, varför stället bör granskas ånyo.

Runstenen Sm. 1 kan sålunda icke anses vara tillräckligt ingående undersökt ännu. Det bör emellertid tilläggas, att den efter fotografierna att döma är den enda, som uppvisar en verkligt besvärande lavflora.

Sm. 2 Aringsås kyrkogård B. Uppgiften, att det i inskriften sannolikt förekommande namnet *Åbiorn* knappast är känt från gammalt danskt område, är icke riktig. I den under utgivning varande forndanska namnboken (Danmarks gamle Personnavne, vars första häfte utkommit först efter K:s avhandling) upptagas

flera belägg från Skåne och Halland (där namnet ännu kan anträffas); däremot är det icke med säkerhet anträffat väster om Öresund.

Sm. 3 Aringsås kyrkogård C. Det kan diskuteras, om icke denna mystiska sten med otolkad inskrift och den på vedertaget sätt beskrivna men utanför nummerserien ställda stenen från Göteryds prästgård (s. 102, Pl. XXII.) hade bort behandlas på enahanda sätt i fråga om inordnandet i runstensserien, dvs. om icke båda bort antingen upptagas i denna eller ställas utanför. Den senare, som ställts utanför, antages av K. vara »en sentida inskrift, en imitation, som ej står i naturligt samband med den övriga runkulturen», den förra karakteriseras som »ett försök att göra en runristning, utfört av någon, som hämtade sin kunskap om fädernas gamla skrift från runstaven, som de flesta kände till».

Sm. 5 Transjö. Ordet **ali**, som förekommer i satsen **era : eklati : ali : tunþi** är enligt K. förkortad stavning av *aldri*, dat. sg. av *aldr*, m. Då den västgötska inskriften T. 105 har **altri** i för övrigt samma fras, är en dylik tolkning givetvis att föredraga framför Bugges alternativa antagande, att **ali** är ett mansnamn i nom. Det kunde också ha framhållits, att formen **ali** i det förra fallet tillkommit genom nödtvång; ristningsytan har mot slutet nödvändiggjort en viss förkortning, även sedan man tillgripit den vanliga metoden att i ganska hög grad minska avståndet mellan huvudstavarna. Det är väl heller icke alldeles uteslutet, att formen **ali** valts med tanke på *elli* = »ålderdom», vilket ord då fått nödtorftigt ersätta *aldri*.

Sm. 10 Växjö domkyrka. K:s läsning och uppkritning av den till största delen mycket tydliga inskriften synes mig i några detaljer vara överdrivet försiktig. Sålunda tillåta förhållandena enligt min mening mycket väl, att runan nr 2 i **-uki**, läses som stunget **u**, dvs. **y**, i vilket fall beteckningen överensstämmer med rad C: **tyki**. Av runan 3 **k** markerar K. endast huvudstaven, men det synes mig tydligt, att även en del av bistaven kan iakttagas. Vidare läser jag ordskillnadstecknet framför **eftir** som : (K.: .).

Det intressantaste problemet inskriften erbjuder (bortsett från den av Ludvig Larsson gjorda kombinationen med den i Sigfridslegenden m. fl. st. omtalade Gunnar Gröpe, vilken emellertid icke torde kunna upprätthållas), är raderna B—C:s (B **uikikr** C **tyki**×) förhållande till rad A (**-yki reisti · stein** osv.), dvs. upprepningen av resarens namn i nom. K. antager, att ristaren, när en större del av inskriften var färdig, av någon anledning velat närmare beteckna den Tyke, som låtit resa stenen, och därför huggit in **uikikr tyki** på den fria ytan mitt på stenen. Då det inledande

tyki i rad A icke huggits färdigt, i så måtto att den huvudstav, som från början tänkts tillkomma t-runan, uppenbarligen aldrig försetts med några bistavar, är det emellertid möjligt, att även estetiska skäl spelat en viss roll. Det synes mig nämligen, som om den första »huvudstaven», som är anbragt omedelbart bakom rundjurets huvud, har en mission att fylla i fråga om dettas ornamentik och att rundjurets huvudparti icke skulle komma tillräckligt till sin rätt, om staven eller tvärstrecket utbildats till en t-runa. Det är därför möjligt, att ristaren i början av inskriften råkat hoppa över en huvudstav (t-runans) och av hänsyn till ornamentiken icke velat använda ornamentstrecket till en t-runa. Slingan har på andra ställen dylika ornamentala tvärstreck, och ett å två sådana skulle som sagt göra mycket god effekt omedelbart bakom huvudet.

En annan icke tidigare påpekad möjlighet att förklara upprepningsen av resarens namn, vilken synes mig förtjäna beaktande, är att ett missöde inträffat under huggningen, varigenom **-yki** i rad A skadats: en större flisa har här avslagits, varigenom framför allt **k** blivit illa åtgånget och partiets inskriftsyta i övrigt skadats betydligt. Detta kan ha föranlett ristaren att i förtydligad form upprepa namnet på mittfältet.

En annan detalj är frågan om i vilken ordning raderna B—C: B. **uikikr** C. **tyki**× skola läsas. K. läser dem i denna ordning och översätter »vikingen Tyke», medan Ludvig Larsson, som i rad A:s **-yki** icke ville se annat än »något slags ornamentalt fyllnad», började sin läsning med C: **tyki**. K:s kritik av Larssons uppfattning av A:s början är uppenbarligen fullständigt riktig, men däremot förefaller det mig mycket troligt, att C strängt taget bör läsas före B (för tolkningen i dess helhet spelar ju ordningen på denna punkt ingen roll). Efter C: **tyki**× finns icke något disponibelt utrymme, men efter B:s **uikikr** finns tillräckligt med plats, för att man här skulle ha kunnat hugga ett **tyki**, dvs. hade man huggit **uikikr** först, hade man mycket väl kunnat fortsätta med **tyki** på samma rad, däremot icke tvärtom. Härtill kommer, att efter B **uikikr** huggits ett tydligt avslutande (tvär)ramstreck, medan sådant saknas efter C **tyki**, som endast avslutas med ett ordskillnadsmärke. Dessa omständigheter tyda snarast på att C huggits före B, dvs. att ordföljden varit den i dylika fall vanliga med attributet efterställt: »Tyke viking».

Sm. 40 Ryssby kyrkogård A. En n-runa (sista runan i inskriftens mittrad) och ett ordskillnadstecken, som förekomma på en teckning från 1829 (själva runstensfragmentet är numera försvunnet) och som spelar en viss roll vid K:s rekonstruktionsförsök s. 130, ha uteglömts i transskriptionen, vilken rätteligen bör lyda: **r + kiarþi + kuml + þasi . . . . n +**

Även om det material, som Kronobergs läns runinskrifter erbjuder, mången gång är både torftigt och motspänstigt, måste man uppriktigt glädja sig över att genom den föreliggande vackra volymen ett nytt avsnitt av ett nödvändigt och angeläget verk väl fullbordats. Doktor Kinanders omsorgsfulla arbete är därför både värdefullt och välkommet.

K. G. Ljunggren.

Johs. Brøndum-Nielsen: Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling. III. Substantivernes Deklination. København 1935. 312 S.

Med dette Bind af Gammeldansk Grammatik indleder *Johs. Brøndum-Nielsen* Formlæren. Bindet omfatter Substantivernes Deklination, og det viser de samme udmærkede Egenskaber, som vi har mødt i 1.—2. Bind.¹ Et stort Stof er »kulegravet» og er stillet klart og systematisk op. Værket indledes og sluttes med nogle meget vigtige Bemærkninger af principiel Art, Deklinationsændringer behandles p. 1—8, Kapitel III (med Overskriften: Sammenfattende Bemærkninger) behandler Frekvensforholdet mellem forskellige Klasser og Kasus, Kasus og Genusforhold (p. 257—279). Disse Oversigter belyser særdeles klart de talrige Forskydninger, som er foregaaet fra Olddanskens Tid til ca. 1600; mange Eksempler fra det 16. Aarhundrede (Tausen m. fl.) vidner om, at Afklaringen i Formlæren ikke var afsluttet ved ca. 1500. En enkelt Tilføjelse til § 506 (= p. 274) om Genusskifte. Fragmentet af et rimet Digt om kvindelig Kyskhed (i Afskrift fra det 15. Aarhundredes Begyndelse) har *creaturæ* som Neutr., mens Br.-N.

---

¹ Se min Anmeldelse af 1.—2. her i Arkiv LI (1935) p. 302 ff. I denne Anmeldelse bruges følgende Forkortelser: APhS = Acta Philologica Scandinavica. Arkiv = Arkiv for nordisk filologi. Assar Janzén = Assar Janzén: Studier över substantivet i bohuslänskan. Göteborg 1936. D(anske) Sprogt. = Danske Sprogtekster til Universitetsbrug ved Johs. Brøndum-Nielsen (H. II 1928). DgL = Danmarks gamle Landskabslove. Marius Kristensen: En Klosterbog = Marius Kristensen: En Klosterbog fra Middelalderens Slutning (1935). Necr. Lund. = Necrologium Lundense. Nomina Germanica = Nomina Germanica. Hyllningskrift till Bengt Ivar Hesselman 1935. RD = Romantisk Digtning fra Middelalderen, udg. af C. J. Brandt (III 1877).

først har Eksempler fra ca. 1500 (se Fragmenter af gammeldanske Haandskrifter 2. H. udgivet af Paul Diderichsen p. 341 Punkt 10).¹

Opstillingen er denne: først gennemgaaes de urnordiske Endelser og de tilsvarende (eller afvigende) indoeuropæiske Endelser, og det urnord. Materiale anføres i den Udstrækning det er muligt. Dernæst opstilles det runedanske Materiale og Lovsproget og Mideldansk i Almindelighed. Til sidst uddrages Resultaterne af det store, indregistrerede Stof og særlige Forhold behandles indgaaende i Paragraffer, som hører til Bogens bedste.

Inden jeg knytter nogle Bemærkninger til Formlæren, skal jeg nævne en Række Punkter, som falder ind under Lydlære og Etymologi. Paa et Par Steder behandler Br.-N. Lydforhold, som ikke er omtalt i I—II. Nominativsformen *man* forklares som en af Akkusativ støttet Assimilationsform, »muligvis med Assimilation fremkaldt af relativ tryksvag Stilling, jvf. Overgangen til Pronomen» (p. 148). Der henvises til § 258, men her nævnes Ordet *Mand* ikke. Forklaringen er sandsynlig, *man* er vel støttet af hele Skemaet iøvrigt; *mandr* (jvf. Hedebystenen) har været en afstikkende Form, der har været udsat for Ødelæggelse. Seip skriver om dette Ord i »Norsk språkhistorie»: »særlig oplysende for kasusutjevningen er ordet *maðr*, her stod nom. isolert i paradigmet; ved innflytelse fra alle de andre kasus og fra systemet (altså ikke egentlig bare akk.) opstår en ny nom. *mann*» (p. 312). Ordet har altsaa en vis Tid (med dialektale Forskelle?) haft Nom. *mannr*, *mandr* og *mann*. — Den runedanske Form *faupur* = *fōður* med *u*-Omlyd kan muligvis gaa tilbage til *fōðr* < *faðru (sml. vestnord. *-fōðr*) + *faður* (Kontaminationsform, p. 174). Det forekommer mig rimeligere at regne med yngre, dialektal *u*-Omlyd (§ 87). — Omlyd i Suffikset *-ari* (< *-arin*) drøftes p. 214. Former som *saksøkere* og *kirkiu brytere* i B 74 af Skaanske Lov anføres, og det hedder: »hvorimod *sac søkiær* DgL I: 116^s Var. . . snarest udviser Svækkelse af Vokalen ved Tab af Semifortis». Runeeksemplet *skibari*, *skibara* siger intet bestemt, da *a*-Runen betyder *a* og *æ*, men det kan nævnes at Torsjöstenen (af Wimmer dateret ca. 985—1000) har *sar*, *uar skibari* = *sār*, *war skipari*: *painsi*, *iftir* = *pænnsi*, *æftir*, hvad der her snarest taler for en ikke omlydt Form. Selvfølgelig er Omlyden mulig, men *saksøkere* og *kirkiu brytere* er sammensatte Ord og har som saadanne været særlig udsat for Svækkelse af *a* (jvf. Br.-N. APhS II p. 184); i § 204 regnes der med, at Former som *bitæ*, *sithæn*, *callæthæ*, *kirkiu*

¹ Eksempler paa Genusskifte har vi ogsaa i Ord som *Løg*, *Stævne*, *Søm* (vestnord. *laukr*, *stefna*, *saumur*), men Skiftet er her foregaaet efter ca. 1600. Kalkar har kun Eksempler paa *en lög*, *løgen*. Ordet *Søm* har spaltet sig i: *et Søm* og *en Søm*.

brytere etc. snarest viser Vokalbalance. B 74 har den betegnende Modsætning: *kirkiu brytere: morthare* (D. Sprogt. II p. 4,29), Cod. Run. har *brytaræ: morparæ* (se DgL I p. 121,4).¹ — Ved Gennemgangen af de mask. *wa*-St. hedder det: Sporløst Svind af *w* foreligger derimod i *sangwa-r (vn. *sqngr*) > glda. *sang* (p. 33). Ordet *Sang* behandles ikke i I (§ 89). En *wa*-St. som *harwar faar *w*-Omlyd > *horr > *hør* (§§ 89 og 127), hvorfor har *Sang* ikke faaet *w*-Omlyd? Kan det tænkes, at Ordet ret tidligt ved Analogi er blevet en ren *a*-St. i Østnordisk? (*wa*-Stammernes Gruppe er lille). — Pluralisformen *kinder* nævnes p. 161 fra Lægebogen Am 187,s; den viser ved sit Indskud af *d* gammel Rodstammebøjning: *kinnr > *kinder* ≠ *tænnr > *tænder*, som ogsaa findes i Lægebogen. Formen *kinder* kan føjes til Eksemplerne i § 350: Indskud af *d*.

Dernæst skal jeg omtale nogle Lydforhold, som er behandlet i I—II, men her i III i visse Tilfælde paa en lidt afvigende Maade. P. 41 omtales kortstavede *ia*-St. med to Stavelsler i andet Sammensætningsled og der henvises til Ekwalls Behandling. Se nu Valter Jansson i *Nomina Germanica* (1935) p. 356 ff. Jansson opstiller Reglen (jvf. Hugo Pipping): kortstavede Ord, som er andet Sammensætningsled, behandles ved Synkopen paa samme Maade som langstavede. — Under Omtalen af *iō*-St. hedder det p. 89: »GenSg. endte i Periodens første Del lydret paa *-ar* (*Hildertan* AnnDan: 65, *Hildar*-GldaKr: 149⁶) eller i Almindelighed paa *-a*, *-æ*.» *Hildartan* er anført II p. 362 og forklares her ved litterær Tradition eller Analogi fra andre Sammensætninger. Periodens første Del er Runedansk, hvor vi skulde have *-ar*, der lydret skulde give *-a*, naar andet Led begynder med Konsonant (§ 399). — Om Nom. Sg. af de mask. *an*-St. i Runedansk hedder det om Endelsen *-i*, at den muligvis til Dels er et Udtryk for *-e* efter de vokalharmoniske Regler (p. 199). I § 200 Anm. 2 regnes der med, at Vokalharmonien i de skaanske Tekster er begrænset til Perioden Middeldansk: Personnavnene i Neer. Lund. ældste Del har *a*, *i* og *u* efter alle Vokaler. — Runeformer som *tufi*, *tuki*, *tuli* m. fl. normaliseres med *ō* (p. 199), men da *u*-Runen ogsaa kan betyde *ū*, *ÿ* etc. kan et *tuki* læses *Tūki*, *Tÿki*, eventuelt med *kk* (jvf. § 244 Anm. 3). Eksempelvis kan det nævnes, at Neer. Lund. har *Toki: Tuki* (p. 201). Hunnestad-Monumentets *tumi* gengives *Tomî*, Neer. Lund. har *Tummi*. Disse *an*-St. vil det i Almindelighed være

¹ Jvf. Trygve Knudsen i Anmeldelsen af Seips »Norsk språk-historie» Maal og Minne 1936 p. 199 f.

umuligt at normalisere, der har været Former med *ū*, *ō* og *y*, med enkelt og dobbelt Konsonant.¹

Etymologi. P. 19 ff. behandles Etymologien til det omstridte Ord vestnord. *kaupangr*, gammeldansk *kōping* etc. Efter Brøndum-Nielsens Opfattelse er Grundformen **kaup-wangar* med Sideformen (fortrinsvis dansk) *ia*-Stammen **kaup-wangia* > **kōpængi* > *kōpingi*, jvf. skaanske Stednavne paa *-inge* og Gen. Sg. til *kōpingis*, *-æs* i gamle Haandskrifter af Skaanske Lov. I en særdeles indgaaende og lærerig Undersøgelse »Köping, Köpinge og Kaupangr» (Namn och Bygd 1937 p. 99 ff.) har K. G. Ljunggren givet gode Grunde for, at denne Etymologi ikke kan oprettholdes. En Undersøgelse af de svenske Stednavne viser, at *-ing*-Formen formentlig er den ældste (p. 108). Med Brøndum-Nielsen mener Ljunggren, at Genitivformerne ikke kan bortforklares, vi maa regne med et *kōpingi*; men dette behøver ikke forudsætte to ensbetydende Parallelformer: »På östdanskt område, dvs. fr. a. i Skåne, ha »köpingsnamnen» kommit att ansluta sig till de i dessa trakter så vanliga namnen på *-inge*, eventuellt på grund av att de ofta förekommo i dativ. Det bör emellertid för många ha varit klart, att detta *kōpinge* egentligen var ett appellativum, och så kan man efter ortnamnen ha bildat en appellativisk nominativ *kōpinge*» (p. 115 f.). Ljunggren mener videre, at man maa opgive den Forklaring, at Ordet skulde være et sammensat Ord; han paapeger, at det er »ganska egendomlig tillfällighet», at et **kaup-vangr* ikke er overleveret (p. 117). En Undersøgelse af Ordet i andre germanske Sprog viser, at det oprindeligt er et Appellativ (speciel Interesse har oldengelsk *cēaping* etc.). Ljunggrens Resultat er, at *kōping* etc. maa være et Oversættelseslaan fra Vestgermansk, det er et Verbalsubstantiv til Verbet *kōpa* med dels abstrakt, dels konkret Betydning (se bl. a. p. 126).

Kvindenavne paa *-wi*, f. Eks. runedansk *þurui* kan enten høre til *wīgh* Kamp eller til *wī* Helligdom (p. 16 f.). — Glavendrupstenens *saulua* opfattes: »sandsynligvis» Gen. Pl. af en *wa*-St. **salwar* (p. 32) o: Br.-N. slutter sig til Wimmers og Magnus Olsens Tolkning og ikke til Marius Kristensens og Moltkes ny Tolkning, hvorefter det er Akk. Mask. Sg. af en *wan*-St. (et Tilnavn til Alli).² — Ordet for 'Skulder' *hærth(æ)* nævnes p. 89, og det anføres, at det ifølge Hellquist og Emil Olson (Appellativa subst.) hører til Adjektivet *harðr* haard. En anden Etymologi er givet af George S. Lane, som forbinder det med Roden **(s)qer* skære, jvf. de old-

¹ Palatalomlyden *Tuki* > *Tyki* (§ 83) er vel ikke nødvendig, *y* kan svare til et *þyrkil* som *u* til et *þurkil* og et *o* til et *þorkil* (jvf. § 244 Anm. 3).

² Se APhS VII p. 88.

højtyske Former *herti* og *skerti*: fra en mere almindelig Betydning 'fladt Stykke' stammer Betydningen Skulderblad (Journal of English and Germanic Philology 1933 p. 293 f.).

Om de urnordiske Former skal der tilføjes et Par Bemærkninger. Det ligger i Sagens Natur, at de urnordiske Former kun kan bruges med Forbehold. Under *a*-St. anføres »muligvis *halmar* Halm Setre» (p. 9) med Henvisning til Lis Jacobsen. Dette udelukker, at vi kan have Formen *mar*, vestnord. *mær*, som omtales p. 85 med Henvisning til Magnus Olsens Behandling af Setrekammen. P. 10 nævnes *hahai* paa Möjebro, som maaske kan være Dat. Sg. af **hāhax* Hest (efter W. Krause). En anden Læsemaade og en anden Opfattelse er for nylig fremsat af Erik Holmkvist, han læser *hahais*, som tolkes som Lok. Pl. (med *h* for *g*) til det *Hag*, der indgaar i *Hagby* etc. (Nomina Germanica 1935 p. 111). Som Eksempel paa det germ. Suffiks *-inga* nævnes: muligvis i Gallehus-Hornets *holtijax* (p. 18) med Henvisning til p. 37, hvor *holtijax* nævnes (med Henvisning til Otto von Friesen og I. Lindquist). P. 9 anføres *holtijax* (*holtijax*). Dette vil altsaa sige, at Br.-N. ikke ganske har sluttet sig til Læsningen *holtijax*.¹ Om »Ordet» *alu* (p. 64) se min lille Afhandling »*Alu* paa Setrekammen» (Arkiv 1936 p. 70 ff.). Eksemplet *nana* fra Setrekammen (p. 225), som nævnes under *ōn*-St. (med *ō* > *a*) bør udgaa, da Magnus Olsens Opfattelse af Indskriften paa Setrekammen ikke kan opretholdes.²

Derefter gaar jeg over til selve Formlæren og skal meddele nogle supplerende Bemærkninger og drøfte nogle principielle Forhold.

Mask. a-St. Til Eksemplerne fra Runedansk kan føjes *stafax* Nom. Pl. paa Store Rygbjerg-stenen. — Harpestreng og AM 187,^s har den regelrette Pl. *lokkæ*, men Harpestreng har tillige den Form, som nu er den eneste brugelige i Dansk: *lokkær* (p. 16).

¹ Seip anfører i »Norsk språkhistorie» p. 14 og 20: *holtijax* [el. *holtijax*]. Det bør nævnes, at en af Modstanderne af den gennemførte *j*-Læsemaade, Magnus Olsen, nu læser som von Friesen med Undtagelse af Tanum (se »Runestenen på Barmen i Nordfjord» 1936 (Bergens Museums Årbok) p. 12 f.).

² Sml. nu ogsaa Elias Wesséns kritisk-vurderende Bemærkninger i hans Anmeldelse af Magnus Olsens Afhandling om Setrekammen (Arkiv 1936 p. 357 ff.). Det undrer noget, at Wessén slet ikke har taget Hensyn til Lis Jacobsens Undersøgelse af Setrekammen og regner med at *hal* og *mar* er to Ord, mens alt dog synes at tale for et Ord. Wessén skriver dog: *mar* för **mawi* väcker betänklighet i en 500-talsinnskrift (p. 365).

Denne Form forklares ikke, den staar som Modsætning til Normaltypen: *Dage, Stole, Stokke* etc. Fælleskønsordene paa *-ok* falder i Dansk i to Afdelinger: a) Pl. paa *-e* har *Blok, Flok, Kok, Stok* m. fl., b) Pl. paa *-er* har *Brok, Lok, Sok* m. fl. Rimforhold kan spille ind her (jvf. p. 5), men den tidlige Form *Lokker* (svarende til *i*-St.) synes alligevel ikke forklaret derved. — Under *-inga, -unga* Suffikset (p. 18) kunde eventuelt være nævnt *brotfalling* (jvf. § 133).¹ AM 187,^s har Pl. *brothfalling* (for *-æ*) to Gange: p. 48,³ og 18 (Såbys Udgave). — Under *el*-Ordene kan tilføjes Pl. *støffle* i Kvinders Urtegaard, se Danske Sprogt. II p. 32,²³ (citeret § 134): nydansk *Støvler*. Kalkar har i sin Ordbog kun Pl. *støffle*; *r*-Formen synes altsaa at være relativ ung. — Ordet *Klerk* citeres i Pl. *klercker* bl. a. fra Ældste danske Skuespil (p. 27). Hertil kan føjes Gen. Pl. *klerckers* fra Verset i Kvinders Urtegaard (se Danske Sprogt. II p. 32,²⁸).

Mask. ia-St. Kan det tidlige Bortfald af *-r* i *hirðir*, Egåstenen *lantirþi* skyldes, at Ordet i Forvejen har et *r* (altsaa Dissimilations-svind)? Jvf. eventuelt Svendborg-Knivens *puri* = vestnord. *þórir* og en *ia*-St. som *øri* = vestnord. *eyrir*, som ikke viser noget bestemt, da det først er overleveret i Lovhaandskrifterne. P. 40 konstateres det, at *ændi* (vestnord. *endir*) hele Perioden igennem har Pl. *ændæ*, men der gives ingen Forklaring herpaa. Jeg ved ikke om Ordets Særstilling kan skyldes, at det (ligesom *øræ*) staar over for *Hyrde* og *Læge*, som er Personbetegnelser. Gruppen er lidet talrig; fraegnet Personnavne anføres ikke flere Eksempler fra Dansk.

Neutr. a-St. Til Eksemplerne paa Dat. Sg. fra Jyske Lov (p. 44) kan tilføjes: *i . . nafnæ* (nævnt p. 263) og *i watnæ* (DgI II p. 23,²). Under Gen. Sg. (p. 45) kunde maaske være nævnt *lîps* paa Glavendrupstenen efter Moltkes Nytydning.² — Til det tidlige Eksempel paa ny Pl. *blathæ* fra Harpestring kan føjes *trollæ*, som er den gennemgaaende Form i Stenbogen K (Marius Kristensens Udgave p. 179,⁵; 180,⁶; 182,¹³; 184,¹⁶; 185,¹⁶; 188,¹⁸), mens Haandskriftet S har *nath trol* (p. 230,¹⁴). Disse Former er sikkert ikke Udtryk for Genusskifte (jvf. p. 275) og Overgang til de mask. *a*-St.'s Bøjning. — Til Laaneordene med gammel Pl. uden Endelse kan f. Eks. tilføjes: *hwide ansigt* (Kvinders Urtegaard, se Danske Sprogt. II p. 32,²⁵; se ogsaa Kalkar) og *thee landskapp* (Lucidarius, se Marius Kristensen En Klosterbog p. 73,¹⁹); under Genusskifte omtaler Br.-N. denne Pl. og henviser til

¹ Jvf. min Anmeldelse af I—II Arkiv 1935 p. 308. Se ogsaa Brøndum-Nielsen Danske Folkemaal III p. 19 om Sammenfald af et *brotfalling* faldende Syge og **brotfallingr* Epileptiker (eventuelt).

² Se APHS VII p. 83 ff.

Mandeville og Lucidarius (p. 278¹). — Blandt de konsonantisk udlydende Enstavelsesord (p. 51) nævnes Pl. *skafft*: *skaffte*. Nutidsdansk har *Skafter*. Hvorfor? Kan Rimforhold (jvf. p. 5) spille ind: *Saft*, *Raft*, *Taft* (dette Ord spiller dog vist ikke nogen Rolle i Pl.), men *Kraft* med Pl. *Kræfter*. Af andre Neutrumsord af denne Type, som har *-er* i Pl., kan nævnes: *Bal*, *Bryst*, *Bræt*, *Bælt*, *Felt*, *Fort*, *Gulv* (dialektisk eller vulgært, se Ordbog over det danske Sprog VII, 366), *Hul*, *Lod*, *Loft*, *Skørt*.² En Række af disse Ord er yngre Laaneord, det kan mærkes at flere udlyder paa *-t* og *-l*. Af en eller anden Grund maa disse Ord i yngre Tid have sluttet sig til *i*-St. bøjede Ord med *-er* i Pl. — Blandt de vokalisk udlydende Enstavelsesord nævnes den ny Pl. *kneer* fra Ældste danske Skue-spil. Hertil kan føjes *kner* fra Karl Magnus Krønike (RD III p. 41,13). Christian III's Bibel har Pl. *træ*: *træernis* (1. Mose Bog). — P. 53 nævnes Fremmedord, som viser nogen Vaklen i Pl. Ordene paa *-el*, *-en* og *-er* slutter sig til de tilsvarende mask. *a*-St. (*medeler* = Midler etc.). Men i yngre Tid har ogsaa hjemlige Tostavelsesformer, som ikke ender paa *-l* og *-n* faaet *-er* i Pl.: *Herred*, *Lærred* og *Hoved*. Kalkar har *the forscrefne hæred* fra 1496 og Pl. *herrede* fra det 16. Aarhundrede og *fæm cloflæcx houæth* fra AM 187,8 (p. 54,4), *hoffuide* fra Christian III's Bibel, *howede* fra Tausen og Pl. paa *-er* fra det 17. Aarhundrede (Bibeloversættelsen af 1607). Naar jeg her gaar ud over Periodens Grænser skyldes det, at Brøndum-Nielsens Formlære indeholder uundværlige Bidrag til Forstaaelse af Substantivbøjningen i Nutidsdansk med Hensyn tagen til Dialekt-Forholdene. Det kan derfor være af Betydning at se lidt nærmere paa Neutrumsordenes Spaltning. Nydansk har følgende Typer: 1) *u*-Omlyd bevaret: *Barn* med Pl. *Børn*. 2) Det oprindelige Forhold, ingen Endelse: *Ord*, *Bord*, *Dyr*, *Lys* etc. etc. (ca. 80 Ord), men yngre Middeldansk har f. Eks. Pl. *orde* (p. 51). 3) Analogisk Endelse *-e*: *Blad*, *Land*, *Skib* etc. 4) Analogisk Endelse *-er*: a. *Træ* (eventuelt *Knæ*). b. Enstavelsesord paa Konsonant, baade hjemlige og laante: *Bal*, *Hul*, *Skaft* etc. (se ovenfor). c. Hjemlige Tostavelsesord: *Herred*, *Lærred*, *Hoved*. d. Laaneord med mere end en Stavelse fra forskellig Tid: *Middel*, *Hotel*, *Kontor*, Ord paa *-eri* etc. Det kan f. Eks. nævnes, at Kalkar har Laaneordet *Ansigt* fra Vedels Saxo-Oversættelse baade med *-e* og *-er* i Pl. (p. 221 og 447). — I § 438 Anm. 1 (= p. 53) omtales Substantivet *Taar(e)*. Assar Janzén bemærker hertil: »Brøndum-Nielsens påstående, att best. pl. lätt kunde uppfattas såsom kollektiv sing. gäller blott för dial. där det mask. *-enn* blivit identisk

¹ Kalkar har Pl. uden Endelse fra det 16. Aarhundrede: *landskaff*. Karl Magnus Krønike har f. Eks. *mange herskab* (RD III p. 53,7).

² Jvf. Kr. Mikkelsen Dansk Sproglære (1894) p. 162.

med det neutrala *-en*, och det hade säkerligen vid tiden för genusövergången inte skett i många nord. dial. Att *tår* fick just mask. genus anser han, troligen med rätta, bero på inflytandet från ordet *gråt*» (p. 25).

Neutr. ia.-St. P. 63 nævnes Pl. *ermer*, men da Ordet er en oprindelig *ō*-St. hører det egentlig ikke hjemme her (Registeret henviser ikke hertil).

ō-St. Under Gen. Sg. kunde eventuelt være nævnt *spæchtæ* fra Jyske Lovs Fortale: at *rætæ* men oc *spakæ* oc *sakløsæ* *nvtæ* there *ræt* oc *spæchtæ* (Flensborg-Haandskriftet, se DgL II p. 5,1 med Varianter. Ordet er nævnt § 238,2 med Henvisning til Jyske Lov). Vi skulde da have Gen. ved *nytæ* (vestnord. *njóta*). Dahlerup opfatter Formen anderledes, han skriver i sin Kommentar til Forelæsninger over første Bog af Jyske Lov: »Der må læses: *spæcht*; ganske vist kunde *spæchtæ* være genitiv (jfr vestn. *njóta e-s*), men *ræt* er akkusativ» (p. 46). Formen *spæchtæ*, som findes i en Række Haandskrifter, skulde saa have falsk *-e* sat til. — Under ny Gen. Sg. (p. 70) kunde være nævnt Formen *lox* fra Jyske Lovs Fortale (se DgL II p. 11,2 med Varianter, f. Eks. Flensborg-Haandskriftet). Om Ordets Overgang fra Neutr. Pl. til Fem. Sg. (tidligst i jysk Lovsprog) se bl. a. p. 76 og 272 f. — Sg.-Formen *een alnæ* (Lucidarius og Ældste Bibel, nævnt p. 78) kan vel forklares ligesom Sg. *axlæ* for *axæl* (ogsaa i Lucidarius, se Marius Kristensen En Klosterbog p. 76,9): Usikkerhed ved *el : le* og *en : ne*.

Et Problem er de senere Pl.-Former i *ing*-Ordene (som trækker de mask. *ing*-Ord med sig). Br.-N. skriver: »Vanskeligere er det at bestemme, hvorfor *-r*-Tendensen er saa fremtrædende i de fem. *ing*-Substantiver. . . Forholdet maa sandsynligvis opfattes saaledes, at enkelte Ord af nærværende *ing*-Gruppe, specielt *drōtnīng* og *kærlīng*, tidligt har faaet analogisk *-r* i (Nom.Acc.) Plur., eller eventuelt — Eksempler paa Ordenes Plur.-Former i Haandskriftsproget før 1400 foreligger ikke — har bevaret deres oprindelige *-r* i disse Former, ved Paavirkning fra de feminine *i*-Stammers *-ir*, de feminine *ōn*-Stammers *-ur* (tidligt for ældre *-u*; § 490,5) og de feminine *r*-Stammers og Rodstammers *-ær*; saaledes kan da de nævnte *ing*-Substantiver (der er Kvindebetegnelser ligesom *kuna*, *husfrø*, *frugha*, *iungfrugha*, *dotir*, *mothir*, *systir*, jvf. ogsaa *mø* o. fl. § 447,4) have faaet analogisk *-r* eller eventuelt bevaret deres gamle *-(a)r* (stedvis faaet Endelsen *-ir*) . . . paa Grund af den indenfor Femininumordene tidligt fremtrædende *r*-Frekvens» (p. 80 og 81). Helt overbevisende forekommer denne Forklaring ikke (Pl. *drotningir* citeres kun fra Sjælens Trøst). At *drōtnīng* og *kærlīng* er gaaet i Spidsen synes hævet over enhver Tvivl, men at de skulde have trukket de andre *ing*-Ord med sig indses ikke uden videre. Om de vokalisk udlydende fem. *ō*-St. hedder det: »Herefter kan

da nærværende Gruppe Fem.-Ord antages ved deres normalt bevarede Plur. *-r* at have medvirket til at tilvejebringe Gammeldanskens specielt feminine *-r*-Frekvens (der ved Periodens Slutning griber videre om sig og lader *-r*- trænge frem ogsaa uden for Fem.-Ordene)» (p. 82) og endvidere: »i særlig Grad kan det i Plur. almindeligt anvendte *mø* antages at have bevaret den gamle Plur.-Form og støttet Gruppen som Helhed. Herefter maa da Plur.-Formerne *brar* og *mør* betragtes som de normale gammeldanske» (p. 81). *R*-Frekvensen kan selvfølgelig være blevet øget ved disse Ord, men mon ikke deres Særstilling snarest har været en Hindring? Hvorledes var Forholdet ca. 1300 med Hensyn til *-r*, *-ir*, *-ær* i Pl.? En Oversigt over Stoffet giver følgende Resultat.

Mask. *ia*-St.: *lækær* (Harpestreng S), p. 40. Neutr. *ia*-St.: *klæthær* indtager en Særstilling, p. 62. *ō*-St.: Former som *markær*, *sakær*, *toftær* viser Overgang til *i*-St., p. 72; *brar*, *mør*, p. 81—82. Mask. *i*-St.: *winer* p. 99, almindelig uden *-r*. Fem. *i*-St.: *r*-Former i Overvægt i Skaanske Lov, p. 112 f. Uden for Skaansk: *-r* i Overvægt. *u*-St.: *synir*, *lotær* p. 135; *hændær* p. 138 f. Rod-St. og *r*-St.: *ær*, de mask. *fætær* og *wintær* p. 147 og 151. *Nd*-St.: *bøndær* og *frændær* p. 185 ff. *N*-St.: mask. *an*-St. viser faa Former med *-r*, p. 211, fem. *ōn*-St. *-u* og *-ur*, *-or* med dialektiske Afvigelser, p. 236 f. og 239 ff.

Den afgørende Gruppe synes at være de feminine Rodstammer og Akcenttyperne (1:2) synes ikke at have været nogen Hindring for Analogidannelserne (sml. II p. 356 om Verberne: *kallar* over for *bindær*); hertil kommer et Par mask. Rodstammer samt *nd*-St. *bonde* og *frænde*. I anden Række kommer de fem. *i*-St. samt nogle mask. *u*-St. og Pl. *hændær* og derefter *ōn*-St. Naar det p. 244 under Omtalen af de fem. *ōn*-St. hedder: »Udviklingen inden for Gammeldansk maa da opfattes saaledes, at fra (*i*- og) *ō*-Stammerne analogisk overførte Plur. *-r* trænger frem allerede omkring 1300, tidligst og stærkest inden for Østdansk, rimeligvis specielt Sjællandsk . . .» er det altsaa ikke helt korrekt da det er de fem. *i*-St., som er de udslagsgivende. Med disse Bemærkninger er det min Hensigt at vise at Forholdet er indviklet, hvad Br.-N. ikke lægger Skjul paa, og at det er tvivlsomt om Problemet om *r*-Frekvensen er løst med Br.-N.'s grundige og detaillerede Fremstilling. I hvert Fald har jeg ikke følt mig helt overbevist af hans Opstilling og Analyse.

Fem. *īō*-St. Kvindenavnet *purkuni* paa Store Rygbjergstenen opfattes som Akk. (p. 87), hvad det ogsaa er efter Wimmers Oversættelse. Brix har vist, at det kan opfattes som Dat. (disse Stave monne leve meget længe for Thorgun), men han regner med at det primære er Akk., *purkuni* er Apposition til *lika* (se Danske Studier 1931 p. 83 f.). — Om *Økse* (p. 88) siger Assar Janzén:

»Den i vissa dial. förekommande svaga formen *yæ*, m. anses av Hellquist Sv. etym. ordb., Lech Skånem. böjningslära 33 och Brøndum-Nielsen Gammeld. Gr. 3,⁸⁸ egentligen vara dat. och ack. sing. Enligt min mening är den snarare en nybildad form med utgångspunkt i plur. på *-ar*, även om pl. av detta ord väl inte är en dominerande form» (p. 255 Fodnote 5). Det tidlige Eksempel *økse* fra Cod. Run. af Skaanske Lov og flere andre Haandskrifter synes — i hvert Fald for Danskens Vedkommende — ikke at tale for Janzéns Forklaring; sml. ogsaa *byrthi* = vestnord. *byrðr* i Skaanske Lov.

Fem. i-St. Nyt *s* i Gen. Sg. (p. 112) har vi i *udæthæs mæn* i Jyske Lovs Fortale.¹ — Flensborg Stadsret har *naath*: hærtugh

¹ Se mine smaa Studier »Til de gammeldanske Landskabslove», Bidrag till nordisk filologi tillägn. Emil Olson (1936) p. 107 f. Jeg benytter Lejligheden til at rette en Fejl her og til at føje nogle Bemærkninger til den lille Studie. Jeg anfører, efter Dahlerups Noter til første Bog af jyske Lov, vestnord. *ódáitarmatr*; men denne Form findes ikke hos Fritznér og heller ikke hos L. Heggstad »Gamalnorsk ordbok», Vestnord. har Gen. Pl. i denne (og andre) Sammensætning: *ó-* eller *údáitamatr*. Muligvis kan Gammeldansk — under Forudsætning af min Forklarings Rigtighed — have haft en Sammensætning med Gen. Sg. som første Led med Svind af *R* som i det parallelle Ord jeg nævner: *ufrithaman*. I min Undersøgelse nævner jeg ikke den Mulighed, at *udæthæsman* har primært Gen.'s *-s*, idet vi kan have en neutral *ia*-Stamme. Eilert Ekwall skriver i sin Undersøgelse »Suffikset *ja* i senare leden af sammansatta substantiv inom de germanska språken» (Uppsala universitets årsskrift 1904): Fvn. *dáp* 'god Egenskab hos ot Monnesko', fsv. *dadh*. fvn. *údæpe* 'ogärning' (Vgf. utan citat; Fr. *-dáp*), nisl. *ódæti*; fsv. *odæpis drænger*, fda. *udæthæs man*, se Schlyter och Lund (p. 42) og p. 92 hedder det: »Af de speciellt nordiska bildningarna äro en stor del säkert samnordiska, hvilket visas däraf, att samma bildning uppträder både på väst- och östnordisk botten» — og der henvises bl. a. til *dáp*. Men det ser ud til, at der er noget i Vejen med Formen *ódæti*, Fritznér har den som sagt ikke i sin Ordbog, her anføres *údáit* og Sammensætningerne *údáitamatr* og *údáitaverk* og *an*-Stammen *údái* = *údái*. L. Heggstad har i »Gamalnorsk ordbok» heller ikke Formen *ódæti* (her nævnes tillige Sammensætningen *údáitafolk*). »Lexicon poeticum» har *ódþit*, men kender ikke en Form *ódæti*. Denne neutrale *ia*-Stamme nævnes derimod i Biörn Haldorsens islandske Leksikon fra 1814; her anføres desuden en feminin *ön*-Stamme *ódæða*. Jón Þorkelsson har i »Supplement til islandske Ordbøger» II *ódæti* fra det 19. Aarhundrede. Erik Jónsson anfører i »Oldnordisk Ordbog» *údæti* og *údæða*. I Sigfús Blöndals »Is-

woldemar ... stathfæst mæth sin naath oc wold (Indledningen). Om vi her har en apokoperet Form eller den gamle Enstavelseform (jvf. vestnord. *náð*) kan vel ikke afgøres (jvf. p. 123). Br.-N. skriver: »Den i ældrenydansk Tid opstaaende, til Nutiden bevarede Gen. Sg.-Form *naadsens* ... er muligvis et Vidnesbyrd om den gamle Enstavelsesforms Tilværelse, men kan dog ogsaa tænkes dannet til Tostavelsesformen. jvf. *rigsens* (for *rigesens*) ...» (p. 124). Den første Mulighed forekommer mig usandsynlig.

Mask. u-St. Paa Stentofte læser Lis Jacobsen *mAgju* Dat. Sg. (jvf. vestnord. *mogr*).¹ Eksemplet kan eventuelt føjes til de urnord. Endelser p. 127. — Pl. af *Maaned* behandles noget stedmoderligt (p. 136 f.), der anføres kun Pl. *manatha* fra DgL I p. 866, s: Skaanske Kirkelov. Den samme Form (blot med Svækkelse *a > æ*) har f. Eks. Karl Magnus Krønike (RD III p. 50,²⁵ og 107,²⁰):

landsk-dansk Ordbog» opføres bl. a. *ódáð* med Pl. *ódáðir* = *ódáða-Verk* og Gen. Pl. *ódáða* som første S sammensætningsled og ubøjeligt Adjektiv og Adverbiet *ódáða* samt Substantivet *ódæða* Femininum = *ódæði* Neutrum og S sammensætningen *ódæðismaður*. Er den neutrale *ia*-Stamme *ú-* eller *ódæði* en yngre Dannelselse i Vestnordisk? Lad os et Øjeblik se paa Forholdet i Gammelsvensk. Söderwall nævner i Ordbok öfver svenska medeltidsspråket» *odädhis dränger*, jvf. Schlyters Ordbog til »Sveriges gamla lagar». I Ordbogen til »Skånelagen» (Bind IX) anfører Schlyter Formen *udæthesman* fra »Skånska stadsrätten» (Additamenta IV, 10, 37, 57). Ordet omtales i Emil Olsons »De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan» p. 387; her opstilles et *odædhe* og *odädhis dränger* sammenstilles med gammeldansk *udæthesman*. Efter dette skulde Østnordisk muligvis have haft den neutrale *ia*-Stamme, men kun bevaret i et Par S sammensætninger. — Regner man med en neutral *ia*-Stamme *údæði* som Ekwall og andre gør, saa bortfalder min Forklaring i »Bidrag till nordisk filologi tillägn. Emil Olson» (1936). Formen kunde da have været nævnt i »Gammeldansk Grammatik» §§ 442 og 443; S sammensætningen *udæthesman* viser saa ligesom de maskuline *ia*-Stammer i S sammensætninger: *lækisgift*, *øres bot* (GG III p. 39) oprindeligt Gen.'s *-s*. Men den Mulighed staaer vel stadig aaben, at gammeldansk *udæthesman* har sekundært *s*: enten til — hvad jeg tidligere har foreslaaet — en feminin *i*-Stamme med *i*-Omlyd over for vestnord. *dáð* med S sammensætningen *údátamaðr* eller til en maskulin *an*-Stamme *udæthi* med *æ* fra *dæth*. Jeg mener ikke at Forholdet helt er klarlagt ved disse Bemærkninger, men det har været nødvendigt at føje dette til min tidligere, aabenbart for summariske, Behandling.

¹ Se Forbandelsesformularer i nordiske Runindskrifter (1935) p. 24.

manede, med Apokope *maned* og *manet* (p. 11,⁹ og 17). Ordet Sæd *sith* anføres kun fra Sjælens Trøst (p. 135); Lucidarius har *sedher* (se Marius Kristensen En Klosterbog p. 81,³⁰) og Karl Magnus Krønike *wseder* (RD III p. 18,¹⁵).

Rodst. 1) *Mask.* Det nævnes p. 151, at den gamle Gen. Pl. *wintra* kan have medvirket til Dannelsen Pl. *Vintre* (sml. *a*-St.). Denne Mulighed er omtalt af Marius Kristensen i »Folkemål og Sproghistorie» (1933) p. 29. Samme Sted skriver Marius Kristensen om Ordet *Finger*: »Også i *se gennem fingre* har vi vel en gammel dativsform, som har lettet opkomsten af den ny flertalsform *fingre* for *finger*.» Marius Kristensen regner her med, at *Finger* er en Rodstamme; Br.-N. opstiller Ordet som en oprindelig *a*-St., men nævner at Vestdansk viser Rodstamme-Bøjning (p. 152 f.). — P. 153 nævnes det, at *wand* kan have Pl. *wændær* over for *wondhe* (jvf. Dialekterne). Mon Formen ikke kan skyldes Paavirkning fra det lydligt nærstaaende *hændær*: *hand*, *hond* ~ *wand*, *wond*: *hændær*, x = *wændær* (sml. nysvensk Pl. *länder* til *land*). Om Rimforholdets Betydning for nye Pl. Former se p. 5. — 2) *Fem.* Under de fem. Rodst. opstilles *bōk* som primær *ō*-St. < *bōkō (p. 156). I § 427 Anm. 1 (= p. 7) hedder det: »*bōk* f. Bøg, Bog (§ 469,²) er saaledes snarest en gammel Rodstamme» (med Henvisninger bl. a. til Wessén i Festskrift til Hjalmar Falk p. 82). Meillet er inde paa Spørgsmaalet i sin Anmeldelse af Falk-Festskriftet, han mener, at Wessén har Uret i at antage en oprindelig Rodstamme, Ordet maa være en gammel *ō*-St.¹

Nd-St. P. 185 f. nævnes Eksempler fra B 69 af Skaanske Lov paa Nominativformens Indtrængen i de andre Sg.-Kasus. P. 186 nævnes Dobbelttendensen i Skaanske Arvebog og Orbodemaal: Nom. Sg. *bondin* (*bonden*): *bondan*. B 74 af Skaanske Lov har ogsaa Nom. *bondan*: dræpæ bondan horkal, vtan bondan wil (se Danske Sprogt. II p. 7,¹⁶⁻¹⁷).

Mask. an-St. Til Runeformerne kan føjes (*brutia*-) *lika* paa Store Rygbjergstenen (p. 199 f.). Under de neutr. *an*-St. hedder det: »Runesproget giver ingen sikre Eksempler paa neutrale *an*-Stammer (*lika* 13 StRygbjerg tydes af Wimmer som AccSg. *lēka*, svarende til vn. *leika* n., Legetøj, Legekammerat)» (p. 219). Men Wimmers Tydning kan ikke opretholdes, *liki* maa være en

¹ Meillet skriver: "Il a tort, sans doute, de donner, p. 82 *bōk* »hêtre», en face de got. *boka*, comme un ancien thème consonantique; on a ici en réalité, une trace indirecte, et d'autant plus curieuse, d'un ancien thème féminin en -o-; cf. lat. *fāgus*, gr. φηγός" (Bulletin de la société de linguistique de Paris XXIX (1929) p. 169).

an-St. = Ægtefælde.¹ — Til Eksemplet Nom. Pl. *romara* fra Sjælens Trøst (p. 206) kan føjes et ældre fra Harpestræng: *romæræ* (p. 9,²⁵, Haandskrift S) og med Apokope og *mm* (sml. § 410,², som ikke har dette Eksempel): *rommær* (p. 107,², Haandskrift K). — Som Eksempel paa gammel Gen. Sg. nævnes *wars hærræ nafn* fra de gammeldanske Fragmenter og AM 187,⁸ (p. 208). Hertil kan eventuelt føjes: *Fra wors hærræ aar* fra Indledningen til Flensborg Stadsret (se Danske Sprogt. II p. 19,²). — Til Pl-Formerne med og uden *-r* kan føjes nogle Eksempler fra Karl Magnus Krønike (RD III). Fra Hr. Michael anføres Pl. *fangher* (p. 213, Ordet er ikke nævnt i Registeret), Krøniken har *alle fange* (p. 51,¹²) og bestemt Pl. *fongene* og *fongne* (p. 24, 21, 23). *Basun* nævnes i Dat. Pl. *basuna* fra Sjælens Trøst (p. 207),² Krøniken har *basswnæ* (p. 100,³): *basswner* (p. 57,⁸ og 73,²⁶). Ordet *Næve* (vestnord. *hnēfi*) findes i best. Pl. *næwænæ* (p. 81,¹⁵); Sammensætningen *næfwa hog* anføres fra Lovsproget p. 205. I II p. 319 citeres Pl. *næua* fra Marieklagen. Blandt de mange Eksempler paa ny Pl. med *-r* nævnes f. Eks. *løffuer* fra Tausen (Registeret har ikke Henvisning til p. 213), Formen er almindelig i Ivan Løve-ridder og findes i Lucidarius og andre Skrifter, se Henvisninger § 310 Anm. 3: *løwer* (RD I p. 13), *løyer* (RD II p. 138, 141), jvf. Bemærkningerne p. 213; om en *ōn*-St. af dette Ord se p. 237 og 277.

En Gruppe *wan*-St. opstilles ikke, og det skyldes det simple Forhold, at de er gaaet tabt som selvstændig Gruppe i Dansk. Men fra Runedansk kunde eventuelt *saulua* = *solwa* være nævnt fra Glavendrupstenen (jvf. Anm. her p. 10). Fra Gammeldansk er Eksemplet *wathwasar* (jvf. vestnord. *vøðvi*) fra Skaanske Lov (se §§ 91 og 403 Anm. 1), som i de fleste Haandskrifter er blevet til *wathasar*; Ordet er anført p. 205.

Neutr. an-St. Fra Mandeville nævnes Pl. *allæ winduæ* (p. 221); Fragmentet »Instruks for et Birgittinerkloster» har best. Pl. *wyndwæn*.³

Fem. ōn-St. Til oprindelig Gen. Sg. uden *s* kan føjes: *wor frugh aftæn* fra Indledningen til Flensborg Stadsret (se Danske Sprogt. II p. 16,³ (jvf. den særlige Forbindelse *wor ffruæ dagh* p. 239)). — Blandt Eksemplerne paa ny Pl-Form findes *drober* (p. 242), men da Ordet er en *an*-St. hører det ikke hjemme her; *draaber* er nævnt under *an*-St. p. 212 (sml. p. 204 med Henvisning hertil; Registeret henviser ikke til p. 242). Til Pl-Formerne kan føjes et Par

¹ Se Dahlerup i Studier tillegn. Esaias Tegnér (1918) p. 512 ff.

² Det vil sige Akk. Pl. for Dat., den svenske Tekst har *basunum*.

³ Se Paul Diderichsen: Fragmenter af gammeldanske Haandskrifter 2. Hæfte p. 161, 17 og Kommentaren p. 373.

Eksempler fra Karl Magnus Krønike (RD III). Uden *-r* findes *adræ* (p. 14,⁴), sml. Harpestreng (se Br.-N. p. 240), fra Sjælsens Trøst anføres *aadhror* (p. 236) og fra Hr. Michael *aadrer* (p. 242); Formen uden *-r* i Karl Magnus Kr. kan dog være udviklet af en Pl. *adrær* ved Dissimilationssvind af det ene *r*. Endvidere kan nævnes *krager* (p. 132,¹⁴) og *krøcker* (p. 179,²³).

Fem. in-St. Til *in-St.*, hvor *kynzimi* og *frændsum(æ)* nævnes (p. 256), kan føjes Substantivet *gørsumæ* (vestnord. *gørsemi*) Klenodie; det omtales i § 136 Anm. 1 med Henvisning til Jyske Lov (DgL II p. 191,⁴: *gørsum* etc.) og Eriks sjællandske Lov III, 62, jvf. DgL V p. 354,⁶: *gørsums fisk* med Varianterne: *giør-soms*, *gørsøms*, *gørsumps*, *gørsomæs*, *gørsams*, *gørsummus*, *gørsummøs*, *gørsummis*, *gørsømmæs*. Vi møder her et nyt *s* i Sammensætningen, sml. *kynzimis brut*. P. Lolle har i Pl. *gørsommæ* (Nr. 201 og 654), Karl Magnus Krønike har *gørsømmer* (RD III p. 43,¹⁶). Vi har da her Dobbeltformer, som svarer til *ö*-Stammernes Spaltning: Pl. paa *-e* efter de mask. *a*-St. og Pl. paa *-er* efter de fem. *i*-St. Sml. Pl. i Vestnord., se Noreen Altisl. Gram.⁴ § 411. Wimmer nævner Ordet i Navneordenes bøjning under de fem. *iö*-St. (p. 60 f.).

Som jeg nævnedede i Begyndelsen af min Anmeldelse: det er et meget stort Stof, som Brøndum-Nielsen har behandlet med Omhu og stor Kyndighed. En Gennemgang som jeg har foretaget af Karl Magnus Krønike (RD III) viser tydeligt, at det kun er faa Ord, som ikke er behandlet i Bindet om Substantivernes Deklination; i det foregaaende har jeg nævnt forskellige Eksempler, som er uden Betydning for Helheds-Billedet, men som i sig selv er af Interesse. Jeg skal her nævne et Par andre Eksempler: Ordet *Lur* har Pl. *lwdher* (p. 56,³), Gidsel *gislæ* (p. 155,¹³ og 156,⁷), Trompet *trumppitter* (p. 57,⁸), Klaret *klarritter* (p. 73,²⁷), *Undersaat*: allæ hans *wndærsatthæ* (p. 154,²⁰), *therris ankell* (p. 53,⁷).

Hvad man savner stærkt i Brøndum-Nielsens Behandling er Bøjningsmønstre, som til Sammenligning havde haft de vestnord. og gammelsvenske Former. Man forstaar godt Grunden til, at Br.-N. ikke har stillet Bøjningsmønstre op: da Fremstillingen er fært op til det 16. Aarh. og derved delvis til Nutiden, har det ikke været let at opstille Normalformer. Men selv med Fare for at konstruere Former kunde Forfatteren af denne værdifulde Haandbog have lavet nogle Oversigter, som havde medvirket til at skabe Klarhed over de indviklede Forhold. Man kunde vælge Eksempler fra Hovedhaandskrifter af Lovene, altsaa Bøjningsmønstre fra ca. 1300 og fra nogle Tekster fra ca. 1500. De mange Eksempler fra Sjælsens Trøst udgør næsten en lille Formlære for sig i den store.

Forskellen mellem Former med og uden *-r* i Pl. i de fem. *i*-St. (p. 112 f.) og mask. *u*-St. (p. 134 ff.) vilde saa træde tydeligt frem: ÷*r* i Jysk, Dobbelformer i Sjællandsk og *r* i Skaansk, f. Eks. *lotæ* og *lotær*. Ganske vist findes der Bøjningsmønstre i Wimmers Navneordenes bøjning (1867), men kun (efter Værkets Plan) fra Lovteksterne og vigtige Haandskrifter forbigaaet og Wimmers Opfattelse er paa væsentlige Punkter blevet korrigeret af Brøndum-Nielsen.

Hvad Registeret — som er ypperligt med fyldige Henvi-
ninger til Kasus, Tal og Køn samt Stamme — angaar har jeg
nogle Bemærkninger at gøre til den gammeldanske Normalisering,
som uden Tvivl i nogle Tilfælde er drevet for vidt, da den har
ført til nogle Former, der ikke kan betragtes som gammeldanske
Normalformer (idet der herved forstaas Former, som har den
største Udbredelse i det danske Sprogomraade og som i Alminde-
lighed er blevet de sejrende i Rigsmaalet). Registeret har kun:
burgh, *fulk*, *hulm*, *trul* med *u*; her maa *o*-Formerne (de *a*-omlydte)
siges at være de »normale». Med *u* findes ligeledes *burghari* (p.
29 har ogsaa *o*-Form, sml. p. 215), *buld*, *buldi*, *luppa* (p. 240 har
baade *u* og *o*, p. 241 kun *o*: *lop(p)ær*), *musi* (*u* p. 203, *o* p. 219;
Registeret har Stednavnet *ekamusi*, men p. 160 har *Ekemose*), *pusi*
(p. 210 har kun *possæ*, jvf. rigsdansk *Pose*), *thukki* (Formen
thokka nævnes p. 205, det er den Form som anføres i I og II).¹
Laaneordet *Krone* nævnes kun i Formen *kruna*, men der anføres
kun *o*-Former (p. 235 og 241), Registeret til I anfører begge For-
mer. At *kuna* kun nævnes med *u* spiller ikke nogen større Rolle.
Dug anføres med Formen *dog* (p. 83 har ogsaa *dug*). Princippet
har været kun at anføre *u*-Former, og det er herved gaaet ud over
en Række Ord, hvor den *a*-omlydte Form er den normale: *folk* o. a.
Ordet *Lyst* nævnes kun med *u*: *lust* (p. 113 har baade *u* og *y*,
rigsdansk *Lyst*). Ordet *spini* anføres med *i* (p. 210 og 212 har
spenæ(r)). *Læbe* nævnes kun med *i*: *lippi*, men p. 210 har ogsaa
læpæ, jvf. Rigsdansk; her burde begge Former — Forskellen mel-
lem de to Former er jo ret stor — være nævnt (jvf. § 75). Lige-
som i I og II normaliseres *windogha*, Formen bør vel være
windugha.² Der normaliseres *wæ*, men *wī* er vel bedre (jvf. § 101).³
Navnet *As-*, *Æskil* normaliseres *Æskæl* (p. 14 har kun *æskil*).⁴

¹ Se min Anmeldelse af I—II Arkiv 1935 p. 310.

² Se min Afhandling om *Vindue* Danske Studier 1935 p. 141 ff.
Paul Diderichsen normaliserer i Ordregisteret til de gammeldanske
Fragmenter Hæfte 2 ogsaa *windogha*.

³ Se *Nomina Germanica* (1935) p. 89.

⁴ Se *Nomina Germanica* (1935) p. 84 f.

Som *wa*-St. opføres en Form *sol* og der henvises til Glavendrupstenens *saullua*; en Normalform maatte her være *søl* (med *q* > *ø* foran *l*, se § 127). Det rigtigste havde maaske været ikke at normalisere de Runeformer, som kun findes en Gang. Navnet *rōulf* mangler Tilføjelsen *run*. Ordet *sumar* opføres som mask. *a*-St., men da det oprindelig er Neutr. skulde vel Genusskiftet være markeret, som det er Brug i Registeret. Ordet *wathwi* anføres som *an*-St., men burde opstilles som *wan*-St. (se min Anm. her p. 134), *Engel* henvises bl. a. til p. 25, det er tillige omtalt p. 26. Navneformen *Ønd* henvises til p. 97, den er ogsaa behandlet p. 96. *Æsfrith* er maaske Trykfejl for *Æstrith* (p. 88). Ordet *Regnsky* normaliseres *righnsky* (p. 52 har *reynsky*), hvad der er Fejl for *reghn*- (vestnord. *regn*). Andre Rettelser har jeg meddelt her i Anmeldelsen p. 12.

Alt dette er Bagateller, men er dog af Betydning for det udmærkede Register, som man paaskønner og bruger med stort Udbytte.

Harry Andersen.

Karl Larm: Den bestämda artikeln i äldre fornsvenska. En historisk-semologisk studie. Akademisk avhandling. Stockholm 1936. VIII + 191 s.

Frågan om den bestämda slutartikelns uppkomst i de nordiska språken har ju flitigt debatterats. Den bestämda artikelns syntaktiska användning i de äldre nordiska språken har däremot icke i samma grad varit föremål för undersökningar. För fornvästnordiskans vidkommande ha vi visserligen rikhaltiga exempel-samlingar i bl. a. Nygaards Norrøn Syntax och Delbrück, Der altisländische Artikel, men komma vi till fornsvenskan, ha endast några undersökningar rörande speciella fall publicerats (av Hesselman och Ottelin). Samma gäller forndanskan. Ågren: Om användningen av bestämd slutartikel i svenskan och Hansen: Bestemt og ubestemt substantiv handla huvudsakligen om förhållandena i det moderna språket. All diskussion angående den bestämda artikelns uppkomst och utveckling i nordiska språk hänger emellertid i luften, om icke först den syntaktiska användningen av bestämd artikel i de äldre nordiska texterna ordentligt klarlägges. En dylik generalinventering av den bestämda artikelns förekomst och funktion i den äldre svenskan har nu d:r Larm företagit i sin gradualavhandling.

I Inledningen lämnar förf. en redogörelse för de olika åsikter, som framställts rörande slutartikelns uppkomst, alltså det problem,

som man hittills mest sysslat med. Två åsiktsriktningar kunna här urskiljas, den ena utgående från Grimm, den andra från Nygaard och Pollak. Enligt Grimms hypotes har slutartikeln uppkommit ur sådana fall, där adjektivattributet placerades efter sitt substantiv: *madr inn góði* > *madrinn*. Denna åsikt har blivit rätt allmänt antagen, bl. a. av Heusler, Noreen, Falk-Torp, Delbrück, Ågren och Hansen. Mot denna uppfattning framförde Pollak kritik: Typen *madr inn gamli* är alltför sällsynt för att kunna ha gett upphov till bestämd artikel. Enl. Pollak har artikeln uppkommit direkt ur det demonstrativa pron. (*h*)*inn, enn*, då detta i svagton placerades efteråt: *madr + inn* > *madrinn*. Samma åsikt hade redan tidigare Nygaard framställt i Norrøn Syntax. En särskild mening företräder Gjerdman. Förf. ansluter sig till Pollaks och Nygaards åsikt. Denna finner också anmälarerna vara den enda möjliga. Beträffande åldern ansluter sig förf. till Delbrücks och Neckels uppfattning, att slutartikeln uppkommit redan i urnordisk tid. Förf. vill särskilt fästa uppmärksamheten på Neckels framhållande av stilsynpunkten: Att artikeln saknas i runinskrifter och i den isländska poesien är en stilfråga och säger ingenting om den faktiska förekomsten. Förf. vill nu genom ett fördjupat studium av artikelns frekvens och funktion i fsv. under jämförelse med ålderdomliga fornvästnordiska texter men också med hänsynstagande till andra europeiska språk vinna en klarare förståelse även för ålders- och stilproblemet, men framförallt vill han bringa ljus över artikelns betydelseutveckling.

I första kapitlet redogöres för den litteratur, som excerperats. Denna omfattar praktiskt taget hela den fornsvenska litteraturen till 1350. (Anmärkningsvärt är dock, att förf. ej medtagit Penta-teuken. Denna text erbjuder säkerligen ett rikt material för artikelstudier.) Det måste alltså bli en kommande undersöknings uppgift att knyta samman den äldre fsv. med de yngre skedena. Det fsv. materialet har jämförts med artikelbruket i fornvästnordiska och då huvudsakligen Eddan, AM 645 och No.Hom. (s. 17). Eftersom förf. avser att mera allmänt klargöra artikelns betydelseutveckling i nordiska språk, har han tyvärr alltför mycket begränsat sitt studium av västnordiska texter. Man torde nämligen icke kunna förstå denna utveckling genom endast det fsv. materialet med sporadiska hänvisningar till fvn. Förf. borde betrakta de fvn. texterna först och främst ha tagit hänsyn till ättesagornas språk. Dessa representera en inhemsk nordisk stil, medan No.Hom. och AM 645 representera den lärda stilen.

En principiell invändning kan vidare göras mot förf:s sätt att se på språkutvecklingen. Förf. utgår från (s. 186), att de »logiska normerna» i stort sett behärska artikelns bruk, och ofta framträder i avhandlingen ett dylikt logiserande betraktelsesätt. Det

må vara, som förf. också framhåller, att skriftspråket i vissa fall kan verka i den riktningen, men i allmänhet få vi ju inte förut-sätta, att språket utvecklats efter logikens lagar. Flerstädes tror sig också förf. finna en ändamålsprincip vid artikelns utveckling. Sid. 69 heter det: »Överhuvudtaget kan man tveka, om konstruktionen med dubbel artikel tillfredsställer något semologiskt behov i språkutvecklingen. Om ett sådant förefunnes, borde väl konstruktionen också ha utvecklats i danskan.» Dylika resonemang höra icke hemma i en språkvetenskaplig framställning.

I andra kapitlet ger förf. en framställning av den best. artikelns frekvens i den äldre fornsvenskan. Det fsv. artikelmaterialet uppdelas i olika grupper: I. subst. utan attr. best.; med suffig. art. (typ *mannin*); med prepositiv art. (typ *þæn man*), II. subst. med attr. best. A. attr. + best. subst. (*gamli mannin*) B. prep. art. + attr. + subst. (*þæn gamli man*) C. prep. art. + attr. + best. subst. (*þæn gamli mannin*) D. prep. art. + subst. attr. (*þæn gamli*), III. dem. pron. + best. subst. (*þæn mannin*, *þænni mannin*), IV determin. pron. + best. subst.

Av dessa erbjuder den för nutida svenskt talspråk så karakteristiska typen *gamle mannen* ett särskilt intresse (s. 36 ff.). Förf. har här framlagt ett rikligt material, men hans gruppering av detta har icke varit lycklig. Man väntar sig naturligtvis, att förf:s fsv. typ *gamli mannin* skulle motsvara den nysv. *gamle mannen* med dess speciella betydelseutveckling, av förf. diskuterad s. 50. Det är naturligtvis denna typs uppkomst, som närmast intresserar oss. I stället finner man, att förf. till sin fsv. grupp räknat en hel del kategorier, som icke höra hit. Förf:s fsv. typ *gamli mannen* (attr. + best. subst.) består i själva verket av följande grupper, som icke höra samman: 1. adj. med *stark* böjning + subst. med slutart.: ex. *siælfþwan daghin* (s. 36), *all vtlandin* (s. 41), *luct hærez nempdin* (s. 46), *halftt arffwit*, *mipian vællen* (s. 48), 2. subst. + poss. pron.: *offrit sit* (s. 37), 3. pron. eller räkneord + subst. med best. art. i uttryck med partitiv betydelse: *hwarn rættin* (s. 40), *som barnen* (s. 42), *en loten* (s. 43), *annær lutrin* (s. 45), 4. adj. med svag böjn. utan prep. art. + subst. med slutart.: *sama malit* (s. 39), *thripia daghin* (s. 44), *brænnande balet* (s. 46), *förra aret* (s. 47), *æfstu giptunni* (s. 47), *gambli karlin* (s. 48).

Av dessa motsvarar endast den fjärde gruppen den nysv. typen *gamle mannen*. Förf. finner också själv (s. 50), att hans fsv. grupp icke helt motsvarar den nutida sv. och borde då ha blivit betänksam.

Förf. kallar sin grupp attribut + best. subst. Men i exempel som *siælfþwan daghin*, *mipian vællen*, alltså grupp 1. ovan, står adjektivet icke attributivt utan appositionellt. I de nordiska fornspråken kunna ju (på samma sätt som i latinet) superlativ

av adj., som beteckna ordning i tid och rum, liksom en del andra adj. och pron. användas appositionellt, där vi nu ha andra uttryckssätt (se Nygaard, Norrøn syntax, § 75 Anm. 2).

Då alltså adj. i nämnda fsv. exempel (*mipian vællen* o. s. v.) icke stå attributivt med svag böjn. som i typen *gamli mannin*, kunna de ej räknas hit. (En annan sak är, att i en del fall adj. fått svag böjning. Dessa komma sålunda att i nysv. sammanfalla med typen 'gamle mannen'.) — Till samma fel gör sig förf. skyldig s. 53 och s. 66. I ex. *the riddara alle, then mur allan*, står adj. icke attributivt. Hithörande fall böra närmast räknas till typen art. + ensamt subst.

Förf. framhåller, att den nysv. typen *gamle mannen* huvudsakligen tillhör den lägre prosan och talspråket. Han vill också visa, att samma sak gäller hans fsv. typ. S. 51 anföres en statistik för att visa detta. »I Ögl och Bu är typen flitigt använd, men i poetisk litteratur synnerligen sparsamt företrädd.» (ÖgL står enl. förf. talspråket nära.) Enl. förf:s statistik finnas i ÖgL 72 fall, i Bu 71 fall, medan HI, HF och FI endast ha resp. 7, 9 och 8 fall. Men denna statistik blir naturligtvis icke riktig, då förf:s fsv. typ har en annan omfattning än den nysv. Hithörande fall bland de anf. exemplen äro i själva verket endast: i ÖgL 33 (vid ordningstal 16, vid superl. 4, vid *sama* 5, vid adj. i pos. 8), i Bu 29 (ordningstal 17, superl. 2, komp. 1, pres. part. 2, *sama* 2, adj. i pos. 5). (Betr. Eufemiavisorna minskas dock siffrorna för HI, HF o. FI till resp. 1, 2 o. 2, detta till förmån för förf:s resonemang.) Man torde dock kunna konstatera, att *gamle mannen* är sällsynt i den poetiska litt., som i stället har typen *den gamle man*. Han antar också s. 68, säkerligen riktigt, att den senare typens rika förekomst i poesien beror på tysk påverkan. Förf:s anläggande av stilsynpunkten här liksom på andra ställen i avh. är beaktansvärd.

Vad som i typen *gamli mannin* fordrar förklaring är följande: varför saknas den best. fristående artikeln och hur har denna konstruktion fått sin speciella betydelse? På dessa frågor går emellertid förf. icke in.

Förf. ger s. 82 ff. en framställning av den gamla artikeln *hinn's* förekomst i fsv. Det är påfallande att finna så många fall av *hin* + *annar* i lagarna. *Annar*, som i fvn. endast har stark böjning, saknar också i detta språk adj. art. (Nygaard § 44, Anm. 1). Enl. förf:s ex.samling (s. 45, 73) synes så också vara fallet i ä. fsv., medan Eufemiavisorna ha *then annar man*. Anm. ifrågasätter också, om icke *hin* i många fall är determinativt. Detta är åtminstone fallet i VL 49.7 och UL 77.32. Troligen också UL 170.4. Betr. den rikliga förekomsten i Eufemiavisorna av *hin annar* bör också påpekas, att vi här egentligen ha determinativt pron. (fvn. *hinn*: Ex. *en mestare* — *hine andre* FI. 1050).

Framställningen av utvecklingen stark böjn. av adj. till svag böjn. s. 46 ff. är helt förfelad. Mot förf:s schema kan anmärkas: 1. *en man* i part. bet. ej belagd. Borde heta *en manna*. 2. Förf. har icke visat, att typen *ena mannen* utan prep. art. förekommer i fsv. Ex. KKL 407.73 (s. 43 i avh.) är felaktigt. Där står: *ty* (= det) *ena syskonabarnet*. Alla andra ex. stå med art. 3. *en mannen* motsvaras på nysv. icke bara av *ena mannen* utan framförallt av *en av männen*. 4. *båda i båda männen* är icke svag böjn. utan stark ack. m. 5. i *hela riket* har ett helt annat ord ersatt adj. *alder*. 6. den svaga böjningsformens inträngande i språket motsvarar icke behovet av att ge uttryck åt best. bet., utan denna konstruktion uppstår analogiskt: *andra mannen* efter *tredje mannen*. *Halft riket* > *halva riket*, då *halv* uppfattas attributivt.

För den intressanta typen *þæn man* lämnas s. 27 ff. en utförlig redogörelse. Att märka är, att den så ofta förekommer i lagarna, vilket gör det troligt, som förf. också s. 34 påpekar, att inhemska förutsättningar kunna finnas för denna konstruktion. Förut har denna tanke framställts av Wessén.

En utförlig framställning ägnas också typen '*þæn gamli man*' och dess förekomst i fsv. Den påträffas i lagarna men har sin rikaste blomstring i den poetiska litteraturen. Förf. vill också dra den slutsatsen, att den rika förekomsten i poesien är tysk påverkan. Förf. anser s. 64, att typen *þæn gamli man* har en annan karaktär i prosan än i poesien. *þæn gamli man* är enl. förf. vanligare i lagarna än *gamli mannin*, men *þæn* har i dessa en starkare deixis. Detta är möjligt, men synes mig svårt att bevisa. Det är ju alltid, när det gäller en forntext, svårt att avgöra, var betoningen legat. I ex. UL 6.22 (anf. s. 54) synes det anm., som demonstr. pron. föreläge, ej art. I det s. 71 anf. ex. ur UL jordabalk anser förf., att gränsfall föreligga mellan dem. pron. och art. Men om vi i ett ex. kunna tänka oss såväl pron. som art., betyder det enl. anm:s mening, att två skilda uttrycksmöjligheter föreligga: dels art., dels pron. Även i modern sv. finna vi sådana fall utan att vi kunna säga, att art. här är på väg att utvecklas. Dylika ex. i forntexterna kunna alltså ingenting visa ang. artikelns utveckling. (Jfr min avh. Om obest. art. s. 172 ff.)

S. 68 ff. diskuteras utförligt uppkomsten av den för nutida svenska så utmärkande typen *den gamle mannen*. Förf. kommer till det resultatet, att denna konstruktion uppkommit genom en mekanisk sammanblandning av *þæn gamli man* och *gamli mannin*. Men varför kan inte den av förf. också framkastade möjligheten att konstruktionen uppkommit direkt ur *þæn gamli man* vara riktig? Att denna senare konstruktion är inhemska visar ju förekomsten i lagarna.

I tredje kapitlet, avhandlingens längsta, behandlas den be-

stämda artikelns betydelseutveckling i äldre svenska. Förf. bygger här sina slutsatser till en del på statistiskt material. Detta är över huvud taget en vanskelig metod vid syntaktiska undersökningar, och man måste gå fram med den största försiktighet. Om en statistik skall säga något, kan man t. ex. icke jämföra företeelser, där en mängd olika faktorer kunna ha inverkat. Mot förf:s statistik kan följande anmärkas: 1. S. 25 skriver förf.: »Var tjugonde subst.form är således försedd med artikel». Men i hur många fall föreligger bestämd betydelse? Om vi icke veta detta, säger ju statistiken ingenting rörande den verkliga artikel-frekvensen. Detta gäller även statistiken betr. ÖgL och VgL. 2. Materialet är stundom alldeles för litet: ett eller ett par ex. (ex. s. 28, 117, 118, 126). Om detta se Beckmans uppsats i Arkiv XLIII »Några ord om statistiken som språkvetenskaplig metod». S. 127 är materialet i Birg (26: 23) för litet för att kunna jämföras med det övriga. Artikelbruket vid *hember* i fsv. (s. 126) kan icke jämföras med motsv. i fvn., då fsv. endast har 4 ex., fvn. 354. 3. Förf. har flerfaldiga gånger påpekat, att den syntaktiska ställningen inverkar på artikelbruket (s. 26 betr. prep.; s. 129 genitiv, fasta uttryck). Detta måste man ta hänsyn till, då man drar slutsatser ur statistiken. 4. Procenten av subst. tillhörande olika betydelskategorier kan växla i texterna (jfr statistiken s. 126). Ex. *konunger* i lagarna jämföres med *konunger* i EK. Frekvenssiffrorna för detta subst. äro synnerligen höga och ha därför stor betydelse vid procentuträkningen. Men *konunger* i lagarna har en mer generaliserande bet. än i EK. I lagarna är det fråga om konungens rättigheter och skyldigheter, någon viss konung avses ej. I EK däremot är det fråga om vissa konungar. Dessa olika slag av litteratur kunna därför icke utan vidare jämföras. På samma sätt förhåller det sig säkerligen med många andra subst., ex. *bonde*.

Det fsv. artikelmaterialet uppdelas i olika bet.kategorier: anaforisk, individualiserande, generaliserande, deiktisk och determinativ funktion. Av intresse är förf:s framställning av den individualiserande funktionen. Denna avgränsas såväl från den anaforiska som den generaliserande. Den definieras s. 105: »Ett begrepp eller en företeelse förutsättes för den gemensamma erfarenheten såsom allmänt bekant, antingen därför att den endast förekommer i ett exemplar (i c k e ett exemplar framträdande såsom representant för ett släkte eller en hel art), eller att inom ett visst begränsat område eller en viss trängre krets endast en företeelse kan avses.» Som ex. anföres bl. a. *all slik mal skal af landi skiptæ mæp brewe til pawæns i Rom* VgL. Denna individualiserande funktion indelas i sex grupper (1. Företeelser, som i relation till en enskild individ eller ett enskilt föremål endast förekomma i

ett exemplar. Typ *halsin*. 2. företeelser, som i en trängre krets (familjen, gården) endast existera i ett exemplar. Typ *bondin* o. s. v. . . 6. företeelser, som för alla under alla tider endast existera i ett exemplar. Typ *solin*.) Svårigheten att draga gränserna mellan dessa grupper påpekas s. 106. Men förf. menar dock tydligen, att denna uppdelning är språkhistoriskt berättigad och att utvecklingen gått från grupp 1 till grupp 6. Jfr framställningen s. 117, där förf. med hjälp av statistiken söker visa, i vilken riktning utvecklingen gått (*bonde, malseghande* (grupp 2) > *präster, domare* (grupp 3) > *kunungen* (grupp 4) och *påve* (grupp 5). Förf. bygger på vad han kallar den lokala indelningsgrunden (s. 97). Han gör emellertid här en alltför strikt logisk uppdelning. Språkkänslan har aldrig kunnat uppfatta dessa som skilda grupper. Mycket olikartade företeelser komma dessutom inom samma grupp (ex. *bonden* och *golvet* s. 116). Ett ex. på alltför subtilt resonemang är förf:s uppfattning om artikelns uppkomst i subst. *djävul* (s. 133). *Påven* föres till grupp 5 och *djävulen* till grupp 6. Nu undrar förf., hur subst. *djävul*, som tillhör grupp 6, så tidigt kan ha fått artikel, ty »*Diæfvulin* är en ständig representant för det onda, men påvemakten har olika företrädare». Men är detta något problem? Även betr. *påven* tänker man (liksom betr. *konungen* i lagarna) på denne som påvemaktens representant (om det icke är fråga om en viss påve). Och när artikeln över huvud taget inträder i dylika mer generaliserande fall, kan den göra det lika gärna vid *djävul* som vid *påve*. Gränsen mellan individualiserande och anaforisk användning är vidare mycket svår att draga. Förf. finner detta själv s. 180 not: »Begreppet anaforisk får ej här tagas i alltför snäv bemärkelse; det kan betyda ej endast den nyss nämnde, utan även den vi nyss talat om, den vi tänka på, den som nu är aktuell». Men lägger man till 'den vi tänka på', 'den som är aktuell', kommer praktiskt taget den anaforiska funktionen att omfatta även den individualiserande. Det huvudsakliga skälet till att förf. vill anse den anaforiska funktionen som den äldsta är tydligen de många fall av artikellöshet hos individualiserande subst., som förf:s statistik visar. Vi måste emellertid ta hänsyn till, att dessa subst. ofta förekomma i stående uttryck, vid preposition o. s. v. och att de därför av denna grund sakna artikel. Detta har förf. själv påpekat s. 114 (betr. klädespersedlar o. s. v.). Stående uttryck äro av förf. anf. fvn. ex. *á bak, af baki, i hendi, á hojdi. Um bringuna, bundu stein við hálsinn* äro där emot icke lika fasta förbindelser. Därför ha de gärna artikel. Kommer subst. i subjektsställning, förekommer nästan alltid (förf. skriver: oftare) artikel, om icke subst. är en personbet. (Jag har endast antecknat några ex. i fvn. texter, i vilka art. saknas, trots att bet. är best.). En liknande artikellöshet vid prep. träffa vi i

Cod. Bu (Larm s. 26). Jfr också artikellösheten vid *sól* s. 129. Om nu alltså artikeln oftare användes, då dessa subst. komma i anaforisk ställning än då de äro individualiserande, kan detta bero på att de i senare fallet stå i dylika fastare förbindelser, alltså den syntaktiska ställningen. I övrigt måste alla de synpunkter beaktas, som anm. ovan framfört betr. statistiken. Förf. kan således icke sägas med sin statistik ha bevisat sin tes. Att utvecklingen anaforisk—individualiserande skulle vara den mest logiska (s. 180: rent logiskt . . .) är naturligtvis ej heller något hållbart skäl för antagande av en dylik utveckling.

Det troliga är väl, att någon skillnad ej fanns under ett äldre skede mellan den anaforiska och den individualiserande funktionen. Sedan har måhända skriftspråket bidragit till utvecklingen av en anaforisk funktion, något som förf. själv framhåller s. 173. De många fallen av artikellöshet vid de substantiv, som förf. anser vara individualiserande, kunna, som ovan framhållits, sammanhänga med att dessa ofta i tal förekomma i fasta vändningar.

Under absolut ställning s. 99 ff. anföras en del ex. med best. art. Men dessa höra säkerligen till andra betydelsegrupper. Jfr ex. ÖgL 7.1. Det finns bara en klockare i varje socken. Alltså enligt förf:s uppdelning individualiserande funktion. Detsamma gäller de övriga anförda fallen, som av förf. anses vara ex. på »konkretionens eller pregnansens funktion».

Förf:s åsikt (s. 149), att generaliserande användning uppstått ur de fall, som urspr. hänförts till en viss individ, förefaller mig alldeles riktig. Man torde dock icke behöva bevisa detta för varje särskilt subst., som förf. gör.

Den deiktiska användningen kan enl. förf. ej vara artikels utgångspunkt, trots att deiktisk användning är särskilt vanlig i talspråket och t. o. m. förekommer i Eddan (i Hárbarzliód). Skälet är, att runinskrifterna sakna artikel. Men detta säger ju ingenting. Jfr förf:s egen visserligen oklara och motsägande framställning s. 164 ang. stilsynpunkten. Då å andra sidan den deiktiska användningen företrädesvis förekommer i talspråket, i vilket artikeln måste ha uppstått, och då vidare exemplen i Hárbarzliód — den enda Eddadikt, där slutartikel förekommer — ha denna betydelse och den finnes på en runinskrift (s. 164: not: *mirkít mikla*, där art. icke är adj. art.) kan anm. inte se, varför icke deiktisk betydelse kan vara utgångspunkten.

I slutkapitlet lämnas en översikt av artikelbruket i andra europeiska språk. Man saknar här en framställning av best. artikels utveckling i de romanska språken.

Som av ovanstående framgår, har anm. åtskilligt att invända mot förf:s metodiska behandling av ämnet. Anm. har också till diskussion velat uppta en del frågor rörande artikels utveckling,

där han icke delar förf:s mening. Den kritik, som framförts, får emellertid icke undanskymma de förtjänster avhandlingen äger. Avhandlingen är klart och redigt uppställd och ovanligt lättläst. Vi ha fått ett rikhaltigt fornsvenskt material att utgå ifrån, och förf. har infört i diskussionen frågan om artikelns betydelseutveckling, en sak, som förut icke ägnats tillbörlig uppmärksamhet.

Gunnar Leijström.

Rasmus Rask, Udvalgte Afhandlinger udgivet paa Bekostning af Rask-Ørsted Fondet i Hundredeaaret for Rasks Død paa Foranledning af Vilhelm Thomsen af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved Louis Hjelmlev med Indledning af Holger Pedersen I—III. Levin & Munksgaards Forlag. København 1932—1935.

Ikke alene danske Linguister, men Sprogforskere langt udenfor Danmarks Grænser har med store Forventninger imødeset det litterære Äresminde, som nu rejses Rasmus Rask af danske Institutioner og danske Forskere. Det er ikke helt nogen Tilfældighed, at Navnene paa de tre Sprogforskere, der gennem Tiderne har beklædt eller beklæder Embedet som Professor i sammenlignende Sprogvidenskab ved Københavns Universitet: Vilhelm Thomsen, Holger Pedersen og Louis Hjelmlev er knyttet til denne Udgave, ved hvilken et længe næret Ønske om at se de vigtigste af Rasks Skrifter i korrekt Form og klar Belysning nu omsider gaar i Opfyldelse. De skiftende Indehavere af Professoratet i sammenlignende Sprogvidenskab maatte naturligt føle sig i særlig Grad forpligtede overfor Rasks Produktion, ikke alene overfor Norden, som denne Udgave særligt tager Sigte paa, men ogsaa overfor den samlede Sprogvidenskabs Udøvere, for hvem de vigtigste Tanker i Rasks Forfatterskab vil blive gjort tilgængelige i en særlig Udgave paa Tysk.

Af Rasks Værker nyudgives i denne Udgave foruden Prisskriftet 1814 (1818), der fylder første Bind, ialt 11 Afhandlinger. I nær Tilknytning til Prisskriftet staar en Afhandling paa ca. 40 Sider, skrevet i Tiflis 1819: »Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Slægtskab med de asiatiske Tunge-maal»; det er Prisskriftets sidste Afsnit »De asiatiske Sprog», der her delvis atter behandles i mange Gange udvidet Form.

I »Den danske Grammatiks Endelser og Former af det Islandske Sprog forklarede» (skrevet 1815 eller 1816) behandler Rask sit Emne i en frisk og fængslende Form med en Rigdom af interessante Bemærkninger, bl. a. om Betingelserne for sproglige

Forandringer og Forholdet mellem en Nations Mentalitet og dens Sprog. Selv om en Del af Rasks Anskuelser absolut ikke kan anerkendes den Dag i Dag, er Afhandlingen dog — læst som historisk Skrift — af næsten betagende Virkning.

I Anmeldelsen »Bemerkungen über die skandinavischen Sprachen veranlasst durch den zweiten Theil des Adelungschen Mithridates» (1809) paaviser Rask den næsten ufattelige Fejlmængde i det nordiske Materiale hos Adelung.

Herefter følger Afhandlingerne om: Zendsprogets og Zendavestas Ælde og Ægthed, Udsigt over Den irániske, indiske og malebariske Sprogklasse, En Afhandling om Sprogkyndigheden (Lingvistikken), især de finniske Folkeslags Inddeling, En Udsigt over de lappiske og finniske Stammers Historie og Om Lappiskens Oprindelse.

»Optegnelser betræffende det Aleutiske Sprog, samt dets Overensstemmelse med Grønlandsk» viser os Rasks Studier i Marken. Med et Par Aleuter som Hjemmelsmænd har han søgt at fastslaa Formerne for en ganske lille Del af de mest dagligdags Ord i Sproget; for enkelte Ord har han dog (undertiden spredt paa forskellige Steder i Glossaret) ret forskellige Lydformer, se f. Eks. S n e (II 355a 17 og 357b 26), K n æ (II 356b 24 og 358a 8) o. a. Han er dog selv fuldstændig klar over Fejlmulighederne (». . . Lydene vare saa vanskelige at opfatte»).

Rask-Teksterne slutter med de to ganske smaa Afhandlinger: »Vejledning til en kort Udsigt over Sprogvidenskabernes hele Kreds» og »En Forelæsning over Sprogets Filosofi».

Det Udvalg, der er foretaget, omfatter, som man vil se, dels de meget kendte Ting, dels ogsaa interessante, mindre kendte Arbejder og Udkast. De to Bind Tekster viser os ikke alene den Rask, som vi mente at kende, men viser os ogsaa Sider af hans Væsen, som vist de allerfærreste har skænket tilstrækkelig Opmærksomhed. De fører os ind i den helt unge og i den »aldrende» Rasks Værksted og lader os blive meddelagtige i, hvordan han i de mest forskelligartede Omgivelser og Forbindelser stadig tumler med nye Forestillinger eller vender tilbage til gamle Ideer, som atter og atter prøves og korrigeres. Vi ser den unge hæsblæsende Kritiker, som samtidig med sin Kritik øser en Række elegant tournerede Spydigheder og Uforskammetheder ud over Mithridates-Mændene, den modne og i sit Ordvalg besindige Forfatter til »Some Remarks on the Zend-Avesta and Zend Language», og den ældre Rask, der et Par Aar før sin Død, sandsynligvis ægget af en Bemærkning i en Avis, straks gør Udkast til en Forelæsning over Sprogets Filosofi (»Det er af et Stykke i Khs Morgenpost 141 jeg er bleven opmærksom derpå, hvor der efter en absurd Ros siges

at jeg kun har givet mig af med det mekaniske i Sprogene og aldrig har hævet mig til Sprogets Filosofi»; II 375).

Over for den Mangfoldighed i Rasks Forskning og det levende Billede af Forskeren og Mennesket Rask, som Udgaven i sin Knapthed giver os, forstummer næsten Ønskerne om, hvad man gerne havde set medtaget, f. Eks. i det mindste een af de banebrydende Grammatikker paa germansk Omraade.

Værket er forsynet med en Indledning af Holger Pedersen, i hvilken Rasks Indsats i Sprogvidenskaben klart og skarpt stilles op paa Baggrund af Datidens sprogvidenskabelige Erkendelse. Med kyndig og kærlig Haand tegner Indlederen et Billede af sin store Landsmand og Fagfælle og paaviser med samme Omhu saavel Rasks blændende Fortjenester som hans aabenbare Vildfarelser.

Udgivelsesteknikken er dikteret af Ønsket om at bringe hver Tekst af Rask i den Form, som man maatte formode, han selv vilde have givet sit Arbejde paa det og det bestemte Tidspunkt, hvis han selv havde kunnet overvaage Udgivelsen. Denne Udgivelsesmaade rummer Muligheden for subjektivt betonedede Indgreb i Teksterne. Samtidigt med, at man maa yde Louis Hjelmlev den mest ubetingede Anerkendelse for den Skarpsindighed, han har lagt for Dagen i sin Omhu for at udgive Teksterne fuldtud i Rasks Aand og »med Rasks Bogstaver«, maa man hævde, at det, han har givet os, paa visse Punkter er en for stærkt normaliseret Rask. Et typisk Eksempel er Prisskriftteksten, som Hjelmlev udgiver paa Grundlag af Rasks Manuskriptmateriale under omhyggelig Hensyntagen til Rettelser og Rettelser af Rettelser i dette (Blækkets Forskellighed tillader at skønne om Rettelsernes Kronologi) samt til Rasks Trykfejlsliste, og i enkelte Tilfælde til Rasks Annotationer i hans Haandeksemplar af Prisskriftet, medens dette selv naturligvis betragtes som en sekundær Kilde. Citater og Litteraturhenvisninger er, saa vidt det har været gør ligt, verificerede efter de af Rask benyttede Udgaver.

Hjelmlev vil saaledes give os Prisskriftet i den Form, som han antager, Rask vilde have givet det, hvis han selv i 1814 eller umiddelbart derefter havde faaet det trykt og selv havde kunnet læse Korrektur. Den nye Tekst bringer mange gode Rettelser, af hvilke dog en Del stammer fra Rasks egne »Tillæg og Rettelser» 1818. Men den bringer ogsaa Ændringer, som ikke er paakrævede. Naar Rask skriver: Det synes vistnok underlig (28,23), Det vilde vel saaledes lade underlig (48,5), Men naar man, som nu er sædvanlig (42,2) o. l., indsætter Hjelmlev samvittighedsfuldt et -t: underligt, sædvanligt. Dette er ikke anbefalelsesværdigt; selv et stort statistisk Flertal for t-Formerne berettiger ikke til denne Normalisering. Men langt betænkeligere er det, at

Hjelmslev har normaliseret Verbernes Flertalsformer, fordi en statistisk Opgørelse viser »en tydeligt overvejende gennemførelse af pluralisformerne» (III 10). Der er ved denne Ensretning ikke opnaaet andet, end at en Ejendommelighed i Rasks Skriftdansk, der kan være af Interesse for Eftertiden, er blevet udvisket af Udgiveren. Vigtigere havde det været at rette virkelige Smaa-in-konsekvenser som f. Eks. II 14: Skole, Kirke, Historie, Præst . . . idet det af de anførte græske Ord tydeligt fremgaar, at Rask maa have ment: Skole, Kirke, Præst, Historie. Den Inkonsekvens, som for enhver Pris skal udelukkes af Teksterne, dukker pudsigt nok op paa forskellige Maader; II 19,¹ har første, men II 21,⁴ har første; II 21,¹² har først, men II 19,¹³ har først. Ordregistret har III 298 tømmer, men det Sted, der henvises til (I 314,¹³) har Tømmer. Ordklassen er i Ordregistret i visse Tilfælde angivet, f. Eks. dansk: angst, arm, ave o. l., men i andre ikke, f. Eks. staar dansk: plage, der er trectydigt, uden Angivelse; sml. ogsaa tysk: regen, salz (der forøvrigt er forkert som Adjektiv, da Registret gaar ud fra Nutidssproget) med Ordklasseangivelse, men *sein* uden Angivelse.

Den særlige Udgivelsesmaade med et særskilt Bind Kommentar, der udkom to Aar efter sidste Tekstbind, har bevirket en Række Dobbeltanførelser, idet der stadig maa gives Henvisninger frem og tilbage, saaledes at de tre Bind ikke helt giver Indtrykket af et fuldt afrundet Hele, for hvilket Planen har ligget klar og fast lige fra Begyndelsen. Man læser f. Eks. III 7: »Angaaende kilderne og deres indbyrdes forhold se den tekstkritiske indledning I 3—5. Kilden M er beskrevet nedenfor under RM 1, kilderne E og C under B 18, kilderne c og T under RM 2, og kilderne R og W under RM 179. Enkelte supplerende oplysninger skal gives her.» I Forordet til Bind III faar man imidlertid at vide, at den »i forordet til bind I p. xj lovede katalog over Rask's efterladte manuskripter (hvortil der i nærværende bind III er givet henvisninger med forkortelsen RM) er udtaget af nærværende udgave og overflyttet til den I x omtalte udgave af Rask's efterladte papirer og breve . . .» Ligeledes er man i Kommentaren til Bind I gaaet ud fra en anden Bibliografi end den, der forelægges Læseren og som synes at indeholde henved 100 Numre mere end den oprindeligt tænkte.

Kommentaren selv lægger Raskforskningen op i et andet Plan end tidligere. Udgiveren har foretaget et uhyre Efterforskningsarbejde for at fastslaa Rasks Kilder og hans Forhold til disse, og den meddelte Kommentar er et tungtvejende Bidrag til den internationale »Lærdomshistorie» i første Trediedel af det 19. Aarhundrede. Kommentaren skelner dog efter min Mening ikke altid skarpt nok mellem de Oplysninger af videnskabelig og aandshisto-

risk Karakter, der har Betydning for Studiet af de meddelte Tekster, og Meddelelser, som vel i sig selv er interessante, men som ingen særlig Mission har i denne fornemme Udgave.

Med en meget værdifuld Oversigt over Rasks Notation, en »terminologisk Index» samt en Bibliografi over Rasks trykte Skrifter og et Sagregister slutter denne Udgave, der i det kommende Hundredeaar vil komme til at staa som et Standardværk i Raskforskningen, i lige Grad til Ære for Rask som for de Forskere, der bidrog til at kaste nyt Lys over hans Forskning.

Christen Møller.

Elias Wessén, Våra Folkmål. C. E. Fritzes Bokförlags Aktiebolag. Stockholm 1935. 96 s.

Innan denna bok kom ut, saknade vi en översiktlig framställning av de svenska folkmålen i en särskild volym. Denna brist har varit mycket kännbar, och man är därför skyldig författaren stor tacksamhet för att han velat avhjälpa densamma. Förvisso är det en mycket svår uppgift att åstadkomma en användbar översikt över den brokiga mångfald som de svenska folkmålen utgöra, i all synnerhet om översikten skall kunna tjäna såsom elementär kursbok i nordiska språk, och på samma gång, såsom författaren säger i förordet, »bli till gagn för alla dem som önska lära känna sin hembygds historia i alla dess olika skiftningar». Förf. har emellertid lyckats åstadkomma en bok, som inom sitt ringa omfång rymmer ett rikhaltigt, väl valt innehåll och därför med intresse bör kunna läsas av den bildningssökande allmänheten.

Boken börjar med en redogörelse för det svenska språkrådet, och till denna sluter sig en framställning av förhållandet mellan riksspråk och dialekter. Därefter följer översikten av folkmålen. Inledningsvis framhållas de stora svårigheter, som oftast möta, då man söker mera exakt ange utbredningen för dialektala företeelser, eller då man vill åstadkomma en gruppering av folkmålen. För att man skall få en överblick över mångfalden av skiftande företeelser är emellertid, såsom det påpekas, en indelning av folkmålen nödvändig, ehuru den alltid måste bli mer eller mindre ofullkomlig och subjektiv. Översikten är anordnad på grundval av den vanliga indelningen av de svenska folkmålen i sydsvenska mål, götamål, sveamål, norrländska mål, östsvenska mål och gotländska mål, och för var och en av dessa sex målgrupper anföras egendomligheter som äro särskilt karakteristiska eller erbjuda intresse ur språkhistorisk synpunkt.

Efter målgruppsöversikten följa några avdelningar vilka bilda ett komplement till densamma genom att särskilt behandla företeelser som tarva att ses i ett större sammanhang. Här avhandlas sålunda den nordskandinaviska vokalbalansen och vissa därmed i samband stående eller därmed jämförbara företeelser, såsom försvagningen av ändelse-*a* och behandlingen av de sammansatta ordens bindevokal. Vi få även en redogörelse för utbredningen på svenskt område av vissa företrädesvis för norskt språk utmärkande drag. I detta sammanhang göras viktiga påpekanden rörande språkgränserna i Norden, varvid olikheten mellan de nordiska folkens externa (gentemot finskan och tyskan löpande) och interna språkgränser klargöres.

En särskild avdelning har ägnats åt folkmålen ordförråd, företrädesvis det speciellt dialektala, och på de i detta hänseende förefintliga starka lokala skiftningarna lämnas ett flertal exempel. Förf. går även in på frågan om folkmålen ålder, uppehåller sig något vid folkmålen betydelse för forskningen i vårt språk, särskilt i vårt språks historia, och han avslutar sin framställning med en historisk översikt över den svenska dialektforskningen. En stor del av litteraturen rörande våra folkmål omnämnes redan i historiken. Efter denna följa anvisningar på annan dylik litteratur samt på några allmänt dialektologiska skrifter. Sista delen av boken upptages av belysande språkprov. Av dessa komma fem på sveamålen och götamålen, ett på vardera av de sydsvenska, norrländska och gotländska målgrupperna.

Tyvärr lider boken av en del felaktigheter och brister. Av naturliga skäl är det företrädesvis i framställningen av de sydsvenska och götiska målen, som jag lagt märke till dylika — men jag har ej heller underkastat de partier som röra övriga målgrupper någon granskning. I det följande skall jag, med tanke på en kommande upplaga, notera vad jag fäst mig vid såsom mest anmärkningsvärt, och jag skall därvid huvudsakligen hålla mig till vad som faktiskt föreligger och i mycket ringa utsträckning påtala saknaden av sådant som jag hade velat finna. Dessförinnan bör det beträffande indelningen göras ett par påpekanden. De med skånskan nära samhöriga målen i s. Halland äro inrymda inom den sydsvenska målgruppen, men åt övriga hallandsmål har icke beretts plats i någon målgrupp, och ej heller har dessa hallandsmåls ställning antytts såsom skett med bohusslänskan. Det kunde gärna ha påpekats, att nordhalländskan nära ansluter sig till de angränsande västgötamålen och den sydliga bohusslänskan och sålunda (trots *b*, *d*, *g* i kustlandet för *p*, *t*, *k*) snarast är att anse som ett götamål. Inom den sydsvenska målgruppen borde även ha upptagits ett utanför riksgränsen liggande mål, nämligen bornholmskan, vilken ju är en sydöstskånsk dialekt.

I redogörelsen för de sydsvenska målen saknar man bland de drag med större utbredning som anföras s. 18 ff. den synnerligen karakteristiska *r*-vokalisationen. Den avhandlas dock redan av Lundell i hans framställning av landsmålsalfabetet i Sv. Landsmålen I. 2: 72 ff., och den anges i målprov från s. Småland och n. Skåne i Sv. Landsmålen (se särskilt Sv. Landsmålen II. 9). För *r*-vokalisationen i de sydsmåländska målen har undertecknad redogjort i inledningen till Sydsmåländska folkmål, och sedan boken kom ut har företeelsen behandlats i hela dess utsträckning på det sydsvenska området av G. Sjöstedt i Studier över *r*-ljuden i sydskandinaviska mål. Ännu mera märkbar är saknaden av uppgift om sydgränsen för de av tungspets-*r* och kakuminalt *l* framkallade supradentalerna och kakuminalerna, enär denna gräns tillhör gränsbältet mellan sydsvenska mål och götamål och väsentligen bidrar att markera detta. Vidare kunde gärna den sydsåkanska förmjukningen av *g* (< *k*), *k*(*k*) och *gg* efter (av konsonant följd) palatal vokal inuti ord och i ordslut¹ ha omnämnts, lämpligast väl dock i samband med den (s. 39 omnämnda) av efterföljande palatal vokal framkallade »norrländska» förmjukningen, på grund av vilken den ju såsom därmed jämförbar har ett särskilt intresse.

Oriktig är uppgiften s. 17, att i norra Småland äldre *rð* motsvaras av *d* i *gård*, *bord*, så att dessa ord i den genuina dialekten där skulle uttalas *gåd*, *bod*. Det förhåller sig nämligen så, att i Jönköpings och Kalmar län den sydliga utvecklingen *rð* > *r* sammanstötter med den nordliga utvecklingen *rð* > *ʀ*.² Något mellanliggande område med utveckling *rð* > *d* existerar icke, men väl finner man i hela Småland undantagsfall med *d* motsvarande äldre *rð*.

Felaktig för Smålands vidkommande är den nordgräns som å kartan s. 19 uppdrages för *w*, *v* av äldre *gh* efter bakre vokal och som anges såsom väsentligen sammanfallande med nordgränsen för Östbo och Västbo härad. Området för *w*, *v* (av äldre *gh*) sträcker sig nämligen från Västbo-Östbo över s. och sö. Mo härad, nordvästra hörnet av Västra härad, vidare upp över största delen av Tveta och N. Vedbo härad samt hela Vista härad in i södra delen av Lysings härad i Östergötland³ (alltså med utbredning Lagastigen-Hålavedsvägen).

¹ Jfr Malm, Folkspråket i Skåne i Nord. Familjebok 2 uppl. 25: 1310, samt Ingers, Skånes folkmål i En bok om Skåne, s. 144.

² Jfr Hedström, Smålands dialekter i Sv. Uppslagsbok 25: 392, samt Sjöstedt, Studier över *r*-ljuden i sydskandinaviska mål, s. 280 ff.

³ Jfr Hedström, Sydsmåländska folkmål, s. XXX, Dens. Smålands dialekter i Sv. Uppslagsbok 25: 392, 394, Ålander, Konsonan-

I samband med redogörelsen för äldre *gh* i de sydsv. målen uppges att ö. Småland (liksom en del av Skaraborgs län)¹ har frikativt *g* (Imalf.: *ɣ*) eller *j* även efter bakre vokal alltså icke endast *höj*, *sej*, *väj* o. d., utan även t. ex. *haje*, *skojs*, *beje*. I den mån uppgiften gäller frikativt *g* i ö. Småland saknar den grund i verkligheten. Frikativt *g* förekommer icke någonstädes i hela Småland utom möjligen såsom ett rent individuellt uttal.²

Bland exemplen på utvecklingen *p*, *t*, *k* till *b*, *d*, *g* anföres *äda*, äta, vilket kan inge den föreställningen att formen *äda* är ensamrådande på området med denna utveckling. Så är dock långt ifrån fallet. I Skåne möter diftongform (i allm. *aida*) i större delen av skogsbygden, *eda* på slätten och i väster, vilken senare form även tillhör s. Hallands slättbygd,³ under det att diftongformen går in i v. Blekinge (Lister)⁴ och sv. Småland (Hallaryds s:n).

Såsom ett karakteristiskt drag för götamålen anföres s. 27 pluralformer sådana som *hästa*, *stena*, med bortfall av *r*. Härvid anmärkes emellertid, att detta *r*-bortfall även är sydsvenskt och danskt. Att företeelsen under sådana förhållanden utan vidare förklaring upptages såsom ett specifikt götiskt kännemärke är ägnat att förvåna.

Bland de för götamålen uppräknade kännetecknen finner man ytterligare ett flertal som äro gemensamma för götamålen och de sydsvenska målen, dock utan att — såsom skett i föregående fall — någon anmärkning om detta förhållande gjorts. Sålunda ha även de sydsvenska målen: 1) ofta *e* och *ö*, där nordligare mål (och riksspråket) ha bevarat *i* och *y* (motsvarande fornsv. *ī*, *ÿ*), t. ex. *dreft* (*dröft*), *mesta*, *kleppa*, *sneckare*, *töcka*, *bötta*, *revet* (*reved*), *sletet* (*sleted*)⁵; 2) annat vokalljud (såsom *u*, *ø*, *æ*) för fsv. *ū* i ursprungligen kortstaviga ord (t. ex. *stulit*, *burit*) än för fsv. *ū* (i t. ex. *hus*, *knut*); på stora delar av området dock med undantag i växlande utsträckning⁶; 3) vokalförlängning i urchterna i Östergötlands Folkmål 1: 97 ff., Nat. Lindqvist, Ordens vandringvägar på nord. språkområde i Vår hembygd, s. 40.

¹ Jfr J. Götlind, Västergötlands Folkmål (i Falbygden 1927), s. 47.

² Jfr Areskog, Östra Smålands folkmål, s. 13.

³ Jfr Wigforss, Södra Hallands folkmål, s. 122, 160.

⁴ Jfr Swenning, Utvecklingen av samnord. *æi* i sydsv. mål, s. 67.

⁵ Jfr Wigforss, Södra Hallands folkmål, s. 1 ff., Hedström, Sydsmåländska folkmål, s. 1 ff., Billing, Åsbomålets ljudlära, s. 43—44.

⁶ Jfr bl. a. Wigforss, Södra Hallands folkmål, s. 264 ff., 343 ff., Hedström, Sydsmåländska folkmål, s. 215 ff., Areskog, Östra Smålands folkmål, s. 95 ff., Tydén, Vok. *u* och *o* i gammal kort stavelse i upp- och mellansvenska folkmål, s. 124.

sprungligen kort rotstavelse, även då den följande konsonanten är *p, t, k, s, (r)* — i södra Skåne i vissa fall med sekundär förkortning — t. ex. *bek (beg)* beck, *hete (hede)* hetta, *børa, båra* o. d., *borra, pose*, påse o. d. (i s. Skåne *posse*) påse¹; 4) bibehållen bindevokal vid sammansättning, t. ex. *oxatöm, vealass* vedlass, *klockestapel*²; 5) sammanfall av ändelserna *-er* och *-or*, så att ändelserna i t. ex. *präster* och *fläckor* uttalas lika³; 6) omljudda pluraler av *ko, tå, vrå, slå*, i vissa delar av området även av *å, klo, so, ås, svan* m. fl.⁴

Åtskilliga av övriga såsom specifikt götiska anförda företeelser ha stor utbredning inom den sydsvenska målgruppen: 1) i de sydsmåländska målen liksom även i de sydhalländska samt i ett flertal skånska och blekingska mål möter sålunda *o* (i vissa trakter, såsom s. Halland och delar av n. Skåne, nära *u* eller *ø* och stundom mer eller mindre diftongiskt) i stället för rspr:s *u* i t. ex. *logga, hogga, togga, tong, pong, banke*⁵; 2) sådana pluraler som *skräddara, feskara, rackara* äro utbredda över hela s. Småland och Blekinge och förekomma även i vissa delar av Skåne⁶; 3) utbredning över största delen av det sydsvenska området har även pron. *denne* jämte tillhörande former⁷; 4) konsonantförbindelsen *tl* finner man bevarad i ö. Blekinge och hela s. Småland utom det sydvästra hörnet (Sunnerbo, södra delen av Allbo och Kinnevalds härader.⁸

Med mera begränsad utbredning inom den sydsvenska målgruppen uppträder vokalförkortning framför konsonantgrupp uppkommen genom tillägg av ändelse, t. ex. *finnt, tjännte, stöppte*,

¹ Jfr bl. a. Wigforss, Södra Hallands folkmål, s. 506 ff., Ingers, Skånes folkmål i En bok om Skåne, s. 143.

² Jfr Nat. Lindqvist, Ordens vandringsvägar på nord. språkområde i Vår hembygd, s. 37.

³ Jfr bl. a. Lech, Skånemålens böjningslära, s. 28 ff.

⁴ Jfr bl. a. Lech, Skånemålens böjningslära, s. 40 f.

⁵ Jfr Hedström, Sydsmåländska folkmål, s. 313, 319 f., 322 f., 358 ff., Areskog, Östra Smålands folkmål, s. 104 f., 111 f., Wigforss Södra Hallands folkmål, s. 291 f., 305 f., Swenning, Folkmålet i Listers härad, s. 221 f.

⁶ Jfr Lech, Skånemålens böjningslära, s. 24, Swenning, Folkmålet i Listers härad, s. 494.

⁷ Jfr Wigforss, Södra Hallands folkmål, s. 139 f., Lech, Skånemålens böjningslära, s. 91 f. Pronominet upptages dock icke av Linder i Allmogemålet i Södra Møre härad.

⁸ Se närmare härom hos Hedström, Några etymologiska bidrag i Bidrag till nord. filologi tillägnade E. Olson, s. 243, not 2, Dens. Sydsmåländska folkmål, s. XXXIV, XXXVII, XXXIX.

lickna, riffs; tendensen gör sig dock mer eller mindre starkt gällande i både Jönköpings och Kronobergs län, starkast västerut,¹ ävensom i mellersta och östra Blekinge. Formerna *sa* 'skall', *sulle* 'skulle' gå ned i n. Kronobergs län (se närmare härom Hedström, Sydsmäländska folkmål, s. 332). Angående dessa former i Kalmar län, se Areskog, Östra Smålands folkmål s. 19, 251. Däremot sakna ganska väsentliga delar av det götiska området *k*-lösa former, nämligen Dalsland,² s. Älvsborgs län³ och n. Halland.⁴

Vad angår de som ett för götamålen utmärkande drag anförda formerna *mek, dek, sek*, mig osv., vilka i vissa trakter ha *ä*-vokal, så förekomma dessa på det götiska området utanför Västergötland och n. Halland väsentligen blott såsom relict på några spridda ställen. Sålunda saknas *k*-former i Dalsland² och i de språkprov, som anföras från norra Jönköpings län (Vedbo, Tveta, Mo) i Sv. Landsmålen II. 9 och B 2. Däremot föreligga dylika i en ordsamling i Lunds landsmålsarkiv från Våthults s:n i nv. Västbo. I Östra härad (Jkpgs län) och nö. Uppvidinge (Krbgs län)⁵ torde formerna numera vara så gott som utdöda, och likaså är troligen fallet i de båda intill dessa härader liggande socknar i Kalmar län, där de upptecknats i senare tid.⁶ På samma sätt förhåller det sig med *k*-formerna i de tre östgötasocknar, där de anträffats.⁷ Att sådana former tidigare förekommit på ett större område, visa de belägg från 1700-t. som Areskog l. c. meddelar från S. Møre. Visserligen är det omöjligt att med säkerhet fastställa *k*-formernas tidigare utbredning, men de anträffade spåren tyda på, att deras område från Västergötland sträckt sig över norra Jönköpings län och det götiska Östergötland samt ned över den östra delen av Smålands *a*-område in i S. Møre. Helt utanför det sydsvenska området faller pl. best. *hästa, stena, husa, barna, prästera, gatera, bönnera, föttera* osv., liksom sg. best. *gata, sola, koa* osv. Bland de anförda kännetecknen blir det sålunda endast dessa sistnämnda företeelser — av vilka dock numera blott den sista är starkt karakteristisk och regionalt fullt tillfredsställande — som jämte tjockt *l* och tungspets-*r* samt andra supradentala och kakuminala konsonantljud komma att utmärka (hu-

¹ Jfr Hedström, Sydsmäländska folkmål, s. 91 ff., 181 f., 200 ff.

² Enligt benäget meddelande av lektor Gösta Bergman (med reservation för det ofullständigt undersökta Sundals härad).

³ Jfr språkproven i J. Götlind, Saga, sägen och folkliv i Västergötland.

⁴ Jfr Kalén, Ordbok över Fageredsmålet.

⁵ Jfr Hedström, Sydsmäländska folkmål, s. 25.

⁶ Jfr Areskog, Östra Smålands folkmål, s. 19.

⁷ Jfr Ålander, Konsonanterna i Östergötlands folkmål I: 130.

vuddelen av) götamålen i förhållande till (huvuddelen av) den sydsvenska målgruppen. Övriga för götamålen anförda särdrag förekomma, såsom i det föregående visats, även på hela det sydsvenska området eller stora delar därav och känneteckna icke blott götamålen utan även helt eller till väsentlig del de sydsvenska målen i förhållande till sveamålen.

Vid redogörelsen för västliga drag i svenska mål nämnas icke Halland, Skåne och v. Småland bland de provinser som uppvisa exempel på *a*-omljud framför *ll*, *lt*, ehuru dylika finnas där.¹ När det s. 52 f. vid redogörelsen för utbredningen på svenskt område av motsvarigheter till norska former med *u*-omljud säges, att Västergötland har *mul*, *mal*, *lobulk*, *logbalk*, så får läsaren säkerligen en oriktig uppfattning om utbredningen av *u*-omljudet i dessa ord, i varje fall misstänker han icke, att former med *u*-omljud av *mal* och *balk* förekomma även i Halland, Skåne o. angränsande trakter av v. Småland.² Onöjaktig är även lokaluppgiften »v. Småland» för *dogg* (*dugg*). Omljudsformer av *dagg* möta även i östliga trakter av s. Småland och ha där ett särskilt intresse för språkhistorikern.³

Även avdelningen om folkmålens ordförråd ger anledning till några anmärkningar. Det uppges, att man i Skåne *hugger* säden, men att man i Småland och Östergötland *mejar* den. Emellertid är verbet *meja* långt från allenaarådande i Småland: i vissa delar av Jönköpings och Kronobergs län *tar* man *av* råg o. d., i andra delar *hugger* man råg o. d. Ej heller är *meja* begränsat till Småland och Östergötland: i stora delar av Skåne (t. ex. Ljunits och Luggude härader) *mejar* man havre och korn. Jämto *travar* och *rökar*, som dock icke beteckna samma »konstruktion», förekomma i vissa trakter av Småland (såsom Östra härad, Västra härad) skylar av en tredje »konstruktion» kallade *gubbar*, vilken benämning på sädesskylar förekommer även i Västergötland. Ensamrådande i södra Sverige är ej *skjul* (*skyl*); åtminstone i södra Småland är sammansättningen *vebo*, vedbod, minst lika vanlig som *veskjul* (*-skyl*), och om sammansättningen *vagnskjul* förekommer där, så är det blott såsom mera tillfällig synonym till *vagnbo* (*vangbo* o. d.). När det säges att »endast en skåning vet besked om vad som menas med *vång*», så är detta

¹ Jfr Hedström, Sydsmäländska folkmål, s. 335 f.

² Jfr Wigforss, Södra Hallands folkmål, s. 364, Hedström, Sydsmäländska folkmål, s. 185. Form med *u*-omljud av *balk* i Burseryd enl. typordlista i Uppsala landsmålsarkiv.

³ Jfr Hedström, Sydsmäländska folkmål, s. 310, 313, Linder, Allmogemålet i Södra Møre härad, s. 42, Nat. Lindqvist, Ordens spridningsvägar på nord. språkområde i Vår hembygd, s. 36.

i varje fall icke en hel sanning, ty även utanför Skåne använder man ordet, ehuru man däri ej inlägger betydelsen 'hemmaägorna'. I sydvästra Småland förekommer *vång* med betydelsen 'inhägnat fält', 'gårde' o. d., vilken betydelse av Rietz' dialektlexikon uppges från Södermanland, Skåne, Halland, Blekinge, och i nämnda källa har ordet även en betydelse 'hage, vret', anförd från Småland och Västergötland. Det kan i detta sammanhang nämnas, att formen *vånge* förekommer i vissa trakter av Småland (Östra härad, Uppvidinge) med betydelsen 'mark som är avskild och inhägnad till tomt (trädgårdstäppa o. d.) åt lägenhet l. backstuga', enligt Gadd, Allmogemålet i Östra Härad (s. 93) med den allmänna betydelsen 'från ett större fält avskild och inhägnad plats'. Med orätt påstås skåningen vara obekant med ordet *lid*. Detta förekommer nämligen i sin vanliga betydelse '(brant) backe', i de trakter av Skåne där backar finnas. Det stora flertalet skåningar står sålunda inte alls främmande för senare leden i *Skäralid*, namnet på en av provinsens turistattraktioner. Uppgiften att man i Skåne kallar de jordvallar eller stenhägnader som omgiva åkrarna *dike* är onöjaktig, såtillvida som betydelsen numera är inskränkt till det sydvästra hörnet av provinsen.

Det som ett värml. ord anförda *bringebär*, *brynnbär*, hallon, möter man (på sina håll i dess ställe det närbesläktade *bringelbär*, *bryngelebär* o. d.) ända nere i den nordligare delen av Halland¹ och i v. Västbo härad i Småland.² Det som sydvästsvenskt anförda *hör*, lin, går längre mot öster än det som sydsvenskt anförda — även på Gotland förekommande — *luka*, rycka upp ogräs. Det förra ordet är vanligt i Östra härad o. Uppvidinge³ och går in i Kalmar län,⁴ det senare saknas i ö. Uppvidinge och Östra härad. Den anförda formen *sjura*, skata, förekommer ej i Småland eller på Öland utan motsvaras där av formerna *sjör*, *sjöra* (*sjöre*), *sjor*, *sjora* (*sjore*),⁵ och icke är *sö(d)*, tacka, den normala småländska formen, utan *söa*, som även är den sydhaländska.⁶ Jämte Götalands *däga*, *däka*, flicka, sydsvenskt och finländskt *lockenät*, spindelnät, kunde ha anförts de därmed syno-

¹ Jfr Kalén, Ordbok över Fageredsmålet *bringebær*.

² I Lunds landsmålsarkiv *bringebær* o. d. från socknarna Gryteryd, Långaryd, S. Hestra, i Uppsala landsmålsarkiv *bringelbå* från Burseryd.

³ Jfr Hedström, Sydsmäländska folkmål, s. 185.

⁴ Areskog, Östra Smålands folkmål, s. 151.

⁵ Jfr Hedström, Sydsmäländska folkmål, s. 208, Areskog, Östra Smålands folkmål, s. 91, Lindroth, Ölands folkmål, s. 256 f.

⁶ Jfr Hedström, Sydsmäländska folkmål, s. 197, Wigforss, Södra Hallands folkmål, s. 174.

nyma och till nämnda landsdelar hörande *gräbba*, *grebba* o. d.¹ och *nockanüt*, *-snår*.² För Götaland uppges endast formerna *kröser* och *krösebär*, *lingon*. Så stor utbredning ha dock formerna *krösen* (Skåne, Blekinge, Södra Halland, större delen av Småland) och *krösa*, *sing.* och *plur.* (ö. Östergötland, nö. Småland, särskilt det småländska *e*-målsområdet, Öland) att de förtjänat att nämnas.³ *Håsor*, *långstrumpor*, säges vara ett levande ord endast i södra och sydvästra Sverige, men ordet förekommer även i Dalarna och Jämtland.⁴ När förf. sid. 58 påstår, att temat *bli*, *blidde*, *blitt* trängt igenom i Götaland, så är detta gripet ur luften — åtminstone i den mån påståendet gäller Skåne, Blekinge, Halland, Smålands *a*-målsområde (med reservation för N. Vedbo och Vista, från vilka härads jag saknar material) samt vissa delar av Västergötland och Östergötland. Dessa landsdelar ha nämligen starkt preteritum av *bliva*.⁵

Historiken över dialektforskningen i Sverige slutar med att nämna att »folkmålsundersökningarna» ledas av Landsmålsarkivet i Uppsala och att »insamlingscentraler» finnas i Lund och i Göteborg. Även härvidlag röjer förf. bristande orientering rörande de sydsvenska förhållandena. Lund har nämligen i likhet med Uppsala förmånen att äga en statsinstitution för folkmålsundersökning, och denna institution är jämställd med institutionen i Uppsala.

Lund i januari 1937.

Gunnar Hedström.

¹ Jfr Vendell, Ordbok över de östsv. dialekterna *gräbba*, *gröbba*.

² Jfr Hedström, Sydsmåländska folkmål, s. 316, 317 not 5.

³ Jfr Nat. Lindqvist, Bjärka Säby ortnamn I: 368 ff., Dens., Ordens vandringvägar på nord. språkområde i Vår hembygd, s. 43, Ålander, Konsonanterna i Östergötlands folkmål II: 98 f.; Hedström, Sydsmåländska folkmål, s. 194, Areskog, Östra Smålands folkmål, s. 27, 147; Lindroth, Ölands folkmål, s. 244; Swenning, Folkmålet i Listers härad, s. 263; Billing, Åsbomålets ljudlära, s. 58; Lech, Skänemålsens böjningslära, s. 37 f.; Wigforss, Södra Hallands folkmål, s. 174.

⁴ Jfr Levander, Dalmålet I: 14, 161, Nat. Lindqvist, Ordens spridningsvägar på nordiskt språkområde i Vår hembygd, s. 47.

⁵ Jfr Swenning, Samnord. *æi* i sydsv. mål, s. 43 ff., Lech, Skänemålsens böjningslära, s. 100, Areskog, Östra Smålands folkmål, s. 161, Hedström, Sydsmåländska folkmål, s. 120, Wigforss, Södra Hallands folkmål, s. 107 f., Rääf, Ydremålet, s. 111, Kaléns, P. N. Petersons och Leanders dialektordböcker.

Eiður S. Kvaran und Dr. Otto Fingerhut, Lehrbuch der Isländischen Sprache, Greifswald 1936, 125 S.

Seit den älteren deutschen Darstellungen der isländischen Gegenwartssprache, Carpenters »Grundriss der neuisländischen Grammatik«, Leipzig 1881, und Erkes' »Deutsch-Isländischem Sprachführer«, Bocholt 1904, sind auf dem Gebiete der modern-isländischen Grammatik ansehnliche Fortschritte der Forschung zu verzeichnen. Man muss an ein neues Lehrbuch des Isländischen wenigstens die Forderung stellen, dass es die Ergebnisse der Arbeit der letzten Jahrzehnte verwertet, und zwar mit genügender Sachkenntnis.

Diese einschlägige Forderung erfüllt das neue Lehrbuch nicht. Die phonetischen Arbeiten Buergel Goodwins, Kemp Malones, und vor allem Jón Ófeigssons in Sigfús Blöndals Isländisch-Dänischem Wörterbuch, sowie die phonetischen Arbeiten Stefán Einarssons hätten den phonetischen Darstellungen der Verfasser und ihrer Umschrift die dringend notwendige Grundlage geben können. Es ist nicht einzusehen, weshalb die Verfasser sich auf diesem Gebiet so gut wie auf sich selbst angewiesen sahen. Die Darstellung der isl. Lautformung ist daher auch recht mangelhaft, das Quantitätsgesetz unrichtig. In der Beschreibung der einzelnen Laute wird flüchtig verfahren, Widersprüche bleiben nicht aus. Der qualitative Unterschied zwischen kurzen und langen Vokalen des Deutschen, der gerade zur Klärung speziell isländischer Vokale aufschlussreich werden könnte, wird übersehen. Unnötige und z. T. unbegründete Differenzierungen von Lautwerten (z. B. des Buchstaben *ö*) komplizieren das Bild, dem es an anderen Stellen dringend an Genauigkeit fehlt.

Wie beim Vokalismus, so sind auch die Eigentümlichkeiten des isl. Konsonantismus entweder garnicht, oder doch nur unvollkommen und falsch dargestellt. Man vermisst Auskunft über lange Konsonanten, richtige Darstellung der Stimmhaftigkeitsverhältnisse, genaue Verbreitung der Aspiration vor Verschlusslauten.

Voller Fehler sind auch die lauthistorischen Erörterungen der Verfasser. Zum Teil erklärt sich dies aus kritikloser Übernahme aus Valtýr Guðmundssons »Islandsk Grammatik«, so z. B. die Erklärung der isl. Brechungen durch ein angelsächsisches Lautgesetz und die Einteilung der starken Verben in drei Reihen (§ 42.). Doch ganz auf die Rechnung der Verfasser geht die Verwirrung von Umlaut und Ablaut in § 44 Anm. Der Umlaut wird gänzlich ohne Grund zur Erklärung gewisser Doubletten im Isländischen herangezogen. Formen wie *fjarri* : *fjærri*, *tönnur* (pop.) : *tennur*,

kjöt : *ket* haben diffizilere Erklärungen als die von den Verfassern gegebenen. Ein Lehrbuch der modernen Sprache braucht sich damit nicht unbedingt auseinanderzusetzen.

Es ist im Rahmen einer kurzen Besprechung nicht möglich, alle Mängel des Lehrbuchs zu behandeln, zumal es sich offensichtlich nicht um Versehen oder Entgleisungen, geschweige denn um gewagte Theorien handelt, sondern um die Frage der Qualifikation der Verfasser zu dem Werk, das sie sich vorgenommen hatten.

Reykjavík, 21. Juni 1937.

Bruno Kress.

Fra Rask til Wimmer. Otte Foredrag om Modersmaalsforskere i det 19. Aarhundrede udgivne af Selskab for nordisk Filologi. Gyldendalske Boghandel-Nordisk Forlag. København 1937. 146 ss.

»Selskab for nordisk Filologi» i Köpenhamn har för att högtidlighålla sitt 25-årsjubileum hösten 1937 utgivit det arbete vars titel läses ovan. Planen är att ge »indgaaende Karakteristikker af alle de betydeligere danske Modersmaalsforskere i det 19. Aarhundrede». Gränsen nedåt i tiden är dragen så, att endast forskare medtagits, vilkas verksamhet genom döden avslutats.

Efter ett orienterande förord av sällskapet nuvarande ordförande Paul Diderichsen följa framställningar om *Rask* av Poul Andersen, *Molbech* och *Bredsdorff* av Jørgen Glæhder, *Israel Levin* av Aage Hansen, *Folmer Dyrhønd* av Kristen Møller, *Edvin Jessen* av Viggo Brøndal, *K. J. Lyngby* av Anders Bjerrum, *Ludv. Wimmer* av Johs. Brøndum-Nielsen och *P. K. Thorsen* och hans samtida av Marius Kristensen, varefter följa »Kronologisk Oversigt over de i Foredragene nævnte sprogvidenskabelige Arbejder» samt person- och sakregister.

Planen har medfört, att de två mest betydande personligheterna, *Rask* och *Jessen*, behandlats endast från vissa synpunkter och särskilt den senare starkt summariskt. Det hade enligt recens mening varit bättre att fastställa uppgiften till skildring av 1800-talets danska företrädare för den nordiska filologien över huvud taget.

För de flesta svenska läsare torde *I. Levin* vara ett nytt namn. Man läser skildringen av denne med stort intresse, om än förf. knappast har lyckats visa att *Levin* ägt den betydelse att hans medtagande i samlingen är motiverad. I flera fall skulle man varit glad för en mer »ingående karakteristik». Beträffande *Bredsdorff* försvaras kortheten i framställningen därmed att förf.

(Glahder) nyligen (1933) i Bredsdorffs Udvalgte Afhandlinger gett en utförligare skildring av B:s liv och verksamhet. I andra fall (särskilt F. Dyrlund) synes föremålets betydelse icke stå i rätt proportion till artikelns relativt stora omfång. Dyligt är givetvis den oundvikliga fast beklagliga konsekvensen av att boken är ett kollektivarbete.

Flera av dessa livsöden visa starka inslag av tragik. Rask brytes av ohälsa och dör vid en ålder av blott 45 år. Jessen, Lyngby och Thorsen lyckas på grund av olika slags hämningar aldrig i vetenskaplig produktion ge ett verkligt uttryck för den egna begåvningen. Beklämmande är Brøndum-Nielsens skildring av hur en så stor vetenskaplig begåvning som Wimmer tidigt mumifierades, ej minst rent mänskligt.

Samtliga artiklar prydas av porträtt. Av Rask meddelas de två enda kända, kopparsticket i Stockholmseddän 1818 och en litografi från 1844 (alltså efter Rasks död). Båda visa samma fina, utpräglad infantila drag. Av de andra porträtten fäster man sig särskilt vid fotografiet av Jessen, ett aristokratiskt huvud vittnande om intelligens och karaktär.

Även om arbetet kan ge anledning till kritik både beträffande planläggning och utförande, studerar man det med intresse och behållning. Man lägger det från sig med en känsla av uppriktig tacksamhet mot det sällskap som på ett så tilltalande sätt hugfäst en märkesdag i sin tillvaro. Man gripes också av en livlig önskan att liknande verk — dock helst utförligare och ej tillkomna genom kollektivt arbete — måtte kunna åstadkommas, behandlande den nordiska filologiens målsmän i Norge och Sverige. Det vore för visso tacksamma uppgifter att skildra och i ett större sammanhang infoga de insatser som gjorts av män som Aasen, Bugge, Hægstad och Amund Larsen, Rydqvist, Es. Tegnér d. y., Axel Kock, Frits Löffler och Adolf Noreen.

Lund.

E. Noreen.

Till frågan om de nordiska accentarternas uppkomst.

I sin uppsats *L'origine de l'accentuation scandinave*¹ framlägger Kuryłowicz ett nytt förslag till förklaring av de nordgermanska accentarternas framträdande. Kuryłowicz anser, att de nordiska språkens accent II uppkommit därigenom, att de enkla ord, vilkas andra stavelse ursprungligen var lång, accentuellt sett anslutit sig till sammansatta ord av typen **bōkstaðar*, alltså till sammansättningar med enstavig första led omedelbart följd av kort stavelse, vilken såsom första stavelse i senare sammansättningsled uppbar bitryck. Anslutningen skulle ha möjliggjorts därigenom, att de enkla orden med ursprungligen lång andra stavelse tidigt skulle ha fått denna förkortad och i st. f. andra stavelsens ursprungliga längd erhållit ett bitryck. Detta vill med andra ord säga, att exempelvis ett tidigt urnord. **kallōðar* i en senare period skulle ha övergått till **kalladar* med kort, men med bitryck försett *a* i andra stavelsen. Förkortningen skulle ha inträtt, innan obetonad vokal i kort stavelse synkoperades. Ett ord som **langirāⁿ*² skulle alltså vid tiden för anpassningen ha haft sitt korta *i* i behåll; men accent II skulle i detta senare fall ej ha uppstått, då nämnda *i* såsom ursprungligen kort ej skulle ha kännetecknats av det bitryck, som enligt Kuryłowicz finge tänkas ha ersatt den ursprungliga längden hos det andra *a* i det av honom förutsatta **kalladar*.

Mot Kuryłowicz' teori kunna flera invändningar och anmärkningar göras, vilka, tagna tillsammans, synas mig avgjort visa,

¹ I Bulletin intern. de l'Académie Polonaise 1937.

² Beteckningarna avse den tidiga urnordiskan. Angående den av Kock använda beteckningen *langira* (*langira* vore att föredraga) jfr i det följ. s. 14.

att den nya förklaring till de nordiska accentarternas uppkomst han framlägger icke kan vara riktig.

1. Kuryłowicz' mening, att sammansatta ord av viss typ skulle ha givit upphov till accent II, synes åtminstone delvis ha för-anletts av den bland icke-skandinaver ej ovanliga uppfattningen, att man genom att imitera tonfallet i vissa tyska och engelska sammansatta ord någorlunda riktigt kan återge den för svenska ord med accent II betecknande accentnyansen. Denna uppfattning är emellertid ej riktig. En likhet föreligger visserligen så-tillvida, att i tyskan och engelskan ett bitryck uppträder eller kan uppträda på sammansatta ords senare led. Det är emellertid att märka, att såväl sammansatta som enkla ord i nämnda språk ur intonationssynpunkt närmast äro att jämföra med svenska ord med accent I.¹ Man hör ej sällan utläningar tillgripa utvägen att dela upp ord med accent II i tvenne ord. Men därigenom åstadkommes närmast en motsvarighet till den jämna accenten (even stress) i engelskan, vilken icke kan anses tillfredsställande. En intonation påminnande om den för uppsvenskan betecknande kan därvid erhållas,² men tryckfördelningen blir en helt annan, och denna har säkerligen, även historiskt sett, större betydelse än tonfallet.

2. Kuryłowicz' uppfattning, att lång stavelse, som icke uppbär huvudtryck, skulle vinna i tryckstyrka i samband med att den

---

¹ Också söker man vid svensk undervisning i främmande språk inpränta nödvändigheten av att undvika apterandet av svensk accent II. Ett om svensk accent II påminnande tonfall iakttages emellertid stundom under affekt i tyskan, ofta hör man ett slags accent II i engelska uttryck av typen *I like it rather*, och många fransmän uttala stadsnamnet *Mâcon* med en betoning, som slående påminner om den för det svenska *båkom* betecknande (jfr mitt arbete *Zur Entsteh. u. Entwickl. d. slavo-balt. u. d. nord. Akzentarten*, Skr. utg. av Hum. vetenskapssamf. i Uppsala 26: 2, s. 52). En liknande accent-typ uppträder i det arabiska talspråket i Egypten (jfr s. 15), och persiskan kännetecknas av två om svensk accent I och accent II påminnande accentarter.

² Jfr av E. A. Meyer i *Die Intonationen im Schwedischen* publicerade kurvor under nr 78—85, 110—118, 135—139.

förkortas, förefaller överraskande och lär väl knappast vinna gillande. Tvärtom brukar det ju i de mest skilda språk snarare förhålla sig så, att i icke huvudtonig stavelse bibehållen eller nyttkommen längd lätt förknippas med en viss tryckökning, under det att förkortning ofta leder till minskning av tidigare förefintligt tryck.

3. Kuryłowicz tycks förbise, att accent II av gammalt uppträder i en mängd ord, vilkas andra stavelse icke kan förkortas. Hit höra presensparticipens stora kontingent, *källandé* o. s. v.

4. Då i urnordisk tid sammansättningar, vilkas senare led började med lång stavelse, torde ha varit minst lika vanliga som de, vilkas motsvarande stavelse var kort, kunde det, om hänsyn toges till vad som ovan anförts i mom. 2 och 3, tyckas, att det varit mera välbetänkt, om Kuryłowicz utgått från det av honom nämnda **bōkrūna** och låtit ord av typen **kallōda** få i andra stavelsen behålla sin längd fram mot särspråklig tid. Kuryłowicz anser, att **bōkrūna** trots andra stavelsens längd anslutit sig till **bōksta**. En anslutning i omvänd riktning borde ju ha varit lika tänkbar.

5. Även om Kuryłowicz' teori i princip vore godtagbar, medför den omständigheten, att sammansättningar med av gammalt enstavig första led äro så fåtaliga, ett avsevärt hinder för antagandet, att dessa kunnat öva ett så genomgripande inflytande.

6. Kuryłowicz antyder ej, hur han tänker sig uppkomsten av accent II i den stora mängden av i urnordisk tid uppträdande tvåstaviga ord. Meningen är väl, att även dessa skulle ha fallit tillbaka på trestaviga mönster av typen **bōksta**. Konsekvensen fordrade emellertid, att i detta fall tvåstaviga sammansättningar med kort andra stavelse åberopats som utgångspunkt — en sammansättningstyp, som dock knappast var representerad i urnordisk tid. I varje fall voro tvåstaviga bildningar av denna typ ännu ovanligare än trestaviga.

7. Antalet verkligt sammansatta ord var i urnordisk tid och ännu långt senare procentuellt sett säkerligen mindre än nu, även om vissa nuvarande avledningar och vissa andra ord, som ej längre uppfattas som sammansatta, utgjorde en viss kompensation. I stor

utsträckning förelågo helt säkert lösa sammanställningar, där vi nu ha sammansättningar. Särskrivningarna i den äldre nordiska litteraturen kunna icke vara helt utan betydelse. Detta förhållande synes åtminstone i viss mån tala emot antagandet, att de sammansatta orden kunnat så att säga taga ledningen vid skapandet av de nordiska accentarterna.

8. Om Kuryłowicz' uppfattning vore riktig, skulle slutstavelsen i ett ord som *fåder*, vilken i urnordisk tid var lång, i den senare urnordiskan ha blivit kort för att sedan ånyo förlängas. Ty ännu i vår tid kan ju slutstavelsen i *fåder* betraktas som halvlång. I varje fall är den längre än senare stavelsen i exempelvis ordformen *fåder*. Rimligare är väl att förutsätta, att slutstavelsen i ordet *fåder* ännu i den senare urnordiska varit lång, även om längden kanske något reducerats, och att det nuvarande stadiet nåtts genom en gradvis skeende förkortning.

Jag vill icke förneka, att de försök till införande av nya metoder, ny terminologi och ny systematisering, som under senare tid framkommit inom lingvistik, kanske mest inom jämförande språkforskning och slavistik, åtminstone i viss utsträckning kunna ha fog för sig, även om de hittills knappast lett till några mera betydande, nya resultat. Men då Kuryłowicz (s. 135) förebrår mig, att jag i min behandling av nordiska accentfrågor¹ icke anlägger funktionella eller fonologiska, utan snarare fysiska eller fysiologiska synpunkter, och då han riktar i viss mån likartade invändningar mot Kocks undersökningsmetod, varvid han dock som förmildrande omständighet framhåller, att sistnämnde författares arbeten ligga så långt tillbaka i tiden, att ett utnyttjande av de senaste årens landvinningar ej kunnat komma ifråga, så väntar man att i hans här avhandlade undersökning få se prov på den av honom lovordade nya metodens förträfflighet. Man kan emellertid ej undgå att känna sig besviken.

Jag skall här något beröra de fall i Kuryłowicz' uppsats, där

¹ Anmärkningen är i första hand riktad mot mitt förutnämnda arbete.

nya synpunkter och betraktesätt synas mig i större eller mindre omfattning ha kommit till användning.

Kuryłowicz framhåller s. 135 och 138 med skärpa vikten av att uppfatta accent I som den negativa motsvarigheten till accent II, som är att betrakta som den förras positiva motsats. Jag kan till min förvåning icke finna, att han på något ställe i sin framställning inkasserar någon vinst av denna distinktion.

S. 146 f. framlägger Kuryłowicz en utredning av utvecklingen och accentueringen av ordformer av typen *högra, vänstra, norra, södra* o. s. v.; *bakre, efte, övre* o. s. v. Jag kan ej se, att denna utredning erbjuder något av positivt värde utöver vad som Kock tidigare¹ andragit, och detta så mycket mindre, som Kuryłowicz i sin framställning förts på avvägar. Han förbiser nämligen, att Kock stundom utgår från accentformer, som ej kunna anses som rikssvenska, tydligen beroende på att han stammade från det sydligaste Sverige och tillbragte större delen av sitt liv inom gränserna för det dialektområde, som bildar övergången mellan de mål, från vilka å ena sidan det danska, å andra sidan det svenska riksspråket utgått. Med det uppsvenska området hade Kock ytterst liten beröring. Kuryłowicz framhåller såsom anmärkningsvärt, att här avsedda ord genomgående (»*toujours*») uppvisa accent II. Hade Kuryłowicz rådfrågat Svenska akademiens ordbok och annan föreliggande litteratur, skulle han ha funnit, att om *högra, vänstra* och väderstrecksbeteckningarna undantagas, accent I är att föredraga i nästan alla hithörande ord. Frågan om här behandlade adjektiv är väl icke fullt klar, men den ligger ej så till, som Kuryłowicz föreställer sig.

I fråga om accentförhållandena hos presensformer (jfr s. 147) av typen *gläder* (< **glād̄ir*), *söker* (< **sök̄ir*) behöver man endast hänvisa till Kock:² *söker* har på analogisk väg fått ursprunglig (och ännu i dialekter ofta använd) accent II utbytt mot accent I. Att såsom Kuryłowicz i utredningen av denna fråga indraga vissa

¹ Jfr Die alt- u. neuschwed. Accentuierung (Quellen u. Forsch. 1901), s. 51.

² Die alt- u. neuschwed. Accentuierung, s. 42 f.

egenheter i gotiskan för vinnande av en förklaring till att *gläder* fått accent I, under det att *söker* ursprungligen haft accent II, och att därvid utgå från dessa båda ordformers från början olika längd i första stavelsen är, så vitt jag kan se, meningslöst. I varje fall innebär detta Kuryłowicz' åtgörande en onödig omväg, då ju här som alltid accentvalet självfallet beror på den omedelbart efter tryckstavelsen följande stavelsens längd- och tryckförhållanden.

Kuryłowicz tänker sig (jfr s. 147 f.) som en möjlighet, att övergången av preteritum *hörde* > *hördè* föranletts av utvecklingen *källåde* > *källadè*. En dylik analogisk påverkan är naturligtvis ej gärna tänkbar med hänsyn till att *hörde* från början hade accent I, *kallade* däremot accent II. De båda formerna kännetecknades icke av den nödiga parallellism, som enligt Kuryłowicz måste föreligga som villkor för analogisk påverkan;¹ någon »identité du morphème» förefanns ej. Man misstänker, att Kuryłowicz i detta fall förts vilse av den enligt min mening mindre lyckliga accentbeteckning han valt, en beteckning, som stundom kommit till användning i Kocks arbeten (· = accent I, · + · = accent II). För ögat te sig *källåde* > *källadè* i viss mån som en parallellism till *hörde* > *hördè*, under det att skillnaden klart framstår, om man använder landsmålsalfabetets beteckning *källåde* (> *källadè*) vid sidan av *hörde* (> *hördè*).² Nå, Kuryłowicz avstår från detta förslag och antager i likhet med Kock³ o. a. en omedelbar analogisk påverkan från typen *kallade*. Emellertid indrager Kuryłowicz här av för mig obegripliga skäl ett äldre sv. *hördóm* (med accent II) som förmedlande led: även detta *hördóm* (< urnord. *hausidóm) måste ju från början haft accent I.

S. 148 framlägger Kuryłowicz vissa synpunkter på uppkomsten av den ej väntade accentueringen hos superlativer av typen *mînstè*. Utredningen är värd erkännande, men synpunkterna äro

¹ Jfr L'orig. de l'accentuation scand., s. 147.

² Jag använder genomgående denna accentbeteckning, även då jag citerar av Kock och Kuryłowicz anförda ord. — I brist på nödiga typer bör kombinationen · + · med fördel kunna användas.

³ Die alt- u. neuschwed. Accentuierung, s. 54, 71 f.

knappast nya. Huru som helst leder utredningen icke till något definitivt resultat.

Liknande är förhållandet med de s. 149 behandlade participformerna av typen (*hòrdé*) *hòrdá*, i vilka accent I vore väntad och ännu uppträder i svenska dialekter liksom även i danskan.¹

Kuryłowicz framhåller (s. 150) såsom betydelsefullt, att enkla ord med accent II förlora denna accent, om de ingå som led i sammansättning. Kuryłowicz menar tydligen, att medan ett ord som *undanskaffa* uppvisar accent II, dess delar *undan-* och *-skaffa*, sådana de te sig som ingredienser i sammansättningen, ha förlorat denna accentart. Nå, man kan ju icke säga, att de antagit accent I. Saken är väl föga märkvärdigare än den, att i ett ord som det tyska *wegführen* lederna *weg-* och *-führen* icke uppvisa fullt samma tryckvariation och tongång som *weg* och *führen* i fristående ställning.²

Äntligen framlägger Kuryłowicz s. 150 ett försök att förklara accentueringen av vissa typer av sammansatta ord. I denna utredning är det mig omöjligt att följa Kuryłowicz' tankegång, bl. a. därför att hans terminologi icke är fullt klar. I den föregående delen av arbetet synes substantivet »ton» och adjektivet »tonique» i första hand avse tryckstyrkan. Men här uppgives, att »le ton a été remplacé par l'accent», att »la hauteur musicale» är identisk med »le ton» och att »la durée» och »l'accent dynamique» äro samma sak. Även i andra avseenden är framställningen här oklar.

I Kuryłowicz' uppsats möta en del mindre onöjaktigheter och misstag.

S. 137 r. 2 ff. uppges, att accent I endast som stötaccent och alltså blott i begränsad utsträckning lämnat spår efter sig i danskan, vilket knappast är riktigt: ord som *trykker*, *Flæsket*, *ligger*

¹ Jfr Kock, Die alt- u. neuschwed. Accentuierung, s. 52. — Även *minste* o. d. ha i svenska dialekter akut, och det danska *mindste* har stöt (jfr Kock, Die alt- u. neuschwed. Accentuierung, s. 51).

² Av större intresse är väl då den omständigheten, att exempelvis orden *undanskaffa*, *återskaffa* uppvisa en och samma accentart (accent II), trots det att *undan* har accent II och *åter* accent I.

med accent I skilja sig faktiskt, om ock obetydligt, hos många danskar från *Trykker, flæsket, Ligger*.¹ Vidare antydes, att obetonade vokaler bättre bibehållits i svenskan än i danskan och norskan, varför det förra språket bättre skulle lämpa sig som undersökningsobjekt. Kuryłowicz bortser här från det norska landsmålet, som i stort sett är lika konservativt som svenskan.

S. 140 r. 17 f. förutsätter Kuryłowicz, att accent II uppstått under runperioden eller snarare under slutet av densamma. Då runperioden kan anses sträcka sig över närmare ett tusen år (ungefär 200—1100 e. Kr.), blir tidsbestämningen något vag. Eftersom emellertid Kuryłowicz uppger sig instämma med mig i fråga om tiden för accentarternas uppkomst, avses väl snarast senare delen av de äldre runornas tid.

S. 145 r. 19 f. — Ordformen *lilla* användes icke i pluralis; pluralformen heter *små*.

S. 148 r. 4 f. nedifr. står på två ställen *blommar* i st. f. *blommor*.

S. 151 r. 14 f. påpekas, att ord av typen *landsman* i norskan ha accent I. Det kunde ha antytts, att samma accentart är ytterst vanlig i svenskan, särskilt i den västliga, och i danskan: *ländsman* resp. *lan'dsman'd*.

S. 151 r. 13 nedifr. — Det svenska ordet *bokstav* heter i pluralis *bokstäver*, ej *bokstaver*.

Ett par vilseledande tryckfel ha insmugit sig i Kuryłowicz' arbete. Sålunda står s. 139 r. 13 tecknet $\times$ i st. f. $\times$ -, s. 146 r. 13 står acc. I i st. f. acc. II, och den s. 152 r. 13 nedifr. införda formen *gōge* torde böra utbytas mot *gōde*.

I mitt förutnämnda arbete över uppkomsten och utvecklingen av de slavo-baltiska och nordiska accentarterna har jag kommit

¹ Jfr Zur Entsteh. u. Entwickl. d. slavo-balt. u. d. nord. Akzentarten, s. 16 f., 19 ff. Jfr också Kock, Die alt- u. neuschwed. Accentuierung, s. 29 och min uppsats Om de danska accentarterna (Språkvet. sällsk. i Uppsala förhandl. 1931—33), s. 6.

till den övertygelsen, att i urnordiskan — i varje fall i denna språkperiods senare skede — några accentuella, från äldre tid ärvda, skiljaktigheter icke förelegat i slutstavelser med den försvagade tryckstyrka, som måste ha kännetecknat dessa. Redan i sitt arbete Västnordiska studier II¹ har Hesselman uttalat en liknande tanke. Också visar det sig, att om man genomgår den av Walde² sammanförda förteckningen över fall, där nedärvd äldre accentuering skulle på olika sätt ha påverkat de långa urgermanska vokalernas utveckling i nordiskt utljud, så finner man, att vokalbortfall inträffar överallt utom i de av honom upptagna dativformerna och i de båda grupperna av adverb på *-a* representerade av fornisl. *glika* och *padra*. Man kan, om man bortser från dessa två fall, fastslå som regel, att i urnordiskan lång nedärvd vokal bibehålles i slutstavelse endast före konsonant, som kontinuerats eller ersatts med nasalering. Bibehållandet av ändelsen i ovan antydda dativformer kunde te sig som ett besvärande hinder. Men om man ansluter sig till Hesselmans utredning av denna fråga, bortfaller denna svårighet. Enligt Hesselman har man att göra med ett till stammen lagt *-i*,³ vilket kan ha föranlett en annan, långsammare utveckling än den, som vanliga diftonger genomgått. Återstå alltså blott de fåtaliga adverbena på *-a*. Från dessa torde man kunna bortse, helst som deras ursprung är oklart.

Med hänsyn till vad som här anförts har jag i ovannämnda arbete gett uttryck för den uppfattningen, att de nordiska accentarterna uppstått spontant i sent urnordisk tid, och att de icke, såsom Kock är böjd förutsätta,⁴ utgått från en från ett tidigare skede nedärvd dubbel ändelseaccentuering. Men om det förhåller sig så, som jag antagit, bör man ju förutsätta, att i urnordiskan något särskilt skäl förelegat, som gjort, att den dubbla accentueringen

¹ Skr. utg. av Hum. vetenskapssamf. i Uppsala 15: 2, s. 57.

² Die germ. Auslautgesetze, s. 100.

³ Jfr Västnordiska studier II, s. 56. — Det utljudande *-o* i exempelvis det fornisl. *izpǫdo* skulle ha utgått från *-ō-i*.

⁴ Se Die alt- u. neuschwed. Accentuierung, s. 112 ff.

uppträder endast i de nordiska språken, under det att en sådan icke kan spåras i de båda övriga germanska språkgrupperna.

Enligt min mening utgöres incitamentet till framkallandet av de båda från varandra skilda nordiska accentarterna av en i den senare urnordiskan framträdande motsättning mellan trycket å lång icke huvudtonig stavelse och den till ytterlighet drivna tryckminskningen hos mot synkopering tenderande kort vokal, ett motsatsförhållande, som fått konstitutiv karaktär av den anledningen, att i nordiskan förutsättning för synkopering i såväl slut- som mellanstavelse i så stor utsträckning förelåg. I västgermanskan möter visserligen synkopering men endast i mellanstavelse (i begränsad omfattning); slutstavelser beröras i denna språkgrän icke av synkopering utan av apokopering. Östgermanskan, så gott som uteslutande representerad av gotiskan, uppvisar en tredje utvecklingstyp: synkopering i begränsad utsträckning (-*u*-beröres icke) uppträder i gotiskan i slutstavelser men inträder egentligen icke i mellanstavelser. Någon kännedom om accentens struktur i gotiskan äger man naturligtvis icke. Men om min tankegång här godtages, skulle man få anse, att skilda accentarter lika litet förelegat i detta språk som i de västgermanska språken. Det är enligt min mening den omständigheten, att i nordiskan hela språkmaterialet, om man bortser från de få ursprungligen enstaviga huvudtoniga ord, som förelågo, delat upp sig i två ungefär lika stora grupper, en med mot synkopering tenderande vokal efter tryckstavelsen och en med full vokal efter densamma, som enligt min mening föranlett genomförande av det nordiska accentsystemet.¹

Den nutida nordiska accentuerings inställning till de prosodiska förhållandena i den senare urnordiskan kan i koncentrerad form fixeras på följande sätt.

Accent I har anknutits till ord, i vilka den på tryckstavelsen

¹ Efter synkoperingen kan accentsplittringen ej ha uppstått, alldenstund exempelvis ord av typen *langi.nā* med förlorat *i* i princip icke skulle ha skilt sig från ursprungligen tvåstaviga ord med *n*-böjning.

följande stavelsen var kort, ex.: *dåg(er)* < *dazār, *glåder* < *gladīr; *långre* < *langirā.¹

Accent II har utlösts i ord, i vilka den andra stavelsen var lång, ex.: *tider* < *tīdīr; *källåd* < *kallōdār, *fullarē* < *fullōrā, *bindandē* < *bindandā; *gätä* < *gatō; *nyckel* < *lukilār.²

Man bör kunna förutsätta, att tryck- och längdförhållandena i den urnordiska konstellationen *gastīr — *gastīr att börja med tett sig ungefär som i den engelska sammanställningen *fifty* — *fifteen*.³

Förhåller det sig så, måste emellertid skillnaden inom först anförda ordpar snart ha sträckt sig utöver den för det senare betecknande, i det att typen *gastīr redan i sen urnordisk tid måste ha kännetecknats av åtminstone en ansats till en ungefär vid den första stavelsens mitt börjande, kring stavelsegränsen förlagd tryckminskning och tonsänkning, alldenstund såväl i norskan som i svenskan denna prosodiska egenhet klart framträder i ord med accent II.

Man kunde ju räkna med ett halvt medvetet behov att med en viss skärpa markera skillnaden mellan de båda antydda, prosodiskt skilda grupperna av ordförrådet och att sänkningen av ton och tryck föranletts därav. Jag kan emellertid icke finna en sådan uppfattning berättigad. Ej heller tror jag, att homonymitetsförhållanden spelat någon roll härvidlag. De endast genom olika accentart skilda orden äro jämförelsevis få och i regel till betydelsen så olika, att de ej föranleda förblandning.⁴ Också erbjuda dessa

¹ Angående dialektal akut hos ord av typerna *minste*, *hörda*, vilken att döma av accentueringen i motsvarande ord i danskan torde få anses vara ursprunglig, jfr s. 7.

² Som lång betraktas stavelse med lång vokal följd av bibehållen konsonant eller av en i nasalering omsatt nasal konsonant; vidare stavelse med kort vokal följd av konsonantgrupp. Som lång fungerade även stavelse, som före kort slutstavelse fått förlängd vokal.

³ Ev. *fifteen*, alldenstund den senare leden ofta uppvisar ungefär lika starkt tryck som den förra.

⁴ Däremot förorsaka ord som *fiskarna*, *murarna*, *dammen* med sina dubbla betydelser ej sällan besvär. I dessa fall vore en accentuell skillnad välkommen, men en sådan kommer säkerligen icke att

knappast större olägenhet i det skrivna språket än i det talade, och finlandssvenskarna känna säkerligen ingen saknad över frånvaron av accent II. För övrigt är det för bedömandet av denna fråga ej utan betydelse, att till följd av språkets omdaning de ordpar, som uppträda i urnordiskan, **gastir* — **gastīr* o. d., i sär-språklig tid så gott som genomgående ersatts av helt andra.¹ Undersöker man förefintliga förteckningar på i den nuvarande svenskan förekommande orddubletter med olika accentart, finner man, att accent I nästan uteslutande föranletts av sent inkommen svarabhaktivokal, av slutartikel eller av inlåning, alltså av företeelser, med vilka man ej hade att räkna i urnordiskan.²

Grunden till den sänkning av tongång och den minskning av tryck, som inträder mot tryckstavelets slut i ord med accent II, måste sökas på annat håll. Enligt min mening är denna av rent ljudfysiologisk natur.

I serbokroatiskan och tjeckiskan störas de normala prosodiska förhållandena bl. a. därav, att en lång vokal förkortats och därmed anslutit sig till annan accentart framför s. k. tunga suffix eller, rättare, tunga ordpartier. Man har i förstnämnda språk exempel-

---

inställa sig. Emellertid synes det, som om en strävan efter accentuell uppdelning av betydelseskäl i vissa fall icke vore alldeles utesluten, men den tycks ha inträtt i sen tid. En sådan kan tänkas ha föranlett eller åtminstone bidragit att föranleda differentieringen exempelvis mellan ett tänkbart *sjöberg* 'berg vid sjö', släktnamnet *Sjöberg* och ortnamnet *Sjöberg*. Faktum är, att en likartad uppdelning är vanlig i bulgariskan. Man skiljer sålunda mellan stadsnamnet *Sofija* och dopnamnet *Sofija*. — Det saknar i detta sammanhang ej sitt intresse, att en del personer skilja mellan *ländsmån* 'kompatriot' och *ländsman* 'kamrat inom studentnation'.

¹ Ty sent urnord. **gastīr* förhöll sig ju till **gastir* ungefär som det nutida *brister* till *brister*.

² Inlåning var naturligtvis ej absolut utesluten. — Intressant är, att som Kuryłowicz påpekar, accent I i och med synkoperingen var nära att alldeles försvinna i det mer än enstaviga ordförrådet. (De enstaviga orden bilda ju på sätt och vis en grupp för sig.) Man kan nästan säga, att accent I räddades genom här antydda språkliga förändringar.

vis *prāse* 'gris' — *prāseta* (gen. sg. av samma ord), och i tjeckiskan möta *vīno*¹ 'vin' — *vinohrad* 'vingård'. Såväl i *prāseta* som i *vinohrad* är senare leden att uppfatta som tung. Däremot bibehålles längden i t. ex. det serbokr. *prāšak* och dess gen. sg. *prāška*, deminutivbildning till *prāh* 'stoff, damm', alldenstund tung orddele i detta fall icke föreligger. Det är att märka, att motsatsen mellan tungt och icke tungt ordparti i hög grad påminner om skillnaden mellan lång och kort stavelse i urnordiskan.²

Här berörda förkortning kan knappast förklaras på annat sätt, än att det avslutande tunga ordpartiet med sitt tryck nödvändiggjort en viss lättnad hos det börjande partiets tryckförhållanden. För frambringandet av en viss ljudkvantitet kräves en därtill svarande ansträngning av talorganen, och om en del av ett ord starkare framhäves, så undertryckes i regel en annan del i motsvarande grad.³ Man har att räkna med en viss balans mellan ordpartierna. Det eng. *fourteen*, som vanligen uppbär ungefär lika tryck på båda stavelserna (even stress), kan som bekant av satsfonetiska skäl stundom ha en markerad huvudaccent förlagd än till den första, än till den sista stavelsen.⁴ I senare fallet lättas trycket på den första stavelsen, och den naturliga följderna härav är, att denna stavelse förkortas, och denna förkortning förbindes i regel med en sänkning av senare delen av den till denna stavelse svarande tongången. På liknande sätt har säkerligen den ovan berörda vokalförkortningen i serbokroatiskan och tjeckiskan uppstått.

Med samma företeelse ha vi enligt min mening att räkna också i urnordiskan. En tendens till förkortning av huvudtonig stavelse

¹ Accenttecknen ~ och / beteckna olika slag av längd, .. antyder kort ljudvärde.

² Av intresse är, att i icke tunga ordpartier synkopering av vokal är ytterst vanlig även i här berörda slaviska språk, i det att *z* (*ī*) och *z* (*ī*) ofta falla. Jfr härtill Zur Entsteh. u. Entwickl. d. slavobalt. u. d. nord. Akzentarten, s. 26.

³ Jfr härtill Vondrák, Vergl. Gr. d. slav. Spr. 1, 1 uppl., s. 212: "Es handelte sich hier um eine Erleichterung der physischen Arbeit der Sprachorgane."

⁴ Jfr Jespersen, Elementarb. d. Phonetik, s. 169.

före tungt ordparti (i detta fall lång stavelse) gjorde sig säkerligen även här gällande, och med denna tendens följde en minskning av trycket och en sänkning av tongången. Man tog så att säga sats för utförandet av den kraftprestation frambringandet av det tunga ordpartiet krävde. Men förkortningstendensen har i nordiskan hejdats. Den huvudtrycket uppbärande vokalen i ett ord med accent II är icke kortare än motsvarande vokal i ett likartat ord med accent I, men det kan ifrågasättas, om icke den ökning i tryck, som i allmänhet börjar redan vid tonstavelsens slut i ord med accent II, är att anse som en anteciperung av den påföljande stavelsens accentuering.¹ Av intresse är också, att stavelsegränsen i ord med accent II ligger närmare ordets början än i ord med accent I.² I ett ord som *målen* synes stavelsegränsen ligga ungefär mitt i *l*, i *målèn* däremot snarast omedelbart före detta ljud. För ord med lång konsonant torde man kunna fastställa stavelsefördelningen *måll-en* -- *mål-lèn*.

Likheten mellan serbokroatiskan och tjeckiskan å ena sidan och de nordiska språken å den andra är i här berörda avseende så stor, att det ej torde vara för djärvt att antaga, att i båda fallen samma krafter varit verksamma. Härnedan införda exempel kunna tjäna till belysning av denna fråga.

Synkop. — opåverkad acc.	Osynkop. — påverkad acc.
Serbokr.: <i>práška</i> < * <i>poršika</i>	<i>prášeta</i> < * <i>poršete</i>
Svenska: <i>långre</i> < * <i>langirān</i> ³	<i>füllarè</i> < * <i>fullōrān</i>

En förkortning före »tungt» ordparti, påminnande om den för den äldre tjeckiskan och serbokroatiskan betecknande men utan därmed förbundet accentbyte, möter i vissa mål i övre Dalarna⁴

¹ Se Zur Entsteh. u. Entwickl. d. slavo-balt. u. d. nord. Akzentarten, s. 25 f.

² Jfr min uppsats Quelques notes sur les acc. suéd. (Čas. pro. mod. fil. 16), s. 23.

³ I den senare urnordiskan snarast *langīra*—*fullōra*.

⁴ Jfr Levander, Dalmålet 1, s. 83.

och i dialekten på Nuckö.¹ Av vida större intresse är, att i det arabiska talspråket i Egypten ett suffix framkallar ett med nordisk accent II nästan identiskt tonfall, och detta utan att tryckstavelsens kvantitet nämnvärt påverkas.² Det synes mig vara tydligt, att accentsplittringen i egyptisk-arabiskan utgör en slående parallell till den dubbla accentueringen i de nordiska språken och ett betydelsefullt stöd för den accentteori jag här framlagt.

Jag skall här icke ingå på frågan om ursprunget till accentueringen av sammansatta ord, då jag anser denna ha uppkommit genom anslutning till accentförhållandena hos de enkla orden och alltså vara av sekundär betydelse. Mig synes det emellertid troligt, att i dem en accentuering jämförlig med engelsk even stress³ först uppträtt och att vid accentarternas framträdande sammansättningarna i regel anslutit sig till den ur trycksynpunkt mest liknande, d. v. s. till accent II, men i vissa fall, av ej sällan svår-förklarliga skäl, anknutit till accent I.

A. Noreen⁴ hyser den meningen, att nordisk accent II kan tänkas stå i samband med indoeuropeisk ändelsebetoning, accent I med urgammal stambetoning. Kock anser,⁵ att denna mening icke kan ha fog för sig, då ännu i vår tid ord med accent I kunna å stora områden uppvisa ett lika högt avslutande tonläge som ord med accent II. Kocks uppfattning är säkerligen riktig. I östnorskan kännetecknas senare delen av tonkurvan hos ord med accent I av ett jämförelsevis högt läge, och i västsvenskan ligger slutet av den med nämnda accent förbundna tongången stundom högre än mot-

¹ Se Danell, Nuckömålet, s. 18, 214. — Jfr även Sahlgren, Ord-längdsbalansen i svenskan (Namn och bygd 18), där likartade fall inom ortnamnsbildningen behandlas.

² Enligt meddelande av professor H. S. Nyberg.

³ Kanske med den nyansering i fråga om tryck, som kännetecknar denna accenttyp (jfr i det föreg., s. 11, 13). Jfr härtill även Nordling, Om sammanskrivn. och särskrivn. (Stud. i nord. fil. 11: 1).

⁴ Jfr De nord. språken, s. 37.

⁵ I Die alt- u. neuschwed. Accentuierung, s. 114 f.

svarande del av den till accent II bundna.¹ Den östliga norskan och västsvenskan göra på främlingen ett egenartat, frågande intryck, av allt att döma föranlett av den även i påstående sats genomförda tendensen till tonstigning. Säkerligen är denna inom såväl norskan som svenskan spridda egenhet gammal. Det är att märka, att den inom Sverige icke är begränsad till de med norskan och danskan språkligt befryndade kustlandskapen: den sträcker sig långt in på götamålens område.

Här berörda egenhet lämnar ett ej oväsentligt, hittills förbisett stöd för Verners, av Storm,² Kock³ och framför allt av Jespersen⁴ gillade uppfattning, att den danska stöten föranletts av en exceptionellt stark tonstigning, varvid stämbandets spänning forcerats så, att de kommit att momentant slutas.⁵ Enligt Verners uppgift föregicks i hans eget uttal stöten av en starkt stigande tongång, och i den danska jag experimentellt undersökt visa ord med accent I (stöt) en mera stigande toningress än ord med accent II.⁶ Sedan emellertid stöten en gång blivit ett konstitutivt element, kan tonkurvans lopp naturligtvis ändras, och i många trakter kännetecknas den danska stötaccentens ingress icke av någon påfallande stigning. Vad som i detta sammanhang är av vikt är, att, såsom Jespersen framhåller, en stötaccent stundom kan motsvaras av en starkt stigande accent.⁷ Det synes mig, som om vi här hade ett

¹ Jfr *Quelques notes sur les acc. suéd.*, s. 21.

² Se *Tonefaldet i de skand. sprog* (Vidensk.-selsk. i Christiania 1874), s. 295.

³ Jfr *Die alt- u. neuschwed. Accentuierung*, s. 124.

⁴ Se *Fonetik*, s. 608, *Det danske Stød og urnord. Synkope* (Ark. f. nord. fil. 29), s. 30 ff., *Lehrb. d. Phonetik*, 2 uppl., s. 80 och *Tanker og studier*, s. 212 ff.

⁵ Se *Bespr. von Kock, Sprachhist. unders. om svensk akcent* (Anz. f. deutsches Altert. 7), s. 7, 10.

⁶ Se *Om de danska accentarterna*, s. 2 f. Jfr härtill även Meyer. *Die Inton. im Schwed.*, s. 3. — I de förut (s. 7) nämnda *trykker, Flæsket, ligger* iakttages en stigning (jfr *Om de danska accentarterna*, s. 6).

⁷ Jfr *Tanker og studier*, s. 229, där Jespersen påvisar, att i *Mesinge* på norra Fyen en stigaccent, som växlar med stöt, uppträder.

verkligt bevis för att den nuvarande stötaccenten utgått från en äldre, stigande accenttyp.¹

Med hänsyn till vad som här anförts och med hänsyn till att den danska stöten uppträder i de norra (och större) områdena av Själland och Fyen och på Jyllands östkust² och då stigande accent I företrädesvis möter i östnorskan och västsvenskan, förefaller det, alldenstund vi här röra oss på gränsområdet mellan de tre nordiska huvudspråken, som om man kunde draga den slutledningen, att den ursprungligaste typen av accent I är den till områdena kring Kattegatt och det inre Skagerak förlagda och att nämnda accentart från början kännetecknats av en stigande tonriktning.³

Jfr härtill även mitt arbete *Die lettischen Akzentarten*, s. 49 ff. — Av intresse är, att i det sydligaste Norge en stöt uppträder hos accent I (se Kock, *Die alt- u. neuschwed. Accentuierung*, s. 24).

¹ Liknande variationer uppvisar den baltiska stötaccenten, vilken som bekant utgått från en ursprungligen stigande accent (akut). I den sydvästra litauiskan möter rent av en till övervägande del fallande tongång, under det att i den nordvästra litauiskan och i mellanlettiskan samma accentart visar en tydlig stigning före stötens resp. tonbrottets inträdande (jfr Gerullis, *Litauische Dialektstudien*, s. xxviii ff., xli ff.). Av intresse är, att även i lettiskan stigaccent möter som variant till stötaccenten (jfr vidare härom mitt arbete *Die lettischen Akzentarten*, s. 49 ff.).

² I delar av södra Jylland och i Västjylland uppträda accentskiljaktigheter av helt annan art. I övriga periferiska delar av det nordiska språkområdet (på Färöarna och Island, i Finland och Estland liksom i det sydöstra och södra danska området) möter som bekant endast en accentart. (I finlandssvenska dialekter torde dock spår av dubbelaccentuering möta.)

³ Frågan blir då, huru på det uppsvenska området accent I kunnat förbindas med en stigande-fallande tongång. Enligt min mening kan det tänkas, att denna accenttyp återspeglar ett mera avancerat utvecklingsstadium, i det att tongången genom en gradvis försiggående sänkning på ett naturligt sätt anpassat sig efter det för accent I betecknande avtagande trycket. — Det synes mig ej vara fullt klart, huruvida en någorlunda utpräglad accentskillnad redan förelegat i de trakter, från vilka Islands och Färöarnas befolkning utvandrade, och sedan försvunnit eller om den vid tiden för emigrationen ännu ej nått nämnda trakter.

Då härtill kommer, att hos accent II tongångens andra spets i östnorskan och västsvenskan oftare än annorstädes ligger högre än den första,¹ skulle man kunna förutsätta, att urnordiskan genomgående kännetecknats av en mer eller mindre stigande ordintonation och att den första skillnaden mellan de båda, sedermera så betydelsefulla accentarterna musikaliskt sett bestått däri, att accent II vid stavelsegränsen efter huvudtrycket företedde en av tryckförhållandena föranledd tonsänkning, som omedelbart övergick i en fortsättning av den för båda accentarterna gemensamma tonstigningen.

Kuryłowicz gillar min uppfattning, att de nordiska accentarterna uppstått i jämförelsevis sen tid och utan samband med urgermanska eller indoeuropeiska prosodiska förhållanden. Där emot anser han, att jag i min undersökning icke tillräckligt beaktat historiska fakta. Det faller av sig självt, att jag noggrant studerat den föreliggande litteraturen. Det låg emellertid utom min uppgift att behandla den senare accentutvecklingen. Jag har också undvikit den invecklade frågan om sammansatta ords accentuering, då jag i motsats till Kuryłowicz anser den vara skäligen betydelselös för bedömandet av accentarternas uppkomst. Vidare skulle som nämnt mina synpunkter vid behandlingen av den nordiska accentueringen ha varit snarare fysiologiska än fonologiska. Jag tar denna anmärkning med ro. Till sist påtalar Kuryłowicz mitt tillvägagångssätt att vid min undersökning hänvisa till vissa företeelser i den äldre tjeckiskan och serbokroatiskan och jämför detta med Bezenbergers åtgärd att sätta det litauiska *algà* : *algôs* i historiskt sammanhang med det grekiska ἀλή : ἀλής. Jag skall här icke inlåta mig på frågan, huruvida Kuryłowicz' avvisande av Bezenbergers teori kan ha fog för sig. Men jag vill på det bestämdaste framhålla, att jag andragit den ifrågavarande

---

¹ Jfr för västsvenskans vidkommande Quelques notes sur les acc. suéd., s. 20 f.

företeelsen i tjeckiskan och serbokroatiskan endast för att på ljudfysiologisk väg belysa, hur jag tänker mig gången av de nordiska accentskiljaktigheternas framträdande och utveckling. Om något historiskt sammanhang har aldrig varit tal.

En företeelse i ett språk lämnar ej sällan en slående belysning av en företeelse i ett annat, stundom i ett ganska avlägset. Jag skall här anföra ett exempel. Man har med en viss förvåning sedan länge lagt märke till den egendomliga kombinerade tryck- och längdväxlingen hos de i urslaviskan extra korta vokalerna z (ü) och z (i). Om flera dylika följa i rad efter varandra, förkortas och faller den första, tredje o. s. v. från slutet räknat, under det att den andra o. s. v. förlänges och utbildas till full vokal. Man tycks knappast ha märkt, att samma utveckling kännetecknar det franska flyktiga e (o), och att samma företeelse kan möta i den senare urnordiskan¹ i fråga om kort vokal i kort stavelse. Vi ha här faktiskt exempel på en och samma företeelse inom såväl den germanska och romanska som den slaviska språkgruppen. Man jämföre:

ryska	franska	fornisl.
$\overset{+}{\underset{+}{\text{divn}}}\text{z}^2 > \text{diven}$	$\overset{+}{\underset{+}{\text{chante}}}\text{je} > \text{chanté-je}^3$	$^*\overset{+}{\underset{+}{\text{gamalaz}}}\text{r}^4 > \text{gamall}$
$\overset{+}{\underset{+}{\text{nasčstz}}} > \text{nasčët}$	$\overset{+}{\underset{+}{\text{achete}}}\text{je} > \text{ach}^e\text{té-je}^e$	$^*\overset{+}{\underset{+}{\text{gamalanö}}} > \text{gamlan}$

Som grund för dessa förändringar måste ligga ett allmänt känt rytmiskt behov.

Ovan införda bild kan naturligtvis utsättas för störningar av olika slag, väl mest analogiska inflytelser. Emellertid är det av intresse att se, att ett ungefär likartat störande moment möter i samtliga ovan antydda språk. I slaviskan räddas stundom ett

¹ Vissa kvantitetsförhållanden i ordens början komma här störande emellan (jfr härom Hesselman, Västnordiska studier II).

² Tecknet + anger förstärkning av vokal; tecknet ~ betecknar reducering ledande till bortfall.

³ Numera ersatt med *est-ce que je chante*. — Bokstaven e anger skrifttyp, som ej har motsvarighet i uttalet.

⁴ I sen urnordisk tid snarast **gamalazr*. Det nedanför stående **gamalanö* bör för samma tid kunna betecknas **gamalanu* (> ü).

æ (ǔ) eller ɛ (i) genom konsonanthopning. I nordiskan betraktas kort vokal följd av två konsonanter som lång stavelse, vilket ju innebär, att dylik vokal hålles vid liv. Skillnaden mellan nordiskan och slaviskan är nästan ingen. Av samma natur äro verkningarna av den s. k. trekonsonantlagen i franskan: ett ə utfylles till full vokal vid konsonanthopning. Som exempel kunna anföras de härnedan i den övre raden upptagna typorden.

ryska	franska	svenska
$stɔz'a > stɛz'a$	$quelquefois$	$*bindandā^n > bindande$
$ovc'a > ovca$	$seulément$	$*langi_rā^n > längre$

Terminologien betyder här, som annars, föga: hos de ovan i den övre raden anförda tre exemplen har den näst sista stavelsens vokal faktiskt räddats därigenom, att den av gammalt omgives av mer än två konsonanter. Om den omslutits av endast två, skulle den i samtliga fall ha försvunnit och föranlett tvåstavighet, såsom fallet är med de i den nedre raden uppförda exemplen *ovca*, *seulément*, *längre*.

R. Eklblom.

Om verbens ändelse i 3. person singularis.

I.

I äldre nordiska ha både 2. och 3. pers. sing. pres. ind. ändelsen *-R*. Denna ändelse tillkom ursprungligen blott 2. pers. Ändelsen i 3. pers. var från början *-p* (*-d*). En rest av denna ändelse visar *bariutip* på Stentoftenskriften. På Björketorpsinskriften finna vi formen *barutx*. Man har antagit, att 2 pers. ändelse, *-R*, ersatt 3. personens. I andra germ. språk är det dock tvärtom så, att 3. personens (sing. eller plur.) ändelse blivit dominerande. Även i och för sig behövas starka skäl för att man skall tro på att 2. pers. slagit ut 3. pers.

I festskriften till Hugo Pipping (1924) har Alf Sommerfelt menat sig kunna peka på ett sådant särskilt skäl, och hans framställning är den enda till vilken Heusler (Altisl. Elementarb.³ s. 4) för denna fråga hänvisar. Sommerfelt skriver (s. 512 f.): »En fait, il subsiste bien des traces de l'ancienne désinence, ainsi très couramment devant la terminaison de la conjugaison réflexive. De plus, une forme telle que *gerip* se rencontre dans le livre d'homilies de Stockholm et des formes comme *pykke pér* etc. sont connues (cf. Noreen, Altisl. u. altnorw. Gramm.⁴, § 530, note 3, p. 356). Ceci nous indique qu'après voyelle la désinence en *r* (de *x*) n'a été adoptée qu'assez tardivement. — Le premier domaine de la nouvelle désinence a donc du être limité aux formes où l'*r* suit une consonne. Dans la plupart des cas, après la chute des voyelles en fin de mot, l'ancienne spirante dentale (qui a pu être sonore ou sourde conformément à ce qui la suivait) aurait été assimilée à la consonne précédente. Pour prévenir cette assimilation on a différencié la spirante dentale en *x* (pour le principe de la différenciation voir Meillet, Mém. de la Soc. de Lingu. de Paris, XII, p. 14 et suiv.). La différenciation aurait difficilement pu s'accomplir autrement: un *d* (ou un *t*) aurait

été assimilé, dans bien des cas, à la consonne précédente de la même façon que la spirante dentale. Et l'*x* de la seconde personne était une désinence nette et bien caractérisée. Le développement a donc été complexe: la spirante dentale a été différenciée et la direction de cette différenciation a été influencée par l'*x* de la seconde personne.»

Sommerfelt antar således att en differentiering inträtt för att hindra att 3. pers. genom en assimilation av *p* (*d*) till föregående konsonant bleve helt ändelselös, och att det är genom inflytande från 2. pers. som differentieringen resulterat i *-x*. Sommerfelt grundar sin teori på antagandet att en assimilation av den gamla ändelsen *-p* (*-d*) med stammens slutkonsonant borde ha inträtt »dans la plupart des cas». Detta är blott ett löst påstående. Man torde kunna påstå att den blott skulle ha skett vid föregående dental: *t, d, p, d*. Förutsättningen för hela teorien måste alltså vara, att dentalstammarna varit dominerande (i en eller annan mening). Hur därmed förhåller sig, skall undersökas i det följande.

Man är skyldig att undersöka hur dentalstammarna förhålla sig till andra här ifrågakommande verbalstammar, till dem som icke sluta på dental. Vi kunna hålla oss till det isländska verbbeståndet. I Wimmers Fornnordiska formlära (1874) uppräknas de starka verben (de reduplicerade inbegripna), indelade i grupper efter respektive avljudsserier. I min uppställning i Bil. a har jag i stället ordnat dem i bokstavsföljd. Jag har som en särskild avdelning medtagit de kortstaviga *ja*-verben, ty i presens äro dessa i förevarande avseende likställda med de starka¹; dessutom verben *gnúa, gróa, róa, snúa* och *sá*. Dessa sistnämnda ha visserligen svagt preteritum, men stark böjning för övrigt. Slutligen tillkommer verbet *valda*, som ju har starkt presens. Hela antalet av nu ifrågakommande verb uppgår till 303. Av dessa äro 86 dentalstammar,

¹ *Hafa* har uteslutits på grund av sin vacklan i pres. I samma mån som typen **hefd* förr var vanlig, ha icke-dentalstammarna haft ytterligare ett vanligt verb.

d. v. s. ändas på *d*, *ð* eller *t*. De icke-dentala stammarna äro således 217 och i tydlig majoritet. Men detta gäller ännu blott innan någon hänsyn tagits till frekvens (och därpå grundad dominans).¹ Många av verben äro mycket sällsynta, medan andra nyttjas synnerligen ofta. Ett verb av det förra slaget kan givetvis icke ha spelat samma roll i föreliggande fall som ett annat, vars förekomst är mångdubbelt större. Följaktligen måste verbens bruklighetsfrekvens på något sätt undersökas.

Den riktigaste vägen synes då vara att i tillräcklig utsträckning genomgå sådana forntexter som bäst spegla det naturliga språkmedvetandet. Det synes då bäst att välja partier ur de klassiska släktsagorna. Jag har valt *Gunnlaugs saga ormstungu*, *Laxdœla saga* och *Eyrbyggja saga*, men jag har ansett det lämpligast att excerpera blott dialogerna; där kommer det naturliga talspråket fram bättre än annorstädes. Frekvensförhållandena där torde rätt väl spegla dem som rådde vid tiden för utbytet av *-ð* mot *-r*. Materialet torde bli tillräckligt stort för att bli rättvisande i huvudsak — om exakthet kan det här överhuvud inte bli fråga. Beräknat i normala 8°-sidor utgöres det nämnda dialogmaterialet av ung. 100 sidor.

Jag har gått tillväga på följande sätt: Verben ha antecknats i den form vari de förekomma. Efter hopsummering har antalet införts i tabeller. Dessa tabeller ha sedan bearbetats till Bil. a. I denna har en kolumn lämnats åt var och en av de tre texterna, och i en fjärde kan verbets totala frekvens avläsas. Bil. ba (s. 12) upptager blott de verb som ha förekommit i de undersökta texterna. De äro ordnade efter fallande frekvens, så att det vanligaste verbet kommer först. Längst till vänster i tabellen kan man avläsa verbets »absoluta rangordning». Denna indelning ger ur vår synpunkt kanske inte lika mycket som den följande, i Bil. bβ (s. 13). För att erhålla en översikt av materialet har jag uppgjort en frekvenstabell. Därvid har klassbredden som synes tagits till 5. En så kraftig anhopning av de lägre värdena konstaterades, särskilt av sådana stammar som äro representerade blott en gång, att dessa

¹ Om frekvens och dominans jfr Janzén, Stud. öv. subst. i boh. 7 f.

sista i överskådlighetens intresse redovisats utanför (nedanför) tabellen. Detta har utmärkts med en horisontallinje i samma tabell, Bil. b β . I tabellen fastställles hur många verb som falla inom varje intervall. En jämförelse mellan kolumn 2 och 3 visar tydligt icke-dentalernas dominans.

Betraktar man nu det framlagda materialet, finner man att de två vanligaste verben äro icke-dentaler. Icke-dentalernas större frekvens överhuvud får sitt uttryck i följande tal: 710 av de antecknade verbformerna utgöras av dentalstammar och 1203 av andra stammar. I procent utgöra dentalstamsformerna 37,11 % av samtliga verbformer. De andra äro alltså 62,89 %.

Men här tillkommer ytterligare en viktig sak. Vi böra ej bortse från att vid sidan av icke-dentalerna även presens på *-x* hos de svaga verben (utanför typ *telja*) redan från början kan ha bidragit till motverkandet av assimilationstendensen, inte bara ha längst gjort motstånd mot en utanför dem själva uppkommen ny ändelse. För att få åtminstone en föreställning om proportionen mellan å ena sidan formerna av dentala starka verb och *ja*-verb, å andra sidan formerna av motsvarande icke-dental verb plus de svaga, har jag förtecknat också de nämnda svaga verben i en mindre del av det förut bearbetade materialet, nämligen i Eyrbyggja saga; se Bil. c. I denna ha likväl verben *segja*, *svara* och *mæla* ej medtagits, emedan de huvudsakligen förekommit såsom rena anföringsverb i den berättande texten. (Om även former av dessa sägeverb medtagits — de förekomma ju ymnigt i samtal och berättelser —, hade detta givetvis endast bidragit till att ytterligare öka mängden av de verb som icke förete villkoren för assimilation.) Resultatet av denna senare undersökning är, att medan dentalverbsformerna i Eyrbyggja uppgå till 162 stycken, representeras de övriga tre grupperna (icke-dentaler av starka verb och *ja*-verb samt övriga svaga verb) av 565 former, d. v. s. 22,28 % mot 77,72 %.

Ovanstående utredning visar tydligt¹, att en teori som förut-

¹ Skulle skäl ha yppat sig att betvivla resultatets rimlighet, hade ytterligare texter bort genomgås.

sätter en seger för utvecklingen just hos dentalstammarna, ej kan stödja sig på resultatet av den metodiska undersökning som synes erbjuda sig som den närmast till hands liggande. Den blir då bara en osannolik gissning. Men som en gissning framställes den inte av sin upphovsman.

Bilaga a.

Starka verb.

		Ld.	Gu.	Eb.	Tot.
1. aka	'åka'	1.			1.
2. ala	'föda'	1.			1.
3. auka	'öka'	1.		2.	3.
4. ausa	'ösa'	1.			1.
5. *belga	'uppblåsa'				
6. bella	'träffa'				
7. bera	'bära'	34.	3.	6.	43.
8. bida	'vänta'	10.	1.		11.
9. bidja	'bedja'	30.	10.	11.	51.
10. binda	'binda'	8.			8.
11. bita	'bita'	2.			2.
12. bjarga	'bärga'				
13. bjóða	'bjuda'	31.	8.	3.	42.
14. bjúga	'böja'				
15. blanda	'blanda'				
16. blása	'blåsa'	1.			1.
17. hlíkja	'blinka'	1.			1.
18. blóta	'offra'				
19. bregða	'svinga'	3.	1.	7.	11.
20. brenna	'brinna'	1.			1.
21. bresta	'brista'				
22. brjóta	'bryta'	1.			1.
23. bryggja	'brygga'				
24. búa	'ordna'	19.	5.	6.	30.
25. detta	'falla ned'				
26. deyja	'dö'				
27. draga	'draga'	4.	1.	2.	7.
28. drekka	'driicka'		1.		1.
29. drepa	'dräpa'	11.		9.	20.
30. drifa	'driva'				
31. dríta	'cacare'				
32. drjúpa	'drypa'				
		transp. 160.	30.	46.	236.

		Ld.	Gu.	Eb.	Tot.
	transp.	160.	30.	46.	236.
33. <i>eta</i>	'äta'	2.			2.
34. <i>fá</i>	'fá'	25.	7.	16.	48.
35. <i>falda</i>	'ikläda kvinnl. huvud- bonad'	1.			1.
36. <i>falla</i>	'falla'	8.		3.	11.
37. <i>fara</i>	'fara'	75.	12.	49.	136.
38. <i>fela</i>	'dölja'			1.	1.
39. <i>feta</i>	'finna väg'				
40. <i>finna</i>	'finna'	13.	3.	10.	26.
41. <i>fisa</i>	'pedere'				
42. <i>fjúka</i>	'fyka'	1.			1.
43. <i>flá</i>	'flá'				
44. <i>fljóta</i>	'flyta'				
45. <i>fljúga</i>	'flyga'		9.		9
46. <i>fregna</i>	'fråga'				
47. <i>freta</i>	'pedere'				
48. <i>frjósa</i>	'frysa'				
49. <i>gala</i>	'sjunga'				
50. <i>ganga</i>	'gå'	47.	10.	21.	78.
51. <i>gefa</i>	'giva'	43.	7.	20.	70.
52. <i>gella</i>	'ljuda gällt'				
53. <i>geta</i>	'erhålla'	13.		3.	16.
54. <i>geyja</i>	'skälla'				
55. <i>gina</i>	'gapa'				
56. <i>gjalda</i>	'betala'	8.	4.	5.	17.
57. <i>gjalla = gella</i>					
58. <i>gjósa</i>	'frusa'				
59. <i>gjóta</i>	'gjuta'				
60. <i>gnaga</i>	'gnaga'				
61. <i>gnella</i>	'gnälla'				
62. <i>gnesta</i>	'braka'				
63. <i>gnúa</i>	'gno'				
64. <i>grafa</i>	'gråva'	1.			1.
65. <i>gráta</i>	'gråta'		1.		1.
66. <i>gripa</i>	'gripa'	1.			1.
67. <i>gróa</i>	'gro'	1.		1.	2.
68. <i>halda</i>	'hålla'	11.	3.	10.	24.
69. <i>hanga</i>	'hänga'				
70. <i>hefja</i>	'lyfta'	5.		2.	7.
71. <i>heita</i>	'lova'	11.	2.	1.	14.
72. <i>hjálpá</i>	'hjálpá'				
73. <i>hlada</i>	'lassa'				
		transp. 426.	88.	188.	702.

		Ld.	Gu.	Eb.	Tot.
		transp. 426.	88.	188.	702.
74.	hlaupa	'löpa'	1.	5.	6.
75.	hljóta	'fá'	2.	9.	11.
76.	hlæja	'le'	1.		1.
77.	*hnafa	'avskära'			
78.	hniga	'böja sig'		1.	1.
79.	hnipa	'sörja'			
80.	hnita	'stöta'			
81.	hnjóða	'slá'			
82.	hnjósa	'nysa'			
83.	hnøggva el. hnyggja	'stöta'			
84.	hrifa	'gripa'			
85.	hrina	'skrika'	1.		1.
86.	hrinda	'stöta'	1.	1.	2.
87.	hrjóða	'rödja'			
88.	hrjósa	'rysa'			
89.	hrjóta	'ryta'			
90.	hvelfa	'välva'			
91.	hverfa	'vända sig'	4.	2.	6.
92.	hvina	'vina'			
93.	höggva	'hugga'	2.	1.	4.
94.	kala	'kyla'			
95.	kjósa	'välja'	5.	3.	8.
96.	klá el. klæja	'klá'			
97.	klifa	'kliva'			
98.	kljúfa	'klyva'			
99.	klökkva	'klynka, klaga'			
100.	koma	'komma'	92.	16.	31.
101.	kreppa	'krympa'			
102.	krjúpa	'krypa'			
103.	kveda	'säga'	27.	1.	6.
104.	kvida	'frukta'	1.		1.
105.	láta	'läta'	50.	13.	22.
106.	leika	'leka'		1.	1.
107.	leka	'läcka'			
108.	lesa	'samla'			
109.	líða	'gå'	13.	3.	2.
110.	liggja	'ligga'	9.	2.	8.
111.	líta	'se'	6.	2.	
112.	ljósta	'slá'			3.
113.	ljúga	'ljuga'	1.		2.
114.	lúka el. ljúka	'tillsluta'	4.	2.	5.
		transp. 646.	130.	289.	1065.

		Ld.	Gu.	Eb.	Tot.
		transp. 646.	130.	289.	1065.
115.	<i>lúta</i>				
					'luta'
116.	<i>mala</i>				
					'mala'
117.	<i>meta</i>				
					'värdera'
118.	<i>míga</i>	7.		2.	9.
					'mingere'
119.	<i>nema</i>				
					'taga'
120.	<i>njóta</i>	3.			
					'njuta'
121.	<i>ráða</i>	3.	1.	4.	8.
					'råda'
122.	<i>reka</i>	39.	12.	6.	57.
					'driva'
123.	<i>renna</i>	11.	1.	1.	13.
					'rinna, springa'
124.	<i>riða</i>	2.		1.	3.
					'rida' ¹
125.	<i>rifa</i>	20.	2.	6.	28.
					'riva'
126.	<i>risa</i>				
					'resa sig'
127.	<i>rista</i>				
					'rista'
128.	<i>rita</i>	1.			1.
					'skriva'
129.	<i>rjóða</i>				
					'rödfärga'
130.	<i>rjúfa</i>				
					'bryta'
131.	<i>rjúka</i>				
					'ryka'
132.	<i>róa</i>	1.			1.
					'ro'
133.	<i>sá</i>				
					'sá'
134.	<i>serða</i>				
					'driva otukt'
135.	<i>síða</i>				
					'trolla'
136.	<i>síga</i>				
					'sjunka'
137.	<i>sitja</i>				
					'sitta'
138.	<i>sjá</i>	33.	7.	8.	48.
					'se'
139.	<i>sjóða</i>	53.	10.	16.	79.
					'sjuda'
140.	<i>sjúga</i> el. <i>súga</i>				
					'suga'
141.	<i>skafa</i>				
					'skava'
142.	<i>skaka</i>				
					'skaka'
143.	<i>skapa</i> el. <i>skepja</i>				
					'skapa'
144.	<i>skella</i>				
					'smälla'
145.	<i>skera</i>	1.			1.
					'skära'
146.	<i>skína</i>	3.			3.
					'skina'
147.	<i>skíta</i> = <i>dríta</i>	1.			1.
					'skina'
148.	<i>skjálfa</i>				
					'skälva'
149.	<i>skjóta</i>				
					'skjuta'
150.	<i>skreppa</i>				
					'glida'
151.	<i>skríða</i>				
					'skrida'
152.	<i>slá</i>				
					'slá'
153.	<i>sleppa</i>	2.	1.	1.	4.
					'slippa'
154.	<i>slíta</i>				
					'slita'
		1.			1.
		<hr/>			
		transp. 827.	164.	336.	1327.

¹ I själva verket hör ett av dessa fall till *riða* 'vrida'.

		Ld.	Gu.	Eb.	Tot.
		transp. 827.	164.	336.	1327.
155.	sljúka				
	'slockna'				
156.	slyngva el. slyngja				
	'slunga'				
157.	smjúga				
	'smyga'				
158.	snerta				
	'beröra'				
159.	snida				
	'skära'				
160.	sníva				
	'snöa'				
161.	snúa		7.	4.	11.
162.	sóa				
	'ödelägga'				
163.	sofa		3.	1.	4.
164.	sperna, sporna				
	'sparka'				
165.	spinna		1.	1.	2.
166.	spretta		1.		1.
167.	springa				
	'spricka'				
168.	spýja				
	'spy'				
169.	standa		14.	1.	2.
	'stä'				17.
170.	stela		1.		1.
	'stjäla'				
171.	stiga			1.	1.
	'stiga'				
172.	stinga		1.		1.
	'sticka'				
	<i>streda = serda</i>				
173.	strjúka				
	'stryka'				
174.	stúpa				
	'skjuta fram'				
175.	stökkva		2.		2.
	'springa'				
	<i>súga = sjúga</i>				
176.	súpa				
	'supa'				
177.	sveipa				
	'svepa'				
178.	svelga el. svelgja				
	'svälja'				
179.	svella				
	'svälla'				
180.	svelta				
	'hungra, dö'				
181.	sverfa				
	'fila'				
182.	sverja				
	'svärja'				
183.	svida				
	'svida'				
184.	svifa		1.		1.
	'svinga'				
185.	svikja			5.	5.
	'svika'				
186.	svimma				
	'simma'				
187.	svípa				
	'svepa'				
188.	syngva el. syngja				
	'sjunga'				
189.	sökkva				
	'sjunka'				
190.	taka		77.	6.	28.
	'taga'				111.
191.	tjúga				
	'draga'				
192.	trega				
	'bedröva'				
193.	troda		1.		1.
	'trampa'				
194.	tyggva el. tyggja				
	'tugga'				
<hr/>					
		transp. 936.	176.	373.	1485.

		Ld.	Gu.	Eb.	Tot.
		transp. 936.	176.	373.	1485.
195.	<i>vada</i>				
196.	<i>valda</i>		2.	1.	3.
197.	<i>vaxa</i>		7.	1.	8.
198.	<i>vefa</i>				
199.	<i>vega</i>		5.	1.	6.
200.	<i>vella</i>				
201.	<i>velta</i>			1.	1.
202.	<i>verða</i>		75.	13.	126.
203.	<i>verpa</i>		1.		1.
204.	<i>víkja</i>		2.		2.
205.	<i>vinda</i>				
206.	<i>vinna</i>		11.	1.	6.
207.	<i>þiggja</i>		8.	3.	2.
208.	<i>þjóta</i>				
209.	<i>þrifa</i>			1.	1.
210.	<i>þrjóta</i>				
211.	<i>þryngva</i> el. <i>þryngja</i>				
212.	<i>þvá</i>				
213.	<i>þverra</i>				

Ja-verb.

214.	<i>berja</i>			4.	1.	5.
215.	<i>bleðja</i>					
216.	<i>bylja</i>					
217.	<i>bysja</i>					
218.	<i>dvelja</i>					
219.	<i>dýja</i>					
220.	<i>dylja</i>					
221.	<i>dynja</i>					
222.	<i>erja</i>					
223.	<i>etja</i>			2.		2.
224.	<i>ferja</i>					
225.	<i>fletja</i>					
226.	<i>flýja</i> el. <i>flœja</i>			2.		2.
227.	<i>flytja</i>			6.	5.	3.
228.	<i>fremja</i>					1.
229.	<i>frýja</i>			1.		1.
230.	<i>glædja</i>					
231.	<i>glepja</i>			1.		1.
232.	<i>glymja</i>					

---

 transp. 1074. 204. 428. 1706.

		Ld.	Gu.	Eb.	Tot.
		transp. 1074.	204.	428.	1706.
233. <i>gnyðja</i>	'knorra'				
234. <i>gnýja</i>	'gny'				
235. <i>gremja</i>	'upphetsa'				
236. <i>hemja</i>	'hämna'				
237. <i>heyja</i>	'utföra'				
238. <i>hlýja</i>	'värma'				
239. <i>hlymja</i>	'klinga'				
240. <i>hrekja</i>	'bortjaga'				
241. <i>hrynja</i>	'braka ned'				
242. <i>hvetja</i>	'skärpa'				
243. <i>hyggja</i>	'mena'	20.	1.	2.	23.
244. <i>hylja</i>	'hölja'				
245. <i>kefja</i>	'sänka, kväva'				
246. <i>klekja</i>	'kläcka'				
247. <i>klyfja</i>	'klyva'				
248. <i>knýja</i>	'slá'				
249. <i>krefja</i>	'kräva'	1.			1.
250. <i>kremja</i>	'krama'				
251. <i>kryfja</i>	'uppskära'				
252. <i>krysja</i>	'vara overksam'				
253. <i>krytja</i>	'knorra'				
254. <i>kvedja</i>	'tilltala'			1.	1.
255. <i>kvelja</i>	'plåga'				
256. <i>leggja</i>	'läggja'	16.	4.	16.	36.
257. <i>lemja</i>	'slá'				
258. <i>letja</i>	'avráða'	6.			6.
259. <i>lýja</i>	'slá, krossa'				
260. <i>lykja</i>	'tillsluta'				
261. <i>metja</i>	'läppja'				
262. <i>mylja</i>	'krossa'				
263. <i>rekja</i>	'uppeckla'			1.	1.
264. <i>ryðja</i>	'röðja'			1.	1.
265. <i>rýja</i>	'plocka ullen av får'				
266. <i>rymja</i>	'larma'				
267. <i>sedja</i>	'mätta'				
268. <i>selja</i>	'sälja'	7.	3.	5.	15.
269. <i>semja</i>	'sammanfoga'	5.	1.		6.
270. <i>setja</i>	'sätta'	10.	3.	6.	19.
271. <i>skedja</i>	'skada'				
272. <i>skepja</i>	'skapa'				
273. <i>skilja</i>	'skilja'	25.	2.	7.	34.
274. <i>smyrja</i>	'smörja'				
		transp. 1164.	218.	467.	1849.

		Ld.	Gu.	Eb.	Tot.
		transp. 1164.	218.	467.	1849.
275. <i>snydja</i>	'ila'				
276. <i>spenja</i>	'draga'				
277. <i>spyrja</i>	'fråga'	28.		7.	35.
278. <i>stedja</i>	'fastställa'		1.	1.	2.
279. <i>styđja</i>	'stöđja'	1.			1
280. <i>stynja</i>	'stöna'				
281. <i>svedja</i>	'slinta'				
282. <i>svefja</i>	'lugna'				
283. <i>sverja</i>	'svärja'				
284. <i>tedja</i>	'gödsla'				
285. <i>tefja</i>	'hindra'				
286. <i>telja</i>	'säga'	9.			9.
287. <i>temja</i>	'tämja'	1.			1.
288. <i>týja</i> el. <i>tœja</i>	'hjálpá'		1.	1.	2.
289. <i>vefja</i>	'omveckla'				
290. <i>vekja</i>	'väcka'	1.	1.	1.	3.
291. <i>velja</i>	'välja'	3.		1.	4.
292. <i>venja</i>	'vänja'				
293. <i>verja</i>	'värja, omveckla'	4.		2.	6.
294. <i>ymja</i>	'stöna'				
295. <i>pekja</i>	'täcka'				
296. <i>penja</i>	'tänja'				
297. <i>pilja</i>	'brädsllá'				
298. <i>preyja</i>	'längta'		1.		1.
299. <i>prymja</i>	'larma'				
300. <i>pylja</i>	'tala'				
301. <i>pyrja</i>	'störta fram'				
302. <i>pysja</i> = <i>pyrja</i>					
303. <i>æja</i>	'beta'				
		Summa: 1211.	222.	480.	1913.

Bilaga ba.

1. koma	139.	8. gefa	70.	15. leggja	36.
2. fara	136.	9. ráða	57.	16. spyrja	35.
3. verða	126.	10. biđja	51.	17. skilja	34.
4. taka	111.	11. fá	48.	18. kveđa	34.
5. láta	85.	12. sitja	48.	19. búa	30.
6. sjá	79.	13. bera	43.	20. ríða	28.
7. ganga	78.	14. bjóða	42.	21. finna	26.

transp. 1336.

22. <i>halda</i>	24. 58. <i>semja</i>	6. 94. <i>drekka</i>	1.
23. <i>hyggja</i>	23. 59. <i>vega</i>	6. 95. <i>falda</i>	1.
24. <i>drepa</i>	20. 60. <i>verja</i>	6. 96. <i>fela</i>	1.
25. <i>liggja</i>	19. 61. <i>berja</i>	5. 97. <i>fjúka</i>	1.
26. <i>setja</i>	19. 62. <i>nema</i>	5. 98. <i>fremja</i>	1.
27. <i>líða</i>	18. 63. <i>svikja</i>	5. 99. <i>frýja</i>	1.
28. <i>vinna</i>	18. 64. <i>höggva</i>	4. 100. <i>glepja</i>	1.
29. <i>gjalda</i>	17. 65. <i>slá</i>	4. 101. <i>grafa</i>	1.
30. <i>standa</i>	17. 66. <i>sofa</i>	4. 102. <i>gráta</i>	1.
31. <i>geta</i>	16. 67. <i>velja</i>	4. 103. <i>grípa</i>	1.
32. <i>selja</i>	15. 68. <i>auka</i>	3. 104. <i>hlæja</i>	1.
33. <i>flytja</i>	14. 69. <i>ljósta</i>	3. 105. <i>hníga</i>	1.
34. <i>heita</i>	14. 70. <i>ljúga</i>	3. 106. <i>hrína</i>	1.
35. <i>reka</i>	13. 71. <i>renna</i>	3. 107. <i>krefja</i>	1.
36. <i>þiggja</i>	13. 72. <i>skera</i>	3. 108. <i>kvedja</i>	1.
37. <i>bíða</i>	11. 73. <i>valda</i>	3. 109. <i>kviða</i>	1.
38. <i>bregða</i>	11. 74. <i>vekja</i>	3. 110. <i>rekja</i>	1.
39. <i>falla</i>	11. 75. <i>bíta</i>	2. 111. <i>rista</i>	1.
40. <i>hljóta</i>	11. 76. <i>eta</i>	2. 112. <i>róa</i>	1.
41. <i>lúka</i>	11. 77. <i>etja</i>	2. 113. <i>ryðja</i>	1.
42. <i>snúa</i>	11. 78. <i>flýja</i>	2. 114. <i>skella</i>	1.
43. <i>dvelja</i>	10. 79. <i>gróa</i>	2. 115. <i>skína</i>	1.
44. <i>fljúga</i>	9. 80. <i>hrinda</i>	2. 116. <i>slíta</i>	1.
45. <i>meta</i>	9. 81. <i>leika</i>	2. 117. <i>spretta</i>	1.
46. <i>telja</i>	9. 82. <i>spinna</i>	2. 118. <i>stela</i>	1.
47. <i>binda</i>	8. 83. <i>stedja</i>	2. 119. <i>stíga</i>	1.
48. <i>kjósa</i>	8. 84. <i>stökkva</i>	2. 120. <i>stínga</i>	1.
49. <i>lita</i>	8. 85. <i>týja</i>	2. 121. <i>styðja</i>	1.
50. <i>njóta</i>	8. 86. <i>víkja</i>	2. 122. <i>svífa</i>	1.
51. <i>vaxa</i>	8. 87. <i>aka</i>	1. 123. <i>temja</i>	1.
52. <i>draga</i>	7. 88. <i>ala</i>	1. 124. <i>troda</i>	1.
53. <i>hefja</i>	7. 89. <i>ausa</i>	1. 125. <i>velta</i>	1.
54. <i>dylja</i>	6. 90. <i>blása</i>	1. 126. <i>verpa</i>	1.
55. <i>hlaupa</i>	6. 91. <i>blíkja</i>	1. 127. <i>þreyja</i>	1.
56. <i>hverfa</i>	6. 92. <i>brenna</i>	1. 128. <i>þrífa</i>	1.
57. <i>letja</i>	6. 93. <i>brjóta</i>	1.	

Summa: 1913.

Bilaga bþ.

Klassintervall	Dentaler	Icke-dentaler	Totalantalet
136,5—141,5	0	1	1
131,5—136,5	0	1	1
126,5—131,5	0	0	0

Klassintervall	<i>Dentaler</i>	Icke dentaler	Totalantalet
121,5—126,5	1	0	1
116,5—121,5	0	0	0
111,5—116,5	0	0	0
106,5—111,5	0	1	1
101,5—106,5	0	0	0
96,5—101,5	0	0	0
91,5—96,5	0	0	0
86,5—91,5	0	0	0
81,5—86,5	1	0	1
76,5—81,5	0	2	2
71,5—76,5	0	0	0
66,5—71,5	0	1	1
61,5—66,5	0	0	0
56,5—61,5	1	0	1
51,5—56,5	0	0	0
46,5—51,5	2	1	3
41,5—46,5	1	1	2
36,5—41,5	0	0	0
31,5—36,5	1	3	4
26,5—31,5	1	1	2
21,5—26,5	1	2	3
16,5—21,5	4	3	7
11,5—16,5	3	3	6
6,5—11,5	7	10	17
1,5—6,5	8	25	33
(0—1,5)	13	29	42

Bilaga c.

1. pykkja	28.	10. beiða	3.	heimta	2.
2. gera	26.	deila	3.	henda	2.
3. heita	17.	fylgja	3.	játa	2.
4. líka	10.	fœra	3.	kenna	2.
5. kalla	8.	kaupa	3.	leyna	2.
veita	8.	lifa	3.	nefna	2.
6. ætla	7.	spara	3.	rétta	2.
7. tala	6.	sækja	3.	saka	2.
8. leita	5.	þora	3.	senda	2.
sýna	5.	11. efna	2.	skipta	2.
9. gipta	4.	handsala	2.	stœða	2.
leysa	4.	hefna	2.	synja	2.

vænta	2.	herða	1.	skynja	1.
12. andast	1.	heyra	1.	spotta	1.
andvarpa	1.	hlífa	1.	spyrna	1.
anna	1.	hugsa	1.	stýra	1.
banna	1.	hætta	1.	styrkja	1.
batna	1.	kasta	1.	svivirða	1.
brenna	1.	keppa	1.	sæta	1.
breyta	1.	kosta	1.	sætta	1.
bægja	1.	kæra	1.	toga	1.
bœta	1.	launa	1.	treysta	1.
duga	1.	leida	1.	trúa	1.
dýrka	1.	lýsa	1.	úthýsa	1.
eggja	1.	læsa	1.	vanda	1.
fala	1.	nenna	1.	varna	1.
fella	1.	rannsaka	1.	veifa	1.
forvitna	1.	reiða	1.	virða	1.
freista	1.	reisa	1.	poka	1.
frétta	1.	reyna	1.	pola	1.
gæta	1.	rýma	1.	þræta	1.
háttu	1.	skipa	1.		
hepta	1.	skjöplast	1.		
				Summa: 247.	

Linnéa Reimer.

II.

I det föregående har fröken L. Reimer efter mina anvisningar underkastat prof. Sommerfelts förslag till förklaring av ändelsen *-r* i 3 sg. pres. en kritisk granskning, på grundvalen av ett visst textmaterial. Hon har därvid särskilt anlagt vissa strängare synpunkter, som böra vara ofrånkomliga om man låter sin metod bestämmas av det betraktelsesätt enligt vilket man är skyldig att söka bedöma det enskilda fallet såsom led i ett grammatiskt system.

Det är icke att undra på om fröken Reimer icke haft öga för alla de systemologiska synpunkter som i förevarande fall böra komma till tals. De äro i själva verket ytterligare åtskilliga. Ju mer man söker att allsidigt förstå språkförändringar i det förflutna, ju fler krav på synkroniska sidoblickar framställa sig. Det skall visserligen ofta visa sig, att dessa krav icke leda till bestämda resultat. Men detta får icke hindra oss att formulera alla

de problem vi med denna större »omsikt» verkligen skönja. Det har alltför ofta varit så, att man gjort sig mödan lättare, och framställt sin lösning tillförsiktligare, därför att vissa relevanta spörsmål inte ens ställts. Det gäller här främst den metodiska sidan av saken. Och det är här jag anser det kunna vara av intresse att supplera fröken Reimers utredning.

Först vill jag emellertid säga ett par ord om möjliga felkällor vid fröken R:s statistik, något som hon ej själv berört. Hennes resultat skulle i någon mån förryckas av följande: om något verb i det urnord. levande språket kan antagas ha haft en speciell frekvens, särskilt hög eller särskilt låg, just för presensformerna; eller t. o. m. blott för 3. eller (jfr nedan) 2. pers. sg. Jag kan emellertid bland de starka verben eller *ja*-verben inte nämna något verb om vilket detta kan anses ha gällt.¹

I den mån som de svaga verbens presens kan ha spelat någon roll, torde man kunna våga förmoda, att *heita* i betydelsen 'heta' varit särskilt vanligt just i pres., och väl särskilt i sg. (t. ex. 3. pers. **haitēp*); men detta skulle ju icke varit till förmån för de assimilerande stammarnas dominans.

Sommerfelt har icke insett, att det är otillräckligt att omtala de assimilationer som böra inträda i tredje personen. Om man söker motivera en, låt vara på särskilt sätt understödd, dominans hos 2. personens *-r*, måste man ta hänsyn också till de fall där just detta *-r* försvinner genom assimilation. Dessa fall bli andra än de där *-p(-d)* assimileras, resp. skulle assimileras, i 3. personen. De yppa sig vid stam på *-s* och vid långstavig stam på (*-l* och) *-n*; alltså vid typerna *frýss*, *skínn*. (Vid typerna *felldr*, *vinnr* har analogisk nyskapelse skett. Men när?) Vid typen *berr*, *spýrr* kan ju ändelsen påstås stå kvar; och den får väl anses rätt tydligt känneteckna formen till skillnad från *ber*, **berd* och pluralen. Sommerfelt finner, som vi sågo, 2. pers:s *-r* vara »une dési-

¹ Fröken Reimer har ur texterna förtecknat icke blott verben såsom sådana, utan även de faktiska formerna. Men jag har inte funnit skäl att anmoda henne om att leverera specialstatistik därpå.

nence nette et bien caractérisée». Gäller inte samma omdöme när den uttryckes genom konsonantlängden i *frýss*, *skínn* osv., till skillnad från *skín*, **skínd* osv.? Faktiskt tycks här intet trängande behov till ombildning ha funnits.¹ Men då återstår det för Sommerfelt att visa, att inte också i 3. person assimilerade former som **bitt* (av **bitid*), *skýtt* (av **skeytid*) likaledes kunnat kännas som tillräckligt särpräglade. Denna långa dental borde rent av ha haft ett stöd i ändelsen *-ð*, resp. *-đ*, *-t*, i alla de fall där ingen assimilationstendens kunde komma i fråga, ett stöd vartill ingen motsvarighet funnits i 2. pers. (: *-ss*, *-nn* gentemot *-r* > *-r*). (Helt försvinna skulle ett assimilerat *-ð* blott i stam med kons. före den stamslutande dentalen: **veltid* > **velt* [i st. f. **vilt*].) Det sagda innebär icke, att icke former som *skýtt* likväl kunde ha känts som något anormala, och att detta kan ha lämnat möjlighet för en ändelses inträngande utifrån.²

Det har sitt intresse att ge exempel på de olika paradigmen som uppkomma alltefter vad som sker eller icke sker i 2. och 3. sg. pres.

Vi skulle ljudlagsenligt få bl. a.:

1. Assimilation i ingendera:

skýfr helpr (egentl. *-i-*) *stelr*

*skýfd **helpp*, *-t* (egentl. *-i-*) **steld*.

2. Assimilation i 2. men ej i 3. pers.:

skínn frýss

*skínd frýst.

3. Assimilation i 3. men ej i 2. pers.:

bítr býdr

*bitt **býdd*.

4. Assimilation i båda formerna skall aldrig ske.

¹ Man frågar sig visserligen hur en ombildning här skulle ta sig ut (utan lån från 3 pers.!) Ett **frýsr*, **skínr* vore nämligen vid denna tid otänkbara.

² Det kan vara lärorikt att jämföra förhållandena i 2. pers. sg. av starka pret., nämligen växlingarna *bauð*, *bautt* och *skaut*, *skautzt*, och — som tredje typ — *batt*, *batt*.

Frågas det om det finns någon möjlighet att bedöma hur stor betydelsen för den föreliggande frågan — under förutsättning att 2. pers. överhuvud haft någon sådan betydelse — kan ha varit av assimilationerna i 2. pers., måste man helt säkert svara: näppeligen. Vägen att försöksvis beträda vore naturligtvis att göra en motsvarande undersökning för 2. pers. till den som fröken Reimer gjort för 3. person. Antalet av, och dominansen hos, starka verb på de assimilerande stamsluten (och de få *ja*-verben med stam på *-s*) skulle då även här utrönas. Antalet verb är ringa: *fisa, gina, hrina, hvina, risa, skina; frjósa, gjósa, hnjósa, kjósa; lesa; blása, ausa; bysja, pysja*; summa 15. Men några äro rätt vanliga. Det blir en väldig övervikt för de icke assimilerande. Det föregående resonemanget har väl därför på denna punkt väsentligen metodiskt intresse.¹ Men den konklusionen är berättigad: de ljudlagsenliga assimilationsformerna (på *-t(t)*, *-dd*) i 3. pers. böra psykologiskt haft en mycket starkare ställning än motsvarigheterna i 2. person. Likväl kvarstå dessa senare ogravrade.

Det närmast föregående framkallar en annan systemologisk fråga av stor principiell betydelse; nämligen denna: hur förhåller sig vid analogiska utjämningsmöjligheter associationen mellan skilda former av samma ord till associationen mellan motsvarande böjningsformen hos olika ord? Uppenbarligen måste svaret bli helt olika för olika fall. Sådana frågor måste först besvaras inom levande nutidsspråk, och metoderna måste åtminstone till god del vara experimentella (särskilt väl kloka former av utfrågning).

För gångna språkperioder kan svar överhuvud taget icke ges annat än på sin höjd genom försiktiga försök till tillämpning av vad som utrönt vid synkronisk undersökning av de — mången gång brokiga och motsägande — nutida förhållandena i synnerhet inom samma språksamfund. Men huru som helst bör språkhistorikern vara medveten om att hans försök till lösning av dylika synkroniska problem inom avlägsna språkperioder måste bli ännu

---

¹ Bara antydningssvis påpekar jag, att frågan om tidsförhållandet mellan assimilationerna i 2. och 3. pers. inte är alldeles likgiltig.

mer osäkra och trevande om han bara slår ner på en viss godtycklig möjlighet bland de kanske många som han bör få upp ögonen för genom synkroniska nutidsundersökningar. — I förevarande fall kan det berörda problemet ställas så: var det band som sammanhöll former som **beydid* (> **bjdd*), **skeytid* (> **skjytt*) med samma verbs 2. pers. **beydir*, resp. **skeytir*, så starkt, att frågan om växlingarna i 2. pers. (-*r* ~ assimilation, alltefter verbens stamslut) saknade varje betydelse för vad som skedde i 3. pers. av nyss exemplifierad typ? Sommerfelt räknar inte med någon form av proportionell analogi. Men detta har man all anledning att göra. Den 3. pers. måste ha varit — lösare eller fastare — infogad i ett system som t. ex. detta: *býdr*: **bjdd* = *help_r*: **help_p* = *stel_r*: **steld* = *skinn*: **skind*. Och det hänger så, i fråga om eventuell nybildning, på vilket led i ekvationen som är labilt. Denna punkt skall jag icke närmare utföra.

Sommerfelt tycks utgå från att 2. pers. -*r* icke kändes som en för just denna form specifik ändelse. Han kallar den visserligen »une désinence nette et bien caractérisée». Han menar då tydligen: 'väl avgränsad från stammen'. Men den lånades ju — enligt hans mening — utan svårighet av 3. pers. Varför var det viktigare att denna senare person hade en tydlig ändelse? Ett slags svar kan utläsas hos Sommerfelt själv: ändelsens lån är ett led i »une tendance à simplifier la flexion personnelle du verbe en scandinave»; och det är vikten av att överhuvud ha en tydlig ändelse som han åsyftar, utan att direkt röra vid frågan om värdet av att ändelsen är »specifik» eller icke. Men hans teori innebär faktiskt, att detta senare (i förevarande fall) var likgiltigt. Här tangera vi en ny stor fråga inom verbets historia (naturligtvis med motsvarigheter i andra ordklasser), som jag blott skall formulera: hur långt fram i tiden voro de olika personändelserna uttryck för lika många inre inställningar? När ändelserna börja överföras och »lånas», är detta ett tecken till att inställningarnas mångfald redan reducerats¹; och nog är den gemensamma ändelsen -*r* i 2. och 3. pers.,

¹ Detta betyder icke att identitet i form alltid innebär identitet i inställning (jfr Janzén Stud. öv. subst. i boh. 35). Och satsen i

oberoende av hur identiteten uppkommit, ett av de tidigaste sårnordiska vittnesbörden därom inom verbet. För reduktionen har det stor betydelse, hur tidigt det fristående subjektet, särskilt personalpronomina, kom att bli det viktigaste distinktionsmedlet. — Tillämpat på vårt fall kan detta betyda: när *pú* och *hann*, *hón*, *pat* (osv.) övertagit persondistinktionen, bör behovet att överhuvud återställa en ljudlagsenligt assimilerad ändelse i 3. pers. ha varit mycket litet trängande.

Dessa anmärkningar ha tagit betydligt mera utrymme i anspråk än den mycket korta — alltför korta! — uppsats av Sommerfelt som framkallat dem. För egen del har jag menat att detta varit försvarligt. Någon egen förklaring av 3. pers:s *-r* har jag icke att bjuda. Jag har fortfarande en viss sympati för Axel Kocks förklaring (Arkiv 14, 231): upphovet ligger i förbindelser som *bindid-(e)r* — trots att intet nordiskt *i_r*, *e_r* 'han' ännu påvisats. Men jag vågar heller inte helt utmönstra tanken på att i själva verket 2. pers. ligger till grund. Men då måste vi finna en generell psykologisk orsak till detta, ungefär av det slag som jag med allt förbehåll föreslagit för att förstå dualens seger över pluralen i 1. och 2. pers. av nyisländskans personalpronomina (Island, Motsatsernas ö 169). Men t. v. synes det icke möjligt att kunna finna någon sådan orsak.

Hjalmar Lindroth.

---

texten kan icke vändas om: det kan icke påstås att bevarad skiljaktighet i ändelser bevisar skiljaktighet i inställning. Skillnaden *han kommer—de komma* har länge varit en rent grammatisk kongruensfråga (och en stilfråga).

Noen anatomiske uttrykk i gammelnorsk.

Det har ikke alltid vært lett å finne den rette tyding av anatomiske, fysiologiske og medisinske ord i norrøn litteratur, særlig fordi det språklige apparat alene ikke i alle tilfelle kan føre frem. Det nynorske, nyislandske og færøyske ordfang på dette område har selvsagt vært tatt til hjelp, men naturhistorisk tenkning vil likevel ofte komme til å gjøre utslaget. Medisinsk-historiske forhold kan også spille inn med sine etter tidene skiftende uttrykk for de begreper det her gjelder. Vi ser ofte i de norrøne ordbøker ulike og til dels helt motstridende tydninger av slike fagord, og noen av dem er uten tvil helt uriktige fra medisinsk standpunkt. Jeg skal i det følgende søke å rydde op i dette for om mulig å nå frem til tydninger som også naturhistorisk og medisinsk holder mål.¹

Sjálðr, augasjálðr, augnasjálðr (n.).

Sjálðr, sammensatt av *sjáaldr* som ordet ennu heter i nyisl., må være avledet av verbet *sjá*, se, og et instrumentalsuffiks *ald*

¹ I det flg. vil en del ordbøker og andre skrifter bli citert med kortere titler: Fritzner I og Fritzner II er første og andre utgaven av hans gammelnorske ordbok. Oxfordordb. er Cleasby & Vigfussons ordb. Leiv Heggstad, Gamalnorsk ordb. (1930). Erik Jonsson, Oldnordisk Ordb., Kbh. 1863. Bjørn Haldorson, Lex. Islando-Latino-Danicum (Havnæ 1814). Lexicon Poëticum v. Finnur Jónsson. Höfler, Krankheitsnamenbuch, München 1891. Georges, Ausführliches Lateinisch-Deutsches Wörterb. Diefenbach, Gloss. Latinico-Germanicum mediæ et infimæ Latinitatis. Hyrtl, Die älteren Kunstwörter der Anatomie, Wien 1884. E. Steinmeyer und E. Sievers, Die althochdeutschen Glossen, Leipzig 1753. Blöndal, Isl.-dönsk orðabók, Reykjavik 1920—24. Jacobsen og Matras, Føroysk-dönsk orðabók, Torshavn 1927—28. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltidsspråket, Lund 1884—86. Paul Fossum, Om de gamle nordboeres anatomiske og fysiologiske begreper o. s. v. Oslo 1936. G. Rasch, Medicinalhistoriske Skitser, Norsk Magazin for Lægevidenskaben 1880.

med et *r* som senere er kommet til. Grunnbetydningen blir således *s y n s r e d s k a p*.

De tre ovenfor nevnte ord må regnes for synonymer. Dette synes Fritzner også å gå ut fra idet han med likhetstegn viser fra det ene til det andre, men likevel er tydingen på hvert sted ikke ens. Heller ikke Heggstad tyder *sjáldr* og *augasjáldr* på samme måte. Fritzner II har: *sjáldr*, 1. »Syn, Seen om Forstandens Syn, 2. Øieæblet eller den udadvendte Del af samme», mens Fritzner I bare fører op *sjáldr* med tydingen »Øieæblet eller den blanke Del af samme». Under *augasjáldr* har Fritzner II: Pupille, Øieaabning = *sjáldr*, og under *augnasjáldr*: = *sjáldr*, *augasjáldr*. Heggstad har om *sjáldr*: »augnestein, helst det som vender ut», men for *augasjáldr*: »augnagle, pupill». Oxfordordboken tyder *sjáldr* som »the pupil of the eye». Haldorson har: »pupula, pupilla, Øiesten». Jonsson: »Øiesten».

Ingen av de her nevnte tydinger dekker helt *sjáldr* som anatomisk begrep, når vi skal holde oss til det vi finner om ordet i litteraturen. Nærmest det rette kommer Fritzner I som fester sig ved den blanke del av øiet. Dette svarer til nyno. *blankauge* som er 'cornea', den fremhvelvede hornhinne.¹ At dette er rett vil følgende prøver fra sagalitteraturen vise. a) *Sjáldr var svá bjart í augum hans sem lifandi manns þess skygn er* (Bisk. sög. I, 112). b) *Þá tekr landnyrdingr at opna samanlagðar brár ok rennr til sýnar bjúgt sjáldr* (Konungs skuggsjá, ed. Unger 11). c) *Var sjáldrit svá þrútit sem blaðra væri* (Mariu saga 667). d) *Með æsiligum harmi sprakk út augnasteininn annarr, svá at móðirin tók hann með öllu fráskildan sjáldrinu ok vafði í einum klút* (Bisk. sög. II, 170).

Hornhinnens blanke og hvelvede utseende får i de to første eksempler sitt uttrykk ved *bjart* og *bjúgt*. I eksempel c ser vi at *sjáldr* når den er svullen, ser ut som en blære på grunn av væskefylde i fremste øiekammer som avgrenses av hornhinnen. At *sjáldr* bare er en del av øieeplet og skiller sig ut fra dette, viser det

¹ Sørtrøndelag, se Tidsskr. for Den norske Lægeforening 1906. 757.

siste eksempel. Fossum s. 69 er nærmest for å slutte sig til denne tydning.

Årsaken til den usikre tydning av *sjáldr* i ordbøkene ligger dels i medisinsk-historiske forhold som har virket på den anatomiske nomenklatur, dels i et unøiaktig kjennskap til øiets bygning. Ved *augnasjáldr* viser Fritznér II til Thomas saga s. 175 der ordet svarer til den latinske originals *pupilla*. Men både i klassisk og mellomalderlig latin er *pupilla* noe annet enn i nyere anatomisk navneskikk. Georges har som grunnbetydning for *pupilla*: 'en umyndig, helst foreldreløs pike' og dernest 'øieple, øiesten'. Diefenbach har: 'pupula, pupilla, Augapfel'. Bruken av *pupille* om det runde hull i regnbuehinnen er derimot av senere datum. På engelsk er *pupil* både 'øiesten' og 'øiehull', og på tysk er det tilsvarende ord tydet både som 'Augapfel' og 'Sehloch'. I vår tids videnskapelige anatomi er derimot *pupilla* bare øiehullet.¹

Når Fritznér II viser til Thomas saga, er det selvsagt at den latinske original med *tangere pupillam oculi* ikke har siktet til øiehullet, men til øieple eller øiesten i overført mening.

Hóstr, óstr, óst (m.).

Fritznér har i begge utgaver under *óstr*: 'Hulheden over Nøglebenet', mens Haldorson og Jonsson tyder det som: 'Pomum Adami, Adamsæblet'; Oxfordordboken: 'the throat, the upper part of the chest and the lower part of the throat'; Heggstad har 'oster, halsgropa'.

Fritznérs lokalisasjon som også Fossum slutter sig til (s. 26), nemlig 'fossa supraclavicularis', hulheten på begge sider av halsen ovenfor nøklebenet, er det ingen støtte for i den gamle litteratur.

---

¹ Etter folkelig synspunkt er derimot pupillen ikke noe hull, men en rund, svart ting eller en flekk midt på øieplet. Dette kommer frem i de nynorske ord *synenagle*, *augnagle* og *svartaug* (Tidsskr. f. D. n. Lægef. 1906, 758; Knut Strompdal, Gamalt frå Helgeland I, 113). Det siste svarer til det tyske ord *Augenschwarz* (Hyrtl 93) og ghty. *suarczouga* (E. Steinmeyer III, 36).

Feiltydningen skriver sig uten tvil fra at Fritzner som citerer I. Aasens ordbok, har misforstått den litt uklare tydning her: 'den nederste Del af Halsen eller Struben ovenfor Nøglebenet, Hall'. Aasen har sikkert ment det riktige: over nøklebenets nivå, ikke i rett linje ovenfor dette,¹ men like over brystbenet. Av ordbøkene er det bare Heggstads som nøie dekker det anatomiske begrep 'fossa suprasternalis sive jugularis', også kalt 'jugulum', nyno. oster (Hall.) eller 'halsgropa', også 'holamot'. Dette svarer til det nysl. hóstur som Blöndal kaller 'halsgrube, jugulum'. At dette er den riktige tydning av gno. hóstr o. s. v. er lett å se av følgende eksempler fra den gamle litteratur. Fagrskinna sier s. 140: *pá var Haraldr konungr skotinn framan í óstina svá at þegar kom út blóð af munninum*. I Finnboga saga k. 35 står det: *í hálsstemnit frammi fyrir hóstinu*. Biskupa sögur I, 382 tar bort enhver tvil. Her står: *barkakýlit* (d. e. adamseplet) *var niðr dregit fyrir hóstinu*, sml. *Sturlunga saga* I, 277: *L. lagði sverðit í óst Olafi, ok rauð á barkanu*.

Hálsstefni, -stemni (n.).

Fritzner II har: »1. Strube, 2. et Sted i eller en Del af Fartøiet i Nærheden af dets Forstavn». Oxfordordboken har: 'naut. term. prow' (med henvisning til SnE I, 584). Heggstad: 1. 'barkeknut'. 2. 'understemne (på skip)'. Ordet finnes ikke hos Haldorson og Jonsson. I Jon Sigurdssons oversettelse av Trojamanna saga (Annaler f. nord. Oldk. 1848, 72) tydes *hálsstefni* som 'Strube'.

Da ordet sekundært er brukt om en del av stevnen på et skib, er det klart at det anatomisk må svare til *strupehodet*. Dette har form som en sneplog og har øverst en knute, nyno. *barkeknuten*, som stikker tydelig frem hos menn (»adamseplet»). Å tyde *hálsstefni* som 'barkeknute', er derfor ikke rett.

Vindæðar, andblásnar æðar (f. pl.).

Vindæðar er bare kjent fra ett sted i den gamle litteratur, Alexanders saga s. 22 fg., her i flertall, men selvsagt har ordet

¹ At nøklebenet i Hallingdal kalles osterbein har kanskje også gjort sitt.

også vært brukt i éntall liksom mty. *Wintader* og. ags. *windæðre*, sml. nyno. *vindår*, kjent fra Sørlandet.¹ Ordet er en arv fra antikk medisin som holdt på at arteriene, i alle fall til dels, førte luft, *ἀήρ*. At *vindædar* i Alexanders saga er brukt om hudens hårrørsnett som drar sig sammen i kulden og driver blodet fra huden, er en sak for sig, men sagaskriveren sier det går luft i disse årer. Fritzners tydning 'Porerne i Huden' er i alle fall uriktig.² Fossum s. 53 slutter sig til dette.

Andblásnar ædar om luftførende årer har vi fra den andre grammatikalske avhandling i Snorra-Edda (II, 44) der det står: *Hjarta manns kennir alls,³ ok við hjartað liggr bæði barki ok vélendi, ok andblásnar ædar renna þar upp ok rætast, bæði þær ædar er bera vind eða blástr, blóð eða ljóð, ok á annan veg horfa þær svá, at þær mætast við tungurætr*. Dette er ikke helt klart. Luftrøret blev lenge regnet for en arterie og kalt *arteria aspera sive a. trachea* helt ned til første av 1800-årene, sml. Haldorsons tydning av *barki*. Om *andblásnar ædar* her skal være luftrørs-grener eller arterier, er derfor ikke godt å avgjøre.

Þjótanda (m.).

Her har vi navnet på en større åre, det eneste særnavn av dette slaget som er kjent fra gammel tid, men hverken språkmenn eller læger har kunnet enes om en tydning som alle kan godkjenne. Det gjelder en åre som den kjente islandske kirurg Ravn Sveinbjørnsson brukte til årelating i tilfelle av sinnsforvirring. Rudolf Keyser holdt, men under tvil, på at det var hulåren, vena cava. Fritzner II har: »Navnet paa en Blodaare», Oxfordordboken hevder at det er en arterie og får støtte av dr. L. Faye, mens G. Rasch ikke kunde gå med på dette.

¹ Peter Lunde, Kynnehuset 91.

² Også Rasch slutter sig s. 112 til Fritzners tydning, sml. Maal og Minne 1935, 130 note 2.

³ Disse ord svarer til innledningen i det vidkjente distichon fra mellomalderen: *cor sentit* (el. *sapit*) o. s. v., se lengre frem (s. 14).

Da Ravens opplæring i kirurgien bunner i Salernoskolens lære,¹ ligger det nær å komme på sporet ved å finne ut hvilken åre salernokirurgene særlig brukte å åpne i slike tilfelle. Det viser sig å være vena cephalica som efter den tids lære gikk fra hodet og nedover armene. Langs denne åre kan det i halspartiet merkes en susing («venesus») som må ligge til grunn for det norrøne navn. Efter sagaens uttrykk å dømme ser det ut til at det var Ravn selv som hadde navngitt åren. På et annet sted har jeg søkt å legge frem gode grunner for at det er vena cephalica det gjelder.² Foruten å være nevnt i salernitanske skrifter er det i en av de norrøne lægebøker skrevet om åpningen av denne åre.³

Det ligger nær her å nevne et annet årenavn, *gjósædr*. At den riktige tyding av dette er arterie sier sig selv, da det uten tvil er lånt fra mht. *giessader*.⁴ En annen sak er at ordet i Sturlunga saga II, 84, det eneste sted ordet finnes i norrøn litteratur, må være misbrukt, da det knapt kunde være tale om å årelate en arterie, i alle fall ikke på armen.⁵ Sagaskriveren må ha ment en spesiell åre, nemlig den samme som *þjótandi*. Det vanlige ord for arterie er *lifædr* som han sikkert vilde ha brukt, dersom han hadde vært inne i sine ting og hadde ment en pulsåre.

Raddartól (n.), *málgagn* (n.).

Begge disse er litterære ord fra sagatiden. Som så mange andre fagord på norrønt mål er de overført fra et fremmed språk, i dette tilfelle fra det latinske *instrumentum vocis*.⁶ De tas med her fordi de gir høve til å nevne et merkelig ordlag fra den tredje grammatikalske avhandling som fulgte med den store utgaven av Snorra-

¹ N. Magasin f. Lægevid. 1935, 799.

² N. Magasin f. Lægevid. 1935, 811.

³ Henning Larsen, An Old Icel. Medic. Misc. 82, sml. 35.

⁴ M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch I, 1011.

⁵ N. Magasin f. Lægevid. 1935, 810.

⁶ Den tredje grammatikalske avh. som fulgte med Snorra-Edda (SnE II, 72); Bisk. sög, I, 372.

Edda (SnE II, 64). Vi ser her en opregning av de organer som etter sin tids lære former den menneskelige røst, slik som det har fått sitt uttrykk i Salernos vidkjente helsedikt:¹

Vocis instrumenta
Instrumenta novem sunt: guttur, lingua, palatum,
Quattuor et dentes, et duo labra simul.

Den norrøne versjon følger den latinske nokså nøie, men med en annen rekkefølge for organene: *Rødd er ljód, framfært af kvikendis munni af níu náttúruleigum tólum: lúngum, barka, tungu ok tveim vörrum ok tönnum fjórum*. Her er det norrøne ord for palatum ikke kommet med, men i Den islandske Lægebog (v. Kålund 390) heter det: *mál gjörir madr með munni, ok tungu, tönnum ok gómum*. Salernos helsedikt skal være skrevet omkr. år 1100. Flere av versene har sikkert vært kjent på mange hold før de omkr. 200 år senere blev samlet til et hele og gikk sin seiersgang utover mange land.²

Hrygglundir (f. pl.), **lund** (f.).

Det trenges litt forhåndsoplysning om de anatomiske forhold det her gjelder, da det er to særskilte muskelgrupper vi må holde ut fra hinannen. Den ene (a) ligger på begge sider av hvirvelsøilens ryggtagger (processus spinosi) uten på kroppen. Den andre derimot (b) går på begge sider inne i kroppen fra lende-hvirvlens innside ned gjennom bekkenet og fester sig til lårbenets innside (musculus iliopsoas). På slaktedyr kalles den første (a) ryggfileten, nyno. rygglund, ryggfisk, og den andre (b) den ekte filet, mørbraden, nyno. fisken.

Entallsordet *lund* er ikke funnet i den gamle litteratur, heller ikke *hrygglund* er belagt her i entall. Likevel har ordbøkene disse

¹ Se min utgave *Flos Medicinae*, Haldæ MCMXXXIII, 60—61 med fri oversettelse; De Renzi, *Collectio Salernitana* V, 51.

² I et gno. håndskrift fra midten av 1300-årene finner vi således citert 11 linjer av dette helsedikt, se min avh. i *Symbolæ Osloenses* 1936, 166 med facsimile.

entallsformer som det nok kan være rimelig å føre op, da de finnes i nyno., nyisl. og færøysk, foruten i danske bygdemål (lynd, lynder, Molbechs Dialect-Lexicon 338). Under *lund* viser Heggstad til Rémundar saga (v. Broberg s. 301) uten å være opmerksom på at det her står *lend* og ikke *lund*. Tydningen er »lund, lend». Fritznér II har under *lund* »det skjære Kjød som sidder under Rygsiden ved Nyrerne», idet han sier det samme om *hrælund* og viser til I. Aasens ordbok som dog bare har 'Hofte' (sml. Hallagers ordb.) og regner *lund* som en avlydsform til *lend*.¹ Oxfordordboken har under *lundir*: 'the flesh along the back'. E. Jonsson har om *lundir* 'mørbrad', men Haldorson står alene med: 'pancreas v. ductus pancreaticus, Underlivets store Spyttkjertel'.

For nyisl. har Blöndal under *lundir*: a) en muskel som ligger langs den indvendige Side af Lændehvirvlene hos Mennesker og Dyr, psoas. b) Mørbrad. For færøysk har Jacobsen og Matras: *lund*, to smalle Strimler Kød indvendig i et Kreaturs Ryg.

Når det gjelder *hrygglund[ir]* er det mer ugreie. Under *hrygglund* har Fritznér II: 'Kjødet på hver af Ryggens Sider', og Heggstad: 'muskelen på baa sider av veikryggen, lend'. Oxfordordboken: *hrygglundir*, 'the loins', men side 288 står (under *lundir*) at *hrygglundir* er 'the meat inside the back', og dette stemmer ikke godt, sml. *lundir* om 'the flesh along the back'.

Dersom vi nøie holder oss til det sagaene sier om skader i *hrygglundir* på mennesker, bør det ikke være tvil om meningen, da årsaken i alle tilfelle viser sig å være et hogg bakfra. En kan da bare treffe den utvendige muskelmasse, mens den innvendige ikke vil kunne rammes av et slikt hogg.² *Hrygglund* er som vi har sett, en særskilt muskelgruppe og kan derfor ikke, som hevdet av Fossum, være enstydig med *bakhold*. Det siste finnes i en variant av Grettis saga³ og er et generelt uttrykk for musklene på kroppens bakside.

¹ I Østfold (Eidsberg) har jeg hørt: "vondt over begge lundene".

² Fms. II, 82; Flat. I, I, 342; Eyrb. saga kap. 85 (v. Gering s. 212).

³ Kap. 14, Boers utgave s. 45 note, sml. Fossum 46.

Som del av et slakt må *hrygglundir* fra første av bare ha vært brukt om de utvendige muskler og som en motsetning til *lundir* om de innvendige.¹ Men da både ryggfileten og mørbraden har vært en godbit som stod høit i kurs, er det rimelig at en i lengden ikke har skilt så nøie mellom dem. I nyno. er *rygg-lund* brukt dels om ryggfileten, dels om mørbraden (Ross, Ordb. 621), men i isl. er *hrygg-lundir* nå bare mørbrad (Blöndal).

Bringspalir (f. pl.), ***-spelir*** (m. pl.), ***bringuteinar*** (m. pl.).

Fritzner II har her en tydning som anatomisk er helt forsvarlig: 'cartilagine costarum spuriarum', de falske ribbens bruskender som fester sig på brystbenet. Oxfordordbokens tydning blir derfor helt misvisende, når den sier 'part where the lower ribs are joined with the cartilago ensiformis'. *Bringspalir* fester sig nemlig på brystbenet ovenfor cartilago ensiformis, mens de to nederste ribben, cartilagine fluctuantes, ikke har *bringspalir*. Haldorsons forklaring er ennå lengre fra det rette: 'Sternum cum radiis, den nederste Del af Brystbenet paa et Menneske, med den nærmeste Del af Ribbenene'. Alle er enige om at cartilago ensiformis svarer til gno. *flagbrjósk[a]*.²

Bringspalir (*-spelir*) er ennu i bruk både i Norge og på Island, men Blöndals forklaring som faller nøie sammen med Haldorsons, kan ikke være riktig, heller ikke I. Aasens. Ross derimot har

¹ En analogi har vi i nyno. *ryggjanyre* om den virkelige nyre (lat. ren) motsatt nyre (lat. testis, testikkel) i noen bygdemål på Vestlandet og i Sørtrøndelag (I. Aasen, Ordb. 544: nyra), sml. gno. *bjórsnýra* om beverens testikkel eller bevergjel (Henning Larsen, An Old. Icel. Medic. Misc. 246). Dette svarer til nyno. *bøvernýra*, opskr. i Gloppen, sml. Bang, Hexef. nr. 672: "Bæver Kodder eller Nyre".

² Knappt noen annen kroppsdel har så mange navn på nyno. som brystbrusken, men ingen av dem er funnet i den gamle litteratur: bringeskjel, -skål, -spord, brjoskgavle (brøsk-), brjostbrå, -skirvla, brura, brurabris, brurbrosk, brå, sigle[bein], skildra, skirla, skirve, skirvle, skivra, skjerva, skjervbrøsk, skjöldra, skyrva, spåbein, spåsteik.

sikkert truffet det rette og det som svarer til den gammelnorske form. Både på gno., nyno. og nyisl. har ordet foruten rent anatomisk også vært brukt som regionært uttrykk for ribbensbuen når det gjelder å lokalisere plager her eller i regio epigastrica, således *fyrir nedan bringspölu* (Svarfd. 5), *finna til* (d. e. ha vondt) *fyrir bringspölunum* (cit. i Oxfordordb.), *lostinn í ongvit fyrir bringspolum* (Grágás), klen under bringespelo,¹ verkar fyrir bringspölu (Blöndal). Dette faller regionært sammen med gno. *fyrir flagbrjóskat* (SnE I, 364).

Bringuteinar er i det gamle språk bare kjent fra Fas. III, 392, men i nyisl. er det ennå i bruk, også her synonymt med *bringspalir*.

Mæna (f.).

Dette ordet er glemt av Fritzner II, men er ellers oversatt med 'ryggmarg, medulla spinalis'. Det finnes fra gammelt bare i *Sturlunga saga*² der det er tale om et hogg, ventelig på siden av halsen, *svá at sá mænuna*. Jmført med bruken av det nynorske *møna* synes den rette tyding å være den øverste del av ryggmargen, medulla oblongata, som nå ofte kalles *livsknuten*, fordi slakteren ved en viss slaktemåte rammer dyret her med et stikk i nakken, så det dør på flekken. Dette kaller de å »finna møna», »møna sauene» o. s. v., sml. ordlaget »merg og møna».³ På nyno. har vi også et sykdomsnavn sammensatt med *møna*, *møndrag*, sml. færøysk *mønúsótt*.⁴

Þind (f.).

Bortgjemt i en kjenning, *salr þindar* (»brystet») fra et vers i *Snorra-Edda* II, 363, har *þind* likevel holdt sig til vår tid som navn på mellemgolvet både i nyno., nyisl. og fær. Det kan derfor

¹ Ross, Ordb. 61, sml. I. Aasen, Ordb. 677: skjerving.

² Ved Vigfusson I, 277.

³ Norsk Folkekultur 1924, 167.

⁴ Jon Sæland, Lærebok i sauealing, Kra. 1918, 93; Jørgen Landt, Forsøg til en Beskrivelse af Færøerne, Kbh. 1800, 362.

ikke ha vært et sjeldent ord i gamle dager. Da det henger sammen med *þenja*, strekke, passer det godt på diafragma, en tynn muskel som strekker sig tversover kroppens midte og deler rummet i to, *efri* og *nedri hol* som de gamle kalte det. Hos oss har vi det som *tind* eller *tindr* i Sogn og Fjordane der de også sier *tindhogg* om mageverk. I Aasen opfører fra Helgeland *tindriv* (med spørsmålstegn) om det samme, men jeg vet det er kjent i Vefsn.¹ Tydningen av *þind* som 'mellemgolv' er riktig opført i flere norrøne ordbøker, men er ikke nevnt av Fritzner. I nyno. er det ellers avløst av en rekke andre ord.²

Augnarœtr, tungurœtr, hjartarœtr (f. pl.).

Disse pluralia tantum er i strengeste forstand ikke anatomiske navn, men blev i gamle dager brukt som folkelige anatomiske uttrykk også i andre germanske språk, særlig for å navngi et organs festepunkt.

Augnarœtr er ventelig kommet til oss fra det angelsaksiske flertallsord *æg moran* (av *æg* 'øie' og *more* 'spiselig rot, særlig gulrot'). I en gammel ags. lægebok³ er det tydet som 'nervi quibus oculus cum cerebro connectitur', d. e. *synsnervene*. Lex. poët., den eneste av ordbøkene som har *augnarœtr*, tyder det som det 'indre øie'. Ordet finnes bare i et dikt⁴ der det er tale om å helbrede *augnarœtr ok líkþrá*, og det er her brukt om øiensykdom (som ofte følger med lepra).

Tungurœtr blev i sagaene ikke bare brukt figurlig, men var også en anatomisk lokalisasjon: tungens bakerste del som fester

¹ Opskr. av lærer Peter Skogaas, Mosjøen 1911.

² *Spong* (Nhl.); *midgard* (Vestl., Trd., Nordl.); *midgavl[e]* (Hall., Ndm., Strd.); *millomgil* (Østf.); *millomgavl* (Hall); *brjostgavl* (Ndm.); *tverskjå* (Salten: tverskjå, sml. ty. Querfell, Zwerchfell); *gjel* (Tinn). Om det siste se Olai Skulerud, Tinnsmålet (Videnskapsakademiets skr. 1938, 489).

³ Cockayne, Leechdoms, Wortcunning and Starcraft of Early England, London 1864—66, III, 98, 354.

⁴ Guðmundarkvæði av Arngrímur ábóti, Bisk. sög. II, 189 (Finnur Jónsson, Skjaldedigtn. B II, 373, v. 7).

sig på tungebenet. En skamfering som er nevnt i Frostatingsloven,¹ å skjære av tungen på en uvenn forat han ikke skulde bruke sin vonde tunge til nid, hadde ikke full virkning uten at tungen blev skåret av helt inne i *tungurótunum*.² Et gammelt råd for den som var blitt målløs, var å legge en gullring *undir tungurætr*.³

Hjartarætr er ikke så like til å tyde som de andre to. Ordet er ofte brukt figurlig.⁴ I anatomisk mening kan det ikke være strengene inne i hjertet, trabeculae cordis, som Fritzner tror, men må sikte på noe utenfor. Da Tormod Kolbrunarskald hadde dradd ut pilen han hadde fått i brystet, sa han: *feit er mér um hjartarætr*,⁵ og i det vers han nettop hadde kvedet, heter det at jernet bet »nærmest hjertet». I samsvar med det som ovenfor er sagt om ord sammensatt med *rætr*, at de er brukt om et organs feste, skulde *hjartarætr* nærmest være de årer som går til og fra hjertet og stikker frem som stumper når hjertet er tatt ut (så Fossum 51). Denne forklaring ser fristende ut og ligger kanskje til grunn for oppbyggingen av ordet, men praktisk talt er det bare brukt som et regionært uttrykk.

I de gamle nordiske lægebøker er nemlig gno. *hjartarætr* og lignende ord i msv. og mda. en anatomisk lokalisasjon som svarer til *m a g e m u n n e n*, stedet der en kjenner *hjartverkr* (cardialgia), m. a. o. 'praecordia' eller 'cardia' i den gamle nomenklatur. Her lokaliserer også folk i våre dager sine plager når de har »vondt i mellemgolvet». I lægebøkene leser vi bl. a.: [*bugras*] *styrkir maga ok heilsar hjartarætr*⁷ og *pá dugir hann* (Ϸ: isop) *við hjarta-*

¹ IV, 43 (Norges gl. Love I, 171).

² Flat. II, 387, sml. SnE II, 44.

³ Flat. I, 254, sml. Gíslason, Prøver 474, Henning Larsen 79.

⁴ Finnur Jónsson, Skjaldedigtn. B II, 410, v. 77; Barlaams og Josaphats Saga, Chra. 1851, 118.

⁵ Heimskringla v. Unger 498; Finnur Jónsson, Skjaldedigtn. B II, 554, v. 38.

⁶ Sml. *tindhogg* og *tindriv* s. 7. Msv. *hiärtarot* er 'praecordia, mellangärde' (Söderwall); Klemming, Läke- och Örteböcker från Sveriges Medeltid 38, 165, 233.

⁷ Henning Larsen 55; Harpestræng v. M. Kristensen 11.

roetr þeim sem tognáðar eru, sml. nyno. s lit om kardialgi i Nord-Norge.¹ Også andre språk har hatt tilsvarende gamle ord fra anatomiens barndom, sml. *Vorherz, Magen-Herz*.²

I flere norrøne håndskrifter er det anatomiske og fysiologiske remser hentet fra latinske kilder på en tid da det både hos læg og lærd var svært lite kunnskap om menneskekroppens bygning, og da *anatomia culinaria* nesten rådde grunnen alene. Noen av remsene har tallet på bein, tenner og årer, men tallene er ulike. Dette kan komme av avskrivningsfeil som lett går for sig, særlig med romertall, men grunnen kan også være at remsene kommer fra ulike hold. Mest kjent er et vers fra Salernos helsedikt³ der det heter:

Ossibus ex denis bis centenisque novenis
constat homo: denis bis dentibus et duodenis,
ex tricentenis decies sex quinqueque venis.

Dette finner vi med ulike tallopgaver i A. M. 194, 8vo,⁴ i Fóstbrœðra saga,⁵ i en avskrift av presten Gottskálk Jónsson, innført 1544 i et gammelt håndskrift⁶ og dessuten i A. M. 764, 4to,⁷ alle steder omsatt til gammelnorsk, så nær som i A. M. 194:

	bein	tenner	årer
Regimen Sanitatis Salerni	219	32	365
A. M. 194, 8vo (latinsk remse)	218	32	215
Fóstbrœðra saga	214	30	315 ⁸
Gottskálks avskrift	214	32	415
A. M. 764, 4to	248	0	315

Tallopgavene for bein kan vi følge bakover til kjente navn i jødisk og arabisk medisin. Motsatt de greske og arabiske læger

¹ Henning Larsen 95; Harpestræng 17, 62.

² Hyrtl 110, 126, 156.

³ De Renzi, *Collectio Salernitana* I, 483; V, 45; min utgave *Regimen Sanitatis Salerni*, Haldæ 1933 s. 42 med oversettelse.

⁴ *Alfræði íslenzk* II, 57.

⁵ *Flateyjarbók* I, 211.

⁶ Finnur Magnússons samling solgt til British Museum i London 1837, se *Arkiv f. n. filol.* VIII (1892), 217, 227 fg.

⁷ *Arkiv f. n. filol.* VIII, 228.

⁸ I en variant: 415, se *Grønlands historiske Mindesmærker* II, 269.

drev de jødiske på med å dissekere lik alt i det første hundreår e. Kr., og vi vet at tallet 248 for bein har sitt ophav fra Talmud (Mischna) skrevet omkr. år 200 e. Kr.¹ Fra Talmud gikk dette tall til de arabiske læger Abulkasim (d. 1013) og Avicenna (d. 1036), fra disse til europeisk medisin gjennom Salernoskolen.²

En annen remse av anatomisk-fysiologisk innhold er likeså kjent og kom tidlig over på norrønt område ved direkte påvirkning fra Salernos helsedikt:

Cor sapit, pulmo loquitur, fel commovet iram,
splen ridere facit, cogit amare jecor.³

Den norrøne remse som svarer til denne latinske tekst, ser vi best omsatt i Gottskálks avskrift: *svo seigiz at af hjarttanu gange vt uiskan. Enn mal af lvnganv, reidi af gallenv, hlutr af milltinu, en likamz fysne af lifrine.*⁴ Dernest kommer versjonen i Fóstbræðra saga med *lif í hjarta* (istfr. *vizka*, forstand), sml. *fjórsegi* i Fafnismál, videre: *metnadr í lungum* (istfr. *mál*). Større avvik er det i Den islandske Lægebog v. Kålund 390 som har *hugr í hjarta*, sml. *hugsteinn* i Hyndluljóð og flere andre kjenninger i norrøne dikt.⁵ Dessuten står det i Den isl. lægebog *heift* (d. e. *heipt*) i *lifur*, *losti* i *lendum kallmanns enn kvidi konu undir nafla*. Et sidestykke til det siste finnes i en annen remse hos Gottskáلك.

Disse remser som med få ord rummer det viktigste av sin tids boklige kunnskap på det anatomiske og fysiologiske område, kaster et lys over vårt kulturelle samkvem med Sydeuropa i gamle dager.

I. Reichborn-Kjennerud.

¹ Mischnah oder der Text des Talmuds umschrieben von Johan Jacob Rabe, Olnotzbach 1760—63, VI, 107.

² X. Congreso Internacional de Historia de la Medicina, Madrid 1935, Libro de Actas II, fasc. 1, s. 47: Dr. Asher Bloom, L'Ostéologie d'Abul Qasin, son origine talmudique.

³ De Renzi, Collectio Salernitana I, 486; V, 50; min utgave av Regimen Sanitatis Salerni 70 (med oversettelse).

⁴ Arkiv f. n. filol. VIII (1892), 228.

⁵ Min avh. Vår gamle trolldomsmedisin I, 23.

Zum heroischen Exorzismus des Beowulfepos.

Besonderen Anlass zu einer Verwertung seiner schon mehr als ein Jahrzehnt verarbeiteten Theorie vom 'heroischen' Exorzismus bietet die Erscheinung eines wichtigen Aufsatzes über 'Beowulf and Heroic Exorcism',¹ wo Prof. Gustav Hübener eine sehr individuelle Deutung der Frage der wirklichen, wesentlichen Ursprungs einer stattlichen Reihe idg. bzw. german. Heldensagen zusammenfassend dartut. In der Mitte seiner Bühne steht als erster Vertreter des behandelten Phänomens die Gestalt des legendarisch-heroischen Gautenhelden, Beowulf, und 'noch plastischer und realistischer', der historische isländische Geächtete, Grettir Ásmundarson, dessen Lebensgeschichte, nämlich die *Grettis saga*, keine Heldensage, sondern eine von märchenhaften Zügen wimmelnde *íslendinga saga* ist.

Nun, wie auch die zwischen *Beowulf* und *Grettis saga* herrschenden Verhältnisse, seien sie literarisch oder traditionell, stehen mögen, dürfen wir doch die Personen des ae. Epos ohneweiteres als Altgermanen, genauer vielleicht als Altskandinavier benennen. Und wenn auch der anonyme Engländer, der dieses in mehreren Hinsichten ganz auffallende Werk gedichtet, die Inszenierung, sogar die psychologische Einstellung der *dramatis personae* irgendeines 'Originals' an die ihm in seiner Heimat bekannten Sonderentwicklungen irgendwie angepasst habe, so macht uns alles dies herzlich wenig aus. Denn der ae. Exorzismus unterscheidet sich m. W. unwesentlich von der am Festlande geübten Praxis. Mithin können wir, ja müssen wir den H.'schen heroischen Exorzismus im Rahmen der gar nicht unbekanntenen, geistigen Umgebung des altgerm., insbesondere ae. Aberglaubens, betrachten.

I.

Das Wesentliche der H.'schen Theorie ist, wenn ich mich nicht irre, etwa folgendes.² Obschon die literarische Tradition — wie

¹ *The Review of English Studies* XI (1935), 163—181; 'Heroic Exorcism', *Research and Progress: Quarterly Review of German Science* I (Berlin, 1935), 75—77, wiederholt nur noch knapper Hübeners Meinung über die Bedeutung der Glámr-Episode in *Grettis saga*.

² Vgl. 'Beowulf und die Psychologie der Standesentwicklung', *GRM* XIV (1926), 352—371, besonders S. 363 folg.; *England und*

auch diese uns überliefert sei — in verschiedenen Heldensagen eine gewisse Rolle spielt, sollen diese Erzählungen wirklich sein. Allein ihre Wirklichkeit besteht nicht so viel in einer mehr oder weniger verblassten geschichtlich-örtlichen Grundlage,¹ sondern abgesehen von literarischer Ausschmückung soll die Realität darin liegen, dass die alten Legenden exorzistische Taten — angeblich die höchste Probe des Heldentums — wiedergeben, Taten welche die altgermanische Gefolgschaft (*comitatus*) ihren Führern zugeschrieben haben.² Eine spurlos verschwundene, uraltgermanische Exorzistenkaste hat sich also in einen Adelstand entwickelt, dessen Mitgliedschaft durch die Sagenhelden (der Völkerwanderungszeit, oder früher?) mehr oder weniger vertreten wird. Die in Betracht kommenden exorzistischen Taten sind selbstverständlich die bekannten Heldentaten, also in mehreren Fällen das Erlegen, nach H. aber das Beschwören oder Austreiben, eines Ungeheuers oder Gespenstes. In anderen Kreisen sind ebendieselben Taten meistens irgendwie als Märchenerbgut gesehen, als Geisteserfindungen, deren Ursprung in die immer zu Übertreibung geneigte Phantasie des Volkes zu suchen ist. Diesen erhabenen, gesteigerten Exorzismus nennt der Verfasser »heroisch« oder »heroisch-adlig«, den er von dem uns gut gekannten altgermanischen Exorzismus zu unterscheiden scheint. Im Laufe dieses Übergangs (Steigerung) von was ich »gewöhnlichen« Exorzismus heissen möchte zum exor-

die Gesittungsgrundlage der europäischen Frühgeschichte (Frankfurt/M., 1930), 3. Kap., S. 67—104 ('Der heroische Exorzismus der nordischen Rasse — — Beowulf, Grettir, Siegfried, Winkelried, Herakles, Theseus, usw. '); Ergänzung durch eine weitere Parallele aus dem frühsechzehnten Jahrhundert in 'Der heroische Exorzismus der nordischen Rasse und der Winckelriedsagenkreis am Vierwaldstättersee,' *GRM* XIX (1931), 190—200. Hier gehört auch Wilhelm Jordans, *Der germanische Volksglaube von den Toten und Dämonen im Berg und ihrer Beschwichtigung: die Spuren in England* (Bonner Studien zur englischen Philologie, Heft XVII, 1933). So etwas scheint O. Cockayne auch im Sinne gehabt zu haben (*Leechdoms, Wortcunning and Starcraft*, I (London 1864), S. XXXVI—VII. Siehe weiter S. 12, Anm. 1 unten.

¹ Für deren grosser Wichtigkeit vgl. Hermann Schneider, *Germanische Heldensage* I (Berlin, 1928), 13—21. Es ist zu bedauern, dass Schneider in Bd. II, 2 seines monumentalen Werkes die Hübenerische Theorie nicht erörtert hat.

² Hübener bietet uns also eine neue Antwort zur strittigen Frage des X der germanischen Heldensage. Wie die Romantiker einer vergangenen Generation, versucht er dieses X einem altgermanischen Glaubenselement gleichzumachen. Siehe Schneider a. a. O., S. 26 folg.

zistischen Heroismus soll doch eine recht merkwürdige Verhaltensumgestaltung stattgefunden haben. Denn nach H.'s Schilderung benehmen sich die Helden nicht mehr wie gewöhnliche germanische Exorzisten, also wie primitive Psychiatren, sondern wie besessene Kranke, sogar Epileptiker (S. 175). Vor der Ausführung des exorzistischen Aktes sollen die jetzt veredelten, zu Helden gewordenen Exorzisten Halluzinationen aller Art höchst empfindlich werden, und gehen dann in einen psychischen Zustand tobender Raserei über. Während dieser den 'heroischen' Exorzisten zugeschriebenen psychopathischen Aufregung wirkt der beschwörende Held die Austreibung, d. h. siegt über seinen übernatürlichen Gegner, vor allem im Falle, wo ihm ein Schwert geheimnisvoller Herkunft zu Verfügung steht. Parallelen zu verschiedenen exorzistischen Erscheinungen — jedoch weisen keine zu einem solchen Standesübergang — zieht der Verfasser teilweise aus dem späten Mittelalter und der Neuzeit, teilweise aus dem fernen Osten,¹ keine aber aus dem germanischen Altertum.

Die bloße Tatsache, dass zahllose Legenden und Volksmärchen das Thema behandeln, wie ein Mensch einen übernatürlichen Gegner bekämpft und besiegt, ist selbstverständlich ein Gemeinplatz. Dass Beowulf und Grettir z. B. als bisher unerkannte Exorzisten heroischer, heroisch-adliger, oder sonstiger Art, gedacht seien, ist etwas so ganz und gar anders, dass man dem Wort »Exorzismus« relativ dem altgermanischen Norden eine vollends neue Bedeutung geben muss, wenn man H.'s Erklärung der german. bzw. indogerman. Heldensage annehmen will. Attributive wie »heroisch«, »heroisch-adlig«, und »gesteigert« helfen nicht eine normale Definition des Wortes zu retten: »Das Austreiben unsauberer Geister durch Befehl oder durch die Ausführung vorgeschriebener Riten.« Denn die Helden geboten weder ihren Gegnern, noch führten sie m. W. vorgeschriebene Riten aus; sie kämpften und erschlugen. Wie wir bald sehen werden, entsprechen die Helden überhaupt nicht dem Typus der altgerm. Exorzisten,² wie diese sich in den überlieferten Texten vorstellen lassen.

II.

Eine einführende Behauptung: »In modern descriptions of the early Germanic era and ancient Greece³ there is no mention of the

¹ Vorzugsweise über Singalesen, Tamilen, Malayen, Chinesen und Eskimos; so z. B. in *England*, S. 79—91. Siehe auch S. 12, Anm. 1. unten.

² Gegen Verfasser in *GRM* XIX (1931), 199.

³ Materialsammlung bei R. Heine, 'Incantamenta magica græca

exorcist or of obsessions» (S. 169) stimmt nicht mit der Tatsache, dass der altgermanische bzw. indogermanische Exorzismus ein tieferforschtes Gebiet mit einem riesengrossen, obwohl ziemlich zerstreuten Schrifttum ist.¹ Unter den uns vererbten ae. und alt-

latina', Fleckeisens Jahrbücher f. class. Philologie, XIX. Supplementband (1893), S. 463—576, s. auch Pauly-Wissowa-Kroll, *Real-Encyclopädie* unter *duimon* und *incantatio*. Nebenbei sei erwähnt T. Taczaks Diskussion des frühchristlichen Materials (Dämonische Besessenheit: ein Kapitel aus der kathol. Lehre, Diss., Münster i. W., 1903, S. 9 folg.).

¹ Unter den neueren Haupterscheinungen zitiere ich als einleuchtend, besonders für die wichtige Formfrage, die Folgenden (zeitlich geordnet): Marie Brie, Der germanische, insbesondere der englische Zauberspruch, *Mitteilungen d. schles. Gesellschaft f. Volkskunde*, Bd. VIII, 2. Teil (1906), S. 1—36; Adolf Franz, *Die kirchlichen Benediktionen im Mittelalter* (Freiburg i. Br., 1909), 2 Bde (dessen Wichtigkeit für das Studium der ae. Zaubersprüche von Binz schon längst betont wurde); Felix Grendon, Anglo-Saxon Charms, *The Journal of American Folklore* XXII (1909), 105—237, vor allem die Einleitung, S. 105—159 (anastatischer Abdruck vom Stechert Verlag, Neu-York, 1930); Fr. Hälzig, *Der Zauberspruch bei den Germanen bis um die Mitte des XVI. Jahrhunderts* (Leipzig, 1910); James Hastings, *Encyclopedia of Religion and Ethics* IV (1912), 630—635 (Demons and Spirits: Teutonic); Karl Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte* I (Heidelberg, 1913), S. 30 folg. ('Dämonenglaube'), S. 44—48 ('Zauber'); E. Mogk, Art. 'Beschwörung' und 'Zauber', auch A. Heusler, "Dichtung", § 7 A, weiteres unter "Gesang", § 2. u. "Krankheit" in Hoops' *Reallexikon*; F. Ohrt, *Danmarks Trylleformler* (F. F. Publications, Northern Ser., Nr. 3, 2 Teile, Kopenhagen, 1917—21); R. Jente, *Die mythologischen Ausdrücke im altenglischen Wortschatz* (Anglistische Forschungen, Heft 56, Heidelberg, 1921), S. 272—338 ('Zauber'); F. Ohrt, *Trylleord: Fremmede og Danske* (Danmarks Folkeminder, Nr. 25, Kopenhagen, 1922), vor allem S. 76 folg. ('Hjemligt Hedenskab'); Ivar Lindquist, 'Galdrar,' *Göteborgs högskolas Årsskrift* XXIX (1923), Nr. 1 (S. viii—193); Andreas Heusler, *Die altgermanische Dichtung* (Handbuch d. Litteraturwissenschaft, hgg. O. Walzel, Berlin, 1923), S. 55—64 ('Zauberdichtung'); Eugen Fehrle, *Zauber und Segen* (Deutsche Volkheit, Bd. 29, Jena, 1926); Wilhelm Braune-K. Helm, *Althochdeutsches Lesebuch* (9. Aufl., Halle, 1928), literarische Nachweisungen zu § XXXI (S. 201—202); G. L. Kittredge, *Witchcraft in Old and New England* (Cambridge, U. S. A., 1929), Kap. VII ('Charms Ghoulish and Profane'); E. A. Philippon, *Germanisches Heidentum bei den Angelsachsen* (Kölner Anglistische Arbeiten, Bd. 4, 1929), S. 208—230; Fr. Pfister, Art. 'Exorzismus' im *Wörterbuch d. deutschen Aber-*

deutschen Sprüchen und Segen, von denen manche recht alt sein müssen und zur heidnischen Zeit zurückgeführt werden dürfen, gibt uns z. B. eine gute Anzahl davon sehr genaue Anweisungen, wie der altgermanische Beschwörer einen bösen Geist auszutreiben vermochte. Allein in keinem von diesen Sprüchen — die übrigens ausreichend genug sind, um uns ein ziemlich klares Bild von altgermanischen exorzistischen Handlung darzustellen — kann ich die Merkmale ausspüren, welche H. im Beowulflied zu finden glaubt.

Die grundlegende, magische Kraft der altgermanischen bzw. ae. Beschwörer lag im Vortragen des Spruches selbst, in der Macht des gesprochenen Wortes, in der Aussprache einer schlichten, in geheimem Orte geraunten Formel.¹ Vermutlich typisch ist das ae. *'üt, lýtel spere!*' (A 1, Z. 6; in Z. 12, 15, 17 dramatisch wiederholt), oder das altsächsische *'gang ut, nesso!*' Das Hinzufügen erzählender, sogenannter 'epischen' Elemente, Vorschriften einer quasipraktischen Behandlung, sowohl offenbar spätere Einschiebungen von Sätzen christlichen Gepräges, sind an und für sich interessant, hier aber ohne besonderen Belang. Ob der Kern des Spruches altenglisch, lateinisch,² hebräisch-aramäisch,³ oder alt-

gläubens II (1929—30), 1098—1107; Fr. von der Leyen, *Volkstum und Dichtung: Studien zum Ursprung und zum Leben der Dichtung* (Jena, 1933), S. 93—110 ('Zauberspruch und Verwandtes') — aus tiefem Fachkenntnis und mit geistigem Feingefühl geschrieben; Dag Strömbäck, *Sejd* (Uppsala, 1935). Im übrigen s. Art. "Beschwörung" in den *Encyclopaedia Judaica* IV (Berlin, 1928), 362—66, auch "Exorcism" u. "Exorcist" in der *Catholic Encyclopaedia* V (New-York, 1909), S. 709—712 (von P. T. Toner); Magoun, 'Strophische Ueberreste in den ae. Zaubersprüchen', *Englische Studien* LXXXII (1937), S. 1—6. Von allgemein lexikalischem sowie kulturellem Interesse ist E. Schröder, 'Ueber das Spell', *Zs. f. d. A.* XXXVII (1893), 241—68.

Für die ae. Zaubersprüche, die für uns hier von ganz besonderem Belang sind, siehe A. H. Heusinkveld und E. J. Bashe, *A Bibliographical Guide to Old English* (Univ. of Iowa, Humanistic Studies, Bd. 4, Nr. 5, Iowa City, U. S. A., 1931), S. 67. Laufende Publikationen in der *Volkskundlichen Bibliographie*, auch im *Jahresbericht über die Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie* unter 'Zauber' oder 'Zauberspruch'.

¹ S. von der Leyen a. a. O., S. 92—93; dieser Punkt ist schon von Jordans S. 23 verstanden und zwar richtig betont worden. Das Gesprochene bzw. Gesungene wird auch von H. Osthoff betont (*Bezenbergers Beiträge* XXIV (1899), 113—14).

² Ae. Sprüche A 13, A 15, A 18 (wie A 24 teilweise aus *Offenbarung* 19, 26), A 21, usw. Hier und im folgenden sind die ae. Zaubersprüche nach Grendons Nummerierung zitiert.

³ D 10: s. Magoun, *Herrigs Archiv* Bd. 171 (1937), 32.

irisch¹ verfasst ist, und ob die Wörter richtig überliefert und verständlich, oder verstümmelt und unsinnig sind, ist vom allgemeinen Gesichtswinkel gleichgültig. Denn die hier zur Entscheidung kommende Sache betrifft hauptsächlich die Gebärden des Austreibers, und hat infolgedessen wenig mit dem Sinn des Gesprochenen zu tun. Diesbezüglich sind die altenglischen Zaubersprüche, die verschiedentlich zur Beschwörung von Elfen, Hexen, Zwergen und Asen bestimmt sind, keineswegs geheimnisvoll oder zweideutig.² In jedem Spruch wird es ausdrücklich erklärt oder als selbstverständlich vorausgesetzt, dass der Leidende einem Dämon zum Opfer gefallen ist, der durch einen vorgeschriebenen Ritus (Prozedur) ausgetrieben werden kann; die Krankheit ist eine Besessenheit, für deren Heilung die rechte Therapie das Aussprechen eines Segens verlangt. Die Symptome, nämlich Besessenheitserscheinungen, dürfen möglichst verschieden sein, allein die ärztlich-beschwörende Behandlung bleibt unveränderlich, nämlich, wie gesagt, die Aussprache eines geeigneten Spruches. Darin liegt das Geheimnis des exorzistischen Tricks versteckt.³ Zweitens, wie die ae. Texte uns unterrichten, handelt der Exorzist kühl und selbstbeherrscht.⁴

¹ A 5: s. Magoun, a. a. O., S. 23.

² Insbesondere: A 1 (gegen jähren Hexenstich), A 2 (gegen einen Zwerg), A 24 (gegen eine Elfenkrankheit vielleicht Sodbrennen), B 1 (gegen teuflische Heimsuchung), B 3 (gegen Alldruck), B 5 (gegen eine Wasserelf-Krankheit — anscheinend nicht Wassersucht: ae. *wæterædl*), D 1 (gegen Nachtmahr), D 3 (gegen Heimsuchung des Teufels), D 8 (gegen einen Zauberspruch), E 2 (gegen Alpschuss, spez. bei Pferden), E 3 (gegen Wahnsinn), E 6 (gegen einen Zwerg), E 8 (gegen Elfen im allgemeinen), E 14 (gegen einen Elf und gegen Hexerei).

³ Für Zurückholung eines Immenschwarmes und ähnliche Fälle, die nicht mit einem kranken Menschen zu tun haben (A 4), bleibt die Prozedur ungefähr dieselbe. Mithin dürfen wir wahrscheinlich ohne Bedenken vermuten, dass das Verfahren gegen Hausspuken — obgleich die überlieferten Sprüche Beispiele von solchen Fällen nicht bieten — dasselbe oder ungefähr dasselbe wie in allen übrigen Fällen gewesen wäre.

⁴ Auch in Indien muss man nicht vergessen, dass der regelrechte Exorzist, der *Mantrī*, wie der altgermanische, seine Kunst mit orthodoxen Methoden — das Lernen von Zauberformeln (*mantra*) mit eingeschlossen — studiert und besonnen übt. Gegen ihn sozusagen steht der *Bhagat*, dessen wildes Verhalten im allgemeinen sehr daran erinnert, was H. dem altgermanischen Exorzist zuschreiben will. Siehe Hastings *Encyclopaedia* IV (1912), 605, § 7. Als typische, vorder-

Tagesanbruch und Abenddämmerung sind die günstigsten Zeiten.¹ Stillschweigen wird empfohlen, kein Toben. Vorzugsweise werden die bösen Geister nicht mit Gewalt bekämpft; vielmehr versucht man sie wegzuschmeicheln oder wegzudrohen,² und falls Schmeicheltaktik oder Drohworte nicht gelingen, dann und nur dann greift man sie erst mit Waffen an, deren Kraft hauptsächlich symbolisch ist und deren Gebrauch durch eine Art Versinnbildlichung dem gesprochenen Wort mehr Nachdruck verleiht.³

Nun nach H.'s Diagnose scheint der 'heroische' Exorzist eher an die Symptome eines Kranken zu beteiligen, und diesen Sachverhalt finde ich tatsächlich sich selbst widersprechend. Denn Hysterie, Starrsucht, Halluzinationen und ähnliche Nervenkrankheiten kennzeichnen Besessenheitszustände, die man lieber mit den recht infamen *berserkir* assoziieren möchte,⁴ als mit einem Exorzisten oder Helden.

III.

Wenn auch die oben erörterten Verhältnisse, einerseits bzgl. des Hübenerschen Exorzismus, andererseits des alltäglichen altgermanischen, nur in ihren breitesten Umrissen hier skizziert worden sind, so genügt diese knappe Darstellung, um die Zweckmässigkeit der folgenden Analyse der von H. als besonders treffend oder typisch hervorgehobenen Grendelepisode klarzumachen.

1). »The fear of misfortune is connected with the building of the new hall» (S. 169).⁵ Mit Ausnahme der nach dem damaligen

---

asiatische Beispiele von der Kraft des Befehlwortes und von ruhigem Benehmen bei Dämonenaustreibung seien die folgenden bekannten Stellen aus dem Neuen Testament angeführt: Matthäus, 8, 32 ("Fahret hin!"), Lukas 4, 38 ("Verstumme und fahre aus von ihm"); vgl. Lukas 8, 29 und andere Stellen.

¹ Grendon, S. 119.

² Philippon, S. 219.

³ So z. B. der geheimnisvolle *seax* von A 1, Z. 13, 29, der übrigens nicht mit den Fällen zu verwechseln ist, wo man ziemlich gewaltige Massregeln ergreift — wie Hautschneiden, Vorschrift von empörender Arznei, usw. —, um die Umgebung (meistens den Körper eines Kranken) für den mutmasslichen Dämon unbehaglich oder unerträglich zu machen. Grendon S. 116.

⁴ Siehe S. 11, Anm. 2 unten.

⁵ Dieses und die folgenden Zitate in englischer Sprache sind aus dem in der *Review of English Studies* 1935 erschienenen Aufsatz genommen; die in runden Klammern eingeschlossenen Ziffern weisen

Bautechnik vollends vernünftig begründeten Angst vor der immer drohenden Feuergefahr (*lūdan līges*, V. 83)¹ finde ich keine Andeutung darauf, dass das Bauen der Heorot-Halle mit irgendwelcher Besorgnis verbunden wurde, geschweige die geringste Ahnung einer teuflischen Heimsuchung, welche die Insassen »as a mass subject to the suggestive idea of the demon Grendel« (S. 170) gemacht hätte. Im Gegenteil ist Heorot anfänglich als eine gemütliche Methalle gedacht: die Dänen kannten keine Sorge (*sorge ne cūdon*, V. 119). Nirgends finde ich, dass Hroþgar, wie er die Halle erbauen liess, Massregeln ergriffen hat, um unsaubere Geister abzuwehren, wie H. S. 170 zu verstehen scheint(?).² Grendels erster Besuch musste in die vorher selige Genossenschaft etwa wie ein Donnerkeil hineinschlagen (vgl. *drēamum lifdon ēadiglice, oð ðæt . . .* V. 99—100).

2). »Beowulf, the hero of the Geats, now dares to enter the haunted hall. Here he hears of his own fame abroad and this increases his selfconfidence« (S. 170). Aber das Gedicht erklärt ausdrücklich (V. 198—207, vgl. V. 632—636), dass Beowulf, schon im voraus entschlossen, Hroþgar zu helfen, seine gautische Heimat voll Selbstvertrauen verliess. Was nachher in Heorot passiert, wo übrigens dem Beowulf gegenüber ein gewisser Skepsis zu herrschen scheint, ist nichts, was das Selbstvertrauen des Helden erheblich steigern soll.

3). »Of course, the demon appears. Tense expectation mingles with fear and both excite the power of the imagination and auto-suggestion, until it all results in an hallucination. But Beowulf is determined to defy the feared object. The heroic instinct of self-assertion struggles with fear. And so a state of ecstasy arises out of the reciprocal influence of increase of fear and the will to fight it. Beowulf raves.« (S. 170). Zum teil ist H.'s Vergegenwärtigung dieser Szene selbstverständlich subjectiv und daher unanfechtbar, z. T. doch dürfen wir sie einer objektiven Kritik unterwerfen. Nun Beowulf offenbart keine Angst; ärgerlich und zornig wird er (*on andan . . . bolgenmōd*, V. 708—709), sonst aber zeigt er sich vollkommen selbstbeherrscht. Auf Grendels Angriff wartet er z. B. buchstäblich ausgeruht (*on ræste*, V. 747), später, als der Zweikampf heftig wird, steht er auf (*uplang ætstōd*, V. 759). Vorher hatte er ein *gylpword* (V. 675) gesprochen, das aber keineswegs als

---

auf die Seitenzahlen hin. Für etwa denselben Text, nur deutsch und hier und da ausführlicher, s. *England*, S. 73—74.

¹ Bzgl. des Realismus dieser Stelle s. Magoun, *Modern Language Notes* XLII (1927), 173—174.

² Die Anhäufung von Verweisen auf Kindereinmauerung und ähnliche Bauriten nutzt also hier nichts.

Ekstasenerscheinung zu sehen ist.¹ Von Toben mit Bezug auf Beowulf lässt sich kein Wort hören.

4). »The result of the frenzy is that the demon withdraws» (S. 170). Wie gesagt, hat Beowulf überhaupt keine Tobsucht erwiesen; nur Grendels Augen lassen ein unschönes Licht ausstrahlen (*him of eāgum stōd ligge gelīcost lēoht unfæger*, V. 726—727), das vielleicht etwas für Grendels Geisteszustand zu sagen habe, nichts aber für Beowulf, dessen Besonnenheit kaum grösser sein könnte. Grendel zieht aber aus der Halle zurück nicht weil Beowulf ihn beschwört hat, sondern in tödlicher Angst vor dem übermenschlich starken Handgriff des Helden.

5). Im Zitat (S. 170) '*Swēg ūp astāg . . . wōp gehyrdon*' (V. 782—785) wird es weder auf Beowulf noch auf Grendel hingedeutet, nur auf die durch den tosenden Ringkampf erschrockenen Dänen, die vor allem das Niederreißen ihres Prachtbaues ohne besonderes Vergnügen erwarten.

6). Am anderen Morgen erklärt Beowulf nicht »to the approaching crowd that the demon has been expelled (cf. ll. 837 ff.)» (S. 170).² In den von H. angeführten Versen findet sich keine Erwähnung vom Namen Beowulfs, sogar keine Spur von direkter Rede. Erst viel später in der Erzählung (V. 957 folg.) nimmt Beowulf die geeignete Gelegenheit wahr, eine kurze, bescheidene Rede zu halten und weit entfernt, seine Austreibung von Grendel zu verkünden, entschuldigt er sich vor Hroþgar mit Ausdrücken seines tiefsten Bedauerns, dass er Grendel lebendig der Halle entfliehen lassen hatte (vgl. *nō ic him þæs georne ætfealh . . . wæs tō foremihhtig fēond on fēde*, V. 968—969). Alles deutet darauf hin, dass weder der Dichter noch sein Held das Geschehene als einen Exorzismus gesehen hat.

Aus der obigen Analyse dieser Vergegenwärtigung der betreffenden Erzählung werden wenigstens zwei Punkte klar, erstens, dass H. den Beowulfstext, wie gesagt, individuell gedeutet hat, zweitens und noch wichtiger, dass Beowulfs Benehmen, entweder nach H.'s oder nach der üblichen Deutung, von dem der germa-

¹ Ueber den konventionellen Charakter des *gylpwordes* s jetzt die wertvolle Studie Stefán Einarssons: 'Old English *bēot* and Old Icelandic *heitstrenging*', *Publications of the Modern Language Association* XLIX (1934), 975—993.

² Wenn die Versenzahlen nicht so genau gegeben worden waren, hätte man vielleicht denken können, der Verfasser habe wirklich auf die Stelle V. 1652 folg. hinweisen wollen, wo Beowulf in der Tat öffentlich erklärt, wie er '*fyrendāda wræc, dēadwealm Denigea*' (V. 1669—1670).

nischen Exorzisten, wie die überlieferten Zaubersprüchen uns belehren, vollkommen abweichend ist.

Über noch ein paar Kleinigkeiten, worin m. E. Hübener irrezugehen scheint, möchte ich am Vorbeigehen Folgendes bemerken. Die Ausstellung von Grendels abgerissenem Arme — sei der Arm eine Halluzination oder eine materielle Wirklichkeit — ist kaum mit dem unter etwa anderen Verhältnissen gewöhnlichen Versuch, einen Geist durch Verstümmelung des Leichnames zu erlegen, in Verbindung zu setzen. Denn das Ausreißen des betreffenden Gliedes geschah völlig gelegentlich. Hinweis auf die in der unterseeischen Kammer fertigebrachte Enthauptung (V. 1590) wäre doch für H. treffend gewesen.¹

S. 165 seines Artikels ruft H. den Anglisten R. W. Chambers (*Beowulf: An Introduction*, 2. Aufl., S. 87) zum Zeugen für seine Behauptung an, dass »the name of the hero of the Geats, Beowulf, refers to an old god of agriculture and fertility«; aber wenn ich die angeführte Stelle nicht missverstehe, behauptet Chambers gerade das Gegenteil (s. Chambers, a. a. O., S. 88, Schlusssatz). Auffallend muss es auch sein, dass mit Bezug auf Beowulf selber keine Vokabel des der Zauberkunde geeigneten Wortschatzes angewandt wird.² Das Zeitwort *hālsian* 'beschwören' kommt z. B. kein einziges Mal vor, während *galan* nur im unmagischen Sinne von 'singen, tönen' gebraucht wird.³

Im allgemeinen gilt das schon von Beowulf Gesagte für Grettir. In seiner Erklärung des Kampfes mit Glámr schreibt H. z. T. ganz richtig, nämlich dass Grettir halbverwünscht wird, zusammenbricht und ohnmächtig zu Boden fällt. Dann aber schreibt H. — meiner Meinung nach verirrt — hinzu: »The hallucination is gone« (S. 171). Nun sei Gláms Geist eine Halluzination oder nicht — im Rahmen der Sage ist er übrigens eine Wirklichkeit — ist der Geist ebenso anwesend nach Grettirs Ohnmacht wie vorher, wenigstens insofern anwesend, dass Grettir ihn anscheinend leicht enthaupten

¹ Hübsche und sehr treffende Anmerkung von Hugo Gering, *Beowulf . . . übersetzt und erläutert* (2. Aufl., Heidelberg, 1913), S. 111—112 (zu V. 1590). Ueber Grendels Arm als eine Wirklichkeit s. Wolfgang Keller, *Englische Stud.*, LXIX (1934—35), 158.

² Jente, a. a. O., S. 338 und Klaeber, *Beowulf*³, S. 157, Anm. zu V. 804; *forsworen*, 'durch Hexerei unnütz gemacht' (V. 804), bezieht selbstverständlich auf Grendel. Der Name "Bēowulf" ist allerdings nicht magisch; s. jetzt E. Schröder, *Anglia* LVI (1932), 316, 317 u. LVII (1933), 400.

³ Jente, S. 324—326, 322.

kann (Kap. 35, § 21).¹ Später werden die sterblichen Reste zu Kohlen verbrannt, wie man kaum mit einer Halluzination tun könnte. Dass Grettir »proclaimed it [den Sieg] to the terrified peasants» (S. 171) stimmt ebenso wenig hier wie in der angeblich entsprechenden Beowulfstelle. Þórhallr, nachdem er Gott gelobt und Grettir bedankt hat, lässt Leute von einem benachbarten Gehöft herüberkommen und erklärt ihnen, was geschehen ist (Kap. 35, § 22); erst als er Þórhallsstaðir verlassen hat, erstattet Grettir dem Þórvaldr einen kurzen Bericht über sein Abenteuer (Kap. 35, § 24).

Mit »a second tale» (S. 171) deutet H. auf den an der Eyjardalsá (Werdertalfluss) stattgefundenen Kampf mit einem Riesen (*jǫtunn*, Kap. 64, § 3) hin, wo Grettir in einer Art Grube hinter dem Wasserfall in eine Gegenekstase zusammenbrechen soll. Nun nachdem Grettir den Riesen mit seinem *sax* — in Gegensatz zum *heptisax* seines Gegners — zu Tode geschlagen hat, weit davon die Besinnung zu verlieren, geht er in die Höhle tatsächlich unbekümmert umher (*Hann kveikði ljós ok kannaði hellin*, Kap. 64, § 7). Einstweilen wurde aber sein Gefährte, der Priester, vor Angst schwindelig (*lauss*, Kap. 64, § 6) und ging weg. Von seiten Grettirs aber keine Spur von Gegenekstase (S. 171); der starke Isländer erweist nur von Anfang bis zum Ende dieser Episode eine ja überraschende Selbstbeherrschung, die Ekstasen, Halluzinationen, Starrsucht und ähnlichen psychopathischen Erscheinungen kaum übereinstimmend ist. Wie bei seiner Erörterung des Beowulfepos kann ich nicht den Eindruck loswerden, H. habe den isländischen Text irgendwie missverstanden und m. E. den unglücklichen Versuch gemacht, die Symptome eines Besessenen oder Epilektikers einem angeblichen Beschwörer überzutragen, insbesondere den Versuch Grettir den infamen *berserkir* gleichzustellen.²

¹ Verweise auf R. C. Boer, *Grettis saga Asmundarsonar* (Altnord. Saga-Bibliothek, Heft 8, Halle, 1900).

² Wenn Grettirs Benehmen von seinen eigenen Zeitgenossen oder von den mittelalterlichen Hörern seiner Geschichte als irgendwie annähernd dasselbe wie das wilde Verhalten der halbverrückten *berserkir* gesehen worden war, so ist das darüber herrschende, restlose Stillschweigen in der Tat undenkbar erstaunlich. Vom sogenannten *berserksgangr* gibt es im alten England keine Spur, im Island im Gegenteil ist diese psychopathische Erscheinung reichlich bezeugt, deren kennzeichnende Merkmale — wie H. jetzt dem Grettir, dem Beowulf, und vielleicht den Siegfried zuzuschreiben zu wünschen scheint — Hysterie, wilder Wut, und tobende Raserei, Symptome der in den betreffenden Helden vollends abwesend sind. Siehe E. Mogk, Art. *Berserkir* in Hoops Reallexikon.

Zum Schluss merke man das Gewicht, das H. hie und da (vgl. S. 168, 170—171, 172—173, 178) rituellen Schwertern beimessen will, und seine Anstrengungen, durch verschiedene Parallelen, diejenigen mit den Waffen der betreffenden Helden zu verknüpfen. Es ist nicht zu leugnen, dass in magischen Handlungen und exorzistischen Riten Schwerter manchmal eine hervorragende Rolle spielen, und dafür hat H. gewisses Material, besonders aus dem Orient, zum Teil ersterhand gesammelt. Die Frage ist aber nur, ob die angeführten Verweise auf das gegenwärtige Problem eigentlich anwendbar sind und ob sie H.'s These wirklich unterstützen.¹ Denn, erstens, mit Ausnahme vom obenerwähnten *seax* des ae. Zauberspruches A 1, erkenne ich keine rituellen Waffen in den überlieferten ae. Zaubertexten an; zweitens im ganzen Beowulfliede, trotz seiner verschiedenen Kämpfe, hört man nur von einem Schwert, das den Helden genützt hat, nämlich das in der unterseeischen Kammer glücklich gefundene *sigēadig bil* (V. 1557). Im ae. Gedicht, sowohl wie in der *Grettis saga*, scheinen die übrigen Waffen keinen besonderen Anspruch auf magische Kraft zu haben.

IV.

Gegen die in § I erörterte Hübenerische Theorie des heroischen Exorzismus lassen sich folgende Einwände zusammenfassend erheben:

¹ Dieselbe Beobachtung gilt m. E. auch für eine sich an H.'s Theorie anschliessende Diskussion: D. E. M. Clarke, *The Office of Thyle in Beowulf*, *Review of English Studies*, XII (1936), 61—66. Hier wird der Versuch gemacht, Unferðs Verleihen des Schwertes Hrunting dem Beowulf dadurch zu erklären, dass Unferð ursprünglich (aber wann und wie?) selbst Exorzist gewesen war. Die betreffende Stelle (V. 1455 folg.) habe ich nie als selbstwidersprechend oder zweideutig oder sogar geheimnisvoll empfunden, und möchte sie lieber einfach als Beweis einer zwischen Beowulf und Unferð allmählich sich entwickelnden Freundschaft sehen. Und wie noch immer muss man die Tatsache betonen, dass, was den german. Exorzismus betrifft, Schwerter keine Rolle darin zu spielen scheinen.

Von einer Weltreise hat H. ein buntes allerlei zurückgebracht, aber exorzistische Messer- u. Schwertertänze ebenso wie andere indische Exorzismen erleuchten m. E. herzlich wenig weder Beowulfs *seax* noch Grettirs *heptisax* noch den sächsischen Stammesnamen: s. doch H., "Beowulf, ein indischer Messerexorzismus und die Sachsen" in *Englische Kultur . . . Max Deutschbein zum 60. Geburtstag* (hgg. W. Schmidt, Leipzig, 1936), S. 60—71 (mit hübschen Illustrationen); so gut wie dass. in englischer Sprache in der *Review of English Studies* XII (1936), 429—39 (ohne Abldg.).

1). Altgermanischer Exorzismus ist kein unbekanntes Gebiet; im Gegenteil, den zahlreichen altgermanischen, insbesondere ae. Zaubersprüchen zum Dank, ist unsere Kenntnis des Gegenstandes ziemlich weitreichend und völlig genügend, um die normale Definition von Exorzismus aufrechtzuerhalten.

2). Ausserhalb der von H. angeführten Heldensagenstellen sehen wir, dass das innere Prinzip aller Beschwörungen der altgermanischen Zeit letztenendes in die Kraft des gesprochenen Wortes zu ruhen scheint, und von seiten des Exorzisten ein aus innerlichem Selbstvertrauen stammendes, ruhig würdiges Verhalten vorauszusetzen scheint, das einen schroffen Gegensatz bildet zu allem, was H. beispielsweise mit Bezug auf Beowulf behaupten will, selbst wenn die betreffenden Behauptungen mit den Tatsachenbeständen (Textdeutung) übereinstimmen.

3). In keiner Weise scheint mir, dass Beowulf und Grettir handeln wie H. sie haben will, und in keinem Falle scheint mir ihre Handlung in dieser Hinsicht derjeniger der altgermanischen Beschwörer zu entsprechen, wenigstens wie das überlieferte und vertrauenswürdige Material, nämlich die betreffenden ae. Zaubersprüche, uns belehrt.

Zwischen Exorzismus, wie man ihn im germanischen Norden auffassen muss und demselben wie H. ihn in »heroischer« oder »veredelter« Gestalt der Heldensagen zu entwenden versucht, steht meiner Meinung nach eine Tatsachen- und Begriffslücke, so gross, dass deren Überbrückung nach einem normalen Wörterbuchs- oder Wortbedeutungsmaassstabe unmöglich ist; H. misst also mit einem Meter, der mit Bezug auf einen üblichen bedeutungsmässig irgendwie verlängert oder verkürzt ist. Diese grundsätzliche Schwäche hat H.'s Schüler Jordans schon gefühlt und dieselbe heikle Frage mutig angepackt: »Wenn wir auch, trotz dem Fehlen einschlägiger Belege einen magischen Exorzismus nicht leugnen können, sicher ist, dass diese Stufe überwunden wurde. Die Überlieferung bestätigt es. An die Stelle des magischen Wortes tritt, die Schauerkräfte zu bannen, die T a t; und die wirklichkeitsferne Wunschgestalt des Zaubersers entthront der wirklichkeitsnahe Täter der Held.«¹ Wir haben doch, wie gesagt, beinahe endlose Belege für »magischen« germanischen Exorzismus; denn der ganze germanische Exorzismus ist überhaupt nur magisch. Die Überlieferung überwindet keine Stufe, denn bei der uns überlieferten Zaubersprüchen exorzistischen Charakters fehlt keine Stufe, die zu überwinden ist. Auch die Behauptung, dass die T a t, die selbstverständlich der Schlüssel jeder echten Heldensage sein muss, an die Stelle des für jede altgermanischen Beschwörung unentbehrlichen W o r t e s, ist m. E.

¹ Jordans, a. a. O., S. 24.

nicht nur eine ziemlich willkürliche Annahme, sondern verleiht dem akzeptierten Begriff vom germanischen Exorzismus eine Ich-Bedeutung, die den gewöhnlichen Wortgebrauch erheblich verändert und dazu unpassende Begriffselemente einführt. Vom Spuken wissen wir, vom germanischen 'magischen' Exorzismus wissen wir auch, auch von altgermanischen Heldentaten. Allein die Anhäufung von Parallelen zu dieser dreifachen Erscheinung, seien diese aus aller Welt gesammelt, überbrückt kaum die Kluft, die zwischen derlei verschiedenartigen Offenbarungen des menschlichen Geistes besteht.

F. P. Magoun, Jr.

OE: *gehygd*, *hyht*, *hlyst*, *geþyld*.

The *ti*-abstract-nouns OE. *gehygd*, OHG. *gihugt*, *gihuht*, Goth. *gahugds*, OS. *gihugd*, OE. *hyht*,¹ OE. *hlyst*, OE. *geþyld* have beside them weak verbs of the third class: OE. *gehygd* — OHG. *hogêta*, OE. *hycgean*, OIcel. *hugat*; OE. *geþyld*, OHG. *gidult* — Goth. *þulan*, OHG. *dolên*; OE. *hlyst* — OHG. *hlosên*. As *-ti*-abstract-nouns are generally formed on roots, Kluge asserts that these abstract nouns presuppose strong verbal roots.²

It has been stated that Homer does not have any abstract nouns ending in *-τις*, *-σις* which are derived from denominative verbal stems.³ In Ancient Iranian *-ti* cannot be added to secondary verbal stems.⁴ Pāṇini does not allow *ti*-formations to be formed from desideratives, intensives, denominatives and causatives.⁵

On the other hand, one must point to the fact that in Balto-Slavic *ti*-infinitives formed on *ē*-stems are quite frequent.

ē-ti-formation was also possible in Germanic. Goth. *faþēþs* 'joy' corresponds in regard to formation to a Lithuanian *tur-ė-ti* 'to have, to hold'. Its *ē*-formation is identical with the *ē*-formation of the weak verbs of the third class.⁶ It is, therefore, not im-

¹ Kluge, *Nominale Stammbildungslehre der altgermanischen Dialekte*³, 1926, § 128 b note, is of the opinion that *hyht* 'hope' is derived from the same root as the verb *hopian* 'to hope'. Such a derivation is impossible. Collitz, *Das schwache Präteritum und seine Vorgeschichte*, states correctly: "Ags. *hyht*, 'Hoffnung' . . . nebst dem abgeleiteten Verbum *hyhtan*, *gehyhtan* lässt sich von *-hygd* nicht trennen."

² Op. cit. 128 b: "Ahd. *gidult* — *gihuct* . . . setzen starke Verbalwurzeln voraus."

³ See J. Wackernagel, *Indoiranisches in Sitzungsberichte der preussischen Akademie der Wissenschaften*, 1918, 380 ff.; see also Schwyzler, IF. 30, 436 and Eichhorn, *De Græcæ linguæ nominibus derivatione retrograda conformatis*, 1912, 13 f.

⁴ Wackernagel, op. cit. 384.

⁵ Wackernagel, op. cit. 386 f.

⁶ Mezger, *Das Neutrum des altnordischen Part. Pass. der Ver-*

probable that OE. *gehygd*, *gepyld*, etc. are $\bar{e}$ -formations connected with verbs of the third weak class.

To come to a more definite conclusion, we shall discuss each word.

OE. *gepyld*, OHG. *gidult*.

OE. *gepyld* goes back to a disyllabic basis, *tela-*: Greek $\tau\epsilon\lambda\alpha\mu\acute{\omega}\nu$, $\tau\epsilon\lambda\acute{\alpha}\sigma\sigma\alpha\iota$ · $\tau\omicron\lambda\mu\eta\sigma\alpha\iota$, $\iota\lambda\eta\gamma\alpha\iota$ Hes., Doric $\tau\lambda\acute{\alpha}\tau\acute{o}\varsigma$ etc.

In Germanic the Tiefstufe of a disyllabic basis often has the same form as the reduced vowel grade form of a common root. However, there seem to exist also other possibilities:

$\hat{g}ene-$ 'to engender'; OI. $\hat{j}āti-$, Lat. *nātio*, Goth. *knōps*. *gene-* 'to know': OHG. *urchnāt* 'agnitio', *bichnāt* beside the verb OE. *cnāwan*, *cnēow*, OS. *biknēgan*, OHG. *irknāta*, *biknāta*, *biknāt*, OIcel. *knāði*.

gera-: OHG. *hano-krāt*, OS. *hanocrād*, OE. *honcrēd*, Middle Low German *hane(n)-krāt* beside the verb OE. *crāwan*, *crēow*, OHG. *krāta*.

$\hat{g}hela-$: OHG. *gluot*, OE. *glēd*, OIcel. *glōð* beside the verb OE. *glōwan*, OS. *glōian* etc.

OI. *kīrti-* OE. *hrēð*, Goth. *hrōþeigs*, OHG. *(h)rōd-*, *(h)ruod-*.

To judge from these examples one would expect a Germanic **plōdi-* or **plēdi-* as a *ti*-abstract noun of the disyllabic basis *tela-*. If we take into consideration the *to*-adjective (Doric $\tau\lambda\acute{\alpha}\tau\acute{o}\varsigma$, Lat. *lātus*, Welsh *tlaud*, Irish *tlaith*), we should perhaps prefer **plōdi-* to **plēdi-*.

If these parallels are of any validity, we may conclude that the *ti*-abstract noun of the root *tela-* would be **plōdi-* rather than **puldi-* in Germanic. It is therefore preferable to explain OE. *gepyld*, OHG. *gidult*, *githult*, OS. *githuld* not as a *ti*-abstract formed on the root, but as derived from the weak verb Goth. *pulan* etc. The formative element of the third weak class was $\bar{e}$ (except

---

ben der dritten schwachen Klasse, in *Arkiv för Nordisk Filologi*, 1934, 130—133.

in the present); this $\bar{e}$ is still preserved in Goth. *fahēps*. The *ti*-abstract noun connected with *pulan* would be *pulēdi*- like *fahēdi*-.

The participle *kunþa*- does not contradict the thesis that in Germanic *plōdi is the form of the *ti*-abstract noun of the basis *tela*-; *kunþa*- shows a special development.

The *to*-adjective of *gene*- (2) is Greek $\gamma\bar{\nu}\omega\tau\acute{o}\varsigma$, Lat. *nōtus*, OIrish *gnāth* (Welsh *gnawd*), Gaulish $-\gamma\bar{\nu}\alpha\tau\acute{o}\varsigma$ and the *ti*-abstract noun is Greek $\gamma\bar{\nu}\acute{o}\alpha\iota\varsigma$, Lat. *nōtio*.¹ The Germanic *to*-participle *kunþa*- (Goth. *kunþs*, OE. *cūþ*, OS. *cūth*, OHG. *kund*, OIcel. *kunnr*) has the accent on the root and belongs to *kann* — *kunnum*. *kann* is not old; it is formed in analogy to *kunnum*, an old *n*-present ($\hat{g}\bar{e}n-n\bar{e}m$). It is therefore probable that *kunþa*- with its accent on the root is a late formation on the basis of the specifically Germanic paradigm represented by Goth. *kann* — *kunnum*.² There is therefore no objection to seeing in (*knē*- and) *knō*-³ (OHG. *beknuodilen*, *einknuadil*) the Tiefstufe of the dissyllabic basis *gene*-.

The two words, *fahēps* and OHG. *githult*, differ inasmuch as in the former the $\bar{e}$ was preserved, whereas in the latter it disappeared. This is hardly due to any phonetical process, as it also occurs in Goth. *gahugds*. It must be connected with the fact that there is no verb of the third weak class existing beside *fahēps*, whereas there is one beside *githult* (and *gahugds*). The verb must have influenced the noun. The verb, that is to say, the preterite (and the past participle) must have had the form *hugd*-. Such forms exist with weak verbs of the third class in OE. OHG. OS. and OIcel., especially in the preterite. On account of *gahugds* we

¹ We find here also a second Tiefstufe in *nota*, Greek $\acute{\alpha}\nu\omega\epsilon\acute{\iota}\nu$. (See Schulze, KZ. 45, 23.)

² J. Schmidt, *Kritik der Sonantentheorie*, 182: Got. *kunþs* ist vielleicht überhaupt Neubildung zu *kann kunnum*. — Specht, KZ 62, 69—70: Ugerm. *kunþaz... kann demnach kaum aus idg. Zeit vererbt sein.

³ Goth. *kunþi*, OIcel. *kynne* are derived from *kunþa*- (see Kluge, op. cit. § 111).

must conclude that in Gothic, at an earlier period than our documents, a preterite *hugda existed; this preterite was then replaced by a preterite which started from the present (*hugjan*, *hugida*; compare *habais*, *habaida* instead of *habēda or *habda).

OE. *hlyst*.

OE. *hlyst*, OS. *hlust* 'hearing, listening, ear', OIcel. *hlust* may correspond to an OIndian *śruṣṭī*- 'compliance'. However, — although it does not seem quite probable — it may be also connected with the weak verb OHG. *hlosēn*. *hlosēn* corresponds to an Old Church Slavonic *slychati*; ¹ it is a deverbative. The fact that *hlosēn* is not witnessed in all Germanic dialects cannot be a valid objection to the derivation of *hlyst* from the weak verb; *hlusēdi- with the accent on the root like *fahēdi*- and *pulēdi*-, with the same absence of *ē* as in *gahugds* and *githult*, would have resulted in an OE. *hlyst*.

Goth. *gahugds*.

Goth. *gahugds*, OE. *gehygd*, OS. *gihugd*, OHG. *gihugt*, *gihukt*, OIcel. *munugþ*, *illūþ*, *ūsthūþ* has already been mentioned as a formation like *fahēdi*-. The etymology of *gahugds* is not known; if one applies the general rule that, if the initial sound of a root is a tenuis, the root cannot end in an aspirated media, one would have to assume in Indogermanic a tenuis at the end of the root belonging to *hug*-. The form of the *ti*-abstract connected with a verb of the third class ² would accordingly be *huhēdi-. As the

¹ Old Church Slavonic *slychati* has a similar lengthening of the root vowel as Goth. *gahobains* and *wokains*. —

² That Goth. *hugjan* is in Germanic a verb of the "third class" is seen by forms like OHG. *hogēta*, OIcel. *hugat* and the inflection in OE. — The explanation of Andersen in *Arkiv för Nordisk Filologi* is founded on analogy. Several circumstances do not favour such an explanation. In the first line the adjective *hugaðr* proves the participle *hugat* to be old. In Westgermanic the Verb is a verb of the third class weak. Gothic with its preference for analogy is not

accent is on the root (compare *fahēdi-* beside *faginōn*), **hugēdi-* cannot be an old form; *gahugds* must then be explained in a different way. If the *ē* in **huhēdi-* was omitted according to the process described above, different forms would develop:

1) *huhēd-* > *huhd* > *hud*⁽⁻⁾ (in OS. *-hudig* (C), *gehuddigen*¹ (Wer. Gl.), OIcel. *illūþ*, *āst(h)ūþ*, *illūþigt*, *harþūþigr*, *stōrūþigr*, *grunnýþigr* etc.; also OE. *-hȳd*, *-hȳdig* as far as it is not West Saxon); 2) *huhēd-* > *hugd* (in which case the second consonant *d* is the determinative for the pronunciation of *g* (< *χ*)); *hugd* occurs in Gothic *gahugds*, OE. *gehygd*, OS. *gihugd* and probably in the OHG. forms with *-gt* and *-ct*; 3) *huhēdi-* > **huhþ-* or **huht-* > OE. *hyht*. It may also be preserved in OHG. *gihuht*.

The meaning of OE. *hyht* 'hope, joy, pleasure, studium, intentio' differs from that of *gehygd*. However, it is not too difficult to understand the development of the meaning of *hyht* out of that of *gehygd*, *hycgean*.

Hyht (*hyhtan*) is frequently used in a religious meaning: *spēs* (*se ānga hyht* (deus), *se ānga hyht ealra gesceafta*; *se sōða hiht*; *hē hā on hihte holdre lēdde* 'deduxit eos in spe; *hihte*, sperabo' etc.); credere (*ic . . hyhte beluce*); confidere (*gōd is on dryhten to hyhtanne*).

Hyht and *hyhtan* often translate Lat. *exultare*, *delectari*, *lætitia* (*huhte ic* 'exultabo', *hyhtað* 'exultaverunt' etc.); as stated it occurs in the religious sphere, but also in quite a wordly sense (*mē pæs*

---

a reliable witness to the contrary; for the Gothic a preterite **hugda*, **habda* is made probable by the form of the preterite of the third class weak verb in West-Germanic and Old Icelandic (see also Specht, KZ 62, 69). As to Non-Germanic languages the present of the *e*-Verbs has in Latin and Balto-Slavic an inflection which is in form identical with that of the causative-iteratives (*-ĕjo*, *-ĕjesi*, *-ĕjeti*; see also Specht, KZ 62, 60; Mezger, Arkiv f. N. f. 50, 132); with other words, if this inflection continues to exist in Germanic, a verb of the third class weak will have a present of the first class weak. This is exactly the situation for OIcel. *hyggja*.

¹ *g* does not drop before *d* (cf. Holthausen, *Altsächsisches Elementarbuch*², § 230.

hyhtplegan (sc. *hæmedes wið brýde*) *wyrned*). Compounds are frequent: *hyhtgifu* 'dos laetifica', *hyhtgifa* 'dator laetitiae', *hyhtplega*, *hyhtwilla*, *hyhtwynn* (compare *wynne hiht*), *hyhtful*, *hyhtlic* 'laetus, jucundus' etc.

The meaning 'joy' which prevails in Old English words must have developed in such expressions as *hyhtwynn* (a joy which one wishes, a joy which one has in mind; a 'wynn' with regard to which one may say: *sete þān gehygd on, sete on dryhten þān sōð gehygd* 'iacta in deum cogitatum teum'). That this explanation is correct is confirmed by the parallel construction using *hyht* instead of *gehygd*: *Gūðlāc sette hyht in heofonas, gesette mīne hyht on pec*.

The differentiation of meaning between *gehygd* and *hyht* may have come about in the following way: *hyht* is used chiefly for joyful thoughts, a feature which is due to the fact that its compounds belong to an exalted sphere; as a matter of fact, all the compounds, with the exception of *hyhtlice*, occur only in poetic language. *gehygd* expresses the good, deep, firm, courageous and mild thoughts and intentions and, in some cases, even the bad side of them (*gehygd*: *dēop*, *sōð*, *milde*, *leahtra*, *þæs dēofles*; *oferhygd*, *misgehygd*; *stūðhygd*, *wannhygd*; *hygdig*: *ān-*, *bealu-*, *dēop-*, *fæst-*, *glēaw-*, *gram-*, *læt-*, *lýtēl-*, *nīð-*, *ofer-*, *rēðe-*, *stūð-*, *þrīst-*, *un-*, *wan-*, *wider-*, *wīs-*). As one sees, *gehygd* represents the ancient field of meaning; it is less specialized than the poetic *hyht*.

In conclusion, therefore, we may state that *ti*-formations of *ē*-verbs do exist in Germanic; in addition to Goth. *fahēps*, the words Goth. *gahugds*, OE. *geþyld* and perhaps OE. *hlyst* are to be considered as *-ēti*-formations.

Bryn Mawr College.

Fritz Mezger.

Stilkritik am Beowulf-Epos.

Zu meinem Buche »Zur Vorgeschichte des Beowulf« (Kopenhagen 1935) habe ich eine ganze Anzahl Besprechungen in Amerika, Deutschland, England, Frankreich, Holland und Schweden erhalten, durchaus ablehnende, vorsichtig wägende und schlechthin anerkennende, so dass ich die Klärung des Urteils ruhig der Zeit überlassen könnte. Es sind jedoch prinzipielle Fragen, die mich veranlassen, erneut Stellung zu nehmen.

In einigen Besprechungen wird mehr oder weniger scharf behauptet, dass ich die Forschung der letzten Jahrzehnte missachtet hätte und zu völlig veralteten Methoden (etwa denen der Liedertheoretiker) zurückgekehrt wäre. Ich habe absichtlich die rein sprachlichen Forschungen völlig bei Seite gelassen, weil sie für meine Aufgabe unbrauchbar waren. Niemand wird wagen, aus dem einzigen Manuskript des Gedichtes um 1000 den ursprünglichen Text des Verfassers um 700 herzustellen; wie viel weniger die Vorgeschichte. Was aber die Gesamtkultur der angelsächsischen Zeit als Hintergrund des Beowulf-Dichters betrifft, so ist mir, glaube ich, nichts Wesentliches fremd geblieben; im Gegenteil, auch ich suche ihn in diesem Zusammenhang zu verstehen, leugne weder seine christliche Frömmigkeit, noch seine ethische Gesinnung, noch sein warmes Interesse für die heidnische Vorzeit, einzig und allein seine künstlerische Gestaltungskraft. Das Werk mit seiner Mischung verschiedener Elemente gehört einer Übergangszeit an. Von den Arbeiten der Liedertheoretiker — das letzte Beispiel gab R. C. Boer vor 25 Jahren — unterscheidet sich meine nicht nur dadurch, dass ich an die Stelle der nebeneinander liegenden Lieder, die rekonstruiert wurden, übereinander liegende Schichten setze, die natürlich nicht wiederhergestellt werden können, da sie ja zum Teil überlagert sind, sondern auch durch die Anwendung einer neuen, der stilkritischen Methode. Man mag sie ablehnen, aber man soll nicht von Rückschritt reden, wenn der Versuch unternommen wird, einen methodischen Fortschritt zu erzielen.

Ich versuche, am »Bēowulf« eine Aufgabe in Angriff zu nehmen, die in der Kunstgeschichte an jedem Kirchenbau auftaucht und gelöst wird, der durch Jahrhunderte immer wieder Veränderungen durchgemacht hat. Es geschieht, wo keine schriftlichen Zeugnisse über die Baugeschichte vorliegen, auf Grund von Stilmerkmalen. Die Kunsthistoriker haben es leichter, weil auf ihrem

Gebiet eine viel breitere und sicherere Überlieferung erhalten geblieben ist. Wenn wir die Sammlungen Karls und Alfreds hätten, könnten wir leichter Stilforschung treiben. Aber auch im Falle des »Bēowulf« sind wir nicht ganz ohne Hilfsmittel. Die altgermanische Heldendichtung ist um 700 in Anglien im Verfall, das beweisen Widsīp, Dēor, Waldere und der »Bēowulf« selbst; Reste sind erhalten, z. B. »Finnsburg« und Teile des »Bēowulf«.

Die stilistische Einheitlichkeit des »Bēowulf« kann auf die Dauer nicht verteidigt werden. So auseinanderstrebende, einander entgegengesetzte Eigenschaften können nicht im Stil eines Schriftstellers dieser Zeit vereinigt gewesen sein. Ein solcher Stilist ist ein Phantasiegebilde derer, die vor der mühseligen Kleinarbeit stilkritischer und stilgeschichtlicher Literaturforschung zurückschrecken. Es genügt in ihr nicht mehr, stilistische Einzelheiten zu sammeln, sondern Stilmerkmale sind zum organischen Ganzen zusammenzufassen und auf eine Persönlichkeit oder auf einen Lebenskreis dichterischer Kunst zurückzuführen.

Ich versuche zunächst den Stil des Bēowulf-Epikers, des buchgebildeten Verfassers zu charakterisieren, der eine ganze Reihe objektiv feststellbarer Eigenschaften hat. Ich rühme sogar seine Naturschilderung, seine stimmungsvolle Sprache. Aber er ist im Grunde kein Könner, kein Künstler. Es gibt in der angelsächsischen Dichtung Beispiele solcher Begabung genug. Die isländischen Prosaisten und Poeten waren im Durchschnitt viel begabter als er. Wäre er Architekt und würde ein solches Machwerk auch nur in der Zeichnung vorlegen, würde er seines Amtes enthoben. Allein das Hin- und Hergleiten seiner Reflexion über den Gang der Handlung macht ihn als Erzähler unmöglich. Es ist ja keine moralische Schande, ein schlechter Künstler zu sein.

In der darunter liegenden Schicht aber kommen wir — nicht zu grossen Verfasserpersönlichkeiten, sondern — zum sozusagen handwerksmässigen Können mündlicher Dichtung, ausgebildet und gefestigt in jahrhundertelanger Überlieferung. Sie ist zusammengesetzt aus zweierlei. Den Untergrund bildet die aristokratische altgermanische Heldendichtung, in die Teile aus der demokratischen mündlichen Erzählerkunst eingedrungen sind. Meine umfassenden Stiluntersuchungen wollen vor allem den Gegensatz zwischen dem persönlichen Stil des englischen christlichen Verfassers und dieser typischen Kunst der mündlichen Überlieferung charakterisieren, während ich den Gegensatz zwischen mündlicher Erzählerkunst und altgermanischer Heldendichtung weniger eingehend behandelt habe. Die grosse Schwierigkeit der Untersuchung lag darin, dass der Verfasser der letzten Schicht ja manche Stilmittel der anderen, besonders der altgermanischen Heldendichtung, gern verwendet, teilweise missbraucht. Mit den allgemein

bekanntem Zügen des Stabreim-Stils wie Variation und dgl. war also nichts anzufangen. Es galt, tiefer liegende Stilmerkmale zu ermitteln, die dem bewussten Willen des Verfassers entzogen sind. Fast in allen Besprechungen, selbst in manchen ablehnenden, wird anerkannt, dass diese stilistischen Untersuchungen Neues zu Tage gefördert haben.

Als Nebenergebnis meines Stilvergleiches konnte ich buchen, dass von den 687 Beowulf-Wörtern (die nur in diesem Gedicht überliefert sind) 112 nur in den ausgesonderten alten Bruchstücken, 542 andere nur in den übrigen Versen vorkommen. Ein skandinavischer Forscher hat einmal, in der Diskussion nach meinem Vortrag über den »Bēowulf«, diesen Befund als entscheidend für den Wert meiner Schichtentheorie bezeichnet. Mindestens sollte er nachdenklich machen, auch gegenüber der stilkritischen Methode. Ich meine, dass es, abgesehen von allen Einzelheiten, gelungen ist, die stilistische Uneinheitlichkeit des »Bēowulf« und damit die Existenz der Vorgeschichte zu beweisen. Was diese selbst anlangt, so scheint mir gesichert, dass die Hroffsaga kraka und Verwandtes als ein Überlieferungszweig der Beowulf-Dichtung anzusehen ist. Im übrigen weiss ich selbst, dass ich ein hypothesenreiches Buch herausgegeben habe. »Man muss den Mut zu irren haben«, wenn man auf diesem viel bearbeitetem alten Gebiet eine neue Schichten-Theorie über die Entwicklungsgeschichte des »Bēowulf« und eine neue stilkritische Methode anwenden will.

Manchen Forschern sind offenbar diese theoretischen und methodischen Gedanken so fremd, dass sie sie ohne weiteres mit älteren zusammen werfen. Das Gebiet der Stilforschung (in meinem Sinne) ist zum Schaden der Literaturwissenschaft allzusehr vernachlässigt. Sie könnte an Eigengewicht und Unabhängigkeit gewinnen, wenn sie künftig stärker als Wissenschaft von den Stilformen der Sprache (deren *eine* nur die Kunstform der Dichtung ist) betrieben würde. Alle Niederschläge aus dem geistigen und kulturellen Leben können wir in der Entfaltung, den Wandlungen und den Verschmelzungen der Stilformen erfassen. Von der Stilanalyse und -charakteristik über die Stilkritik zur Stilgeschichte führt ein Weg, der von der Kunstwissenschaft längst beschritten ist. Um ihn in der Literaturwissenschaft zu bahnen, müssten Schulungsstätten für Stilforschung entstehen. Hier ist Arbeit für Generationen!

Walter A. Berendsohn.

Ágrip — Hryggjarstykki.

I ANF 54 (s. 61) skriver Gustav Indrebö följende i sin omtale av Bjarni Aðalbjarnarsons verk »Om de norske kongers sagaer»:

»D. A. Seip hev sett fram den gissingi i Nordisk Tidskrift 1937, s. 71 (jfr. Trondhjems bynavn, s. 52 f.), at Ágripmeisteren hev nytta Eirik Oddssons Hryggjastykki i saga um Hákon Jarl som døydde i 995, saga um Magnus Berrfótt (1093—1103) og forteljingi um Olav Magnusson (1103—1115). Denne gissingi er framsett etter boki at Aðalbjarnarson var skrivi. Han [=: A.] hev soleis ikkje havt høve til á taka umsyn til henne. Gissingi má dessutan vera framkomi ved ein lapsus, etter som Eirik Oddsson berre hev skriva um tidi etter 1130 [Her som note: »Det er ikkje rett som det stend i Nordisk Tidskrift at underskrivne [=: Gustav Indrebö], i Ágrip-utgåva 1936 (Norröne Bokverk 32), 'tenker sig muligheden av' at Eirik Oddssons verk hev vore kjeldeskrift for tidi fyre 1130.]. Men bokskrivaren kunde ha dryft um Ágrip hev lánt noko frá Eirik Oddsson for tidi etter 1130. Kann henda er ikkje det so svært trulegt. Men spursmålet burde ha vore nemnt.

Bokskrivaren burde òg ha teke stode til ei lære som D. A. Seip hev sett fram i skrifti Trondhjems bynavn 1930 (s. 52): at Ágrip-meistern skal ha teke upp frá »eldre skriftlige kilder» (understrikingi av S.) nokre stykke som andre er relativt trygge på må vera upptekne frá munnleg, trøndsk tradisjon. Det gjeld nokre stykke som inneheld ordet *kaupangr*. I Nordisk Tidskrift 1937 er han inne på dette på nytt, og ordlegg seg heller visst: »Jeg mener man med *sikkerhet* (understrika av S.) kan fastslå at Ágrip har brukt en eldre skriftlig kilde på morsmålet». [Her som note: »Hypotesen er her samanbunden med den umogelege gissingi um at Hryggjarstykki skulde vera kjelde for tidi fyre 1130.]. Seip hev ikkje fellt denne hypotesen inn i nokor heilskapssyn på kjeldegrunnlaget for Ágrip. Etter mi syn er han på villspor. Men det er på hi sida u-neittande, at det vilde ha vore ovende forvitnelegt for boksoga, dersom me kunde fenge påvist med hjelp av Ágrip ei sogebok på norrönt mål som er radt ukjend elles, og som hev rokke so langt som i minsto yver tidbolken 995—1115, og er so gamal som frá det 12. hundradåret, ja frá fyre 1172. Difor hadde det vore ynskjande at bokskrivaren [=: Aðalbjarnarson] hadde nemnt hypotesen — slik som han låg fyre då Aðalbjarnarson skreiv —, og hadde prøvt honom kritisk.»

Jeg er mer enn lei over at jeg må bruke tid og plass til å dokumentere at jeg *ikke* har uttalt mig slik som Gustav Indrebö her påstår at jeg har gjort. Men hans påstand kan ikke stå uimotsagt for leserne av ANF. Jeg tillater mig derfor å gjengi min uttalelse i »Nordisk tidskrift» helt for så vidt vedkommer kildene for Ágrip. Jeg skrev om Indrebös »Innledning» i hans utgave av Ágrip följende:

»Han dröfter der den stilling Ágrip har i saga-litteraturen. Han er mest tilbøielig til å mene at forfatteren er norsk (ikke islandsk) og at boken er skrevet omkr. 1190. Han mener kildene for Ágrip er vesentlig norsk-

latinske skrifter, en norsk lovbok og norsk tradisjon; dessuten kanskje et par bortkomne islandske skrifter. Jeg mener man med *sikkerhet* kan fastslå at Ágrip har brukt en eldre skriftlig kilde på morsmålet; det viser bruken av navnene *Kaupang* og *Nidaros* om byen Trondheim (se min bok om »Trondhjems bynavn» s. 52 f.); hvilken kilde det er, vet vi ikke nå; men det kan godt være den Indrebö tenker sig muligheten av: Eirik Oddssons Hryggjarstykki, som vel har eksistert i Norge i en avskrift för 1190.»

Her er ikke nevnt et eneste ord om at Eirik Oddssons Hryggjarstykke skulde være nyttet i Ágrip »i saga um Hákon Jarl som døydde i 995» osv., og ikke et eneste ord om at Indrebö i Ágrip-utgåva 1936 (Norröne Bokverk 32), 'tenker sig muligheten av' Eirik Oddssons verk hev vore kjeldeskrift for tidi fyre 1130».

Heller ikke i »Trondhjems bynavn» (s. 52 f.) fins det aller minste som gir Indrebö rett til å uttale sig som han gjør. Her er jeg også nødt til å citere. Jeg skrev der:

»I Ágrip blir brukt både *Kaupangr* og *Nidaros* om byen. Det er tydelig at det første navnet hörer hjemme hvor *eldre* skriftlige kilder er brukt, Nidaros er derimot brukt hvor forfatteren öser av *samtidig* kirkelig tradisjon i erkebispyen.»

»... Finnur Jónsson mener (Aarbøger 1928 s. 302 ff. [trykkfeil for 308 ff.]) at til og med sagaen om Magnus den gode bygger Ágrip på et verk på latin av Sæmund frode, forfattet för 1133.»

»*Kaupangr* fins flere ganger, således blir Hákon jarls hode flyttet til *Caupangs* (Dahlerups utg. sp. 27), flere steder fins navnet i sagaen om Magnus Berrfött (sp. 74, 75, 77) og endelig ved meddelelsen om kong Olav Magnussons död (sp. 84).»

Som en ser, har jeg heller ikke her fremsatt noen slik gissing som Indrebö tillegger mig i ANF (s. 61 f.) »at Hryggjarstykki skulde vera kjelde for tidi fyre 1130».

Derimot har jeg pekt på Finnur Jónssons opfatning at Ágrip for tiden för Magnus den gode har brukt Sæmunds latinske skrift. Jeg har dessuten ment at Ágrip også for tiden efter 1130 har hatt »*eldre* skriftlige kilder». I Nordisk Tidskrift 1936 (s. 71) har jeg sluttet mig til den tanke som Indrebö er inne på i »Innledning» (s. 8): »Um han dertil hev bygt noko på Eirik Oddssons Ryggjarstykke er meir uvisst å vita». Men jeg har liksom Indrebö uttalt mig varsomt i det jeg sier: »hvilken kilde det er, vet vi ikke nå; men det kan godt være den Indrebö tenker sig muligheten av: Eirik Oddssons Hryggjarstykki, som vel har eksistert i Norge i en avskrift för 1190».

Jeg har vært omstendelig; men det har vært nødvendig selvforvar.

Didrik Arup Seip.

Brodhelse.

I R. Geetes utgåva av Peder Månssons skrifter på svenska (Svenska fornscriftsällskapets samlingar 1913—15) s. 223, rad 8 f. står »... göris oc *brodhelse* jernath them til wern för androm hwndom oc wllfwom». Om betydelsen av ordet *brodhelse* råder ingen tvekan. Det betyder »broddhals, med skarpa, utstående piggar försett halsband för hundar (till skydd mot vargar o. d.)» (SAOB). Denna form av ordet finnes ej i SAOB, som dock upptar följande synonymer: *broddhals*, *-halster*, *-kappa*, *-äxel*.

Ordet återfinnes ej i Söderwalls Ordbok öfver svenska medeltids-språket, och detta ställe hos Peder Månsson synes även ha förbisetts vid utgivandet av supplementhäftena till nämnda ordbok. I supplementet anföres emellertid ett *brudhülse* från Cod. Ups. C 20: *collarium brodhülse ok halsduker*. Utgivaren av supplementet antar här med tvekan, att skrivfel för *brudha prydhülse* föreligger. Utgivaren av Cod. Ups. C 20 — E. Neuman — synes även anse ordet för ett skrivfel (han har försett det med utropstecken). Intet hinder finnes emellertid för att *brudhülse* i Cod. Ups. C 20 skulle vara samma ord som *brodhelse* hos Peder Månsson och alltså betyda »broddhals». Georges' latinsk-tyska ordbok översätter *collarium* med *das Halsband*.

Ordets senare sammansättningsled återfinnes i Rietz, Svenskt dialekt-lexicon under formen *hälsä*, n. (= halsband, vanl. *hundhälsä*, Södra Gotland). Rietz anger även »fsv. *helsi*, n.», vilket emellertid ej återfinnes hos Söderwall. — I norska dialekter är detta ord välkänt. Aasen anför formerna *hælse*, *halse*, *hølse*, *høls* från olika dialekter med betydelsen 'halsband, halsring; især til Hunde'. *Helsi* finnes även belagt i fornisländskan.

Uppsala 1937.

Anders Sundqvist.

”Västgötalaghandskrifternas kronologi”.

Under ovanstående rubrik har min vän Sune Ambrosiani i senaste häftet av Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift publicerat en uppsats, som han nog själv vill ha betraktad som revolutionerande.

Rubriken ger kanske vid handen, att vi skulle finna paleografiska utredningar. Paleografen arbetar ju med typologiska metoder, snarlika museimannens. Och faktum är ju, att Schlyters bedömande, som i allmänhet varit grundat på det allmänna intrycket, detta visserligen prövat med en mycket stor och för varje år allt större erfarenhet, vanligen fått gälla som forskningens sista ord men kanske ibland förtjänade att typologiskt prövas noggrannare i detalj. Det skall genast sägas ifrån, att något paleografiskt nytt icke bjödes av uppsatsen.

»Den skrift, som givit oss historiker vår syn på vissa av dessa (d. v. s. rättshistoriens) problem, är Erslev: Valdemarernas storhetstid, som kom ut 1898 i Köpenhamn», säger Ambrosiani.

Erslev skall nu, enligt Ambrosianis en smula fria referat, ha lärt oss, att det värdesystem, i vilka böter och andra belopp utmätts under landskapslagarnas äldre perioder »aldrig av dåtiden tänkts i penningar utan i varor».

Att man endast sällan betalade i klingande mynt, är jag mycket villig att medgiva. Men detta hindrade knappast, att man räknade i enheter, som från början bestämts i metall. Vi ha ju från olika håll klara belägg. Ett från 1183 möta vi redan hos Erslev, s. 41. I Grågås ha vi ett belopp, som kallas *hundrað silfrs* men genast definieras såsom likvärdigt som 500 alnar vadmal (*fjögur hundrud ok tjugu* = $4 \times 120 + 20$).¹ Och i Upplandslagen stadgas, att den som i laga ordning hembjudit arvejord, må sälja den till den, »som har den djupaste pungen och vill giva köpskilling och vita penningar».² Slutligen ha vi i VGL I stadgandet, att den som vill friköpa träll, skall giva två öre guld eller två vägda marker.³ Detta är ju klara ord. Att likviden oftast kom att ske icke i metall men i andra *verdhöror*, står icke i strid med detta faktum. Och att det befintliga myntets beskaffenhet haft inflytande på prisförhållandena för varor, särskilt säd, säges ju också med klara ord i Västgötalagens Biskopslängd på just det

¹ Grg II, 192.

² JB. 1, pr.

³ VGL I: AB 22.

ställe, som Ambrosiani bygger på.¹ Skatten beräknas, »tänkes» i penningar, men överföres i spannmål. Skatten till Domkyrkan bestämmes till fem penningar, vilket kan ersättas under en biskop med tre skäppor korn eller sju skäppor havre, under den följande biskopen, den gode biskop Bengt, med lika många skäppor korn eller fem skäppor havre.

Då Ambrosiani bygger en lång beviskedja på detta ställe en- samt, bör ju erinras, att det innebär en risk att pressa en siffra, som man läst på blott ett enda ställe. *Om* en felskrivning skulle ha insmugit sig med avseende på en enda siffra, så faller ju hela korthuset.

Vidare må framhållas, att det både här och i de av Erslev behandlade källorna är fråga om små belopp, som utgå i skatt eller arrenden. Hur större belopp kunde utbetalas, är icke så lätt att förstå, då 40 marker, utbetalade in natura, bleve en boskaps- hjord på 80 djur. Att det icke skedde regelbundet i spannmål, kan man nog taga för givet.

Jag tillät mig säga, att Ambrosianis referat av Erslev var tämligen fritt. Så här säger Erslev, a. arb. s. 10: »det (Kornmaalet) har laant sine Benævnelser fra Møntregningen og med Navnene hele Regningsforholdet. Dette maa være skeet paa et Tidspunkt, da en Skæppe Korn, det eneste virkelige Kornmaal, kostede een Penning». Därpå följer hänvisningen till traditionen, att detta pris gällt i fredskonungen Erik Ejegods (hos Ambrosiani krigarkungen Erik »Emunds»!) dagar, och sist hänvisas till att i Skånelagen brandhjälp skulle lämnas med en penning eller en skäppa korn. Så nog har man »tänkt» i penningar.

De nya satsen, som Ambrosiani förkunnar äro i huvudsak följande: Till en början »avskaffar» han äldre och yngre västgötalagen. I båda ingå stadganden från vitt skilda tider. Ett botten- skikt härstammar från förkristen tid, vilket väl ingen bestrider, men enligt Ambrosiani har detta redan så tidigt varit skriftligt bevarat, vilket han väl knappast får någon att tro. B 58 är skriven långt in på 1300-talet.

Ambrosianis argumentation utgår från den ovan relaterade åsikten, att böterna aldrig beräknats i penningar utan i spannmål. Han dekreterar, att spannmålen varit havre, och då han på det anförda stället finner växlande prisförhållande mellan havre och korn, antar han, att kornet bibehållit sitt värde, medan havrens värde stigit. Detta erinrar om att det stått en het strid mellan våra på den tiden främsta nationalekonomer, Cassel och Wicksell, rörande möjligheten att över huvud fixera »värden» i objektiv mening och såsom skilda från det i penningar angivna priset.

¹ Schlyters ed. s. 306 f.

Historiska uppgifter behandlas med påfallande nonchalans. »Enligt sägnen . . skulle lagman Eskil i början av 1200-talet ha redigerat en handskrift för sitt eget bruk(!) och låtit utskriva en codex». »Sägnen» berättar absolut icke detta. Den berättar, att han forskade grundligt efter Lumbers och andras lagar enligt fädernas goda sed och sedan han funnit (vad som var) landets lag, genomtänkte han den med mycket skarpsinne. Det är i klara ord: han samlade och systematiserade rättsreglerna. Och det slutas med »sent födes en annan sådan man». Kan detta lovord motiveras med att han för eget bruk lät utskriva en handskrift av en förut skriftligt formulerad lag? Det bekanta påbrevet från 1206, som i klara ord betecknar den svenska rätten såsom sedvanerätt, får väl icke glömmas.¹

Ambrosianis dateringsmetod består i att han söker få de olika ställenas bötesbelopp i förhållande till de värdefluktuationer, som han tror sig kunna för olika tider konstatera. Utom den berörda svårigheten att bestämma förloppet av värdeutvecklingen under dessa tider, måste ju hävdas, att på denna väg kunde möjligen textens men absolut icke handskriftens ålder fastställas. Emellertid misshandlas även här grundläggande textställen på ett betänkligt sätt.

Vissa bötesbelopp sättas i båda lagarna till »trenne sextanörtugar», resp. till »tre marker, heta tre och äro två». Ambrosiani vill göra en bestämd skillnad mellan dessa uttryck och bygger därpå en stor del av sina teorier. Han påstår, att i B 59 förekommer »praktiskt taget» intet fall av »hete tre och äro två». Emellertid finnes det två, som absolut entydigt lösa frågan. I RB 5 behandlas bl. a. ärekränkningar som bestå i beskyllning för vissa från kyrklig synpunkt mycket svåra brott. Böterna för dessa ärekränkningar sättas inne i flocken till »trenne sextanörtugar». Men i sammanfattningen vid flockens slut, där det säges, att man om dylikt skall tala med sin präst och icke framkasta kränkande beskyllningar, repeteras de föregående stadgandena med orden *num han sæki sik at prim markum, hete prer ok æru tvar*. I Mdr 1 § 3 ser det ut på ungefär samma sätt men tillägges: *sæxtan örtoghar i pridiungh hwern*. Här är nu så tydligt som på något sätt är möjligt sagt ifrån, att de båda uttrycken beteckna precis samma sak. Att uttrycket »hete prer» nödvändigt skulle förutsätta en skriftlig lagtext, är en ren konstruktion. Talet tre var lätt ihågkommet. De flesta böter gingo till treskiftes mellan målsägande, konung och tingmän; ett belopp en mark i varje lott låg nära till, och då detta ansågs för högt, var det önskligt, att det nya beloppet uttrycktes på något sätt i tretal. Att redaktionen

¹ DS, nr 131.

i B 58 något oftare använder det ena av två synonyma uttryck kan icke motivera några vittgående slutsatser.

Att rabatterade belopp kunna spåras även på andra håll, har av Ambrosiani förbisetts. Då undantagsvis ett belopp skall delas så, att målsäganden får två tredjedelar, konungen en tredjedel, så möta så ojämna belopp som *örtogh min æn cellivu öre*, resp. *örtogh ok öra fem*, summa två marker, tydligen en rabatterad tremarks bot (= 32 + 16 örtugar). Och då olaglig självpantning *ær prænni IX marka sak*, alltså förskyller i allt 27 marker, så skymtar därbakom det redan i de ryska nordbornas rätt mötande 40-talet, rabatterat med en tredjedel och avrundat till hela marker.¹

För övrigt misstager sig Ambrosiani, då han gör till arbetshypotes, att böterna skulle strängt hållas vid ett visst realvärde. Mycket stora förändringar i betalningsmedlets köpkraft kunde ju ibland föranleda en korrektion. Men därvid har det nog stannat. Dyrtdstillägg på löner, avsedda att hålla dessa vid sin gamla köpkraft, känna vi väl. Men »dyrtdstillägg» på böter ha vi icke varit med om. Vi ha varit med om att vid »index 147» en lön, som enligt författningarna bort utgå med 10 000 kronor, fått ökas till 14 700. Men vi ha icke varit med om att bötesbelopp på lagstadgade 10 kronor ökats till 14 kronor 70 öre. Här korsa sig ideella och ekonomiska faktorer på ett sätt, som är ganska förvirrande. Och böter sättas alltid till standardiserade »runda» belopp.

Det kan icke gärna undgå någon, att genom penningvärdets fall de böter, som den yngre lagen övertagit från den äldre, radikalt ändrat karaktär. Men sådant ha vi andra exempel på från nyare tid. Då valordningen på 1860-talet lät »medborgarrätt heta pengar», ville man med 800-kronorsstrecket utesluta vissa medborgargrupper, vilka icke ansågos tillräckligt självständiga för att få deltaga i rikets styrelse. Jag har bl. a. hört nämnas folkskollärare och länsmän. Men utan lagstiftningsåtgärder, genom de sydafrikanska gruvarbetarnas arbete, som Knut Wicksell uttryckte det, sänktes strecket så pass radikalt, att det kom att stå närmare dessa funktioners hembiträdens än deras egen årsinkomst. Hela Ambrosianis arbetshypotes är sålunda falsk. Vi ha ingen rätt att förutsätta en genomförd avsikt att hålla böterna noggrant vid ett visst realvärde.

I mitt populära arbete »Vardagslivets logik» har jag framhållit, att en empirisk forskare överhuvud, sålunda bl. a. en historiker, ibland måste ersätta bristen på direkt iakttagna fakta med en eller annan hypotes, men att det därvid är hans absoluta plikt

¹ SM 5, RB 4.

att skarpt skilja mellan hypotes och faktum. Ett typiskt exempel på brott mot denna regel ha vi i Ambrosianis referat av lagmanslängdens uppgifter om Lagman Eskil. Men om han är skonsam mot sina egna hypoteser, så är han desto strängare mot Schlyter, mig och andra icke-historiker. Han beskyller Schlyter för att i VGL II ha »insmugglat» en kyrkobalk, som icke hör dit. De s. k. lekmanabalkarna ha utgivits efter Cod. B 58 men Kyrkobalken efter B 6, som är vida yngre (enligt Schlyter omkring 25 år). »Smugglat» har nu Schlyter inte gjort, då han i inledningen gör klart reda för hur han gått till väga. Och hans önskan att få till stånd en fullständig Västgötalag är ganska rimlig då: 1) Cod. B 58 är mutilerad i början, så att något måste ha gått förlorat, som där bort ha sin plats, givetvis en kyrkobalk samt början av nästa balk(!), 2) Lydekini anteckningar, som äro äldre än B 58, innehålla excerpt (med balksigneringar!) ur en handskrift, vars innehåll varit nära besläktat med B 58:s. Schlyter har gjort den hypotesen, att en kyrkobalk av ungefär samma utseende som den i B 6 intagna varit gällande på B 58:s tid. Och han har skilt mellan hypotes och faktum. Även jag råkar illa ut. Även jag har supplerat min text till VGL I ur samma B 6. Åldersskillnaden är här större och risken, att ändringar vidtagits större — om den vanliga datering av B 58 är riktig och Ambrosianis falsk(!). Men jag har gått längre än Schlyter. Jag har på varje rad genom en typografisk anordning skrivit läsaren »på näsan», att detta textstycke icke kan helt likställas med de övriga. Vid valet mellan att säga: »Om rättstillståndet på detta område veta vi ingenting» eller att säga: »Några årtionden senare var rättstillståndet så här och på vår lags tid antagligen i huvudsak detsamma», föredrager jag det senare, och så gör säkerligen varje historiker.

Då Ambrosiani vill »avskaffa» äldre och yngre västgötalagen, så har han i viss mening rätt. Lekmannen fäster vid ordet »lag», »lagbok» gärna betydelsen av en bok, vilken som helhet är av därtill behörig person eller korporation stadfäst och därför i varje punkt åtminstone principiellt har anspråk på att åtlydas. Men det råder en mycket stor skillnad mellan nutidens och medeltidens uppfattning om vad som reglerar rätten.

Rättsordningen bestämes för vår tid av två saker, den skrivna lagtexten och den goda seden, *at nytre hæfþ lanþins for-ældri(s)*, som det heter i lagmanslängden. För oss ligger huvudvikten mycket bestämt på lagtexten, för medeltidsmannen var seden utan jämförelse det viktigaste. Han kunde tillåta sig friheter gentemot lagtexten, som för oss te sig otänkbara. Om ett stadgande syntes honom oriktigt, olämpligt eller blott onödigt, så kunde han gå till väga på olika sätt:

1) Ett obehövt stadgande kunde helt enkelt uteslutas. Så

har i Stadslagen i stor utsträckning skett med stadgandet om vissa städers skyldighet att bidra till underhållet av Norrbro. För de städer, som icke hade en sådan skyldighet föreföll stadgandet värdelöst och uteslöts.¹

2) Ett enligt hans mening oriktigt stadgande kunde ändras. Icke ens en kunglig stadfästelse skyddade mot sådant. Så t. ex. har den uppländska rättsregeln om »istadarättens» begränsning införts i ett stort antal handskrifter, fast det icke tillhörde stads- eller landslagens ursprungliga text.²

3) Han kunde handla efter seden, fast denna stred mot den lagbok, han hade framför sig. Så skedde under hela medeltiden i Arboga, där stadens funktionärer valdes d. 6 december, fast stadslagen i nästan alla handskrifter och särskilt Cod. L, som låg på rådhusrättens bord och företer spår av flitigt bruk, i klara ord sade, att det skulle ske d. 1 maj.³ En, möjligen två, handskrifter ha infört Arbogaseden.

Vad vi kalla västgötalagarna, är på fackspråk icke »lagböcker» såsom t. ex. Upplandslagen och landslagen, utan »rättsböcker», privat gjorda uppteckningar av vad en enskild man ansåg vara gällande rätt, kanske uppblandat med sådant, som han önskade göra till rätt. Då Ambrosiani uppger, att den latinska skriften »Statuta synodalia dicta kyrkiobalker» var »en kyrkolag», så saknas bevis för att den innehöll gällande rätt. Jag tror mig ha visat, att den i stora delar var blott en kyrklig önskelista.

Låt oss se till hur en laghandskrift gjordes. Vi tänka oss en lagman eller annan domare, som med Arvid Trolle kunde få betyget

*Han kunde wäll läsa i book
oc war mykit i laghen klook.*⁴

Låt oss antaga, att en sådan ville ha en bok till hjälp i arbetet. Först måste vi hålla klart, vad han önskade av denna. Han önskade icke en bok till ovillkorlig efter rättelse utan en bok till huvudsaklig ledning, en uppslagsbok, om man så vill. De materiella hjälpmedel, som stodo honom till buds, utgjordes i första rummet av tidigare handskrifter, bland vilka han valde en, som låg inom räckhåll och åtnjöt anseende.

Vad beträffar de personliga krafterna, ha vi närmast att räkna med en skrivkunnig person. Att någon särskild juridisk sak-

¹ StL, BB 23.

² MELL, s. 73 n. 56, 74, n. 60, STL s. 78, n. 43, 48, 64; 79, n. 92, 95.

³ STL KgB 1. Tänk. passim.

⁴ Rkr III: 3192 f.

kunskap skulle finnas hos skrivaren, ha vi icke rätt att taga för givet, fast det ju ibland kunde hända, att så var. Bland munkarna i Vadstena nämnas två såsom *boni legiste*, men det framgår, att deras lagfarenhet främst användes för att tillgodose kyrkans intressen.¹

Om beställaren var en andlig man eller myndighet, voro förhållandena i huvudsak desamma. Dock stodo här kanske kunnigare skrivare till buds, och tilläggen kunde hämtas ur ett färdigbildat rättssystem, som gjorde anspråk på att vara »Guds rätt».

I de partier, som övertogos ur den äldre handskriften, är ändå den nya närmast att betraktas såsom en avskrift. Enstaka förändringar, icke blott läs- och skrivfel utan även sådana, som avse att vara förbättringar, finner man ju i alla slag av sådana. Men beställaren, i vissa fall redan ägaren av den handskrift, han lagt till grund, gjorde mera systematiskt beräknade ändringar, oftast tillägg, mera sällan uteslutningar. Ibland kunde dessa få sådant omfång, att vi måste anse oss ha kommit över gränsen mellan avskrift och nyredaktion. Ambrosiani resonerar, som om varje avskrift vore en ny »lag». Jag vet icke, om han vill tillämpa detta även på Upplandslagens kyrkobalk, där avskrifternas antal når upp till hundratalet — en ny »kyrkolag» vart tredje eller fjärde år! Absolut säkert är i varje fall, att beställaren icke hade till förfogande någon ekonomisk expert, som med »socialstyrelsens indextal» eller någon motsvarighet till detta kunde bestämma räkneenhetens köpkraft i förhållande till köpkraften vid den tid, då resp. bestämmelser införts — vilken han för övrigt i de flesta fall icke heller hade någon aning om. Å andra sidan kunde han mycket väl ändra enskilda bestämmelser, som föreföllo absolut orimliga. Den noggranna parallellismen mellan bötesbelopp och prisutveckling var, som vi ovan sett, icke eftersträvad. Den var icke heller möjlig.

Jag tror icke, att det är nödvändigt eller möjligt att »avskaffa» äldre och yngre Västgötalagen. Men tills vidare skall jag nöja mig med att tala om en äldre och en yngre rättsordning i Västergötland. »Man stiger aldrig två gånger i samma flod», och rättsordningen 1289 är icke exakt lika med rättsordningen 1290. Men om vi betrakta två stadier såsom de viktigaste, så beror detta till en början därpå att två stadier äro relativt väl kända. Det ena är representerat av B 59, som efter paleografisk bedömning tillhör 1200-talet, medan B 58 på liknande grunder måste hänföras till 1300-talet. Detta måste väl anses vara ganska vägande, ty givetvis ville handskriften ge gällande rätt. Vi böra åtminstone

¹ Silfverstolpe, Klosterfolket i Vadstena s. 86, 132; *Scriptores rer. suec.* I: 163.

ha stickprov på de två rättsordningarna. Och skillnaden vinner i betydelse, om vi erinra oss, att under tiden mellan lagman Eskils tid och B 58:s är att räkna med kungamaktens expansion under Magnus Ladulås samt Stiftsstyrelsens expansion under Biskop Brynolf.

Om man vill närmare pröva befogenheten av att hänföra B 58 till ett senare stadium i rättsutvecklingen än B 59, så erbjuder sig därnäst utförligheten såsom kriterium. Redan Upplandslagens Inledning framhåller, att i den tidigare uppteckningen av muntlig rättstradition åtskilligt blivit väl kortfattat (*mep faum orpom at sagt*) och mindre tydligt (*eigh swa liuslika sum wip porf*).¹ Men för övrigt erbjuda stadgandenas egen karaktär goda hållpunkter. Då B 59 gör son till faderns ensamme arving, även då dotter finnes, medan B 58 låter syster ärva hälften mot broder, så behöves icke mycken historisk insikt för att se, vilken av de två som representerar det äldre och det yngre rättsskicket. Vad så beträffar gränsområdena mellan kyrklig och världslig lagstiftning, så finna vi i B 59 ett stadgande av Biskop Brynolf infört som tillägg. Hur B 58:s förlorade kyrkobalk såg ut, kunna vi icke alltid avgöra, men i handskrifter, som äro blott ett par årtionden yngre, finna vi många, icke alla, av Brynolfstidens reformer införda i texterna.

Vårt resultat skulle alltså bli i huvudsak följande: Tanken, att den äldre medeltidens västgötar hade förutsättningar att bestämma räkneenheter och köpkraft och dennas växlingar med någon större noggrannhet, en tanke, som även tidigare mött hos enstaka forskare, måste avvisas såsom ohistorisk. Varje möjlighet att från prisfluktuationerna räkna sig till enstaka bestämmelsers ålder är därför utesluten. Trots dessa grundläggande misstag torde dock Ambrosiani ha rätt, då han vill hävda, att större värde än som ibland sker, bör tillmätas B 58. Den vördnad, som med skäl tillkommer B 59 i egenskapen av vår äldsta handskrift på svenska, har något okritiskt överflyttats på handskriftens juridiska innehåll.

Trots Ambrosiani är det ofta möjligt, att en yngre handskrift kan användas till att rätta texten i en äldre. B 59 har icke vitsord mot alla de andra, som det en gång sagts. Detta insåg redan Schlyter. Hans förträffliga men en smula undanskymda stamtavla för handskrifterna härleder B 58 (i de delar, som övertagits ur den äldre traditionen) ur en handskrift, som är äldre än B 59. Mig veterligt har ingen vederlagt denna åsikt, liksom icke heller hans åsikt, att en mycket ung handskrift (L) av kyrkobalken går tillbaka på en text, som är jämnårig eller identisk med den av

¹ UL, Confirmatio (s. 3 hos Schlyter).

Lydekinus excerperade. Om läsarten i B 59 eller B 58 (resp. B 6 och dennas syskonhandskrifter) bör föredragas, får prövas från fall till fall, därvid givetvis oftast B 59 avgår med segern. Men en yngre skrivare kan, som vi påpekat, ha använt en bättre källa än den äldre. Han kan vara omsorgsfullare och — sist men icke minst — han kan skriva av mekaniskt, där han icke förstår originalet, medan den äldre lättare frestas att införa ändringar, som för honom te sig som självklara. Exempel på sådant erbjuder M Bib. I.

Då Holmbäck efter en sorgfällig rättshistorisk undersökning finner, att B 58 innehåller en i B 59 förlorad eller förvanskad rättsregel, som går in i den svenska medeltidsrättens ursprungliga system, så kan denna slutsats absolut icke avvisas med hänsyn till handskrifternas ålder.¹ Och då Delbrück finner, att syntaxen på enstaka ställen är ålderdomligare i B 58, t. ex. *fæk lagha forfal* KkB 14,² så kan en sådan tes icke avvisas med hänvisning enbart till att B 59 är den äldre handskriften. Det är f. ö. en egendomlig inkonsekvens hos Ambrosiani, att han å ena sidan vill göra gällande, att B 58 är minst jämbördig med B 59 i avseende på ålder, och ändå stötes av att man tar B 58 till hjälp i en edition, som dock icke vill vara ett avtryck av en viss handskrift utan ett återgivande, så nära som möjligt, av rättsskicket vid en viss tid.

¹ Ätten och Arvet flerstädes.

² Syntax 4: 31; andra rättelser föreslås på andra håll, t. ex. till flere ställen, Synt. 4: 26; till GB 9, och TjB 7 Synt. 4, 32; till RB 5 4: 42.

Nat. Beckman.

Bibliografi för 1936 och 1937.¹

Av W. Norlind.

I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi.

Bibliografi.

- Afzelius, N.* Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 53. 1934. (Sam-laren. N. F. 17. 1936. 49 s.)
— — 54. 1935. (Därst. N. F. 18. 1937. 59 s.)
- Andersen, H., Andersen, P. & Widding, O.* Bibliography of Scan-dinavian philology. 11. From the middle of 1935 — to the middle of 1936. (APhS. 11. 1936—37. S. 263—362.)
- Arntz, H.* Bibliographie der Runenkunde. Mit Unterstützung des Archäologischen Instituts des deutschen Reiches. Lpz. 1937. XIV, (1), 293 s.
- Collijn, I.* Sveriges bibliografi intill år 1600. Bd 1. H. 3. 1498—1514. S. 161—240. Upps. 1936. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet. 10:16.)
— — Bd 1. H. 4—5. 1514—1530. S. 241—366, (1) s., 1 faks. Upps. 1937. (Därst. 10:17.)
- Dalarna i litteraturen 1934—1935.* (Dalarnas hembygdsbok. 1936. S. 178—188.)
- Dallby, N.* Bibliografi över de under 1935 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. (Årsskrift för modersmålslärares förening. 1936. S. 104—139.)
— Bibliografi över de under 1936 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. (Därst. 1937. S. 306—334.)
- Elfstrand, P.* Svensk historisk bibliografi. 1935. 106 s. (HTsv. 56. 1936. Bil.)
— Svensk historisk bibliografi. 1936. 115 s. (Därst. 57. 1937. Bil.)
- [*Fugelstad*] [*N. A.*] Nya bidrag till Jämtlands och Härjedalens bibliografi. (Jämten. 31. 1937. S. 253—261.)
- Hedlund, K.* Litteraturen om Gästriklands forntid. (Från Gästrikland. 1937. S. 129—143.)

---

¹ Böckernas format är 8:o, där ej annat anges. Förteckning över starkare förkortningar av tidskriftstitlar m. m. bifogas vid slutet av bibliografien. Några skrifter tryckta före 1936, som icke kommit att medtagas i föreg. årsbibliografier, anföras även här.

- Hermannsson, H.* The sagas of the kings (Konunga Sögur) and the mythical-heroic songs (Fornaldar Sögur). Two bibliographical supplements. Ithaca, N. Y. 1937. VII, (2), 84 s. (Islandica. 26.)
- Jahresbericht über die Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie. Hrsg. von der Gesellschaft für deutsche Philologie in Berlin. 55 (N. F. 13), Bibliographie 1933 (tr. 1936). Berl. & Lpz. 4, 262, (1) s.
- Krarup, A.* Katalog over Universitetsbibliotekets Haandskrifter i Samlingerne E donatione variorum, Additamenta, Rostgaards, Schiønnings og Ørstedes Samling. D. 2. Kbh. 1935. VII, 360 s. (Universitetsbibliotekets Skrifter. 2.)
- Kroman, E.* Kong Valdemars Jordebog. Et Haandskrifts Historie. Udg. af Rigsarkivet Kbh. 1936. (4), 86 s. (Anm. NTBB. 23. 1936. S. 218—220 av *I. Collijn.*)
- Lindqvist, L.-E.* Nya anteckningar till en Jönköpingsbibliografi. (Mäster Gudmunds gille. Årsbok. 1936. S. 64—81.)
- Magon, L.* Schicksale isländischer Handschriften. Aus Anlass des Corpus codicum islandicorum medii aevi. (NR. 8. 1935. S. 172—178.)
- Nielsen, L.* Danmarks middelalderlige Haandskrifter. En sammfattende boghistorisk Oversigt. Kbh. 1937. VI, 191 s. (Anm. NTBB. 24. 1937. S. 238—242 av *O. Wieselgren.*)
- [Nordische] Bibliographie. 1934—35. (NR. 8. 1935. S. 32—44, 71—82, 143—152, 193—200.)
- Norlind, W.* Bibliografi för 1935. (Ark. 53. 1937. S. 1—27.)
- Rydzevskaja, E. A.* Literatura po voprosu o perežitkach totemizma u drevnich skandinavov. [Litteratur till frågan om rester av totemism hos de gamla skandinaverna.] (Sovetskaja etnografija. 1936: 3. S. 121—127.)
- Setterwall, K.* Svensk historisk bibliografi 1771—1874. Systematisk förteckning över skrifter och uppsatser, som röra Sveriges historia, utkomna från och med 1771 till och med 1874. Reviderad och till trycket befordrad av *S. Ågren*. Sthm (tr. Upps.). 1937. XI, 911 s. (Skrifter utg. av Svenska historiska föreningen. 4.) (Anm. NoB. 25. 1937. S. 179—181 av *J. S[ahl]g[re]n.* — NTBB. 24. 1937. S. 233—235 av *S. E. Bring.*)
- Sommerfeldt, W. P.* Bibliografi 1934. (For. t. no. fort. bev. Årsb. 1934. S. 207—222.)
- Bibliografi 1935. (Därst. 1935. S. 215—231.)
- [*Steffen, R.*] Gotländsk bibliografi 1934—1935. (Gotländskt arkiv. 8. 1936. S. 97—115.)
- Streitberg, G.* Germanisch. (Indogermanisches Jahrbuch. 20. Jahrg. 1936. Bibliographie des Jahres 1934. S. 199—249.)
- — (Därst. 21. Jahrg. 1937. Bibliographie des Jahres 1935. S. 271—317.)

- Pórolfsson, B. K.* Die Arnamagnæanische Sammlung. (NR. 8. 1935. S. 179—190.)
- Tuneld, J.* Bibliografi över professor Emil Olsons tryckta skrifter. (Bidrag till nordisk filologi. S. 385—415.)
- Bibliografi över professor Otto Rydbeck's utgivna skrifter. (Från stenålder till rokok. S. 375—391.)
- Tunold, Solveig.* Peder Rafns visebok. Et nyherhvertet samlebind på 104 visetrykk i Universitetsbiblioteket, Oslo. (NTBB. 23. 1936. S. 135—165.)
- Wieselgren, P.* Stiernhielms återupptäckta familjearkiv. (Lychnos. 1936. S. 261—271.)
- Har Stiernhielm bortslarvat fornnordiska handskrifter? (Bidrag till nordisk filologi. S. 252—257.)
- Wijk, Margit.* Aperçu bibliographique des ouvrages de philologie romane et germanique publiés par des Suédois de 1934 à 1936. (Studier i modern språkvetenskap. 13. 1937. S. 187—213.)
- Wilstadius, P.* Fortsatta anteckningar till en småländsk bibliografi. (Hyltén Cavallius-föreningen. Årsbok. 1936. S. 3—154.)

Litteraturhistoria.

- Adell, A.* Nya Testamentet på svenska 1526. Till frågan om dess tillkomst och karaktär. En kyrkohistorisk studie. Lund. 1936. IX, (1), 204 s.
- Anderson, S. A.* The origin of the old Norse sagas. A brief review of the controversy. (PSS. 14. 1936—37. S. 25—30.)
- Arlt, F.* Die Frauen der altisländischen Bauernsagen und die Frauen der vorexilischen Bücher des Alten Testaments, verglichen nach ihren Handlungswerten, ihrer Bewertung, ihrer Erscheinungsweise, ihrer Behandlung. Ein Beitrag zur Rassenpsychologie. Lpz. 1936. (5), 65, (1) s. (Diss.)
- Ådalbjarnarson, B.* Om de norske kongers sagaer. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1936. No. 4. 236 s.) (Diss.)
- Beckman, N.* Roman eller historia? (MoM. 1937. S. 155—157.)
- Ellekilde, H.* Samsö i den oldnordiske Digtning. (Fra Holbæk Amt. 1936. S. 183—206.)
- Elovson, H.* Bengt Lidner och abbé Vogler. (Bidrag till nordisk filologi. S. 258—271.)
- Fingerhut, O.* »Kong Olger Danskis Krönicke» und ihr Verhältnis zur deutschen Uebersetzung »Denmarckische Historien» von Conrad Egenberger von Wertheim. Greifswald. 1935. 85 s. (Diss.) (Nordische Studien. 18.)
- Gehl, W.* Ruhm und Ehre bei den Nordgermanen. Studien zum Lebensgefühl der isländischen Saga. Berl. 1937, 170, (1) s. (Diss.) (Neue deutsche Forschungen. Abt. Deutsche Philologie. Bd 3.)

- Hamel, A. G. van.* The Old-Norse version of the *Historia regum Britanniae* and the text of Geoffrey of Monmouth. (*Études celtiques*. 1. 1936. S. 197—247.)
- Hermannsson, H.* The problem of Wineland. Ithaca, N. Y. 1936. (4), 84 s. (*Islandica*. 25.) (*Anm. AfdA.* 56. 1937. S. 59—60 av *G. Neckel.* — *MLN.* 52. 1936. S. 463—464 av *S. Einarsson.* — *PSS.* 14. 1936—37. S. 207—208 av *R. Beck.*)
- Hollander, L. M.* The flyting of Orvar-Odd *Manniöfnuthr Orvar-Odds.* (*PSS.* 14. 1936—37. S. 51—55.)
- The poet Egil Skallagrimsson and his poem, »On the irreparable loss of his sons» (*Sonartorrek.*) (*Därst.* 14. 1936—37. S. 1—12.)
- Holmkvist, E.* Om Peder Månssons författarskap och landsmanskap. (*Ark.* 52. 1936. S. 340—349.)
- Holtsmark, Anne.* En islandsk scholasticus fra det 12. århundrede. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. *Hist.-filos. kl.* 1936. No. 3. 121, (1) s.) (*Anm. AfdA.* 56. 1937. S. 157—160 av *A. Heusler.* — *BSL. C. R.* 38. 1937. S. 124 av *A. Sommerfelt.*)
- Islandske skaldere. (*NTL. N.* S. 13. 1937. S. 436—454.)
- Hünnerkopf, R.* Die isländische Saga und die deutsche Volkskunde. (*Oberdeutsche Zeitschrift für Volkskunde.* 8. 1934. S. 39—45.)
- Johansen, P.* Ist die Herkunftsfrage der Liber-census-Daniae-Handschrift gelöst? Einige Bemerkungen zu E. Kromans Artikel im 1. Heft des 11. Jahrg. dieser Zeitschrift (S. 1—81). (*APhS.* 11. 1936—37. S. 193—200.)
- Johnsen, E.* Laurentz Hanssöns Sagaoversettelse. (*Ark.* 52. 1936. S. 159—181.)
- Kraft, S.* Karlskrönikans datering. (*HTsv.* 57. 1937. S. 1—24.)
- Krappe, A. H.* Die Blendwerke der AEsir. (*ZfdPh.* 62. 1937. S. 113—124.)
- Krijn, S. A.* Troldmanden Vergilius paa Island. (*Ark.* 52. 1936. S. 256—263.)
- Kristensen, M.* Til Peder Låles ordsprogssamling. (*DSt.* 1936. S. 129—137.)
- Kroman, E.* Ueber die Herkunft der Handschrift des Liber census Daniae. (*APhS.* 11. 1936—37. S. 1—81.)
- Kvaran, E. S.* Die Neuausgabe des altisländischen Schrifttums. (*NR.* 8. 1935. S. 190—193.)
- Sippengefühl und Sippenpflege im alten Island im Lichte erbiologischer Betrachtungsweise. (*Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie.* 30. 1936. S. 97—121, 207—236.)
- Lawson, Marjorie F.* Nordic subjects in popular annuals of the romantic period. (*GR.* 11. 1936. S. 229—245.)
- Lie, H.* Den glemsomme trelen i Eyrbyggja-saga. (*Festskrift Bull.* S. 176—183.)
- Liestöl, K.* Det norröme folkeviserådet. (*MoM.* 1937. S. 81—129.)
- Folkevisa um Gonge-Rolv. (*Festskrift Bull.* S. 184—193.)

- Liestöl, K.* Tradisjon og forfattar i den islenske ættesaga. (MoM. 1936. S. 1—16.)
- Lindqvist, N.* Översättaren av Nya Testamentet 1526. Ytterligare inlägg. (Ark. 52. 1936. S. 82—158.)
- Litzenberg, K.* Allusions to the elder *Edda* in the »non-Norse» poems of William Morris. (PSS. 14. 1936—37. S. 17—24.)
- The diction of William Morris. A discussion of his translations from the old Norse with particular reference to his 'Pseudo-English' vocabulary. With some remarks on the theory of translating from the old Norse. (Ark. 53. 1937. S. 327—363.)
- William Morris and the *Heimskringla*. (PSS. 14. 1936—37. S. 33—39.)
- William Morris and the burning of *Njál*. (Därst. 14. 1936—37. S. 40—41.)
- Lommel, H.* Eine Beziehung zwischen Veda und Edda. (ZfdA. 73. 1936. S. 245—251.)
- Marstrander, C. J. S.* Odins stev. (NTS. 8. 1937. S. 475—480.)
- Matras, Chr.* Föroysk bókmentasöga. Keypmh. 1935. 104 s.
- Munksgaard, E.* Om de fornisländska handskrifterna. Med särskild hänsyn till Flatöboken. Sthm (tr. Kphm). 1936. 34, (1) s., 6 pl. (Skrifter utg. av Samfundet Sverige-Island. 6.)
- Nordling, A.* Pauls saga postola och norr. mið n. Hfors. 1937. 44 s. (StNF. 27:3.)
- Ohlmarks, Å.* Totenerweckungen in Eddaliedern. (Ark. 52. 1936. S. 264—297.)
- Olsen, M.* Den første grammatiske avhandling. (Ark. 53. 1937. S. 109—146.)
- Torv-Einar og Hamðismál. (Bidrag till nordisk filologi. S. 123—130.)
- Visen om Ambhöfði. (MoM. 1937. S. 145—154.)
- Reykers, H. H.* Die isländische Ächtersage. Ein Beitrag zur nordischen Volkskunde. Marb. 1936. (3), 72, (1) s. (Diss. Köln.)
- Rosenfeld, H.* Nordische Schilddichtung und mittelalterliche Wappendichtung. Ihre Beziehung zum griechischen Schildgedicht und ihre literarische Auswirkung. (ZfdPh. 61. 1936. S. 232—269.)
- Schneider, H.* Über die ältesten Götterlieder der Nordgermanen. (Sitzungsberichte der bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philos.-hist. Abt. 1936. H. 7. 54 s.)
- Schütte, G.* Gotthiod und Utgard. Altgermanische Sagengeographie in neuer Auffassung. Bd. 2. Kbh. 1936. (10) 372 s. (Anm. SBVS. 11. 1928—36. S. 282—284 av *E. S. O[lszewska]*.)
- Seewald, F.* Die Gisla Saga Surssonar. Untersuchungen. Gött. 1934. XI, 128 s. (Diss.)

- Sluijter, Paula Catharina Maria.* Ijslands volksgelooft. Haarlem. 1936. IX, (1), 196. (Diss. Utrecht.) (Anm. JEGPh. 36. 1937. S. 428—429 av *G. T. Flom.* — M. 44. 1937. Sp. 248—249 av *A. J. Portengen.*)
- Smith, A. H.* The early literary relations of England and Scandinavia. (SBVS. 11. 1928—36. S. 215—232.)
- Smith-Dampier, N.* The song of Roland in the Faroës. (SBVS. 11. 1928—36. S. 239—246.)
- Süsskand, P.* Germanisches Leben im Spiegel der altnordischen Dichtung. Berl. 1936. 123 s.
- Sveinsson, E. Ó.* Hvorledes skal man læse de islandske sagaer? (NTL. N. S. 12. 1936. S. 549—562.)
- Turville-Petre, G.* The author of Svarfdæla and the reviser of Glúma. (Leeds studies. 5. 1936. S. 74—92.)
- Wagner, F.* L'organisation du combat singulier au Moyen âge dans les états scandinaves et dans l'ancienne république Islandaise. (Revue de synthèse. 11. 1936. S. 41—60.)
- Wieselgren, P.* Quellenstudien zur Völsungasaga. 1—2. (Acta et commentationes universitatis Tartuensis. B. 34:3, 37:5. S. 1—153, 155—238. 1935—36.)
- Vries, J. de.* Die Völuspá. (GRM. 24. 1936. S. 1—14.)

Biografi.

Olson, E. In memoriam. Minnesteckningar över lundensiska språkforskare samt en minnesteckning över Emil Olson av *A. Lindqvist.* Lund (tr. Malmö). 1937. 132 s., 1 portr.

Dybeck, R.

Mangård, C. Richard Dybeck. Romantikern och fornforskaren. En biografi. Sthm. 1937. 168 s. (Västmanlands fornminnesförenings årsskrift. 25.)

Jónsson, F.

Widding, O. Finnur Jónsson. (Ark. 52. 1936. S. 28—37.)

Kock, A.

Ekwall, E. Axel Kock. * $\frac{2}{3}$ 1851, † $\frac{18}{3}$ 1935. (Kungl. svenska vetenskapsakademiens årsbok. 1936. S. 263—280.)

Olson, E. Axel Kock. (Ark. 52. 1936. S. 1—27.)

Axel Kock av *E. Olson.* (HVSLÅ. 1935—1936. S. XVII—XLVII.) Några minnesord ... av *J. Palmér.* (Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok. 1935. S. 167—176.)

Rydbeck, O. Axel Kock. * $\frac{2}{3}$ 1851, † $\frac{18}{3}$ 1935. (Kungl. Fysio-grafiska sällskapet i Lund förhandlingar. 5. 1935. S. 51*—53*.)

Kristiansen, M.

M. Kristiansen. 21. Maj 1849—6. Januar 1937. Av *P. Andersen*. (DF. 10. 1936—37. S. 65—67.)

Montelius, O.

Rydh, Hanna. Oscar Montelius. En vägrödjare genom årtusenden. Sthm. 1937. 163, (1) s. (Serien Stora män och mindre.)

Much, R.

Höfler, O. Rudolf Much. (Ark. 53. 1937. S. 296—298.)

Rask, R.

Rasmus Kristian Rask. Zur Wiederkehr seines 150. Geburtstages am 22. November 1937. Von *E. Schwentner*. (GRM. 25. 1937. S. 420—431.)

Säve, P. A.

P. A. Säve som gotländsk språk- och folkminnesforskare av *H. Gustavson*. (Gotländskt arkiv. 9. 1937. S. 51—61.)

Wiklund, K. B.

Karl Bernhard Wiklund. Av *Bj. Collinder*. (Till fjälls. 7. 1935. S. 22—26.)

II. Nordisk språkvetenskap.

1. I allmänhet.

Andersen, H. Nogle sproghistoriske Bidrag. 2. (APhS. 11. 1936—37. S. 138—161.)

Andersson, F. Låset, regeln och nyckeln. 2. (Ordgeografi och språkhistoria. S. 81—88.)

Andersson, O. Kalevalameter — fornyrdislag. (Budkavlen. 16. 1937. S. 84—100.)

Collinder, Bj. Är språkutvecklingen enkelriktad? (NTL. N. S. 12. 1936. S. 590—603.)

Ekblom, R. Växtnamnet *konig*. (NoB. 24. 1936. S. 76—82.)

Ekwall, E. Some cases of Scandinavian sound-substitution. (Bidrag till nordisk filologi. S. 51—55.)

Friesen, O. v. En förbisedd germansk ordgrupp. Germ. *klak-*: *klōk* »smålla, ljuda; brista med en smäll; brista, bräckas; bryta (ut), slå ut, knoppas; spira, växa (kraftigt)». (Ordgeografi och språkhistoria. S. 99—125.)

- Friesen, O. v.* Två ordförklaringar. Fsv. *klynda* »klubba» — nsv. dial. *klynna* »klyka». Fvn. etc. *klubba* »klubba» — fht. etc. *kluppa* »tång, träklämma». (Bidrag till nordisk filologi. S. 319—324.)
- Harding, E.* Språkvetenskapliga problem i ny belysning eller Bidrag till nordisk och germansk språkhistoria. Lund. 1937. (5), 57, (1) s.
- Hesselman, B.* Några nynordiska dialektformer och vikingatidens historia. En undersökning i svensk och dansk språkutveckling. (Ordgeografi och språkhistoria. S. 127—162.)
- Hummelstedt, E.* Skriftspråk och stavsätt. (Finsk tidskrift. 123. 1937. S. 281—301.)
- Jirlow, R.* Låset, regeln och nyckeln. 1. (Ordgeografi och språkhistoria. S. 74—80.)
- Johannisson, T.* Emfatiskt perfektum i det fornnordiska lagspråket. (Bidrag till nordisk filologi. S. 159—168.)
- Karsten, T. E.* Språkblandning och ordlån. Föredrag. . . Hfors. 1935. 10 s. (Societas scientiarum fennica. Årsbok. XII B. N:o 1.)
- Körner, R.* Formella och logiska kategorier i grammatiken. (Moderna språk. 30. 1936. S. 185—197.)
- Pronominalläran i skolgrammatiken. (Därst. 30. 1936. S. 69—82.)
- S. k. attributiv och fristående satsförkortning. (Därst. 30. 1936. S. 197—204.)
- Lidén, E.* Ordstudier. Gbg. 1937. V, (4), 145 s. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning. 1.) (Ann. NoB. 25. 1937. S. 181—182 av *J. S[ahl]g[re]n.*)
- Lindquist, I.* Egendomliga *u*-stammar. (Bidrag till nordisk filologi. S. 230—241.)
- *Odnemæ* scoghær. Genitiv på *-ar* och andra spår av en fornlådrig böjning av gamla *i*-stamsadjektiv i nordiska språk. (NoB. 24. 1936. S. 197—207.)
- Lindqvist, N.* Sakkunskap och saklighet. Två belysande aktstycken i en befordringsfråga. [Omslagstitel.] Lund. 1936. 52 s. & omsl.
- Lindroth, H. J.* Isl. *sef*, altschw. *sæf*, u. s. w., 'Binse'. (Mélanges linguistiques offerts à Holger Pedersen = Acta Jutlandica. 9:1. 1937. S. 343—350.)
- Modéer, I.* Forntida svensk försvarsberedskap. (Saga och sed. 1937. S. 66—77.)
- Pipping, H.* Studier i metrik och prosodi. Hfors. 1937. 28 s. (StNF. 27:2.)
- Rebbe, C.* Objekt och adverbial. (Moderna språk. 30. 1936. S. 50—52. Svar av *R. Körner* därst. S. 52—54.)
- Sahlgren, J.* Ordet humle. (Saga och sed. 1935. S. 60—67.)

- Skard, S.* Litt um rytmisk påverknad. (Festskrift Bull. S. 245—266.)
- Sommerfelt, A.* Hvad kan sprogvidenskapen lære oss om tankeformene og utviklingen av dem. (NTL. N. S. 13. 1937. S. 579—589.)
- Sturtevant, A. M.* Germanic notes. (JEGPh. 35. 1936. S. 389—400.)
- Swenning, J.* Konsonantlängd i lånord i svenska och danska. (Bidrag till nordisk filologi. S. 213—229.)
- Thorson, P.* Anglo-Norse studies. An inquiry into the Scandinavian elements in the modern English dialects. P. 1. Amsterd. 1936. XII, 100, (1) s. (Diss. Oslo.) (Anm. JEGPh. 36. 1937. S. 429—431 av *G. T. Flom*.)
- Tilander, G.* Lunaria — alkemisternas undergörande ört (*Botrychium lunaria*). (NoB. 24. 1936. S. 266—278.)
- Zetterholm, D. O.* Nordiska ordgeografiska studier. Benämningar på de unga husdjuren. Upps. 1937. XII, 168 s., 5 kart. (Arbeten utg. med understöd av V. Ekmans univ.-fond. 46.)

2. Isländska och fornnorska.

a. Grammatik, lexikografi, stilistik och metrik.

- Andersen, H.* Oldnordisk Grammatik. Lydlære. Formlære. Hovedpunkter af Syntaksen. Kbh. 1936. VIII, 111 s.
- Deen, N. G. H.* Glossaria duo vasco-islandica. Amsterd. 1937. XII, 119, (2) s. (Diss. Leiden.)
- Flom, G. T.* Breaking in old Norse and old English. With special reference to the relations between them. (Language. 13. 1937. S. 123—136.)
- Hollmérus, R.* Studier över allitterationen i Eddan. Hfors. 1936. (4), 179 s. (Diss.) (StNF. 26.) (Anm. DLz. 58. 1937. Sp. 446—447 av *A. Heusler*.)
- Kock, E. A.* Eine altisländische Sandhi-Regel. (IF. 55. 1937. S. 128—129.)
- Kress, B.* Die Laute des modernen Isländischen. Berlin. 1937. X, 181, (1) s. (Diss.) (Arbeiten aus dem Institut für Lautforschung an der Universität Berlin. 2.)
- Kuhn, H.* Die negation des verbs in der altnordischen dichtung. (PBB. 60. 1936. S. 431—444.)
- Zum Vers- und Satzbau der Skalden. (ZfdA. 74. 1937. S. 49—63.)

- Kvaran, E. S. & Fingerhut, O.* Lehrbuch der isländischen Sprache. Greifsw. 1936. 125 s. (Anm. NR. 8. 1935. S. 205—206 av *S. Blöndal.*)
- Lie, H.* Studier i Heimskringlas stil. Dialogene og talene. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1936. Nr 5. 136 s.) (Anm. DLz. 58. 1937. Sp. 1882—86 av *A. Heusler.* — JEGPh. 36. 1937. S. 554—556 av *G. T. Flom.*)
- Lindroth, Hj.* Þegar íslenzkan var álitin móðurmál Norðurlandamálanna. (Skirnir. 111. 1937. S. 109—119.)
- Malone, K.* The alliterative pattern *abbc* in the *Pulur*. (SBVS. 11. 1928—36. S. 250—252.)
- Olsen, M.* Fasthaldr. (MoM. 1937. S. 78.)
- Olszewska, E. S.* Legal borrowings from Norse in old and middle English. (SBVS. 11. 1928—36. S. 233—238.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Gamle sykdomsnavn. 4. Skyrbjúgr. (MoM. 1937. S. 35—42.)
- Seip, D. A.* Noen bemerkninger om språket i Eirspennill. (Bidrag till nordisk filologi. S. 169—176.)
- Sturtevant, A. M.* The confusion of the neuter *ja*-declension with the feminine *in*-declension in old Norse. (Language. 12. 1936. S. 45—47.)
- Sörlie, M.* Færöysk tradisjon i norrönt mål. (Avhandlingar utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. 1936:1. 150 s., 3 faks.) (Anm. BSL. C. R. 38. 1937. S. 123 av *A. Sommerfelt.*)
- Sterke presensformer uten *i*-omlyd i vestnorske lovhandskrifter. (MoM. 1937. S. 68—73.)
- Western, A.* Nye streiftog i gammelnorsk syntaks. (MoM. 1936. S. 24—35.)

b. Texter, översättningar och kommentarer.

Texter.

- Acta comitiorum generalium Islandiæ. Alþingisbækur Íslands. Sögufélag gaf út. 6:4—5. 1650—1654, 1654—1657. S. 273—336, 337—415, (1) s. Rvík. 1936—37. (Sögurit. 9.)
- Annales islandicæ posteriorum sæculorum. Annálar 1400—1800. III, 4—5. Gefnir út af hinu íslenzka bókmenntafélagi. S. 385—448; 449—544. Rvík. 1936—37.
- Bishop Guðbrand's Vísnaabók 1612. Publ. in facsimile with an introduction in English by *S. Nordal*. Copenh. 1937. 430 s. (faks.). (Monumenta typographica islandica ed. by *S. Nordal*. 5.)
- Codex regius of the elder Edda. Ms. no. 2365 4to in the old royal collection in the Royal library of Copenhagen. With an introduction by *A. Heusler*. Copenh. 1937. 12 s., 82 s. (faks.). Fol. (Corpus codicum islandicorum medii ævi. 10.)

- Diplomatarium islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, um hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af Hinu íslenzka bokmenntafélagi. 13:3 (1557—1559) — 13:5 (1560—1561). S. 257—384, 385—512, 513—640. Rvík. 1935—1937.
- Edda. Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern. Hrsg. von *G. Neckel*. 2. Kommentierendes Glossar. 2. durchges. Aufl. Heidelb. 1936. XXXII, 222 s. (Germanistische Bibliothek. Abt. 2: 9: 2.)
- Edda Snorra Sturlusonar með skáldatali. Búið hefir til prentunar *G. Jónsson*. Rvík. 1935. VIII, 404 s.
- Egill Skallagrímsson. Sonatorrek. *E. Kjerulf* gaf út. Rvík. 1935. (1), 32, (1) s.
- Egils saga Skalla-Grímssonar. Búið hefir til prentunar *G. Jónsson*. Rvík. 1937. VIII, 362 s. (Íslendinga sögur. 4.)
- Grettis saga Ásmundarsonar. Bandamanna saga. Odds þátr Ófeigs-sonar. *G. Jónsson* gaf út. Rvík. 1936. I—CIV, 407, (1) s. (Íslenzk fornrit. 8.)
- Helgason, J. & Óssurson, J.* Íslensk lesibók. Keypmannahavn. 1932. (3), 140 s.
- Homiliu-bók (Icelandic sermons). Perg. 4to no. 15 in the Royal library, Stockholm. With an introduction by *F. Paasche*. Kbh. 1935. 226. (faks.). (Corpus codicum islandicorum medii ævi. 8.)
- Íslenzk miðaldakvæði. Islandske Digte fra Senmiddelalderen. Udg. af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat ved *J. Helgason*. Bd 1. H. 2. S. 1—332. Kbh. 1936.
- Kallstenius, G.* Några hittills otryckta isländska ordspråk och talesätt. (Bidrag till nordisk filologi. S. 17—24.)
- Noreen, E.* Isländsk läsebok för den akademiska undervisningen utg. Lund. 1936. (5), 227 s. (Anm. AfdA. 55. 1936. S. 148—149 av *G. Neckel*.)
- Passio 1559. Facsimile ed. with an introduction in English and Icelandic by *J. Helgason*. Copenh. 1936. 106 s. (faks.). (Monumenta typographica islandica ed. by *S. Nordal*. 4.) (Anm. NTBB. 23. 1936. S. 119—120 av *I. C[ollij]n*.)
- Ranke, F.* Altnordisches Elementarbuch. Schrifttum, Sprache, Texte mit Übersetzung und Wörterbuch. Berl. & Lpz. 1937. 145, (1) s. (Sammlung Götschen. 1115.)
- Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmennta að fornu og nýju. Gefið út af Hinu íslenzka bókmenntafélagi. 6:4—5. S. 129—177, (1); 1—96. Rvík. 1935—37.
- Staðarhólsbók. The ancient lawbooks Grágás and Járnsíða. Ms. nr. 334 fol. in the Arna-Magnæan collection in the University library of Copenhagen. With an introduction by *Ó. Lárusson*. Copenh.

1936. 14 s., 108 s. (faks.). Fol. (Corpus codicum islandicorum medii ævi. 9.)

Svabo, J. C. Færöske Visehaandskrifter. Udg. ... ved *C. Matras*. H. 1. S. 1—207. Kbh. 1937. (S. T. U. A. G. N. L. Skrifter. 59:1.)

Vatsdælasaga. Udg. for Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur ved *F. Jónsson*. H. 2. S. 81—132, I—XXXVI. Kbh. 1935. (S. T. U. A. G. N. L. Skrifter. 58:2.)

Översättningar.

Die Edda. Nach der Übersetzung von *Karl Simrock* neu bearb. und eingel. von *H. Kuhn*. 1—3. Lpz. [1935—36.] 144, (1) s., 153, (1) s., 96 s. (Reclams Universalbibliothek. Nr. 781/782, 783/784, 785.)

Edda. Götter- und Heldendichtung. Deutsch von *F. Genzmer*. Jena. 1937. 461, (2) s.

Die Edda. Übertragen von *F. Genzmer*. Jena. 1933. 231 s.

Die Edda. Übertragen von *P. G. Beyer*. Breslau. 1934. 223, (1) s. (Anm. Litbl. 57. 1936. Sp. 241—242 av *F. Genzmer*.)

Die Geschichte vom edeln Blundketil und vom Hühnerthorir. Eine isländische Saga von Bauerntum und Händlergeist. Übertragen von *G. Wenz*. Lpz. 1935. 38, (2) s. (Isländer-Geschichten. 1.)

Die Geschichte vom Freysgoden Hrafnkel. Eine Saga vom wehrhaften nordischen Bauern. Übertragen von *G. Wenz*. Lpz. 1935. 38, (2) s. (Isländer-Geschichten. 3.)

Die Geschichte vom geächteten Grettir erzählt von *G. Wenz*. Lpz. 1937. 75, (2) s. (Isländer-Geschichten. 8.)

Die Geschichte vom Skalden Egil erzählt von *G. Wenz*. Lpz. 1936. 75, (3) s. (Isländer-Geschichten. 6.)

Die Geschichte vom starken Finnbogi erzählt von *G. Wenz*. Lpz. 1937. 46, (2) s. (Isländer-Geschichten. 9.)

Die Geschichte von den Wälsungen. Die Saga vom Schicksal der Nibelungen. Übertragen von *G. Wenz*. Lpz. 1935. 54, (2) s. (Isländer-Geschichten. 4.)

Die Geschichte von Erich dem Roten und Leif dem Glücklichen. Die Saga von den Männern, die auf Grönland siedeln und Amerika entdecken. Übertragen von *G. Wenz*. Lpz. 1935. 39, (1) s. (Isländer-Geschichten. 2.)

Four Icelandic sagas. Translated with an introduction and notes by *G. Jones*. Lond. 1935. VIII, (1), 163, (3) s. (Anm. MPh. 33. 1935—36. S. 317—318 av *E. Haugen*.)

Havard, der Mann vom Eisfjord. Jena. 1935. 72 s. (Deutsche Reihe Nr 27. Altisländische Saga hrsg. von *K. Reichardt*.)

Isländska sagor. Övers. från fornisländskan och utg. av *Hj. Alving*. Gisle Surssons saga. Grette Asmundssons saga. Sthm. 1936. 344 s.

- Norwegisches Recht. Das Rechtbuch des Gulathing. Übersetzt von *R. Meissner*. Weimar. 1935. XXXVII, (1), 208 s. (Schriften der Akademie für deutsches Recht. Gruppe Rechtsgeschichte. Germanenrechte. Texte und Übersetzungen. Bd 6.) (Anm. MoM. 1937. S. 194—195 av *S. Kolsrud*.)
- Old Norse poems. The most important non-skaldic verse not included in the poetic Edda. By *L. M. Hollander*. New York. 1936. XV, 115, (1) s. (Anm. DLz. 57. 1936. Sp. 1913—1915 av *A. Heusler*. — GR. 12. 1937. S. 288—289 av *Margaret Schlauch*. — SBVS. 11. 1928—36. S. 282 av *E. S. O [lszewska]*.)
- Ragnar Lodbrogs Saga. Genfortalt af *V. Rörðam*. Tegninger af *N. Skovgaard*. Kjbh. 1935. 76, (1) s.
- Snorri Sturluson*. Nordische Könige der Wikingerzeit. Aus den norwegischen Königsgeschichten. Ausgew. und übertragen von *H. Kuhn*. Lpz [1936.] 76 s. (Reclams Universalbibliothek. 7332.)
- *Snorri Sturlason*. Die Geschichte von König Olaf Tryggvason. Ein Lebensbild aus der Zeitwende des Nordens. In Auswahl übertragen von *G. Wenz*. Lpz. 1936. 47, (1) s. (Isländer-Geschichten. 5.)
- Soga om Gunnlaug Ormstunge. Omsett av *J. Fjalestad*. Oslo. 1935. 39 s.
- The old Norwegian general law of the Gulathing according to codex Gl. k. S. 1154 folio. Diplomatic edition, with linguistic-paleographic introduction and four facsimile pages. Ed. by *G. T. Flom*. Urbana. 1937. 204 s. (Illinois studies in language and literature. 20. Nos. 3—4.)
- Wagner, F.* Les poèmes mythologiques de l'Edda. Traduction française d'après le texte original islandais accompagnée de notices interprétatives et précédée d'un exposé général de la mythologie scandinave basé sur les sources primitives. Liège. 1936. XI, 272 s. (Bibliothèque de la faculté de philosophie et lettres de l'université de Liège. Fasc. 71.) (Anm. AfdA. 56. 1937. S. 184—185 av *A. Heusler*.)

K o m m e n t a r e r.

- Blom, Dorothea*. Tyding av Harbardljod, et Edda-kvede. With and (!) English resuming og »Nissen enno ein gong». Stavanger. 1936. 34, (4) s.
- Svipdagmål. Et oldnorsk kvede. Forsök på tyding. Kristiansand. 1935. 12 s.
- Tyding efter en grunntanke av Grimmismål, et Edda-kvede. Stavanger. 1937. 17 s.
- Gutenbrunner, S.* Altnordische Spruchdichtung in den Reginsmål. (ZfdA. 74. 1937. S. 135—139.)

- Gutenbrunner, S.* Zu den Strophen des 'Holzmannes' in der Ragnarsaga. (ZfdA. 74. 1937. S. 139—143.)
 — Zur Gutasaga. (Därst. 73. 1936. S. 159—163.)
- Helgason, J.* En vers i Heimskringla. (Bidrag till nordisk filologi. S. 316—318.)
- Kock, E. A.* Fyra skaldestrofer om strid och stridsmän. (Bidrag till nordisk filologi. S. 1—7.)
 — Notationes norrœnæ. Anteckningar till Edda och skaldediktning. D. 22—23. Lund. 1936—37. 68; 28 s. (LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 32:3; 33:2.)
- Kuhn, H.* Zu Ernst Albin Kocks Notationes norrœnæ. (PBB. 60. 1936. S. 133—160.)
- Ljunggren, K. G.* Anteckningar till Skírnismál och Rígsþula. (Ark. 53. 1937. S. 190—232.)
- Nijhoff, P. O.* De Flóamanna saga. Een text-kritische beschouwing over de samenstelling en de bronnen. Assen. [1937.] (5), 195 s. (Diss. Utrecht.)
- Nordal, S.* Billings mæer. (Bidrag till nordisk filologi. S. 288—295.)
- Olsen, M.* Commentariii Scaldici. 1. (Ark. 52. 1936. S. 209—255.)
- Pipping, R.* Ett dubbeltydigt omen. (Budkavlen. 15. 1936. S. 80—82.)
- Sigfússon, B.* Ingólfs þáttur i Víga-Glúms sögu. (Ark. 53. 1937. S. 62—69.)
- Wagner, F.* Völuspá ou prédictions de la prophétesse. (Revue belge de philologie et d'histoire. 13. 1934. S. 45—56.)
- Weiser-Aall, L.* Hugrinn—vindr trollkvenna. (MoM. 1936. S. 76—78.)
- Vogt, W. H.* Altnorwegens Urfehdebann und der Geleitschwur. Tryggðamál und Gridamál. Form- und Stoffgeschichte. Die Wortlaute. Übersetzungen. Weimar. 1936. IX, 213, (2) s. (Schriften der Akademie für deutsches Recht. Gruppe Rechtsgeschichte. Forschungen zum deutschen Recht. Bd 2. H. 1.)
 — Zwei Flüche der gridamál. (Ark. 52. 1936. S. 325—339.)
- Vries, J. de.* Die erste Strophe von Egils Sonatorrek. (GRM. 24. 1936. S. 300—301.)

3. Norska.

- Ansteinsson, J.* Studier i teknisk sprog. 1. Ordlån og betydningsendringer. (Det k. norske vid :s selsk :s skrifter. 1935. No. 2. 36 s.)
 — *Malm* og *erts* i norsk sprogbruk. En semasiologisk undersökelse. (Därst. 1935. No. 14. 18 s.)
 — Undersökelse i teknisk terminologi. 1. Girdrev. (Det k. norske vid :s selsk :s forhandlinger. 8. 1935. S. 151—154.)

- Eskeland, L.* Framveg og avveggar for norsk målreising. Bergen. 1936. 90, (1) s.
- Korleis skal me löysa målstriden. Ei liti utgreiding. Bergen. 1937. 32 s.
- Grytdal, N.* Bokstavordene i språket vårt. (MoM. 1937. S. 187—193.)
- Holmboe, J.* »Treet som fanden flådde geita under.» (MoM. 1936. S. 17—23.)
- Indrebö, G.* God norsk. Innlegg i målbrigdesaki. Bergen. 1937. 74, (1) s.
- Rett og urett. Tenestemennene og dei offentlege påbod um målbruk. Bergen. 1934. 152 s.
- Rettskrivingsstræv i utlandet og her. Bergen. 1937. 32 s.
- Iversen, R.* Lånord og lønnord. Små studier. 16—18. (Det k. norske vid:s selsk:s forhandlinger. 8. 1935. S. 102—105, 114—117, 143—146.)
- Norrön grammatikk. 3., gjennems. utg. Oslo. 1937. 191 s.
- Knudsen, T. D. A. Seip:* »Norsk språkhistorie til omkring 1370». (MoM. 1936. S. 177—209.)
- Liestöl, K.* Nynorsk skriftmål. (Saga och sed. 1935. S. 3—16.)
- Mörland, H.* En rest av trettallsystemet i moderne norsk. (MoM. 1937. S. 183—186.)
- Norsk riksmålsordbok. Utarb. av *T. Knudsen* og *A. Sommerfelt*. Under medvirkning av *K. E. Bødtker*, *U. Mörk*, *J. Mörland*, *R. Ullmann*. H. 19—21. [kjedetransporter-låvevegg]. Sp. 2397—3160. Oslo. 1936—37.
- Sandvei, M.* Svensk-norsk ordbok. Oslo. 1936. X, 173, (1) s. (Anm. NTL. N. S. 1936. S. 623—624 av *D. S[eip]*.)
- Seip, D. A.* Forslaget om språkreform. Oslo. 1936. 36 s.
- Fra målstriden i 1852—53, og et innlegg av professor Chr. Hansteen. (MoM. 1936. S. 97—125.)
- Språklig omvurdering i norsk språkutvikling. Foredrag ... (Därst. 1937. S. 130—144.)
- Svensk innflytelse på norsk i slutten av middelalderen. (Saga och sed. 1937. S. 26—41.)
- Western, A.* Om tonelagene i norsk. (MoM. 1937. S. 174—182.)
- Vindenes, O.* Sproget i »Fru Inger til Österaad». (APhS. 11. 1936—37. S. 201—251.)
- Vågslid, E.* A-bøyde segnord. Ljodsambandet dt og e-bøyde segnord. Norske verkarord, yrkesnemningar og folkenamn. Eigefall på -s i norsk. Samansetjingar. Storting og riksstyre. By- og landherad. »Embedsmann», »bestillingsmann» og »ombudsmann». Folk, nasjon og rase. Familie, slekt og art. Helsingar. Du og De i tiltale. »Herr», »fru» og »fröken». »Onkel» og »tante». Norske månadsnamn. Norske namn på måltider. (Norsk måltidende. 2. 1937. S. 161—192.)

- Vågslid, E.* Framlegg til ny rettskriving. (Norsk måltidende. 1. 1936. S. 1—64.)
- Mål og målodling. (Därst. 1. 1936. S. 97—128.)
- Norsk navneverk. (Därst. 1. 1936. S. 65—96.)
- Ny rettskriving i gamalnorsk. (Därst. 1. 1936. S. 132—136.)
- Rettskrivingsbrigdet. (Därst. 2. 1937. S. 193—224.)
- Samnorsk. (Därst. 2. 1937. S. 225—320.)
- Sjølvljodarne i böygingsendingar og avleidingsendingar. (Därst. 1. 1936. S. 129—131.)
- Stavkyrkepreika. (Därst. 1. 1936. S. 140—160.)

4. Svenska.

a. Grammatik, lexikografi, stilistik, metrik och textkommentarer.

- Abenius, Margit.* Allt är viktigt. En stiltendens hos Linné. (Svenska Linnésällskapets årsskrift. 18. 1935. S. 95—108.)
- Beckman, N.* Ignavi et imbelles et corpore infames. (Ark. 52. 1936. S. 78—81.)
- Belfrage, S.* Kellgrens användning av orden »läcker» och »täck».
(Ark. 52. 1936. S. 55—65.)
- Svensk språkforskning. (OoB. 46. 1937. S. 361—367.)
- Till identifieringen av den fornsvenske Pentateuköversättaren.
(Bidrag till nordisk filologi. S. 325—331.)
- Berg, R. G.* Anföringsadverb och anföringsverb. (NsvSt. 17. 1937. S. 125—131.)
- Crusenstolpes Tegnérkritik. (Därst. 17. 1937. S. 107—124.)
- Ordstudier i Wilhelm Peterson-Bergers kritiker. (Wilhelm Peterson-Berger. Festskrift den 27 februari 1937. S. 205—226.)
- Bergman, G.* *Høj 'cykel'*. (Bidrag till nordisk filologi. S. 119—122.)
- Språkliga fossil. (Korrespondens. 1936. S. 211, 225.)
- Bjerre, B.* En funktionsförskjutning vid substantiviska *att*-satser i fornsvenskan. (Bidrag till nordisk filologi. S. 56—62.)
- Till ett brev av Eva Oxenstierna. (Ark. 52. 1936. S. 76—77.)
- Björkman, G.* Eufemismen belyst med exempel ur nusvensk prosa. Akad. avh. Upps. Sthm (tr. Västervik). 1937. (1), XIII, 194 s.
- Bucht, T.* Sv. *galler 'Gitter'* och en lågtysk ljudövergång. (NsvSt. 17. 1937. S. 48—59.)
- Carlsson, Å.* Milt språk. (Granskaren. 8. 1937. S. 89—92.)
- Christensson, Stina.* År 1600-talsvisan »Bonden han achtar på Tijden» svensk eller dansk? (NsvSt. 16. 1936. S. 123—159.)

- Dahlgren, W.* Förslag till skiljelinje mellan svenska ord och låneord i svenskan. (Pedagogisk tidskrift. 73. 1937. S. 163—170.)
— Vad är svenska? (Därst. 73. 1937. S. 50—57.)
- Danell, G.* »Kriastil.» (Årsskrift för modersmålläraarnas förening. 1936. S. 43—58.)
- Ekbohrn, C. M.* Förklaringar över 100 000 främmande ord och namn m. m. i svenska språket. Tillika med deras härledning och uttal. Ny omarb. och tillökad uppl. D. 1—2. Sthm. 1936. 766 s., s. 767—1446.
- Elovson, H.* Språkutveckling och skriftspråk. En litteraturhistorisk stilistisk undersökning av verbets numerusböjning. (Folkskol-läraarnas tidning. 1937: n:r 35—41.)
— Fallande alexandriner. (Ark. 53. 1937. S. 28—61.)
— Iteration och variation hos Verner von Heidenstam. En studie. (Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok. 1935. S. 119—148.)
- Friesen, O. v.* Fornsvenska paradig sammanställda för elementärundervisningen i nordiska språk. 5 uppl. Upps. & Sthm (tr. Upps.). 1937. 20 s.
- Gertz, O.*, Havreröte och havreröt. (Bidrag till nordisk filologi. S. 298—301.)
- Gjerdman, O.* Ett knippe ord ur slang- och vulgärspråk. (NsvSt. 17. 1937. S. 168—202.)
- Gullberg, H.* Per Hallströms »Purpur» och nittittalsstilen. (Årsskrift för modersmålläraarnas förening. 1937. S. 96—125.)
- Götlind, J.* Några ordförklaringar. (Bidrag till nordisk filologi. S. 177—180.)
- Hasselberg, G.* Några anteckningar om Olof Högbergs språk. (Fornvårdaren. 6. 1937—38. S. 117—125.)
- Hellquist, E.* Svensk etymologisk ordbok. Ny omarb. och utvidg. uppl. H. 2—13. S. 81—160, 161—240, 241—320, 321—400, 401—480, 481—560, 561—720, 721—880, 881—1040. Lund. 1936—37.
- Hjelmqvist, Th.* Några anmärkningar till Viktor Rydbergs Baldersbålet 1876. (Bidrag till nordisk filologi. S. 197—203.)
- H[olm], P.* Komma att korta på något. (NsvSt. 17. 1937. S. 95—97.)
- Holmberg, A.* Konstruerade ordformer och uttryck i 1700-talets grammatiska litteratur. (Bidrag till nordisk filologi. S. 78—100.)
— Om verbalgenera. Ett bidrag till nysvensk formlära. (NsvSt. 17. 1937. S. 219—232.)
- Jansson, A.* Repslageri såsom hantverk. [Med ordlista över repslageritermer.] (Rig. 20. 1937. S. 126—146.)
- Jansson, V.* Orden harv, härv. (Ordgeografi och språkhistoria. S. 1—33.)
— Räkneordet 'fyra'. (Bidrag till nordisk filologi. S. 272—287.)
- Johansson, Anna Greta.* Stildrag hos Per Hallström. Några kompositionsdrag. (NsvSt. 16. 1936. S. 195—224.)

- Kallstenius, G.* Tvivelaktigt språkgods. (Pedagogisk tidskrift. 73. 1937. S. 227—250, 259—274.)
- Karsten, T. E.* Det svensk-finska fiskets terminologi. (Saga och sed. 1935. S. 17—28.)
- Kinnander, B.* Dem daktyliska versen hos Fröding. (NsvSt. 17. 1937. S. 132—167.)
- Kiparsky, V.* Sv. fiimmelstång — ett estniskt lånord. Hfors. 1936. 3 s. (StNF. 25:2.)
- Kjellberg, L.* Stildrag i Hjalmar Söderbergs »Förvillelser» och »Martin Bireks ungdom». Upps. & Sthm (tr. Upps.). 1937. 30, (1) s. (Skrifter utg. av Samfundet för stilforskning genom N. Svanberg. 3.)
- Kobolt, E.* Det svenska skafferi, estlands-tyska Schafferei och estniska sahver. Ett bidrag till de svenska lånordens utbredningshistoria i Estland. (Svio-Estonica. 1935. S. 27—36.)
- Källquist, E.* Vikingen och Odalbonden. Några stilistiska anteckningar. (NsvSt. 17. 1937. S. 1—16.)
- Larsson, C.* Några konstruktioner i svenskt skriftspråk. (Årsskrift för modersmålslärares förening. 1936. S. 59—86.)
- Leffler, E.* Verbets reformation. (Pedagogisk tidskrift. 72. 1936. S. 23—27.)
- Liljefors, R.* Klimpp, klump och guldklimp. (Bidrag till nordisk filologi. S. 111—118.)
- Linde, S.* Främmande ord i svenska språket. 7 fullst. omarb. uppl. utg. av R. Liljefors. Upps. (tr. Sthm). 1936. 173 s.
- Lindqvist, N.* Kirtel—körtel—krittel. En ordgeografisk studie. (Bidrag till nordisk filologi. S. 368—377.)
- Lindroth, H. J.* En språkhistorisk tes och en av dess konsekvenser. (Bidrag till nordisk filologi. S. 183—189.)
- »Mitt i planeten.» (Nordiska folkminnesstudier tillägnade Sverker Ek. [= FoF. 24. 1937.] S. 158—165.)
- Natur och kultur vid välläsning. Sthm. 1936. 112 s.
- Svensk språkhistoria för gymnasier och självstudium. 2 uppl. Sthm. 1936. 47, (1) s.
- Ljunggren, K. G.* Kraftuttryck av typen »ge något hundan», »ge något katten» o. d. (NsvSt. 17. 1937. S. 203—209.)
- Några olikheter mellan Olavus Petris och Peder Galles språkbruk i »Svar på tolf spörsmål». (Bidrag till nordisk filologi. S. 40—50.)
- Studier över verbalsammansättningen i 1500-talets svenska. Lund. 1937. X, 191 s. (LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 32:6.)
- Till de försäkrande adverbens betydelseutveckling i svenskan. (NsvSt. 16. 1936. S. 88—122.)
- Lundell, J. A.* Två rättskrivningsproblem. (Pedagogisk tidskrift. 73. 1937. S. 112—119.)

- Låftman, E.* Anföring och framställning. (NsvSt. 16. 1936. S. 171—186.)
- Neuman, E.* Språket i Nya Testamentet 1526 och i Gustav Vasas bibel 1541. (NsvSt. 16. 1936. S. 1—66.)
- Nordfeldt, A.* Kälkborgare. Försök till en etymologi. (NsvSt. 16. 1936. S. 160—170.)
- Noreen, E.* Bibliska uttryck i vårt språk. (Korrespondens. 1937. S. 127—128.)
- En konjektur till Giöta Kiämpa-Wisa. (NsvSt. 17. 1937. S. 243—244.)
- Fsv. *-biören* 'björn', *skaren* 'skarn' etc. och vårdskrivaren i Stockholm Hans Femerlings 54-åriga verksamhet. (Ark. 53. 1937. S. 70—79.)
- Klang Ullas amaranther. (NsvSt. 16. 1936. S. 244—245.)
- Några ord om svenska ordböcker. (Korrespondens. 1936. S. 5—6.)
- Raggen. (Bidrag till nordisk filologi. S. 335—338.)
- Svenskt skrift-språk och centralsvenskt talspråk. (Korrespondens. 1937. S. 252—253.)
- Stavelseräkning hos Samuel Brasck. (NsvSt. 17. 1937. S. 244—245.)
- Till den svenska hexameterns historia. (NsvSt. 16. 1936. S. 67—87.)
- Olsson, B.* Uttrycken »komma på grön kvist» och »bladet har vänt sig». (NsvSt. 17. 1937. S. 97—102.)
- Ordbok över svenska språket utg. av Svenska akademien. H. 137—142. Ked-knävel. Sp. 873—1752. Lund. 1936. 4:o.
- Palmér, J.* Kring vår första reformationsskrift. (Bidrag till nordisk filologi. S. 8—16.)
- Undersökningar i Olavus Petris språk. 2. Lund. 1937. 116 s. (LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 33:1.)
- Petrini, H.* Om vokalernas kvantitet och bruket av dubbla konsonanter. (Pedagogisk tidskrift. 72. 1936. S. 272—282, 293—302.)
- Pipping, R.* Om innebörden av perfektum i nusvenskan. (Bidrag till nordisk filologi. S. 143—154.)
- Ord och sak. (Granskaren. 7. 1936. S. 37—41.)
- Potenserande genitiv. Hfors. 1937. 76 s. (StNF. 27:1.)
- Risberg, B.* Den svenska versens teori. D. 2. Rytmik och metrik. 2 utv. och fullst. omarb. uppl. Sthm. 1936. 308 s. 4:o. (Anm. AfdA. 56. 1937. S. 89—91 av *A. Heusler*. — NsvSt. 17. 1937. S. 83—91 av *G. Kallstenius*.)
- Glittergrus. (NsvSt. 16. 1936. S. 242—243.)
- Schagerström, A.* Latinska lånord på avvägar i nusvenskan. (NsvSt. 16. 1936. S. 225—232.)
- Tyskt främmande i svenska tidningar under 1920—30-talen. (Därst. 17. 1937. S. 67—82.)

- Strömbäck, D.* Två nysvenska uttryck. Några anteckningar från ordboksarbetet. (Bidrag till nordisk filologi. S. 378—384.)
- Svanberg, N.* Metriska studier och notiser. 1—8. (NsvSt. 17. 1937. S. 17—47.)
- Svensk stilistik. En handbok för stilhistoriska studier. Sthm. 1936. 160 s. (Anm. Ark. 53. 1937. S. 318—325 av *A. Häggqvist*.)
- Sylvan, O.* Till den metriska diskussionen. (NsvSt. 17. 1937. S. 233—242.)
- Söderlund, A.* Till frågan om en skriftspråksreform. (Pedagogisk tidskrift. 72. 1936. S. 48—53.)
- Söderwall, K. F.* Ordbok över svenska medeltids-språket. Suppl. H. 6. Av *W. Åkerlund*. Sthm. (tr. Lund). 1937. S. 177—208. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. H. 178.)
- Terner, E.* Några uttryck för »fuskare», »klåpare» och dylikt. (Moderna språk. 30. 1936. S. 163—180.)
- Ward, H. G.* Romani words in Swedish slangs. (Journal of the Gipsy lore society. Ser. 3. Vol. 15. 1936. S. 78—85.)
- Wessén, E.* Vårt riksspråk. Några huvudpunkter av dess historiska utveckling. (Årsskrift för modersmålslärares förening. 1937. S. 289—305.)
- Zetterholm, D. O.* *Dun* 'skara', 'flock', 'stim'. (Bidrag till nordisk filologi. S. 204—212.)
- Om fjäll i Ångermanland och i »Ådalens poesi». (NoB. 24. 1936. S. 225—230.)
- Åkerlund, W.* Misstydda medeltida textställen. (Bidrag till nordisk filologi. S. 356—367.)
- Några äldre svenska kraftuttryck. Ett bidrag till svordomens historia. (Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok. 1935. S. 85—103.)
- Östergren, O.* Nusvensk ordbok. H. 64—69. Sthm. 1936—37.

b. Texter.

- Akter rörande Lars Vigaeus utg. av *Greta Wieselgren*. (Svivo-Estonica. 1935. S. 104—143.)
- Almquist, J. E.* Domareregler från den yngre landslagens tid. Med inledning och kommentar. Lund. 1937. 72, (2) s. (LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 32:5.) (Anm. Lychnos. 1937. S. 498—500 av *Å. Holmbäck*.)
- Arboga stads tänkebok. Utg. av *E. Noreen* och *T. Wennström*. H. 2—4. S. 161—320; 321—398, (1), 6 s.; 160 s. Sthm (tr. Upps.). 1936—37. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. H. 175—177.)
- Bellman, C. M.* Skrifter. Standarduppl. utg. av Bellmanssällskapet. 6. Dramatiska arbeten. Sthm. 1936. (3), 331, (1), 277 s.

- Diplomatarium svecanum. Appendix. Acta pontificum svevica. 1. Acta cameraria. Vol. 1. Fasc. 1. Ann. 1062—1348. Auspiciis archivi regni Sveviae ed. *L. M. Bååth*. Sthm. 1936. (1), 401 s. 4:o.
- En svensk beskrivning över degelstålsprocessen, författad år 1769. Bilaga till uppsatsen »De svenska degelstålverken», tr. i »Med hammare och fackla» 4, 1932, sid. 35—137. Av *C. Sahlin*. (Med hammare och fackla. 7. 1936. S. 152—156.)
- Gamla svenska dikter i Tallinn utg. av *P. Wieselgren*. (Svio-Estonica. 1936. S. 83—118.)
- Handlingar rörande 1642 års lagkommission, dess förutsättningar och verksamhet. Med inledning och kommentar utg. av *J. E. Almquist*. Lund. 1937. 164 s. (LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 33:4.)
- Herr Lave och herr Jon, en medeltidsvisa i gotländsk uppteckning från 1650-talet. Av *R. Steffen*. (Gotländskt arkiv. 8. 1936. S. 43—50.)
- Kellgren, J. H.* Samlade skrifter. D. 1. Ungdomsskrifter. Utg. av *S. Ek, A. Sjöding, O. Sylwan*. H. 1—2. S. 1—160, 161—323, (1), VIII s. Sthm. 1936—37. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 9.)
- D. 9. Utg. av *S. Ek* och *O. Sylwan*. Kommentar till breven. H. 2. S. 113—250, XV s., 1 bl. facs. Sthm. 1936. (Därst. 9.)
- Kjöllerström, Sv.* Rådslag avgivet i Vadstena den 20 november 1565. (HTsv. 55. 1935. S. 248—252.)
- Kring Karl XI:s resa genom Jämtland och Härjedalen. Några rapporter och brev meddelade av *O. Jansson*. (Fornvårdaren. 6. 1937—38. S. 153—161.)
- Lejonkulans dramer utg. av *E. Ljunggren, C. Polack* och *E. Noreen*. 6. Orpheus, Darius. S. 227—308. Upps. 1936. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet. 21:6.)
- Lidner, B.* Samlade skrifter. Utg. av *H. Elovson*. H. 3—5. 160 s., s. 161—320, 321—467. Sthm. 1936—37. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 14.)
- Ljunggren, K. G.* Halmstads byfogderäkenskaper 1610—1642. (Föreningen Gamla Halmstads årsbok. 12. 1935. S. 89—157.)
- 1607 års skrårordning för Halmstads skräddare. (Därst. 14. 1937. S. 152—167.)
- Länsarkivets aktpublikationer. 5. Handlingar rörande stenhuggarverket på Gotland. 4. Akter angående stenhuggarskrået i Burgsvik och dess medlemmar. [Utg. av *R. Steffen*.] (Gotländskt arkiv. 9. 1937. S. 80—85.)
- Nordenflycht, Hedvig Charlotta*. Samlade skrifter. Utg. av *Hilma Borelius* och *Th. Hjelmqvist*. H. 6—7. S. 305—464, 465—560. Sthm. 1936—37. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 11.)

- Nordström, J.* Historieromantik och politik under Gustav Adolfs tid. Peder Erikssons oration 1625. Meddelad och inledd. (Lychnos. 1937. S. 378—392.)
- Person, E.* Några gudliga visor. Den äldsta svenska psalmboken. Faksimileuppl. med kommentar. Gbg (tr. Sthm). 1937. 22, (1) s., 7 bl. facs. 16:o.
- Runeberg, J. L.* Samlade skrifter. Under red. av *G. Castrén* och *M. Lamm*. D. 2. Strödda dikter. Utg. av *G. Castrén*. H. 2. S. 161—316, VIII ss. Sthm. 1936. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 16.)
- Runius, J.* Samlade skrifter. Utg. av *E. Noreen*. H. 6—7. S. 65—128, 129—240. Sthm. 1936—37. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 17.)
- Schwedische Rechte. Älteres Westgöotalag, Uplandslag. Übers. von *Cl. v. Schwerin*. Weimar. 1935. XII, (1), 256 s. (Schriften der Akademie für deutsches Recht. Gruppe Rechtsgeschichte. Germanenrechte. Texte und Übersetzungen. Bd 7.) (Anm. NR. 8. 1935. S. 87—88 av *T. Höjer*.)
- 1686 års kyrkolag. Utg. av Samfundet Pro fide et christianismo. Med inledning av *G. Thulin*. Sthm (tr. Upps.). 1936. XXX, (2), 145 s.
- Siggeßon, A.* Brevväxling. Med en kommentar av *L. Sjödin*. Till trycket befordrade av *A. Pers*. Västerås. 1936. 689 s., 2 faks., 1 pl. (Gamla papper angående Mora socken. 2.)
- Sjælens Tröst («Siæla Tröst»). (Cod. Ups. C 529 og Cod. Holm. A 109.) Udg. ved *N. Nielsen*. H. 1 (Tekst). S. 1—130. Kbh. 1937. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 316.)
- Stiernhielm, G.* Samlade skrifter. Utg. av *J. Nordström*. D. 3:1. Brev och inlagor red. av *P. Wieselgren*. Sthm. 1937. 64 s. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 8.)
- *Stiernhielms Hercules*. Med kommentar utg. av *E. Noreen*. Lund. 1936. 30 s. (Anm. Pedagogisk tidskrift. 73. 1937. S. 59—61 av *B. Bjerre*.)
- Stockholms stads tänkeböcker. Ny följd. 1. 1544—1548. Utg. genom *J. A. Almquist*. Sthm. 1936. X, 368 s. (Stockholms stadsböcker från äldre tid. Utg. af Kungl. samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd af Stockholms stad och Samfundet Sankt Erik. Ser. 2. Tänkeböcker.)
- Swedenborg, E.* Ett manuskript av Emanuel Swedenborg. Med en inledning utg. av *C. W. Oseen*. (Lychnos. 1937. S. 248—270.)
- Svenska landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar av *Å. Holmbäck* och *E. Wessén*. Ser. 2. Dalalagen och Västmannalagen. Sthm (tr. Upps.). 1936. I, 113; 181 s.
- Tvenne förut otryckta jjuridiska skrifter av Olavus Petri. Utg. och kommenterade av *J. E. Almquist*. (Lychnos. 1937. S. 130—147.)

- Uggla, A. Hj.* Linnés almanaacksanteckningar för år 1735 med inledning och förklaringar. (Svenska Linnésällskapets årsskrift. 18. 1935. S. 134—148.)
- Ur Abraham Brahes tidebok. När Gustaf II Adolf och Christian IV möttes i Halmstad. (Föreningen Gamla Halmstads årsbok. 12. 1935. S. 233—238.)

5. Danska.

a. Grammatik, lexikografi, stilistik, metrik och textkommentarer.

- Albeck, Ulla.* Dansk Barok og Holberg. (APhS. 11. 1936—37. S. 174—181.)
- Andersen, H.* Allitterationen i Ludvig Holsteins Lyrik. (DSt. 1936. S. 138—154.)
- Kritik av en Anmeldelse. (Därst. 1937. S. 82—87.)
- Smaa kritiske Strejftog. (Ark. 52. 1936. S. 66—75.)
- Studier i Johannes V. Jensens Lyrik. Verseteknik, Sprog og Stil. 1. Kbh. 1936. XIII, (1), 317 s. (Diss.) (Anm. DSt. 1936. S. 173—178 av *P. Diderichsen*.)
- Til de gammeldanske Landskabslove. Smaa Studier i Lyd- og Formlære. (Bidrag till nordisk filologi. S. 101—110.)
- Arnholtz, A. & Reinhold, C. A.* Einführung in das dänische Lautsystem mit Schallplatten. Berl. 1936. 100, (1) s. (Arbeiten aus dem Institut für Lautforschung an der Universität Berlin. Hrsg. von *D. Westermann*. Nr 1.) (Anm. BSL. C. R. 38. 1937. S. 128—130 av *A. Martinet*. — DLz. 58. 1937. Sp. 1650—52 av *P. Andersen*.)
- Blinkenberg, A.* Kancellisproget. (SoK. 4. 1935—36. S. 104—112.)
- Bo, A.* Ordlyd og Ordbetydning. (DSt. 1936. S. 97—112.)
- Brøndum-Nielsen, J.* Fra gammeldansk Lovsprog. (Bidrag till nordisk filologi. S. 181—182.)
- Buus, E.* Om frisisk Indflydelse paa Sproget i hs. Stockh. C 40 af Jy. L. (APhS. 11. 1936—37. S. 182—188.)
- Ehrling, S.* Jacob Langebeks svecismer. (Bidrag till nordisk filologi. S. 25—39.)
- Fenneberg, P.* Dänische Umgangssprache. Leichtfasslicher Führer zum praktischen Gebrauch. Kbh. 1934. (5), 136 s.
- Fraemohs, A.* Om Udtrykket »fange en Ugle». Med Bidrag til Tolkning af et Laale'sk Ordsprog. (DSt. 1937. S. 151—162.)
- Hjelmslev, L.* Sprog og tanke. (SoK. 5. 1936. S. 24—33.)
- Jørgensen, P.* Vindue og vindve. (DSt. 1936. S. 181—183.)

- Kjærgaard, H.* Dänisch-deutsches Wörterverzeichnis ausgearb. von *H. Kjærgaard* und mit phonetischer Umschrift von *G. Skov*. Kopenh. 1935. (6), 121, (1) s. (*Ingeborg von Stemann: Praktisches Lehrbuch der dänischen Sprache.*)
- Martinet, A.* La phonologie du mot en Danois. (BSL. 38. 1937. S. 169—266.) (Även diss. Paris.)
- Möller, K. L.* Danske Ord og Talemaader. Forklaret ud fra deres oprindelige Betydning. Kjbh. 1935. 134 s.
- Ohrt, F.* »Englevist.» (til DgF 89). (DSt. 1936. S. 27—34.)
- Ordbog over det danske sprog. Grundlagt av *V. Dahlerup* ... Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Bd 16 [overgaa-præsidium]. (3) s., sp. 1—1458, (1) s. Bd 17 [præst-ruæg]. (3) s., sp. 1—1496, (1) s., Bil. 8 s. Kbh. 1936—37.
- Oxenvad, E.* Vort Sprog. 1—2. 2. Udg. Kbh. 1937. (3), IV, 174 s.; (4), 86 s.
- Rehling, E.* Det danske Sprog. Fremstilling for Lærere og Seminarier. 2. [omarb.] Udg. Kbh. 1936. 182, (5) s.
- Sarauw, G.* Dansk fra Oldtid til Nutid. Kbh. 1937. 155, (1) s.
- Seip, D. A.* Om særnorske elementer i Holbergs skriftspråk. (Festskrift Bull. S. 228—244.)
- Tilander, G.* Artisockenn. Det äldsta danska belägget på namn för ärtskocka. (APhS. 11. 1936—37. S. 91—96.)
- Waschnitius, V.* Den gamle af Dage. (APhS. 11. 1936—37. S. 121—137.)

b. Texter.

- Bjerregaard, N. P.* Af Nille Höst's opskrifter. (SoK. 4. 1935—36. S. 37—48.)
- Danmarks gamle landskabslove med kirkelovene. Udg. av Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved *J. Brøndum-Nielsen* under medvirkning af *P. J. Jørgensen*. Bd 5. Eriks sjællandske lov. Text 1—2. Udg. af *P. Skautrup*. H. 3. S. 257—383, I—XXXVI. H. 4—5. 272 s. Bd 6. Eriks sjællandske lov. Text 4. Udg. af *M. Lebech* under medvirkning af *P. Jørgensen* og *P. Skautrup*. H. 3—5. 160, 232 s. Bd 7. Valdemars sjællandske lov. Arvebog og Orbodemål. Udg. af *E. Kroman*. H. 2. 104 s. Kbh. 1935—37.
- Danske Sprogtekster til Universitetsbrug. Udg. af *J. Brøndum-Nielsen*. 6. Kbh. 1936. 16 s.
- Diplomatarium Grœnlandicum 1492—1814. Aktstykker og Breve til Oplysning om Grønlands Besejling, Kolonisation og Missionering udg. ved *L. Bobé*. Kbh. 1936. 431 s. (Meddelelser om Grønland. Bd 55. Nr. 3.)
- Fragmenter af gammeldanske Haandskrifter. Udg. av *P. Diderichsen*. H. 2—3. Kbh. 1936—37. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 310, 314.)

- Hansen, H. P.* Maren Haanings Cyprianus. (SoK. 4. 1935—36. S. 89—96.)
- Kancelliets Brevböger vedrørende Danmarks indre Forhold i Uddrag udg. ved *E. Marquard* af Rigsarkivet. 1633—1634. Kbh. 1936. 959 s. (Anm. DLz. 58. 1937. Sp. 850—851 av *Th. O. Achelis*.)
- Klitgaard, C.* Jomfru Anne Grubbes Lægebog. (SoK. 4. 1935—36. S. 81—88.)
- Kong Valdemars Jordebog. Udg. af Samfund til Udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *S. Aakjær*. H. 5. S. 81—160. Kbh. 1936. (S. T. U. A. G. N. L. 50:5.)
- Peder Smed og Adser Bonde. Efter trykket 1559 udg. ... ved *S. Mogensen*. Kbh. 1936. XV, 270, 13 s. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 312.)
- Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Ser. 2. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte. R. 2. Udg. ved *W. Christensen* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd 8 (Oplysninger om Arkiver, om Historikere og Samlere m. fl. og om Haandskriftsamlinger). Kbh. 1936. (5), 612 s.
- Strunge, M.* Jernskiægs Amagerrim. Kbh. 1935. 75 s.

6. Namnforskning.

- Ahlbäck, O.* Kaparkullen och Heligån. (Budkavlen. 15. 1936. S. 102—107.)
- Ahnlund, N.* Namnet Norrland. (Norrboten. 1936. S. 9—14.)
- Andersen, H.* Nogle runedanske Navneled. (NoB. 24. 1936. S. 83—91.)
- Viborg. (SoK. 4. 1935—36. S. 97—99.)
- Andersson, F.* Till Gäsene härads bebyggelsehistoria. (NoB. 24. 1936. S. 208—214.)
- Ariste, P.* *Ojamaa* — det estniska namnet på Gotland. (Svionica. 1937. S. 199—202.)
- Asklund, B.* Svintuna och Eriksgatan. (NoB. 24. 1936. S. 47—61.)
- Axnüs, K.* Slavisch-baltisches in altnordischen Beinamen. [Akad. avh. Upps.] Sthm (tr. Upps.). 1937. XV, 114 s. (Nomina germanica. Arkiv för germansk namnforskning utg. av *J. Sahlgren*. 2.)
- Berg, R. G.* Några stockholmska vedernamn på 1840- och 50-talet. (NoB. 24. 1936. S. 279—282.)
- Bucht, T.* Härnan. (Fornvärdaren. 6. 1937—38. S. 63—67.)
- Byrkjeland, J.* Aoreiane. (MoM. 1937. S. 76—77.)
- Carlsen-Skiödt, J. C. A.* Fortidsfund og Stednavne i Kerte Sogn. (FH. 10. 1937. S. 33—40.)

- Collinder, Bj.* Der älteste überlieferte germanische Name. (NoB. 24. 1936. S. 92—97.)
- Danmarks gamle Personnavne. 1. Fornavne. Paa Carlsbergfondets Bekostning udg. af *G. Knudsen & M. Kristensen*. Under Medvirkning af *E. Hornby*. H. 1—2. Sp. 1—160; 161—320. Kbh. 1936. 4:o.
- Ekholm, G.* Brudevælte. (NoB. 24. 1936. S. 192—196.)
- Eriksson, M.* Ortnamnet Ål. (NoB. 24. 1936. S. 139—150.)
- Espeland, A.* Kograven ved Son. (MoM. 1937. S. 74—75.)
- Flom, G. T.* On the place-names of Aurland parish in Sogn, Norway. (SBVS. 11. 1928—36. S. 260—281.)
- Franzén, G.* Vikbolandets by- och gårdnamn. 1. [Akad. avh. Upps.] Sthm (tr. Upps.). 1937. XI, (1), 249 s., 1 karta. (Nomina germanica. Arkiv för germansk namnforskning utg. av *J. Sahlgren*. 1.)
- Några östgötska ortnamn på -os. (NoB. 24. 1936. S. 283—287.)
- Friesen, O. v.* *Virdar* och *Värend*. Det nuvarande läget av frågan om herulernas återinvandring till Sverige och ett onomatologiskt försök. (Ark. 52. 1936. S. 298—324.)
- Gjelsvik, O.* Fjellnamn frå Rørosbygdene. (MoM. 1937. S. 158—171.)
- Grimnes, Ö. W.* Gamle stedsnavn i og ved Bergen og byens Tagemark. (Bergens hist. forening. Skrifter. 42. 1936. S. 5—21.)
- Gustavson, H.* Lauphargi. (NoB. 24. 1936. S. 295—304.)
- Hansen, Chr.* Hvad betyder Navnene Sjøldt og Tved? (FH. 10. 1937. S. 26—27.)
- Hansen, N. Cl.* Navnet Varde. (Fra Ribe Amt. 1936. S. 11—17.)
- Nogle Navne fra Vederloven. (APhS. 11. 1936—37. S. 82—90.)
- Hansson, H.* Bygö och vägar omkring Ballstaviken. (Bromma hembygdsförenings årsskrift. 8. 1937. S. 28—67.)
- Harding, E.* Fsv. *Upsalir* och *Upsalar*. (NoB. 24. 1936. S. 305—308.)
- Holmkvist, E.* Om namnet Uppsala och övriga nordiska namn av typen Sala. (NoB. 24. 1936. S. 104—113.)
- Holtmark, Anne.* Rosmofjöll Rínar. (NoB. 24. 1936. S. 62—65.)
- Hveberg, H.* Ullanhaug-Jätten. Barlinden i Ulls kultus. (MoM. 1937. S. 49—67.)
- Uttalen av landskapsnavnet Solör. (Därst. 1936. S. 85—86.)
- Högbom, A. G.* Om ortnamn och nivåförändringar i Norrlands kustregioner. (Ymer. 57. 1937. S. 103—168.)
- Indrebö, G.* *Fylkishaugr* og nokre andre *Fylkis*-namn. (NoB. 24. 1936. S. 184—191.)
- Hordaland—Hordafylke. (Bidrag till nordisk filologi. S. 72—77.)
- Nokre fjellnamn i Sogn. (MoM. 1936. S. 36—75.)
- Pinghá. (NoB. 25. 1937. S. 1—16.)

- Jakobsen, J.* The place-names of Shetland. Lond. & Copenh. 1936. XII, (1), 273 s.
- Jansson, V.* Bjarmaland. (Ortnamnssällskapet i Uppsala. Årsskrift. 1. 1936. S. 33—50.)
- Janzén, A.* Vattendragsnamnet *Jōra*. (NoB. 24. 1936. S. 243—253.)
- Johansson, L.* Några lapska ortnamn i Frostviken. (Fornvårdaren. 6. 1937—38. S. 169—172.)
- Jónsson, M.* Merkilegt örnefni. (Skírnir. 110. 1936. S. 133—150.)
- Jungner, H.* Källby hallar. Några namnfrågor i samband med ett västgötskt runminnesmärke. (NoB. 24. 1936. S. 215—224.)
- Kallstenius, G.* Glava sockens ortnamn. Ett urval. (Glava socken i forntid och nutid. 1936. S. 56—68.)
- *Tönnet och Stöllet*, två värmländska bynamn. (NoB. 24. 1936. S. 1—5.)
- Karsten, T. E.* Brud-namnen i Finland. (DSt. 1936. S. 184—185.)
- Ur nutida finländsk ortnamnsforskning. (Ortnamnssällskapet i Uppsala. Årsskrift. 1. 1936. S. 3—20.)
- Knudsen, G.* Om Betydningen af Navnene Sjoldt og Tved. (FH. 10. 1937. S. 27—29.)
- Kristensen, M.* Endnu et stednavn på -böge. (SM. 13. 1936—37. S. 177—178.)
- Nogle sønderjyske stednavne med leddet böge. (Därst. 13. 1936—37. S. 8—10.)
- Nogle sønderjyske torn-navne. (NoB. 24. 1936. S. 171—177.)
- Lindberg, C.* De jämtländska sockennamnens ursprung — by-, gränd- eller bygdenamn. (Ortnamnssällskapet i Uppsala. Årsskrift. 2. 1937. S. 17—68.)
- Några sjönamn vid en gammal färdväg. (Fornvårdaren. 5:4. 1936. S. 324—330.)
- Näskott, fsv. *Næsgatu*. (Fornvårdaren. 5:3. 1935. S. 209—219. Även NoB. 24. 1936. S. 254—265.)
- Ortnamnsforskningens praktiska uppgifter. (Ströms hembygdsförenings årspublication. 5. 1935. S. 1—12.)
- Vad betyder sockennamnet Kyrkås? (Jämt. 31. 1937. S. 97—114.)
- Lindén, B.* Hanaknä. (NoB. 24. 1936. S. 114—121.)
- Lindqvist, A.* Namnet *Filbyter*. (Bidrag till nordisk filologi. S. 131—142.)
- Ljunggren, K. G.* Halmstads äldsta sigill och medeltida tolkningar av namnet Halmstad. (Föreningen Gamla Halmstads årsbok. 14. 1937. S. 64—72.)
- Köping, Köpinge och Kaupangr. (NoB. 25. 1937. S. 99—129.)
- Till utvecklingen av *os, öse* i ortnamn. (Därst. 24. 1936. S. 122—138.)
- Lundahl, I.* Namnet Kovra. (NoB. 24. 1936. S. 163—170.)

- Lundahl, I.* Om förhållandet mellan ortnamn och inbyggarnamn i de fornermanska språken, företrädesvis de fornnordiska. (NoB. 25. 1937. S. 17—87.)
- Michaëlsson, K.* Franskt *La Folie* — svenskt *Fåfänga*. (NoB. 25. 1937. S. 130—173.)
- Modéer, I.* Från Rom till Blå Jungfrun. (Svenska kryssarklubbens årsskrift. 1936. S. 65—81.)
- Färdvägar och sjömärken vid Nordens kuster. Namntolkningar. Upps. 1936. VIII, (1), 139 s. (Arbeten utg. med understöd av V. Ekmans univ.-fond. 45.)
- Gamla båtleder i Mönsterås socken. (Stranda. 11. 1937. S. 21—32.)
- Namnet *Karetehället* i Ålem och ordet *Karroiter* i en dialektdikt från Södra Mörre 1763. (Därst. 10. 1936. S. 45—48.)
- Något om namnformerna i seglingsbeskrivningen i Kung Valdemars jordebok. (NoB. 25. 1937. S. 88—98.)
- Neckel, G.* Namenkundliche Zeugnisse zum Alter des germanischen i-Umlauts. (NoB. 24. 1936. S. 34—36.)
- Nordberg, S. O.* *Skjulsta* och ett par andra Eskilstunanamn. (NoB. 24. 1936. S. 288—294.)
- Noreen, E.* Öknamn och familjenamn. (Korrespondens. 1936. S. 162—163.)
- Nurmekund, P.* Om Kihnu. Bidrag till öns historia under svensk-tiden samt en förmodan om namnets möjliga härledning. (Svivo-Estonica. 1937. S. 174—198.)
- Nygård, S.* Naturbetegnelser i danske stednavne. (DSt. 1936. S. 79—96.)
- Olsen, M.* Hønsnabassinn. (MoM. 1936. S. 87—90.)
- Gårdnavnet Borr i Skogn. (Därst. 1936. S. 176.)
- Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. D. 4. Ortnamnen i V. Hisings härad. Gbg. 1936. X, (1), 178, s.; 1 karta. (Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola.)
- Palmér, J.* Skånska ortnamn. (En bok om Skåne. 1. S. 113—133.)
- Skånska ortnamn av typen *Kävlinge* och *Värpinge*. (Ark. 52. 1936. S. 38—54.)
- Peterson, P. N.* Fiskeplatser vid Vallda och Onsala. (NoB. 24. 1936. S. 98—103.)
- Pipping, H.* Fvn. *Fjgri*, fsv. *Före-* och nsv. *Föret*. (NoB. 24. 1936. S. 66—75.)
- Pipping, R.* Golede. (NoB. 24. 1936. S. 44—46.)
- Qvigstad, J.* De lappiske stedsnavn i Troms fylke. Oslo. 1935. 162 s. (Institutet for sammenlignende Kulturforskning. Ser. B. 28.)
- Rygh, O.* Norske Gaardnavne. Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revision. Efter offentlig Foranstaltning udg. med

- tilföiede Forklaringer. Bd. 19. Fællesregister af *A. Kjær*. Oslo. 1936. 445, (1) s.
- Sahlgren, J.* By- och gårdnamn i Bromma socken. (Bromma hembygdsförenings årsskrift. 6. 1935. S. 38—52.)
- Gårdnamnen i Karlskoga socken. (Karlskoga historia. 1586—1936. S. 27—43.)
- Sankt Karlung. Gammal fruktbarhetskult i Täljebygden. (Upsala Nya tidning. Juln:r 1937. S. 8—9.)
- Sockennamnen i Närke. En översikt. (Tidskrift för hembygdsvård. 16. 1935. H. 3. S. 68—72.)
- Vikingaleder genom östra Upland. (Upsala Nya tidning. Juln:r 1936. S. 10—11.)
- *Ån, åa och åna*. (Bidrag till nordisk filologi. S. 332—334.)
- S[ahlin], C.* Metallhaltiga familjenamn. (Blad för bergshandlingens vänner. 22. 1935—36. S. 133—137.)
- Sawicki, S.* Zum Namen Ypper. (APhS. 11. 1936—37. S. 189—192.)
- Schagerström, A.* Närke och närkarna. (NoB. 24. 1936. S. 151—162.)
- Schütte, G.* Vor Folkegruppes Navn. (Folkmålsstudier. 3. 1935. S. 427—431.)
- Schütte, G. & Knudsen, G.* Kortetypens Plads i vor Stednavnegivning. (DSt. 1936. S. 113—128.)
- Sveinsson, E. Ó.* Nafngiftir Oddaverja. (Bidrag till nordisk filologi. S. 190—196.)
- Sörlië, M.* Noen bergenske stedsnavn. (Merknader til Grimnes' avhandling.) (Bergens hist. forening. Skrifter. 42. 1936. S. 22—28.)
- Wadstein, E.* Birkaspörmål. 1. Namnet Kyrkvreten. (Fornv. 31. 1936. S. 122—125.)
- Svinnegarn, ett gammalt kulturcentrum i Svealand, urhem för sveanamnet. (Rig. 20. 1937. S. 28—54.)
- Vestlund, A.* Något om ortnamnen i Hälsingland. (Gammal Hälsingekultur. 1935, S. 37—61.)
- Om förklenande namnleder, i synnerhet »katt». (NoB. 24. 1936. S. 231—242.)
- Om ortnamnet Iggesund. (Gammal Hälsingekultur. 1935. S. 62—65.)
- Westman, I.* Nyländska önamn. 1. Västra och mellersta samt östra Nyland intill språkgränsen. (Folkmålsstudier. 3. 1935. S. 1—417. Även Diss. Hfors.)
- Wikman, K. R. V.* Våra svenska ortnamn. (Granskaren. 8. 1937. S. 160—163.)

7. Dialekter.

a. Grammatik och lexikografi.

- Abrahamson, E.* Ett par bohuslänska växtnamn. (NoB. 24. 1936. S. 37—43.)
- Västsvenska ordstudier. Akad. avh. Upps. Sthm (tr. Upps.). 1936. VI, (1), 185 s. (Nordiska texter och undersökningar utg. i Uppsala av *B. Hesselman*. 8.) (Anm. M. 44. 1937. Sp. 238—239 av *J. de Vries*.)
- Ahlbäck, O.* Några anteckningar om particippia presentis i finlandssvenska folkmål. (Budkavlen 15. 1936. S. 147—150.)
- Areskog, Gertrud.* Östra Smålands folkmål. Inledning. Översikt av ljudläran. Formlära: verbböjning. Akad. avh. Stockholms högskola. Upps. (tr. Lund). 1936. XXVIII, 281 s., 2 kartor. (Skrifter utg. av Gustav Adolfsakademien för folklivsforskning. 4.)
- Broch, O.* Begriffunterschied durch Intonationsunterschied in dem Ostnordwegischen. (Mélanges linguistiques offerts à Holger Pedersen = Acta Jutlandica. 9:1. 1937. S. 308—322.)
- Christensen, B.* Lollandsk grammatik. Radstedmaalet. Udg. av Universitets-jubilæets danske samfund. Kbh. 1936. VI, 109 s. (Udvalg for folkemaal's publikationer. Ser. A. Nr. 1.)
- Nægtelsen i Lollandsk. (DSt. 1936. S. 155—168.)
- Christiansen, H.* Suffikset *-nad* i norsk. (NTS. 8. 1937. S. 469—475.)
- Ellström, Elsa.* Drag ur fäbodlivet i Bjuråker. (Från Gästrikland. 1935. S. 71—72.)
- Gjerdman, O.* Dialekt i skriftspråk. (Årsskrift för modersmåls-lärarnas förening. 1937. S. 79—95.)
- Gotländsk ordbok. På grundval av C. och P. A. Säves samlingar. H. 1. abborre—först. Upps. 1936. 240 s. (Anm. NoB. 25. 1937. S. 182 av *J. S[ahl]g[re]n*.)
- Grans, A.* Utvecklingen av äldre kort *i* och *y* i de svenska folkmålen inom Pörtom socken. Hfors. 1936. 106 s. (StNF. 25:1.)
- Grøtvedt, P. N.* Sammensetninger med *bål* i vikske mål. (MoM. 1937. S. 172—173.)
- Göttlind, J.* Ljure, ord och sak. (Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. D. 4. H. 9. 1935. S. 129—131.)
- Hansen, H. P.* Uldponn — Ponnkår'e — Ponn. (SoK. 4. 1935—36. S. 100—103.)
- Hedström, G.* Några etymologiska bidrag. (Bidrag till nordisk filologi. S. 242—251.)
- Indrebö, G.* Sognamålet. (BMS. 19. 1937. S. 115—130.)

- Ingers, I.* Förfall inom diktningen på folkmål. (Skånes hembygdsförbunds årsbok. 1937. S. 34—98.)
- Nyare undersökningar av blekingska bygdemål. (Blekingeboken. 15. 1937. S. 159—168.)
- Skånes folkmål. (En bok om Skåne. 1. S. 134—148.)
- Janzén, A.* Studier över substantivet i bohuslänskan. Akad. avh. Gbg. 1936. XIV, (2), 319 s., 2 kartblad. (GVVSH. F. 5. Ser. A. 5:3.)
- Jensen, Ella.* »Tage af», en Leg med Snor. (DF. 10. 1936—37. S. 44—47.)
- Jespersen, S.* Talemaaden om »skræderens barselgilde». (DF. 10. 1936—37. S. 55—60.)
- Jirlow, J.* Svensk-österbottniska skärör. (Budkavlen. 14. 1935. S. 36—43.)
- Jönsson, N.* Gamla julseder från Nordöstra Skåne. (Önnestads elevförbunds årsbok. 1935. S. 18—38.)
- II. Från julotta till »julaknuda». (Därst. 1936—37. S. 25—46.)
- Jørgensen, J.* Bemærkninger til Balthasar Christensen: Lollandsk Grammatik (Radstedmaalet). (DF. 10. 1936—37. S. 85—112.)
- Hamburger Gods. (Därst. 11. 1937—38. S. 12—13.)
- Körende og kørendes. (Därst. 11. 1937—38. S. 22—24.)
- Trykforholdet i lollandske sammensatte Navne. (Därst. 10. 1936—37. S. 122—123.)
- Östlollandske ord. (Lolland—Falsters Hist. Samfund. Aarbog. 24. 1936. S. 150—154; 25. 1937. S. 103—107.)
- Karsten, T. E.* Beröringar mellan svenskt och finskt folkspråk i Finland med särskild hänsyn till Österbotten. (Folkmålsstudier. 4. 1936. S. 433—542.)
- Nyare svensk folkmålsforskning i Finland. (Därst. 3. 1935. S. 418—426.)
- Krenn, E.* Stand und Aufgaben föroyscher Forschung. (GRM. 24. 1936. S. 411—421.)
- Kristensen, M.* Et par småord. (DF. 11. 1937—38. S. 24—25.)
- Forveksling af *e* og *i*. (Därst. 11. 1937—38. S. 25—26.)
- Madvæsenet i en bondegård på Århuseggen o. 1875. Af *Marius Kristensen* med bidrag af *Maren Refsgaard*. (Därst. 10. 1936—37. S. 25—41.)
- Ordruiner. (Därst. 11. 1937—38. S. 9—11.)
- Lausten-Thomsen, H.* Hvad betyder det ejendommelige Ord »Katskaar»? (SM. 13. 1936—37. S. 118—120.)
- Levander, L.* Dalmålsordboken 1935. (Dalarnas hembygdsbok. 1936. S. 153—155.)
- Levander, L. & Campbell, Å.* Dalmålsordboken 1936. (Därst. 1937. S. 196—205.)

- Lidén, E.* Fsv. *hualk-*, gotl. *vakken* 'vilken'. (Bidrag till nordisk filologi. S. 296—297.)
- Liljefors, R.* Skåk 'skakel'. (Ordgeografi och språkhistoria. S. 89—98.)
- Lindberg, N.-H.* Något om fisket vid Karatjsjön. (Norrbotten. 1936. S. 87—96.)
- Lindqvist, N.* Ordgränser och ordförändringar. (Saga och sed. 1937. S. 42—65.)
- Lund, J.* Morsingmålets Lyd- og Formlære. H. 2. S. 65—128. Aarh. 1935.
- Lundahl, I.* Några flexionsväxlingar. (Bidrag till nordisk filologi. S. 63—71.)
- Modéer, I.* Sjöbodar och sjöbodgårdar i Stranda härad. (Stranda. 8—9. 1934—1935. S. 3—48; 10. 1936. S. 49—85.)
- Olofsson, O.* Rep av trä och näver. (Norrbotten. 1936. S. 117—155.)
- Pedersen, Anna.* Kortspillet »Fri vinde» (fri·' ven·). (DF. 10. 1936—37. S. 123—124.)
- Peterson, P. N.* Ordbok över Valldamålet. H. 2—3. Sp. 161—320, 321—480. Lund. 1937. 4:o. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Lund. 3.)
- Randlöv, R. P.* Om Ögenavne i Skanderborgeggen. (SoK. 4. 1935—36. S. 32—36.)
- Rasmussen, B.* Lidt om gammelköbenhavnsk. (DF. 10. 1936—37. S. 113—119.)
- Raae, Ellen.* Den stive Arbejdsvogns Undervogn. Redegørelse med Spørgsmaal. (DF. 10. 1936—37. S. 75—84.)
- Sjödahl, N.* Gammal kort stavelse i Västerdalmålen. S. I—XIV och 1—96. Sthm. 1937. (SvL. 1936. H. 2. H. 218 fr. början.)
- Sjöstedt, G.* Studer över r-ljuden i sydskanandinaviska mål. Akad. avh. Lund. Lund. 1936. VIII, 340 s., 1 karta. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Lund. 4.)
- Svenning, J.* Folkmålet i Listers härad. S. 437—548. Sthm. 1936. (SvL. 1935. H. 3. H. 214 fr. början.)
- — S. 549—562. Sthm. 1937. (Därst. 1936. H. 1. H. 217 fr. början.)
- Tiberg, N.* Dialekt- och folklivsforskning bland Estlands svenskar. Spridda strövtåg på forskningsfältet. (Svio-Estonica. 1936. S. 141—200.)
- Weiss, A.* Bidrag til midtsjællandsk Syntaks. (DSt. 1937. S. 89—91.)
- Wessman, V. E. V.* Bidrag till kännedomen om Österbottens svenska folkmål. (Folkmålsstudier. 4. 1936. S. 345—431.)
- De finlandssvenska dialekternas labiala vokaler. 1. Kort *o*, *u*, *å* i huvudtonig stavelse framför geminata och konsonantgrupper. Ljudhistorisk och dialektgeografisk undersökning. (Därst. 4. 1936. S. I—V, 1—343.) (Åven Diss. Hfors.)

- Widding, O.* Rist i Stiunen og andre Öremærker. (DF. 10. 1936—37. S. 68—74.)
 — Trykforholdet i loll.-falsterske sammensatte Navne. (Därst. 10. 1936—37. S. 42—44.)
Zetterholm, D. O. Hå 'årfåste'. (Ordgeografi och språkhistoria. S. 34—73.)
 — Lägda och lägd. (Fornvårdaren. 6. 1937—38. S. 222—226.)

b. **Texter.**

- Ahlbäck, O.* Språkprov från Dragsfjärd. (Budkavlen. 16. 1937. S. 130—134.)
Alsing, J. B. På féstigom. Dikta på jamtmål å paschasan om a Kirsti å n' Jæns. Östersund. 1937. 46 s.
 Bröllopsdikter på dialekt och några andra dialektdikter från 1600- och 1700-talen. Efter förarbeten av *J. A. Lundell* m. fl. samlade och utg. av *B. Hesselman*. Sthm (tr. Upps.). 1937. 19, (1), 568 s. (Nordiska texter och undersökningar utg. i Uppsala av *B. Hesselman*. 10.) (Anm. ZfM. 13. 1937. S. 247—248 av [*W.*] *M[itzka]*.)
Collin, Carin. Ôm den store bojkotten på Känna-vallen. (Gammal Hälsingekultur. 1935. S. 66—70.)
Ellström, Elsa. Drag ur fåbodlivet i Bjuråker. (Gammal Hälsingekultur. 1935. S. 71—72.)
 Endå nåo ji e naa! (Byralla på kvevlaxmål.) (Svenskbygden. 1937. S. 117—118.)
 [*Enström, P. V.*] Tri jamtvis. [Av] *Pelle i Furste*. (Jämten. 31. 1937. S. 50—52.)
Folkwar, E. »De hann styggede fjällknæusan.» (Jämten. 31. 1937. S. 217—218.)
 — E »gullbröllopsvis» at »Heimbygda». (Därst. 31. 1937. S. 219—221.)
Granberg, E. Det är icke gott för mannen att vara allena. (Ångermanland—Medelpad. 1936. S. 125—137.)
Hedebo, J. E sannfärdig historiä om sjukdomär å medesiner. En Jonas i Bråten-historia. (Sörmlandsbygden. 6. 1937. S. 78—83.)
Hellzén, I. Sakarias' stassrese. (Ångermanland-Medelpad. 1936. S. 92—94.)
Iversen, R. Et nyfunnet bygdemålsdikt. (Festskrift Bull. S. 134—138.)
Klitgaard, C. Sprägprö-w frå Hvetbo hæ'ø (Hune Sogn). (DF. 10. 1936—37. S. 120—121.)
Liestøl, K. Ei folkevisé på Norn-mål frå Shetland. (MoM. 1936. S. 79—82.)

- Lindberg, C.* Folkminnen från Ström. (Ströms hembygdsförenings årspublication. 6. 1936. S. 1—16; 7. 1937. S. 1—25.)
- Mortensen, G. Kr.* Mundheld og Talemaader fra Sønderholm ved 1870—80. (Fra Himmerland og Kjør Herred. 25. 1936. S. 195—215.)
- Nielsen, Chr.* Stæ:ren po mi Gawl. (FH. 10. 1937. S. 40.)
- Ohlsson, A.* I lyne å värstråg. [Dikter.] 1:a—2:a uppl. Slågarp (tr. Malmö). 1935. 118, (2) s.
- Pedersen, N. P.* Fædres tale. (Vendsysselske Aarbøger. 11. 1936. S. 121.)
- [*Ringmar-Söderberg, Edit*] Ärnsmansstrumpo. E lita historiä öm Britä-Stinä, barnfödder 18-hundra-å-21, å börtgifter 18-hundra-å-36; berättär åv Kattrinä i Klövhälla. (Sörmlandsbygden. 1936. S. 74—78.)
- Rohmann, A.* En gammel bornholmsk dialektoptegnelse. (DF. 10. 1936. S. 1—24.)
- Rydsjö, D.* En da ätte jul. (Skånsk kalender. 1936. S. 112—118.)
— Jor o himmel. Valda dikter och berättelser på skånskt landsmål. Lund. 1936. 90 s., 7 pl.
- Skandinaviska folkmål i språkprov. Samlade, ordnade ock utg. av *J. A. Lundell*. 1. Gotländska, östsvenska ock norrländska mål. Tæxter & Förklaringar. Sthm. 1936. VI, T. 1—136, F. 1—79. (Anm. Litbl. 58. 1937. Sp. 386 av *A. Götze*.)
- Sk[autrup], P.* Af provst Schades papirer. (SoK. 4. 1935—36. S. 80.)
- Svensson, J.* Ur uppsatser på gammalt Glimåkrsmål av framlidne skolmästaren Jöns Svensson om husdjuren. [Meddelat av *T. Lundberg*.] (Göinge hembygdsförenings årsbok. 1934. S. 37—49.)

III. Runkunskap.

- Agrell, S.* Die Runen auf dem Stein von Krogsta. (Mélanges linguistiques offerts à Holger Pedersen = Acta Jutlandica. 9:1. 1937. S. 334—342.)
- Lönnskrift på magiska runstenar. (Bidrag till nordisk filologi. S. 302—315.)
- Arntz, H.* Die Runen. Stuttg. 1936. 19 s. (Internationale Gesellschaft für Schrift- und Buchkunde. Weltchriftenatlas. 1.)
- Gutenbrunner, S.* Beiträge zur Deutung einiger Runendenkmäler. (APhS. 11. 1936—37. S. 162—173.)
- Güntert, H.* Runen, Runenbrauch und Runeninschriften der Germanen. (Oberdeutsche Zeitschrift für Volkskunde. 8. 1934. S. 51—102.)

- Harder, H.* Die Inschriften angelsächsischer Runenringe. (Archiv für das Studium der neueren Sprachen. 91. (169.) 1936. S. 224—228.)
- Die Inschrift der grossen Nordendorfer Spange. (Därst. 91. (169.) 1936. S. 65—68.)
- Die Runenschrift der Schnalle von Szabadbattyan. (Därst. 92. (170.) S. 219—221.)
- Die Runenschrift des Holzschwertes von Arum. (Därst. 92. (170.) 1936. S. 218—219.)
- Die Runenspange von Ems. (Därst. 92. (170.) 1936. S. 103—105.)
- Jacobsen, Lis.* En gammel norsk sæd. (Bidrag till nordisk filologi. S. 155—158.)
- Forbandelsesformularer i nordiske Runeindskrifter. With an English summary. Sthm. 1935. 81 s., 14 pl.-bl. (KVHAAH. 39:4.) (Anm. BSL. C. R. 38. 1937. S. 126 av *A. Sommerfelt.*)
- Jelling-Stenenes Historie gennem tusind År. (Tilskueren. 1936. S. 1—25.)
- Ole Worms beskrivelse og tolkning af Jellingmonumentet. (Vejle Amts Aarbog. 1937. S. 1—28.)
- Jaffé, G.* Geschichte der Runenforschung. Geistesgeschichtliche Betrachtung der Auffassungen im 16.—18. Jahrhundert. Berl. & Lpz. 1937. (4), 127 s. (Även med något förändrad titel utg. som diss. Gött.)
- Jungandreas, W.* Zur Runenreihe. (ZfdPh. 61. 1936. S. 227—232.)
- Jungner, H.* Ett arvskifte i Leksberg under vikingatiden. Människoöden på runstensfragment. (Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. D. 4. H. 9. 1935. S. 32—45.)
- Högstena-galdern. En västgötsk runbesvärjelse mot gengångare. (Fornv. 31. 1936. S. 278—304.)
- Nytt från Falbygdens runfront. (Falbygden. 3. 1936. S. 17—38.)
- Jørgensen, P. J.* Retshistoriske Bemærkninger til Indskriften paa Setre-Kammen. (Aarb. 1935. S. 281—288.)
- Krause, W.* Runenschriften im älteren Futhark. Herausgegeben und erklärt. (Schriften der Königsberger gelehrten Gesellschaft. Geisteswissenschaftliche Klasse. 13:4. 1936. XV, s. 423—680.) (Anm. NTS. 8. 1937. S. 494—497 av *C. M[arstrander].*)
- Leijonhufvud, K. K.* Notiser om några sörmländska runstenar. (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. 29. 1936. S. 37—48.)
- Lindquist, I.* Aljamarkir. (Mélanges linguistiques offerts à Holger Pedersen. = Acta Jutlandica. 9:1. 1937. S. 323—333.)
- Trolldomsrunorna från Sigtuna. (Fornv. 31. 1936. S. 29—46.)

- Ljunggren, K. G.* Några anmärkningar till tolkningarna av Setrekammens runinskrifter. (Ark. 53. 1937. S. 285—295.)
- Magnusson, E.* Ett nytt runstensfynd i Kinneveds socken. (Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. D. 4. H. 9. 1935. S. 46—48.)
- Marstrander, C. J. S.* Om sproget i de manske runeinnskrifter. (NTS. 8. 1937. S. 243—256.)
- Moltke, E.* Runeindskriften på guldhornet fra Gallehus. (Aarb. 1936. S. 97—104.)
- Runologiske bidrag. (APhS. 11. 1936—37. S. 252—262.)
- Runologiske meddelelser. (Aarb. 1936. S. 238—259.)
- Norberg, N.* Två medeltida runinskrifter på Börstigs kyrka, Västergötland. (Fornv. 32. 1937. S. 180—181.)
- Nordén, A.* Magiska runinskrifter. (Ark. 53. 1937. S. 147—189.)
- Söderköpingsstenen. En nyfunnen runsten med magiskt syfte från »övergångstiden». (Fornv. 32. 1937. S. 129—156.)
- Tre märkliga run-fynd vid Söderköping. (S:t Ragnhilds gilles årsbok. 1937. S. 49—65.)
- Två runstensfragment. En tidigkristen gravvård från 1000-talets Drothems kyrka. (Därst. 1937. S. 66—72.)
- Nordenskjöld, C. F.* Östergötlands minnesmärken upptecknade af C. F. Nordenskjöld åren 1869—1882. (Utg. av Östergötlands fornminnes- o. museiförening genom O. Frödin.) (Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1935—1936. S. 80—103.)
- Nordling, A.* Runorna. (Finsk tidskrift. 123. 1937. S. 87—100.)
- Runskriftens ursprung. En översikt. (Ark. 53. 1937. S. 233—284.)
- Olsen, M.* Runeinnskriften i Sogn. (BMS. 19. 1937. S. 104—117.)
- Runestenen på Barmen i Nordfjord. (BMÅ. 1936. Hist.-antikv. rekke. Nr 1. 40 s., 2 pl.) (Anm. BSL. C. R. 38. 1937. S. 125—126 av A. Sommerfelt.)
- Orluf, F.* Runeindskriften paa elfenbensrelieffet i Berlin. (Aarb. 1936. S. 232—237.)
- Reichardt, K.* Runenkunde. Jena. 1936. 124, (3) s., 12 pl.-bl. (Anm. AfdA. 55. 1936. S. 146—148 av W. Krause. — DLz. 52. 1937. Sp. 1823—26 av R. Meissner. — NTS. 8. 1937. S. 497—498 av C. M[arstrander].)
- Reiss, B.* Runenkunde. Lpz. [1936.] 76 s. [Reclams Universal-Bibliothek. 7333.]
- Svärdström, Elisabeth.* Johannes Bureus' arbeten om svenska runinskrifter. Sthm. 1936. 94 s. (KVHAAH. 42:3.)
- Södermanlands runinskrifter. Granskade och tolkade av E. Brate & E. Wessén. Sthm. 1936. (3), XCII s., s. 135—427, 3, VII s. pl. 199—217, 1 karta. 4:o. (Sveriges runinskrifter. Utg. av KVHAA. Bd 3. H. 4.)

- Turville-Petre, E. O. G. & Ross, A. S. C.* Agrell's »magico-numerical» theory of the runes. (Folklore. 47. 1936. S. 203—213.)
- Zeiss, H. & Arntz, H.* Ein bajuwarischer Sax mit Runen von Steindorf, BA. Fürstenfeldbruck. (Germania. 20. 1936. S. 127—132.)

IV. Arkeologi, religionsvetenskap och äldre rättsvetenskap.

1. Arkeologi.

a. I allmänhet.

- Anderson, W.* Nordische Bildkunst des ersten Jahrtausends. (Annales de l'institut Kondakov. 9. 1937. S. 23—38.)
- Archæological investigations and finds in the Scandinavian countries in the year 1935. A summary. (AA. 7. 1936. S. 308—339.)
- — 1936 ... (Därst. 8. 1937. S. 301—336.)
- Arndt, J.* Germanische Kunst. Von der altnordischen Kunst bis zur Kunst der Wikingerzeit. Lpz. 1935. 32 s., 47 Abb.
- Bing, J.* Fra trolldom til gudetro. Studier over nordiske helleristninger fra bronsealderen. Oslo. 1937. (3), 216 s. (Det norske vid.-akademi i Oslo.) (Diss.)
- Brutzkus, J.* Varjagi i kolbjagi. [Die »Warjager» und »Kolbjager».] (Seminarium Kondakovianum. 7. 1935. S. 81—102.)
- Brögger, A. W.* Rékved. Et fragment. (Från stenålder till rokokko. S. 147—155.)
- Clark, G.* Scandinavian rock-engravings. (Antiquity. 11. 1937. S. 56—69.)
- Clarke, J. G. D.* The mesolithic settlement of Northern Europe. A study of the food-gathering peoples of Northern Europe during the early postglacial period. Cambr. 1936. XVI, 283, (1) s.
- Ekholm, G.* Romerska glasvaror i Skandinavien. (Fornv. 32. 1937. S. 65—84.)
- Forssander, J. E.* Bronsålderns guldornamentik. (Från stenålder till rokokko. S. 21—41.)
- Der ostskandinavische Norden während der ältesten Metallzeit Europas. Lund. 1936. (6), 296 s., 36 pl.-bl. (SHVSL. 22.) (Anm. Antiquity. 11. 1937. S. 113—116 av *V. G. Childe*. — Mannus. 29. 1937. S. 139—143 av *C. Engel*. — Præhistorische Zeitschrift. 27. 1936. S. 273—276 av *W. A. v. Jenny*. — Wiener præhistorische Zeitschrift. 24. 1937. S. 84—89 av *K. Willwonseder*.)
- Hougen, B.* Rom og Norden. Hvad skylder nordisk oldtidskultur den romerske civilisasjon? (NTL. N. S. 12. 1936. S. 604—622.)

- Kersten, K.* Zur älteren nordischen Bronzezeit. Neumünster. 1936. 176 s. 4:o. (Forschungen zur Vor- und Frühgeschichte aus dem Museum vorgeschichtlicher Altertümer in Kiel . . . Bd 3. — Veröffentlichungen der Schleswig-holsteinischen Universitätsgesellschaft. Reihe. 2:2.) (Diss.) (Anm. *Antiquity*. 11. 1937. S. 116—117 av *V. G. Childe*. — *DLz*. 57. 1937. Sp. 1539—1543 av *Bolko Frhr v. Richthofen*. — *GGA*. 1937. S. 141—143 av *H. Gummel*. — *Prähistorische Zeitschrift*. 27. 1936. S. 289—292 av *M. Jahn*.)
- Nordén, A.* Från Kivik till Eggjum. 3. (*Fornv.* 31. 1936. S. 241—248.)
- O'Dell, A. C.* The Norse settlement of North Scotland in its geographical setting. (SBVS. 11. 1928—36. S. 253—259.)
- Peter, C.* Nordisches Wörterbuch. Hrsg. von *C. Peter* bearb. von *A. Schneider*. Mit Anhang: Germanenkunde. Lpz. 1935. 125 s.
- Rudbeck, O.* Atlantica. Svenska originaltexten utg. av *A. Nelson*. D. 1. (2), 592 s., 1 pl. Upps. & Sthm (tr. Upps.). 1937. (Lychnos-bibliotek. 2:1.)
- Serner, A.* Boplatssfolkets begravningsskick. (*Fornv.* 31. 1936. S. 230—240.)
- Shetelig, H. & Falk, Hj.* Scandinavian archæology. Transl. by *E. V. Gordon*. Oxf. 1937. XIX, (1), 458, (1) s.
- Steensberg, A.* North West European plougetypes of prehistoric times and the middle ages. (*AA*. 7. 1936. S. 244—280.)
- Wiberg, A.* »At festa skip.» En studie i fornnordisk begravningsritual. (*Fornv.* 32. 1937. S. 99—103.)
- Åberg, N.* Vorgeschichtliche Kulturkreise in Europa. Bilderatlas mit erläuterndem Text. Sthm. 1936. (3), 76 s., IV pl.-bl. (Anm. *Antiquity*. 11. 1937. S. 248—250 av *V. G. Childe*.)

b. Norsk.

- Andersen, A. B.* Forhistoriske invasjonjer og ekspansjoner i Rogaland. (Rogalands historielag. Årshefte. 1937. S. 3—9.)
- Björn, A.* Die Funde der ältesten Bronzezeit in Norwegen. (*AA*. 7. 1936. S. 1—20.)
- Nogen halsringer av bronse fra eldre jernalder. (BMÅ. 1936. Hist.-antikv. rekke. Nr 2. 10 s.)
- Brögger, A. W.* Av det norske jordbruks ophav. (*OoB*. 46. 1937. S. 55—60.)
- Bull, E.* Nogen vestnorske verksteds- og boplassfund fra steinalderen. (BMÅ. 1936. Hist.-antikv. rekke. Nr 4. 43 s.)
- Clouston, J. S.* Det norske »Kongehorn». Et Svar og nogle nye Tolkningsforslag. (Aarb. 1937. S. 254—268.)

- Ekholm, G.* Några romerska glasbägare i norska fynd. (BMA. 1936. Hist.-antikv. rekke. Nr 3. 15 s.)
- Gjessing, G.* Die Chronologie der Schiffsdarstellungen auf den Felsenzeichnungen zu Bardal, Trøndelag. (AA. 6. 1935. S. 125—139.)
- Mellom Komsa og Fosna. Noen eldre steinaldersfunn fra Nordland. (Från stenålder till rokokko. S. 1—16.)
- Nordenfjelske ristninger og malinger av den arktiske gruppe. Oslo. 1936. (8), 207 s., 84 pl. 4:o. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Ser. B. 30.) (Anm. NTL. N. S. 12. 1936. S. 488—489 av *A. Björn*. — Præhistorische Zeitschrift. 27. 1936. S. 280—282 av *W. A. v. Jenny*.)
- Hougen, B.* Dags ættegård og andre arkeologiske inntrykk fra en Valdresferd. (Tidsskrift for Valdres historielag. 14. 1936. S. 193—205.)
- Jahn, M.* Die Heimat der Wandalen und Norwegen. (AA. 8. 1937. S. 149—167.)
- Larsen, H.* Fra Lodberg Sogns Fortid. (Historisk Aarvog for Thisted Amt. 1936. S. 139—155.)
- Lund, H. E.* Et yngre romertids gårdsanlegg på prestegården i Høyland. (Stavanger Museums årshäfte. 46. 1935—36. S. 33—57.)
- Petersen, J.* Gamle gårdsanlegg i Rogaland. Fortsettelse: Utsira, Lyngaland, Håvodl, Birkelandstølen, Hanaland. Oslo. 1936. (5), 99, (1) s., pl. I—LXV. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Ser. B. 31.) (Anm. NTL. N. S. 12. 1936. S. 567 av *A. B[jörn]*.)
- Oldsaksamlingens tilvekst. 1935. (Stavanger Museums årshäfte. 46. 1935—36. S. 7—31.)
- Petersen, Th.* Lade i Trøndelagen belyst ved oldtidsminner og oldfund. (Heimen. Bd 4. 1936. S. 54—66.)

c. Svensk.

- Alin, J.* De senaste resultaten av undersökningarna rörande stenåldersbebyggelsen i Bohuslän. (GoBFT. 1936. S. 31—35.)
- Anderbjörk, J. E.* Gravundersökningar vid Vedby gård i Badelunda socken. (Västmanlands fornminnesförenings årsskrift. 24. 1936. S. 42—49.)
- Arbman, H.* Båtgrav vid Årby gård i Rasbokil socken, Uppland. (Fornv. 31. 1936. S. 249—251.)
- En kammargrav från vikingatiden vid Långtora, Uppland. (Därst. 31. 1936. S. 89—98.)
- Arne, T. J.* Ett skånkt fynd från folkvandringstiden. (Från stenålder till rokokko. S. 81—95.)

- Arwidsson, Greta.* En offer- och begravningsplats vid Brillinge i Vaksala. (Upsala Nya Tidning. Juln:r. 1936. S. 21—22.)
- Atterman, I.* Glava socken under förhistorisk tid. (Glava socken i forntid och nutid. 1936. S. 13—55.)
- Bagge, A.* Stenåldern vid Torne träsk. (Norrbotten. 1937. S. 89—106.)
- Stenåldersboplatsen vid Humlekärrshult, Oskarshamn. (Kalmar läns fornminnesförening. Meddelanden. 24. 1936. S. 55—101.)
- Bergstrand, C. M.* Västgötska kashögar. (Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. D. 4. H. 9. 1935. S. 123—128.)
- Berlin, H.* Benfynd från järnåldersboplatsen i Uppåkra. (Meddelanden från Lunds univ:s hist. museum. S. 139—141. [= HVSLÅ. 1935—1936. S. 341—343.])
- Björkqvist, L.* Ett fynd av myrjärnstackor från Hornsberg på Frösön. (Jämten. 31. 1937. S. 23—34.)
- Claesson, C.* Tre västmanländska halsringar från omkr. 600 f. Kr. (Västmanlands fornminnesförenings årsskrift. 24. 1936. S. 66—71.)
- Ekhölm, G.* Upländska fornvägar. (Upsala Nya Tidning. Juln:r. 1936. S. 6—7.)
- Valloxsäbyfynden. Illustrationsmaterialet till vår äldsta historiska urkund, Tacitus' kapitel om svionerna. (Därst. Juln:r. 1937. S. 10—11.)
- Enger, P. H.* Fornborgar. (Blekingeboken. 15. 1937. S. 41—52.)
- Engström, T.* Från stenålderns boplatskultur vid Bråviken. Sthm. 1937. 59 s. (KVHAAH. 37:6.)
- Enqvist, A.* Medelpads förhistoriska ställning. Föredrag ... (Ångermanland—Medelpad. Årsbok. 1936. S. 36—52.)
- Erixon, S.* Skattefynd. (Norrbotten. 1936. S. 156—165.)
- Festin, E.* Brunflofyndet. Ett av Norrlands förnämligaste praktgravsfynd från äldre folkvandringstid. (Fornvårdaren. 6. 1937—38. S. 80—87.)
- Florin, S.* Naturen och människan i forntidens Södermanland. (Sörmlandsbygden. 1936. S. 15—32.)
- Forssander, J. E.* Kring restaureringen av Bredarör vid Kivik. (Skånes hembygdsförbunds årsbok. 1935. S. 55—69.)
- Provinzialrömisches und Germanisches. Stilstudien zu den schoneschen Funden von Sösdala und Sjörup. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 11—100. [= HVSLÅ. 1936—37. S. 183—272.])
- Skånsk megalitkeramik och kontinentaleuropeisk stenålder. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 1—77. [= HVSLÅ. 1935—1936. S. 203—279.])
- Fynd och fältarbeten. Tillfällig utställning 1937. Sthm (tr. Upps.). 1937. 64 s. (Statens hist. museum och Riksantikvarieämbetet.)

- Hansen, F.* Gårds härads fornminnen. Fornminnestyper och fornminnesgrupper. (Gårds härads hembygdsförenings årsbok. 2. 1937. S. 26—34.)
— Hammarsnäs. Halör. Lund. 1936. 100 s.
- Hansson, H.* Några nya bronsåldersgravar. (Fornv. 31. 1936. S. 327—343.)
- Hasslöf, O.* Ett båtfynd från Käringön. (GoBFT. 1937. S. 57—61.)
- Henrici, P.* Benfynd från boplatsen vid Rörvik. (GoBFT. 1936. S. 82—91.)
- Hildebrand, B.* Champollions brev 1827 om hällristningarna. (Lychnos. 1937. S. 369—372.)
- Humbla, Ph.* Arkeologiska undersökningar i Gästrikland 1936. (Från Gästrikland. 1936. S. 88—93.)
— Järnåldersgraven vid Hamrasjövalen i Orsa finnmark. (Gammal Hälsingekultur. 1935. S. 28—33.)
- Humbla, Ph. & Post, L. v.* Galtabäcksbåten och tidigt båtbyggeri i Norden. Gbg. 1937. (1), 148 s., 3 bil. (GVVSH. F. 5. Ser. A. 6:1.) (Anm. Rig. 20. 1937. S. 266—270 av *G. Jonsson.*)
- Janson, S.* En boplatz från yngre stenåldern vid Rörvik i Kville s:n. (GoBFT. 1936. S. 57—81.)
- Kivikoski, Ella.* Studien zu Birkas Handel im östlichen Ostseegebiet. (AA. 8. 1937. S. 229—250.)
- Kjellman, K.* Förhistoriska hyddbottnar i Djurle myr, Ö. Torsås socken, Kronobergs län. (Fornv. 32. 1937. S. 85—98.)
- Kjällström, I.* Uppsäljefyndet. (Dalarnas hembygdsbok. 1936. S. 82—92.)
- Lagerström, H.* Stenåldersboplatsen vid Tvillingsta. (Från bygden Nordanskogs. 6. 1936. S. 43—45.)
- Lidén, O.* Grophällarna i Kullabygden. (Fornv. 32. 1937. S. 157—171.)
— Stenklubbor från tidig folkvandringstid. (Från stenålder till rokok. S. 97—102.)
— Västra Smålands äldsta bebyggelsehistoria i belysning av dess stenålderskultur. (Hyltén-Cavalliusföreningen. Årsbok. 1936. S. 155—213.)
- Lindblad, S.* Fornminnesföreningen i Södra Varend. (Hyltén-Cavalliusföreningen. Årsbok. 1936. S. 215—220.)
- Linder, Ulla S.* Södermanlands skattfynd från vikingatiden. (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. 29. 1936. S. 21—36.)
- Lindqvist, S.* Från Skånes vendeltid. (Från stenålder till rokok. S. 103—111.)
— Le problème des objets de schiste dans l'âge de pierre en Suède. AA. 6. 1935. S. 99—123.)
— Uppsala högar och Ottarshögen. Sthm. 1936. XII, 363 s., 16 pl.-bl. 4:o. (KVHAA.)
— Vendelstilens silverålder. (Rig. 19. 1936. S. 316—323.)

- Lohse, E.* Versuch einer Typologie der Felszeichnungen von Bohuslän. Dresden. 1934. 36, (1) s. 6 Taf. 4:o. (Diss. Lpz.)
- Lönnerberg, E.* Blekinge bronsålder. (Blekingeboken. 14. 1936. S. 9—49.)
- Modén, A.* En Hälsingestormans grav från 200-talet. Undersökningen av kungshögen i Hög sommaren 1936. (Gammal Hälsingekultur. 1937. S. 12—36.)
- Mårtensson, T.* Sliprännornas praktiska bruk. (Fornv. 31. 1936. S. 129—144.)
- Nerman, B.* En bronsåldersbygd med storhögar i Östergötland. (Fornv. 31. 1936. S. 65—81.)
- En västgötsk ryttargrav från romersk järnålder. (Därst. 32. 1937. S. 109—115.)
- Några skånska järnåldersfynd. (Från stenålder till rokokon. S. 71—80.)
- Niklasson, N.* En hällristning på löst block från Tanum. (GoBFT. 1937. S. 62—64.)
- Nordén, A.* En utgrävd hyddbotten å ett fornborgsberg. Märkliga fynd från folkvandringstiden vid utgrävning å Svinsåtersborgen i Västra Husby socken. (S:t Ragnhilds gilles årsbok. 1935. S. 39—43.)
- Norrköpingsbygdens hällristningar. Sthm. 1936. 56 s. (Svenska fornminnesplatser. 25.)
- Norrköpingsbygdens järnåldersminnen. Sthm (tr. Norrköping). 1937. 96 s. (Därst. 29.)
- Olsson, Alfa.* En hällristning och ett täljstensbrott i södra Bohuslän. (GoBFT. 1937. S. 24—31.)
- Olsson, H.* Den äldre medeltida stjärntrissesporen i belysning av några skånska fynd. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 100—119. [= HVSLÅ. 1936—37. S. 272—291.])
- Phragmén, G.* En undersökning av ett järnstycke, funnet på Björkö. (Blad för bergshandteringens vänner. 22. 1935—36. S. 393—396.)
- Posse, G.* Fornborgarna som försvarsanläggningar. (Upplands fornminnesförenings tidskrift. 45. 1936. S. 235—256.)
- Rasmusson, N. L.* Kring de västerländska mynten i Birka. (Från stenålder till rokokon. S. 113—135.)
- Roosval, J.* Otto Rydbeck's museer. (OoB. 45. 1936. S. 66—76.)
- Rosenius-Högman, Ruth.* Stenåldersfynden från Väster Färnebo socken. (Västmanlands fornminnesförenings årsskrift. 24. 1936. S. 81—89.)
- Rydbeck, O.* Kulturminnesvården och väganläggningarna. (Tidskrift för hembygdsvård. 16. 1935. H. 3. S. 117—127.)
- Om Skånes äldsta stenkammargravar. (Därst. 18. 1937. S. 42—45.)

- Rydbeck, O.* Skånes forntid. (En bok om Skåne. 1. S. 24—70.)
- Über die vielkantigen Streitäxte und den ältesten Getreidebau in der Mälargegend in Schweden. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 1—10. [= HVSLÅ. 1936—37. S. 173—182.])
- Rydh, Hanna.* Ett bidrag till frågan om snörornamentiken på stenåldersboplatsernas lerkärl. (Från stenålder till rokoko. S. 17—20.)
- Förhistoriska undersökningar på Adelsö. Sthm. 1936. 234 s., 5 pl. 4: o. (KVHAA.)
- Hällristningar och hållmålningar i Jämtland och Härjedalen. (Jämten. 31. 1937. S. 15—22.)
- Sahlström, K. E.* Väglederna inom den västgötska gånggriftsbygden. (Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. D. 4. H. 9. 1936. S. 5—31.)
- Schück, H.* Kgl. vitterhets historie och antikvitetsakademien. Dess förhistoria och historia. På akademiens uppdrag förf. 5. Antikvitetsarkivet. 2. Sthm (tr. Upps.). 1936. (5), 720, (1) s., 8 pl.-bl. 4: o.
- Stenberger, M.* Ett par gravfynd från Ihre i Hellvi. (Gotländskt arkiv. 8. 1936. S. 78—96.)
- Gotland och den äldsta järnålderns gravskick. (Fornv. 31. 1936. S. 153—172.)
- Svenonius, B.* Quelques essais d'identification de constellations sur les rochers sculptés en Ostrogothie (Suède). Lund. 1937. 16 s. (LUÅ. N. F. Avd. 2. Bd 32:7. = Historical notes and papers. Nr 6 = Meddelanden från Lunds astronomiska observatorium. Ser. 2. Nr 83.)
- Thomasson, H.* Harpunfyndet från Hästefjorden. (GoBFT. 1937. S. 32—56.)
- Åldersgrupperingen inom västsvensk stenålder. (Därst. 1936. S. 36—56.)
- Thordeman, B.* Ett skånskt skattfynd med svenskt runmynt. (Från stenålder till rokoko. S. 137—146.)
- Trotzig, K.* Den yngre järnåldern i Dalarna. (Dalarnas hembygdsbok. 1936. S. 100—135.)
- T[rotzig], K.* Kulturhistoriska notiser. (Därst. 1936. S. 156—177.) [Huvudsakl. arkeologiska notiser.]
- Waldén, B.* Karlskoga sockens förhistoria. (Karlskoga historia 1586—1936. S. 45—75.)
- Widéen, H.* Fageredsfyndet, en förskingrad vikingatidsskatt. (Vår bygd. 1936. S. 39—42.)
- Vifot, B.-M.* Brandgravar från Skånes äldre järnålder. (Från stenålder till rokoko. S. 57—69.)
- Bronsåldersgravar i Borrby socken. (Skånes hembygdsförbunds årsbok. 1937. S. 1—20.)

- Vifot, B.-M.* Järnåldersboplatsen vid Uppåkra. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 97—139. [= HVSLÅ. 1935—1936. S. 299—341.])
- Zeiss, H.* Die Zeitstellung des Grabes 14 von Tuna in Alsike, Uppland. (Fornv. 31. 1936. S. 344—358.)

d. Dansk.

- Albrechtsen, E.* Nogle stenkistegrave fra den yngre stenalder. (Aarb. 1936. S. 260—266.)
- Alkærsg, S.* Urstenalder i Vestjylland. (Fra Ribe Amt. 1937. S. 67—71.)
- Ancker-Jensen, K.* Vore Forfædre befolker Falster. (Lolland-Falsters Hist. Samfund. Aarbog. 25. 1937. S. 95—102.)
- Becker, C. J.* Enkeltgravkulturen paa de danske Öer. (Aarb. 1936. S. 145—231.)
- Bille, G. A.* To Fund af Husgeraad fra romersk Jernalder. (FH. 9. 1936. S. 113—120.)
- Boberg, Inger Margr.* Sagn og Overlevering om Oldtidshøjene i Horns Herred. (Fra Frederiksborg Amt. 1936. S. 3—18.)
- Broholm, H. C.* Skibssætninger i Danmark. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1937. S. 11—26.)
- Broholm, H. C. & Hald, Margrethe.* Danske Bronzealders Dragter. (Nordiske Fortidsminder. 2. 1935. S. 215—347.)
- Brøndsted, J.* Danish inhumation graves of the Viking age. A survey. (AA. 7. 1936. S. 81—228.)
- Danske oldtidsfund fra det sidste år. (NTL. N. S. 12. 1936. S. 1—20.)
- En himmerlandsk Tilflugtsborg. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1936. S. 37—41.)
- En Helleristningssten fra Dyrehaven. (Därst. 1936. S. 71—74.)
- Frederiksen, J. Chr.* Jerngruber og Gaardtomt i Lintrup. (Fra Ribe Amt. 1936. S. 135—141.)
- Frydendahl, H. C.* Oldtidsminder og jordfundne Skatte paa Avernakö og Korshavn. (FH. 9. 1936. S. 81—87.)
- Geijer, Agnes & Ljungh, Hj.* Die Kleider der dänischen Bronzezeit. Einige Bemerkungen über Material und Technik sowie mikroskopische Untersuchungen. (AA. 8. 1937. S. 216—275.)
- Glob, P. V.* Ein dänisches Krummschwert aus der Bronzezeit. (AA. 7. 1936. S. 304—307.)
- Neues aus Vendsyssels älterer Eisenzeit. (Därst. 8. 1937. S. 186—204.)

- Hatt, G.* Jernaldersbopladsen ved Ginderup i Thy. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1935. S. 37—51.)
- Nye Iagttagelser vedrørende Oldtidens Jernudvindning i Jylland. (Aarb. 1936. S. 19—45.) (Anm. Rig. 20. 1937. S. 106—111 av *K. A. Grönwall*.)
- Dwelling-houses in Jutland in the iron age. (Antiquity. 11. 1937. S. 162—173.)
- Lund, C. M.* Egekistefundet fra Skrydstrup. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1936. S. 13—20.)
- Mackeprang, M. B.* De store Mosefund fra Folkevandringstid. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1935. S. 79—92.)
- Fra Rensdyrjægere til Vikinger. Danmarks Land og Folk i Oldtiden. Kbh. 1936. 219 s.
- Guldhornene. En arkæologisk Bestemmelse af deres Stil og Type. (Aarb. 1936. S. 71—96.)
- Menschendarstellungen aus der Eisenzeit Dänemarks. (AA. 6. 1935. S. 228—249.)
- Om et Træskrin med Amuletter og undergørende Planter samt andet mærkeligt i en Grav fra romersk Jernalder. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1936. S. 42—50.)
- Mathiassen, Th.* Blubber lamps in the Ertebølle culture. (AA. 6. 1935. S. 139—151. Appendix: *Bülmann, E. & Jensen, K. A.* Chemical analysis of a potsherd from an early stone age find in Godsted Bog, Laaland. S. 151—152.)
- Contributions to the archæology of Disko bay. Kbh. 1934. 192 s. 13 pl. (Meddelelser om Grönland. Bd. 93. No 2.)
- En vestjydsk Megalithbygd. (Aarb. 1936. S. 1—18.)
- Flintpladser i Gudenaagegnen. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1936. S. 51—54.)
- Gudenaakulturen. En mesolitisk Inlandsbebyggelse i Jylland. (Aarb. 1937. S. 1—186, pl. I—XII, 1 karta.)
- Klosterlund og Snarup Mose. De ældste Bopladser i Jylland og paa Fyn. (Därst. 1937. S. 5—10.)
- Merrild, E.* A viking ship found in Denmark. (The American-Scandinavian review. 25. 1937. S. 51—57.)
- Mikkelsen, P. H.* Espegravpladsen. En Gravplads fra Folkevandringstiden. (FH. 9. 1936. S. 49—60.)
- Norling-Christensen, H.* Bidrag til Belysning af Problemer i dansk Oldtidsagerbrugsforskning. (Aarb. 1937. S. 269—275.)
- Der Faurskov-Fund. (AA. 8. 1937. S. 168—181.)
- Helleristning i Kirke Saaby Kirke. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1937. S. 32—34.)
- Nörlund, P.* Trelleborg ved Slagelse. Hvad der er fundet og hvad der har været. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1936. S. 55—66.)

- Rosenberg, G.* Et højsat Vikingeskib. (Fra Nationalmuseets Arbejds-
mark. 1936. S. 5—12.)
- Hjortspringfundet. Med bidrag af *K. Jessen* og *Fr. Johannessen*.
Kbh. 1937. 111 s. 2 pl. 4:o. (Nordiske Fortidsminder. 3:1.)
- Skibsgraven ved Kerteminde Fjord. (Fra Nationalmuseets Ar-
bejdsmark. 1937. S. 27—31.)
- Roussell, A.* En middelalderlig Badstue i Grönlands Nordbovygder.
(Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1936. S. 67—70.)
- Schütte, G.* Nordjyllands Oldtidsgeografi. (Skivebogen. 27. 1935.
S. 28—35.)
- Skovmand, R.* A viking forth unearthed in Denmark. (The American-
Scandinavian review. 25. 1937. S. 208—216.)
- Steensberg, A.* En Muldfjælsplow fra förromersk Jernalder. (Aarb.
1936. S. 130—144.)
- Troels-Smith, J.* Beile aus dem Mesolithicum Dänemarks. Ein Ein-
teilungsversuch. (AA. 8. 1937. S. 278—295.)
- Westerby, E.* A Zealand Maglemose site with potsherds. (AA. 8.
1937. S. 295—301.)
- Åberg, N.* Kulturmotsättningar i Danmarks stenålder. Sthm. 1937.
156 s. (KVHAAH. D. 42:4.)
- Öllgaard, H.* Oldtidslevninger i Ölgod Sogn. (Fra Ribe Amt. 1936.
S. 1—10.)

2. Religionsvetenskap.

- Behn, F.* Die nordischen Felsbilder. (Archiv für Religionswissen-
schaft. 34. 1937. S. 1—13.)
- Bornhausen, K.* Die nordische Religionsvorstellung vom Sonnengott
und ihr Gestaltwandel. (Archiv für Religionswissenschaft. 32.
1936. S. 15—20.)
- Börtzler, F.* Ymir. Ein Beitrag zu den Eddischen Welterschöpfungs-
vorstellungen. (Archiv für Religionswissenschaft. 33. 1936. S.
230—245.)
- Clemen, C.* Die Bedeutung anderer Religionen für die altnordische
Religionsgeschichte. (Archiv für Religionswissenschaft. 34. 1937.
S. 13—18.)
- Die nordeuropäischen Felszeichnungen und der Glaube der Hel-
lenen. (ZfdPh. 62. 1937. S. 347—358.)
- Hamel, A. G. van.* The conception of fate in early Teutonic and
Celtic religion. (SBVS. 11. 1928—36. S. 202—214.)
- Hartmann, Elisabeth.* Der Ahnenberg. Eine altnordische Jenseits-
vorstellung. (Archiv für Religionswissenschaft. 34. 1937. S.
201—217.)
- Kül, V.* Er de nordiske Solberg minner om soldyrkelse? (MoM. 1936.
S. 126—175.)

- Merkel, R. F.* Anfänge der Erforschung germanischer Religion. (Archiv für Religionswissenschaft. 34. 1937. S. 18—41.)
- Ohlmarks, Å.* Heimdalls Horn und Odins Auge. Studien zur nordischen und vergleichenden Religionsgeschichte. Erstes Buch (1—2). Heimdallr und das Horn. [Akad. avh. Lund.] Lund. 1937. VII, 399 s. (Anm. Theologische Literaturzeitung. 62. 1937. Sp. 467—468 av *C. Clemen.*)
- Isländska hov och gudahus. (Bidrag till nordisk filologi. S. 339—355.)
- Olrik, A. & Ellekilde, H.* Nordens gudeverden. H. 5—7. S. 321—560. Kbh. 1934—36.
- Olsen, M.* Gjøre bro for ens sjel. (MoM. 1936. S. 210—212.)
- Le prêtre-magicien et le dieu-magicien dans la Norvège ancienne. (Revue de l'histoire des religions. 111. 1935. S. 177—221, 112. 1935. S. 5—49.)
- Philippson, E. A.* Die agrarische Religion der Germanen nach den Ergebnissen der nordischen Ortsnamenforschung. (PMLA. 51. 1936. S. 313—327.)
- Neuere Forschung auf dem Gebiet der germanischen Mythologie. (GR. 11. 1936. S. 4—19.)
- Schütte, G.* Eddaens Gudelære og dens Genklang i Salling. (Skivebogen. 26. 1934. S. 1—32.)
- Sallingske Helligdomme. (Därst. 25. 1933. S. 27—66.)
- Sprockhoff, A.* Sonnenwagen und Hakenkreuz im nordischen Kreis. (Germania. 20. 1936. S. 1—9.)
- Vries, J. de.* Altgermanische Religionsgeschichte. Bd 2. Religion der Nordgermanen. Berl. & Lpz. 1937. XV, 460 s. (Grundriss der germanischen Philologie. 12:2.) (Anm. AfdA. 56. 1937. S. 149—157 av *H. Kuhn.* — NoB. 25. 1937. S. 183—184 av *J. S[ahl]g[re]n.* — Præhistorische Zeitschrift. 27. 1936. S. 315—316 av *G. Trathnigg.*)

3. Äldre rättsvetenskap.

- Holmgren, G.* Taga och vråka konung. (Fornv. 32. 1937. S. 19—26.)
- Indrebö, G.* Fjordung. Granskingar i eldre norsk organisasjons-soge. (BMÅ. 1935. Hist.-antikv. rekke. Nr. 1. 287 s.)
- Wadstein, E.* »Nordiskt konungaval.» (Statsvetenskaplig tidskrift. 40. 1937. S. 363—366.)
- Wennström, T.* Tjuvnad och fornæmi. Rättsfilologiska studier i svenska landskapslagar. Lund. 1936. XVI, 591 s. (Anm. AfdA. 56. 1937. S. 62—63 av *W. H. Vogt.* — Ark. 53. 1937. S. 379—385 av *E. Kock.* — BSL. C. R. 38. 1937. S. 127—128 av *A. Sommerfelt.* — GR. 12. 1937. S. 218—219 av *S. Johnson.* — Svensk juristtidning. 22. 1937. S. 850—861 av *R. Hemmer.* — Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abt. 57. 1937. S. 503—519 av *Cl. v. Schwerin.*)

Innehållsöversikt.

- I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi. S. 1—7.
 II. Nordisk språkvetenskap. S. 7—34.
 1. I allmänhet. S. 7—9.
 2. Isländska och fornnorska. S. 9—14.
 3. Norska. S. 14—16.
 4. Svenska. S. 16—23.
 5. Danska. S. 23—25.
 6. Namnforskning. S. 25—29.
 7. Dialekter. S. 30—34.
 III. Runkunskap. S. 34—37.
 IV. Arkeologi, religionsvetenskap och äldre rättsvetenskap. S. 37—47.

Personregister.

Abenius 16. Abrahamson 30. Achelis 25. Adell 3. Afzelius 1. Agrell 34. Ahlbäck 25, 30, 33. Ahnlund 25. Albeck 23. Albrechtsen 44. Alin 39. Alkær-sig 44. Almquist, J. A. 22. Almquist, J. E. 20, 21, 22. Alsing 33. Alving 12. Ancker-Jensen 44. Anderbjörk 39. Andersen, A. B. 38. Andersen, H. 1, 7, 9, 23, 25. Andersen, P. 1, 7, 8, 23. Andersson, F. 7, 25. Andersson, O. 7. Anderson, S. A. 3. Anderson, W. 37. Ansteinson 14. Arbman 39. Areskog 30. Ariste 25. Arlt 3. Arndt 37. Arne 39. Arnholtz 23. Arntz 2, 34, 37. Arwidsson 40. Asklund 25. Aðalbjarnarson 3. Atterman 40. Axnäs 25.

Bagge 40. Beck 4. Becker 44. Beckman 3, 16. Behn 46. Belfrage 16. Bellman 20. Berg 16, 25. Bergman 16. Bergstrand 40. Berlin 40. Beyer 12. Billman 45. Bille 44. Bing 37. Bjerre 16, 22. Bjerregaard 24. Björkman 16. Björkquist 40. Björn 38, 39. Blinkenberg 23. Blom 13. Blöndal 10. Bo 23. Bobé 24. Boberg 44. Borelius 21. Bornhausen 46. Brabe 23. Brate 36. Bring 2. Broch 30. Broholm 44. Brutzkus 37. Brögger 37, 38. Bröndsted 44. Bröndum-Nielsen 23, 24. Bucht 16, 25. Bull 38. Buus 23. Byrkjeland 25. Bååth 21. Böldtger 15. Börtzler 46.

Campbell 31. Carlsen-Skiödt 25. Carlsson, A. 16. Castrén 22. Childe 37, 38. Christensen, B. 30. Christensen, W. 25. Christensson 16. Christiansen 30. Claesson 40. Clark 37. Clarke 37. Clemen 46, 47. Clouston 38. Collijn 1, 2, 11. Collin 33. Collinder 7, 26.

Dahlerup 24. Dahlgren 17. Dallby 1. Danell 17. Deen 9. Diderichsen 23, 24.

Ehrling 23. Einarsson 4. Ek 21. Ekblom 7. Ekbohrn 17. Ekholm 26, 37, 39, 40. Ekwall 6, 7. Elfstrand 1. Ellekilde 3, 47. Ellström 30, 33. Elovson 3, 17, 21. Engel 37. Enger 40. Engström 40. Enqvist 40. Enström 33. Eriksson 26. Erixon 40. Eskeland 15. Espeland 26.

Falk 38. Fenneberg 23. Festin 40. Fingerhut 3, 9. Fjalestad 13. Flom 6, 9, 10, 13, 26. Florin 40. Folkwar 33. Forssander 37, 40. Franzén 26. Frederiksen 44. Friesen 7, 8, 17, 26. Frydendahl 44. Fræmohs 23. Frödin 36. Fugelstad 1.

Gehl 3. Geijer 44. Genzmer 12. Gertz 17. Gjelsvik 26. Gjerdman 17, 30. Gjessing 39. Glob 44. Gordon 38. Granberg 33. Grans 30. Grimnes 26. Grytdal 15. Grönwall 45. Grötvedt 30. Gullberg 17. Gummel 38. Güntert 34. Gustavson, H. 7, 26. Gutenbrunner 13, 14, 34. Götlind 17, 30. Götze 34.

Hald 44. Hamel 3, 46. Hansen, Chr. 26. Hansen, F. 41. Hansen, H. P. 25, 30. Hansen, N. Cl. 26. Hansson, H. 26, 41. Harder 35. Harding 8, 12, 26. Hartmann 46. Hasselberg 17. Hasslöf 41. Hatt 45. Haugen 12. Hedebo 33. Hedlund 1. Hedström 30. Helgason 11, 14. Hellquist 17. Hellzén 33. Hemmer 47. Henrici 41. Hermannsson 2, 4. Hesselman 8, 30, 33. Heusler 4, 9, 10, 13, 19. Hildebrand 41. Hjelmqvist 17, 21. Hjelmlev 23. Hollander 4, 13. Hollméus 9. Holm 17. Holmberg 17. Holmboe 15. Holmbäck 20, 22. Holmgren 47. Holmkvist 4, 26. Holtsmark 4, 26. Hornby 26. Hougen 37, 39. Humbla 41. Hummelstedt 8. Hünnerkopf 4. Hveberg 26. Häggqvist 20. Höfler 7. Högbom 26. Höjer 22.

Indrebö 15, 26, 30, 47. Ingers 31. Iversen 15, 33.

Jacobsen, Lis 35. Jaffé 35. Jahn 38, 39. Jakobsen, J. 27. Jansson, A. 17. Jansson, O. 21. Janson, S. 41. Janson, V. 17, 27. Janzén 27, 31. Jenny 37, 39. Jensen, Ella 31. Jensen, K. A. 45. Jespersen 31. Jessen 46. Jirlow 8, 31. Johannessen 46. Johannisson 8. Johansen, P. 4. Johansson, A. G. 17. Johansson, L. 27. Johnson 4. Johnson 47. Jones, G. 12. Jönsson, F. 12, 26. Jonsson, G. 41. Jónsson, G. 11. Jónsson, M. 27. Jungandreas 35. Jungner 27, 35. Jönsson 31. Jörgensen, J. 31. Jörgensen, P. 23, 24. Jörgensen, P. J. 24, 35.

Kallstenius 11, 18, 19, 27. Karsten 8, 18, 27, 31. Kellgren 21. Kersten 38. Kiil 46. Kinnander 18. Kiparsky 18. Kivikoski 41. Kjellberg 18. Kjellman 41. Kjerulf 11. Kjällström 41. Kjær 29. Kjærgaard 24. Kjöllnerström 21. Klitgaard 25, 33. Knudsen, G. 26, 27, 29. Knudsen, T. 15. Kobolt 18. Kock, E. 47. Kock, E. A. 9, 14. Kolsrud 13. Kraft 4. Krappe 4. Krarup 2. Krause 35, 36. Krenn 31. Kress 9. Krijn 4. Kristensen 4, 26, 27, 31. Kroman 2, 4, 24. Kuhn 9, 12, 13, 14, 47. Kvaran 4, 10. Källquist 18. Körner 8.

Lagerström 41. Lamm 22. Larsen 39. Larsson 18. Lárusson 11. Lausten-Thomsen 31. Lawson 4. Lebech 24. Leffler 18. Leijonhufvud 35. Levander 31. Lidén, E. 8, 32. Lidén, O. 41. Lidner 21. Lie 4, 10. Liestöl 4, 5, 15, 33. Liljefors 18, 32. Lindberg, C. 27, 34. Lindberg, N.-H. 32. Lindblad 41. Lindé 18. Lindén 27. Linder 41. Lindquist, I. 8, 35. Lindqvist, A. 6, 27. Lindqvist, L.-E. 2. Lindqvist, N. 5, 8, 18, 32. Lindqvist, S. 41. Lindroth 8, 9, 18. Litzenberg 5. Ljunggren, E. 21. Ljunggren, K. G. 14, 18, 21, 27, 36. Ljungh 44. Lohse 42. Lommel 5. Lund, C. M. 45. Lund, H. E. 39. Lund, J. 32. Lundahl 27, 28, 32. Lundberg 34. Lundell 18, 33, 34. Låftman 19. Lönnberg 42.

Mackeprang 45. Magnusson 36. Magon 2. Malone 10. Mangård 6. Marquard 25. Marstrander 5, 35, 36. Martinet 23, 24. Mathiassen 45. Matras 5, 12. Meissner 13, 36. Merkel 47. Merrild 45. Michaëlsson 28. Mikkelsen 45. Mitzka 33. Modéer 8, 28, 32. Modén 42. Mogensen 25. Moltke 36. Mortensen 34. Munksgaard 4. Mårtensson 42. Möller 24. Mörk 15. Mörlund 15.

Neckel 4, 11, 28. Nelson 38. Nerman 42. Neuman 19. Nielsen, Chr. 34. Nielsen, L. 2. Nielsen, N. 22. Nijhoff 14. Niklasson 42. Norberg 36. Nordal 10, 11, 14. Nordberg 28. Nordén 36, 38, 42. Nordenflycht 21. Nordenskjöld 36. Nordfeldt 19. Nordling 5, 36. Nordström 22. Noreen 11, 19, 20, 21, 22, 28.

Norlind 2. Norling-Christensen 45. Nurmekund 28. Nygård 28. Nörlund 45. O'Dell 38. Ohlmarks 5, 47. Ohlsson, A. 34. Ohrt 24. Olofsson 32. Olrik 47. Olsen, M. 5, 10, 14, 28, 36, 47. Olsson, Alfa 42. Olsson, B. 19. Olson, E. 6. Olsson, H. 42. Olszewska 5, 10, 13. Orulf 36. Oseen 22. Oxenvad 24.

Palmér 6, 19, 28. Pedersen, Anna 32. Pedersen, N. P. 34. Pers 22. Person, E. 22. Peter 38. Petersen, J. 39. Petersen, Th. 39. Peterson, P. N. 28, 32. Petri 22. Petrini 19. Philipsson 47. Phragmén 42. Pipping, H. 8, 19, 28. Pipping, R. 14, 19, 28. Polack 21. Portengen 6. Posse 42. Post 41. Paasche 11.

Qvigstad 28.

Randlöv 32. Ranke 11. Rasmussen 32. Rasmussen 42. Rebbe 8. Refsgaard 31. Rehling 24. Reichardt 12, 36. Reichborn-Kjennerud 10. Reinhold

23. Reiss 36. Reykers 5. Richthofen 38. Ringmar-Söderberg 34. Risberg 19. Rohmann 34. Roosval 42. Rosenberg 46. Rosenfeld 5. Rosenius-Högman 42. Ross 37. Russell 46. Rudbeck 38. Runeberg 22. Runius 22. Rydbeck 6, 42, 43. Rydh 7, 43. Rydsjö 34. Rydzevska 2. Rygh 28. Raee 32. Rördam 13.
- Sahlgren 2, 8, 9, 25, 26, 29, 30, 47. Sahlin 21, 29. Sahlström 43. Sandvei 15. Sarauw 24. Sawicki 29. Schagerström 19, 29. Schlauch 13. Schneider, A. 38. Schneider, H. 5. Schück 43. Schütte 5, 29, 46, 47. Schwentner 7. Schwerin 22, 47. Seewald 5. Seip 10, 15, 24. Serner 38. Setterwall 2. Shetelig 38. Sigfússon 14. Siggesson 22. Simrock 12. Sjödahl 32. Sjödin 22. Sjöding 21. Sjöstedt 32. Skard 9. Skautrup 24, 34. Skov 24. Skovgaard 13. Skovmand 46. Sluijter 6. Smith 6. Smith-Dampier 6. Snorri Sturluson 13. Sommerfeldt 2. Sommerfeldt 4, 9, 10, 15, 35, 36, 47. Sprockhoff 47. Steensberg 38, 46. Steffen 2, 21. Stemann 24. Stenberger 43. Stiernhielm 22. Streitberg 2. Strunge 25. Strömbäck 20. Sturtevant 9, 10. Süsskand 6. Svabo 12. Svanberg 20. Swedenborg 22. Sveinsson 6, 29. Swenning 9, 32. Svenonius 43. Svensson 34. Svärdröm 36. Sylwan 20, 21. Säve 30. Söderlund 20. Söderwall 20. Sörlie 10, 29.
- Terner 20. Thomasson 43. Thordeman 43. Þórolfsson 3. Thorson 9. Thulin 22. Tiberg 32. Tilander 9, 24. Trathnigg 47. Troels-Smith 46. Trotzig 43. Tuneld 3. Tunold 3. Turville-Petre 6, 37.
- Uggla 23. Ullmann 15.
- Wadstein 29, 47. Wagner 6, 13, 14. Waldén 43. Ward 20. Waschnitius 24. Weiser-Aall 14. Weiss 32. Wennström 20, 47. Wenz 12, 13. Wessén 20, 22, 36. Wessman 32. Westerby 46. Westermann 23. Western 10, 15. Vestlund 29. Westman, I. 29. Wiberg 38. Widding 1, 6, 33. Widén 43. Wieselgren, Greta 20. Wieselgren, O. 2. Wieselgren, P. 3, 6, 21, 22. Vifot 43, 44. Wijk 3. Wikman 29. Willvonseder 37. Wilstadius 3. Vindenes 15. Vogt 14, 47. Vries 6, 14, 30, 47. Vågslid 15, 16.
- Zeiss 37, 44. Zetterholm 9, 20, 33.
- Åberg 38, 46. Ågren 2. Åkerlund 20. Aakjær 25.
- Öllgaard 46. Össurson 11. Östergren 20.

Starkare förkortningar av titlar å lärda sällsksaps skrifter, tidskrifter och samlingar m. m.

AA = Acta archæologica. — Aarb = Aarbøger for nordisk Oldkyndighed. — AfdA = Anzeiger für deutsches altertum. — APhS = Acta philologica scandinavica. — Ark = Arkiv för nordisk filologi. — Bidrag till nordisk filologi = Bidrag till nordisk filologi tillagnade Emil Olson den 9 juni 1936. — BMS = Bergens museums skrifter. — BMÅ = Bergens museums årbok. — BSL = Bulletin de la société de linguistique de Paris. — C. R. = Comptes rendus. — DF = Danske Folkemaal. — DLz = Deutsche Literaturzeitung. — DSt = Danske Studier. — Festskrift Bull = Festskrift til Francis Bull på 50-årsdagen. 1937. — FFC = F. F. communications. — FH = Fynsk Hjemstavn. — FM = Finskt museum. — FoF = Folkminnen och folktankar. — FoN = Fortid og Nutid. — Fornv = Fornvænnen. — For. t. no. fort. bev. Årsb. = Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Årsberetning. — Från stenålder till rokokko = Från stenålder till rokokko. Studier tillagnade Otto Rydbeck den 25 augusti 1937. — GGA = Göttingische gelehrte Anzeigen. — GHÅ = Göteborgs högskolas årsskrift. — GoBFT = Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift. — GR = The Germanic review. — GRM = Germanisch-romanische Monatsschrift. — GVVSH = Göteborgs K. Vetenskaps och Vitterhets samhälles handlingar. — HTda = Historisk Tidsskrift udg. af den danske

historiske Forening. — **HTno** = Historisk tidsskrift utg. av den norske historiske forening. — **HTsv** = Historisk tidskrift utg. av Svenska historiska föreningen. — **HVSLÅ** = K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse. — **IF** = Indogermanische Forschungen. — **JEGPh** = The journal of English and Germanic philology. — **KVHAA(H)** = Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademien(s) handlingar). — **Leeds studies** = Leeds studies in English and kindred languages. — **Litbl** = Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. — **LUÅ** = Lunds universitets årskrift. — **M** = Museum. Maandblad voor philologie en geschiedenis. — **MLN** = Modern language notes. — **MLR** = The modern language review. — **MoM** = Maal og minne. — **MPh** = Modern philology. — **NFK** = Norsk folkekultur. — **NoB** = Namn och bygd. — **NR** = Nordische Rundschau. — **NsvSt** = Nysvenska studier. — **NTBB** = Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen. — **NTL** = Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri utg. av Letterstedtska föreningen. — **NTS** = Norsk tidsskrift for sprogvidenskap. — **OoB** = Ord och bild. — **Ordgeografi och språkhistoria** = Ordgeografi och språkhistoria. Bidrag från nordiska seminariet vid Uppsala universitet. 1936. (Nordiska texter och undersökningar. Utg. i Uppsala av *B. Hesselman*. 9.) — **PBB** = Beiträge zur geschichte der deutschen sprache und literatur. — **PMLA** = Publications of the Modern language association of America. — **PSS** = Publications of the society for the advancement of Scandinavian studies. Scandinavian studies and notes. — **SBVS** = Saga book of the Viking society. — **SHVSL** = Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska vetenskapssamfundet i Lund. — **SHVSU** = Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala. — **SM** = Sönderjydsk Maanedsskrift. — **SoK** = Sprog og kultur. Udg. af Institutet for jydsk Sprog- og Kulturforskning. — **SoS** = Syn og segn. — **StNF** = Studier i nordisk filologi. — **S. T. U. A. G. N. L.** = Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur. — **Sv. Lm** = Svenska landsmål. — **UUÅ** = Uppsala universitets årskrift. — **ZfdA** = Zeitschrift für deutsches altertum. — **ZfdPh** = Zeitschrift für deutsche philologie. — **ZfM** = Zeitschrift für Mundartforschung. — **ZfvglSpr** = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.

Birger Bjerre, Nordiska konjunktionsbildningar med temporal innebörd I. (Lunds universitets årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 31. Nr 3.) C. W. K. Gleerup, Lund; Otto Harrassowitz, Leipzig. 1935. XX, 312 s.

Dens., Nordiska konjunktionsbildningar med temporal innebörd II. (Därst. Bd 34. Nr 5.) 1938. VIII, 348 s.

Birger Bjerres gradualavhandling och dess fortsättning utgöra nya och mycket betydelsefulla länkar i den kedja av undersökningar i de nordiska språkens syntax, som under de senaste decennierna kommit till stånd, framför allt vid Lunds universitet. De två digra volymerna utgöra tillsammans kvantitativt sett det hittills största specialarbetet rörande svensk syntax, men ämnet är ännu ej uttömt, varför docent Bjerre i inledningen till andra delen bebådar en tredje och sista del, som bl. a. skall behandla konjunktioner, som utgöras av prepositioner eller prepositionsförbindelser (typerna *til, til pæs [at], pær til [at]*) eller som återgå på komparativa konjunktionsuttryck av olika slag (typerna *pæt raskasta; fyr æn; sva brat [sum]* etc.). Arbetets väldiga omfång förklaras av den samvetsgrannhet, varmed förf. gått till verket, och av det stora och mångsidiga material han lagt till grund för sitt arbete. Man har dock särskilt beträffande den andra delen ofta nog anledning att tycka, att den synnerligen vidlyftiga framställningen innebär större »våld» än omständigheterna kräva, och säkert är, att arbetets tillgänglighet skulle ökats betydligt, om förf. något mer bemödat sig om koncentration.

Författaren nalkas sin huvuduppgift, undersökningen av de nordiska språkens temporal konjunktionsbildningar, först efter omfattande förberedelser. Den första tredjedelen av del I betecknas som »allmän del». Dess syfte är att tjäna som bakgrund för behandlingen av konjunktionerna, och förf. refererar i tre kapitel diskussionen angående en hel del psykologiska, stilistiska, syntaktiska och semologiska problem med särskild hänsyn tagen till konjunktionerna; ofta inströs också egna påpekanden och slutsatser, som förf. ansett sig kunna draga ur sitt material. Även om denna del i mångt och mycket är av refererande karaktär och klyftan mellan den allmänna och den speciella delen egentligen är rätt stor, måste den tillerkännas både värde och intresse. Sammanfattningarna av diskussionerna av de behandlade språk-teoretiska problemen vittna om en visserligen icke uttömmande men mycket grundlig beläsenhet och att förf. verkligen gjort sig förtrogen med de behandlade författarna. Understrykas bör också, att sammanfattningarna äro mycket överskådliga och där-

för i viss utsträckning kunna tjäna som uppslagsbok för forskare i hithörande frågor, som önska få en kortfattad översikt över de här behandlade problemen.

I den speciella delen disponeras framställningen efter något olika linjer. Huvudvikten är alldeles avgjort lagd på förhållandena i svenskan. Efter att i ett kap. ha ägnat sin uppmärksamhet åt den fornsvenska relativsatsen, sammanför förf. i ett kapitel (s. 123—170) vad han har att säga om den fornvästnordiska temporalisatsen, varvid som sig bör uppmärksamheten riktas på förhållandena kring *er* som partikel och som självständig temporal-konjunktion. Detta isolerande av fornvästnordiskan har stora fördelar men också kännbara nackdelar. Vi ha fått en lättillgänglig samlad översikt över fvn., och sakligt sett motiveras denna uppdelning av att de fvn. förhållandena, som förf. med all önskvärd tydlighet visar, i två viktiga avseenden skilja sig från de fsv.; dels utgöres redan i den äldsta fsv. den normala konjunktionstypen icke som i exempelvis fvn. *pa er* av partikelförsedd konjunktionsförbindelse (*pa ær*, *pa sum*) utan av partikellös konjunktionsform (*pa*), dels har i sv. tendensen att medelst relativpartikel sammanbinda huvudsatsens tidsadv. med temporalisatsen verkat mycket olika i olika syntaktiska ställningar och inom olika delar av språkområdet. Med det omfång arbetet fått, får man nog anse denna utbrytning övervägande fördelaktig, men man erfar inte sällan i fortsättningen vid behandlingen av de enskilda konjunktionsbildningarna en viss olägenhet av att de fvn. förhållandena behandlas på ett håll, under det att materialet från svenskan, danskan, norskan (även nor. dial.) undersökes för sig i helt andra sammanhang.

Första delen innehåller vidare ett innehållsrikt kapitel, avhandlande de för östnordiskan speciella partikellösa konjunktionsuttrycken, vilka visas återspegla ursprungliga drag i satsbyggnaden och alltså icke äro sekundära i förhållande till de i östnordiskan mera sällsynta partikelförsedda bildningarna, i vilka enligt förf. partikeln i stor utsträckning måste vara sekundär, tillkommen genom påverkan från icke-temporala satstyper och genomgående använd rent pleonastiskt eller som bisatsmärke i allmänhet.

I del II behandlas först de östnordiska relativpartiklarna (fsv. *at*, *paet*, *sum*, *ær*, *pær*), för så vitt som de förekomma i sammanhang, som uttrycka temporala relationer. Det visas, hurusom det temporala här från början är knutet till ett som korrelerat fungerande tidsuttryck men kan överflyttas till relativpartikeln (framför allt *sum*, *som*), vilken sålunda blir en temporal konjunktion.

Återstoden av del II (s. 73—348) ägnas åt östnordiska temporal-konjunktioner, utvecklade ur adverb, och utgöres av en rad

mycket grundliga monografier över konjunktionerna *där*, *medan*, *då*, *när*, *sedan*, fsv. *aþan*, *þaghar*, *genstan*, *strax*. Förf. inskränker sig inte till att skildra de ifrågakommande mer eller mindre temporala funktionerna utan tvingas av de många tänkbara betydelsenyanserna, svävningarna o. d. att ganska ingående beakta de övriga funktioner, som kunna tillkomma dessa konjunktioner. Så t. ex. finner man under *medan*, som fått på sin lott 75 sidors utrymme(!), utom undersökningar av det temporala *medan* även omfattande studier över ordets öden som kausal, adversativ-koncessiv och konditional konj. Över huvud taget äro såväl semologiska som syntaktiska, morfologiska och stilistiska synpunkter väl tillgodosedda, och man kan säkerligen i många stycken karakterisera framställningen som uttömmande. Bland de många intressanta partierna i denna del av arbetet må nämnas den grundliga utredningen av förhållandet mellan *då* och *när*, vilken visar, att den ojämförligt vanligaste av dessa konjunktioner i nysvensk tid är *när*, medan *då* fått en alltmera skriftspråklig karaktär. En ingalunda oviktig biprodukt är här undersökningen av den egendomliga växlingen mellan *då* och *när* i Nya Testamentet 1526, varigenom ett nytt och starkt språkhistoriskt argument erhålles för den allt bättre underbyggda uppfattningen, att vi här ha att göra med betydligt flera översättare (eller språkligt bestämmande) än man tidigare ansett.

Anm. vill sammanfatta helhetsintrycket av det som hittills utkommit av den speciella delen så, att det i stort sett bekräftar den uppfattning man tidigare i allmänhet hyst angående temporal-satsernas uppkomst och funktion och klarlägger i detalj olika temporala satsförbindelsers och konjunktionsuttrycks uppkomst och utveckling; i detta avseende bjudes på en mångfald nya, uppenbart riktiga och värdefulla rön.

Naturligtvis kan man också i ett arbete med detta omfång och som bygger på ett ofta nog flertydigt material, mången gång stanna inför punkter, där man inte är ense med förf. eller där i varje fall dennes uppfattning synes kunna diskuteras. Några påpekanden må här göras.

Beträffande rikhaltigheten och mångsidigheten av det svenska material, som förf. lagt till grund för sina undersökningar, torde inga vägande anmärkningar kunna göras. Förf. har använt en mängd material från fsv., nysv. och folkmål och vederbörligen beaktat olika stilgrupper; något frapperande är det utrymme, som upplåtits åt Per Hallström i jämförelse med vissa andra förf. i tabellerna 2: 220 ff. (11 granskade arbeten mot t. ex. 2 av Strindberg). Av vida mindre omfattning är det fvn. materialet, men även här tycks mångsidigheten på det hela taget ha blivit väl tillgodosedd, och detsamma gäller nydanskan och nynorskan

(inklusive dialekterna). Den svaga punkten i materialet ligger i forndanskan, där förf. jämte runinskrifterna endast undersökt Skånelagen och ett i syntaktiskt avseende så föga representativt arbete som Gammeldanske Krøniker, med den motiveringen, att fda. »med avseende på den här behandlade frågan blott synes intaga en modernare och därtill osjälvständigare, mera tysk-påverkad ställning än den ålderdomligare och mera utpräglat inhemska fornsvenskan». Detta låter ju a priori ganska sannolikt, men förf. har ingenstädes styrkt riktigheten av detta kategoriska uttalande, vilket knappast torde kunna baseras endast på de två nämnda verken (uttalandena 1: 34 gälla nydanskan).

Materialet redovisas i rätt stor utsträckning i tabeller, vilka betydligt underlätta överblicken. Beträffande tabellerna över fvn. konj.-förbindelser 1: 136 ff. borde nog ha kraftigare understrukits, att det medtagna materialets ordningsföljd tydligen är föranledd av undersökningens resultat, så att de texter, som visa flest fall av *pá . . er (es)*, resp. efterställda *er*-satser ställts främst, varigenom man i tabellerna får fram mer eller mindre raskt sjunkande procentciffror. Uppställningen är här alltså icke kronologisk med avseende på handskrifternas tillkomst men motiveras av att förf. anser, att den ordning han valt representerar skrifternas större eller mindre ålderdomlighet, något som ann. inte vill bestrida. Förf. har i tabellerna ej begagnat den annars i hans ganska sparsamma fvn. material ingående Íslendingabók, vilket är skada, då detta (visserligen endast genom sena avskrifter kända) verk synes tillåta oss att konstatera, att typen *pá es* redan i den allra äldsta isl. litteraturen har klar övervikt över typen *pá . . es* (12 resp. 1 ggr). Men Íslendingabók skulle med den ordningsföljd förf. tillämpar i dessa tabeller kommit att stå sist och representera det relativt sett modernaste stadiet!

I de stora tabellerna 2: 220 ff. över växlingen *då : när* känner man en viss saknad över att procenttal (eller frekvenstal) inte uträknats, detta så mycket mer som förf. här sovrat talen efter statistikens fordringar. Här kan också göras den metodiska anmärkningen, att när förf. 2: 217 för att understryka konstruktionens sällsynthet räknar upp antalet fsv. *nar*-satser, uttryckande enstaka preterital handling, i ett antal fsv. skrifter, dessa siffror inte äro av något större intresse, om man inte får reda på motsvarande relation hos *pá*-satserna.

Den 1: 9 ff. meddelade översikten över konjunktionsbegreppet i äldre svensk grammatisk litteratur kan och bör på vissa punkter kompletteras. Eftersom den äldsta av förf. anförda uppgiften angående konj. i svenskan (från Columbus, Orde-skötsel 1678) är synnerligen knapphändig, hade det varit av historiskt intresse att erinra om det betydligt utförligare omnämnande, som finnes i

Wallenius endast 4 år senare utkomna Project af Svensk Grammatica (Åbo 1682), även om här lika litet som hos Columbus nämnes något om temporala konj.: »Conjunctio är en particula, som binder och fogar orden i hoop; antingen copulativa, e. gr. och .. ac, qvè, *ochså* etiam, eller disjunctiva .. *nejj*, nec, *eller* aut, *antingen* sive, eller Adversativa, *men* at .. eller conditionalis, såsom: *oansedt* qvamvis, *ändoch* licet, *dochliqkwäl* tamen, *om* si, *om icke* nisi etc. eller causalis: .. *Ty* nam, qvippè, *förty* qvoniam, *therföre* idcirco, igitur, etc.» (kurs. av mig). Av större intresse är, att temporalkonj. uppmärksammats i vår grammatiska litteratur avsevärt tidigare än som framgår av förf:s framställning, där Collnérs Försök i svenska språkläran (1812) uppgives vara det första arbete, som nämner temporalkonj. som en särskild ordgrupp. I A. Heldmanns Versuch Einer Schwedischen Grammatica (Uppsala 1738) uppräknas i § 92 olika grupper av konj.: kopulativa, disjunktiva, konditionala, adversativa, koncessiva, kausala, konklusiva samt som grupp nr 8 »Ordinativæ, die zur Ordnung und Fortsetzung der Rede dienen: *När/ als; då/ da; som/ wie; vidare/ ferner/ weiter: utom des; über das/ ausser dem; emedlertid/ immittelst/ mitlerzeit/ indessen: i öfrigit/ im übrigen; hertils/ althertils; bisher/ bishieher: dertil/ dertil med; zu dem; omsider/ endlich/ letztlich/ sluteligen/ schliesslich; sedermera/ folgends*» (kurs. av mig). Gruppen förefaller vid första påseendet vara rätt heterogen, vilket ju beror på att H. blandar samman adverb och konj. — något som man gjorde till fram på 1800-talet. De verkliga konj. enligt vår terminologi, som stå där, äro de temporala *när* och *som*, eventuellt även *då* (da) och *emellertid*, och av adverbena få de flesta fattas som temporal.

Det goda helhetsintrycket av förf:s sätt att framlägga sina synpunkter rubbas någon gång av dunkla och motsägande resonemang. När 1:31 ff. viljemomentets betydelse för språkutvecklingen och påverkan från främmande språk behandlas, anser förf. i likhet med ett flertal auktoriteter, att även konj. kunna bli föremål för personligt ingripande. »Vad de fornsvenska konjunktiverna beträffar, är det möjligt, att även de i viss mån utsatts för ett dylikt godtyckligt ingripande. Men detta är i varje fall icke av individuell art. Förutsättningen för ett framgångsrikt personligt inflytande är nämligen, att upphovsmannen till den språkliga novationen är en auktoritet. Men i fornsvenskans historia är det över huvud taget omöjligt att utpeka en dylik inflytelserik man, i synnerhet som den fornsvenska litteraturen nästan utan undantag är anonym.» Man kan fråga sig av vad art förf. tänker sig, att det »godtyckliga» ingripandet varit, om det i varje fall icke varit av individuell art. Har en större kollektiv enhet företagit de åsyftade åtgärderna? Vidare får man väl säga, att den om-

ständigheten, att en mycket stor del av den fsv. litteraturen är anonym, dvs. att vår kunskap är så ofullständig, att vi i de flesta fall icke känna till personerna bakom verken, inte är något hinder för att påverkan av individuell art kunnat äga rum — med hänsyn till den bokliga bildningens begränsade utbredning vid denna tid bör egentligen för skriftspråkets (t. ex. Vadstenaspråkets) vidkommande dylik påverkan ha haft stora möjligheter att verka. Förf. förklarar också själv 1:101, att språkbruket i fsv. i fråga om konj. är rätt individuellt.

1:40 ff. diskuteras den s. k. frågeformade konditionalsatsens ursprung; förf. kritiserar på goda grunder de Boors hypotes om fortsättningsställningens betydelse och ansluter sig till den gamla åsikten, att satstypen ursprungligen uppkommit i frågeställning. Den gamla hypotesen, att de så vanliga hithörande satserna i lagspråket skulle återgiva en s. k. interpellierande paratax avvisas, och förf. framhåller, att den frågeformade kond.-satsen torde ha brukats som färdig typ i de fsv. lagarna. Anm. har redan länge varit av den åsikten (jfr Verbalpartikel och verb i fsv. s. 112), att den rikliga förekomsten av frågeformade kond.-sats i lagarna inte i och för sig säger oss något om dessa satsers uppkomst, utan att det är tämligen självklart, att sådana sats har ovanligt stor spridning i laglitteraturen, som har mycket stort behov av att uttrycka sig hypotetiskt. Det borde därför kraftigt framhävas, att de så talrika frågeformade kond.-satserna i laglitteraturen inte i och för sig kunna utnyttjas som bevis för dessa satsers uppkomst i frågeställning, ja att de i allmänhet lämna ganska liten vägledning vid bedömandet av satstypens uppkomst. Hittills har nämligen av lätt insedda skäl lagmaterialet ofta nog fått för stort utrymme vid syntaktiska undersökningar, och just i sådana fall som det här berörda kan, som förf. också påpekat, ensidigheten leda in på villospar.

Beröringarna mellan frågeformade kond.-sats och temporal-sats (1:53 ff.) uppfattar anm. annorlunda än förf., som i vissa fall — om ock med tvekan — vill se en temporal betydelseskiftning hos de förra. Det gäller först sådana fall, där den inverterade försatsen står parallellt med tydlig temporalsats (*när maanen synes rödher wara teknar komma storm . . Ärw maanans hörne hwas oc klar teknar renth vädher*). Jag anser inte, att parallellismen behöver förläna den frågeformade kond.-satsen en mera temporal innebörd, men däremot har jag det intrycket, att dessa formellt tydliga temporalsatser i många fall ha fått en viss grad av konditional innebörd (*Då kreaturen blir skjutna, så skall en taga en bössa ock skjuta tvärtöver dem. Blir de ute för språng, så skall en hålla uti dem lyse genom ett kvisthål*). Här skulle enligt förf. föreligga tendenser till de inverterade försatsernas

övergång från villkorlig till temporal innebörd, men man kan med väl så stor rätt tala om tendenser hos de temporala försatserna att erhålla villkorlig innebörd. Det synes mig vara i den riktningen betydelsen förändras i satsbildningar av denna typ.

Även i grupp 2, där den inverterade försatsen enligt förf. innehåller något uttryck, som framhåller satsens verklighetsprägel (*en gång, väl, äntligen*) synes den konditionala innebörden vara mera framträdande än vad förf. tycks mena. I fall av typen: *En svensk konstnär, en svensk författare släpps inte i första taget innanför berömmelsens järnmur, men är han äntligen där, kan han vara säker* menar förf., att den kond. försatsen till betydelsen motsvarar en temporalsats, inledd av *när* eller *så snart*. I så fall skulle yttrandet innebära, att 'när en konstnär osv. (som förr eller senare sker) kommer innanför muren, så..', men det är tydligt, att meningen är 'om konstnären verkligen (händelsevis) råkar slippa in, så..' Förf:s tolkning innebär, att läsaren eller åhöraren på eget bevåg drar en förhastad slutsats, att konstnären verkligen släpps innanför berömmelsens järnmur osv. Man kan inte heller säga, att det adverbiala uttrycket (*en gång, väl, äntligen*) nödvändigtvis måste framhålla satsens verklighetsprägel.

Beträffande den temporal satsfogningens uppkomst ansluter förf. sig till de åsikter, som framlagts redan av Klockhoff i Relativsatsen i fornsvenskan och som med vissa modifikationer också accepterats av Larsson-Högsby och de Boor. Emellertid har förf. i del I vid sina väsentligt fördjupade undersökningar bl. a. ställt sig den uppgiften att granska den logiska och syntaktiska relationen mellan korrelat och tidsbisats för att söka få fram de korrelatgrupper, som varit bestämmande vid temporalsatsens uppkomst. Resultatet, som först framlägges 1:126 ff. har blivit följande system: I. Fall där temp.-satsen står i ett relativt förhållande till ett föregående tidsuttryck: A. Tidsuttrycket är ett tydligt determinativt korrelat; temp.-satsen fungerar som nödvändig relativsats. B. Tidsuttrycket i och för sig är i logiskt avseende bestämt till sitt omfång; genom den följande temporalsatsen tillkommer ingen närmare tidsangivning, utan bisatsen motsvarar en parentetisk relativsats. C. Temp.-satsen står i ett mindre utpräglat relativt förhållande till det föregående tidsuttrycket, de två komponenterna äro sidoställda, i syntaktiskt avseende av varandra nära nog oberoende tidsadverbial. II. Förhållandet mellan temp.-satsen och tidsuttrycket är icke relativt. D. Tidsuttrycket är 1) ett generaliserande adv., 2) ett intensifierande d:o.

Det är anm:s bestämda uppfattning, att denna ganska invecklade uppdelning, till vilken förf. ofta återkommer i del I, är ofruktbar, då den är så pass oklar och svävande, att den i stället för att klarlägga förhållandena, trasslar in dem betydligt mera än nöd-

vändigt. Man märker också ofta, att förf. själv inte riktigt vet till vilken typ ett fall är att föra. Några få exempel skola anföras.

Ex. på typ A är enligt förf.: *þann vetr, er Óláfr konungr sat í Niðarósi, fóru enn menn* (osv.), på typ B: *A þessom dagum er guð lysti heiminn með liose himneskrar dyrdar* (osv.). Går man med på uppfattningen, att temp.-satsen i det senare fallet icke är nödvändig utan parentetisk, synes man mycket väl kunna uppfatta det förra fallet på samma sätt. I Heimskringla, varur fallet är hämtat, omtalas ifrågavarande vinter två gånger kort förut; i det senare av dessa fall heter det: 'Den vintern var Torkel . . hos kung Olav', varför den här anförda temp.-satsen inte i och för sig är nödvändigare än fallet av B-typ.

Till B-typen räknas 1: 126 (jfr 144): *En at midri nótt, er menn váru í svefni, þá . .*, till C-typen: *um aptaninn, er myrkt var; Nu um nott eina er hon var í soemn komen þa . . ; síðan . . er hann var til scogs cumen; um morgon. er menn vacna*. Det förefaller mig omöjligt att tillägga det första exemplet ett annat logiskt förhållande än de senare, och detsamma gäller D-typen 1: 129: *veittu honum hardar átöluv jafnan, er hans var getit* i jämförelse med A-typen 1: 126: *hvert sinni er á hann vædr hætit*, i vilka fall temp.-satserna icke i syntaktiskt men i logiskt avseende äro nödvändiga. Jfr också förf:s fördelning av följande fall 1: 142 f.: Typ A (alltså med tydligt determinativt korrelat): *þat var eitt sumar* (tolkat = 'en sådan sommar'), *er Einarr jarl herjádi á Írland, at hann . .*, typ B (alltså med parentetisk temp.-sats): *þat var einn dag, er þeir Asmundr røru fram eptir sundi nokkuru, þá . .*; typ C (tidsuttryck och temp.-sats sidoställda tidsadv.): *þat var einn morgin snimma er konungr var klæddr, at hann . .* Jfr också de fsv. exemplen 1: 273 f., där förf. själv också klart påpekar oklarheten mellan de olika typerna. Överallt, där förf. söker att tillämpa detta system, äro resultaten i hög grad anfäktbara och svävande, något som inte gärna kan innebära något annat än att uppdelningen är förfelad.

Med tanke på de i mitt tycke mycket tänkvärda uttalanden, som förf. gör 1: 175—176 angående korrelatets psykologiska betydelse, kan man fråga sig, om inte hela saken ginge att förenkla för temp.-satsernas vidkommande. Det heter i slutklämman 1: 176: »Begreppet korrelat får alltså i fråga om temporalsatsens uppkomst fattas i psykologisk bemärkelse, enligt vilken korrelatet uttrycker en i medvetandet aktuell föreställning, som i logiskt avseende ännu icke blivit fullt tydligt definierad. Endast utifrån detta antagande av en dominerande tidsföreställning, vilket innebär en omvärdering eller utvidgning av korrelatbegreppet efter psykologiska principer, finner problemet om temporal-satsens uppkomst en tillfredsställande lösning» (spärr. av B.).

Anm. tycker, att detta yttrande och den utredning, som föregår det, träffar huvudet på spiken men att det inte passar bra ihop med den logicistiska typuppdelningen. Här få vi en gemensam synpunkt på alla temp.-satser med korrelat, en synpunkt, som verkligen innehåller det väsentliga. Korrelatet uttrycker alltså en föreställning, som i logiskt avseende ännu icke blivit fullt tydligt definierad. Vad som fattas i definitionen, kommer i temp.-satsen, och den kan därför alltid sägas ur viss synpunkt vara nödvändig. Om man avgränsar det logiska förhållandet mellan korrelat (tidsuttryck) och temp.-sats på detta sätt, finner man snart, att alla förf:s typer passa in här. Det logiska förhållandet mellan korrelat och temp.-sats blir enahanda. Kanske skulle man också kunna formulera detta så: »från den talandes eller skrivandes synpunkt äro alla temporalsatser nödvändiga» även om de icke äro det från formellt grammatisk synpunkt. Vad sålunda särskilt beträffar de talrika fvn. *er*-satserna, så finns det ingen anledning att förneka vad förf. påpekat 1:173 f., att de utpräglat adverbiala typerna äro genetiskt yngre än de s. k. nödvändiga *er*-satserna, att alltså detta slag av temp.-satser ytterst leder sitt ursprung från den nödvändiga relativsatsen. I detta sammanhang kan man också peka på förf:s ord 1:174: »Enligt en rent logicistisk uppfattning av de syntaktiska förhållandena vore visserligen skillnaden mellan determinativa och icke-determinativa tidsuttryck, alltså mellan nödvändiga temporalsatser å ena sidan och parentetiska å den andra av avgörande karaktär. Men begränsningen i detta åskådningssätt framgår av dess tillämpning på förhållandena i fornsvenskan» osv., allt saker, som anm. finner mycket tänkvärda. Ligger inte här en skillnad i jämförelse med relativsatserna i så måtto, att man vid relativsatserna med större rätt kan skilja mellan nödvändiga och epexegetiska satser? Temp.-satserna däremot ha egentligen alltid något av nödvändighet i sig och kunna därför från logisk synpunkt endast jämföras med de s. k. nödvändiga relativsatserna. Denna logiska likhet med de nödvändiga relativsatserna har så verkat, att t. ex. den fvn. partikeln blivit flitigt brukad inte bara i de temp.-satser, som rent formellt stå de nödvändiga relativsatserna närmast, alltså fallen med utpräglat determinativt korrelat utan även i fall, där korrelatet rent formellt var mindre determinativt men där den dominerande tidsföreställningen fanns och krävde att närmare fixeras, vilka senare fall alltså logiskt stå på samma plan som fallen med utpräglat determinativt korrelat. Däremot kan tydligen det syntaktiska förhållandet variera så som förf. också har utrett 1:176 f., där han påpekar, att vad som skiljer temp.-satser efter icke determinativa tidsuttryck från nödvändiga temp.-satser, är de förras karakteristiska mellanställning mellan adverbial- och attributssatser.

Ha männe inte sådana sammanfattande synpunkter mera att ge än förf:s försök att urskilja typer, som varken han själv eller någon annan förmår att hålla i sär?

En viss oklarhet råder också i fråga om avgränsandet av s. k. temporal paratax (1: 40 ff.) och partikellösa östnordiska konj.-uttr. (1: 171 ff.). Till den förra typen räknas (1: 61) fall som t. ex.: *Den 20 augusti och om en tisdag om afton, klockan var 7, blef min andra son Jahan Cruus född i Stockholm; Så en dag, jag hade väl varit här i tjugo år då, råka vi . . på ett gammalt schakt*, till den senare däremot (1: 181): *Men så en dag på hösten, han stod och tänkte på just ingenting, så kom Fia*. Det förefaller anm., som om här funnes mycket nära beröringspunkter. Granskar man närmare de på dessa två håll behandlade fallen, finner man, att den största olikheten är, att alla exemplen på partikellösa konj.-uttryck s. 180 f. innehålla en tidsbestämning, som kan betraktas som korrelat till en bisats, under det att en sådan bestämning inte förekommer i alla men väl i en del av exemplen på temporal paratax s. 61. Ett fall som *Det var den första gång i värden jag dina ögon såg* anses sålunda s. 181 innehålla partikellös temporal bisats, men ett fall som *Konungen var glad han honom sa* föres s. 61 till temporal paratax. Man kan här fråga sig, om ett av en tidsbestämning bestående korrelat spelar en så viktig roll för bisatsens existens, att man inte kan antaga, att temporal bisats föreligger i ett sådant fall som det senast anförda eller i *Flores vardh glad han fik thet høra* från s. 61. Spelar korrelatet verkligen denna roll, kunna vi likväl inte så skarpt skilja de först anförda exemplen från s. 61 från det först anförda exemplet från s. 181, eftersom alla dessa fall ju innehålla en tidsbestämning som korrelat.

I detta sammanhang kan påpekas, att den 1: 51 i samband med den temporal parataxen behandlade typen efterställda kond.-satser av frågetypen *vill Gud*, t. ex. *Ångaren avgår, vill Gud, den 28 dennes*, sannolikt icke är av inhemskt ursprung utan övertagen från det i såväl högtyskan som lågtyskan vanliga *will's Gott*.

1: 163 omnämnes helt flyktigt en del temp.konj., som utgå från komparativa konj.-förbindelser. Det heter: »*svá lengi sem* är den mest spridda konjunktionen. Övergången till temporal konjunktion är ännu inte fullbordad i t. ex. *helldr gefr hann huerium sialfræde . . sva lengi sem lifdagar vinnast*. Barl. 70: 30. . . Däremot föreligger temporal konjunktion i t. ex. *húe pasca dagr scal verpa missere huer sua lenge sem heimr en stendr*. Rb. 26: 5». Här är det inte lätt att fatta utan vidare, hur förf. kan skilja så skarpt mellan dessa två fall, och man efterlyser motivering.

Bland andra exempel på förf:s mången gång väl skarpsinniga analyser kunna anföras några exempel från A. Engström (2: 281 ff.), där *då* enligt förf. har olika betydelser. I: *Jag överdriver icke*,

då jag säger, att kraterväggen steg i 60° vinkel räknas då som övervägande temporalt, i: *Då jag berättar dig, att utanför Siglufjord fångas över tusen tunnor sill dagligen — vad säger du då?* skulle då vara kausal-konditionalt, medan: *Man inser att Alltinget var årets största händelse, då man vet att* (osv.) föres till en grupp, kallad 'gränsfall'.

Vid granskningen av partikellösa temp.-satser, där tidsuttrycket står omedelbart framför den partikellösa temp.-satsen 1: 181 ff., inställa sig vissa invändningar mot förf:s betraktelsesätt. S. 183 behandlas vissa tidsuttryck framför partikellösa satser. S. 184 heter det bl. a.: »Sålunda har konjunktionsbildning visserligen inträtt vid *stund, tip, time*, men subst. *dagher* ingår icke i någon konjunktionsförbindelse av den här behandlade typen, ehuru det är funktionellt likartat med de nyssnämnda substantiven. Ännu mindre bildas konjunktioner av subst. *nat, qvælder, ar*. Vad som här hindrar konjunktioniseringen, är substantivens alltför speciella betydelse. Vid t. ex. *dagher* infinner sig ej blott föreställningen om appellativet som beteckning för en viss bestämd tidslängd utan dessutom andra associationer som 'natt', 'en viss dag i motsättning till andra', plur. *daghar* etc. Annorlunda förhålla sig *stund, tip, time*. De beteckna alla det rent abstrakta begreppet tidslängd i motsats till eller jämförelse med andra.» Vad beträffar *nat, qvælder* och *ar* är detta nog riktigt, men enligt anm:s mening kan man inte i berörda avseende jämställa *dag* med dessa subst., utan *dag* får ofta en mera allmän betydelse; det är också det subst., som är det ojämförligt vanligaste i hithörande förbindelser, och om vi uppfatta förbindelser med *stund, tip, time* som färdiga konj., så få vi nog i en del fall betrakta *dag* på samma sätt; jfr också förf:s uttalande 1: 114 om ordspråket *Han rider ikke den dag han saler*. Om man säger: »Jag skall glädja mig mycket den dag detta inträffar» eller för att ta ett av förf. anført medeltida exempel: *æn kombir thæn daghir koon thorff sin stiaerth vidhir*, så inställa sig inte de av förf. antagna associationerna med 'natt', 'en viss dag i motsats till andra' osv. Vi kunna vidare betrakta exempel i beläggsamlingen s. 185 som: *Scal thu mælles vara til thæn dagh thz fulkompnas jak hafwer thik sakt; Var j øknom til thæn dagh han thedis israels folke; Jak skal ga mz wredhe mot them . . ä til then dagh thera hardha hiërta blotnar*. Här är *dag* = 'dag eller natt', 'stund'; *till den dag* kan utbytas mot *till dess att*, och efter förf:s klassifikation torde man ha rätt att tala om konjunktioner. Beträffande nysvenskan medger förf. också s. 187 f., att utom *stund, tip, time* möjligen även *dag* och *gång* ingå i temporala konj.-uttryck (*den dag jag låter ordinerar mig till prest*) och beträffande danskan förklaras s. 238, att subst. *dag* uppträder någon gång i konjunktionsliknande

förbindelser. Förf:s tes är sålunda delvis oriktig i fråga om *dag*, men det skall inte förnekas, att *dag* också ofta har den av förf. framhållna speciella betydelsen.

I andra fall framträder kanske också det onöjaktiga i att dra gränsen mellan konj. och icke-konj. mellan å ena sidan *stund*, *tip*, *time*, å andra sidan *dagher*, *nat* osv. under framhållande av att de förra orden alla beteckna det rent abstrakta begreppet 'tid' och alltså icke utmärka någon bestämd tidslängd i motsats till eller i jämförelse med andra. Enligt förf. 1: 190 föreligger konj. i Nya Testamentet 1526: *vthsende syn tienare then stunden natwardhen skulle ståå*. Där måste ju *stund* innebära en bestämd tidslängd i motsats till eller i jämförelse med andra (*den tidpunkt, då*), och samma förhållande föreligger i en del av exemplen s. 188 med *den gång(en)*, t. ex. *Aterigen en stormig septemberkväll som den gången hon sett honom sist*, där *den gången* måste betyda en viss gång motsatt andra gånger; jfr även exemplet från Hallström och Odeman. Även dessa fall synas visa, att schematiserandet s. 184 är alltför strängt och att en förbindelse kan övergå till konj., även om den betecknar en viss bestämd tidslängd i motsats till eller i jämförelse med andra.

Över huvud är det naturligtvis mycket svårt att avgöra, om övergång till konj. ägt rum i dylika uttryck eller om de fortfarande tillhöra huvudsatsen, och det kan inte undgås, att uppfattningen i vissa fall blir subjektiv. Så är det för mig inte lätt att fatta uttrycket *hela tiden* i de 1: 207 anförda exemplen såsom konj. (*Hela tiden vi talade med honom stod han med händerna i fickorna*), eller att med förf. betrakta den lokala betydelsen som förbleknad och den temporala eller komparativa som tydligt framträdande hos där i *Därför gick han till honom, där han stod i ledet och hälsade* (2: 83).

Bland smärre inkonsekvenser kan påpekas yttrandet vid handlingen av fsv. relativsätser 1: 118 (not), att korrelat innehållande kardinaltal icke skola föras till ifrågavarande grupp, jämfört med den rikliga förekomsten av fall som *Skal han prea men fa sum han væria* i exempelsamlingen 1: 119 f., vidare antagandet 2: 89, att vid partikeln *pær* med pres.-tempus betydelseutvecklingen varit 'på de (sådana) ställen, där' > 'på alla de ställen, där' > 'överallt där' > 'i (alla) de fall då' > 'alltid då' > 'då, när' eller 'i det fall (att), om', jämfört med yttrandet 2: 90, att utvecklingen av den konditionala betydelsen hos *pær* säkerligen skett direkt från den lokala.

Uppgifterna 2: 118, att sätser med *medan* endast sällan förekomma i förbindelse med ett föregående tidsuttryck, och 2: 127, att *medan* sällan brukas i förbindelse med frågesats, synas överdrivna; typerna *En dag, medan jag var i Stockholm . . ; Vad skall vi göra, medan vi väntar?* förefalla anm. helt vanliga.

Förf:s uppfattning 2: 160 ff. angående fsv. *mæpan* som konditional konj. har anm. svårt att dela. Det gäller framför allt en lång rad fall i översättningslitteratur, där fsv. *mæpan* motsvaras av lat. *si*, t. ex. *Mädhan the giordho tholketh i the gröno thräno, hwat skal tha wardha i thy som wisith är* (si in virido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet). Det förefaller mig troligare, att i många dylika fall översättaren av sakliga skäl utbytt lat:s konditionala konj. mot svensk kausalkonj.: så och så hade ju verkligen skett med det gröna trädet.

Listan på diskutabla moment är ingalunda genomgången, men denna anmälan har redan blivit väl lång. Det må därför till sist endast ytterligare understrykas, att trots dunkla punkter och detaljinvändningar de två hittills utkomna delarna som helhet betraktade utgöra ett synnerligen gediget och värdefullt bidrag till kännedomen om de nordiska språkens syntax. Den som blott läser verkets titel, kan förledas att tro, att det är endast fråga om en ovanligt vidlyftig detaljundersökning, medan vi här i själva verket fått en imponerande serie undersökningar, omspännande en stor och viktig del av den nordiska syntaxens fält och av stor betydelse för kännedomen om många andra frågor än den temporal satsföreläggningen.

Karl Gustav Ljunggren.

Nomina Germanica. Hyllningsskrift till Bengt Ivar Hesselman den 21 dec. 1935. Lund 1935. 433 sidor. Sid. 1—304 även i Namn och Bygd 24 (1936) sid. 1—304, sid. 305—424 även i Namn och Bygd 23 (1935) sid. 75—194.¹

Det är en lång rad av äldre och yngre forskare, som medverkat i denna festschrift. Innehållet behandlar i främsta rummet ortnamn och personnamn från skilda synpunkter, men man finner här också utredningar om djur- och växtnamn. Och inte endast språkmän av facket ha lämnat bidrag. Även för geologisk, etnologisk och arkeologisk sakkunskap har utrymme beretts. Festschriftens innehåll visar på ett intressant sätt, vilka stora områden namnforskningen omspänner och hur nära anknytningar den i många fall har till andra forskningsområden.

Djurnamn behandlar J. Charpentier i det omfattande bidraget *Zu den Namen des Schweines* sid. 6 ff. Uppsatsen är till stor del en redogörelse för ord med betydelsen 'svin' inom olika språk-

¹ Sid. 425—433, innehållande E. v. Döbeln, Bengt Ivar Hesselmans författarskap, finnes ej intaget i *Namn och Bygd*.

grupper (redogörelsen för germ. och slav.-balt. ord är dock, såsom förf. själv framhåller, ej fullständig). Enligt Ch. ha indoeuropéerna känt endast det vilda svinet. Detta har betecknats med ordstammen i lat. *sūs* osv. Detta äldsta förhållande är enligt förf. hos de forntida ieur. stammar, som befinnas bosatta på asiatiskt område. Ordstammen **porko-* (i lat. *porcus* osv.) torde från början ha avsett det tama svinet, men denna ordstam återfinnes endast i ieur. språk, som höra (eller hört) hemma i Europa. Dessutom finnas en mängd beteckningar, som åtminstone ibland kunna konstateras från början ha betydtt antingen vilt svin eller tamt svin. Dessa beteckningar ha dock en mindre utbredning. I nämnda förhållanden ser förf. ett stöd för sin teori om indoeuropéernas asiatiska härstamning. De indoeuropéer, som flyttade över till Europa, lärde i Sydryssland känna det tama svinet. Men också i andra länder, dit indoeuropéerna invandrade, fingo de av de tidigare invånarna lära känna svinaveln och upptogo i samband därmed nya benämningar. Om det ir. *mucc*, som Ch. med en viss tveksamhet antager vara ett substrator, se Sommerfelt i BSL 38:3, sid. 122.

Bland bidragen om växtnamn bör främst nämnas E. Abrahamsons utmärkta uppsats Ett par bohuslänska växtnamn sid. 37 ff. I norra Bohuslän avser ordet *viddvång* i allmänhet 'vildkaprifolium', mindre ofta 'snårvinda'. Förra leden i ordet hör till svaga stadiet av verbet *vrida*, senare leden är enligt förf. *vrång* i betydelsen 'motsolsvänd'. Men denna beteckning passar endast på snårvindan, ej på vildkaprifolium, som slingrar sig medsols. Förf. menar därför, att namnet från början avsett snårvindan men sedermera överförts på vildkaprifolium, alldenstund dessa växter ofta växa tillsammans, i det snårvindan slingrar sig kring stammen på kaprifolen. Som stöd för sin tolkning påpekar förf. vidare, dels att snårvindan även annars fått namn efter sitt växtsätt, dels ock att snårvindan och kaprifolen ofta fått samma namn.

En utredning om växtnamn, som också tilldrager sig intresse, är R. Ekbloms behandling av växtnamnet *konig* sid. 76 ff. Namnet *konig* avser ju numera *Origanum vulgare*, men enligt E. torde det från början ha betecknat *Ocimum basilicum*, sv. basilika. I nutida tyska kallas denna växt *Königskraut*. De äldsta svenska formerna skulle enl. E. vara *konig* och *könig*; *konig* vill han återföra på ett tidigt mellantyskt **konig(e)skrüt* (ev. *königkrüt), *könig* åter på ett tidigt lågty. **könig(e)skrüt* (ev. *königkrüt). Eventuellt skulle dock *könig* kunna vara en folketymologisk omtolkning av äldre *konig* i anslutning till ett inhemskt *konig* 'rex'. Ur *konig* (och *könig*) skulle man så genom folketymologisk omtolkning ha fått former som fda. *kunung*, fsv. *konunger*. Till sist menar E., att ty. *Königskraut* är ett översättningslån av grek. βασιλικόν. Det

synes mig sannolikt, att E. har rätt i sin mening, att det sv. växtnamnet hänger samman med det ty. *Königskraut* och att det från början avsett *Ocimum basilicum*.¹ Men E:s förklaring av de olika formerna är knappast möjlig. De litterära beläggen ge också, kronologiskt ordnade, en helt annan anvisning. De äldsta beläggen äro fda. *kunung*, fsv. *konunger*. Dessa äro väl direkta översättningslån från någon tysk (förmodl. lågty.) form. Då i yngre tid formen *konig* uppträder, måste denna form givetvis ses i samband därmed, att ordet *konung* 'rex' såväl på svenskt som danskt språkområde i senare tid uppträder i denna form. Det sv. *konig* 'Origanum vulgare' kan också bero på direkt lån från danskan. Vad till sist formen *konig* angår, är den enligt SAOB i Sverige belagd först hos E. Fries 1852 och enligt samma källa »knappast» bruklig, varför det ej finnes någon anledning att med E. tillskriva den en hög ålder (ifrågavarande häfte av SAOB har dock utkommit efter E:s uppsats). En något högre ålder har den danska formen *konig* (belagd 1648 i Paulli Flora Danica), men hur pass genuin den formen kan vara, är mig ej möjligt att avgöra med mig nu tillgängliga hjälpmedel.

Växtnamn behandlas också i följande bidrag: M. Kristensen, Nogle sønderjyske torn-navne sid. 171 ff.; G. Tilander, Lunaria — alkemisternas undergörande ört (*Botrychium lunaria*) sid. 266 ff. och O. Gertz, Några anteckningar om svenska växtnamn sid. 396 ff.

Flera uppsatser ha bebyggelsehistoriskt eller kulturhistoriskt innehåll. Snarast av etnologisk art är Sigurd Erixons bidrag Klunby och hammarskifte sid. 334 ff. E. tänker sig i viss anslutning till Schlyter, att med det fsv. uttrycket, att en by ligger »i hambre», skulle kunna åsyftas »belägenhet och utspridning på stenbundna moränkullar, åsar eller andra upphöjningar i terrängen, särskilt med avseende på bytomterna» (sid. 338). Ett gott stöd får denna uppfattning, såsom E. framhåller, i moderna undersökningar av ålderdomliga byar och i betydelsen av ordet *hammar* i nu levande dialekter. I E:s därefter framförda förslag har jag svårt att instämma. E. tänker sig nämligen, att det nyssnämnda fsv. uttrycket även skulle kunna tolkas så, »att det avser sådana gårdar eller byar, som bilda delägarlag om en allmänning av ett eller annat slag» och vara uppkommet »genom generalisering av ett sådant fall som Trögds häradsallmänning», som bär namnet Ham-maren (sid. 341 f.). Ytterligare tänker sig E., att en hammar kun-nat vara ett samhörighetsselement på annat sätt: såsom en tillflykts-ort vid krigiska tillfällen eller samlingsplats vid rättsliga eller

¹ Denna mening har upptagits i SAOB s. v. utan att dock Ekblom citerats.

kultiska förrättningar. Men näppeligen kan väl ett sådant förhållande, som att ett delägarlag varit ekonomiskt intresserat i en allmänning, kallad *hammar*, vara ursprunget för det fsv. uttrycket om en by, att den ligger »i hambre ællæ forne skipt» (så MELL).¹ Ej heller synes det mig sannolikt, att *hammar* kunnat beteckna ett samhörighetselement i E:s mening och därigenom ge namn åt ett för byn karakteristiskt skifte.

Problemet om eriksgatans sträckning behandlas av Bror Asklund sid. 47 ff. i en uppsats med titeln Svintuna och Eriksgatan. A. menar här i huvudsaklig anslutning till en av G. Franzén hävdad uppfattning, att eriksgatan i norra Östergötland gått båtledes tvärs över Bråviken förbi nuvarande Svinnerön. I vissa fall har emellertid A. en från Franzén avvikande mening. A. tänker sig sålunda, att konungen på sin eriksgata genom Sörmland följdes av sörmänningarna till landskapsgränsen på Kolmården, där östgötarna mötte. Enligt lagarna skedde mötet vid Svintuna, och A. menar, att detta namn avsåg kungstredingen av den Lösings häradsallmänning, som låg vid Bråviken. De flitigt diskuterade namnen på *svin-* från dessa trakter anser A. i anslutning till Franzén böra sättas i samband med namnet på svearna. I detta fall äro emellertid de språkliga svårigheterna betydande, vilket även Franzén senare medgivit. Se hans arbete Vikbolandets by- och gårdn. (1936) sid. 135 med not 4.

Ännu ett par uppsatser av historiskt intresse äro Fr. Andersson, Till Gäsene härads bebyggelsehistoria sid. 208 ff. och S. Lindqvist, Eriksgatans gång Uppsala—Strengnäs sid. 375 ff.

Flera uppsatser äro av mera ljudhistoriskt innehåll. Neckel skriver sålunda sid. 34 ff. om namnens vittnesbörd ifråga om i-omljudets ålder. Hans resultat ha dock senare bestritts av E. Harding, Språkv. probl. i ny belysn. sid. 53 ff.

Av bl. a. ljudhistoriskt intresse är en uppsats av C. Lindberg om det jämtländska sockennamnet *Näskott* sid. 254 ff. Den fsv. utgångsformen är *Næsgatu*, där tilljämning skett i andra kompositionsleden före den apokope, som i detta fall drabbat ett kortstavigt ord såsom senare sammansättningsled.

Här kan ytterligare tilläggas, att H. Andersen skriver om »Nogle runedanske Navneled» sid. 83 ff., där förf. söker bestämma ljudvärdet hos en del namnleder belagda på danska runstenar; K. G. Ljunggren belyser utvecklingen av *ōs*, *ōse* i ortnamn sid. 122 ff.; S. Olsson Nordberg behandlar de medeltida formerna av

¹ En uppenbar lapsus, som Erixon i detta sammanhang gör sig skyldig till, finnes struken i NoB 23 sid. 110.

namnet *Skjulsta* sid. 288 ff.; D. A. Seip skriver om växlingen *sund- ~ sunn-* i norska ortnamn sid. 305 ff. och J. Götlind ger en detaljerad och med utbredningskartor åtföljd redogörelse för assimilationen *nd > nn* i Västergötland sid. 314 ff.

Formhistoriska förhållanden ha upptagits till behandling i flera bidrag. Först i ordningen kommer här en uppsats av E. Holmkvist, Om namnet *Uppsala* och övriga namn av typen *Sala* sid. 104 ff. Om H:s framställning kan jag fatta mig kort. H. menar till en början, att det tunna *l*-et i ordet *sal* ej ger ett säkert vittnesbörd om att ordet är lånat. Ett tecken på att ordet är inhemskt finner H. däri, att det i vissa dialekter följt samma utveckling som gammalt kort *a*. H. synes här ej ha observerat, att ordet i dessa fall i sin vokalisation stämmer med vokalisationen i andra som lånade allmänt erkända ord som *smal*, *skral* (se t. ex. C. Pihl, Överkalixmålet sid. 54). I andra dialekter tyder även vokalisationen på att ordet lånats (se A. Vestlund, Medelpads folkmål 1 sid. 137). H:s påstående, att lånhypotesen definitivt faller, om man granskar de eventuellt långgivande språken fsax. och lågty., då ordet där skulle uppträda med omljud, är oriktigt. I både fsax. och mlt. likaväl som i fda. har ordet *a*-vokal (se ordböcker av Schiller-Lübbers och Kalkar, Gallée, Alts. Gr., § 315 med Anm., Lasch, Mnd. Gr. § 365 Anm. 1 o. 2). Om uppsatsens övriga innehåll och förklaringen av fsv. ortnamnsformer som *Tunir* kan hänvisas till den kritik, som finnes framställd av E. Harding i NoB 24 sid. 305 f., I. Lundahl i NoB 25 sid. 72 f., 76 f.

Här bör också nämnas I. Lindquists uppsats *Odnemæ scoghær* sid. 197 ff., där synnerligen vanskliga problem upptagits till behandling. L. utgår från det från VgL IV kända ortnamnet *Odnemæ scoghær*, där förleden uppfattas som gen. av ett *i*-stamsböjt sjönamn *Odnæmr, som jämföras med fvn. adj. *audnæmr* och som i detta fall skulle betyda 'den (med båtar eller flottar) lättillgängliga sjön' (sid. 198). I anslutning därtill gör han gällande, att åtskilliga av vissa forskare som *ia*-stammar uppfattade adjektiv i stället böra anses för *i*-stamsadjektiv. Jag har svårt att följa förf. i dessa resonemang. — Att föra samman fsv. *Odnemæ scoghær*, *Odnem* m. m.¹ med fvn. *audnæmr* möter fonetiska svårigheter. De äldsta beläggen ha i andra stavelsen alltid *e*, som i senare tid motsvaras av *i*. Att här anta en utveckling $\bar{e} > e > i$ synes mig trots A. Noreen, Altschw. Gr. § 147 ej tillåtet. Vidare är det från formell synpunkt intet, som tvingar oss att i *Odnemæ* i *Odnemæ scoghær* se en gen. sg. av en *i*-stam, då ju i ortnamn ofta och bl. a.

¹ Beläggen finnas anförda i SOÄ 17 sid. 85 o. 140.

i Västergötland anträffas former på *-a* i gen. även av andra stammar. Till förklaringen se J. Götlind i Språkvet. sällsk. i Upps. förh. 1919—1921 sid. 77 med not 2, G. Franzén, Vikbolandets by- och gårdnamn sid. 54 f., I. Lundahl i NoB 25 sid. 40 ff. Slutligen synes mig den av L. för sjönamnet antagna betydelsen föga tilltalande. Under sådana omständigheter kan jag ej ansluta mig till L:s uppfattning av *Odnemæ scoghær*. — Mera tänkvärd om än ej alltid övertygande är L:s följande framställning, där han gentemot Bugge, Torp m. fl. gör gällande, att man bör anse åtskilliga adjektiv såsom fvn. *bláeygr*, *fengr*, *fórr* m. fl. som gamla *i*-stammar och ej som *ia*-stammar. L. företräder alltså i detta fall samma mening som t. ex. Kluge, Nom. Stammbildungslehre, §§ 177 o. 231, R. C. Boer, Oergerm. handb., § 178 Aanm. 4. Då i got. adj. av motsvarande typ såsom **andauigs* (endast i adv. *andauigiba*) och *andanēms* i de flesta kasus antagit *ja*-stamsböjning, sammanhänger detta enligt L. med att adjektiven i många kasus antagit pronominella ändelser (samma antagande finner man t. ex. i Kieckers, Handb. d. vergl. got. Gram. § 128). L. menar sig i fornnordiskan ha funnit ytterligare stöd för att dessa adjektiv äro gamla *i*-stammar. — L:s bevis för gammal *i*-stamsböjning av vissa adj. är, att jämte adj. finnas *i*-stamsböjda mask. subst., som efter betydelsen utgöra substantiveringar. *I*-stamsböjningen hos dessa subst. är enligt L. en kvarleva från den avlägsna tidsperiod, då adj. och subst. böjdes lika. De mask. subst., som skola utgöra dessa intressanta relikter, bestå emellertid av sällsynta namn eller termer, såsom fvn. *Báleygr*, *Fengr*,¹ *liúgfengr*, *Frægr*, *veifórr*, *Hagyrkr*.² Det enda egentliga appellativ, som L. har att anföra, är fvn. ordet *eykr*, som dock i fsv. är *ja*-stam.³ Att detta ord i fvn. kommit att ansluta sig till *i*-stammarna, är ju intet att förvåna sig över, då man i fvn. kan iaktta, hur *ja*-stamsböjningen undantränges av *i*-stamsböjningen (A. Noreen Altisl. Gr.⁴ § 368). I alla övriga exempel, som L. har att anföra, kan det vara fråga om substantiveringar

¹ L. tycks ej vilja räkna hit det vanliga fvn. subst. *fengr* m., som rimligtvis är en gammal *i*-stam (så även Torp, Gamalnorsk ordavl. sid. 26). Detta ord är uppenbarligen identiskt med senare leden i ags. *andfeng* m. 'susceptio' (ej 'susceptor', såsom L. sid. 207 uppger).

² L. anför även exemplen fvn. *Matséll*, fda. *Ruthmer* m. m., men dessa fall inta en särställning, då adj. *séll* allmänt antagits vara en gammal *i*-stam och stambildningen hos adj. *mærr* väl i allmänhet hållits för oviss.

³ L. säger, att man efter Söderwalls ordbok kan belägga en fsv. plur. *økir*. Men Söderwall har endast en ack. plur. *øke*, belagd i en sen text (MD sid. 169), där *e* ofta står för äldre *a* och *-ia*.

av *ia*-stamsadjektiv i relativt sen tid, då de enligt vanlig mening från *ia*-stamsböjning övergått till *a*-stamsböjning (jfr t. ex. got. *wilpeis*: fvn. *villr*). Jag kan därför ej i t. ex. fvn. *vefförr* m. 'hav' (poet.) se något stöd för att adj. *förr* är en uråldrig *i*-stam. För en sådan uppfattning talar visserligen den omständigheten, att got. *andasēts* sannolikt är en bildning av samma typ (om förhållandena i got. jfr dock E. Sievers i Ber. über die Verh. der Sächs. Ak. der Wiss. zu Leipz. phil. hist. Kl. 77: 2, 1925, sid. 59), men mot den tala — vilket L. är medveten om — substantiverade adj. såsom fvn. *fōri* ne. och etymologiska motsvarigheter mellan fvn. och find. t. ex. fvn. *fōrr*: find. *pārya*- 'som för till målet'.¹ Något annorlunda förhåller det sig med ord av typen fvn. *blāeygr*. Ovisst är, om man i got. bör ansätta ett adj. *andaugs el. *andaugeis, då man endast har adv. *andaugiba* belagt. Kremer har visserligen i PBB 8 sid. 412 f. med hänvisning till got. *gabaurjaba* och *sunjaba* hävdad, att *andaugiba* innehåller ett *i*-stamsadjektiv. Men hans uppfattning kan på goda grunder bestridas, då exemplen med *-ja*- äro kortstaviga men *andaugi*- långstavigt. Av betydelse äro emellertid några urn. former: *ungandix*, *gleaugix* (dessa två hos t. ex. A. Jóhannesson, Gramm. der urn. Runeninschr. § 142) och *aljamarkix* (om detta se utförligt L. i *Mélanges linguistiques offerts à M. H. Pedersen* sid. 323 ff.). Om man i dessa fall vill räkna med *ia*-stammar, måste man anta en synnerligen tidig övergång från *ia*-stamsböjning till *i*-stamsböjning. Beträffande folkslagsnamn som *Håleygir*, *Vestfyldir* gör Torp ett sådant antagande Gamalnorsk ordavl. sid. 28. Jfr f. ö. även M. Olsen i NIÆR sid. 617 f. L:s mening finner dock stöd i F. Spechts framställning i KZ 62 sid. 216 ff.

Inom formhistoriens ram faller vidare ett bidrag av V. Jansson, Uppkomsten av ortnamn på *-(v)ini* sid. 344 ff. Hit kan också räknas J. Sahlgrens uppsats om *Bäckomberga* sid. 422 ff. Förra leden i detta namn utgör gen. plur. av ett inbyggarnamn bildat med *n*-avledning till den *ja*-stam, som ligger till grund för fornsv. *bækker* m.

En lång rad av uppsatser innehåller ortnamnsetymologier. En del av dessa beröra grupper av namn. Dit hör bl. a. ett bidrag av B. Lindén, *Hanaknä* sid. 114 ff. Ett namn som *Hanetjärnarna* betyder enligt förf., att »hanar» (i detta fall åsyftande vildfågel) förekommit där. I ett namn som *Hanaknä* åter föreligger en jämförelse med knäet hos en tupp.

Mycket intresse tilldrar sig en uppsats av A. Vestlund, Om

¹ Ytterligare härom Brugmann, Grundr., 2: 1 § 111. Find. bildningar på *-i*, som kunna motsvara ord av typen got. *andasēts* finnas nämnda hos Brugmann a. a. 2: 1 § 98, v. Høltén i PBB 16 sid. 283, Hirt, Ugerm. 2 sid. 93.

förklenande namnleder i synnerhet »katt» sid. 231 ff. *Katt* i sammansatta ortnamn betyder enligt V. ofta, att det är »något obetydligt, mindervärdigt, falskt eller oäkta; namnet har alltså en förklenande innebörd» (sid. 236). Alldeles uppenbart rätt har V., då det gäller namn som *Katthavet*, *Kattdjupet*; även tolkningen av *Kattberget* i Sköns sn, Medelp., som innehållande *katt* i denna betydelse synes mig sannolik. Ovissare är givetvis förklaringen av namn som *Kattjärn*, vilket även V. medger. Intressant är också V:s påpekande, att även *käring* i ortnamn kan ha en förklenande innebörd.

Framhållas kan i detta sammanhang också en uppsats av E. Ekwall, *Some Notes on English Place-Names containing Tribal Names* sid. 178 ff., där förf. bl. a. påpekar, att ortnamn innehållande stamnamn i regel anträffas utanför stammens ursprungliga område. Nämnas bör vidare ett bidrag av G. Indrebö sid. 184 ff., där förf. gör gällande, att *fylke* i en del ortnamn betyder 'bygd, distrikt'. D. O. Zetterholm framhåller sid. 225 ff., att ordet *fjäll* i Ångermanland och i ångermanländska namn har en annan betydelse än i riksspråket. Till sist bör också framhållas E. Lidéns behandling av ortnamnen *Läpparhult*, *Läppe* och *Läppesås* sid. 360 ff. Enligt L. ingår i namnen ett vattendragsnamn fsv. *Lœppa*, i namnet *Läppesås* dock kanhända ett appellativ *läpp* 'lapp, flik', »åsyftande den av bäckfårorra flikade terrängen».

Bland tolkningarna av enskilda namn finnas flera utmärkta bidrag. Hit hör bl. a. H. Pippings behandling av »Fvn. *Fýri*, fsv. *Føre*- och nsv. *Föret*» sid. 66 ff., festskriftens kanske bästa bidrag. P. visar här till full evidens, att i bl. a. fsv. ortnamnet *Føri* och nsv. *Föret* utanför Upsala ingår ett ord *føre*, vilket han vill översätta med 'ställe, där man (kan) färdas'. Härifrån vill P. skilja den isländska beteckningen *Fýri*. Men detta är ju ej nödvändigt. Om det fsv. *Føre* haft ett *ø* med slutnare uttal än ett isländskt *ó*, kunde detta medföra, att namnet av en islänning etymologiskt oriktigt skrevs med *y*.

Ett förträffligt bidrag är också M. Erikssons uppsats *Ortnamnet Al* sid. 139 ff. Förf. visar här, att det *äl*, som ingår i en rad av mellansvenska ortnamn liksom i ett ortnamn från Kalmar l. och två från Skaraborgs l., med all sannolikhet betyder 'åsrygg, höjdsträckning' och att det ej har något att göra med got. *alhs* 'tempel'.

Ett beaktansvärt förslag till tolkningen av landskapsnamnet *Närke* har lämnats av A. Schagerström sid. 151 ff. Enligt S. skulle i namnet kunna ingå ordet *vik* (ev. en svag form **vika*). Från början skulle namnet ha lytt **narvik* el. **narvika*. Betydelsen skall ha varit 'Trångvik'. Sambandet mellan sockennamnet *När* och sockenbonamnet *närkar* på Gotland tänker sig S. på följande sätt. Vid När bör ha funnits en vik, som kan ha hetat **Närvik*.

Av detta har så bildats ett inbyggarnamn **närvikar*, som givit **närrikar* och *närkar*. — S:s förslag innebär ifråga om namnet *Närke* emellertid flera svårigheter. Bortfall av *w* i ett gammalt **narwīk* är kanske möjligt. Större svårigheter vållar antagandet om så tidig förkortning av *i* i andra stavelsen, att det kunnat verka *i*-omljud och senare bortfalla. Men viktigast är invändningen, att man ej bör skilja namnet *Närke* från det *när*, som återfinnes i namn från såväl *Närke* som andra landskap. Från S:s utgångspunkt bör man därför snarast anta en utgångsform **nariā-wīk*. Till sist förefaller det mig ingalunda säkert, att namnet *Närke* utgöres av en sammansättning. Från *Närke* finner man i gammal tid ortnamnet **När* (i fsv. *Nærboas*) och inbyggarnamnet fsv. *Nærikia(r)* liksom numera på Gotland *När* vid sidan av *närkar*. Denna parallell talar för att det är fråga om en avledning med *k*; alltså *När* <**nariā-*, *närkar* < *nariā-ka-* (kanske-*kia*).¹ Det gotländska *närkar* har emellertid av J. Sahlgren i NoB 13 sid. 181 ff. förklarats som sekundärt till *Närkes närkar*. Medges måste därför, att sannolikheten av en *k*-avledning sammanhänger med förekomsten av avledningar på *k* bland appellativer och ortnamn överhuvud. Denna fråga behöver en särskild undersökning.

Ett aktningsvärt försök att finna en antagbar förklaring på en grupp svårtolkade ånamn gör A. Janzén i uppsatsen Vattendragsnamnet *Jōra* sid. 243 ff. J. anför först 3 bohusslänska och 4 norska namn, som han anser innehålla ett älvnamn *Jōra*. En östnordisk motsvarighet härtill finner han i det västgötska ånamnet *Djuran*. Dessa namn sammanställas vidare med kapellnamnet *Eura* och förleden i ånamnet *Eurajoki* från Finland. J. antager, att detta *Jōra* egentligen betyder 'vattnet' och att det står i avljudsförhållande till ett fvn. *aurr* med samma betydelse, vilket antages även förekomma i vissa sjö- och ånamn, samt till ett **ūr* 'vatten' som antages vara belagt i det sörmländska sjönamnet *Uren* (jfr fvn. *ūr* 'fint regn'). Ännu ett avljudsstadium menar J. i anslutning till bl. a. Walde-Pokorny, Vergl. Wb. d. idg. Spr. föreligga i fvn. *ver* 'hav',² ags. *war* 'ds.' m. m. Enligt J. återgår alltsammans på olika avljudsstadier av en ieur. rot *eyer-* med grundbetydelse vätska, vatten. Åtskilliga invändningar kunna göras här. Något nord.

¹ Att det ej kan vara någon avledning på *-ik* till en stam *nar*, såsom A. Noreen, Sv. etymol. sid. 26 ff. ville göra gällande, påvisades av J. Sahlgren i NoB 13 sid. 180 ff. Emellertid skulle man kunna tänka sig en avledning *nari-k-* enligt den regel, som finnes framställd hos A. Meillet, Introduction, sid. 276.

² Till ordet *ver* i bet. fångstplats vid havet har Torp i Nyno. et. ordb. en helt annan etymologi. Jfr också Walde-Pokorny a. a. 1 sid. 282.

aurr med betydelsen vatten är aldrig säkert belagt. Det *aurr*, som förekommer i Vqluspá v. 19 har av Snorre i Gylfaginning uppfattats som betydande 'sand, grus' el. dyl. Betydelsen av *aurugr* (-*igr*) i Vqluspá v. 27 hänger samman med betydelsen av *aurr* i v. 19. En helt annan tolkning av dessa ord finnes framställd hos R. Höckert, Vqluspá o. Vanakulten 1 sid. 74 ff. (jfr därtill Wessén i ANF 43 sid. 76 not 2); Sijmons-Gering Edda, Kommentar 1 sid. 23 f. med litt. Att ur sjö- och älvmamn säkert styrka förekomsten av ett nord. *aurr* 'vatten', synes mig ej möjligt (jfr Janzén sid. 251 f.). Angående speciellt det finländska *Aura å* kan hänvisas till H. Ojansuu, Suomalaista Paikannimitutkimusta sid. 37 ff. Samma avljudsstadium återfinner J. (efter flera förf.) i ags. *ēar* 'hav'. Men ordet *ēar* betyder dels jord, dels hav, och då beteckningar för hav överlag äro sekundära, finnes bl. a. den möjligheten, att bet. jord är ursprungligare. Jfr t. ex., att ags. *grund* m. betyder såväl 'jord' som 'hav'. En helt annan förklaring finnes hos Sijmons-Gering a. st. — Ett avljudsstadium *aur-* med samma betydelse vill J. återfinna i en del grek. ord. Men betydelsebestämningen är högst problematisk: *ἀναυρος* betyder 'bergsflod, vinterflod' (dessutom flodnamn), *ἄγλαυρος* betyder 'glänsande' (även namn på en källnymf), *Ἀῶρα* 'namn på en källnymf'. Se f. ö. ytterligare hos P. Persson i IF 35 sid. 199. Näppeligen kan man i dessa till sin ursprungliga betydelse svårbestämbara och delvis illa belagda ord finna något säkert stöd för grek. *αῦρα 'vatten'. På liknande sätt förhåller det sig med avljudsstadiet *ūr-* 'vatten'. Fvn. *úr* ne. betyder 'fint regn', nyno. *ur* m. bl. a. 'en stor hop el. massa, regnskyar i fjällen eller vid horisonten' (Aasen), nsv. dial. *ur* m. bl. a. 'snöstorm' (Rietz), fvn. *úrigr* visserligen 'daggig' men också 'våldsam, häftig'; jfr ytterligare nsv. *gra, yrväder*. Då *ur* och *gra* m. m. uppvisa sådana betydelse, är det fullt möjligt, att dessa och därmed sammanhängande ord höra ihop med nyno. *y* 'vimla, myllra', belagt i fvn. pret. *údi*. Att under sådana omständigheter med någon grad av visshet (eller ens sannolikhet) tolka sjönamnet *Uren* som 'vattnet', är knappast möjligt, särskilt som flera andra möjligheter finnas. Än svagare styrkt är avljudsstadiet *eur-*. Bland de exempel från nord. språkområde, som J. samlat, böra först de finl. namnen utsöndras, då de ha en fullgod finsk etymologi. Se Ojansuu a. a. sid. 42 ff. Avskiljas kan också det västg. ånamnet *Djuran*, som, då äldre belägg saknas, kan härledas ej endast ur *jūr* utan även ur *djur-* el. *ljör-*. Ett av de norska namnen skulle också kunna härledas ur *ljör-*, då äldre former saknas. — Då J. velat tolka namnen *Jōra* såsom innehållande ett ord för 'vatten', har han fäst sig vid »vattendragens oftast betydande storlek» (sid. 246). Men ätm. två av de norska vattendrag, som enligt J. böra ha hetat *Jōra*, äro ej särskilt betydande (se hos J. sid. 245). Men härtill kommer, att vi i andra

namn anträffa ett *iōr-*, som rimligtvis ej har betydelsen 'vatten', t. ex. fvn. *Íóra* 'kvinnonamn', *Íórheidr* d:o, *Íórúlfr* (*Iqr-?*) 'mansnamn' m. m. (se Lind Norsk.-isl. dopn.), fsv. ortnamn *Juraby*, (i) *Jurastom* (se Lundgren-Brate i Sv. landsm. X. 6 sid. 139), fda. ortnamn som *Jurlundæ*, *Jurlasæ* m. m. (se O. Nielsen, Oldd. Personnavne sid. 53). Betydelsen av det *iōr-*, *iūr-*, som ingår i dessa namn är givetvis oviss, men det synes mig vara en sund instinkt att söka föra dem samman med fvn. *iōfurr* och dithörande ord.

Andra bidrag innehållande ortnamnsförklaringar äro G. Kallstenius, *Tönnet* och *Stöllet*, två värmländska bynamn sid. 1 ff.; B. Collinder, *Der älteste überlieferte germanische Name* sid. 92 ff.; I. Lundahl, *Namnet Kovra* sid. 163 ff.; G. Ekholm, *Brudevælte* sid. 192 ff.; H. Gustavson, *Lauphargi* sid. 295 ff.; G. Knudsen, *Skiveren* sid. 309 ff.; I. Modéer, *Namn från Sønderjylland* sid. 322 ff.; G. Langenfelt, *Senoren* sid. 326 ff. I en del bidrag finner man identifikation av namn, eventuellt följda av förslag till namntolkning. Till denna grupp höra följande bidrag: Anne Holtsmark, *Rosmo-fjöll Rinar* sid. 62 ff.; G. Franzén, *Några östgötska namn på -os* sid. 283 ff., E. Wigforss, *Figeholm* och *Hösterum* sid. 330 ff., R. E. Zachrisson, *Some identifications of Place-Names in Old English Charters* sid. 379 ff. En särställning intar ett bidrag av P. N. Peterson, *Fiskeplatser vid Vallda och Onsala* sid. 98 ff., där man får upplysningar om namn och läge på en del fiskeplatser.

Mycket intresse tilldrar sig D. Strömbäcks välskrivna uppsats *Kungshatt*. Sågen och dikt omkring ett ortnamn sid. 365 ff. Förf. visar här, hur ett ortnamn, sedan det tolkats felaktigt, kunnat ge upphov till olika sägner. Skalden K. A. Nicander har känt dem, men i sin dikt *Kungshatt* har han låtit fylligare stoff inflyta från Körners dikt *Harras*, *Der kühne Springer*.

Om ortnamn i sekundär användning handlar Th. Hjelmqvists bidrag *Några verkliga eller fingerade namn som eufemismer* sid. 402 ff. Av intresse för ortnamnsforskningens historia är R. Iverssens anteckningar om »En norsk navnetolker fra 1500-tallet» sid. 384 ff.

Namnforskning omfattar ju också personnamn. Frågor inom deras område ha behandlats av flera bidragsgivare. Så skriver H. Jungner om »Källby hallar. Några namnfrågor i samband med ett västgötskt runminnesmärke» sid. 215 ff. R. G:son Berg behandlar »Några stockholmska vedernamn på 1840- och 50-talet» sid. 279 ff. Lis Jacobsen och Erik Moltke meddela »Nyt navnestof i gamle runeindskrifter» sid. 411 ff.

Till sist innehåller festskriften sid. 425 ff. en välkommen bibliografi över »Bengt Ivar Hesselmanns författarskap» av E. v. Döbeln.

Som av denna översikt framgår, är festskriftens innehåll synnerligen rikt och växlande. Många äldre forskare ha lämnat viktiga bidrag. Men särskilt fäster man sig vid raden av unga och yngre författare, som medverkat. En kritisk läsare kommer helt säkert ofta att hitta fel i deras framställning och göra invändningar mot deras tolkningsförslag. Men ingen torde undgå att lägga märke till ivern och intresset för ämnet hos uppsatsernas författare. Och till sist är dock detta en egenskap i hög grad ägnad att föra forskningen framåt och på den grund en tillgång av lika oskattbart värde som mången annan.

Valter Jansson.

B. Risberg: Den svenska versens teori. Senare delen: Rytmik och metrik. Sthlm 1936. 308 ss.

Bernhard Risbergs andra del av Den svenska versens teori är enligt anmälares mening det mest betydande bidrag, som i vårt land lämnats till den metriska diskussionen. Fråga är, om något modernt, rent systematiskt arbete inom metriken kan upptaga tävlan med den svenske metrikerns verk i fråga om mångsidig och skarpsinnig framställning av de viktigaste problemen.

Den disposition, som arbetet följer, är praktisk och välproportionerad. Den enda anmärkning, man härvidlag frestas göra, gäller en viss utförlighet i avsnitten om vad som kallas de »prosodiskt-metriska oregelmässigheterna». Gärna medges emellertid, att den faktiska utvecklingen av metriken debatter motiverar en åtminstone uttrycklig och markerad behandling av verstypen »Jord som mig fostrat har» och annat liknande. Vad dessa metriska »oregelmässigheter» föra oss in på, är för övrigt de oändligt skiftande individuella rytmerna. Och dem kan en systematisk metrik ju enbart ha att antyda, icke att redogöra för. Ingen dikts rytm är i realiteten alldeles lika de andras, och såtillvida kan man säga, att rytmikens historiska verklighet består av oregelmässigheter. Men detta blir den tillämpade historiska metriken sak. Och denna vetenskap är ifråga om förberedande, enhetlig, praktisk terminologi ännu ytterst vanlottad och har av Risbergs sunda grundläggande synpunkter fått mycket stor hjälp.

Icke minst gäller detta de stimulerande utredningarna om »oregelmässigheter». Själva grundtendensen att icke betrakta avvikelser från »schemat» som fel, utan att tvärtom inse den konstnärliga omväxlingens nödvändighet är högst tacknämlig

i ett arbete som detta (särskilt § 186 s. 131). — Beträffande en rätt viktig detalj, läsningen av »Jord, som mig fostrat har» o. dyl., vill rec. göra en reservation. R. talar här § 181 (s. 126) om en deskription av versens början som *daktyl*, men tyckes anse denna blott »ytligt» sett riktig. Den kan, heter det, vara »praktisk» som »beskrivning». Enligt min mening är den förklaring, som den systematiska metriken skall ge, just en beskrivning. Och den nämnda beskrivningen träffar dessutom enligt min mening ej så illa realiteten. Vida mer träffande är dock, det medgives villigt, Risbergs egen. Den är, som han själv säger, invecklad — man kan tillägga, alltför invecklad för skolbruk; den laborerar med förlängd upptakt och synkope. Men den kommer närmare verkligheten än någon förut framställd. (Kanske är det, inom parentes, ännu mer korrekt att räkna med svävning mellan olika metriska tendenser, en svävning som något beslöjar skillnaden mellan höjning och sänkning. Att tonaliteten i fall som den Tegnérskas typversen spelar in, har ju särskilt Hj. Lindroth framhållit.)

Det är klart, att man inför ett så omfattande och betydelsefullt verk vill markera den avvikande uppfattning, som kan finnas på vissa punkter — så för anmälarens del i fråga om kvantitetens roll (se nedan s. 282), detta just emedan man livligt uppskattar verkets mission. Man bör emellertid då först poängtera de vida övervägande förtjänster, som göra boken till en fulländning av Risbergs livsverk.

Redan har framhållits verkets mångsidighet. Det torde i själva verket icke finnas någon viktigare principiell fråga, som Risberg lämnat obehandlad. Hans diskussion är alltid sansad och inriktad på positiva resultat.

Alltifrån förordet visar sig författaren inse vikten av den principiella likhet som existerar mellan musikens och versens rytmförhållanden. Denna insikt har präglat Risbergs verk även i den tidigare upplagans form, men den kommer nu betydligt klarare till sin rätt. Den tillämpas också vida följdriktigare än metriker i allmänhet vågat göra. — Att konsekvensen icke sträckts så långt som det varit önskvärt¹ är icke så underligt med hänsyn till metriken allmänna läge. Enligt anmälarens mening är en ur musikskriften härledd beteckning för metriken material den enda, som kan ge det metriska versstudiet, icke minst i skolan, en praktisk, verksam och enstydig ledning. Musikskriften (som naturligtvis skulle modifieras på lämpligt sätt) kan ju härvidlag förstås även av dem som icke äro musikaliska, eftersom det är fråga om taktens, ej om tonhöjdens realiteter.

¹ Jfr hos Risberg s. 202 med hänvisningar. Vidare i det följande.

I samband med körläsning har jag kunnat konstatera, hur en beteckning, som med gängse system varit oläslig, blivit lätt begriplig för en klass efter hänvisning till notskriftens parallell. — Om exklusivt musikaliska subtiliteter är det inte fråga, då man kräver alltfört ökat samförstånd mellan sångens och versens nomenklatur. Ett gott steg framåt betecknar i varje fall Risbergs metrik även här.

Viktigt är vidare, att Risberg betonar de kvantitativa förhållanden som givetvis höra med till all rytm, som ligga i rytmsens idé. Versens beståndsdelar ha en tidsutdräkt, som rytmsinnet uppfattar som identisk från takt till takt. Då man förnekat detta har man, säger R. träffande, förnekat »en för varje rytmiskt förlopp konstitutiv egenskap» (s. 60). Detta förnekande är, som R. också antyder, väl ej numera så vanligt. Men det torde alltfört vara väsentligt, att det gendrives med så klara skäl som det anmälda arbetets.

En annan sak är, att R. i viss mening överbetonar det kvantitativas roll i versrytmen; därom mera i det följande.

De enskilda taktdelarna ha, säger R. med allt skäl, som följd av takternas s. a. s. ideella likhet också de en bestämd tidsutdräkt, utan vilken de ej skulle bli led i en rytm (anf. st.). Det viktiga är även härvidlag, att rytmsinnet uppfattar likhet och rytmisk proportion (även om t. ex. maskinella mätningar skulle visa nyanser i den faktiska längden).

Den kanske förnämsta vinst, som R. tillfört sin svenska metrik, står i samband med hans musikalitet. Jag syftar på den företeelse, som R. här kallar penultimateänjning eller förkatalex, ett fall av »kontraktion» eller dubbelictus (företeelsen möter även på andra håll i versen än vid dess slut). Först genom denna terminologi och den iakttagelse, som den innebär, bli i själva verket en mängd svenska (och icke-svenska!) verser korrekt beskrivna. *Hjälte* i: »Kung Carl den unga hjälte» har en annan betoning än ordet *hjalte* i raden: »skalden, tänkaren och *hjalten*, / allt det härliga på Jorden.» — Ord med dylik dubbelictus¹ — »tänjda» ord, eller ord med kontraherad rytm — möta i de allra flesta stigande verser som ha tvåstavig versutgång och dessutom i många fallande rytmer. Den av Risberg genomförda tolkningen innebär alltså en högst betydande vetenskaplig vinst. Andra metriker ha varit innes på samma läsning (dess principiella vikt framhölls av mig, efter Risbergs tidigare upplaga, i Nysvenska studier 1924). Men både det klart motiverade initiativet och dess framläggning i ett

¹ Företeelsen »dubbelictus» kan också innebära, att den ena takt-delen — i raden ur Carl XII den fjärde ictus — faller i paus; »hjalten» läses naturligtvis då ej med mer än ett taktslag.

stort systematiskt verk är Risberg ensam om. Det återstår, här som i många fall, att tillämpa den vunna oemotsägliga nomenklaturen på det historiska material, som poesiens filologi, stilistiken, har att söka tolka.

Ett helt avsnitt, som genom sin uppslagsrikedom är kärkommet just för stilanalysen, är det som behandlar *strofen*, dess olika struktur med hänsyn till radantal och till »byggnad och rimning» (s. 236 ff.). Den så kallade period- och strofbindningen synes mig, som jag ofta haft tillfälle framhålla, vara en oundgänglig faktor vid en konkret analys. Det är mycket tacknämligt att även härvidlag få principiell vägledning inom den Risbergska metriken översiktliga ram.

Vad R. har att säga om *fallande och stigande* rytm, hänger delvis samman med hans förståelse för musikens rytm och beteckningssätt. Odisputabelt rätt synes mig R. ha, då han framhåller, att notskriften ger oss en bekväm beteckning, och en lätt tillämpad även för vers, genom att markera takterna från deras starkaste ictus, alltså genom de före höjning placerade taktstrecken. Denna beteckning innebär naturligtvis icke, framhåller R. här som tidigare (och som jag framhållit Nysv. stud. 1924), att all rytm vore fallande; det är helt enkelt en för enhetlighets skull gjord generalisering i beteckningen. (R. s. 31).

Emellertid tycks R. icke bevara den konsekventa syn på beteckningen med »upptakt», som här redogjorts för.¹ Redan s. 32 talar han om en »avgjord benägenhet att höra det betonade ljudet som taktbörjande» (efter Meumann; med vissa modifikationer synes dock R. ansluta sig). Denna tankegång tar förf. efter en del överväganden upp och bekräftar med ett citat från v. Kraemer (s. 32). Det skulle vara särskilt passande för svenska språket att »avskilja upptakt». Naturligtvis medger man gärna, att olika språk förhålla sig olika till fallande och stigande rytm, liksom att germanska språk gynna fallande enheter. Men R. sluter härav, att man inte borde upprätthålla skillnaden mellan stigande och fallande vers alltför strängt (anf. st.). Detta kan i varje fall inte vara riktigt i den meningen, att »upptaktens avskiljande» skulle ha något med saken att göra, ty den var ju blott en beteckningsfråga: att man placerar svag takt del framför taktstreck betyder ju inte att den liksom stode utanför systemet, och att detta började med taktstreck och vore fallande. R. har alltså här råkat in på en motsägelse eller åtminstone oklarhet. Det blir icke bättre i fortsätt-

¹ Första upplagan av verket är härvidlag inte bara kortare utan oemotsägligare. Därmed är ej förnekad att de nytillkomna diskussionerna kunna föra problemen framåt.

ningen, då han å ena sidan erkänner, att fallande och stigande rytm må skiljas åt — något som man tacksamt noterar; å andra sidan förlägges denna skillnad till olika stämmingsvalörer (»livligare för stigande, lugnare för fallande rytm»).

Detta sista om stämmingsvalörerna tål att tänka på. Med alla väsentliga rytmiska olikheter äro enligt min mening stämmingsnyanser förknippade. Detta är alltså inte något utmärkande bara för dualiteten stigande : fallande. Skall en generell stämmingsmot-svarighet anges, vilket är svårt nog, så kan annars den mellan »livligare i stigande, lugnare i fallande rytm» väl få gälla. Men det viktiga är, att på detta sätt det deskriptiva icke tillgodoses på samma sätt som i andra distinktioner. Låt oss ta en parallell från andra delar av terminologien! Icke kan man säga, att skillnaden mellan fyr- och tretakt vore definierad, om man endast angäve det olika »etos», den »stil- och stämmingskaraktär», som givetvis finns också där. Lika litet skulle väl metrikeren ge sig tillfreds med att säga, att vi med troké resp. daktyl mena versdelar av å ena sidan lugn, å andra sidan mer eldig och »löpande» stilkaraktär — fastän dessa skillnader i »etos» rimligtvis kunna förknippas med de olika versfötterna. På samma sätt: det är gott och väl, att en stigande, närmare bestämt jambisk rytm, verkar, eller kan verka, »fast och spänstig», medan den trokeiska verkar »mjuk och glidande» (s. 78). Men det måste till dessa intryck finnes ett korrelat i den rytmiska strukturen. Så menar R. också s. 79. Han frågar sig där vad som hos de stigande och fallande rytmerna skapar den olika karaktären (§ 112). Svaret blir närmast, att i stigande (»protesiskt börjande») vers förlägges insnittet mellan verserna före svag takt-del, men i de fallande (»tesiskt börjande») före stark takt-del. Ja, detta är ju vad man i allmänhet menar med stigande och fallande rytm, d. v. s. man tänker sig nog ofta — vilket R. i fortsättningen, s. 79 f., också gör, fastän i en terminologi, som tycks mig dunkel — att ej blott versingången är stigande respektive fallande, utan att rörelsearten präglar hela versen. Men det är skäl att betona, att en vers som börjar t. ex. stigande icke nödvändigt behöver vara stigande i hela sin gång, än mindre gäller detta om en hel dikt. Det hör tvärtom, som R. riktigt menar, till ovanligheterna att man möter en så markerat stigande versrad som: »I eld, i blod, i frost, i svält.» Alltså: man kan använda termerna stigande och fallande vers, för översiktlighets skull, med hänsyn till endast versradens egenskap att börja stigande resp. fallande, med sänkning resp. höjning. Men det är ju också viktigt att se till, vilka kombinationer versens inre företer. — R. frågar sig, om inte det genomgående intrycket av stigande eller fallande också beror på en »inre rytmisk» skillnad, men

han synes mena, att sedan versbörjan angivit rörelsearten, gör denna sig gällande »psykologiskt», »huru än versen i sitt inre är språkligt uppbyggd» (s. 79, § 112, petitstil). Detta synes mig otänkbart. Om intrycket från versbörjan, den »psykologiska» taktkänslan, verkligen gör sig gällande, så måste den också yttra sig, i det den just så vitt möjligt för samman stavelserna till stigande respektive fallande led. S. 79 talas om en tänkbar, olika kvantitativ uppdelning inom takterna vid fallande resp. stigande rytm: »Man kunde då tänka sig, att den rytmicering av versen, som åtföljer läsandet av en stigande och en fallande meter, tog sig uttryck i en obetydlig utdragning, subjektivt känd och även objektivt utförd, av sista elementet i vardera rörelsens rytmvågor». Den nämnda »rytmiceringen av versen» blir enligt min mening »uttryckt», eller rättare, den består själv i det faktum, att i en som helhet (t. ex.) stigande vers kombinationen svag-stark stavelse genomföres (alltså ej blott inträder i versens början).

Då R. vill visa, att det stigande eller fallande förloppet är verksamt »trots för båda lika inre byggnad», söker han så vitt jag kan se att visa en *contradictio in adiecto*. Och hans bevismedel består olyckligtvis i en skandering av Tegnerverser (resp. av konstruerade fallande verser), där han glömmer sin egen penultimatänjning. Ty en sådan finnes i »Hur lycklig jag till Valhall ginge», men icke i den av R. konstruerade, fallande: »Lycklig jag till Valhall ginge»! Här menar R., att han vid sin konstruktion »blott» avlägsnat upptakten och att den »inre rytmiska byggnaden» vore lika (s. 78 f.). Skillnaden skulle blott vara denna gåtfulla skillnad i »etos» som enligt R:s mening icke har någon annan riktigt säker och genomgående metrisk realitet att bygga på än versingångarna. Som synes, blir i detta fall takten väsentligt annan, beroende just på de företeelser vid versslut i stigande rytm, som R. själv så förträffligt har utrett. — Men även där antalet höjningar förlöper parallellt, även där det fränsett skillnaden fallande: stigande råder så stor likhet som möjligt, även där måste jag anse, att en fallande vers icke blott »psykologiskt», utan påtagligt metriskt, har andra egenskaper än den stigande. Och detta är, menar jag, icke blott en tänkbar möjlighet (såsom R. antyder s. 80, § 113) utan det är en nödvändighet. Vore det ej så, skulle vi inte ha skäl att tala om fallande och stigande vers, utan på sin höjd om fallande och stigande versingång. En annan sak är, en viktig sak för resten, att som redan sagts kombinationerna inne i en versrad och ett helt av versrader bli ytterst varierande, och därför blir det praktiskt lämpligt att helt enkelt kalla för stigande den rytm, där raderna börja med sänkning. Därmed binder man sig s. a. s.

endast för att versingången är stigande (fallande). Men i realiteten drar versingången oftast det följande med sig — en verkan som då icke kan kallas blott »psykologisk», utan som helt enkelt består i en tendens till upprepning av versingångens rörelseart.

I samband med det nu behandlade problemet tar förf. upp den terminologi, som skiljer på meter och rytm. Hans avvisande hållning härvidlag finner jag ytterst befogad och välgörande. Då man använt »meter» och »rytm» som, icke synonymer, utan bestämt särhållna termer, menar man väl å ena sidan grundschema, å den andra detaljvariationer. (Jfr Risbergs referat och kritik ss. 33, 81.) Denna skillnad bör enligt min mening betecknas på ett mindre dunkelt sätt än med de nämnda termerna — varför inte just helt enkelt med uttrycken »grundschema» (eller: »grundrytm», »helhetsrytm»), och »nyans» eller »variant» eller dyl.

Till bokens mest centrala partier hör översikten av rytmer efter det olika antalet höjningar, alltså av de olika »taktningarna» (s. 186—200). Beskrivningarna av dessa, alltifrån »en- och tvåhöjd» vers till den »sjuhöjda», äro genomgående noggranna och fylligt illustrerade. Icke minst viktigt är, att förf. gör rättvisa åt den »svävande» rytmikens faktum, då han talar om t. ex. »trehöjda» verser som »labila», s. 189 eller om de fyr- och femhöjda kvinnliga jambversernas svävande mellanställning (s. 192). Denna hänsyn till ett versschemas faktiska fluktuationer redan i själva schemat är ytterst nödvändig för att skanderingens teori icke skall fastna i död schematism. Om den »svävande» principens innebörd hänvisar jag till min specialutredning i Nysv. stud. 1924, och senast i samma tidskr. 1937. Det där av mig första gången särhållna, speciella »svävande» versmåttet (i Rydbergs Betlehems stjärna, Atterboms Vandrarns aftonvisa), beröres av R. i förbigående, § 260, slutet.

Ytterst viktiga problem behandlar R. på ett som vanligt stimulerande sätt i avsnittet om dipodi och tripodi (samt om så kallad »monopodi») s. 200—209. Den bestämda rytmiska skillnaden mellan tvåledad och treledad takt, som R. tidigare påpekat, utredes nu mera uttryckligt med anknytning till mina inlägg i Nysv. stud. 1924. R. påpekar träffande (s. 203 f.), att »en rytmisk känsla avgjort strävar emot sammanförandet till en period av fyr- och trehöjd (fyr- och tretaktig) vers med bibehållande av deras taktolikhet». (Exempel torde kunna finnas på polyrytmisk hopgruppering, men de motsäga i så fall icke regeln).

Tretaktningens, alltså tripodiens, särart betonar förf. ytterligare s. 208.

Om man nu tillerkänner tripodien särart, blir det enligt min mening i varje fall en rimlig terminologi, att också tala om *dipodi*.

Också erkänner förf. § 284 att fyr- och åttataktning är dipodiskt inrättad till sitt schema. Detta om schemat framhåller R. i motsats till den så kallade konkreta gestaltningen.¹ Men metrikern har att söka ett schema, som icke är dött. Och har man erkänt, att schemat härvidlag är dipodiskt, så har man insett just den dipodiska realitet, som jag pläderat för. — Mot R:s hela musikaliska grundläggning svär vad som sägs s. 202 f. emot möjligheten att på visst sätt beteckna versrytm med notbeteckning. Man skall även vid sådan beteckning, heter det, behandla verstacker som verstacker. Annat har ingen påstått, i varje fall ej undertecknad.² »En viss analogi» mellan musikens och versens rytm (s. 202 nederst) måste väl på denna punkt, om någonsin, utsträckas till full — principiell! — överensstämmelse. — Då R. mot dipodimätningen citerar Heusler (samma sida överst), kan man ej undgå fråga sig, varför icke samma auktoritet får gälla i fråga om den genomförda notbeteckningen (som naturligtvis icke skall bortse från »den kvantitativa olikheten» mellan stavelserna i vers — när sådan verkligen finnes).

Den skillnad mellan *sång- och talvers*, som R. här anknyter till, tror jag endast har verklig existens som gradskillnad. Om någon annan skillnad än en graduell tror jag nu ej heller det rör sig, då R. förkastar men rec. vill principiellt behålla *dipodiens* begrepp. (Jfr härom min utredning om tempot, Nysv. stud. 1937, s. 43). Det har aldrig av mig hävdats, att man skulle förnimma det dipodiska schemat ständigt på samma sätt — det lika litet som något annat schema. Men till principiellt oväsentliga »tillfällighetsfyllningar» (Heusler enligt referat hos R.) kan jag ej reducera *dipodiens* faktum. — Då »dipodiskt och tripodiskt utsträckta ordgrupper» första gången beröras, i arbetets förord, anföres ett argument, som knappast torde kunna godtagas, frånsatt vad man anser om själva den metriskas stridsfrågan (och frånsatt termfrågan om »högre rytm»). Det heter nämligen, att

¹ Jfr till min kritik här delvis den likartade invändningen av Sylwan i Nysv. stud. 1937 s. 238.

² Ej heller kan jag godtaga R:s något beslöjade invändning (s. 203 överst) mot en beteckning som tilldelar alla stavelser »samma korta notvärde». En sådan beteckning *kan* vara riktig, enligt min uppfattning; men givetvis ej enligt Risbergs, eftersom han ju ersätter intensitetsskillnad med kvantitetsskillnad, som ses av det följande. Att stavelserna i en versrytmisk följd alltid skulle vara »lika korta» (eller lika långa!), har jag å andra sidan naturligtvis ej sagt, och det följer ej av den position jag intagit i mina inlägg Nysv. stud. 1924; (jag antar nämligen, att denna eller en besläktad ståndpunkt åsyftas av R., ehuru intet uttryckligen säges).

man som sakkunnig i dipodifrågan bör erkänna »en metriker som författat tiotusentals verser i en mängd olika versmått» o. s. v. (s. 7). Gärna erkännes den verkliga erfarenhet i fråga om vers, som präglar både metrikern Risbergs och den metriske praktikern Risbergs verk. Men att från den ena verksamheten sluta till auktoritet i den andra skulle leda till besvärliga konsekvenser, (om t. ex. alla våra diktare kastade sig in i metrisk debatt —).

På en punkt måste anmälarer helt avvika från R:s principiella inställning. Kvantiteten blir för R. ej blott *en* rytmisk faktor — att den är det, har redan i denna recension betonats med anslutning till förf. Den blir tvärtom i så hög grad dominerande, att själva den rytmiska växlingen mellan höjning och sänkning för R. kommer att innebära en väsentligen kvantitativ sak. »Stark takt» kräver enligt R. »lång stavelse», medan svag takt uppbäres av kort (s. 75). Detta är ej »blott» en principfråga, som kunde anses utagerad, sedan man fastslagit att R. talar om »lång och kort» stavelse, där andra tala om stark och svag, betonad och svagtonig o. dyl. Grunduppfattningen präglar hela terminologien i åtminstone ett avsnitt som s. 84—87 (om »korttesiska och långarsiska takter»). Men även om det »blott» gällde principen kvantitet som ensam rytmfaktor, måste denna sägas vara betänkelig i ett annars så väl genomtänkt och på reell iakttagelse byggt verk. Att vår germanska vers bygger på en växling av starkare och svagare accentuering, regulariserad inom regelbundnare tidsavsnitt än det vanliga talets, synes oemotsägligt. Och R. har härvidlag veterligen få meningsfränder. (Dock kan jag ej se någon invändning på denna punkt i G. Kallstenius' anmälan om verket, Nysv. stud. 1937 särskilt s. 86). Något som ej hindrar, att han kunde ha rätt — men det är så mycket viktigare att betona hans, enligt min mening, oriktiga tolkning, som hans verk i övrigt är så väl förtjänt att anses auktoritativt.

R:s hårdnackat hävdade kvantitetsteori leder till vanskliga läsningar. Så heter det s. 75, att tvåstavsetakten (troké, jamb) är tretidig, grafiskt att beteckna med fjärdedel + åttondedel eller åttondedel + fjärdedel. Skulle trokéer som »Våren kommer» hos Tegnér vara att läsa i tretakt? Det bleve en skandering av haltande art, ett sådant våld på versens realitet, som bragt oförtjänt vanrykte över skanderingens och metrikerens begrepp. — Ej heller kan man återge fyrstavsetakten, t. ex. *människorna*, som »femtidig» d. v. s. som en fjärdedel och tre åttondedelar.¹ Allt detta kommer av tendensen att betrakta den starkast betonade stavelsen såsom eo ipso längre.

¹ Konsekvent mätas s. 155 exemplen på peonisk vers i 5!

Med det här bemötta undantaget synes Risbergs metrik vara icke blott den bästa tillgängliga orienteringen i ämnet, utan en vetenskaplig insats av bestående vikt.

Det bör till slut icke glömmas, att det mångsidiga valet av vers exempel gör boken till en god stilhistorisk, förberedande orientering. Likaså ges nyttiga skisser över vissa särskilt viktiga rytmiska formers historia och goda exempel på rimmets och assonansens roll. Blott i något enstaka fall torde man här ha skäl att ifrågasätta tolkningen. Anmälarer har i kapitlet om antika versformer en sådan invändning. Jag nämner den, emedan den gäller en så viktig sak som rytmen i Runebergs Kung Fjalar. R. förnekar att första sången genomgående har börjande enstavigt takt (s. 265). Det skulle vara, menar han, »en annars okänd egenhet» i vår diktning. Det unika i Runebergs självständiga antikiserande vers kan dock ej vara ett skäl mot den enda läsning, som här är möjlig, d. v. s. just med enstavigt första takt (ej »upp-takt»!). »Sått hög å sin kónungastól». Ej heller motbevisas denna läsning av att stavelsen i fråga i en del fall ej har samma starka meningsbetoning som i första strofen och i många andra. (R. anför bland rader med icke »avgjort lång upptakt»: »Hon mötte hans öga och log»). Detta är som sagt en enstaka anmärkning. Översikten av vers- och stroffer är den på en gång insiktsfullaste och lärdaste vi äga.

Enastående lärd och vidsynt är också den hänvisningsapparat, som arbetets Anmärkningar erbjuder. Här liksom förut i verket möter man en lycklig förmåga hos förf. att göra rättvisa även åt honom främmande teorier.

Som god versiakttagare har förf. givetvis sinne för rytmen s stämning s verk an. Detta bör påpekas, ehuru det kunde synas onödigt att ta en så självklar sanning i försvar, som denna: att de rytmiska skapelserna, såsom rytm, uttrycka ett innehåll. Och detta rytmen s uttrycksvärde kan man givetvis endast kontrollera genom att jämföra den rytmiska stileffekten med andra stilverkningar i konstverket och med dettas helhetskaraktär. Finner man därvid en överensstämmelse, så är det ingen subjektiv intolkning att räkna med rytmen som målände en viss stämning. — Ehuru dylika karakteristiker närmast bli de speciella stilmetriskas undersökningarnas sak, påpekar jag de goda analyser — låt vara något generella, men det ligger i arbetets natur — som förf. ger t. ex. på tal om trokeisk femtaktning (»stillsammare och förbehållsammare» än den »ledigt uppträdande» femtaktiga jamben. S. 196) och om sju- och åttataktningarna med deras som helhet »ståtliga och monumentalas» kynne (s. 200).

Uppsala sept. 1938.

Nils Svanberg.

Gudmund Schütte, Gotthiod und Utgard, Altgermanische Sagen-geographie in neuer Auffassung. 1—2 Bd. Kjøbenhavn & Jena 1935—1936.

Dette omfangsrige Værk er Frugten af et Livs ihærdige, dybt interesserede Arbejde og bæres helt igennem af en imponerende Lærdom. Populært eller let tilgængeligt fra Formens Side kan det ingenlunde kaldes; den Kres, Forfatteren har haft for Øje, er aabenbart de sagkyndige Videnskabsmænds. Indenfor den maa hans Arbejde i hvert Fald søge sine Læsere og vil forhaabentlig ogsaa finde dem, da det bryder ny Baner og anviser ny Methoder til Undersøgelsen af et Omraade, man roligt kan betegne som et Forskningens Vildnis.

Værkets Formaal er at give en Fremstilling af Oldgermanernes (o: Gothernes) kronologisk-geografiske Opfattelse og Synskres, saaledes som den til forskellige Tider afspejler sig i Racens episke Digtning og de dermed i Forbindelse staaende Sagn. Racen bestod dengang, d. v. s. i de første 500 Aar af vor Tidsregning, af en Række Stammer, der, saa at sige bestandigt, befandt sig paa Vandring, efter at de i Tidernes Morgen efterhaanden havde forladt Urhjemmet, Øen Scatinaia,¹ d. v. s. den skandinaviske Halvø, der langt ned i Tiderne blev betragtet som en uhyre Ø.

Derfor er det indlysende, at skal man ud fra Racens Digtning og Sagn danne sig en Forestilling om dens historisk-geografiske Synskres, dens Hjem og Omgivelser, den gang Digtet eller Sagnet blev til, saa er det nødvendigt at analysere og identificere de i Kilderne forekommende historisk-geografiske Forestillinger, bestemme deres Hjemsted, nærmere og og fjærnere Omgivelser, ja de Egne, som ligger helt udenfor Synskresen.

Undersøgelsen af dette særdeles vigtige Punkt er for hele Værkets Vedkommende gennemført skematisk ved stadig Deling af Stoffet efter en Midt-, Mellem-, Yder- og Nulzone. Methodisk set er der ved Zoneinddelingen vundet meget for den historisk-geografiske Sagnforskning — der er jo Tale om en Race, som stadig befinder sig paa Vandring — men paa den anden Side giver den, saaledes som den er gennemført, Værket et Anstrøg af tør Schematisering, der i Længden virker meget trættende, hvad Forfatteren selv synes at være klar over.

Endvidere er det for de hyppigt forekommende Remsers og Opregningers Vedkommende en lagttagelse af Betydning, at der i dem viser sig en gennemført Rangforordning, de vigtigste Led anbringes saagodt som udelukkende enten først eller sidst (se

¹ Saaledes staves Navnet i de bedste Haandskrifter af Plinius Naturhistorie 4, 14.

Forf:s Oldsagn om Gothiod S. 94 ff.). Endelig har Forf. i tredje Bog af dette Værk samlet en Række andre markante Iagttagelser over denne Overleverings Opfattelse og Fremstillingsform. De vil vise sig at være af stor Betydning ved Stoffets Behandling. Ifølge Tacitus Germania c. 2. var Digtet den eneste Form, hvori det germanske d. v. s. gothiske Folk indtil da havde nedlagt sine Erindringer om Fortiden og fremstillet sin Historie. Men historisk Poesi, særlig i hine fjærne, barnlige Tider, ligger jo øjensynligt milevidt fjærnt fra det, vi kalder Historie. For det første er og var denne Digtning's Formaal et ganske andet. Allerede den dybsindige græske Forsker Eratosthenes hævder (Strato Geogr. 1, 7): at enhver Digtters Bestræbelse gaar ud paa at vække Stemning hos sit Publikum, sine Tilhørere, ikke paa at belære det, men desuden var den Tradition, disse Digttere byggede paa, meget tidligt i Poesiens Hexegyde forvandlet til et fuldstændigt Chaos; endelig blev baade Begivenhedernes Gang og Personskildringen i utrolig Grad forvansket ved ensidig Forherligelse af Stammens Helte og den digteriske Kompositions Krav. Alt bliver særdeles vanskeligt at identificere, naar det atter og atter gengives i denne Digtning's Tryllespejl.

Det er gaaet med den historiske Tradition i denne Gengivelse ligesom med de Samanidemønter fra 9. og 10. Aarhundrede, Vikingerne for Skind og Pelsværk tiltuskede sig fra Orientens Kulturcentra. Meget ofte er disse Sølv mønter klippede og hakkede i Smaastykker, saa Præget næppe kan erkendes, og Grunden er den, at for Vikingerne var Mønterne som saadanne og deres Præg uden Betydning. Sølv et var i deres Øjne en Vare, hvormed der betaltes efter Vægt. Her ligesom i Sagnhistorien mødes to Verdener med incommensurable Værdimaalere.

Dette blot for at klargøre for Læseren, at overfor Problemer, der skabes af et saadant Materiale, er det umuligt at finde Vej frem gennem Vildnisset ved Hjælp af almindelig historisk Kritik eller den sammenlignende Sprogvidenskabs Lydlove. Haarene kan næsten rejse sig paa Hovedet af en skolet Filolog over adskillige af de Identifikationer, Dr. Schütte betragter som bombesikre og uomtvistelige. De fleste af dem kan vist alligevel være gode nok; thi dette Pionérarbejde følger sine egne Love.

Dr. Schütte begynder sine Undersøgelser med Urmythen om Folkets Tilblivelse og Stammedeling, som han kalder Mannungsstamtavlen. Kilden er Tacitus' Germania c. 2, hvori berettes, at Folkets Oprindelse og Tilblivelse blev besunget i Kvad, der, fordi det drejede sig om saa fjærne Tider, inbyrdes varierede ikke saa lidt. I det, Tacitus gengiver, berettes at Folket stammede fra Guden Tvisto, oprundet af Jorden; hans Søn var Mannus og efter dennes tre Sønner var de tre Hovedgrupper af germanske

Stammer opnævnte. Han tilføjer dog, at der var Varianter af denne Mythe, ifølge hvilke Mannussønnerne Antal var fler ligesom ogsaa de Stammers, der udledte deres Herkomst fra dem.

At Plinius Opregning af fem Stammegrupper (Naturhistorien 4, 14) med talrige Underafdelinger har nogen Forbindelse med Mannusmythen, betragter jeg som tvivlsomt. Hans Kendskab til Germanien og dets Folkestammer beroede fortrinsvis paa Selvsyn under et langt Ophold i Landet. Forøvrigt er der netop paa dette Sted en Lakune i hans Opregning, som vanskeliggør Afgørelsen.

Mannusmythen repræsenterer altsaa Gothernes tidligste kendte mythisk-geografiske Selvskildring. At Tacitus kun har givet os et Udsnit, forekommer mig ikke usandsynligt; Mythen har nok været noget udførligere om Tilstanden i Tidernes Morgen, og det er meget muligt, at Dr. Schütte i store Træk har Ret, naar han supplerer den ud fra senere germanske og nordiske Skabelsesmyther. Om flere af hans Sammenstillinger gælder dog hans egne Ord, at der skal skarpe Øjne til for at opdage Sammenhængen, og mine er desværre blevet saa gamle, at jeg ikke kan faa Øje paa den. Men i hvert Fald er jeg enig med Forfatteren i, at den saakaldte frankiske Folkestamtavle er en direkte Fortsættelse af Mannusmythen. Ligeledes er det givet, at den frankiske Stamme-liste og det andet Widsithdigt har mange fælles Stammenavne; men at det sidste kan betragtes som direkte Fortsættelse af det første, forekommer mig dog usandsynligt.

Hermed er vi naaet ned til det angelsachsiske Digt Widsith, som i Virkeligheden udgør tre forskellige Digte, der stammer fra Anglerfolket og muligvis skriver sig fra 6. Aarh. eft. Chr., snarest dog fra en noget senere Tid. De foreligger ikke helt i den oprindelige Skikkelse; Interpolationer og Ændringer fra senere Tider kan paavises; men Forvanskningerne er dog ikke synderlig omfattende.

Med Widsith er man inde paa Livet af det Materiale, Dr. Schüttes Bog arbejder med. Forfatteren har nemlig gjort disse Digte til sit Værks Centralposition, hvorfra saa at sige alle Traade udgaa. Han karakteriserer træffende Widsith som en episk *Wer ist's?* affattet i metrisk Form: Digtene recapitulerer den samlede episke Synskres hos Angelsachserne eller et bestemt Afsnit af den gennem versificerede Opregninger af dens fremtrædende Personer.

Det Første Digt (Widsith I) indeholder saaledes i 11 Linier en Opregning af Gothestammernes til Sagnkresene hørende Herskere, hvortil er føjet nogle Strofer til Forherligelse af Anglerkongen Offa. De nævnte Herskere omfatter en Periode af over 200 Aar.

Widsith II beretter om vedkommende Digtets Rundrejse til og Besøg hos alle Sagnenes fejrede Herskere, der skænkede ham

Gaver til Belønning for hans Sang. Ogsaa her omfatter Herskerlisten et Tidsrum af flere hundrede Aar. Efter Rundreisen vender Digteren tilbage til sit Folk, Myrgingernes Stamme, hvis Bopæl ikke kendes.

Endelig melder den tredie Widsithdigtning (Widsith III) om Gothernes ældre Slægter, som her regnes til Kong Ermanriks Følge. Tidsrummet, Digtingen spænder over, udgør adskillige hundrede Aar.

Man maa i højeste Grad undre sig over denne stemningsfulde Form for episk Digting, der har utrolig lidt med Poesi at gøre. I Virkeligheden er den kun et Spejlbillede i Skeletform af svundne Tiders episke Digting. Her er blot de tørre Navne tilbage af os ukendte, længst forsvundne Digtkreise om Stammens berømteste Konger og Helte. Den Interesse, de øjensynlig vakte hos Tilhørerne, kan menneskelig set kun have haft sin Grund deri, at de kaldte kendte Sange om svundne Tider til Live i deres Sind; og selv om der for os er noget fremmed og dødt, ja parodisk ved disse Skeletter af en ukendt episk Digting, saa har saadanne tørre Recapitulationer utvivlsomt spillet en Rolle i hine Tider, da Mindet om Stammens Fortidshelte udgjorde dens eneste aandlige Kapital. I modsat Fald vilde de næppe senere have fundet Efterlignere. En ganske tilsvarende rejsende Methusalem som Digteren af Widsith II møder vi nemlig paa norrønt Omraade i Nornagests Saga, der maa være temmelig gammel, da den er en af de mange Indskudsfortællinger, som Flatøbogens Olaf Trygvasons saga indeholder. Denne Olafssaga er utvivlsomt en Rest af Aris ældre Islendingabog; vi kan altsaa sætte Nornagestsaga til c. 1100. Forøvrigt er det meget undskyldeligt, at Dr. Schütte ikke har fæstet sin Opmærksomhed ved denne Parallel; thi Sagaen om den rejsende Methusalem, der kommer til Olaf Trygvasons Hof og beretter om sit mærkelige Liv, bestaar ikke af tørre Remser, men er sat op med stor Kunst, og en Del af Rejseberetningen er saa at sige gjort vidnefast ved Hjælp af Eddacitater.

Widsithdigtene indeholder altsaa for os et fortræffeligt, gammelt og meget omfattende Stof til Sammenligning med andre episke Sagnkrese, og selvfølgelig har Dr. Schütte efter bedste Ævne udnyttet dette udmærkede Materiale, det danner saa at sige Axen i hans Værk. Men ligesaa sikkert det er, at vor Tids Forskere i disse Digte ejer et enestaaende Sammenligningsmateriale, ligesaa lidt deler jeg hans Tro paa, at de direkte er benyttede i den norrøne Digting om gothiske Emner.

Skjalde og Sagamænd forstod i ældre Tider næppe Angelsachsisk, og en Digtekunst i Skeletform mangler desuden alle Betingelser for at kunne vandre fra Land til Land. For Fremmede er der i den intet fængslende, ingen Stemningsværdi; den vækker

ingen Minder til Live i deres Sjæl. Nej den norrøne Digtning for visse Partiers Vedkommende forbausende Lighed med gothiske Sagnkrese havde en langt nærmere liggende Grund. Den gothiske episke Digtning var ligesom senere Folkeviserne en fra Land til Land vandrende stemningsbaaren Digtekunst, den aandelige Føde for de herskende i hine Tiders krigerske og udpræget national-begejstrede germanske Samfund. Fra Tyskland er de Digte, vi nu almindeligvis kalder Eddadigte og adskillige andre, som Efterligninger eller Oversættelser i meget fjærne Tider vandrede først til Danmark, som tydelige Spor viser, senere derfra til Norge og Island.

Derfor er det en given Sag, at ogsaa den norrøne Digtning bør inddrages i Undersøgelsen. Forsaavidt har altsaa Dr. Schütte Ret; men den gamle norrøne Digtning, der ligger forud for den egentlige Skjaldepoesi, er jo ikke blot en Aflægger paa nordisk Grund af germansk Sagndigtning; den har sat selvstændige Skud, der har saare lidt med germansk Olddigtning at gøre, og som derfor ligger helt udenfor denne Undersøgelse.

Til disse selvstændige Skud regner jeg ubetinget Digtet om Braavallakampen, det mægtige Slag mellem den aldrende Harald Hildetand og Kong Ring.

Digtet selv er tabt, men vi har to prosaiske Gengivelser af det, en hos Saxo (ed. Holder p. 257 ff.), der som det fremgaar af Saxo's egne Ord, er Gengivelse efter en mundtlig (islandsk) Kilde, den anden er overleveret i Sögubrot, et Fragment af Knytlingasagaens tabte Sagnhistorie (Sögur Danakonunga ved C. af Petersens & E. Olson. Kbhvn 1919—25). Den af Saxo gengivne Text er langt den fyldigste og vistnok den ældste; men tre Navne i den paa islandske Helte(!) er faktisk interpolerede; thi Braavallaslaget falder før Islands Bebyggelse. Originaldigtet maa stamme fra 10 Aarhundre og røber sig tydeligt nok som norsk; saaledes er det Nordmændene, der afgør Slagets Udfald.

Navnene paa de Helte, der i Kvadet om Braavallaslaget optræder som Kong Haralds eller Kong Rings Kæmper, har den gamle norske Skjald ikke som Dr. Schütte antager, faaet fat i ved »grundigt at plyndre Widsiths Kadre»; det angelsachsiske Sprog var sikkert for ham en lukket Bog, og antagelig kendte han ingen anden Skrift end Runer. Nej, han har omhyggeligt skrabet denne mægtige Navnebunke sammen fra hjemlig nordisk Tradition, mundtlig overleverede Digte som Eddakvadene (Hama) eller gængse Sagn.

Naar Antallet paa disse Berømtheder er saa overvældende stort (hos Saxo 174), og Digteren aabenbart har gjort sig den største Umage for at samle saamange som muligt selv for fjærnere Egne indenfor Kvadets Rammer (Toki Jumensis 3: Toki fra Jomsborg),

saa er Grunden den, at det i hine Tider betragtedes som en national Hæder, at en Landsmand eller Stammefrænde nævntes i en saadan Opregning: Digtet var, saa at sige, en national Adelskalender.

Medens Braavallakvadet absolut har sin Rod paa nordisk Grund, hører Volundkvadet ubetinget til den i Norden indvandrede germanske Sagnkres og stedfæstes i Norden forskellige Steder, nemlig der hvor vedkommende Digter eller Efterligner havde hjemme. I Thidreksaga, hvis Forfatter ogsaa har benyttet gamle danske kvad, siges Kong Nidud at herske i Thy, og det gamle Völundkvad, der er overleveret i Forbindelse med Eddadigtene, hviler aabenbart paa en svensk Redaktion: her hører han hjemme i Svithiod (Sverige) og hersker over Niarernes Land. Hvor Niarernes Land ligger, véd vi ikke, men det skal altsaa i hvert Fald søges i Sverig, og det beror sikkert paa en ren Misforstaaelse af Texten, naar Dr. Schütte af Völunds Svar til Nidud »Vort Land ligger fjærnt fra Rhinens Fjælde» meget kunstfærdigt, men lidet overbevisende slutter, at Niarerne boede i Neckareggen. Völund taler nemlig i sit Svar aldeles ikke om Niduds Land, men om vort d. v. s. det Sted, hvor han og hans Brødre havde hjemme, og dette Sted laa som de følgende Verslinier viser, ikke i Niarernes Land.

Medens jeg altsaa for disse og adskillige andre Punktets Vedkommende ikke deler Forfatterens Tro paa, at Widsith har haft eller overhovedet kan have haft Indflydelse paa den gamle norrøne Digtning, er der et væsentligt Omraade, hvor jeg indrømmer Muligheden af, at Widsithdigtene, utvivlsomt dog i Forbindelse med mange andre Kilder, kan have spillet en Rolle indenfor dansk Sagnhistorie, men gaaske vist ikke under de Forudsætninger, Dr. Schütte gaar ud fra.

Det drejer sig om en Del af Saxo's vidtløftige Sagnhistorie, i hvilken endogsaa den gamle vidtberømte gotiske Hersker Jarmarik (Jarmunrik) presenteres som Konge i Danmark, hvilket, som rimeligt er, bringer Dr. Schütte til at studse. Han paaviser en Del Overensstemmelser mellem Widsith og Saxo's Text, men alligevel kan han knap tro paa en dybere Sammenhæng mellem begge (I, 237).

Sagen er nemlig den, at han fæster ubetinget Lid til afdøde Prof. Axel Orlriks Antagelse, at Saxo's episke Bøger er en Sammenflikning af norrøn og dansk Tradition, hvorfor det kun vanskeligt lader sig tænke, at Saxo desuden konsekvent benyttede Widsiths Text som Rettesnor. Nej, det er vistnok ganske udelukket blandt andet af den Grund, at Saxo næppe vilde have forstaaet et Suk af Texten, selv om han havde raadet over et Haandskrift af disse Digte. Dilemmaet har sin Grund deri, at Dr. Schütte er blevet ført paa Vildspor af afdøde Prof. Orlriks Hypothese. Det er vigtigt, at Saxo's sagnhistoriske Kilder kan tvedeles, og at en Del stammer

fra norrøne Kilder; men det er bundforkert, at Resten stammer fra hjemlig dansk Tradition. En hjemmefødt dansk sagnhistorisk Tradition har aldrig existeret; den er et Fatamorgana fremkaldt af Saxo's Sagnhistorie.

Saa bliver Spørgsmaalet: Hvorfra har da Saxo hentet det paa-gældende Parti af sit Værk? Selv er han med Hensyn til sine Kilder, bortset fra de Meddelelser han har faaet fra sin Patron Ærkebisp, en lukket Bog; men et enkelt Sted giver han os i et ubevogtet Øjeblik et værdifuldt Vink. Det er ved Skildringen af Esbern Snares Tog 1170 med de kuriske Sørøvere. Her kom de Danske en Gang i en meget truende Situation og ventede om Natten tause og fortvivlede næste Dag ved Daggry Fjendernes Angreb. Da nu den unge Kongesøn Christoffers Skriver (5: Kancellichef) Lucas saa, hvordan Sagene stod, tog han Ordet og gen-vakte de Danskes dybt sunkne Mod ved at berette om deres For-fædres glimrende Bedrifter, saa at Fjendernes Angreb den næste Dag med Glans blev afvist.

Om denne Lucas, der af Herkomst var en Britte, fortæller Saxo sammesteds, at hans latinske Sprog kun var maadeligt, medens han var overmaade kyndig og velbevandret i Historien, hvilket i dette Tilfælde vil sige Sagnhistorien. Samme Lucas har, som tidligere paavist, skrevet en nu tabt omfangsrig Danmarks historie paa Latin, der sluttede ved 1187. Dette Værk har Saxo kendt, ellers kunde han jo heller ikke kritisere dets tarvelige Latin, og det ligger til Grund for store Partier af hans Sagnhistorie, der for en væsentlig Del er mere engelsk end dansk; ogsaa Knytlinga-sagaens Fremstilling af Danmarks Historie hviler for en ikke ringe Del paa Lucas. Ganske vist pynter Saxo sin Oldhistorie med Citater af Beda, Dudo og Paulus Diaconus; men det er lutter laante Fjer. Der findes intet Spor til, at han har kendt dem; ja Citaterne af Dudo og Paulus er ligefrem urigtige. Det er jo altid en risikabel Sag at afskrive andres Citater, og her er han blevet ført bag Lyset af den meget fantasifulde Lucas, der er den rette Fader til det saakaldte danske Parti af Saxo's Oldhistorie. At Lucas, der aabenbart med Forkærlighed har studeret Datidens sagnhistoriske Kildeskrifter, ogsaa kan have kendt og benyttet Widsith forekommer mig ret sandsynligt, og ham er det i hvert Fald, Gotherkongen Jarmerik kan takke for sin danske Borgerret. De, der maatte ønske en udførligere Begrundelse af Enkeltheder dette Spørgsmaal vedrørende, end der kan gives i denne korte Skizze, maa jeg henvise til Aarbøger for nord. Oldkyndighed 1925 S. 223 ff.

Efter at Dr. Schütte har tilendebragt Undersøgelsen over de episke gothiske Sagnkrese, saaledes at disse benyttes som Ud-

gangspunkt for den historisk-geografiske Identificering af Begivenhederne og de i dem optrædende Personer, tilføjer han til sit Arbejde to Afsnit (2. og 3. Bog), som begge synes mig særdeles værdifulde.

Det første tjener paa en Maade som Kontrolapparat med de Resultater, han mener at være naaet til, hvad der i et Forskningens Vildnis som dette spiller stor Rolle. Vi maa, siger han, ved Siden af den tidligere Undersøgelse tillige stille det deduktive Spørgsmaal: Hvilke historisk bekendte Helte synes fortrinsvis at kunne gøre Krav paa digterisk Udødelighed og hvilke historiske Begivenheder kan antages fremfor andre at have sat sig Spor og givet Genlyd i denne Poesi? Det viser sig da ogsaa ved Gennemgangen, at den i det foregaaende Afsnit gennemførte Sammenligning i stort Omfang har grebet rigtig, at Kronologien uhjælpelig er malet til Plukfisk i den episke Digtningens Møllekværn, samt at efter Merovingertiden saagodt som ingen historiske Begivenheder giver Echo i den episke Sagndigtning. Den lever og fornyer sig ganske vist adskillige Aarhundreder endnu; men nyt Stof optager den ikke indenfor sine Rammer.

Af ligesaa stor Interesse er Værkets sidste Afsnit, som Forfatteren har givet den lidet prægnante Overskrift: Spredte Iagttagelser. — I Virkeligheden indeholder det en Række Vink og Oplysninger til Karakteristik af Synspunkter, Stofbehandling og ledende Motiver hos Sagtidens episke Digtere, som foruden deres rent æsthetiske Værd under tiden kan være af Betydning ogsaa for Identifikation af de optrædende Personer.

Det hænder vistnok saare sjældent, at to Videnskabsmænd er enige om et Spørgsmaal, saa at sige lige ud til Fingerspidserne, særlig da naar det gælder et saa vanskeligt og intrikat Æmne som det foreliggende. Dette udelukker imidlertid slet ikke, at de kan stemme overens i det væsentlige. Saaledes ogsaa i dette Tilfælde: Paa adskillige Enkeltheder ser jeg ganske anderledes end Dr. Schütte; men at hans Værk efter min Formening betegner en Mærkepæl i den historisk-geografiske Undersøgelse af Gøtherfolkets Oldsagn vil jeg ved Slutningen af denne Redegørelse gerne endnu en Gang betone.

Sofus Larsen †.

Ake Ohlmarks, Heimdalls Horn und Odins Auge. Studien zur nordischen und vergleichenden Religionsgeschichte. Erstes Buch (I—II). Heimdallr und das Horn. 8°. VII + 399 s. Lund 1937.

Mycket har skrivits om nordiska gudar och gudaväsen. Men likväl veta vi mycket litet om dem. Man kan fråga sig, om vi här stå inför frågor, som aldrig skola kunna fullt nöjaktigt besvaras, eller om forskningen arbetar med en otillfredsställande metod. Ofrånkomligt är, att speciella svårigheter vidlåda denna forskningsgren.

Vanligen ha forskarna underlättat mödan för sig på det sättet, att de sysslat med ett litet textställe, en myt eller en sida av en guds väsen. Deras arbeten utgöras i allmänhet av tidskriftsuppsatser. Sällan träffar man på större arbeten eller ett försök att tolka en guds väsen med hänsyn tagen till alla de textställen, där guden ifråga omnämnes. Och än mera sällan händer det, att en forskare vågar lägga fram ett sådant arbete som akademiskt disputationsprov.

Det är därför ingenting mindre än ett evenemang, när man får i sin hand Åke Ohlmarks' doktorsavhandling. Den är 400 sidor tjock och utgör blott första »boken» av ett större arbete, kallat *Heimdalls Horn und Odins Auge*. De föreliggande två första delarna (första boken) bära undertiteln *Heimdallr und das Horn*. Tydligt skall det gåtfulla sambandet mellan Heimdalls horn och Odens öga vara huvudtemat i det stora verket. Än så länge få vi nöja oss med en utredning om Heimdalls horn. Den föreliggande boken har emellertid utvidgats till en Heimdallsmonografi, vartill knutits en mindre del, behandlande Heimdalls horn. Vi ha alltså att vänta, att den andra boken innehåller icke bara en tolkning av det på ett ställe i *Völuspá* omnämnda Odens öga utan också en Odensmonografi. På ett flertal ställen hänvisar förf. till de otryckta delarna av sitt arbete. Det är icke blott en rätt egendomlig lek med läsarens tålmod utan även en direkt förkastlig vetenskaplig metod.

Det kunde måhända tyckas, som om den naturliga utgångspunkten för en tolkning av Heimdallsgestalten vore en diskussion av den tidigare forskningens resultat. I Ohlmarks' avh. får man läsa 200 sidor, innan man når fram till en sådan. I stället behandlas astralmytologien hos antikens folk och hos naturfolken. I samband därmed diskuteras kulturkrets läran. Dessutom få vi taga del av ett långt kapitel, där de texter, som kunna tänkas ha något samband med Heimdall, vitt och brett diskuteras.

Redogörelsen för äldre tolkningar av Heimdallsgestalten börjar med en framställning av »Ältere naturmythologische Forschungslinien» (s. 205 ff.). Här får man veta, att Heimdall sen gammalt

ansetts vara en hypostas av himmelsguden, solens eller regnbågens gud. Även åtskilliga nu levande forskare gå ut från att han var ett gammalt »ljusväsen». Så gör t. ex. Helm (1926). Men han menar, att denna ljusgud i vikingatidens sagor blivit till en väktare vid himmelsbron eller till en stamfader för stånden i människornas värld. Härom säger O.: »Die ganze Wächterrolle muss natürlich mit Helms evolutionistischer Grundauffassung erst nach der in späteren Zeiten gemachten Zusammenfassung der Gestalten des Kultes und des Mythos in einen Götterstaat ausgeformt worden sein» (s. 209).

Sedan refererar O. en del tolkningar under rubriken »Die Auffassungen der Zwischenzeit (Christliches Lehngut oder heidnischer Tierdämon)» (s. 215 ff.). Vad som här menas med »Zwischenzeit» är icke så lätt att säga. Tanken, att Heimdall var en nordisk motsvarighet till Kristus, finns antydd redan hos N. F. S. Grundtvig (1832), och S. Bugge (1881) såg i honom S:t Mikael.Utförligare ha forskare som E. H. Meyer (1889) och K. Krohn (1922) sökt leda i bevis, att Heimdall lånat sina drag från Kristusgestalten eller rent av endast var Kristus omplanterad i nordisk folktro. — I ett senare kapitel, betecknat »Anhang» (s. 254 ff.), omnämner O. två nutida forskare, C. R. af Ugglas (1913) och W. Anderson (1933), som i Heimdall sett en nordisk motsvarighet till S:t Mikael.

Till »mellantiden» räknar O. också Hj. Falk (1889), Hellquist (1891) och Rosén (1919), som tolkade Heimdall som en ursprunglig eller sekundär baggudomlighet. Tolkningen avvisas tämligen snävt. Men i ett kapitel längre fram, betitlat »Die modernen Heimdallauffassungen» (s. 245 ff.), refereras under stor högaktning en uppsats av Much, »Der germanische Widdergott», som bygger just på den tanken, att Heimdall var en baggudom. En sak förbigår dock O. Much hade tidigare (1898) sökt visa, att Heimdall stod nära den grek. Helios, en uppfattning, som O. kallar »wertvoll» (s. 211) och säkert tagit starkt intryck av. Men i den ovan nämnda uppsatsen (1930) tar Much avstånd från solgudstolkningen och menar, att bagguden Heimdall hade samband med månen.

Ett kapitel i detta sammanhang kallas »Hugo Pipping». När detta skrevs, trodde förf. (se s. 226), att Pippings Heimdallstolkning var den sist tillkomna, och den uppgiften lät han stå kvar, även sedan han kommit underfund med att det fanns långt senare tolkningar. Här stå vi inför något mycket karakteristiskt för avh. Förf. ändrar uppfattning under bokens tillkomst (en rätt naturlig sak!), men han ger sig icke tid att ändra tidigare feluppfattningar utan bara skriver på.

När man äntligen når fram till den del av avh., där förf. framlägger sin egen uppfattning om Heimdall (s. 257 ff.), blir man icke

överbaskad att finna som huvudrubrik *Heimdallr der Sonnengott*. Ty tanken, att Heimdall var en solgud, skymtar fram icke bara i avh:s disposition utan även i uttalanden både i den filologiska del, där källorna diskuteras, och i den polemiska del, där andra tolkningar avvisas. Ja, solgudstolkningen direkt postuleras, när förf. i ett högst motsägelsefullt avsnitt vill förklara innebörden av *Kenningar für Tiere und Dinge mit Bezug auf Heimdallr* (s. 146 ff.).

Det nya i avhandlingen kan icke vara den uppfattning om guden, som där kommer till synes. Icke heller är tesen i avh:s andra del, att människaran var Heimdalls horn, något nytt. För en läsare, som är obekant med den hithörande litteraturen, blir detta dock icke riktigt klart. I själva verket är det så, att L. von Schroeder för länge sen (*Arische Religion*, I, 1914, s. 514; se också Siecke, *Mythologische Briefe*, 1901, s. 39) framställt den teorien, att ljusguden Heimdall, som han ansåg för en hypostas av den urindoeuropeiske himmelsguden, hade människaran som sitt horn (Gjallarhorn). Den som till äventyrs blev övertygad av hans framställning, måste ha blivit nedslagen, när han i en not fann, att förf. själv blivit vacklande i sin tro. v. Schroeder framkastar nämligen den frågan, om icke Heimdall ändå var en månggud.

Det förefaller, som om förf. menade, att den komparativa metod, han tillämpar, skulle vara avh:s tyngdpunkt och bli av betydelse för den kommande forskningen i nordisk religionshistoria (s. V f.).

Den komparativa metoden är i och för sig ingen nyhet. Alltsedan Adalbert Kuhns dagar (mitten av 1800-talet) har det funnits forskare, som sökt kasta ljus över nordisk mytologi och kult genom hänvisningar till förhållandena hos språkligt närbesläktade (indoeuropeiska) folk. Det var helt naturligt främst språkmän, som på detta sätt sökte komma fram till urindoeuropeiska gudar och myter.

A. Olrik sökte i början av vårt sekel genom jämförelser med lappars och finnars religion utöka materialet för den nordiska religionshistorien. Uno (Holmberg) Harva gick ett steg längre. Stödd på ett utomordentligt rikt material, gjorde han gällande, att ungefär samma världsbild kom till synes hos folken i norra Eurasien. Därvid menade han sig även kunna kasta ett nytt ljus t. ex. över frågan om det nordiska »världsträdet». Det var till dessa forskningar Pipping knöt sina Heimdallsstudier. Harvas insats får av Ohlmarks det något oklara betyget, att den lett tanken på en sådan »bytshandel» in på banor, »die in ihrer Art fruchtbar sind» (s. 226).

Den jämförande metoden har även använts av andra religions-

historiskt eller folkloristiskt orienterade forskare. I en akad. avh. (1918) sökte Helge Rosén på den vägen belysa dödsrikesföreställningar och dödsbruk i nordisk religion. Han såg sig oförhindrad att utsträcka sina jämförelser till naturfolken. Så hade ju andra forskare, t. ex. Frazer, gjort före honom.

Nu har det för länge sen höjts ett varningens rop mot sådana fria etnologiska och religionshistoriska exkursioner. Man kan icke gå ut från att likartade religiösa föreställningar och bruk från olika kultområden ha samma ursprung eller över huvud något med varandra att göra. Man måste ta hänsyn till om de folk, vilkas religiösa föreställningar man jämför, tillhöra samma kulturskikt eller kulturkrets (Ankermann, Zeitschr. f. Ethn., 1918, s. 90; E. Briem, Gudstro och gudsupplevelse, s. 26 f.).

O. är angelägen om att på denna punkt vara med sin tid. I stort sett ansluter han sig till den av Ankermann och Graebner grundlagda och av W. Schmidt metodologiskt och sakligt utvecklade kulturkretsläran. Han framhåller, att den måste »als das bedeutendste Ergebnis der historischen Richtung in der modernen europäischen Ethnologie angesehen werden» (s. 23).

För att enligt kulturkretslärans principer kunna använda ett komparativt material vid studiet av en nordisk gudagestalt måste O. bestämma den kulturkrets, till vilken nordborna hörde. Det visar sig därvid, att han har den egendomliga eller kanske rättare ålderdomliga uppfattningen, att den kultur, som den fisl. diktningen återspeglar, var en »primär herdekultur», d. v. s. motsvarade den kultur, som utmärkte urindoeuropeerna. O. känner tydligen icke till den moderna forskningen i germanernas historia. Betecknande nog saknar hans litteraturförteckning arbeten av sådana forskare som A. Dopsch och O. Rydbeck. — För övrigt betyder det icke så mycket för O., till vilken kulturkrets nordborna-germanerna hörde. Hans komparativa exempel äro hämtade från alla världens hörn: från eldsländare och pueblo-indianer, från afrikanska dvärgfolk och sudannegrer, från melanesier och polynesier, från babylonier och egypter. Om det sen är fråga om urkulturer, faderrättsliga herdekulturer eller moderrättsliga åkerbrukskulturer, tycks vara av mindre vikt. Kulturkretslärans principer, som man trodde förf. anknöt till, sättas helt ur funktion. Praktiskt taget finns det ingen skillnad mellan hans komparativa metod och den, som H. Rosén tillämpade i sitt förut omnämnda arbete.

För att belysa värdet av det komparativa material, som Ohlmarks hopbragt, må ett par exempel anföras. De hämtas från början av ett kapitel, betitlat »Die Rolle der Sonne in den Patriarchal-, besonders in den Herrscherkulturen» (s. 32 ff.).

Här omnämnes först, att kulturkretsläran vill säga oss, att

inom urkulturerna uppfattas de astrala företeelserna endast undantagsvis som personliga, och att i de »matriarkala» kretsarna är det endast månen, som spelar någon nämnvärd roll. Sedan fortsätter förf. med att tala om vilken förhärskande betydelse solen fick i »patriarkalkulturerna». Josua, som ju hörde till ett »patriarkalt» folk, måste låta solen stå stilla i Ajalons dal, för att striden skulle kunna kämpas till slut. Menar Ohlmarks, att en »matriarkal» krigare skulle hejdat månen? Nu behöva vi icke invänta svar på den frågan, ty slå vi upp Gamla Testamentet på det anvisade stället (Jos. 10: 12), få vi annat att tänka på. Det heter där: (Josua sade:)

»Du sol, stå stilla i Gibeon,
du måne i Ajalons dal.»

Något, som belyser solens betydelse för ett »patriarkalt» folk, kan man icke få ut ur de raderna.

Från israeliterna i Asien föras vi så över till Europas nordbor. Deras beroende av solen skulle framgå av Völuspás berättelse om »vanernas anfall». Detta fick nämligen avbrytas om natten. Det låter rätt naturligt. Men har man börjat tvivla på sanningsenligheten i Ohlmarks' uppgifter, vill man även här gå till källan. I en not får man följande hänvisning: »Vsp. 24—25 (Bugge); Vgl. unten III, 4.» Innebörden av det titt och tätt i noterna förekommande »Vgl.» är dunkel. Här är den särskilt oklar, eftersom »III, 4» är en av Ohlmarks' otryckta skrifter. Ordet »Bugge» syftar, får man anta, på S. Bugges Norrœn Fornkvæði. Enligt denna lyder Vsp. 24—25 på följande sätt:

24. *Fleygði Óðinn
ok í fólk um skaut,
þat var enn fólkvið
fyrst í heimi;
brotinn var bordveggr
borgar ása,
knáttu vanir vígská
völlu sporna.*

25. *Pá gengu regin öll
á rökstóla,
ginnheilug god
ok um þat gættusk:
hverr hefði lopt allt
lævi blandit
eda ætt jötuns
Óds mey gefna.*

24. »(Spjut) slungade Oden och sköt i flocken; det var den första drabbningen i världen; brutet var skyddsvärnet kring asarnas borg; de krigiska vanerna kunde beträda fälten.»
25. »Då gingo alla de rådande till sina domaresäten, de högheliga gudar, och rådslogo om vem som hade blandat all luften med ondska eller åt jättens ätt givit Ods mö.»

Här nämnes icke ett ord om ett avbrott i striden. O. läser icke bara Bibeln utan också Völuspá på sitt eget vis.

Avh. bär titeln Heimdallr und das Horn, man behöver ibland erinra därom. Det nordiska materialet måste vara huvudkällan för tolkningen av dessa ting. Och O. framhåller också i förordet, att man måste ta sin utgångspunkt i filologien (s. VI). Riktigt säger han, att det är nödvändigt att skaffa sig en uppfattning om texternas värde och ålder, och att man icke får slå ned på ett lösryckt ställe utan att tänka på det sammanhang, vari det förekommer. Vi skola strax se, hur han förverkligar detta goda program.

Mot Ohlmarks' försök till relativ datering av Eddadikterna vore en hel del att anmärka. Här kan blott bli fråga om några randanmärkningar.

För icke länge sen har Ivar Lindquist framhållit, att det är tvivelaktigt, om Lokasenna är en sen dikt (art. Nordisk mytologi i Sv. Uppslagsbok). Det är det däremot icke för O. Han hänför den till »die nachklassischen Nachahmungsgedichte» (s. 121), och det förefaller, som om han menade, att även Skírnismál hör till dem. I varje fall behandlar han de båda dikterna tillsammans och påstår, att det icke är solguden Heimdall, som omtalas i dem, utan väktaren vid gudarnas borg (s. 86; se även s. 120 f.). Att han därvid förfaller till samma slags evolutionism, som han kritiserat hos Helm, tycks ha undgått honom. När Heimdall i de nämnda dikterna kallas *vörðr goda* (*vörðr með goðom*) beror detta på lån från Grí 13, där denna benämning även förekommer (s. 129).

Beträffande Prymskvíða få vi högst varierande uppgifter. På ett ställe heter det, att den är lika gammal som Haustlöng, d. v. s. från 800- eller 900-talet (s. 265). Ett par sidor längre fram i boken skymtar emellertid den uppfattningen fram, att Pry hör till »der eddischen Unterhaltungsliteratur» (s. 268). Och denna bör av sammanhanget att döma räknas som sentida. Ännu en tredje ståndpunkt hinner förf. inta på ett utrymme av elva sidor. Å s. 257 säger han, att man icke vet, om Pry är en urgammal dikt eller en senare imitation. Lika motsägelsefullt yttrar han sig om Völuspá in skamma (man läse s. 114—119). Rígspula gör han visserligen till en sentida dikt (omkr. 1200) och menar, att dess prosainledning tillkommit senare än själva dikten (s. 100 ff.). Det hindrar dock icke, att förf. stöder sig på prosainledningen, när han längre fram skall tolka ett uttryck i Vsp. 1 (s. 281, 285, 367).

Vad beträffar frågan om källvärdet i Snorres skrifter skiljer sig förf:s ståndpunkt icke från den på detta forskningsområde i allmänhet intagna. Snorres arbeten räknas som primärkällor, så långt det passar, d. v. s. så länge Snorres uttalanden stämma med den teori eller den tes, man driver. Kan man icke

förena Snorres uppgifter med sina antaganden, avfärdar man dem med att Snorre misstär sig eller att han fabulerar.

Å s. 161 heter det, att Snorre »stand auf dem festen Boden der alten Quellen». Förf. vänder sig med skärpa mot Mogk, som gjort gällande, att åtskilliga av de »myter», som finnas i Snorres arbeten, äro fria bearbetningar (»noveller») av primärkällornas uppgifter. Till denna novelldiktning räknar Mogk även det s. k. vana-kriget. Vi ha tidigare sett, hur pass väl O. var underrättad om Vsp:s uppgift om detta. Nu påstår han, att han i ett kommande arbete skall visa, att Snorres utfyllande av luckorna i berättelsen är »in den meisten Punkten auf guter Überlieferung und innigem Verständnis für den Sinn des Textes gegründet» (s. 162). Det gäller tydligen att vänta och se.

På andra ställen är O. kritisk mot Snorre. Denne hade bl. a. följande att berätta om Heimdall: »Hans häst heter Gulltopp. Han bor på Himinbiorg vid Bifrost. Han är gudarnas väktare och sitter där vid himlens ända för att vakta bron mot bergjättarna. Han behöver mindre sömn än en fågel och ser lika bra om natten som om dagen, hundra mil åt varje håll, och han kan höra gräset växa på jorden, ullen på fåren, för att icke tala om allt, som ljuder högre.»

O. påpekar, att en del av de uttryck, som nämnas här, förekomma i den äldre diktningen. Anmärkningsvärt är, att han därvid icke känner till att *Gulltoppr* förekommer som hästnamn i Gri 30 (s. 173 o. 179) och att vi ha *Bilrost* (icke *Bifrost*) omnämnd som den bästa av broar i Gri 44 (jmf. s. 179 o. 301). Men så finns det drag i Snorres Heimdallsbild, som äro att anse som »Weiterentwicklung einer Seite in Heimdalls Gestalt oder richtiger einer Benennung dieses Göttertypus seines Berufs als Wächter der Götter» (s. 174).

Snorre har alltså missförstått de äldre källorna dithän, att han förvandlade solguden Heimdall till borgväktaren. Men hans ord förtjäna likväl uppmärksamhet, ty de ha på sina ställen bevarat bilden av Heimdall i hans ursprungliga glans. O. lämnar en systematisk förteckning över Snorres uppgifter om Heimdall och anger därvid, vad som är gammalt och nytt. Förteckningen är uppgjord på fri hand. Den, som icke känner till materialet, märker helt säkert icke detta, ty förf. upplyser icke om från vilka äldre källor Snorre skulle ha fått sina uppgifter.

För att visa, hur godtyckligt förf. går tillväga vid sin värdering av Sn. E:s material, må ett par exempel anföras. — Uttrycket »han sitter vid himlens ända» anknytes i Ohlmarks' tolkning än till solguden, än till väktaren Heimdall. Å s. 174 skriver han, att konturerna av den föreställning, som ligger bakom orden, äro »wahrscheinlich übernommen», å s. 303, att uttrycket anger en

placering av guden, »die nur für die Sonne voll bezeichnend ist», och å s. 129 använder han det till stöd vid tolkningen av Húsdr. 2. Men å s. 174 ha vi även uttryck för, att det är Snorres egen uppfinning, att Heimdall sitter vid himlens ända. »Der Wächter musste einen hochgelegenen Aussichtsposten haben». Att Bifrost, regnbågen, anges som denna utsiktsplats, beror måhända, säger O., på att Snorre missförstått ett uttryck i Húsdr. 2. — Omedelbart efter det här omnämnda uttrycket heter det i Sn. E.: »för att vakta bron mot bergjättarna». Dessa ord äro, menar O., Snorres egen utmålning av väktarens uppgift. Att Heimdall ser allt, kan vara »völkische Überlieferung», att han hör allt »ist eher Snorris eigene Ergänzung» (s. 175). Man får dock icke veta, om Heimdalls förmåga att se »lika bra om natten som om dagen» är »ein typischer Zug der Sonnengötter» (s. 175, not 1).

Som man ser, är förf. redan från början försedd med en märklig slagruta, som visar honom, vad som är gammalt och nytt i Snorres Heimdallsskildring. Men för den, som icke äger ett sådant övernaturligt instrument, ter sig metoden subjektiv, för att icke säga orimlig. Man vill måhända invända, att den tidigare forskningen varit inne på samma väg. Men fråga är, om vi icke här ha en viktig orsak till att vi veta så litet om den nordiska gudavärlden, trots den myckna möda, som offrats på dess utforskande.

Det skall icke nekas till att det i Snorres mytologiska arbeten kan finnas gammalt gods, men vi äro ur stånd att på förhand skilja detta från det, som är dikt eller missförstånd av äldre källor. Snorres arbeten kunna därför icke användas som primärkällor på det sättet, att de jämföras med den äldre diktningen. Men sen vi på basis av den sistnämnda skaffat oss en bild av de nordiska gudarna, öppnar sig möjligheten att komplettera denna med drag, som Snorre har utöver de äldre källorna.

Vid behandlingen av Heimdalls väsen använder O. en rent deduktiv metod. Han går ut från att Heimdall var en solgud och söker i suggestiva kapitelrubriker få läsaren med på sin uppfattning. Vi få sålunda höra talas om Der Mythus vom Sonnenuntergang (s. 257), Die Sonnenkinder (s. 280), Der Sonnenberg (s. 285), Das Sonnenpferd (s. 288), utan att det i de texter, som ligga till grund för utläggningarna, finns en antydan om solnedgång, solens barn, solberg eller solhäst. Om O. hade framlagt originaltexten i samband med utläggningen, hade var och en med lätthet kunnat konstatera, att han arbetar med lösryckta rader eller fritt komponerade ordsammanställningar. Den orediga dispositionen gör, att man måhända icke utan vidare märker, på vilket fantastiskt sätt han går tillväga. Ett exempel må åskådliggöra detta.

Å s. 77 ff. återges Grímnismál 13 i olika textversioner. Vi få

här dessutom veta, att denna strof innehåller ett stoff, som bygger på gamla föreställningar. Det är alltså ett viktigt textställe. Någon fullständig översättning meddelas icke, varken här eller annorstädes, men den bör vara: »*Himinbiörg* är den åttonde (gudagården); där säges Heimdall råda över gudarnas boningar (helgedomar); där dricker *vorðr goda* i det lugna huset glad det goda mjöd». Å s. 285 rycker förf. loss orden: »*Himinbiörg* heisst die achte der Götterwohnungen, wo man sagt, dass Heimdall herrscht». Till dessa ord fogas följande ur Snorres Gylfaginning: »Es ist auch ein Platz, der Himinbiörg heisst: der liegt oben am Endpunkt des Himmels an der Landfeste der Brücke, wo Bifröst zum Himmel führt. — Er wohnt in Himinbiörg bei Bifröst.»

Av dessa textställen skulle framgå, att våra hedniska förfäder haft föreställningen om ett solberg. Vi bortse därvid från den omständigheten, att *Himinbiörg* betyder »himmelsbergen» (pluralis!), och följa förf:s framställning.

Först hänvisas vi till en språkligt grundad tolkning av ordet. »Der (die) steile(n) Himmelsfels(en) am Meere» är nog en tämligen fri översättning, men den avviker icke avsevärt från vad andra forskare tidigare föreslagit (t. ex. Mogk, Grundriss d. Germ. Phil. III, 2. Aufl., s. 318). Men hur kan man få denna översättning att ansluta sig till Snorres uppfattning om Himinbiörgs läge? O. har icke grubblat över detta problem, och vi ha heller ingen anledning att göra det.

Lika litet här som annorstädes hänvisas vi till någon nordisk folketro, som skulle kunna styrka den uppställda teorien. I stället är det Agrells talmystik, som får bära sin anpart. Förf. påstår sig tidigare i avh. ha påvisat, att vi i Gri ha att räkna med en äldre dikt behandlande gudaboningarna. Dessa voro försedda med ordningsnummer, som motsvarade runorna i den agrellska runraden (utharken). »Hier hat Himinbiörg die Zahl acht, was zu 8 *ašman* im Parsismus und der achten Utharkrune *Hagall* als 'Kristallhimmelswölbung' gedeutet, einigermassen gut passt» (s. 286). Häremot har man ingenting att invända. Men så tillägges det några ord om att *Hagall* icke hör till de »allerunzweideutigsten Schlagnummern Agrells» och en förmodan om att »8 Himinbiörg» kanske behöver »eine etwas tiefere Begründung».

Man förstår Ohlmarks' pessimism. Det är nämligen på det sättet, att enligt Agrells talsystem är talet 7 förenat med solgudens himmelssfär, under det att talet 8 betecknar stjärnornas (Runornas talmystik, s. 69; Senantik mysteriereligion, s. 203 f.). Om det nu finns något samband mellan *Himinbiörg* och *Hagall*, kan man, byggande på Agrells talmystik, icke komma fram till något samband mellan solguden och Heimdalls boning. Men O. förtröttas icke, han vill till varje pris ha Agrell på sin sida. Å s. 304 f. kom-

mer han helt omotiverat åter in på samma ämne. De många orden och det dunkla talet kunna dock icke ändra på själva faktum. Talet 8 anknyter icke till solguden.

De övriga skälen för att Himinbiörg skulle ha något samband med »solberget» finner O. genom sin jämförande metod. De exempel, som därvid anföras, förete samma brister, som belysts i annat sammanhang: på flera ställen refererar förf. sina källor illa, ja, ibland missförstår han dem helt. Icke på något sätt blir det klart, varför Himinbiörg skulle vara en boning för solguden. Man kan heller icke säga, att det klingar ut någon säker ton ur de ord, som avslutä kapitlet: »Möglicherweise wäre Himinbiörg, der oder die Sonnenaufgangsfelsen am Meere, sowie vielleicht auch die durch unserer (läs: unsere) Textkritik gesicherte(!) Zahl dieser Wohnung des Sonnengottes aus ähnlichen Zusammenstellungen heraus zu verstehen» (s. 288).¹

Vid behandlingen av Heimdalls väsen antyder förf. icke med ett ord, att Gri 13 innehåller andra uppgifter om guden ifråga. I andra delen, som behandlar Heimdalls horn, heter det: »Das einzige was von Heimdallr gesagt wird, ist dass er guten Met trinkt, und da gerade der Met, der heilige Trank der Inspiration und des Opferfestes, nicht gut anders als aus einem Horn getrunken werden konnte, haben wir wahrscheinlich das Recht hierin eine Andeutung an Heimdalls Primärattribut, das Horn, zu sehen, diesmal als Trinkgefäss verwendet» (s. 366). Förf. sluter här *e silentio*, att eftersom Heimdall dricker mjöd, måste han använda ett dryckeshorn och att detta var identiskt med hans blåhorn (d. v. s. månen!). Mera bestämt yttrar han sig på andra ställen. »Demselben Zweck, Trinken zum Wohle und Glück, hat auch Heimdalls Horn im Grinn. gedient, obschon er es sonst wie einen Rolandolifant benützt» (s. 362). Här syftas på det underbara horn, som Roland innehade, och som han skulle blåsa i, när fienden hotade.¹ Tre sidor längre fram låter förf. även detta horn vara ett dryckeshorn. »Aber das Gjallarhorn kann, ebenso wie der mittelalterliche Olifant, auch als Trinkgefäss benützt werden» (s. 365). — Dessa uppgifter om Heimdalls horn böra ställas samman med en upplysning, som man får på bokens sista textsida. Enligt denna

¹ När O. antar ett sådant samband, stöder han sig bl. a. på den omständigheten, att båda orden börja med samma bokstav (s. 76). Å s. 225 lycklar han på ett ganska otillständigt sätt med G. Schütte för det denne (i annat sammanhang) använt en liknande argumentering.

² Heimdalls horn sammanställdes med Oberons av v. der Leyen i Die Götter und Göttersagen der Germanen (1909), s. 220 f. Detta verk omnämnes dock icke av Ohlmarks.

var hornet ifråga från början ett dryckeskärl, men blev till »einem Lur»(!), därför att blåsinstrumentet spelade en så stor roll i krig »und bei der Feier».

När förf. någon gång verkligen försöker bygga på den föreliggande texten i oavkortat skick, blir hans utläggning så fantastisk, att den slår över i det komiska. Ett exempel!

I Húsdrápa 2 omtalas, att Heimdall kämpar med Loke. Striden gäller ett föremål, som sannolikt varit i Lokes våld. Ty det heter till slut: »Heimdall råder över den fagra havsnjuren». Detaljerna i den översättning O. lägger fram, skola här icke diskuteras. Men man frågar sig: hur är det möjligt att ur denna text läsa fram beskrivningen av en *solnedgång* (se s. 257 ff.).¹

Förf. säger sig skola i en kommande skrift visa, att solen och månen uppfattades som himmelens båda ögon (s. 131). Men i det anförda textstället talades ju om en njure. Detta menar han bero på att det här gällde solnedgången, och då »musste man nach einem besseren und auffallenderen Kugelpaar als die Augen suchen». Man fann ett sådant par i njurarna. Motiveringen för denna hypotetiska symbolik är så pass underhållande, att den bör återges i sin helhet. »Auch sie (die Nieren) sind paarig, sie sind rot, von einer glänzenden Kapsel umgeben; sie sind grösser als die Augen, wie auch, dank der Horizontillusion, Sonne und Mond im Auf- und Niedergehen grösser sind als sie im Zenit erscheinen. Und was wichtiger ist: während die Augen sich hoch oben unter der Stirnwölbung, der Himmelswölbung des Mikrokosmos (vgl. den Ymirmythus), befinden, liegen die Nieren unter der Nabellinie, also halbwegs gegen die untere Welt des Mikrokosmos» (s. 132). Här hade varit platsen för O. att med ett planetariskt material visa, att njuren i egenskap av ett organ nedanför naveln använts för att beteckna den nedgående solen. Svårigheten i denna uppgift belyses bäst av den omständigheten, att människans njurar icke befinna sig »under navellinjen». Det har heller icke lyckats O. att konstatera något annat om njurarnas religionshistoriska innebörd än vad som framgår av följande: »Das Nierenfett hat ja auch bei verschiedenen Völkern eine grosse Rolle als krafttragende Substanz, nicht zuletzt bei den Totengebräuchen, gehabt».

Längre ned (s. 132 f.) framhåller förf., att den här nämnda tolkningen blott är »eine mögliche aber nicht notwendige Alternative» till den äldre tolkningen »sten». Men vänder man ett blad tillbaka finner man soltolkningen motiveras med att stentolkningen

¹ Müllenhoff (Zeitschr. f. d. Altert. 30, s. 228) och v. der Leyen (a. a. s. 219) menade, att strofen ifråga talade om en *soluppgång*. Se också L. v. Schroeder, Germanische Elben u. Götter beim Estenvolke, s. 68 f.

icke är tillfredsställande (s. 130 f.). Och om så vore, att *hafnýra* betydde, som F. Jónsson föreslagit, »sten», hur vill då förf. få det hela till att bli en solnedgångsmyt?

Med tillhjälp av en uppgift hos Snorre rekonstruerar O. en ny strof i Húsd. Den skulle ha innehållit, att Heimdall och Loke i sälgestalt kämpade om *Brisingamen* »Brisingarnas halssmycke» = Fröjas halssmycke. Efter den kom så, vad vi kalla Húsd. 2, som berättade om hur en ljusgud från himlen störtade ned i havet och hur nattens demon, Loke (som enligt O. hade eld karaktär, s. 269), steg upp ur det. »Vielleicht hat der Lichtgott in seinem Fange die Sonnenkugel, möglicherweise(!) als *hafnýra* dargestellt, gehabt; die Sonne geht mit dem Tag unter» (s. 136). O. är så inne i sina fantasier, att han glömmar, att det enda säkra är, att strofen handlar om *hafnýra*.

Tolkningen av *Brisingamen* som solen är närmare utvecklad på ett annat ställe i boken (s. 266 ff.). Hade O. levat för en mansålder sedan, skulle hans utläggning av det nämnda smyckets innebörd varit fullt begriplig. Men i vår tid karakteriseras sådan tolkning som mytosofi.¹

Till slut må sägas, att förf. visar nog, att han har kunskaper i mångahanda ting, men han går icke på djupet med problemen. Godtycke präglar både hans komparativa metod och texttolkningar. O. har till den grad förgapat sig i främmande folks religioner, att han aldrig fått upp ögonen för de speciella förhållanden, som präglade kulturlivet i Norden under vikingatidens slut, d. v. s. den tid, från vilken de religionshistoriska texterna torde stamma.

Den viktigaste anmärkningen, man vill göra mot Ohlmarks' bok, är dock en annan. Man saknar i den det ärliga sanningsökande, som man gärna vill tro är all forsknings grund och utgångspunkt. Det nordiska materialet får aldrig komma till tals helt och oavkortat, och de jämförande exemplen läggas icke fram på ett sådant sätt, att läsaren vågar omedelbart bilda sig ett omdöme om deras värde. Härtill kommer, att »wienerskolans» astralmytologi, vars huvuddrag man trodde, att förf. omfattade (se t. ex. tillämpningen å s. 281 ff.), framställes i ett »Anhang» till boken (s. 373 ff.) i en löjlig dager. De motsägelser, förf. på det sättet invecklar sig i, visa, hur föga genomtänkt hans ståndpunkt är.

Lund.

Birger Pering.

¹ Själv är O. mycket sträng mot forskare, som inlåta sig på naturmytologiska spekulationer, se t. ex. hans uttalande om M. Olsens tolkning av *Skíðblaðnir* som "den lette solsky" å s. 80.

Anmärkningar och genmäle angående Heimdall.

Då jag hos huvudredaktören för denna tidskrift anhöll om ett par sidors plats för några randanmärkningar — knappast något egentligt genmäle — rörande doc. Ivar Lindquists uppsats »Guden Heimdall enligt Snorres källor», Vetenskapssocieteten i Lund årsbok 1937 (utk. julen 1938), upplystes jag om att adjunkt B. Pering i Malmö till ifrågavarande häfte av tidskriften insänt en anmälan av min avhandling om Heimdalls horn och Odins öga. Sedan jag med förvåning tagit kännedom om denna till både ton och bevismetodik högst märkliga och från vanliga recensioner starkt avvikande artikel, begärde jag i samma häfte plats för ett genmäle även mot denna. Genom vänligt tillmötesgående från huvudredaktörens sida har jag så satts i tillfälle att samtidigt säga några ord både rörande Lindquist och Pering.

Jag börjar kronologiskt med doc. Lindquists uppsats. Denna utgör ett försök till positiv vidareforskning på basis av i min avhandling framlagda problemställningar. Det är självfallet att jag principiellt måste hälsa varje sådant försök med glädje, och jag erinrar mig därvid det varma erkännande, doc. Lindquist vid disputationstillfället gav mitt arbete som stimulerande för den kommande forskningen. Doc. Lindquist söker säkerligen efter bästa förstånd skifta ros och ris. Han ger mig här och där en rad ingalunda obetydande erkännanden men kritiserar samtidigt några enskildheter. Den omständigheten, att han därvid ej blott av sin iver förletts till en viss för saken helt obehövlig skärpa i tonen utan därtill även fällt vissa oriktiga domar, utgör anledning till mitt lilla påpekande.

Jag är tacksam för den beredvilliga ärlighet, varmed doc. Lindquist erkänner utredningar hos mig, vilka han anser betydelsefulla och vilkas riktighet han styrker, samt för hans hänvisningar till tolkningar, observationer och uttalanden hos mig, som han bifaller. Han hänvisar till min kanske mindre kända skrift »Totenerweckungen in Eddaliedern» såsom enda anf. källan för nordiska uppväckningsformler och galderns makt. Han anser min speciella övers. av *miqtuðr Heimdallar* som riktig och lägger den själv till grund för egna teorier. Han framhåller, hurusom min utredning av *Hyndlulíóð* styrkt honom i föreställningen »att detta kväde innehåller reminiscenser av andra äldre». Han vitsordar min upptäckt av den syntomatiska parallellismen mellan Heimdall och Loke i *Vqluspá in skamma's* strofföljd. Han bifaller mitt uttalande om niomödrafödelsens omöjlighet som ordagrant fattad. Han ställer sig förstående till min tolkning av *ragna rein* som himlen. Han hänvisar till min materialsamling av astrala företeelser som bestämning i himmelskenningar med ord på 'väg'. Han anser

min tolkning av *Gulltoppr* som fullständigt riktig. Han hänvisar till den tillfredsställande utförlighet, varmed jag framlagt handskriftsmaterialet rörande *Vind(h)lér*. Flera av dessa saker utgöra icke oväsentliga grundstenar för min solgudsteori, och deras bestyrkande från strikt filologiskt håll måste därför vara mig ytterst välkommet.

Gentemot detta te sig anmärkningarna kanske inte som särskilt betydande, men jag vill ändå uppta dem till summarisk granskning. Det har funnits en »Heimdallargaldr», varav blott två korta rader, 10 ord, äro bevarade, och som jag för fullständighetens skull diskuterat på en kort sida som »Anhang» till de eddiska källorna. Jag har därvid intagit den hållning, jag anser vara den enda möjliga för en sansad kritiker: utan att fantisera hop långa rekonstruktioner eller exegeter på basis av de fattiga 10 orden »jag är nio mödrars son, jag är nio systrars son», tar jag ingen deciderad ställning till det lilla fragmentets ev. ålder utan säger blott, att intet direkt hindrar det från att tillhöra efterklassicismen. Med sin livliga fantasi gör doc. Lindquist nu av de små orden en lång, högklassisk dialogdikt mellan Heimdall och Loke, där Heimdall i slutet gör Loke mållös genom att röja sin identitet. Detta är nog så vackert; skada blott att vi ej veta ett ord härom, då inga som helst källor finnas. Denna fantasidikts klassicitet får han fram genom att mot de bättre handskrifternas vittnesbörd dra fram en enstaka skrivning i en eljest sekund handskrift (U), *meyia* istf. *möðra*, och så konstruera fram »klassisk» tankeparallellism. Min kritiska inställning bedömer han i sin upptäckarglädje mycket strängt som »försök till litterärkritisk diskvalificering» och »intresse att förringa Heimdallargaldr's litterära värde». Det enda sakliga, som därvid förebrås mig, är att jag skulie sakna kännedom om Löfflers korta bestämning av versmättet till galdralag. Det är en ganska underlig förebräelse, då jag själv bestämt versmättet till galdralag och därvid hänvisat till den sida i I. Lindquists avh. Galdrar, där med fetstil Löfflers uttalande citeras! Lindquists egen utredning, som jag anser klarare och mera utblickande än Löfflers, kallade jag »grundlegend», men om detta har stött, tar jag gärna tillbaka.

Ur kenningen *miötuðr Heimdallar* = 'huvud' härleder jag den förvirrade myten om Heimdalls genomslagning med ett huvud, vilken ingen hittills lyckats rimligt förklara. Detta är enligt doc. Lindquist att ställa »saken på huvudet» och börja »förklaringen i galen ända», emedan det »inte har visats upp någon analogi till att en kenning har föranlett en myt». Doc. Lindquist känner kanske icke till, att i den modernaste isländska sagoforskningen t. ex. Paul V. Rubow med skärpa framhållit, huru ofta ett nog så sammansatt och märkligt isländskt ortnamn givit upphov till

»myter» om där timade slag eller händelser, som sedan relateras i sagorna utan att i verkligheten ha hänt (Smaa krit. Breve, 9 f.). Redan denna parallell är knappast föraktlig.

Missvisande och onödigt småinsinuant blir doc. Lindquist i tonen, när det gäller min tolkning av namnen på Heimdalls mödrar som möjliga bölje-*heiti*. »Som prov på» hur jag »pressat alla namnen» (nio st.), anförs blott *Angeyia* och *Eyrgiafa*. Beträffande det senare kan doc. Lindquist själv aldrig förneka den stora möjligheten av bet. »den som skänker sandstrand», trots att Bugge mot hskr. fantiserade om *Ør-* o. dyl. Den som skänker sandstrand kan väl rimligtvis icke vara någon annan än vågen, havets våg, när den i ebb drar sig tillbaka, flodens vid slamavlagring!

Det var nu egentligen det hela, doc. Lindquist hade att anmärka mot mig. Jag förstår så väl, att det inte kan vara ange-nämt med min skeptiskt-agnostiska hållning till galderns lösryckta tio ord för den som ur dem tror sig kunna läsa ut, att *Heimdallar-galdr* är »den äldsta källan såväl till Heimdallstron som Loketron», som nästan i detalj vet hur denna »dikt» sett ut och som spårar den i *Hyndluljóð* och jag vet inte var. Likaså förstår jag, att om man ansluter sig till Muchs »lysande idé» att med krånglig aritmetik bestämma till hur många åttondelar *Rigspulas* Jarl bar Rigs arvsanlag och sedan nolens volens låta den i diktens egen text här ovidkommande Heimdall födas på liknande mystiskt sätt, man då vill göra sitt bästa för att bortse från min materialsamling av böljorna som de nio jungfrurna och solen som född av böljorna! Men en viss dunkelhet i förståelsen av *ett* enda namn (*Angeyia*) bevisar aldrig feltolkning av *nio*!

Doc. Lindquist börjar med att noga framhålla, huru hans skrift icke har några som helst religionshistoriska intentioner. Tyvärr tror han sig dock om att i slutet fullkomligt lösligt kunna uppkasta en ny teori om Heimdall, utgörande en modifikation av min teori om solguden: Heimdall är »vårman», hemmahörande i en okänd vårrit, men han är — på närmast Rosénskt vis — samtidigt zodiakalbild och vädur. Väduren är hans djur, som »efter den vida omkring kända sakramentala tron» i dödsögonblicket förvandlar sig till guden etc. För allt detta finnes icke det ringaste bevis framlagt. Hade doc. Lindquist varit hemma i religionshistorien, en vetenskap som tyvärr alltför många anse sig ha rätt bruka efter eget skön, hade han känt till hur definitivt övergiven sakramentaloffertanken är av de flesta moderna forskare och hur man brukat skämta (G. Foucart, W. Schmidt) med den helige Nilus' kamel, det enda bevis, som denna gamla teoris upphovsman, Robertson Smith, hade att framföra, och som saknar värde.

Jag vill dock — utom ovan gjorda medgivanden — klart framhålla vad jag anser vara det nya och bestående i doc. Lindquists

uppsats. Det är hans intelligenta och säkerligen riktiga tolkning av *Vind(h)lér < Vindhævir*, 'den som uppvärmer luften'. Därmed är naturligtvis icke sagt, att denne skulle behöva uppfattas som just våren. Tvärtom: om tolkningen direkt och utan pressning pekar på en viss företeelse, är det väl solen. Tolknigen är i själva verket, vilket doc. Lindquist själv till god del insett, en den mest strålande bekräftelse på riktigheten av min från andra utgångspunkter framlagda teori: Heimdall är den nordiske solguden. Om en forntida allmoge givit någon gud namnet »Luftuppvärmaren» måste de med ganska stor säkerhet ha tänkt sig denne som en konkret uppvärmare, en synlig gud, solen, knappast som en i övrigt för forntidens vidkommande fullständigt okänd abstraktion som »vår mannen» l. dyl. Jag tackar doc. Lindquist för det stöd han härvidlag kommit att giva min Heimdallstolkning.

Så kommer adjunkten Perings recension av min avhandling, publicerad strax härovan i denna tidskr. Här ha vi kommit till litteratur av helt annan genre och halt än doc. Lindquists ärligt menta, delvis positivt uppbyggande och i det mesta sakligt erkännande uppsats. Adj. Perings »recension» framfördes för snart två år sedan vid min disputation som extraopposition av dess förf., vars eget avhandlingsämne olyckligtvis råkade kollidera med mitt, och jag hoppas då ha svarat vad som behövdes för att avklara de sakliga kontroverserna. När emellertid nu oppositionen i fråga — trots vad jag då tydligt klargjorde — i skärpt form dyker upp i tryck, tvingas jag till skriftligt genmäle, då kritik av den art, det här är fråga om, för principens skull icke gärna bör få förekomma obeivrad.

Rec. börjar med att konstatera de speciella svårigheter, som äro förknippade med nordisk religionsforskning, men skulle man som logisk följd av en sådan ingress vänta sig ett visst överseende storsinne i den kommande granskningen, har man misstagit sig. Min kritiker är icke blott sträng, vilket en kritiker bör vara, utan även fullständigt ensidig, i det han icke framdrager en enda linje eller enskildhet där han ej funnit speciella angreppspunkter att ta fasta på. I stället hade man föreställt sig, att en opartisk bedömares uppgift vore att ge en allsidig bild av det han vill anmäla. Med rec:s metod att ur 400 tättryckta s. mödosamt excerpiera lösryckta meningar för att ställa dem mot varandra och söka utfundera motsägelser kunde man med relativ lätthet underkänna vilket arbete som helst.

Allvarligare är emellertid den långa rad av oriktiga påståenden, som fyller kritiken. Sådana uppkomma, när man som rec. ej läser texten i sammanhang utan endast ur texten utdragna lösa

excerpt. Jag tar missgreppen i den ordning de komma. Ur den lösryckta satsen s. 226 »die letzte und am ausführlichsten begründete Theorie von Heimdalls Wesen: den sibirischen Weltenpfahl» (framlagd av Pipping) sluter rec. att jag trott Pippings tolkning vara den sista och ej senare rättat detta misstag. Jag har emellertid endast sagt, att teorien om pålen såsom teori är den sista, och det vidhåller jag, ty de senare framlagda teorierna äro icke nya: Muchs och Grönbechs baggspekulationer funno vi likartade hos Falk, de Vries anknyter till Pipping, Clemen till v. Schroeder m. fl., Visted och Schröder söka sig liksom E. H. Meyer² till senantiken, Anderssons och af Ugglas' Mikaelhypotes framlades redan av Bugge.

Därpå hävdar rec. att jag vid min religionshistoriska komparation sätter den annars tillämpade kulturkretsläran ur funktion och jämför lika planlöst som t. ex. Rosén. Rikheten av material tycks ha gjort rec. så yr i huvudet att han ej märkt, hur jag strikt genomfört principen att jämföra i vidgade cirklar med huvudsaklig beviskraft lagd på de möjligast innersta: först indoeuropeiska paralleller, där de finnas, så de båda andra härskarfolken, semiter och hamiter, sist faderrättsliga i allmänhet. Icke-faderrättsliga kulturer ha ytterst undantagsvis anförts och då antingen för att belysa en detalj eller för att uppdaga ett dit insmuget faderrättsligt mytkomplex. En dylik komparation är för det nordiska fältet fullständigt ny och har av kännare som Carl Clemen (Theol. Lit.-z. 26, 1937), O. Klose (Deutsche Lit.-z. 13, 1938), A. Bessmertny (Prager Presse 3 apr. 1938), W. Stammler (brev 29 juni 1938) m. fl. ansetts leda till nya, riktiga och betydelsefulla resultat.

Rec. tillvitar mig tre olika uppfattningar om *Prymskvida's* ålder. Det är fel. Min uppfattning uttryckes på s. 257: man vet ej fullt säkert om gammal eller ny. S. 265 säger jag att den jämförd med *Haustlong* är »aus derselben oder etwas späterer Zeit». Detta sista undertryckes av rec., som genom att blott ta hänsyn till meningens första hälft får fram ett yttrande av mig, att Prkv. skulle tillhöra 800- eller 900-talet. Min tredje uppfattning frampressas ur mitt förande av sången till Eddans underhållningskväden, vilket naturligtvis inte har med dateringsproblemet utan med genreproblemet att göra.

Ett ganska obegripligt fel begår rec., när han vill påstå mig anse att Snorre skulle ha kapitalt missförstått sina källor, då han uppfattade Heimdall som väktare. Tvärtom har jag ju i en särskild utredning i interpretationsavdelningen, s. 308—310, utförligt klarlagt hurusom en solgud av Heimdalls typ ofta får karaktären av himmelsväktare. Och på samma sida, 174, som rec. flitigt citerat, säger jag om Snorre med absolut otvetydig klarhet: »eine Eigenschaft des Heimdalls der Quellen war leicht zu fassen und zu

benützen: der Wächterberuf». Snorre, säger jag, har gripit ut detta drag ur solgudsbilden, emedan det var det han bäst förstod, och gjort det till nämnare för allt det andra. Solguden som väktare är f. ö. som typ känd för varje någorlunda bevandrad religionshistoriker.

Vidare tillvitas mig åsikten att Heimdalls placering vid himlens ända skulle vara Snorres egen uppfinning. Hade rec. läst blott en aning längre än till den excerperade och citerade inledningssatsen i kol. 1) s. 174, hade han sett hur jag tvärtom söker bevisa, att den mer allmänt fattade placeringen »vid himlens ände» är tradition, medan specificeringen »regnbågen» bör kunna betraktas som Snorres utläggning. Över huvud har rec. icke alls förstätt min på inre kriterier och en utförlig penetration av Snorres arbetsmetod i andra fall byggda sovring av Snorres Heimdallsdrag, utan påstår frankt och utan närmare begrundning att jag godtyckligt upptar vad som passar. En väl, så vitt jag förstår, evident utredning som den om den bibliske basunängeln influens på Snorres blåsande Heimdall förbigår han med tystnad.

Åtskilliga andra missförstånd hos rec. bottna i bristande religionshistorisk insikt, beläsenhet och förståelse. I sin strävan att även fränkänna mig varje originalitet påpekar rec. att varken min tolkning av guden eller hornet är ny, ty guden har »sen gammalt» alternativt sammanställts med solen (knappast med full tydlighet och klarhet) och v. Schroeder har tolkat hornet som månen. Rec. har här icke alls förstätt den springande punkten: solfolkarna ha ansett hornet som irrelevant och v. Schroeder tolkar Heimdall som mångud med månhorn. Det radikalt nya hos mig och f. ö. nerven i hela boken är bilden av solguden med månhornet, vilket såsom klar månsymbol, alternerande med andra krökta föremål, genom gammal kulturkamp eller poetisk symbolism i en mängd faderrättsliga kulturer blivit ett fixt solgudsattribut. Denna antites, byggd på studium av kulturkrets-lärens betraktelsesätt och material från skilda håll, är min originalitet och komparationsobjekten stöd för min uppfattning.

Beträffande solen i Josuaslaget har också rec. missförstått situationen. Det är icke solens hejdande som tyder på faderrättslig mytuppfattning, utan hejdandet av himlakroppar över huvud. Kulturkretslärens grundare, Graebner, anför själv Josuas hejdande av sol och måne som faderrättsligt. Jag har hänvisat till stället hos Graebner. Att då som rec. gör insinuant fråga, om »en 'matriarkal' krigare skulle ha hejdat månen», är nonsens.

Rec. undrar hur jag skall sämja »Himmelsfjället vid havet» med dess placering hos Snorre vid Bifrösts brofäste i himlen. Han vet ej, att överallt eljest solens berg anses räcka från jorden upp

i himlen. Det är just det som är meningen med solberget. Jfr avh. s. 286 ff.

Rec:s »gyckel» med min f. ö. under all tänkbar reservation framlagda hypotes om njurarna och sol-måne tar jag med ro. Min tankegång borde icke vara otillgänglig för den logiskt tänkande och religionshistoriskt skolade: 1) *hafnyra* kan som jag visat knappast betyda »sten i en sjö», 2) då hos pygméer, samojeder, eldsländare, buschmän, zuñis, polynesier, egypter, babylonier, indoiraner, greker och nordbor sol och måne tänkas som skapar-gudens två ögon, hos nordbor, kelter, indier m. fl. som hans två händer, hos azteker som hans två fötter (jfr min skrift *Quelques aspects etc.*, Medd. Lunds Obs. II: 85, s. 4) kan man för fornnordisk kenningteknik, som i djärv fantasi överträffar det mesta, för den del gott tänka på ännu ett fjärde parigt organ i kroppen när intet annat passar, 3) paralleller med njurarna äro många: parigheten, rundheten, färgen, glansigheten, det större formatet jämfört med ögonen, vilka äro sol och måne i zenit, den röda vätskan omkring, belägenheten. Myter av typen »geografisk anatomi» äro vanliga, jfr Ymir, Tiamat, Rahab, Mithratjuren, Purusha (?) och Atlantentli. Bland moderna religionshistoriker har särskilt Th. W. Danzel ägnat dem intresse (*Kultur u. Rel. des prim. M.* 37 ff., 60 f.). När rec. satt sig in i litteraturen på området skall jag med nöje återuppta diskussionen om havsnjuren med honom.

Så skulle jag ha uppfattat germanernas kultur som »primär herdekultur». I stället har jag s. 54 klart framhållit att den är en kultur på vandring mot högkultur! Jag säger däremot, att vi ha viss rätt att behandla denna kultur — vid mytkomparation — som vi behandla en primärkultur (s. 55). Så är ju genomgående brukligt bland kulturkretslärens företrädare (jfr Graebner, *Das Weltbild der Primitiven*). Om emellertid, med en analogi, t. ex. en klok hotellvärd behandlar en gäst som en furste, vill han därmed icke påstå honom vara furste. Det säger ju sunda förnuftet. Men att germankulturen utgått från en primär herdekultur vill väl rec. icke förneka? Arbeten av Dopsch och Rydbeck saknas i sammanhanget! Ja, tyvärr, både de och många fler, ty kapitlet ifråga gör icke anspråk på att uttömma frågan om germankulturen, vartill krävts en bok för sig. Det är ju blott en anspråkslös, översiktlig beläggsamling för germankulturens art av blandkultur på vandring mot högkultur, avsett som kort (5 s. lång) mellanlänk mellan inledningen och del I av avh. För detta mitt syfte hade jag varken behov av Dopschs utredning om europeiskt näringsliv fram till Karl den store eller O. Rydbecks förnäma specialundersökning av hästens roll under gånggravstiden.

När det gäller det fullständigt i förbigående, med ett par ord i en exempelsamling, berörda vanakriget i Voluspá, där jag enligt

på annat ställe utförd textkritik anser natten skilja parterna åt, har jag nödgats hänvisa till en i mskr förefintlig skrift, nästa del av den undersökning, varav avh. är första delen. Detta står i inledningen. I den egentliga avh. har jag emellertid eljest (s. 367) vid hänvisning till denna skrift påpekat att dess innehåll delvis går igen i en 1936 tryckt uppsats »Totenerweckungen in Eddaliedern», publicerad i denna tidskrift. Fullt så avgjord »lek med läsarens tålomod» behöver alltså min ett par gånger nödvändiggjorda hänvisning till även den längre, otryckta skriften knappast vara. Beviset för nattens roll i Vøluspás vanakrig framlade jag förresten i full bredd redan i min licentiatavhandling.

Detta var det viktigaste. När det är klart, torde det väl närmast vara onödigt att närmre ingå på alla enstaka småstick. Blott antydningar skola göras. Min disposition är oredig: dess oredighet består i att jag framlagt källor och källkritik för sig, interpretationen för sig. Exakt samma disposition har t. ex. Dag Strömbäck tillämpat i sin avhandling »Sejd». Vidare kritiserar jag för att ha diskuterat Agrells talmystik i samband med Heimdalls boning, emedan jag ej fått fram ett evident resultat. Dyligt skulle väl snarast tala *mot* min påstådda brist på sanningssökarns ärlighet. Får en problemvägning aldrig äga rum, om resultatet utfaller negativt? Min tolkning av Brisingamen kallas mytosofo, men eftersom ej med ett ord denna tolkning själv refereras eller bedömes, blott beskyllningen löst utslungas, får den väl stå för min kritikens egen räkning, tills bevis framlagts. Vidare har jag ej nämnt bron Bilröst när tal var om bron Bifröst: nej, men man brukar ej vara skyldig att tala om Kristiansand när frågan gäller Kristianstad etc. etc. En sista anmärkning vill jag så göra beträffande rec:s metod, tyvärr alltför ofta tillämpad i kritik av denna sort, att presentera sina mödosamt hopletade enskilda angreppspunkter som »symptomatiska», »typiska» för avhandlingen som sådan. Så föreställes hans oriktiga påstående om min uppfattning av Pippings teorier »ålder genast som »något mycket karakteristiskt för avhandlingen». Rec. uppställer som allmän regel att jag är komiskt fantastisk, så fort jag söker bygga på en oavkortad text. Min hypotes om njuranalogien, vilken rec. tack vare bristande beläsenhet ej förmår bedöma, är enda »exempel». På min genomgående orediga disposition anföres också blott ett enda »exempel», som är det svagaste tänkbara och som tydligen anförts för att rec. skulle få tillfälle framlägga sin speciella pressning av texten i Grmn. 13. Jag kan endast nyktert konstatera, att där står att Heimdall »har tempel», »råder för kultplatser», men absolut inte att han råder över alla gudars boningar. Den tolkningen är fri fantasi — om den så passar in i något för mig okänt subtilt tolkningsförslag från rec:s sida eller ej.

Den tålmodige läsaren har väl redan fått klart för sig hur pass säkert det står till med bevisen för allt det som pådiktats mig: min övernaturliga slagruta i Snorrekritiken, min genomgående själv-motsägelse, som frampressas ur felförstådda, mot varandra ställda löscitat, min kuriösa metod att läsa bibel och edda, mitt komiska fantasi, min oärlighet och jag vet icke allt. Till komik stöter det däremot när min kritiker med högtidligt allvar omtalar hur jag »arbetar med lösryckta rader och fritt komponerade ordsammanställningar». Ett bättre specimen inom denna metodik än ovanstående recension själv kan man väl blott med svårighet uppleta? Jag har »förgapat mig i främmande folks religioner». Det har nu sannerligen icke min kritiker. Hade han blott känt till dessa en liten smula, hade han haft större möjligheter än han har att ge sig i kast med nordiska religionshistoriska uppgifter, ett fält där källornas knapphet och osäkerhet tyvärr lämna oss i fullständig okunnighet om ett flertal viktiga problem, vilka blott på den etnologiska komparationens väg kunna bringas närmre sin lösning. Den framstående Kiel-nordisten Olaf Klose säger i sin recension av min avh.: »Der Vf. zieht als Hilfsquelle zu seinen Untersuchungen verwandte Religionen und Kulturbezirke als Vergleichsmaterial herbei, was bei der altnordischen Religionsgeschichte auch mehr als bei den anderen Religionen mit reicherem Quellenmaterial nötig ist». Så bedömer sakkunnigt folk min »förgapning».

Hela olyckan är att jag tydligtvis råkar ha en annan uppfattning av Heimdalls väsen än min kritiker. Sin egen bild av guden aktar han sig emellertid för att röja, och då jag vid min disputation bad honom framlägga en bättre tolkning av Heimdalls väsen än den solgudsteorien erbjöd, vägrade han att svara. Men solteorien skall till varje pris nedgöras och därmed den avhandling som framfört densamma. Det måste ha förargat åtskilligt, att så många europeiska auktoriteter i både religionshistoria och nordisk filologi öppet förklarat sig anse att min teori är riktig. »Der Beweis für den solaren Charakter Heimdalls dürfte im Ganzen gelungen sein», säger Carl Clemen (a. st.) Än klarare uttrycker sig Klose: »Ohlmarks kommt ... zu Ergebnissen, die unmittelbar einleuchtend sind, ... hat mit seiner Arbeit eine abschliessende Untersuchung ... gegeben» (a. st.). Gustav Neckel säger: »Das Ganze zeugt von selbständiger Beschäftigung mit dem Gegenstand und stellt einen beachtenswerten Beitrag zur Lehre von den altgermanischen Göttern dar» (Zschr. f. Volkskunde 1938 9: 1, 87—89), Stammler skriver mig i ovanberörda brev: »Die Ergebnisse sind weittragend und unanfechtbar». Bessmertny kallar (a. st.) mitt arbete »einen wesentlichen Beitrag zur Klärung der mythologisch-ethnologischen Problematik». Mot dylika omdömen torde väl en ur så tydligt förtfattad mening framsprungnen kritik som adj. Perings icke vara mycket att fästa sig vid.

Till sist. Min kritiker slungar mig i slutraderna en beskyllning i ansiktet, vars allvarliga art jag ej vet om han rätt gjort klart för sig: »Man saknar . . . det ärliga sanningssökande, som man gärna vill tro är all forsknings grund och utgångspunkt». Den satsen har blivit en bumerang. Den kritik vari den utsagts är som vi konstaterat olyckligtvis själv genomgående av en sådan art och utmärker sig för sådana i objektiv, sakkunnig eller fördomsfri polemik heterogena företeelser, att nämnda beskyllning med hela sin kraft automatiskt måste vända sig mot den, som utslungat den.

Lund.

Åke Ohlmarks.

Bruno Kress: Die Laute des modernen Isländischen. Arbeiten aus dem Institut für Lautforschung an der Universität Berlin. Herausgegeben von D. Westerman. 2. Berlin 1937. X + 181 s.

Nyisländsk fonetik är numera ett relativt bearbetat område inom nordisk språkvetenskap. Genom fonetiska arbeten av Buerger-Goodwin, Sveinbjörnsson, Kemp Malone, Jón Ófeigsson och Stefán Einarsson har den nutida isländskans ljudsystem väsentligen klarlagts. För en framställning av detta finnas sålunda goda undersökningar att bygga på.

I förordet till sitt arbete framhåller Kress med rätta, att man vid studiet av den isländska ljudutvecklingen i äldre tid måste ta hänsyn till det moderna språket. Men detta förutsätter en säker kännedom om nyisländskans ljudsystem. Hans bok vill vara ett hjälpmedel vid ett dylikt studium, vilket framförallt bör tjäna som grundval för undersökningar rörande den isländska språkutvecklingen i äldre och nyare tid. Förf. bygger på tidigare forskares analyser men även på egna undersökningar under ett tvåårigt uppehåll i Reykjavik. Hans framställning är rent deskriptivt fonetisk, och endast sällan beröras språkhistoriska frågor.

Efter en översikt av kvantitetsförhållandena i nyisländska redogör förf. ingående för de olika ljudens bildning och deras beteckning i nyisländsk ortografi. Särdeles värdefullt är, att förf. i noter anför andra fonetiska framställningars uppgifter om resp. ljuds beskaffenhet. Han går här tillbaka ända till Rasks bekanta »Vejledning».

Även de dialektala formerna har förf. i viss utsträckning medtagit. I allmänhet synes han emellertid här bygga på andras uppgifter (som Jón Ófeigssons i Blöndals ordbok). Det vore av stort värde att få en detaljerad undersökning av dessa dialektala

former och deras nuvarande utbredning. En del torde nog vara i utdöende, om de alls finnas kvar. Den språkliga nivelleringen går raskt framåt i våra dagar.

Nyisländskan har ju tre vokalserier: främre delabialiserade, främre labialiserade och bakre vokaler. Vid redogörelsen för vokalismen s. 46 ff. kunde förf. även ha framhållit det språkhistoriskt intressanta faktum, att nyisländskan saknar blandade vokaler. Så saknas ju alldeles den för övriga germanspråk så karakteristiska reducerade vokalen *ə*, vilket givetvis sammanhänger med kvantitets- och accentförhållandena.

Nyisländskans långa vokaler, vilka — utom *ú* och *í* — uppkommit ur fisl. korta vokaler genom förlängning av gammal kort stavelse, tendera att få en annan kvalitet än de korta. Om detta förhållande ha de fonetiska framställningarna divergerande meningar. Det är därför av intresse att ta del av förf:s uppfattning i denna fråga. Buergel-Goodwin antog nämligen, att de flesta långa vokaler diftongeras. Jón Ófeigsson däremot tror icke på en allmän diftongering av de långa vokalerna utan anser, att detta endast gäller enskilda personers uttal och då orden uttalas var för sig. Stefán Einarsson antar en mer allmän diftongering av *o*, särskilt efter *g* och *k*. I övrigt är enl. St. E. diftongeringen mera tillfällig.¹ Kress anser nu (s. 49), att de långa vokalerna mer eller mindre tendera att diftongeras, dock aldrig *í* och *ú* (jag begagnar nyisl. ortografi). Vid långt *i* och *u* är diftongering mindre allmän, men vid långt *e*, *ö* och *o* hör man ofta ett diftongiskt uttal med ett öppnare ljud i den andra komponenten. Förf. sätter denna diftongering i samband med den expiratoriska accenten: Expirationsströmmen blir hos långa vokaler svagare vid slutet. Att *í* och *ú* icke diftongeras beror på, anser förf., att dessa äro de kortaste av alla långa vokaler.

I så fall ha vi ju här en parallell till tidigare isländsk ljudutveckling: Alla fornisländska vokaler utom *í* och *ú* ha diftongerats.

Vid redogörelsen för de olika vokalerna finner förf. en särskild kvalitet för de långa vokalerna: så för *i* (s. 21), *e* (s. 25), *u* (s. 35), *ö* (s. 39) och *o* (s. 32). Betr. *i* och *u* kan förf. inte avgöra, om de äro enkla vokaler eller diftonger, liksom deras utbredning icke är säker. För de andra synes han vilja anta såväl ett diftongiskt uttal som ett med enkel vokal men kvalitativt skilt från det korta.

Förf. har närmare utfört Sveinbjörnssons förklaring av den dialektegendomlighet, som kallas *flámælska*. I Reykjavik och vissa andra trakter uttalas t. ex. *vita* och *sudur* med samma vokal

¹ Sveinbjörnsson förutsätter diftongering av samtliga vokaler i "isolated and stressed words", också *í* och *ú*.

som i resp. *gefa* och *gjöf*. Man har här antagit en ljudövergång $i > e$ och $u > ö$.¹ Förf:s förklaring är emellertid denna: Långt *i* uttalas i vissa trakter öppet, närmande sig *e*. Långt *e* åter uttalas slutnare, närmande sig *i*. De bägge ljuden komma alltså att närma sig varandra och hota att sammanfalla. Detsamma gäller betr. *u* och *ö*. I andra trakter åter skiljer man tydligt mellan dessa ljud, och detta eftersträvas också av dem, i vilkas språk ljuden hålla på att sammanfalla. Men genom den osäkerhet, som då uppstår, kommer man att säga *veta* för *vita* och *södur* för *sudur*. Man kan ju jämföra detta sammanfall med det fisl. sammanfallet av *e* och *æ*, vidare med det stockholmska sammanfallet av dessa ljud och med sammanfallet av *o* och *å* i svenskt riksspråk.

Nyisländskan bevarar ju ändelsevokalerna *i*, *u* och *a*. Man har dock observerat, att dessa vokaler äro öppnare i trycksvag ställning, och Blöndals ordbok har en särskild fonetisk beteckning för *u* i ändelser. Detta finner emellertid St. Einarsson onödigt, då han icke kan uppfatta någon större skillnad mellan tryckstarkt och trycksvagt *u*. Samma uppfattning hyser Kress. Enl. honom förekommer det öppnare uttalet endast i vanligt talspråk, ej i mera vårdat språk. Han finner t. o. m., att *i* i ändelser stundom uttalas slutnare än i betonad stavelse.

Isländskan saknar ju progressivt *i*-omljud. Buerger-Goodwin och andra ha emellertid funnit ett *æ*-ljud i orden *hjarta* och *gjar-nan*, men St. Einarsson betvivlar dess existens. Det är därför av intresse att finna, att även Kress uppfattar ett *æ*-ljud i dessa ord. Han anser sig också närmare kunna bestämma dess förekomst: mellan palatal kons. och *r*.

Beträffande konsonanter skall jag inskränka mig till att nämna följande:

V-inskottet i uttalet av *gud* förklaras av att detta ord huvudsakligen förekommer i högtidligare tal och därför får starkare accent. Då utvecklas det labiala ljudet. Förf. kunde här ha hänvisat till Jón Helgasons framställning i Studier tillägnade Ax. Kock. Man kan ju jämföra detta labialtillskott med den av St. Einarsson, Beiträge zur isländischen Phonetik s. 23 från 1600-talet anf. överg. $k > kv$ före *o*, beroende på diftongering.

Beträffande tryckaccenten vill förf. endast urskilja två grader, en starkare och en svagare, vilket möjligen kan anses befogat, då det ofta icke är stor skillnad mellan bitryck och huvudtryck.

I slutet av arbetet ger förf. en översikt av de isländska dialekterna, huvudsakligen på grundval av Jón Ófeigssons framställning i Blöndals ordbok och uppsatser av Stefán Einarsson. Uttalet *ch* för *hv* i t. ex. *hvolpur*, som allmänt antages vara inskränkt till öst-

¹ Jag återger ljuden med nyisl. ortografi.

landet, förekommer enl. förf:s muntliga informationer på hela sydlandet.

Kress' bok är en god översikt av den nuvarande forskningens ståndpunkt beträffande nyisländsk fonetik. Anm. vill understryka förf:s åsikt, att man vid studiet av fornisländsk ljudhistoria måste ta hänsyn till nutida isländska.

Gunnar Leijström.

Helmut Arntz: Bibliographie der Runenkunde, Leipzig 1937. XIV + 293 pp.

Der junge deutsche Runologe, Dozent Dr. Helmut Arntz, der schon viel zur runologischen Literatur beigetragen hat, hatte den ausgezeichneten Gedanken, eine *Bibliographie der Runenkunde* herauszugeben. Die Runologie hat sich, namentlich durch die umfassenden Forschungen der letzten Jahre, aus einer philologisch-historischen Nebendisziplin zu einer so umfangreichen Spezialwissenschaft entwickelt, dass jedes Hilfsmittel, und besonders ein Werk der vorliegenden Art, mit der allergrössten Aufmerksamkeit aufgenommen werden muss. Zwar bringen die *Acta Philologica Scandinavica*, das *Arkiv för nordisk filologi* und der *Germanische Jahresbericht* jährliche Übersichten über die wesentlichen Neuerscheinungen auf dem Gebiete der runologischen Literatur, aber obgleich solche Übersichten für denjenigen, der sich in der Fachliteratur auf dem laufenden zu halten wünscht, unentbehrlich sind, verlieren sie durch ihre Aufteilung in verschiedene Jahre rasch alle Übersichtlichkeit. Was durchgeführte Bibliographien anbetrifft, so ist der Runologe bisher im wesentlichen auf die *Collectio runologica Wimmeriana. Fortegnelse over Ludv. F. A. Wimmers runologiske Samlinger i det kgl. Bibliothek* (København 1915), welches 565 Werke enthält, und auf Halldór Hermannsson, *Catalogue of runic Literature* (Oxford 1918) mit Besprechung von rund gerechnet 1500 Werken angewiesen gewesen. Selbstverständlich lassen diese beiden Bibliothekskataloge schon auf Grund ihres Erscheinungsjahres viel zu wünschen übrig. Gerade die letzten Jahre sind reich an wichtiger runologischer Literatur gewesen. Was in Buchform erscheint, kann man sich einigermaßen vergegenwärtigen, sobald es sich aber um Abhandlungen und Artikel handelt, die in verschiedenen Zeitschriften oder sogar in den Spalten der Tageszeitungen verstreut sind, wird die Angelegenheit schwieriger.¹ Man stellt daher mit grosser Zufriedenheit

---

¹ Im Jahre 1908 schlugen E. Brate und F. Löffler der *Vitterhets Historie och Antiquitets Akademi* die Herausgabe einer Zeitschrift

fest, dass die vorliegende Runenbibliographie etwa 4000 Nummern enthält, von denen, wie sich bei der alphabetischen Einteilung erweist, einige sogar bis zu acht verschiedene Abhandlungen und Artikel enthalten (vgl. z. B. 2678—2678 g, Orluf); im ganzen gibt die Bibliographie auf diese Weise Aufschluss über etwa 5000 runologische Werke, Abhandlungen und Artikel. Und die Runologie verdient ein solches Werk. In seinem Vorwort betont der Verfasser mit klaren Worten die Berechtigung der Runologie als selbständige Wissenschaft, gerade auf Grund ihrer stark zentralen Stellung als verbindendes Glied zwischen einer Reihe anderer Zweige der humanistischen Wissenschaft, in erster Linie Sprachen, Religionsgeschichte, Geschichte, und treibt so einen Keil in N. M. Petersens Charakterisierung der Runendenkmäler: 'dass sie meist nur eine Person nannten, deren Namen niemand kenne und als das wichtigste Ereignis ihres Lebens meldeten, dass sie gestorben sei'. Als Gewährsmänner seiner Anschauung führt Arntz eine lange Reihe ausgezeichnete Gelehrter verschiedener Nationen an, welche alle einen wesentlichen Teil ihrer Zeit und Kraft dem Studium der Runen widmen.

Im Vorwort setzt Arntz den Plan des Werkes auseinander. Als erster und wichtigster Punkt wird hervorgehoben, dass die vorliegende Bibliographie weder vollständig sein kann noch soll. Vor allem werden solche Werke, die in verschiedenem Zusammenhang Runendenkmäler erwähnen ohne eigentlich runologisch zu sein, leicht der Aufmerksamkeit des Bibliographen entgehen; das gleiche gilt von Artikeln in gemischten Zeitschriften und Tageszeitungen. Und als runologisch betrachtet unnötiger Stoff ist vorzüglich die rein periphere Erwähnung von Runen in der Edda, der Sage, dem Volkslied u. s. w. ausgelassen, sowie auch veraltete grammatische Arbeiten, Glossare und Kommentare, die hier und da ein Beispiel aus einer Runeninschrift heranziehen, übergangen worden sind. Als nicht speziell runologische Literatur ist auch die Ogam-Bibliographie (die der Verfasser früher ausgearbeitet hat) und ein grosser Teil der wachsenden Literatur über Hofmarken und Symbole ausgelassen.

Es ist selbstverständlich nicht die Absicht des Bibliographen gewesen, die schöne Literatur, die zufällig mit irgendeinem runologischen Titel versehen ist, mit aufzunehmen. Seite VII, Anm. 1 bringt eine amüsante, aus verschiedenen Nationen zusammenge-

---

für Runologie vor. Der Plan wurde niemals realisiert, könnte aber von neuem in Erwägung gezogen werden; möglicherweise würde eine solche Zeitschrift sammelnd auf den verstreuten Stoff wirken. Die ideale Lösung — und die einfachste — wäre natürlich die, dass alle Sonderdrücke in den Handel gebracht würden.

tragene Beispielsammlung über Literatur dieser Art. Ich möchte hier gleich hinzufügen Arntz Nr. 2283 a Ingeborg Møller, *Rune-stenene. Oslo 1934*. Dieses Buch ist, nach Norsk Bokfortegnelse, ein Roman — wahrscheinlich ein ausgezeichneteter, fällt aber ausserhalb der statarischen Fachlektüre. Herr Arntz hat selbst die Möglichkeit derartiger Fehler erwähnt, 'denn ein Teil der betr. Bücher war in Deutschland nicht vorhanden, und daher nicht nachzuprüfen'. Aber Norsk Bokfortegnelse sollte doch wohl in Deutschland nicht unaufreibbar sein? Für Fachleute spielt diese Art von Fehlern eine geringe Rolle, wer aber Runologie als Nebendisziplin betreibt und hier ein lange entbehrtes Handbuch der norwegischen Runendenkmäler gefunden zu haben glaubt, wird sich wahrscheinlich ärgern. Zur weiteren Ergänzung der Liste kann 2491 Laurits Christian Nielsen, *Runer paa Vand og i Vind, Kbh. 1924* angeführt werden. Hier konnte Dansk Bogfortegnelse oder — in Ermangelung dessen — schon der Titel des Buches allein über den literarischen Charakter des Inhalts Aufschluss geben. Die merkwürdigen Wasser- und Windrunen sind Gedichte eines nicht unbekanntes dänischen Lyrikers: L. C. Nielsen.

Nun aber zu dem Werke selbst; oder richtiger zu den 5000 Werken, die sich über einen Zeitraum von der Renaissance bis 1937 erstrecken und die man durch dieses eine kennen lernen kann. In der alphabetischen Anordnung ist jedes einzelne Werk nummeriert, eine Massnahme, die bei künftigem Zitieren grosse Bedeutung erlangen kann. Es kann leider nicht verborgen bleiben, dass diese, die eigentliche Bibliographie, mit gewissen Mängeln behaftet ist.

Es sollen zunächst einige Beispiele mangelhafter Behandlung solcher Werke gegeben werden, die als Resultat der Zusammenarbeit mehrerer Forscher entstanden sind: unter Bugge, Sophus findet man natürlich *Norges Indskrifter med de ældre Runer*, mit der Bemerkung, dass Magnus Olsen teils Mitverfasser, teils selbständiger Verfasser wichtiger Teile dieses grossen Werkes ist. Aber unter Olsen, Magnus wird man *No. I. æ. R.* vergeblich suchen; hier hätten natürlich Magnus Olsens Beiträge zu dem Werke an ihrem chronologischen Platze aufgeführt sein müssen, wenn nicht auf andere Weise, so doch mit einem Verweis auf die Erwähnung unter Bugge. Nun wird die Arbeit so weitgehend wie möglich durch ein zwischen anderen Registern verborgenes 'Namenverzeichnis' über 'Bearbeiter, Herausgeber, Mitarbeiter, Fort- und Übersetzer usw.' kompliziert. Erst dort findet man unter dem Namen Olsen (der, wie sich zeigt, sowohl für Magnus Olsen als auch für Björn Magnússon Olsen steht, die ebenso wie C. J. Thomsen und Vilh. Thomsen ohne Unterscheidung unter Thomsen aufgeführt werden) 14 verschiedene Zahlen, von denen

jede auf ein Werk hinweist, an dem Olsen oder Ólsen Teil gehabt hat; unter ihnen auch eine, die auf No. I. æ. R. unter Sophus Bugge verweist. Bequemt man sich endlich diesem beschwerlichen Prinzip, so zeigt sich sofort, dass der Verfasser selbst sich keineswegs daran gebunden fühlt: Haakon Sheteligs Anteil an No. I. æ. R., III, 1914: *Arkeologiske Tidsbestemmelser av ældre norske Runeindskrifter*, ist völlig unlogisch unter dem Namen des Verfassers selbst aufgeführt. Und *Nordisk Kultur VI, Runerne* (1933), verfasst von v. Friesen, Brøndum-Nielsen und Magnus Olsen, ist richtig unter dem Namen des ersteren aufgeführt. Brøndum-Nielsens Beitrag muss, wie das Prinzip vorschreibt, unter den oben beschriebenen Mitarbeiterliste gesucht werden. Magnus Olsens Kapitel ist dagegen sowohl in die Mitarbeiterliste als auch S. 165 in den bibliographischen Artikel *Olsen, Magnus* aufgenommen worden. Man wird es vielleicht pedantisch finden, wenn ich auf solche Fehler aufmerksam mache, aber für denjenigen, der das Werk benutzen soll, sind sie ein unbehagliches memento, dass die Bibliographie viele weniger auffallende, aber dafür vielleicht wesentlichere, Mängel enthalten könnte.

Unter diese muss auch die Tatsache gerechnet werden, dass ein Teil nicht unwichtiger Literatur übersehen ist. Im Vorwort wird darauf aufmerksam gemacht, dass vieles der Aufmerksamkeit des Bibliographen entgangen sein kann; dies ist richtig und entschuldigbar. Man bekommt aber unleugbar ein etwas unsicheres Gefühl, wenn man schon bei einem ersten Durchblättern z. B. folgende Werke vermisst: Anjou, *Kungshögarna i Jellinge* (Fornv. 1934 S. 1—22), Arup, *Danmarks Historie I* (1925), wo wichtige Abschnitte der dänischen Geschichte mit Hilfe von Runeninschriften beleuchtet werden (dagegen ist Lis Jacobsens Kritik dieses Werkes: *Apriorisk Historieskrivning* als Nr. 1479 aufgenommen), Bolin, *Skånelands Historia I* (1930), wo die wichtigsten schonischen Runensteine behandelt werden, Sune Lindqvist, *Hedebyvældets varaktighet* (Namn och Bygd, 1929 S. 1—22), *Hedeby och Birka* (Fornv. 1926 S. 1—26), beide mit Besprechung der historisch wichtigen Hedeby-Steine, M. B. Mackeprang, *Guldhornene fra Gallehus* (Aarb. 1936 S. 71—104). Die Mehrzahl dieser ausgelassenen Abhandlungen — und verschiedene andere — sind zwar nicht streng runologisch, haben aber entschieden mehr Heimatrecht in einer Runenbibliographie als z. B. rein elementare Schulbücher wie 894—895 Flor, *Haandbog i den danske Litteratur* 7. und 8. Aufl. und Agerskov og Rørdam, *Dansk Litteratur før 1800*, beide kritiklos übernommen aus dem Katalog über W. Fiskes Sammlung, und eine lange Reihe ganz gleichgültiger und willkürlich ausgewählter Zeitungsartikel — um nicht von einer Unzahl neu-deutscher Werke zu reden, deren Titel schon von allem fortweisen,

was mit Runenwissenschaft zu tun hat; einige von vielen: 1833 Kummer, *Heilige Runenmacht, Wiedergeburt des Armanentums durch Runenübungen und Tänze* (1932), 1863 Lamberty, *Asen-Botschaft* (1935), 1950 Leuthold, *Die Runen und das Planetensystem* (1934), 2814 Radusch, *Ich las eine Rune. Ruf an das junge Deutschland* (1933), 3173 Sellnick, *Astrale Runensymbolik* (1934), 826 Engelkes, *Runenfibel. Mit Anleitung zum Runenturnen* (1935).¹

Bei den meisten lebenden Verfassern hat Dr. Arntz sich gegen Fehler zu sichern gesucht, indem er jeden einzelnen Verfasser 'über sich selbst Korrektur lesen' liess. Was diesen, den wichtigsten Teil des Werkes anbetrifft, so scheint er denn auch, mit Vorbehalt des oben bemerkten, zum Nutzen der vielen, die in dieser Bibliographie ein Hilfsmittel suchen werden, einigermaßen gut in Ordnung zu sein. Trotz der genannten Methode finden sich jedoch verschiedene ziemlich gravierende Fehler: Nr. 2031 wird z. B. ein Theod. Lindqvist als Verfasser einer Abhandlung in *Studier tillegn. E. Tegnér* (1918) p. 388—397: *Till runinskriften på vävplattan från Lund* erwähnt. Dieselbe Abhandlung ist als Nr. 1372 unter Anders Theodor Hjelmqvist aufgenommen — und hier gehört sie hin. Der im Jahre 1896 verstorbene dänische Archäologe Henry Petersen wird als Verfasser von Abhandlungen in der norwegischen Zeitschrift *Oldtiden* 1916 (über norwegische Schwerttypen der Wikingerzeit) und in *Stavanger Museums Årshefte* 1925—1926 (über eine 1926 gefundene Runeninschrift) genannt. Der Verfasser dieser Abhandlungen ist jedoch der norwegische Museumsdirektor in Stavanger Dr. Jan Petersen. Fehler wie diese zeugen von dem Mangel an Sorgfalt, der für Dr. Arntz charakteristisch ist und der schon sein voriges Werk, *Handbuch der Runenkunde* (Halle 1935), ziemlich unbrauchbar gemacht hat.

Bei den verstorbenen Verfassern hat die ausgezeichnete Selbstkontroll-Methode nicht benutzt werden können; leider — denn dieser Umstand hat Spuren hinterlassen: Der berühmte schwedische Runologe aus dem 16. und 17. Jahrhundert wird als Bureus, Johan Thomas (1568—1652) angeführt; von ihm werden 11 Werke zitiert, darunter aber nicht die für die dänische Runologie wichtigen *Monumenta danica certiori lectioni restituta ab absente* (1643). Diese finden sich unter einem gewissen L. Th. Bure, der angeblich 1568—1651 gelebt haben soll. Da wir gerade beim Latein sind, soll bemerkt werden, dass, wenn jemand in der Runenbiblio-

¹ Mit Germanistik haben dieses und ähnliche Dinge nichts zu tun. Die meisten werden sich bei näherer Untersuchung als in eine Literaturgruppe hineingehörig erweisen, die ihre Entstehung in erster Instanz missverstandener orientalischer Mystik verdankt.

graphie Erasmus Lætus suchen sollte, er diesen lateinischen Namen nicht unter *L*, sondern unter *G* aufschlagen müsste. Es berührt merkwürdig, dass Lætus, der allgemein benutzte Name des Mannes, nicht einmal mit einer Verweisung auf Glad mit aufgenommen ist.

Bei verschiedenen der in die Bibliographie aufgenommenen Werke ist in [ ] die in der betreffenden Nummer besprochene Runeninschriften angegeben. Dr. Arntz macht selbst darauf aufmerksam, dass diese Hinweise keinen Anspruch auf Vollständigkeit machen (was der Idealfall gewesen wäre). So wie die Hinweise nun auftreten, hätten sie lieber wegbleiben sollen, da sie über den Charakter vieler Werke vollständige Verwirrung anrichten. Z. B. wird als in 2858 Rantzau, *Cimbricæ Chersonesi Descriptio nova* (1597, gedruckt 1739) erwähnt nur eine ziemlich gleichgültige Inschrift auf einer Kirchentür in Schleswig genannt. Hätte der Bibliograph eine entsprechende Sachkenntnis für sein Thema gehabt, so hätte er gewusst dass dasselbe Werk ausserdem die höchst wichtige Inschrift auf dem Runenstein aus Hovslund wiedergibt und gleichzeitig die bedeutsame Ansicht bringt, welche Rantzau vom Monument in Jellinge herstellen liess, und die heute noch den Gelehrten Stoff zu Diskussionen gibt.

Nicht in die Bibliographie aufgenommen sind die Manuskripte runologischen Inhalts der verschiedenen Bibliotheken — eine Arbeit, die nicht nur sehr nützlich sondern auch unschwer zu leisten gewesen wäre. Nun fehlen z. B. sehr wichtige Werke wie Liljegren, *Fullständig Bautil* (Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens arkiv, Stockholm), die für die Runologie äusserst wichtigen *P. G. Thorsens Efterladte Papirer 1—18* (Ny kgl. Samling 3296 4:o, København), *Skonvigs Zeichnungen zu Worms Monumenta Danica* (AM 366—370 Universitetsbibliothek, København) und viele andere. Es ist offenbar reiner Zufall, wenn Dr. Arntz z. B. unter 1819—1821 Kruse und 2920 Resenius ein Paar recht gleichgültige Manuskripte mit aufnimmt (das in Nr. 1821 angeblich erwähnte Tjedsted steht noch dazu fehlerhaft für Pjedsted).

Ausserhalb des eigentlich bibliographischen Teiles des Werkes folgen 'Sachtitel' S. 249—262 und 'Nachtrag' S. 262—264. Letzterer sollte, wie aus dem Gesagten hervorgeht, bedeutend umfangreicher sein. In Bezug auf 'Sachtitel' ist es offenbar Dr. Arntz's Absicht gewesen, hier die anonyme Runenliteratur zu sammeln, die hauptsächlich in verschiedenen Zeitschriften auftritt. Aber das Resultat ist höchst sonderbar ausgefallen: Wie soll man z. B. darauf kommen, 3914 *Återuppstånden Skola* in *Hvar-8-dag*, 1911 aufzuschlagen, und wovon handelt der Artikel? Was verbirgt sich hinter 3933 *Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* 1824 S. 462 f., 511? Weshalb werden unter 4043—4045 drei

alte Ausgaben von *Mariaklagen* nicht aber die beiden neuen von 1925 und 1929 erwähnt? Welche Auskunft will Herr Arntz mit dem Hinweis auf 4051 *Moderne Plastik eines isländischen Künstlers* in der *Leipziger ill. Ztg.*, 1910 geben? U. s. w.; vorausgesetzt, dass diese Werke überhaupt runologisch sind, so muss doch mitgeteilt werden, was sie behandeln, wenn das ganze zu etwas gut sein soll. — Und was geht endlich 4075 *Runa. Organ des Bundes Runa. Schrift f. germ. Gotterkenntnis, Runen, Wappen-, Familienforschung und Rassenreinheit* die Runologie an? Will oder kann Herr Arntz nicht zwischen fachlichen Werken und Andachtsschriften unterscheiden?

Die Runendenkmäler, über welche Monographien in den bibliographischen Teil des vorliegenden Werkes aufgenommen sind, oder die durch [ ] als in anderen aufgenommenen Werken erwähnt bezeichnet werden, sind S. 284—90 in einem alphabetischen Verzeichnis aufgestellt. Eine solche Übersicht über die Behandlung des einzelnen Denkmals würde — richtig angelegt — von grosser Bedeutung sein, und gerade an diesem Punkte könnte ein Bibliograph, der genügend Zeit und Genauigkeit an die Durchsicht der einzelnen Werke wenden würde, eine Arbeit von weit grösserer praktischer Bedeutung als die vorliegende recht zufällige Anhäufung ziemlich unverständlicher Titel leisten. Die hier ausgearbeitete Liste ist praktisch bedeutungslos. Wie bei der Besprechung Rantzaus bereits erwähnt, hat es sich erwiesen, dass Dr. Arntz sich nicht vergewissert hat, welche Runeninschriften die verschiedenen Werke besprechen. Ferner sind, wie der Verfasser im Vorwort selbst bemerkt, die Gesamtausgaben der Runendenkmäler nicht herausgeschrieben, eine Arbeit, die beim augenblicklichen Stand der Runologie noch ausführbar wäre. Bei Durchführung dieser Methode würde das 'Verzeichnis der genannten Inschriften' zwar zu einem Werk von vermutlich ähnlichem Umfang wie die Bibliographie selbst anschwellen — würde aber dann ein Werk von wirklicher Bedeutung sein.

Obwohl Dr. Arntz also nicht diese grosse Arbeit auf sich genommen hat, ist es ihm dennoch nicht gelungen, dass kleinere Verzeichnis über die in der Bibliographie genannten Runeninschriften von Fehlern frei zu halten. So fehlen z. B. Verweise auf die Erwähnung des Lund-Steines in Nr. 3476, des Ruthwell-Kreuzes in Nr. 2796, des Flatey-Steines in Nr. 3556, des Sønder Vissing-Steines in Nr. 3506 und 3507; von entgegengesetzten Fehlern finden sich auch nicht wenige: in 316 soll nach dem Verzeichnis Kleggum besprochen werden, in 3506 Sønder Kirkeby, aber man sucht vergebens diese Runeninschriften in den angegebenen Werken.

Alles dieses — und mehr, was zu erwähnen hier zu weit führen würde — bewirkt, dass die Freude und Erwartung, womit ein so

wichtiges und herbeigesehntes Werk wie eine 'Bibliographie der Runenkunde' entgegengenommen werden müsste, enttäuscht wird. Dr. Arntz hat leider nicht zwischen wesentlichem und unwesentlichem Stoffe unterschieden, und die vielen direkten Fehler verursachen, dass man im Einzelfalle nicht ohne genaue Nachprüfung die Angaben des Werkes zu zitieren oder sich zu eigenem Gebrauch auf sie zu verlassen wagt. Häufige und auffallende Druckfehler, die anzumerken nicht Aufgabe des Kritikers ist, weisen in dieselbe Richtung.

Wie das Werk nun vorliegt, soll es indessen nicht unterschätzt werden: es liegt ihm selbstverständlich eine grosse und fleissige Arbeit zugrunde. Aber eben weil es zweifellos ein sogar viel benutztes Handbuch werden wird, war besonderer Anlass gegeben, auf seine Mängel und Fehler aufmerksam zu machen.

Anders Bæksted.

Mikjel Sørli: Færøysk tradisjon i norrønt mål (Avhandlingar utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo, Hist.-filos. kl. 1936. No. 1). Oslo 1936. 150 s., 3 facs.

Den sproglige undersøgelse af biskop Arne Sigurdssons lovbog (Lund Hist. Litt. 12 fol.), som her foreligger, slutter sig nøje til min gennemgang af »Nokkur blöð úr Hauksbók» (Kbh. 1925, citeret i det følgende som NBI), og forf. kommer til den slutning, at jeg »har rett i at dette håndskrift er skrevet av en færing; det viser så påfallende språklig samsvar med Lund 12, at det må være nær dialektsammenhæng mellom skriverne», og at Lund 12 er skrevet af en færing, søger hele afhandlingen at vise.

Samsvaret mellem de to håndskrifter består væsentlig i:

- 1) Svarabhaktivokal *u* foran *r* (hertil *guðus* o. lign.);
- 2) vistnok samme udvikling af *o*;
- 3) *u*-omlyd af *a* er gennemført i stærk stavelse, men mangler (med visse fælles undtagelser) i svag st.;
- 4) forskellen mellem *e*- og *æ*-lyd (også de lange) er svindende eller helt svundet;
- 5) former som *scoar*, *fear*, *sea* er almindelige;
- 6) former som *flya*, *nya*; *bæar*, *byar*;
- 7) *fn*, dog *m* foran anden konsonant;
- 8) *ver* (vi), ikke *mer*;
- 9) neutr. pl. *hini* (kendes kun fra disse to håndskrifter);
- 10) pret. *bant* (kun én gang andensteds);
- 11) mediopassiv på *-st*;
- 12) *uttan* for *utan*;
- 13) bortfald af *h* foran *l*, *r* (og *n*?).

Det forekommer mig, at forf. har ret i, at det er en anselig række overensstemmelser, og da de alle stemmer med eller forudsættes af det færøske nutidssprog peger de, ikke enkeltvis men tilsammen, i den retning, som vi bægge har antaget. Et enkelt af disse forhold må omtales lidt nærmere, nemlig punkt 2.

Ved hjælp af vokalharmonien kan det påvises, at *o* (som i NBI altid skrives *o*) i NBI må have haft en anden valør foran nasal end ellers, og da snarest i denne stilling være faldet sammen med opr. *o*; dette stemmer med færøsk og de nordlige Søndhordlands-mål, hvor *o* er blevet *ø*-lyd undtagen foran nasal, hvor det falder sammen med *o*. I Lund 12 har vi ingen eller i det mindste yderst svage spor af vokalharmoni, men her kommer vi til samme resultat ad en anden vej; *o*-lyden skrives her enten *o* el. *au* (*av*). Forf. mener, at skrivemåden *au* antyder en mere eller mindre diftongisk udtale, men netop den samme vaklende betegnelse finder vi jo i andre håndskrifter, som ikke har et særligt tegn for *o*, sål. i den store Möðruvallabók (se f. eks. Egils s. v. Finnur Jónsson 1886—88), og den er sikkert kun et forsøg på at klare sig med de for hånden værende bogstavtegn, som nærmest svarede til lyden. Nu er der i Lund 12 den mærkelighed, at medens ellers *o* og *au* veksler i samme ord, finder vi foran nasal altid *o*, hvad forf. sikkert med rette ser som et tegn på, at *o* i denne stilling er blevet *o*, altså samme forhold som i NBI.

Imidlertid er der også forskelle mellem de to håndskrifter, og dem lægger forf. med rette lige så megen vægt på. Det vigtigste er:

1) NBI har tydelig vokalharmoni, om end med tegn til opløsning hen imod brug af *i* og *u*; i Lund 12 findes næppe sikre spor til vokalharmoni; undtagelserne fra *i* og *u* synes at skyldes andre årsager;

2) NBI har bevaret tenuis efter vokal, medens Lund 12 har adskillige tilfælde af overgang til media;

3) NBI har *hogguenn*, *slæckua*(?), Lund 12 *hogga*, *slæcka*;

4) NBI har *vitum ver* o. l., Lund 12 *skolu uer* o. l. (sjæld. *-um*).

På alle disse punkter har NBI den ældre form, men afstanden i tid forklarer ikke forskellen, da der næppe kan være 20 år imellem dem. Desuden findes tenuissvækkelsen kun i en mindre del af det norrøne område, Bohuslän, Norges sydkyst, Shetland og Sydfærø.

5) NBI har *sonur*, Lund 12 i regeln *son*, *sonn*, *sun*;

6) NBI har *ft*, Lund 12 *pt*.

Her har måske Lund 12 det ældre, da *sonur* kan være en analogisk nydannelse; sikkert er det dog ikke.

7) Lund 12 har et bogstav, som vist må gengives *æ*, men som næsten altid bruges som tegn for norsk *ø*-lyd; der er ikke tale

om nogen sammenblanding af *æ* og *ø*, som i islandsk, men spørgsmålet kræver en særlig besvarelse.

8) *með* for *við* bruges måske en enkelt gang i NBl; i Lund 12 er det almindeligt; ligeså i senere middelfærøsk;

9) i Lund 12 findes nogle gange forveksling af *hv* og *kv*;

10) i NBl findes nogle gange *nema* for *né*; i Lund 12 findes både *nema* og ofte *nea*, *næa*, en form der minder om færøsk udvikling af norr. *é*, *é*.

Medens 8—10 kan opfattes som yngre færøsk udvikling i forhold til sproget i NBl, står brugen af *æ* i modsætning til vor almindelige opfattelse af færøsk. Det er lykkedes Sørлие — med hjælp af dr. Matras — at give en forklaring, som ialfald *kan* være rigtig. I en mindre del af Sydfærø, Skuvø og Sandø, har der indtil vore dage været en udtale af *ø* med så svag runding, at det i naboernes ører lød som *æ* (*e*); da også stemningen af *tenues* (punkt 2) peger mod Sydfærø, er der rimelighed for, at brugen af *æ* for *ø* også er et sydligt træk i Lund 12. Muligvis viser også punkt 4 i samme retning, da endelsen *-um* som *-un* er bevaret på Norderøerne, men ikke sydpå.

Som helhed tyder forskellene på, at NBl er skrevet af en mand, hvis dialekt har været betydelig mere konservativ end den mands, som har skrevet Lund 12¹, og at den stærke dialektspaltning på Færøerne er af gammel oprindelse og skyldes en betydelig hurtigere udvikling på de sydlige øer.

De ikke færøske træk, der findes i Lund 12, forklares mest som beroende på sproget der hvor håndskriftet blev til, hovedstaden Bergen, sikkert gennem en lang årrække skriverens hjemsted, og dette har rimelighed for sig. Derimod går en del afvigelse i NBl sikkert tilbage til forlæggene, dels islandske, dels norske, selv om noget også der kan skyldes omgivelserne. Nogle bægge steder forekommende bortfald af supradentalt *l* mener Sørлие (s. 106 f.) kan have haft færøsk grund — det forekommer mig dog meget tvivlsomt. Derimod må *val* (s. 141), ikke *vel* ligge til grund for den færøske form; en form *vål* el. *vél* kendes jo ikke, og selv den vilde kun tilfredsstillende for nordfjordsk færøsk.

For så vidt er jeg, med de få forbehold, jeg har taget, enig med Sørлие. Også jeg tror, at Lund 12 repræsenterer en færøsk målform, men en anden, sydligere og mere ændret end den i NBl. Men der er mange enkeltheder, hvor jeg ikke er enig med forf., eller hvor jeg kunde tænke mig en anden forklaring. Jeg skal ikke drage dem alle frem, men nøjes med nogle til belysning.

Det siges s. 120 at »Fordoblingen av *l* ... foran *d* ... synes

¹ Også med hensyn til metatese (Sørлие s. 117) synes Lund 12 at være nået videre end NBl.

at være en rent grafisk eiendommelighed (således Kristensen, »Nokkur blöð», s. 59 ...; etter Celandier ... skrives *ll* for den dentale *l*)». Der er i virkeligheden den skønneste enighed mellem Celandier og mig, idet jeg også (jf. Arkiv XII, 313 f.) opfatter *ll* (ofte sammenslynget) som tegn for dentalt *l* i nogle håndskrifter (Sth. Hom.), medens jeg i andre (NBl) ikke kan finde andet end grafisk grund til brugen af *ll*, fordi *ll* bruges ganske regelløst. Således er jeg også tilbøjelig til at søge en grafisk grund til den hyppige forekomst af *e* efter *d*, *ð* i Lund 12. I et gammeldansk lovhåndskrift, hvor endelsevokalen regelret er *æ*, findes *e* påfaldende ofte efter *d*, og årsagen er sikkert den, at *de* skrives sammen til en digraf, som ligger skriveren i pennen. I Lund 12 finder vi (se skriftprøverne!) den samme digraf, og jeg kunde tænke mig, at det er den der har lokket skriveren på afveje. Også vilde jeg nære megen betænkelighed ved i et håndskrift, hvor brugen af *d* og *ð* er så uklar som i Lund 12, at lægge vægt på den ret hyppige brug af *ð* efter *m*; også efter *n* er *ð* jo hyppigt for sikkert *d*. På samme måde som jeg opfatter *au* blot som en ret almindelig nødhjælpsbetegnelse for *o*, opfatter jeg *æy* (s. 59) blot som en ret almindelig betegnelse for kort *ø* og ikke som diftong.

Undertiden opføres gamle former som nydannelser, som ordens-tallet *atta* (s. 77), *hiuskapr* (s. 110) eller *eiliflega* o. l. med diftong (s. 59). Når dette sidste eksempel går ud, og *æy* opfattes som *ø*, bliver der ikke meget tilbage af diftongering, men måske dog det intressanteste, det desværre forskrevne *skeinskiara*, som måske kan være en færøsk nydannelse (sål. også Sørлие). En form som *himiriki* (s. 110) er ret alm. (også i NBl) og fortjæner ikke at sættes i klasse med det umulige *husbedr* (for *husbændr*).

I det hele er afsnittet om konsonantbortfald (s. 99 ff.) det mindst tilfredsstillende. Bortfald i trekonsonantgruppe burde have været udskilt, så vilde resten snarere have været til at finde rede i. Nu står en form som *fyl(g)d* sammen med »g-bortfald», som *sæia*, *dryia*, der slet ikke hører sammen med den, men ligesom den »omvendte skrivemåde» *blægior* i NBl er vidnesbyrd om overgangen *gi* > *j*. Meget uoverskuelig er også den værdifulde samling af eksempler på udeladt *r*; under denne burde for øvrigt endelsen *-urs* osv. snarest have været behandlet.

Men trods fejl, usikre forklaringer og uoverskuelige afsnit er »Færøysk tradisjon» et værdifuldt værk, et af dem, der vejer til, når talen er om norrøn dialektologi, en bog, som man lærer noget af.

København, Vanløse.

Marius Kristensen.

Elisabeth Svärdström, Johannes Bureus' arbeten om svenska runinskrifter (Kungl. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar Del 42: 3), Stockholms 1936. 94 s.

För Vitterhetsakademiens ännu icke färdiga verk över Upplands runinskrifter har en undersökning och registrering av dessas omnämmande och behandling i äldre tid ansetts behöfelig. För de tidigare delarna av runverket har en så detaljerad undersökning icke befunnits lika ofrånkomlig; antalet inskrifter är ju i vart och ett av de övriga landskapen bara en bråkdel av de uppländska. Detta har emellertid naturligtvis inte betytt att de äldre uppteckningarna i det förra fallet lämnats obeaktade. De ha tillgodogjorts på två olika sätt. I »Ölands runinskrifter» (1900—1906) har en ganska detaljerad historik över materialets sammanbringande från äldsta tid givits i Inledningen, och dessutom finns vid varje inskrift uppgift om tidigare »litteratur»; i »Östergötlands runinskrifter» (1911—1918) har blott den senare vägen valts. Hos Kinander, Kronobergs läns runinskrifter (1935), behandlande ett område där de äldsta uppteckningarna äro mycket få, finns en kort historik i Förordet, och så ges specialbesked under den nu fast blivna rubriken »litteratur». Denna rubrik återkommer alltså i det senast fullbordade bandet, »Södermanlands runinskrifter» (1924—1936). Där lämnar Wessén, under överskriften »Studiet av Södermanlands runinskrifter i äldre tid» (s. LXXVIII ff.), även en noggrann historisk redogörelse för materialet.

I alla de nämnda banden har det varit anledning att nämna Bureus' namn och verksamhet. Denna senare utgör nu föremålet för Elisabeth Svärdströms monografi. Rent monografisk är hennes skrift emellertid icke. Begränsningen av sin uppgift anger förf. dock på ett ganska oklart sätt; detta torde man finna vid jämförelse av ordalagen i Förordet, på ss. 9 och 38. I alla händelser har hon tagit på sig att granska inte bara Bureus' egna uppteckningar, utan överhuvud de »arbeten [inom runforskningen], som Bureus personligen haft beröring med och själv sammanfört med sitt eget material» (s. 39). Och även om de uppländska inskrifterna måst stå i förgrunden i textens utredningar, ge tabellerna (s. 43 ff.) noggrant besked — med nyss angiven precisering rörande förhållandet till Bureus' forskningar — också om de från övriga landskap tillvaratagna inskrifterna. Det synes mig då inte ha varit ur vägen, om förf. hänvisat till de här ovan nämnda litteraturställena, i synnerhet till dem där Bureus' egen insats delvis redan i detalj granskats. En sammanknytning i synnerhet med Wesséns undersökning — genom hänvisning i någon form — hade varit önskelig och tillbörlig. Sakligt sett råder full samstämmighet mel-

lan de båda förf:s, så vitt jag kan förstå av varandra oberoende uppgifter. Alltså har väl här ett dubbelarbete utförts?

Det är en mycket intrikat uppgift förf. förelagt sig. Det skick vari materialet föreligger för eftervärlden, är nämligen ytterst intrasslat. Detta gäller både de tryckta och de otryckta runuppteckningarna. Med berömvärt nit har förf. sökt utreda de många dunkla punkterna. Säkert har hon vunnit nya och viktiga resultat. Men ibland har jag inte kunnat frigöra mig från en undran om verkligen alla dessa detaljproblem behöva lösas. Själva framställningen och språkformen äro ofta föga genomskinliga och ganska valhänta; även detta försvårar läsningen. Men ämnet bär till stor del skulden därför.

Var och en som ur någon synpunkt ingående sysslat med Johan Bures banbrytande verksamhet, måste ha intagits av den största beundran för mannen. Det är inte bara hans målmedvetna entusiasm, hans mångsidighet och sega uthållighet, som avtvinga oss denna beundran, utan också den för hans tid verkligen sällsynta noggrannhet i detaljerna, som mer och mer kunnat fastställas. Detta gäller också hans teckningar. Hans uppteckningar av våra runinskrifter förklaras med fullt skäl av förf. (s. 39) som »en prestation med få motstycken». De äro detta redan genom den väldiga mängd av runinskrifter som han personligen undersökt, nämligen det vida övervägande antalet av de 663 som han tillsammans med medhjälparna sammanfört i stick eller handskrift. En hel del av originalen ha tyvärr sedermera gått förlorade.

Förf. avslutar sitt arbete med en tabell över samtliga inom hennes uppgift fallande runstenar, samt med en samling planscher. Den förra är uppställd landskapsvis, och i vertikala kolumner upplyses dels om var stenen förekommer i tryck eller handskrift, dels om huruvida den föreligger i handteckning, tryckt avbildning (träsnitt eller kopparstick) eller blott i uppteckning av själva texten; slutligen meddelas motsvarigheterna i Bautil eller hos Liljegren (om sådana finnas). Det blir denna tabell som kommer att göra förf:s arbete nyttigt också som uppslagsbok.

Förf. har fått anledning att (s. 7, 36 f.) beröra också »de s. k. Ihreska fragmenten» av Bureus' hand. Mot god kutym upplyser hon intet om var de finnas publicerade och kommenterade (även med avseende på den svenska runologiens födelseår); nämligen i min bok »J. Th. Bureus, den svenska runologiens grammatikens fader». Efter mitt fynd på Ekebyhof påträffades i det Ihreska arkivet ytterligare ett antal blad som tydligen hörde till samma anteckningsbok av Bureus. Jag hann i sista stund, i en tilläggsnot i min bok (s. 21), omnämna dem och referera huvudinnehållet. Bureus har där givit upplysningar om vissa runstenar som han undersökt; tyvärr kanske vi aldrig få veta om vilka, eftersom dessa blad nu, enligt S:s

meddelande, tyckas vara oanträffbara på K. B. Förf:s sätt att använda de Ihreska fragmenten är på ett par smärre punkter icke fullt noggrant.

Författarinnan röjer sålunda vissa brister, i synnerhet i det tekniska, så att säga. De sammanhånga till god del med ämnets besvärlighet, och böra icke läggas en begynnande förf. hårt till last. Jag vill upprepa, att det är resultatet av ett mycket aktningvärt arbete som här lagts fram.

Göteborg juni 1938.

Hjalmar Lindroth.

Halldór Hermannsson, The Sagas of the Kings (Konunga Sögur) and the Mythical-Heroic Sagas (Fornaldar Sögur). Two Bibliographical Supplements. (Islandica vol. XXVI.) Ithaca, New York; Cornell University Press. 1937. 84 s.

Halldór Hermannsson har gjort den nordiska filologien ovärderliga tjänster genom de i serien Islandica ingående bibliografiska verken. Även den senast utgivna volymen, utgörande supplement till III och V (1910, resp. 1912), ha vi anledning att hälsa med tacksamhet.

Man hade önskat ett uttalande i förordet om hur långt fram i tiden bibliografien är förd. Boken har tryckåret 1937, och arbeten från detta år anföras (se t. ex. s. 19, 23). Det väcker då en viss undran, att verk från 1936 saknas, t. ex. *Sune Lindqvist, Uppsala högar och Ottarshögen* och min edition av Fritiofssagan (i *Isländsk läsebok*).

Värre är, att en eller annan malör med korrekturläsningen tydligt inträffat. Namn och titlar, särskilt nynordiska och kanske alldeles särskilt svenska, uppträda ofta förvanskade nästan till oigenkännlighet. *Eivind Kválen* får s. 6, 13 behålla sitt namn men kallas eljest (s. 21, 26 och reg.) »Kvalén». *Halvdan Egedius* kallas s. 5 »Egidius». *Wilh. Keilhau* och *Aschehoug* uppträda s. 44 som »Keilhan» och »Aschehong». *Chr. Krohg* skrives genomgående (se reg.) »Krogh», ett fel som återfinnes i ett av de förtecknade arbetena, A. Oseens »Om Sverige. Urval» etc. 1910 (s. 17). *Finn Reinskou* får s. 29 heta »Renskou», i reg. »Renschou». *B. Sjöros* kallas s. 40 »Sjörös». *Arthur Nordén* benämnes (s. 53 och reg.) »Norden», *Kata Dalström* s. 61 »Dahlström», *Alfr. Nordfelt* (s. 72 och reg.) »Nordfeldt», *J. Axehiell* (reg.) »Axelhiell», *Th. Hjelmqvist* (reg.) »Hjelmquist» o. s. v. L. Weibull uppges (s. 32) ha utgivit »Kristiska undersökningar» etc. och »Historisk-

kritisk metod och nordisk medeltidforskning». A. W. Bröggers avhandling i Vestfoldminne I citeras s. 14 som »Vestfold. Frå småkongedømme tie rikssamling»; läs: *Fra småkongedømme til rikssamling*. Hans Toll skall ha skrivit en uppsats »Vomsvikingarne» (s. 23). I. Modéers uppsats i APhS 10 heter icke »Ógnarbrandurinn» (s. 37) utan *Ógnarbrandrinn*. Det finns ej någon bok av C. M. Fürst med titeln »När de döda vitna (!)» (s. 39) och ingen »Disqvisito academica» (s. 41) av S. J. Troilius. S. 60 nämnes »Hiálmars dödssäng(!)». D. Strömbäcks uppsats 1928 »Lytir — en fornsvensk gud» (s. 15) heter i själva verket *Lytir — en fornsvensk gud?*, vilket gör en viss skillnad.

Under dessa omständigheter kan man endast uttrycka den förhoppningen, att kommande forskare icke måtte vidarebefordra uppgifter ur arbetet utan noggrann detaljkontroll.

Lund.

E. Noreen.

Meddelande.

Den 24 augusti 1938 avled medredaktören i Arkivet professor Verner Dahlerup.

Efter honom har såsom representant för Danmark dr Marius Kristensen, Vanløse, Köpenhamn, blivit vald.

Till Red. insända skrifter:

Annålar 1400—1800. III, 6. Gefnir út af Hinu íslenzka bókmenntafélagi. Reykjavík 1938. — Beiträge zur Runenkunde und nordischen Sprachwissenschaft. Gustav Neckel zum 60. Geburtstag. Herausgegeben von Kurt Helmut Schlottig. VIII + 192 ss. Leipzig 1938. — Byskupa Sögur údg. af Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab ved Jón Helgason. H. 1. 115 ss. Kbhvn 1938. — »Den skinnsjuke greven» och andra svensk-danska språksvårigheter. Utg. av Radiotjänst. 20 ss. Sthlm 1938. — Edda. Vertaald en van inleidingen voorzien door Prof. Dr. Jan de Vries. 284 ss. Amsterdam 1938. — Gammal Hälsingekultur. Meddelanden från Hälsinglands fornminnessällskap. 94 ss. Hudiksvall 1937. — Germanische Altertumskunde herausgegeben von Hermann Schneider. XII + 504 ss. München 1938. — Gotländsk ordbok. På grundval av C. och P. A. Sävës samlingar. (Utg. av J. A. Lundell och Herbert Gustavsson.) H. 2 (förste-kut). Uppsala 1938. Íslenzk mīdalda kvæði. Udg. af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat ved Jón Helgason. Bd. II. 462 ss. Kbhvn 1938. — Íslenzkt fornbréfasafn. XIII, 6. (1561—1562) Gefið út af Hinu íslenzka bókmenntafélagi. Reykjavík 1938. — Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län XVIII. Ortnamnen i Bullarens härad. XXII + 401 ss. Gbg 1938. — Ortnamnen i Värmlands län, utg. av Kungl. Ortnamnskommissionen. Del XIV. Älvdals härad. 182 ss. Uppsala 1938. — Phonetische Platte des Isländischen. Bearbeitet von Bruno Kress. (Texte zu den Sprachplatten des Instituts für Lautforschung an der Universität Berlin. Nr. 197.) 32 ss. Leipzig 1938. — Rask, Rasmus, De fynske Bønders Sprog. Bearbejdet og udgivet af Poul Andersen. (Udvalg for Folkemaal's Publikationer. Serie A. Nr. 2.) XLVIII + 99 ss. København 1938. — Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmennta að fornu og nýju. VI, 6. Gefið út af Hinu íslenzka bókmenntafélagi. Reykjavík 1938. — Svenska sagor och sägner. I. Mickels i Långhult sagor, utg. av Jöran Sahlgren och Sven Liljeblad. 280 ss. Sthlm 1937. — Till Gustaf Carne den 21 Oktober 1938. 120 ss. Malmö. 1938.

Adell, Arthur, Primäröversättarna av Nya testamentet på svenska 1526. (Särtr. ur Scandia. Bd. XI. H. 1. 1938.) — Adolf, Helene, Wortgeschichtliche Studien zum Leib/Seele-Problem. (Sonderhefte zur Zeitschrift für Religionspsychologie, herausgegeben von Universitäts-Professor Hofrat Dr. Karl Beth. Wien.) Wien 1937. — Andersen, Harry, Nogle sproghistoriske Bidrag III. (Særtr. af Acta Philologica Scandinavica 1938.) — Dens. Per Langes Lyrik. (Särtr. ur Ord och Bild 1938.) — Dens., Allitterationen i Ludvig Holsteins Lyrik. Nogle Tilføjelser. (Särtr. ur Danske Studier 1937) — Dens., Vindue og Vindue endnu en Gang. (Särtr. ur Danske Studier 1937.) — Andersen, Harry, Andersen, Poul och Widding, Ole, Bibliography of Scandinavian philology XI. From the middle of 1935 to the middle of 1936. (Særtryk af Acta philologica scandinavica. Årg. 11. H. 4.) — Arnholtz, Arthur, Studier i poetisk og musikalsk Rytmi. I. Principielt. 424 ss. Kbhvn 1938. — Arntz, Helmut, Die Runenschrift. Ihre Geschichte und ihre Denkmäler. 122 ss. Halle 1938. — Beckman, Nat., Nordbornas väderstreck. (Särtr. ur Fornvännen 1938.) — Bendz, Gerhard, Die Echtheitsfrage des vierten Buches der frontinschen Strategemata. XV + 272 ss. Lund 1938. — Bjerre, Birger, Nordiska konjunktionsbildningar med temporal innebörd. II. (Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 34. Nr 5.) VIII + 348 ss. Lund 1938. — Dens., Herr Nils i Wierstad. (Särtr. ur Modersmållärarynas Förening. Årsskrift 1938.) — de Boor, Helmut, Dichtung (Särtr. ur Germanische Altertumskunde, herausgegeben von Hermann Schneider.) München 1938. — Dens., Sigurdur Nordal: Studia Islandica, Íslenzk Fræði. Hefte 1—4 (Särtr. ur Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur. Bd LXXV. H. 2—3.) — Bromander, C. V., Riksdagsmännen Jan Magnusson i Granbäckstorp. 20 ss. Karlstad 1938. — Brøndum-

Nielsen, Johs., Om da. *Rønne* faldefærdigt Hus. (Särtr. ur Beiträge zur Runenkunde und nordischen Sprachwissenschaft. 1938.) Leipzig 1938. — Dens., Verner Dahlerup. (Särtr. af Universitetets Festskrift. November 1938.) Kbhvn 1938. — Bucht, Torsten, Norrändska och tröndska dial. dröl, dröl, dröla. (Särtr. ur Meijerbergs Arkiv för svensk ordforskning. Del. 2. 1938.) — Campbell, Alistair, The battle of Brunanburh. XVI + 168 ss. London 1938. — Collinder, Björn, Lautlehre und phonologismus. (Särtr. ur IV. Congr. Lingu. C. R.) — Dahl, Ivar, Substantival inflexion in early old English. Vocalic stems. (Lund Studies in English. VII.) XVI + 206 ss. Lund 1938. — Dahlgren, Thorild, Behöver nomenklaturen inom försäkringsväsendet överses? (Särtr. ur Nordisk Försäkringstidskrift. Nr. 2. 1938.) — Danell, Gideon, Adolf Noreen. Ur en lärjunges synvinkel. (Särtr. ur Hågkomster och livsintyck XIX) Uppsala 1938. — Diderichsen, Paul, Probleme der altdänischen Orthographie. (Särtr. ur Acta Philologica Scandinavica. 12 Aarg. H. 1—2. 1938.) — Drougge, Gunnar, Ortnamnen i Bullarens härad. Akademisk avhandling. XXII + 384 ss. Gbg 1938. — Ekwall, Eilert, Middle English *o bon*. (Särtr. ur Meijerbergs Arkiv för svensk ordforskning. D. 2. 1938.) — Elovson, Harald, Bengt Lidners debut (Särtr. ur Från skilda tider. Studier tillägnade Hj. Holmquist 19^{28/4} 38.) Lund 1938. — Dens., Bellman eller Lidner? (Särtr. ur Bellmansstudier, sjunde samlingen.) — Engblom, Victor, On the origin and early development of the auxiliary *do*. (Lund studies in English. VI.) 169 ss. Lund 1938. — Fellman, Arno, Voyage en Orient du roi Erik Egeod et sa mort a Paphos. 198 ss. Helsinki 1938. — Friberg, Sven, Studier över ortnamnen i Källands härad. (Nomina germanica. Arkiv för germansk namnforskning utg. av Jöran Sahlgren. 5.) IX + 144 ss. Uppsala 1938. — Genzmer, Felix, Jarl Torf-Einar. (Särtr. ur »Der Aquadukt») München 1938. — Goedheer, A. J., Irish and norske traditions about the battle of Clontarf. XIII + 124 ss. Haarlem 1938. — Gunnarsson, Gunnar, Das slavische Wort für Kirche. (Uppsala Universitets Årsskrift 1937:7) 66 ss. Uppsala 1937. — Götlind, Johan, Ur Västgötaordboken. Några ordförklaringar. (Särtr. ur Meijerbergs Arkiv för svensk ordforskning, D. 2. 1938.) — Dens., Kangsister. Ett västgötskt ortnamn med arkeologisk bakgrund. (Särtr. ur Namn och Bygd. Årg. 26. H. 2. 1938.) — Hagnell, Eva, Are Frode och hans författarskap. Akademisk avhandling. 173 ss. Lund 1938. — Hansen, Aage, Inledning til nydansk grammatik. 140 ss. Kbhvn 1938. — Hassler-Göransson, Carita, Det primära ordförrådet och rättstavningsundervisningen. 23 ss. Linköping 1938. — Hellquist, Elof, Svensk etymologisk ordbok. Ny omarbetad och utvidgad upplaga. H. 14. (spicken — svamp). Lund 1938. — Hesselman, Bengt, Ett svenskt dialektord i västnordisk belysning. (Särtr. ur Meijerbergs Arkiv för svensk ordforskning. D. 2. 1938.) — Holtmark, Anne, Om de norske kongers sagaer. Opposisjonsinnlegg ved Bjarni Adalbjarnarson's doktordisputas 23. september 1936. (Särtr. av Edda.) — Dens., Einar Ól. Sveinsson: Laxdøla saga (Íslenzk fornrit V) (Särtr. ur Maal og Minne 1938, H. 3—4.) — Dens., Einar Ól. Sveinsson og Matthias Þórdarson: Eyrbyggja saga og Eiríks saga rauða. (Íslenzk fornrit IV.) (Särtr. ur Maal og Minne 1938, H. 3—4.) — Hougen, Björn, Fra Vikingetidens Tekstilkunst (Agnes Geijer: Birka III. Die Textilfunde aus den Gräbern.) (Särtryck av Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1937.) Oslo. — Ingers, Ingemar, Gammalt Malmöspråk. (Särtr. ur Malmö Fornminnesförenings Årsskr. 1938.) — Jacobsen, Lis, Det danske Diplomatarium. To Kronikker. (I. Danmarks Riges Breve i Berlingske Aftenavis 30. Novbr. 1938. — II. Abel, af Guds Naade de Danskes og Venders Konge i Berlingske Aftenavis 3. Decbr. 1938.) — Jespersen, Otto, En Sprogmands Levned. 245 ss. Kbhvn 1938. — Jungner, Hugo, När kristendom och fornsvensk gudatro möttes. (Särtr. ur Religion och Kultur. Årg. IX. 1938.) — Dens. Sparlösaastenen, Västergötlands Rök — ett hövdingamonument från folkvandringstiden. (Särtr. ur Fornvännen, h. 4, 1938.) — Karsten, T. E., Die Inschrift des Goldrings von Pietroassa. (Särtr. ur Beiträge zur Runenkunde und nordischen Sprachwissenschaft. 1938.) Leipzig. 1938. — Knudsen, Gunnar, og Kristensen, Marius, Danmarks gamle Personnavne. I. Fornavne. 3. Hæfte. (Frøtherik — Harthbo.) Kbhvn

1938. — Knudsen, Trygve, og Sommerfelt, Alf, Norsk Riksmålsordbok. Bd II. H. 4. (nødanker — paragon). — Kock, Ernst A., Notationes norroenae. Anteckningar till Edda och skaldediktning. Tjugofjärde delen. Lund 1938. — Tjugofemte delen. Lund 1938. — Lagerroth, Fredrik, Hans Järta och Sveriges grundlagar. (Särtr. ur Svensk Tidskrift. Årg. XXV. 1938.) — Lindberg, Folke, Stadshistorisk revy 1936—37. (Särtr. ur Svenska Stadsförb.:s Tidskr. Årg. 30. H. 7.) — Lindroth, Hjalmar, Bohusl. *vrage* 'förtöjningspåle' och *vraue* 'tryneklamma'. (Särtr. ur Meijerbergs Arkiv för svenske ordforskning. D. 2. 1938.) — Lindqvist, Natan, Ordgränser och ordförändringar. (Särtr. ur Saga och sed. 1937.) — Dens., Nya Testamentet på svenska av Arthur Adell. (Särtr. ur Kyrkohist. årsskrift 1937. Anmälningar och granskningar.) — Ljungberg, Helge, Den nordiska religionen och kristendomen. Studier över det nordiska religionsskiftet under vikingatiden. (Nordiska texter och undersökningar utg. i Uppsala av Bengt Hesselman. 11.) VI + 342 ss. Sthlm 1938. — Ljunggren, K. G., Getingestenen runinskrifter. (Särtr. ur Vår bygd 1938.) — Dens., Emil Olson. (Särtr. ur Vetenskaps-Societeten i Lund Årsbok 1937.) — Marquardt, Hertha, Die altenglischen Kenningar. Ein Beitrag zur Stilkunde altgermanischer Dichtung. (Schriften der Königsberger Gelehrten Gesellschaft. Geisteswissenschaftliche Klasse. 14. Jahr. H. 3.) XVI + 238 ss. Halle 1938. — Meissner, Rudolf, Das norwegische Gefolgschaftsrecht. (Hirdskrá.) (Germanenrechte. Bd. 5.) LXI + 76 ss. Weimar 1938. — Mossé, Fernand, Histoire de la forme périphrastique être + participe présent en germanique. Del I och II (Collection linguistique publiée par La société de linguistique de Paris. XLIII.) Paris 1938. — Nelson, Helge, Delawaresvenskarna och deras ättlingars amerikanisering. (Särtr. ur Från skilda tider. Studier tillägnade Hj. Holmquist 19^{78/4}38.) Lund 1938. — Nilsson, Martin P:n, Julen (Särtr. ur Nordisk kultur XXII. Årets högtider.) — Dens., Folkfesternas samband med år och arbetsliv. (Särtr. ur Nordisk kultur XXII. Årets högtider.) — Nordal, Sigurður, Sturla Þórðarson og Grettis saga. (Studia Islandica. IV.) 32 ss. Reykjavík 1938. — Nordén, Arthur, Tingfjal og bäsing. (Särtr. ur Fornvännen, h. 5, 1938.) — Nordling, Arnold, Iakttagelser över västnyländsk accent. (Särtr. ur Studier i nordisk fiologi 28:1) — Dens., Varför tyckas inga runinskrifter ha utförts i Finland? (Särtr. ur Finsk Tidskrift nr 7—8. 1938.) — Noreen, Erik, Författarfrågor i Lejonkulans dramatisk. Undersökningar jämte två textbilagor: »Nachspiel» och »Troas». (Skrifter utg. av Vetenskaps-Societeten i Lund. 22.) 150. ss. Lund 1938. — Dens., Emil Olson. (Särtr. ur K. Humanistiska Vetenskapssamfundets i Lund årsberättelse 1937—1938.) — Olsen, Magnus, Norroens Studier. VI + 320 ss. Oslo 1938. — Olsson, Bror, Lars Perssons i Högebomåla guldpennig. Ett Tegnärtal. (Särtr. ur Hyltén-Cavalliusföreningens årsbok 1938.) — Dens., Wallinska psalmbokens normalupplaga. (Särtr. ur Svensk Tidskrift Årg. XXV. 1938.) — Orulf, Fr., Runologiske Meddelelser. (Särtr. ur Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie. 1938.) — Pleijel, Hilding, Johann Arndt och svenskt fromhetsliv. Installationsföreläsning. (Särtr. ur Svensk Teologisk Kvartalskrift 1938.) — Qvigstad, J., De lappiske stedsnavn i Finnmark og Nordland fylker. (Instituttet for Sammenlignende Kulturforskning. Ser. B. XXXIII.) 273 ss. Oslo 1938. — Ranke, Friedrich, Erik Noreen: Isländsk Låsebok. Lund 1936. (Särtr. ur Zeitschrift für deutsche Philologie. Bd 63. H. 3.) — Risberg, Bernhard, Textkritiska studier till Fredmans epistlar. (Nordiska texter och undersökningar utg. i Uppsala av Bengt Hesselman. 12.) 146 ss. Sthlm 1938. — Rooth, Erik, Huvuddragen av det tyska språkets historia. 207 ss. Lund 1938. — Dens., Willy Krogmann: Die Heimatfrage des Heliand im Lichte des Wortschatzes. (Särtr. ur »Niederdeutsches Jahrbuch» des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung. Jahrg. 1937/38. LXIII/LXIV.) — Dens., Zur Heimat des frühmittelniederdeutschen Glaubens. (Särtr. ur Studia neophilologica. Vol. X. No. 3.) — Rothe, Johannes, Der Ritterspiegel. Herausgegeben von Hans Neumann. (Altdeutsche Textbibliothek nr. 38) XXII + 122 ss. Halle 1936. — Rubow, Paul V., Den kritiske Kunst. En Afhandling om filologisk Litteraturforskning. 150 ss. Kbhvn 1938. — Sandvei, Marius, Språkstriden i Norge.

(Verdandis småskrifter. Nr. 403.) 63 ss. Sthlm 1938. — Dens., Birgittiner-norsk. (Särtryck av Maal og minne. H. 1—2. 1938.) — Sawicki, Stanisław, Über die lechitischen Ortsnamen in Süddänemark. (Särtr. af Acta Philologica Scandinavica XII: 3. 1938.) — Dens., O źródłach staronordyjskich. Separat. — Schneider, Hermann, Die Götter der Germanen. VII + 273 ss. Tübingen 1938. — Schütte, Gudmund, Dansk Tunge. Strejflys over Modersmålets Liv og Strid. I. 203 ss. Kbhvn 1938. — Seip, Didrik Arup, Anmeldelse av Anne Holtsmark: En islandsk scholasticus fra det 12. århundre. (Särtr. av Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap. Bd IX. 1938.) — Dens., Anmeldelse av Assar Janzén: Studier över substantivet i bohuslänskan. (Särtr. av Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap Bd IX. 1938.) — Dens., Om partisipium (»supinum») på i i norske dialekter. (Särtryck av Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap. Bd IX. 1938.) — Dens., Svensk innflytelse på norsk i slutten av middelalderen. (Särtryck ur Saga och sed. 1937.) — Dens., O. C. Lendle: Die Schreibung der germanischen Sprachen und ihre Standardisierung. (Särtr. ur Maal og Minne 1938.) — Dens., A. Arnholtz und C. A. Reinhold: Einführung in das dänische Lautsystem mit Schallplatten. (Särtr. ur Maal og Minne. 1938.) — Dens., Om infinitiv i østnorsk. (Särtr. av Maal og Minne. 1938.) — Dens., Tillegg til »Om infinitiv i østnorsk.» (Särtr. av Maal og Minne 1938. H. 3—4.) — Serner, Arvid, On »dys» burial and beliefs about the dead during the stone age with special regard to south Scandinavia. An archaeological and historico-religious research. 252 ss. Lund 1938. — Skautrup, Peter, Sønderjyllands Stednavne. (Särtr. ur Sønderjydske Aarbøger. III. Række. 1. Halvbind. 1938.) — Skulerud, Olai, Tinnsmålet. Fyrste bolken. Ljodlære Bd I. 458 ss. Halle 1922. — Dens., Tinnsmålet. Fyrste bolken. Ljodlære. Bd II. 459—786 ss. Oslo 1938. — Sommerfelt, Alf, Nyere psyko-sociologiske retninger i almen sprogvidenskap. (Särtr. av Samtiden. H. 8. 1938.) — Spoelstra, Jan, De vogelvrijen in de LJslandse letterkunde. Academisch proefschrift. 207 ss. Haarlem 1938. — Strzygowski, J., Geistige Umkehr. Indogermanische Gegenwartstreifzüge eines Kunstforschers. (Kultur und Sprache. Bd. 11) X + 252 ss. Heidelberg 1938.) — Strömbäck, Dag, Philologisch-kritische Methode und altnordische Religionsgeschichte. Einige Bemerkungen anlässlich einer Heimdal-Monographie. (Särtr. av Acta Philologica Scandinavica) 24 ss. — Taylor, A. B., Orkneyinga Saga. A new translation with introduction and notes. XVI + 437 ss. Edinburgh 1938. — Tilander, Gunnar, Knallarnas språk månsing. (Särtr. ur Västgöta-Knallens Julblad 1938.) — Uppvall, Axel Johan, Manual of Swedish Phonology. 38 ss. Philadelphia 1938. — Welander, Viktor, Några benämningar på 'våndbank' i skånemålen. (Särtr. ur Meijerbergs Arkiv för svensk ordforskning. Del 2. 1938.) — Wessén, Elias, Vårt riksspråk. Några huvudpunkter av dess historiska utveckling. (Särtr. ur Årsskrift för Modersmålslärares förening 1937.) — Dens., Hur vårda vi den nordiska språkgemenskapen? (Särtr. ur Nordisk Tidsskrift.) — Dens., Östergötlands ortnamn. (Särtr. ur hembygdsboken Östergötland.) — Wessman, V. E. V., Om språkets förändring. Nordiska ordstudier. (Särtr. ur Folkmålsstudier. VI.) 69 ss. Hfors 1938. — Wicksell, S. D. och Quensel, C.-E., Undersökning av de demografiska elementen i deras regionala variationer och sammanhang. (Särtr. ur Betänkande med vissa demografiska utredningar. Statens off. utr. 1938: 24.) — Des., Den äktenskapliga fruktsamheten i Sverige efter hustruns ålder och äktenskapets varaktighetstid. (Särtr. ur Betänkande med vissa demografiska utredningar. Statens off. utr. 1938: 24.) — Des., Prognoser över Sveriges folkmängd under de närmaste årtiondena. (Särtr. ur Betänkande med vissa demografiska utredningar. Statens off. utr. 1938: 24.) — Winge, Knut, Om ordet masugn. (Särtr. ur Blad för Bergshantarengens Vänner. H. 2. 1938.) — Wolf, Werner, Kleine schwedische Sprachlehre. (Lehrbücher Methode Gaspey-Otto-Sauer.) 224 ss. Heidelberg 1938. — Dens., Schlüssel zur Kleinen schwedischen Sprachlehre. (Lehrbücher Methode Gaspey-Otto-Sauer.) 37 ss. Heidelberg 1938. — Åkerlund, Walter, Anmärkning om en 1700-talsgrammatiker. (Särtr. ur Nysvenska Studier 1938.)